

Makra Mónika és Gárdonyi Adrienn Emlékezz Ránk!

...azokra, akik „egy kis munkán” voltunk a Szovjetunióban

Misek Pálné Luttenberger Mária:

Hordozzuk a múlt emlékeit. Azt mondják minden seb begyógyul egyszer. Hát ez nem gyógyult be soha. Ideig-óráig felejtünk egy kicsit, azután újra felszakadnak a sebek. Nagyon fájó emlék ez, de emlékezni kell!

Gayerhosz György:

Nem tartottam és ma sem tartom igazságosnak, hogy elhurcoltak, mert ártatlanul kerültem oda, mint a többi. A fiatalok nem is hiszik el, hogy igaz volt. Jó lesz, ha elolvassák és okulnak belőle, hogy velük ne tehessen ilyet senki.

EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKÉZELŐ

4990 Ft

Emlékezz Ránk!

...azokra, akik „egy kis munkán” voltunk a Szovjetunióban

Makra Mónika és Gárdonyi Adrienn

Makra Mónika és Gárdonyi Adrienn Emlékezz Ránk!

...azokra, akik „egy kis munkán” voltunk a Szovjetunióban

Makra Mónika és Gárdonyi Adrienn

**Emlékezz ránk!
...azokra, akik „egy kis munkán” voltunk
a Szovjetunióban**

Szigethalom, 2017

A kötet megjelenését az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő és a
Gulág Emlékbizottság támogatták

EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKEZELŐ

Kiadók:

Makra Mónika és Gárdonyi Adrienn
Magánkiadás

Kapcsolat: emlekezzrank@gmail.com

Minden jog fenntartva, és a szerzőket illeti. Bármilyen másolás,
sokszorosítás, illetve adatfeldolgozói rendszerben való tárolás
a kiadók előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

Nyomdai munkák:

West-Graph Kft. Szigethalom

Szerkesztették:

Csákvári Zoltán, Gárdonyi Adrienn, Györke Erzsébet, Makra Mónika

Lektorálták:

Dr. Bognár Zalán egyetemi docens
Györke Erzsébet KÉSZ tag, taksonyi települési képviselő

Borítótervet készítette:

Nánási Alexandra Gabriella

Hivatalos fotók:

Domán Gergő, Wágner Attila

ISBN 978-963-12-6950-5

Szigethalom

2017

„Tehát ne rettenjete meg tőlük! Mert nincs olyan rejtett dolog, amely le ne lepleződnék, és oly titok, amely ki ne tudódnék.

Amit a sötéttségben mondok nektek, azt a világosságban mondjátok el; amit fülbe súgva hallotok, azt a háztetőkről hirdessétek. Ne féljete azoktól, akik megölik a testet, de a lelket meg nem ölhetik. Inkább attól féljete, aki a lelket is, meg a testet is el tudja pusztítani a gyehennában.”

Mt. 10:26-28

Tartalom

I. Bevezetés	9
II. Ajánlások	13
III. Előszó	17
IV. A Málénkij robot, azaz a polgári lakosság tömeges elhurcolása kényszermunkatáborokba	19
Hadifogolylétszám-kiegészítés	20
Etnikai tisztogatás	23
Németként való internálás	25
V. Taksony község történetének rövid áttekintése az elhurcolásokig.....	37
VI. Dunavarsány község történetének rövid áttekintése az elhurcolásokig.....	47
VII. Málénkij robot, Taksony és Dunavarsány községből elhurcoltak visszaemlékezései alapján	52
Kihirdetés, gyülekezés	53
Első hullám.....	53
Dunavarsány	55
Második hullám.....	56
Út a gyűjtőállomásokig, bevagonírozás	57
Kiskunlacháza	57
Kál-Kápolna	58
Ceglédbercel.....	58
Út a Szovjetunióba.....	61
Első hullám.....	62
Második hullám.....	63
Megérkezés az elosztólágerbe.....	64
Lágerek körülményei	65
Első hullám.....	65
Második hullám.....	68
Munka a Szovjetunióban	70
Női munkaerő	70
Sztalino iparvidéke, a téglagyár.....	70
Munka a bányákban	72
Egyéb munkák (fatelepen, kolhozban, konyhán).....	74
Élelmezés	74
Első hullám.....	74
Második hullám.....	75
Egészségügyi körülmények	76
Első hullám.....	76
Második hullám.....	76

Nőként létezni a lágerekben, a hírhedt injekció	77
Halálozás.....	79
Méreginjekció.....	81
Szökések és szökési kísérletek	82
Mindennapi élet.....	84
Hitélet.....	84
Lágerek közötti labdarúgó mérkőzések.....	87
A kulturális élet szerepe a láger lakóinak életében.....	87
Kapcsolat a helyiekkel	89
Kapcsolattartás az otthon maradottakkal.....	91
Málenkij robot az otthon maradottak szemével.....	92
Az otthon hagyott gyermekek.....	92
Ideiglenes áttelepítés Szigetújfaluból.....	94
Kitelepítés Taksonyból.....	95
Mezőkövesdi betelepülők Taksonyban.....	96
A csehszlovák-magyar lakosságcsere kihatása Taksonyra	97
Miért nem jött haza több (hadi)fogoly?.....	98
Hazajövetel	103
Az elhurcoltak utóélete.....	107
Visszailleszkedés	107
Rendőrségi ellenőrzések.....	109
Gyermektelen asszonyok	109
Első találkozás a Németországba kitelepített rokonokkal	109
Az elmaradt megemlékezés.....	110
Volt, aki visszatért a Donyec-medencébe	110
A Málenkij robotra elhurcoltak kárpótlása	111
VIII. Taksonyi elhurcoltak névsora.....	114
IX. Taksonyi túlélők interjúi.....	121
Grimm Antal.....	121
Feil Jakabné sz. Glázer Borbála.....	132
Kevei Györgyné sz. Kreis Anna.....	134
Misek Pál.....	137
Meggyes Gyula	141
Stutz Ádám	147
Sztanyó Imréné sz. Hesz Anna	157
Winkler Gáspárné sz. Stark Teréz	159
Winkler Péter.....	164
Szebeni Ilona gyűjtése.....	171
Ernszt József.....	172
Gayerhosz György	175
Gejerhozné Schuszter Irma.....	176
Illés Lénárd.....	180
Lindenmayer Gergelyné sz. Hoffmann Mária	182
Misek Pálné sz. Luttenberger Mária.....	187

Réder Vendelné.....	189
Sági Tamás.....	197
Tábori Nándor.....	200
Várhelyi Lénárd.....	203
özv. Wágner Mihályné.....	207
Witzing István.....	209
X. Taksonyi elhurcoltak hozzátartozóival készített interjúk.....	212
Beck Jakab.....	212
Gayerhosz György.....	213
Gayerhosz József.....	217
Hujj József.....	219
Kaltenecker Ferenc.....	222
Kaltenecker József és Kaltenecker Józsefné sz. Grimm Rozália.....	224
Kaltenecker László és Hesz Mária.....	226
Krausz Antal.....	230
Kreis Lajosné sz. Wágner Mária.....	232
Lindwurm József.....	238
Misek Pál és Luttenberger Mária.....	240
Pillmayer Jakab.....	243
Ruff Márton.....	246
Schwarzenberger József és Wolf Anna.....	248
Tóth János.....	252
Világ József.....	254
Wágner András.....	256
Wágner Ferenc és Wágner Ferencné sz. Englert Katalin.....	258
Wágner István.....	260
XI. Taksonyi visszaemlékezések a túlélők tollából.....	261
Ruff József.....	261
Ruff István.....	269
Misek Pálné sz. Luttenberger Mária.....	292
XII. Megemlékezések Taksony Nagyközségben a kommunizmus áldozatairól 1965-től napjainkig.....	296
XIII. Dunavarsány és környékéről elhurcoltak névsora.....	315
XIV. Dunavarsányi elhurcoltak hozzátartozóival készített interjúk.....	319
Akik hazatértek.....	320
Gayerhosz György.....	320
Gergő Ferenc (szül. Gerstenbrein Ferenc).....	321
Hesz István.....	328
Illinger János és lánya, Illinger Mária.....	329
Kreis György.....	333
Lindwurm Jakab.....	338

Müller Ferenc és testvére, Müller Antal.....	341
Pittnauer Katalin és testvére, Pittnauer Mátyás.....	346
Stark József.....	348
Winkler András.....	350
Akik már nem tudtak mesélni.....	351
Glázer Péter.....	352
Kreisz Lénárd.....	353
Wágner Teréz.....	355
XV. Utam a múltamhoz, kutatómunka a volt Szovjetunió területén.....	362
XVI. Utószó.....	380
XVII. Köszönetnyilvánítás.....	382
XVIII. Versek, imák.....	385
Szeretném, ha hazatérnék.....	385
Luttenberger Mária lágerben íródott versei.....	386
Lágerélet.....	386
A láger közelében egy kis ház.....	387
Saját kis hálaimám.....	388
Kóválogatás.....	389
Kohán József versei a hadifoglyokat hazaváró szülők vigasztalására.....	390
Fogoly levele.....	390
Visszajönnék.....	391
Tábori Nándor római katolikus lelkész imája.....	392
XIX. Bibliográfia.....	394
XX. Képmelléklet.....	399

I. Bevezetés

Könyvünk témáját 2012 óta kutatom. Először egy szemináriumi dolgozat keretein belül volt szerencsém interjút készíteni egy taksonyi túlélővel, Meggyes Gyulával. Majd felvettem a kapcsolatot Gárdonyi Adriennel, aki 2008-ban megnyert egy pályázatot, és a nyertesekkel együtt ellátogattak 15 ukrán faluba, melyek 70 évvel ezelőtt a munkatáborok színhelyei voltak, köztük Novi Dombas és Sztalino város iparvidékére is eljutottak, ahol a taksonyiak és dunavarsányiak többsége raboskodott.

2013-ban elkezdtem levéltári kutatásaimat is. Első utam a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárába (továbbiakban: MNL-OL) vezetett, ahol a Külügyminisztérium Hadifogoly osztályának névmutatóiban az 1945-1948 közötti időszakot kezdtem el átnézni. Sajnos nem jártam sok sikerrel, több százezer név szerepel a jegyzékben, melyek hallás után lettek feljegyezve. Még ha néhányuk meg is egyezett a taksonyi Keresztény Értelmiségiek Szövetsége (továbbiakban: KESZ) által 2004-ben összeállított listával, mely a Málenkij robotra elhurcolt taksonyiak nevét tartalmazza, a dokumentum kikérése után megállapítottam, hogy az adott név nem taksonyi vonatkozású.

A MNL-OL tárgymutatójában a Taksony¹ cím alatt nem található egyetlen dokumentum sem, ellenben elkezdtem azokra a helységnevekre is rákeresni, ahol megfordulhattak taksonyi kényszermunkások, mint például Kál-Kápolnán és Kiskunlacházán. Utóbbinál sikerrel jártam, összesen három darab dokumentum található a város neve alatt, ebből kettő taksonyi lakosról szól, a harmadik dokumentumot Tápéból – egy Szeged melletti kis faluból – írták 1945. május 17-én. A levélben özv. Ács Károlyné kérelme olvasható. Fia, Ács Antal szabadon bocsájtását kéri a taksonyi fogolytáborból. Bár ez nem könyvünk témájához kapcsolódik, mivel nem Taksonyból vitték el kényszermunkára, de érdemes megjegyezni, hogy a magyarországi fogolytáborok listáján nem szerepel Taksony község neve, így érdemes lenne ennek is bővebben utána járni.² A további két dokumentum két taksonyi hadifogoly a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (továbbiakban: SZEB) 1945. március 18-i 26. számú rendelete alapján kiállított 18 kérdésből álló iratanyagát tartalmazza, hozzáfűzve a Magyar Kommunista Párt (továbbiakban: MKP) taksonyi szervezete által kiállított nyilatkozat.³

A Pest Megyei Levéltárba Györke Erzsébettel jártunk szorgosan kutatni, ahol kiderült, hogy a ráckevei főszolgabírói iratanyag egy tüzészetben megsemmisült, ami azért lett volna fontos Taksony szempontjából, mert az 1940-es években Taksony a ráckevei járáshoz tartozott. Ellenben számos

1 Dunavarsány község 1947-ig Taksony község közigazgatása alá tartozott.

2 MNL-OL XIX-J-1-q, KÜM HDF. O. 121.351.

3 MNL-OL XIX-J-1-q, KÜM HDF. O. 133.419., MNL-OL XIX-J-1-q, KÜM HDF. O. 133.420.

egyéb dokumentumot megtaláltunk, melyekre Nagy Lajos Zoltán *Taksony község története* c. munkájában utal. Bár a Málénkij robottal kapcsolatban sok anyagot nem találtunk, a kitelepítésről azért akad egy-kettő, így van még mit kutatni.

A Hadtörténelmi Levéltárban kevés hadifoglyokkal és munkaszolgálatosokkal kapcsolatos iratanyag maradt, mivel nagy részét átszállították a MNL-OL-ba. Kutattam a Magyar Vöröskereszt iratanyagában 1945-től 1947-ig, mivel az otthon maradtak a Vöröskereszthez írtak sokszor, hogy szeretteik tartózkodási helyéről érdeklődjenek. De a fennmaradt iratanyag elég hiányos, sajnos itt se bukkantam taksonyiakra. Ellenben találtam egy számomra hasznosnak tűnő címjegyzéket „Szovjetunióban meghalt munkaszolgálatosok és hadifoglyok 1942-1946”, ez alatt a cím alatt fel van sorolva 26 szovjet tábor, köztük szerepel 8-ként a Donyec-medence és 22-ként Sztalino, ahol biztosan voltak Taksonyból elhurcolt kényszermunkások. Mikor kikértem az iratokat, arra számítottam, hogy találok valamit, de sajnos itt is zsákutcába jutottam. Az áldozatokról az épségben hazatért emberek hozták a hírt. Sok helyen csak annyi szerepelt, hogy az adott nap hányan haláloztak el, de volt olyan is, hogy az adott tábor mappájában nem volt semmilyen dokumentum, eltűnt. A sztalinoi lágerben két személyt név szerint említettek, egyik név sem szerepel a KÉSZ listáján. A Donyec-medence központi kórházában két ember 1944 januárjában meghalt, mindössze ennyi szerepelt a nyolcas mappában.

Megtaláltam a hazatért munkaszolgálatosok kérdőív mintáit, melyet minden Debrecenbe beérkezett fogollyal kitöltettek. Az 1946-os kérdéssorban kíváncsiak voltak a volt munkaszolgálatos nevére, születési helyére és idejére, vallására, anyja nevére, családi állapotára, utolsó lakhelyére, felesége nevére, annak születési helyére, idejére, vallására, anyja, apja nevére, születésük helyére és idejére, utolsó lakcímére, valamint, hogy utoljára hová vonult be, századszámára, mi történt a századával, hol esett és hol volt fogságba. Az 1947-es kérdőív annyiban tér el ettől, hogy megkérdezték továbbá, hogy Debrecenből hová utazik. Az 1948-as kérdőívben viszont nem szerepel ez a kérdés, és maradt az eredeti 1946-os minta.

Levéltári kutatásaimmal párhuzamban elkezdtem összeírni a Málénkij robottal és Taksonnyal foglalkozó szakirodalmakat. Elsők között kell megemlítenem Szebeni Ilona két kötetes interjú gyűjteményét a *Merre van a magyar hazám?...és a Haza fogunk menni* című munkáit, melyek alapjául szolgálnak nagyon sok kutató munkájának. Nagy segítségemre szolgáltak Zielbauer György áldozatos munkái, melyek a magyarországi németység sorsát taglalják. Legnagyobb segítségemre Dr. Bognár Zalán, Dr. Dupka György és Dr. Stark Tamás munkái voltak, valamint Nagy Lajos Zoltán már említett könyve, *Taksony község története* címmel. Számos szakirodalom és szakfolyóirat mellett sikerült beszereznem három szakdolgozatot is,

melyeket nagyon hasznosnak találtam, mivel mindhárom dolgozat témája Taksony története. A szakdolgozatok szerzővel és címmel az alábbiak: Gárdonyi Adrienn *Die Verschleppung der Ungarendeutschen in die Sowjetunion 1944-1949*, *Málenkij robot in der Gemeinde Taks* című diplomamunkája, Ernszt Éva *Taksony község népességének alakulása 1941-től 1990-ig* c. műve, valamint Nagy Lajos Zoltán *Taksony története* c. munkája.

Miután kellő háttértudást gyűjtöttem a témában, felvettem a kapcsolatot a Taksonyi Német Nemzetiségi Önkormányzattal és a Taksonyi Önkormányzattal, akiktől sok segítséget kaptam munkám során. Többek között számos kéziratot és videofelvételt, melyek páratlan értékkel bírnak. Ellátogattam a taksonyi plébániára, ahol megtekinthettem a Historia Domust, melyben az akkori plébános feljegyzései találhatóak.

Összességében elmondhatom, hogy bár a levéltárak iratanyagában nem lelhető fel sok adat, de a taksonyiak fáradhatatlan és önzetlen munkájának hála, nem maradt olyan túlélő, akit ne kerestek volna fel legalább egyszer. Mindenkiel készítettek interjút, aki hajlandó volt beszélni a borzalmakról. Évente felkeresték a túlélőket, akik sajnálatos módon, de évről-évre egyre kevesebben vannak. 2016-ban már csak hatan élnek a szörnyűségeket átéltek közül, név szerint:

Feil Jakabné, leánynéven: Glázer Borbála, Kevei Györgyné, leánynéven: Kreisz Anna, Meggyes Gyula, Stutz Ádám, Sztanyó Imréné, leánynéven: Hesz Anna, Winkler Gáspárné, leánynéven: Stark Teréz.

Az elmúlt években több, a könyv témájához kapcsolódó konferencián vettem részt, melyek hozzá segítettek ahhoz, hogy könyvünk a legújabb, legpontosabb információkkal legyenek ellátva a téma szakértői által. A Magyar Kormány 2015-'16-os évet a *Szovjetunióba hurcolt politikai foglyok és kényszermunkások* emlékévének nyilvánította. 70 év hallgatás után kutatók, professzorok, tanárok tucatjai szólaltak fel, és képviseltek több százezer Magyarországról deportált férfit, nőt és gyermeket. Több százezer honfitársunkat, akik mai napig jeltelen sírokban fekszenek a kietlen ukrán vidékeken. Mindenki egy emberként szólalt fel az igazságtalanság, az elnyomás ellen. A bűnösöket meg kell nevezni, és nem szabad elfelejtetni, hogy kik a felelősek ezekért a szörnyűségekért.

Szakdolgozatom témájának a taksonyiak sorstragédiáját választottam. Sikeres megírása után, konzulens tanárom, Dr. Bognár Zalán javaslatára az emlékév keretein belül megpályáztam egy támogatást, melynek hála ez a könyv megszülethetett. Felkerestem újra Gárdonyi Adrienn-t és Györke Erzsébetet, és hármasmogatunk kemény fába vágta a fejszét. Adri befejezte a már 2008-ban elkezdett taksonyi kutatását, majd belefogott a dunavarsányi elhurcoltak történetének megírásába. Ellátogatott ahhoz a 25 családhoz, akiket ez a szörnyűség személyesen érintett. Munkájában nagyon sok segítséget kapott Faragó Károly és Kohán József helytörténészekről, illetve

Gergőné Varga Tünde polgármester asszonytól. Mi, Erzsikével, a taksonyi fonalat görgettük tovább. Végigjártuk újra a családokat, sajnos nekünk a több száz család leszármazottait nem volt kapacitásunk, se lehetőségünk felkutatni, de úgy érzem kellő alaposággal jártunk el, természetesen meg-
eshet, hogy idő és ember hiányában kimaradtak fontos elemek, így aki ezt a könyvet kezében tartja, és úgy érzi, újabb adattal szolgálhat, az ne késlekedjen felkeresni minket és talán egy újabb, bővített kiadásban minden plusz információ megjelenhet a nagyérdemű előtt. Fontosnak tartom jelezni, hogy a könyv, amit a kezében tart, sosem lehet egy egész történet. Teljességre törekedtünk, de mindig lesznek a mikrotörténelemhez hozzáadható adalékok, mivel itt egyéni sorsokról beszélünk, több mint 700 ember életéről.

Feladatombnak tekintem az eddigi történelmi tabutémákat a nagyközön-
ség elé tárni, és az elhallgatott tragédiákat átélt embereket megszólaltatni. Téved az, aki azt hiszi, hogy ilyen szörnyűségek nem történnek meg a XXI. században. Azért, hogy ehhez hasonló embertelenség ne ismétlődhessen meg többé, ismernünk kell a múltunkat, hogy annak tudatában formálhas-
suk a jövőt.

Üzenem minden fiatal kortársamnak, hogy megéri küzdeni, megéri felvállalni több száz ember igazát, és hírül vinni a nagyvilágba.

Itt ragadom meg az alkalmat, hogy megköszönjem kutatótársaimnak fáradhatatlan munkájukat, és az elmúlt két év együtt töltött pillanatait. De legfőképp köszönöm Dr. Bognár Zalának, aki elindított ezen a hosszú úton.

Budapest, 2016.11.27.

Makra Mónika

II. Ajánlások

Kreiszl László Taksony polgármestere

A XXI. század elején kérem, álljunk meg egy pillanatra és merjünk a közvetlen környezetünkben, családjunkban, otthonunkban, rokonságunk körében, közösségeinkben, a szülőfalunkban történt eseményekre gondolni. Arra, amit a mögöttünk hagyott huszadik század rótt ránk. A II. világháború utáni következményeket, hatalmi játszmákat a magyarországi svábok, és az akkor regnáló falu vezetése sem tudta befolyásolni, „csak” elszenvedni.

A Málenkij robotra elhurcolt 736 taksonyi polgár szenvedése és az itthon maradottak kálváriája, némaságba kényszerítése, évtizedeken át teherként nehezedett a falu közösségére. A közel 50 éven át tartó kegyetlen, „rafinált” diktatúra csak tovább nehezítette a túlélők és hozzátartozóik életét. Az emlékezés tiltása, „a múltat végképp eltörölni” ideológia kudarcot vallott. Köszönhető ez azoknak a jószándékú polgároknak, a faluban tanító pedagógusoknak, családoknak, és nem utolsó sorban a köztünk élő túlélőknek, akik egy percre sem adták fel a reményt, hogy az igazság, ami a lelkükben kristálytisztán élt, egyszer felszínre kerüljön, és mindenki számára elérhető legyen. A szocialista rendszer összeomlása megnyitotta az igazság kapuit. Ezért Taksonyban minden évben a Szent Anna napi búcsú ünnepén együtt emlékezünk és emlékeztetünk mindenkit a huszadik század történelmének sötét korszakára. Az ünnepre, ahogy Erdélyben mondják, a szívünket felsúroljuk, lelkünket megtisztítjuk. A lélek megtisztulásához szükség van arra, hogy a túlélőket visszaemlékezéseik meghallgatásával, együttérzésünkről tanúságot téve segítsünk, és ők segítsenek nekünk abban, hogy az átélt megpróbáltatásokra erőszakkal ráégetett hallgatás felszabaduljon. Ehhez nyújthat segítséget a huszonnegyedik órában a történelmi áttekintés, a visszaemlékezések összegyűjtése, kötetbe rendezése.

Ezt a mulasztást két taksonyi fiatal Makra Mónika és Gárdonyi Adrienn önfeláldozó munkával pótolta.

Szakmai tudásuk, a közösségünkért érzett szeretetük és felelősségük garancia arra, hogy a következő, felnövekvő generációk számára is tanulsággal szolgál a könyv tartalma.

Tisztelettel és barátsággal ajánlom elolvasásra, és minden család könyvespolcára.

Köszönet a szerzőknek munkájukért!

Taksony, 2016.12.07.

Kreiszl László

Gergőné Varga Tünde Dunavarsány polgármester asszonya

Ajánlom e kiadványt mindazoknak, akik hallottak a „Málenkij robotról” valamit azoknak, akiknek a családja érintett volt a kényszermunkában, azoknak, akik ott voltak, de hazatértek, azok családjainak, akik soha nem tértek vissza az idegen országból szülőhazájukba és minden dunavarsányi embernek.

Ez a könyv leleplezi mindazt a szörnyűséget, amellyel emberek ezreit fosztották meg szabadságuktól.

Azok a szerencsések, akiknek soha semmilyen formában nem volt információjuk a háború utáni diszkriminatív rabszolgaságról, azokra is sokkolóan fog hatni ez a könyv. Jó, hogy vannak még olyan fiatalok, akik úgy érzik, mindent le kell írni az ártatlan embereket ért borzalmakról, a melyeket csak a sváb származásukért kellett átélniük. Erről tudni kell!

Sok éven keresztül kellett hallgatni a hazatérteknek mindenről, ami a Szovjetunióban velük megtörtént, fenyegetettség alatt voltak, és életük végéig rettegtek az újabb elhurcolástól. Soha nem múltak el azok a lelki és testi sérülések, amelyeket az embertelen fizikai munka és a sok megaláztatás okozott nekik. Éhezve, fázva, megnyomorítva, súlyos betegségeket hordozva, szeretteiktől sok ezer kilométerre próbáltak minden napot túlélni. Ilyen nincs, és nem is lehetett – gondolnánk – csak a filmekben van ilyen. Pedig ez maga volt a szörnyű valóság, egyeseknek több mint öt évig! Pedig minden nap azt gondolhatták, hogy ez az utolsó, amit ott kell tölteni, hiszen azzal a hazugsággal vitték el őket, hogy pár napot kell idegenben dolgozniuk. Ha tudják a valóságot, talán egyikük sem tért volna haza Dunavarsányba és más településekre, mert megszakadt volna a szívük. Néha írhattak családjaiknak, de csak szépet és jót, vagy fotót készítettek róluk rendes, szép, kölcsön ruhákban, mosolyogva. Nehogy az otthoniak fellázadjanak értük! Talán sok levél nem is érte el a címzetteket, és a kiküldött értesítők is elvesztek a hosszú úton. Azt már saját családom elmondásából tudom, hogy egy-egy levél megérkezése maga volt megtestesült csoda, napokig azt olvasgatták, simogatták és könnyeikkel áztatták. Hír jött a Kedvestől, a gyermektől, az apától. Az apától, akit elvittek erőszakkal állapotos felesége mellől, és csak évek múlva láthatta először elsőszülött fiát. Ez volt apósom, Gergő Ferenc, aki hála Istennek hazatért és 78 éves korában hagyott itt bennünket végleg. Az Ő emlékére és minden sorstársa családjának ajánlom e könyvet, hiszen sajnós, akikkel együtt hurcolták el Őt, már azok sem élnek.

A családok pedig emlékeznek és emlékezzenek! Soha ne felejtődjön el ez a szörnyű igazságtalanság, soha ne ismétlődhessen meg az ilyen megkülönböztetés és soha ne fosszanak meg ártatlanul embereket a szabadságuktól. Felelősek vagyunk mindnyájan az emlékek életben tartásáért, megőrzéséért

és tovább adásáért. Ez a könyv legyen ennek a segítője, soha ne felejtjük el azokat, akik jeltelen sírokban távol a szülőföldjüktől nyugszanak.

A könyvet ajánlom még fiamnak, hogy nagypapáját soha ne felejtse, és mindig emlékezzen rá, úgymint a „Málenkij robot” szenvedő alanya.

Megköszönöm a szerzőknek a művet, azt az óriási kutató, feltáró munkát, amellyel rengeteg emléket és visszaemlékezést gyűjtöttek össze. Azt a sok időt, amelyet beszélgetéssel töltöttek el azokkal, akik mesélni tudnak még a régi időről. Köszönöm a kitartást, a lelkesedést, az együttérzést, hogy nem adták fel soha, és mindent elkövettek azért, hogy az utókor számára hitelesen írjanak a dunavarsányiak kényszermunkában eltöltött szomorú időszakáról.

Dunavarsány, 2016.12.02.

Gergőné Varga Tünde

Györke Erzsébet KÉSZ tag, taksonyi települési képviselő

A könyv címe: „Emlékezz Ránk!”

Egy elhazudott, agyonhallgatott időszak bemutatása két fiatal tollából. A kötet fontos jellemzője a szerzők életkora. Makra Mónika, és Gárdonyi Adrienn 24 és 28 évesek. Mindig bíztam abban, hogy a mai fiatalok bizonyosságot akarnak szerezni a történelemről. És mi bizonyíthat legjobban történelmi tényeket, mint a közöttünk élők által elmesélt, átélt történetek feljegyzései, és azok közzététele.

Különös és különleges könyvet tarthat kezében a kedves Olvasó. A műfaja, ha ragaszkodni akarunk valami elfogadott besoroláshoz, tanulmány kötet és visszaemlékezés gyűjtemény.

Mónika egyetemi tanulmányain szerzett széles körű és alapos tudást, Adrienn tanulmányai és származása okán kapott lehetőséggel élve, (egy emléktúrán való részvétel) személyes tapasztalatot is szerzett azokról a helyszínekről, melyek e könyv témájához szorosán kapcsolódnak. Elhatározták, hogy valamilyen módon ezeket a kincseket közreadják. Mindkettőjük felsőfokú tanulmányait záró dolgozatuk témája is a magyarországi és a Kárpát-medencében élő német származású emberek sorsa volt ezekben a viharos években.

Nekem abban a kitüntetésben volt részem, hogy szinte együtt élhettem a két fiatallal a könyv írásának időszakában. Éjszakába nyúló beszélgetések, közös interjúkészítések. Minden nap arra gondoltam, mikor felkeltem, hogy ma biztos pont kerülhet a kutatások végére. De mindennap kérdőjellel zárult. Tovább kell menni, kutatni kell, mert még mindig beláthatatlan messzeségben van a teljesség.

Mónika és Adrienn őszinte kíváncsisága szeretetből fakadt. Fáradhatatlanok voltak.

Mégis mikor elkerült a kézirat a nyomdába, vegyes érzelmek voltak mindkettőjükben. Vajon mi került el a figyelmüket, kérdezték egymástól is.

De a kész könyv kézhezvétele engem megnyugtatót, mert régi adósság került rendezésre.

A sok pislákoló mécsesnek lesz annyi ereje, hogy rávilágítson az igazságra. Szeretettel és barátsággal ajánlom a könyvet minden korosztálynak.

„Hiszen semmi sincs elrejtve, amely nyilvánosságra ne kerülne, s olyan titok sincs, ami ki ne tudódnék” (Máté 10.26)

Taksony, 2016.11.29.

Györke Erzsébet

III. Előszó

Kutatásom során bárkinek meséltem arról, mivel is foglalkozom jelenleg, mindig ugyan abba a kérdésbe futottam bele: Miért? Miért pont a Málénkij robot?

Miért is kell nekünk ezzel a témával törődnünk? Hiszen minket már közvetlenül nem érintett a történelem ezen sötét időszaka. A tanórákon természetesen, szorgos diákként, mindannyian leírtunk már hasonló mondatokat, mint hogy: „A világháború sok civil áldozatot is követelt, vagy hogy a háború alatt a front a falu határánál állt, vagy esetleg az apró betűs részben olyat is olvastunk, hogy a Szovjetunióba elhurcolt polgári áldozatok száma több ezerre tehető”.

De soha nem gondoltunk bele abba, hogy a civil áldozat mit takar, hogy a szomszéd néni apukáját, akit azért hogy még az életben láthassa a gyermekét, szökés közben lőttek le. Vagy hogy a falu határában álló front az azt az utcát jelenti, ahol nap mint nap elsétálunk munkába menet, vagy a több ezer elhurcolt polgári áldozat között fekszik az a több mint 400 ember a mi falvainkból, akik már soha nem láthatták meg hazájukat, mert jeltelen sírokban alusszák örök álmukat valahol a távolban.

Családapák, édesanyák, akik gyermekeiket hagyták itthon, leányok, leányok, akik még szinte maguk is gyerekek voltak. Tele reménnyel, boldogsággal, szerelemmel. Olyan dolgokat vettek el ezektől az emberektől, amihez senkinek nem lett volna joga. Nem a házukat, az értékeiket, a tulajdonukat, hanem a jövőjüket. A jövőbe, az emberekbe vetett hitüket. Hogy a világ szép, hogy az emberek jók, és mindig van holnap. Mindig van miért élni és küzdeni.

De mi is ugyanolyan fiatalok vagyunk. Tele reménnyel, tervekkel, álmokkal és célokkal. Itt élünk a mi kis falunkban, szerető család, meleg otthon vesz körül, ugyanúgy, mint őket is. Egy kivétellel. Nekünk megadatott az egyik legfontosabb dolog a világon: A Béke.

Az, hogy mikor este lefektetjük a gyermekeinket, és betakarjuk őket, nem attól kell rettegnünk, hogy megszólal a sziréna, és felkapva őket rohanjunk, hogy még időben elérjünk a pincébe, ahol a hidegben dideregve összebújunk egy krumplis zsák tetején, és várjuk, hogy véget érjenek a borzalmak.

Nem úgy kell beosztanunk az ételt, hogy ki tudja meddig lesz még elegendő a családnak számára, vagy hogy melyik orosz katona veszi el az egészet a maguk javára. Nem kell attól rettegnünk, hogy vajon ki neveli fel a gyermekeinket, ha nekünk menni kell?

Nem úgy kell tervezgetnünk a jövőnket, hogy nem tudjuk, lesz-e egyáltalán holnapunk, nem, hogy jövőnk.

Ezek az emberek mi is lehettünk volna. Nekik sem volt több vágyuk az életben, mint nekünk. Hogy békében, boldogságban élhessenek a családjuk körében. Nekünk ez megadatott, nekik sajnos nem.

Ezért érzem feladatomban, hogy Emlékezzek Rájuk!

Mert amíg emlékezünk, ők élnek. A szívünkben élnek.

A szívünkben, ahol meleg van, boldogság és béke, hisz ennyi jár nekik.

Tehát Emlékezzünk Rájuk!

Dunavarsány, 2016.12.09.

Gárdonyi Adrienn

IV. A Málénkij robot, azaz a polgári lakosság tömeges elhurcolása kényszermunkatáborokba

A következőkben röviden tisztázom a Málénkij robot, mint kifejezés jelentését, valamint ismertetem az elhurcolások típusait, okait, módjait, a mögöttük rejlő titkos parancsokat és megállapodásokat.

A Málénkij robot kifejezés, az orosz „маленька работа”, azaz fonetikusán „malenykaja rabota”, szókapcsolatból származik, jelentése kis munka. A szovjet katonák ezt a szófordulatot mondogatták mindvégig, mikor kényszermunkára szedték össze az embereket, hogy ne keltsenek pánikot. A magyarok ebből csak annyit értettek, lévén hogy a szovjet rendszer előtt nem sokan tanultak oroszul Magyarországon, hogy „málénki robot”. Azaz a kifejezés maga magyar áthallású és hasonlóképpen a Holokauszt és a Holodomor⁴ kifejezésekhez, a Málénkij robot is egy adott hatalom, diktatórikus rendszerének tragikus tükörképe, melyet százezrek halála bélyegzett meg.

Az I. Világháború stratégiaiilag számos megoldatlan problémát hagyott maga után, melyeket a második világháborúban mondhatni sikeresen kiküszöböltek, gondolok itt az állásháború⁵ elkerülésére és a mélységi támadás kifejtésére, valamint a technikai újításokra. A totális háború már nem került el az államok belső területeit. A harcok városok, falvak utcáin folytak, nem volt különbség kietlen pusztá és hajdan zsibongó játszótér között, minden helyszín összecsapások színterévé válhatott. Ez az egyik oka annak, hogy a civil lakosság nem tudta elkerülni a háborús meghurcoltatásokat. A második világháború következtében sokkal több civil áldozat volt, mint katonai. Nem beszélve arról, hogy a polgári lakosság nagy része nem közvetlen a háború áldozata lett, hanem az azt követő megtorlásoké.

Magyarországon a fogságba esett polgári lakosság nagy részét hadifogolyként hurcolták el, arányaiban sokkal kevesebb volt az, akiket internáltként vittek el a szovjetek. Mindezt az oroszországi levéltári források is alátámasztják.

4 Az ukrán nép több millió (a kutatók 7-10 millió közé teszik a mércét) áldozattal járó nemzeti tragédiája a Holodomor (ukrán kifejezés, magyarul annyit tesz éhhalál). A sztálini kormány mesterségesen előidézett éhínsége, tulajdonképpen a tudatos népiirtással egyenlő. Az embereknek egyszerűen nem volt mit enniük és éhen haltak (közel 3 millió gyermek volt közülük!).

5 Az első világháború jellegzetes harcmódja, mind a védő, mind pedig a támadó erők védekezéshez rendezkedtek be, állásokban helyezkedtek el (kiépített erődítményekben és állásrendszerekben, lövészárkokban). A front mögött rengeteg háttérmunkát folyt, miközben a fronton harci tevékenységet folytattak. Ez nem mindig járt a frontvonal előre mozdulásával, ezért terjedt el a köztudatban pontatlanul az „állóháború” kifejezés. (Szántó Mihály Géza: Honvédség harcmódjai. In: Magyarország a második világháborúban, Lexikon A-ZS, Bp., 1997.)

Az indok alapján, amiért tömegével hurcolták el a polgári lakosságot, alapvetően három különböző csoportot hozhatunk létre:⁶

1. a hadifogolylétszám-kiegészítés,
2. az etnikai tisztogatást,
3. és a németként való internálás.

A következőkben röviden ismertetném az első két csoportot és mélyebbre hatóan a harmadikat, mivel könyvünk fő témáját legfőképp az utolsó pont érinti.

Hadifogolylétszám-kiegészítés

A létszámkiegészítésnek két fő indítéka lehetett. Történhetett felsőbb utasításra, erre példa, hogy a szovjet fegyveres-szerveknek utasításba adták, hogy az ország teljes lakosságára nézve össze kellett szedniük az 1941-től katonai szolgálatot teljesített férfiakat. Függetlenül attól, hogy ők már korábban leszereltek, rokkantak vagy éppenséggel a frontról szöktek haza, mert már értelmetlennek látták a harcokat.

Sokszor körmönfont hazugságokkal vagy ártatlannak tűnő ígéretekkel csalogatták magukhoz a leendő hadifoglyokat. Példának okáért Szombathelyen a főjegyző hirdetményben közölte, hogy a városban tartózkodó katonaviselt személyek jelentkezzenek karhatalmi szolgálatra az új, demokratikus seregbe. Máshelyen kidobolták, hogy aki kincstári ruházattal⁷ rendelkezik, annak le kell azt adnia, de miután leadta egyenruháját többé már nem tért haza. Több forrás, visszaemlékezés is megemlíti, hogy nagy előszeretettel szedték össze a levante mozgalomban részt vett ifjúságot is. Legtöbbször megfenyegették az embereket, hogy fejbe lövik őket, ha nem engedelmeskednek vagy rosszabb esetben a családjuk testi épsége bánja az ellenkezésüket.⁸

A hadifogoly⁹ létszámkiegészítés másik formája a helyi szintű túlkapásokból adódott. Túlkapás alatt azt értem, hogy a szovjet magasabb egységek,

6 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy a polgári lakosság tömeges elhurcolása Magyarországról szovjetunióbeli kényszermunkára 1944/45-ben, különös tekintettel a németként deportáltakra. In: Bognár Zalán (szerk.) „Egyetlen bűnük a származásuk volt...”. Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Kör. Pécs. 2011.13-15. o.

7 A kincstári ruházat olyan egyenruhák, amelyet az állami szervek biztosítottak a dolgozóknak.

8 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 15-16. o.

9 Mindazon személyek, akik az ellenséges erők kezére jutottak, aki a hadsereg vagy a fegyveres erők, bármely más részének, akár önkéntes csapattestének tagja. Olyan fegyveres testület tagja, amelynek élén parancsnok áll, tagjai egyenruhát vagy felismerhető jelvényt hordanak, fegyvereiket nyíltan viselik és betartják a hadijogot, melyeket a hágai egyezményben fektettek le. (Domokos József: Hadifogoly. In: Magyarország a második világháborúban, Lexikon A-ZS, Bp., 1997.)

a front-, a hadsereg-, a hadtest- vagy a hadosztályparancsnokok feletteseiknek azzal magyarázták a kitűzött hadműveleti célok késését, hogy a vártál nagyobb ellenséges erőkkel találták szemben magukat, ami természetesen hazugság volt. De mivel nagyobb létszámot jelentettek le, nagyobb létszámmal kellett hadifoglyokat is produkálniuk, ennek eredményeképpen vonták be a civil lakosság ártatlan áldozatait.¹⁰

A legkirívóbb esetek egyike Budapest ostroma után következett be. Sztálin siettette Budapest ostromát, azt szerette volna, hogy a szovjet csapatok menetből szállják meg a várost. De mint tudjuk ezt nem tudták végrehajtani, Budapest megerősített védelmét 51 napig ostromolták, mire sikerült bevenniük a szovjet csapatoknak. Az offenzívát Malinovszkij marsall vezette, aki az elhúzódott támadást az ellenséges német-magyar erők nagy létszámával, valamint Budapest kerületeinek sokaságával és nagyságával magyarázta.¹¹

Sürgette az idő, mivel Zsukov marsall által vezetett I. Belorusz Front páncélos egységei már 60 km-re megközelítették Berlint¹².

A két tábornok közötti versengés később több tízezer civil lakos halálát okozta. 180-200 ezer fős ellenséges haderőről számolt be jelentéseibe Malinovszkij, pedig az a valóságban még a 80 ezer főt sem érte el. Az ostrom után életben maradt német-magyar védősereg létszáma maximum 40.000 fő lehetett, de a marsall 138 ezer főt jelentett le. Mintegy 100 ezer főt, akiket majdan hadifogolyként szállítottak el, Budapest és az azt körülvevő agglomeráció polgári lakosságából szedték össze.¹³ Ebből 12.933 főt a hadifogoly nyilvántartásból átsoroltak internálnak.^{14 15}

Nagy előszeretettel vitték el az állami alkalmazottakat, azokat, akiknek volt valamiféle egyenruhája (postásokat, vasutasokat, rendőröket..stb.), amire rá lehetett fogni, hogy egy fajta magyar alakulat tagjai.¹⁶ Előfordult, hogy civilekre meghalt német és magyar katonák ruháit adták rá. A szovjet katonáknak teljesen mindegy volt, hogy kit visznek, a lényeg a létszám

10 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 17. o.

11 Rákosi Mátyás: Visszaemlékezések 1940-1956. Napvilág Kiadó. Bp., 1997. I. kötet. 141-142. o.

12 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 18. o.

13 Budapest védőinek létszámadatairól és az elhurcolásokról bővebben lásd: Bognár Zalán: Egy csata utóélete. Budapest ostromának (hadi) fogoly-vesztesége (i). In: StudiaCaroliensia. 200/1. 77-87. o.

A számadatok közelítőlegések, hiszen pontos forrásunk nincs e téren, de az 1950-ben, nyugati emigrációban, kiadott Fehér könyv is százezer fő körüli adatot említ. Ez a könyv azért fontos, mert az ENSZ hitelesként elfogadta.

14 Varga Éva Mária: Magyarok szovjet hadifogságban (1941-1956). RussicaPannonica. Bp., 2009. 154. o., Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 17. o.

15 A létszámokat illetően a történések nincsenek közös nevezőn, forrás hiány miatt sosem tudhatjuk meg a pontos adatokat.

16 Ungváry Krisztián: Budapest ostroma. Corvina Kiadó. Bp., 1998. 274. o.

volt. Gyakoriak voltak a razziák, amikor a szovjet katonák lezártak egy háztömböt és mindenkit, akit csak tudtak összeszedtek, hiszen valahogyan össze kellett jöjjön az a százezer ember. Gyakorta várták a gyári munkásokat a műszak végén a katonák, és kísérték őket rögtön a gyűjtőhelyre. Az elhurcolások olyan nagy mértéket öltöttek, hogy az Ideiglenes Nemzeti Kormány külügyminisztere, Gyöngyösi János, személyesen kérte a fogolyösszeszedés leállítását Vorosilov marsalltól, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (továbbiakban: SZEK) elnökétől.¹⁷

¹⁷ Bognár Zsolt: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zsolt (szerk.): i. m., 23. o.

Etnikai tisztogatás

Az 1941-ig Magyarországhoz visszacsatolt területeken¹⁸ a polgári lakosság tömeges elhurcolásánál megfigyelhető, hogy nagyrészt a magyar származásúakat érintette. Ennek oka, hogy a szomszédos államok, a Szovjetunió és szövetségesei, kihasználták a lehetőséget a magyar kérdés „megoldására”.

Kárpátalján, ha valaki szlovák, vagy ruszin volt a civilek összeszedésénél elengedték, de ha magyar, református vagy katolikus volt, akkor elvitték. De ugyanez volt a helyzet a Romániához visszacsatolt területeken is. Több forrás is említi, hogy a román csendőrök ezrével szedték össze a férfiakat, nőket, de még a gyermekeket is. Kolozsvárról a Vörös Hadsereg katonái mintegy 3-5000 magyar polgári lakost hurcolt el.¹⁹

A legnagyobb mértékű etnikai tisztogatásra Kárpátalján került sor, azért, hogy előkészítsék a terület Szovjetunióhoz való csatolását. 1944 októberében Iván Turjanica, a 4. Ukrán Front alárendeltségében harcoló csehszlovák hadtest politikai biztosa, elkezdte megszervezni a Kárpátontúli Ukrajna Kommunista Pártját.²⁰

1944. november 12-én a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsának 0036-os, szigorúan titkos parancsa elrendelte, hogy november 14-e és 16-a között vegyék nyilvántartásba a német és magyar hadseregben szolgált tiszteket és katonákat, valamint írják össze a 18-50 év közötti német és magyar nemzetiségű hadköteles személyeket, akik Kárpátontúli Ukrajna területén éltek. Továbbá külön jegyzékbe kellett venni a hadköteles német és magyar férfiakat, akiket menetben hadifogoly-gyűjtőhelyekre kell vitetni. A munkálatokat NKVD-s osztagok, a SZMERS, valamint partizán alakulatok 1944. november 18-tól 1945 januárjáig végezték. Azok, akik szlováknak vagy ruszinnak vallották magukat, és el tudták mondani a „Miatyánk”-ot szlovácul vagy ruszulinul, azokat szabadon bocsájtották.²¹

A Kárpátalján összegyűjtött foglyokat a **szolyvai hadifogolytáborba** gyalogmenetben jutatták el. Útközben nem kaptak élelmet, az éjszakákat

18 Az első világhéget követő igazságtalan békerendszert, több nyugat-európai diplomata is elismerte. Az 1920. június 4-én aláírt Trianoni békeszerződés után a magyar politikai erők célkitűzése a revízió volt. 1938. nov. 2-án az első bécsi döntés által Felvidék egy része visszakerült az anyaországhoz. 1939. március 15-18-a között a magyar csapatok Csehszlovákia felbomlása után, visszafoglalták Kárpátalját. 1939. április 11-én kezdetét vette egy négy napos hadművelet, melyben Délvidék egy részét foglaltuk vissza. Végül 1940. augusztus 30-án második bécsi döntés hatására Észak-erdélyi területek tértek vissza Magyarországhoz.

19 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 25-26. o.

20 Dupka György-Korszun, Alekszej: A malenykij robot dokumentumokban. Intermix Kiadó. 1997. 31. o.

21 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 28. o., Dupka-Korszun: i. m., 72-73. o.

fűtetlen istállókban vagy a szabad ég alatt töltötték. Szolyván benzines- vagy olajoshordókban főtt leveseket ettek, valamint 20 dkg kenyeret kaptak fejenként. Nem voltak evőeszközeik, sem tányérjaik, gyakran 5-10 ember evett egy tányérból. A tábor átlagos létszáma 10-15 ezer fő volt, ahová naponta érkeztek és mentek el emberek. A szolyai láger tulajdonképpen egy gyűjtőtábor volt. A láger rabjait számos alkalommal vitték el kényszermunkára, építkezésekre..stb. Visszaemlékezők szerint naponta 100-120 ember halt meg a táborban.²² Szolyváról gyalogmenetben hajtották őket át a Kárpátokon Szamborig, onnan a Szovjetunió táboraiba.²³

Eddigi kutatások szerint közel 30-40 ezer, túlnyomórészt magyar, kisebb részben német férfit hurcoltak el Kárpátaljáról a szovjetek hadifogságba.²⁴

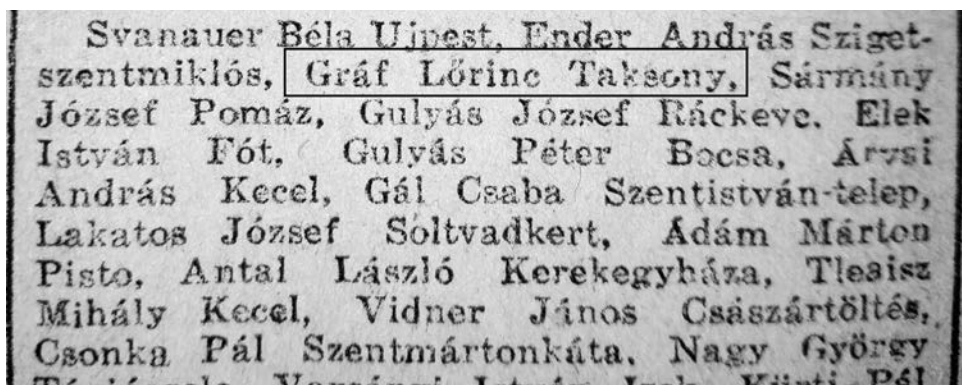
22 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 30. o.

23 Dupka-Korszun: i. m., 50. o.

24 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 32. o.

Németként való internálás

Elérkeztünk a harmadik és egyben könyvünk témáját tekintve, a legfontosabb csoporthoz, a német polgári lakosság tömeges elhurcolásához. Két alapvető eltérés van az előző két csoporthoz képest. Először is az elhurcoltak már nem csak tömegével férfiak voltak, sok ezer nőt is elvittek munkaszolgálatra.²⁵ Másodszor pedig a munkaszolgálatra elvitt embereket nem keverték a hadifoglyok közé (persze vannak kivételek), a Magyarországról németként elhurcoltakat internáltként,²⁶ vagy ha a korabeli kifejezést használjuk deportáltaként vitték el. Külön szerelvényekkel lettek kiszállítva a Szovjetunióba, és a hadifoglyoktól elkülönítve, ún. internálótáborokban lettek elhelyezve. Őket majd csak hazahozatalukkor keverték össze a hadifoglyokkal, sokszor egy szerelvényen is érkeztek haza. Tömegesen 1947-ben kezdték el őket hazaengedni, és Debrecenben a papírjaikra már hadifogolyként jegyezték be őket. A szovjetek által megszállt Magyarországon hivatalosan az internáltakat is hadifogolyként kezelték, és róluk is csak a hadifogolyügy keretén belül lehetett szólni, ellenben a hadigondozás nem illette meg őket.²⁷

Szabad Nép 1947. július 2-ai, szerdai számában.²⁸

25 Budapest ostroma után, nem egyszer fordult elő, hogy nőket férfiaknak öltöztetve vittek el hadifogolyként.

26 Internált személynek lenni annyit tett, hogy az államhatalom közbiztonsági vagy politikai szempontból veszélyesnek nyilvánította az adott személyt, akár büntetett előéletű volt akár nem. Hatóságilag zárt helyre összegyűjtötték és kényszerlakhelyre helyezték át őket. (Kiss István Géza: Internálás. In: Magyarország a második világháborúban, Lexikon A-ZS, Bp., 1997.)

27 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 33. o.

28 A Szabad nép a magyar kommunisták napilapja volt 1942-1956 között. Legelső szám 1942. február 1-én jelent meg. Évekig illegálisan működött. 1945. március 25-én jelent meg először a Szabad Nép újra és már hivatalosan. 1956. november 2-án a Népszabadság váltotta.

Miután a Szovjetuniót megtámadták, **1943 nyarán Litvinov** vezetésével (egykori külügyi népbiztos), már készültek a tervezetek, melyek a német foglyok foglalkoztatásának ütemtervét részletezték. **1943 novemberében Sztálin a teheráni konferencián** kijelentette, hogy néhány évig közel 4 millió német munkáját szándékozik igénybe venni a háború után a Szovjetunió újjáépítéséhez. Később, **1944 júliusában elkészült a jelentés, miszerint mintegy 5 millió fogoly** (civil és hadifogoly egyaránt) tízéves kényszer-munkájára lesz szükség ahhoz, hogy a gazdaság 35-45 milliárd dollár nyereséget termeljen.²⁹

1944. november 24-én az NKVD kiadta a 00141. számú, szigorúan titkos parancsát, melyben elrendelte a 2., 3. és a 4. Ukrán Frontok által megszállt területeken a német nemzetiségű személyek számbavételét. A feladatot a Belügyi Népbiztosság (továbbiakban: NKVD), az Állambiztonsági Népbiztosság (továbbiakban: NKGB) és a SZMERS³⁰ operatív tisztjei hajtották végre. Pontos feladatuk egy településlista összeállítása volt, ahol német származásúak éltek, össze kellett írniuk a 16-50 év közötti németeket életkor és nem szerint. A feladat elvégzésére mindössze 10 napot kaptak és irányításával megbízták Ivan Gorbatyjuk vezérőrnagyot, aki a front mögöttes területét biztosító NKVD Karhatalmi Főparancsnokság parancsnoka volt. Nem elhanyagolható információ, hogy Gorbatyjuk vezette egy évvel korábban a csecsenek, ingusok és a karacsajok tömeges deportálását Szibériába és Közép-Ázsiába, így mondhatni volt már tapasztalata e téren, nem véletlen esett rá a választás.³¹

Az elkészült jelentés szerint a kijelölt területeken összesen 551.049 személy tartózkodott, akik 16 és 50 év közötti német nemzetiségű polgárok voltak (240.436 férfi és 310.613 nő), ebből csak Magyarországon 50.292 fő tartózkodott.³²

1944. december 16-án Sztálin saját kézjegyével látta el a 7161. számú Állami Védelmi Bizottság (továbbiakban: ÁVB) **határozatot**. Melyben rögzítette a kényszerszermunkára vonatkozó alapokat. (Az alábbiakban célszerűnek láttam egy az egyben bemutatni azt és nem csak utalni rá.) A határozat a következőképpen szól:³³

29 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 33-34. o.

30 SZMERS (SzmertySpoinam!): szovjet kémelhárító és katonai hírszerző szervezet.

31 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 36-37. o.

32 Varga Éva Mária: i. m., 147. o.

33 Varga Éva Mária: i. m., 147. o., Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 33-34. o.

Szigorúan titkos!

Az Állami Honvédelmi Bizottság határozatot hozott:

- „1.) A Szovjetunióba történő munkára irányítás céljából mozgósítani és internálni kell Románia, Jugoszlávia, Magyarország, Bulgária és Csehszlovákia Vörös Hadsereg által felszabadított területén tartózkodó valamennyi munkaképes németet - a 17 és 45 év közötti férfiakat és a 18 és 30 év közötti nőket. Le kell rögzíteni, hogy a mozgósítás mind a német és a magyar állampolgárságú, mind pedig a román, jugoszláv, bolgár és csehszlovák állampolgárságú németekre vonatkozik.
- 2.) A mozgósítás irányítását a Szovjetunió Belügyi Népbiztossága (Berija elotárs) végezze. A Szovjetunió Belügyi Népbiztosságát kell megbízni a gyűjtőhelyek megszervezésével, az internáltak fogadásával, a szerelvények összeállításával és indításával, valamint útközben történő őrzésével. Az internált németek gyűjtőhelyekre érkezésének üteme szerint kell a Szovjetunióba indítani a szerelvényeket.
- 3.) Kötelezendő Malinovszkij és Vinogradov elotárs - Románia, Tolbuhin és Birjuzov elotárs - Bulgária és Jugoszlávia vonatkozásában:
 - A) az adott ország kormányzati szervein keresztül hajtsák végre az első pontban említett németek mozgósítását és internálását;
 - B) a szovjet Belügyi Népbiztosság megbízottaival, Apollonov és Gorbatyik elotársal közösen biztosítsák, hogy az illetékes katona és polgári hatóságok megtegyék a szükséges intézkedéseket az érintett németek gyűjtőhelyeken való megjelenése érdekében. Utasítani kell Malinovszkij és Tolbuhin elotársat Magyarország esetében, Petrov elotársat Csehszlovákiában, hogy a városparancsnokokon keresztül e határozat első pontjának megfelelően kihirdessék a frontparancsnokság nevében a németek internálása érdekében szükséges rendelkezéseket, valamint a szovjet Belügyi Népbiztosság megbízottaival közösen biztosítsák a mobilizálandó németek gyűjtőhelyeken történő megjelenése érdekében szükséges intézkedések megtételét.
- 4.) Engedélyezni kell az elszállítandó németek számára, hogy magukkal vihesenek meleg ruházatot, tartalék fehérneműt, ágyneműt, edényeket személyes használatra, és élelmiszert, összesen 200 kg súlyig fejenként.
- 5.) Meg kell bízni Hruljov elotársat, a Vörös Hadsereg hadtápfőnökét és Kovaljov elotársat, hogy biztosítsák az internáltak szállításához a vasúti szerelvényeket és gépkocsikat, valamint étkeztetésüket útközben.
- 6.) Valamennyi németet a Donyeci-szénmedence szénbányászatának és a Dél vaskohászatának helyreállítási munkálataira kell irányítani. A munkahelyekre érkező németekből 1000 főből álló munkás zászlóaljkat alakítsanak ki. A Honvédelmi Népbiztosság (Golikov elotárs) biztosítson minden zászlóalj számára 12 tisztet a Vörös Hadseregben szolgálatra korlátozottan alkalmasak közül.
- 7.) Az internáltak munkahelyükön történő fogadásának megszervezését, elhelyezésüket, ételmezésüket, valamint az érkező németek valamennyi egyéb létfeltételének biztosítását és a munkájuk megszervezését a Szénbányászati, valamint a Vaskohászati Népbiztosság végezze. Köteles a szénbányászati népbiztosság (Vahrusev elotárs) és a vaskohászati népbiztosság (Tjevoszján elotárs) biztosítani

helyiségeket a hozzájuk érkező internált németek fogadására és elhelyezésére. A belügyi népbiztosságot meg kell bízni, hogy a vaskohászati, valamint a szénbányászati népbiztossággal közösen dolgozzák ki az internált németek ellátásának rendjét és munkára történő igénybevételeük feltételeit.

- 8.) Kötelezni kell a Szovjetunió Terohivatalát (Voznyeszenszkij elvtársat), hogy utaljon ki a szénbányászati, valamint a vaskohászati népbiztosság részére 1945 első negyedétől kezdődően pótlólagos mennyiségű élelmiszert és iparcikkeket a hozzájuk munkára érkező internált németek ellátására - az e népbiztosságok üzemei számára megállapított normáknak megfelelően.
- 9.) Utasítani kell az egészségügyi népbiztosságot (Mityerev elvtársat), hogy teremtsen meg az orvosi-egészségügyi ellátás intézményi feltételeit vaskohászati, valamint a szénbányászati népbiztosság üzemeibe érkező németek számára, s a két népbiztosság bocsássa az egészségügyi népbiztosság rendelkezésére a szükséges helyiségeket.
- 10.) A németek internálását 1944 decemberében és 1945 januárjában le kell bonyolítani és a munkahelyre érkezésnek 1945. február 15-ig be kell történnie.

*Az Állami Honvédelmi Bizottság Elnöke, J. Sztálin
Moszkva, Kreml, 1944. december 16.*"³⁴

1944. december 21-22-én az NKVD három tábornoka Arkagyij Apollonov vezérezredes, Ivan Gorbatyjuk vezérőrnagy és Mojszej Szladkjevics altábornagy egyeztetett a 2. és a 3. Ukrán Front Tanácsaival. **Az egyezkedés eredményeként született meg december 22-én az ÁVB december 16-án kiadott 0060-as számú határozatának végrehajtási parancsa.** Az alábbiakban egy az egyben közlöm, a 0060-as parancs nyilvános, publikált verzióját, mivel az eredeti határozat még nem került elő.

„A hadra kelt hadsereg 1944. december 22.-i, a közvetlen mögöttes területen végzendő közmunkák megszervezéséről és elvégzéséről szóló, 0060 számú parancs értelmében elrendelem az összes német származású munkaképes személyek mozgósítását.

1. Minden német származású munkaképes személy mozgósítandó és jelentkezni tartozik: férfiak 17-től, nők 18-tól 30 éves korig.

³⁵2. A mozgósítottak gyülekező helye.....van. Az összes mozgósítottat 1944. december ..-án ... órakor a gyülekező helyen kötelesek megjelenni.

3. A mozgósítottak vigyenek magukkal meleg felsőruhát, 2 pár hordható állapotban lévő lábbelit, 3 rend fehérneműt, ágyneműt és takarót, evőedényt és 15 napi élelmet. Az egész össz súlya ne haladja meg a 200 kg fejenként.

34 Vida István (szerk.): Iratok a magyar-szovjet kapcsolatok történetéhez. 1944. október-1948. június. Dokumentumok. Bp., 2005. 65-67. o.

35 A 0060-as parancs publikus változata, melyek Állami Honvédelmi Bizottság adott ki. (Zielbauer György A magyarországi németiség nehéz évtizede 1945-1955. PANNON MŰHELY Könyv-Lapkiadó kft. Szombathely. 1990. 33. o.)

4. A helyi polgári hatóságok kötelesek biztosítani azt, hogy minden egyes mozgósítandó személy a kitűzött időben pontosan megjelenjen a gyülekező helyen

5. Mindazok, akik kivonják magukat a mozgósítás alól, a háborús törvények szerint felelősségre vonatnak – Hadbírótság fog felettük ítélni. Ugyancsak szigorú megtorlásban részesülnek családtagjaik és bűntársaik.”³⁶

A hírhedt 0060-as parancs publikus változata.

Magyarországon két szakaszban deportálták a német származásúakat. Az első szakasz 1944. december 28-tól 1945. január 15-ig tartott.³⁹ Erre az időszakra 11 operatívcsoportot hoztak létre, azokkal a helyi közigazgatás és a kollaboránsok együttműködtek, és segítségükkel állították össze az internálандók listáját.⁴⁰ A szovjetekre jellemző pontatlansággal kezelték a határidőket, szinte minden alkalommal előbb kezdték el a németek összeszedését, és később is fejezték be. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy 1944. december 22-én a 3. Ukrán Front által elfoglalt területeken már elkezdték a német származásúak összeszedését, Dél-Dunántúlon és Baranya megyében.

A mai Pest megye 139 településéről vittek el civil személyeket. Az elhurcoltak zöme Budapest környéki településekről származott: Sziget-

36 A Vörös Hadsereg 1944. december 22-én kiadott 0060-as számú parancsa.

37 Varga Eva Mária: i. m., 151. o., Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 37. o.

38 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 37-38. o.

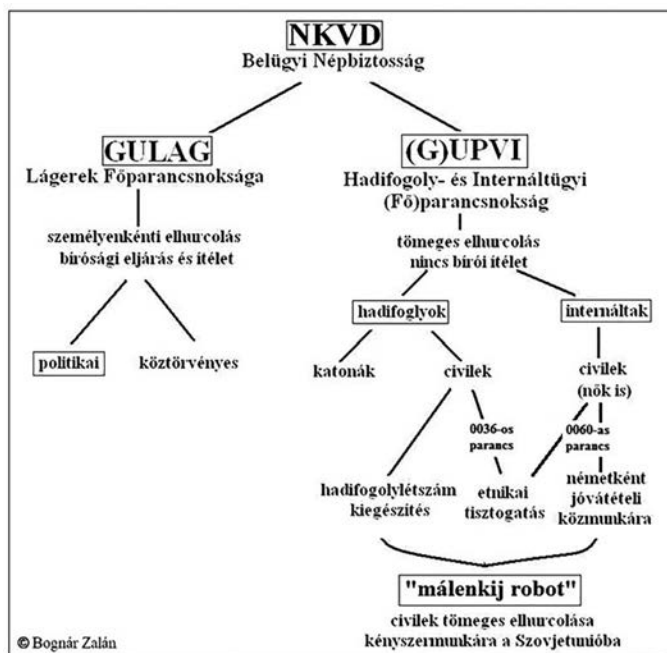
39 A dunavarsányi és taksonyi elhurcolások is erre az időpontra estek.

40 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 39. o.

becse, Szigetcsép, Szigetszentmiklós, Taksony, Sashalom, Újhartyán, Vecsés, Gyömrő, Csömör, Göd, Nagymaros, Kismaros, Zebegény, Kesz-tölc, Diósd, Érd, Martonvásár, Budaörs.⁴¹

A második szakasz 1945.január 14-től a hónap végéig tartott. 5 operatív csoportot hoztak létre, Miskolc, Szerencs, Kőbánya-alsó, Budapest és Ceglédbercel központtal gyűjtőtáborokat létesítettek.⁴²

Az internáltakként elhurcoltak útvonala délkelet irányú volt, mint azt a mellékletben szereplő térképen is jól lehet érzékelni, általában Baja, Budapest, Ceglédbercel, Elek, Arad volt az útirány⁴³. Innen kettévált az útvonal. Az egyik Dél-Erdélyen haladt keresztül (Déva-Nagyszeben-Brassó-Sinaia-Ploiesti-Jászvásár/Jassi), a másik Olténián keresztül (Temesvár-Lugos-Karánsebes-Orsova-Vaskapu-Craiova-Bukarest-Ploiesti-Jászvásár/Jassi). Jassiban minden Magyarországról érkező vonat megállt átvagonírozás végett, mivel a szovjet sínek nyomtávja szélesebb volt. Innen többnyire Dnyepropetrovzszk-Donyec-medence (Dombas) volt az útvonal, de sokakat elvittek az Uralba vagy a Kaukázusig.⁴⁴

A szovjet lágerek szervezeti felépítése.⁴⁵

41 Stark Tamás: Magyar Foglyok a Szovjetunióban. Locirus Bp., 2006. i. m., 81. o.

42 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 39. o.

43 Ruff István, taksonyi lakos, visszaemlékezésében szintén megemlíti, hogy áthaladtak Aradon. (Ruff István: i. m., 17. o.)

44 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 55. o.

45 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 55. o.

A tömegesen elhurcolt polgári személyek, kivétel nélkül, akár hadifogolyként akár internáltaként vitték el őket, az ún. GUPVI lágerrekbe kerültek, vagyis a Hadifogoly- és Internáltügyi Főparancsnokság felügyelete alá tartozó lágerrekbe. Ezek a lágerrek is az NKVD alá tartoztak, akárcsak a GULAG, ennek ellenére is jelentős különbség volt a két lágerrendszer között. A GUPVI- láger rabjait tömegével hurcolták el, nem törődve kilétükkel, csak egyetlen egy dolog volt a fontos: a létszám. Ezzel ellentétben a GULAG lakói egyénenként, koholt vádakra alapozott ítéletek alapján kerültek a táborba. További lényeges különbségek voltak az ellátást és a lágerrek Szovjetunió belüli elhelyezkedését illetően. Míg 1941-től a GUPVI többsége a Szovjetunió nyugati, európai felén voltak (leginkább az ukrainai térségben, a Donyec-medencében [Donyeckij-basszejn], más néven Dombasban és a Krím-félszigeten lévő szén-és vasércbányákban), addig a GULAG nagy része az Urálon túli, ázsiai területeken helyezkedtek el.⁴⁶

Sokakban felmerülhet a kérdés, mindezt olvasva, hogy de miért nem szólt közbe valaki, miért nem állították le a deportálásokat, hova lett az emberiség? Mint már említettem Sztálin az 1943-as teheráni konferencián már megemlítette, hogy igényt fog tartani a német származású munkaerőre, országa újjáépítésénél. Tehát a nyugati nagyhatalmaknak volt tudomása a szovjet vezetés terveivel kapcsolatban, mégsem léptek semmit, mondhatni szabad kezet kapott Sztálin a Kelet-európai németység fölött.

Mindezt jól tükrözi **Winston Churchill, Nagy-Britannia miniszterelnökének 1945. január 19-én a brit külügyminisztériumhoz intézett jegyzéke is:**

„Figyelembe véve, mennyit szenvedett Oroszország a háború folyamán, a Románia által tervszerűen ellene végrehajtott támadásokkal, azt a hatalmas hadsereget, amelyet Oroszország jelenleg a fronton tart, azokat a borzalmas körülményeket, amelyekbe Európa több országának a népei jutottak, nem értem, miért hibáznának az oroszok azzal, ha 100 vagy 150 ezret kérnek ezekből az emberekből, abból a célból, hogy a bányáikban dolgozzanak.[...]. Én a történetek fényében nem hiszem azt, hogy az oroszok hibáznak, ha bármilyen származású román állampolgárokat visznek a bányáikba dolgozni.”⁴⁷

Bár a jegyzékben Churchill Romániára vonatkozóan beszélt, sejthetjük, hogy Magyarországra vonatkozólag még inkább ez volt a véleménye, hisz mi nem álltunk át a Szövetségesek oldalára. Így a feltett kérdésre a válasz, bár igazságtalan, de megvan. A nyugati nagyhatalmak, már rég megaludtak a világ felosztásáról, még javában folytak a harcok, de már minden le volt papírozva. Saját érdekük védelmében, fel kellett áldozni valamit, le kellett mondani valamiről... szerintem hosszú távon ebbe senki

46 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 56. o.

47 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 34. o.

sem gondolt bele, hogy emberek százezreinek életét pecsételik meg végérvényesen. Végülis, papíron semmi sem tűnhetett olyan borzalmasnak, csupán szám adatok sokaságát látták. Mégis a mai napig kihatással van a családok életére.

Ezzel ellentétben a magyar kormány próbált tenni a deportálások ellen. A 0060-as parancsot pontosan arra a napra datálták, amikor Magyarországon, a Moszkvából irányított, Ideiglenes Nemzeti Kormány létrejött Dálnoki Miklós Béla vezetésével. Valószínűleg nem véletlen egybeesés a két esemény, feltételezhetően így akarták az elhurcolás felelősségét áthárítani a magyar kormányra, miközben az állam többszörösen is szót emelt a polgári lakosságot ért meghurcolások ellen. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány elnöke többször is panaszt tett a szovjet kormánynál (1944. dec. 26-án és 1945. jan. 7-én).⁴⁸

„[...] A munkaszolgálatra igénybe vett magyarok elhelyezése és étellemezése a beérkezett panaszok szerint nagyon gyöngé. Sokan megbetegedtek, mert meleg ruha nélkül vannak.[...] A már hosszú idő óta munkaszolgálatra igénybe vett magyar férfiak hazabocsátása szükségessé vált, amiért is ezeknek a hazabocsátását kérem elrendelni.”⁴⁹

Révai József 1945. január 7-i levelében így számolt be a történetekről Rákosinak:

„A munkabíró német lakosság elszállítására vonatkozó [Pütkösdi Árpád fordításában „akció” helyett „jó” szerepel - Bognár Zalán] akció, sajnos nem járt azzal a hatással, amivel kellett volna járnia. Ugyanis a végrehajtásban megint olyan szerencsétlen peregibek [túlhajtások] voltak, hogy az eredmény: pánik a magyarok közt is, még a tisztességes, hozzánk közel álló elemek is [...] megvadultak, arról beszélnek, hogy ez ugyanaz, mint amit Hitler csinált a zsidókkal stb.[...] Azonkívül mindenki sérelmezi, vagy kimondva, vagy titokban, hogy az oroszok ezt a kormány tudta nélkül, előzetes megállapodás nélkül csinálták. Szóval a dolog visszafelé sült el. Most próbálják korrigálni azt, amit lehet. A kormány most 10 tanácsadó megbízottat küldött az oroszokkal való megállapodás értelmében a helyszínre, akikkel együtt fogják megállapítani, kit kell németnek tekinteni, kit nem.”⁵⁰

Erdei Ferenc (kriptokommunista)⁵¹, belügyminiszter 1945. január 5-i rendelete alapján a következőket kellett mentesíteni a munkaszolgálat alól: a nem német nemzetiségűeket, akik nem német anyanyelvűek, és nem voltak tagjai a Volksbundnak és más fasiszta szervezeteknek, azokat, akik náciellenes, hazafias vagy baloldali mozgalomban vettek részt, akik olyan magyar

48 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 56. o.

49 Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1944-dec.23-1945 nov.15 (Szerk.: Szűcs László), Bp., 1997. (INK minisztertanácsi jegyzőkönyvei) A kötet 149. o.

50 Izsák Lajos-Kun Miklós: Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok 1944-1948. Századvég Kiadó. Bp., 1994. 35-36. o.

51 Jelentése: „titkos” kommunista, aki a Magyar Kommunista Párt megbízásából beépült más pártba és belülről segítette azt bomlasztani.

kulturális vagy társadalmi tevékenységet fejtettek ki, amellyel bebizonyították magyarságukat, vagy akik német nevűek, de zsidók. A belügyminiszter mentesítő rendelete, szinte semmilyen hatással nem volt a deportálásokra.⁵²

„A szovjet fegyveres és politikai szervek a magyar kormány hivatalos szóbeli megkereséseire többnyire tagadólag, csodálkozva, ígéretve vagy elhárítólag, egymásra mutogatóan, az írásbeliekre pedig csak késedelmesen konkrét intézkedések felvállalása nélkül általánosságban vagy egyáltalán nem válaszoltak.”⁵³

1945. január 5-én a belügyi népbiztos helyettes Apollonov, és a belügyi csapatok parancsnokhelyettese, Szladkevics, jelentést tettek Berijának a Magyarországról és Erdélyből a Szovjetunióba internálandó németekről. A jelentésben kitérnek arra, hogy mi alapján válogatták ki a német származású lakosságot és, hogy mennyire alaposak, nehogy valakit ártatlanul vigyenek ki. Mint tudjuk ez a valóságban nem így történt, bár visszaemlékezők is említik, hogy voltak olyan szovjet hatósági emberek, akik próbáltak segíteni nekik. Az alábbiakban a teljes jelentést olvashatják:

„Szigorúan titkos!

Az internálásban érintett németek adatai pontosítására vonatkozó utasításának megfelelően, Oszokin elvtárs Debrecenből küldött távirata alapján jelentem:

1. Magyarország területén összesen összeszámoltak 25020 fő németet, férfiakat 17 és 45 év, a nőket 18 és 30 év között. Közülük Magyarország területén a 3. Ukrán Front határain belül 9592, a 2. Ukrán Front határain belül 15 428 fő található.

A fentebb említett korcsoportokhoz és nemekhez tartozó német nemzetiségűek névsorának összeállítása és elszállításuk a következő rendelkezések betartásával történik:

- a) kizárólag a németek kerülnek internálásra, függetlenül állampolgárságuktól;*
- b) magyarokat vagy más nemzetiségű személyeket nem internálnak, azonkívül a magyar nemzetiségű, de német állampolgárságú személyeket szintén nem internáljuk;*
- c) a kitelepítésre kerülő németek listájának összeállítása a náluk lévő, a nemzeti hovatartozásra utaló dokumentumok mellett, az útlevelek és az anyakönyvek, az egyházi anyakönyvek, valamint a helyi rendőrségen fennmaradt nyilvántartási lapok ellenőrzése alapján történik;*
- d) a családok egyik vagy másik nemzetiséghez való sorolásakor a családfő nemzetiségi hovatartozását vesszük figyelembe.*

Például: ha az apa német, az anya magyar; az ilyen családot, ha belesik az életkor csoportokba, mint németeket internáljuk. De abban az esetben, ha az apa magyar; az anya német, az ilyen család nem kerül internálásra;

52 Zielbauer György: A Magyarországi németiség nehéz évtizede 1945-1955. PANNON MŰHELY Könyv-Lapkiadó Kft., Szombathely-Vép, 1990. 10. o., 35. o.

53 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 59. o.

- e) tekintettel arra, hogy a helyben dolgozó munkatársaink részéről egyes esetekben nem zárható ki a tévedés lehetősége, a vasúti szerelvényekbe történő berakodás előtt a gyülekezőhelyeken az internálandó németek nemzeti hovatartozását végző ellenőrzésnek vetjük alá, és valamennyi a gyülekezőhelyre véletlenül került nem német nemzetiségű személyt kiszabadítjuk, és visszaküldjük lakóhelyére;
- f) azzal összefüggésben, hogy a németek, mind a Magyarországon, mind a Romániában lakók eléggé széles körű rokoni kapcsolatokkal rendelkeznek, amelyek néhány esetben elérnek a helyi hatóságok felelős beosztottjaihoz is, utasítást adtunk arra, hogy az ilyen németekkel kapcsolatban tegyenek bizonyos kivételt, és ne internálják őket. [...]

Apollonov Szladkevics.⁵⁴

A miniszterelnök elkeseredettségében még az amerikai politikai misszió titkárát is tájékoztatta a deportálásokról, 1945 februárjában, Debrecenben. Az amerikai „nagykövet” könnyedén reagálta le a történeteket:

Nem ellenzi „[...]azoknak a deportálását, akik beálltak az SS-be, vagy nemrég németesítették nevüket, vagy akik a Volksbund tagjai voltak[...]”. De elvittek közel 30 ezer olyan civil személyt is, akik nem voltak a harmadik birodalom támogatói, és hűek voltak Magyarországhoz.

A hivatalos magyar szerveken kívül az egyházi és tudományos világ is elítélte az elhurcolásokat. Szinte mindenki nyilvánosságra hozta valamilyen úton-módon a nemtetszését az ügyben. **Még a híres Nobel-díjas professzor, Szent-Györgyi Albert is felszólalt az ügy érdekében, mikor 1945 májusában a Szovjetunióban járt, a Magyar Tudományos Akadémia küldöttségében.**

„A Vörös Hadsereghez való viszony Magyarországon sokat romlott. Ennek egyik oka, az, hogy a razziákon több tízezer embert szedtek össze, jóllehet csak igen kevés fasiszta volt közöttük.”⁵⁵

1945. május 27-én a református és az evangélikus egyház közös memorandummal fordult a kormányhoz a „hadifoglyok” érdekében. Mondhatni az egész ország tett megmozdulásokat az ügy érdekében, e téren nem számított, hogy ki volt kommunista, ki nem. De a szovjet kormány nem engedett, ha sikerült válaszra bírni őket, mindig valahogy kimagyarázták magukat és biztosították a magyarokat, hogy szükségesek voltak a deportálások a Szovjetunióban véghezvitt rombolások újjáépítése miatt.

Minimális előrelépések, azért ha csak formálisan is, de történtek az ügy érdekében. 1945. március 18-án a Szövetséges (az adatlapon: Fegyverszüneti) Ellenőrző Bizottság 26. számú rendelete alapján, a soron kívüli szabadon bocsátást kérő levelekhez mellékelni kellett kitöltötten „A Vörös Hadsereg által elszállított egyén személyi adatai” című 18 kérdésből álló adatlapot,

54 Vida István (szerk.): i. m., 80-81. o.

55 Izsák Lajos-Kun Miklós: i. m., 53. o.

valamint egy politikai megbízhatóságot igazoló okiratot, melyet a rendőr-segen vagy a helyi nemzeti bizottságnak kellett kiállítania.

E rendelet hatására a március 19-i kormányülésen Gyöngyösi János, az Ideiglenes Nemzeti Kormány külügyminisztere, bejelentette, hogy a SZEB-nél minden szükséges lépést meg fognak tenni azért, hogy az elhurcoltak és internáltak hazajöhessenek. 1945. április 4-én Puskin követnél látogatást tett és felvetette a hadifogolyként elhurcolt civilek és internáltak ügyét és kérte, hogy *„tétessék lehetővé az, hogy a deportáltak, vagy közvetlenül értesíthes-sék családjukat, vagy legalább a Magyar Kormány kapjon tájékoztatást, hogy kiket hova vittek el és milyen egészségi állapotban vannak.”*⁵⁶

Puskin ígéretet tett, hogy megpróbálja a külügyminiszter kérését teljesí-teni, de mint tudjuk a szovjetek nem igen tartották be a szavukat. Így a ma-gyar kormány a hadifogoly hozzátartozók „ismételt és nyomatékos kérésé-re” június 26-án jegyzékben kérte a SZEB-et, hogy *„méltóztassék az elszállított személyek levelezésének kérdésében legalább hozzájárulni ahhoz, hogy az elszállított személyek hozzátartozóinak csupán egy rövid sablonos levelezőlapot küldhessenek, amelyben közlik, hogy „életben vagyok, és jól vagyok”. A hozzátartozók a magyar kormánykörök előtt kifejezett csaknem egyhangú nézete, hogy ez a néhány szó tel-jesen elegendő megnyugtatóhoz és a legtöbben kifejezetten hangsúlyozták, hogy egyéb közlésre, mint például az elszállított személyek tartózkodási helyére stb. nem is fektetnek súlyt... S mindez nagy hozzájárulna a lelkek megbékéléséhez [...]”*⁵⁷

A szovjet hatalom a magyar kormány többszöri szóbeli és írásbeli ké-relmeik ellenére, csak **1946-tól engedélyezték** az egyes szovjetunióbeli hadifogoly-és internálótáborok és Magyarország között **az esetenkénti le-vélváltást**. Az állam korlátozott jogkörrel rendelkezett a hadifogoly és in-ternált kérdésben, minden a SZEB alá volt rendelve. A kormányhoz több mint félszázezer egyéni, soron kívüli kérelem érkezett be, melyekből „csak” 15 000 példányt továbbított a Külügyminisztérium a SZEB felé... melyből mindösszesen 150 személy ügyében történt hivatalos intézkedés, értesítés.⁵⁸ A számok magukért beszélnek, szinte lehetetlen volt bármit is ténylegesen elérni. Rákosi a moszkvai magyar követségen lévő elvtársán, Horváth Imrén keresztül kérte, hogy legalább a bányászokat engedjék haza, mert hogy itthon is nagy szükség lenne rájuk. Választ csak ennyit kaptak: „a magyar hadifoglyok, mihelyt lehetséges, hazaszállítandók.”⁵⁹

Az internáltak a hadifoglyokkal összekeverve együtt érkeztek haza többnyire 1947-1949 között. Míg 1947 és '48 között tömegével jöttek haza az elengedett rabok és munkaszolgálatosok ('47-ben mint egy 100 ezer fő, '48-

56 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 61. o.

57 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 61. o.

58 Bognár Zalán: Az elmaradt szovjet-magyar hadifogoly egyezmény. In: Hadtörténelmi Közlemények.2000/4 863. o.

59 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 63. o.

ban kb. 84.000 hadifogoly tért haza), addig a kommunista hatalomátvétel után, 1949-ben már csak 5055 fő tért haza, akik közül a kb. 3900 ember civil volt. Ugyanis 1948 végén a kommunista államvezetés a pártokkal együtt, a (hadi) fogolykérdést megoldottnak tekintette, és felszámolta az összes ezzel foglalkozó társadalmi és minisztériumi szervezetet. Rákosi Mátyás pedig kijelentette, hogy már csak a szovjethatalom által elítélt háborús bűnösök maradtak kint, rájuk pedig az „épülő népi demokráciának” nincs szüksége. Több mint 200 ezer, Rákosi és a szovjethatalom által bűnösnek titulált, ártatlan embert várt haza a családja. Végül nemzetközi nyomásra 1950 és ’53 között még 25 ezer hadifogoly és internált tért haza.⁶⁰

A korabeli Magyarországról civilként 300 ezer, a mairól kb. 200 ezer embert hurcoltak el kényszermunkára a Szovjetunióba 1944-’45 között. Ebből a korabeli Magyarország területéről 65-80 ezer főt németként, a mai területekről 40-65 ezer főt.

⁶⁰ Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 63-64. o.

V. Taksony község történetének rövid áttekintése az elhurcolásokig

Taksony község ma Pest megye egyik kisebb települése, a Ráckevei-Duna bal partján, Budapest déli határától pár kilométerre helyezkedik el. A taksonyi svábok betelepítéséig a község történetét csak vázlatosan ismertetném, mivel könyvünk szempontjából nem lényeges fejezet a település életéről. Azoknak, kiket részletesebben érdekel, a község életének ezen időszakai, ajánlom Nagy Lajos Zoltán kiváló munkáját *Taksony község története* címmel.

A települést valószínűsíthetően a X. században alapította Taksony vezér. A falut nem csak fejedelmi szálláshelyként szokták említeni, hanem állítólag helyben is lett eltemetve az uralkodó.⁶¹ A helység XI-XV. századi történelméről nem sok adat maradt fenn az utókor számára, kevés oklevél és krónika áll rendelkezésünkre. 1270-ben V. István király oklevelében tűnik fel először Taksony (Toxun), amikor is a király a Nyulak-szigeti Szent Mária monostornak adományozta. A helyiek mindvégig kihasználták a terület adottságait, a Duna vizére malmokat emeltek és halásztak.

A XVI. század első felében az oszmán hódítás Taksonyt is közvetlenül érintette. A mohácsi csatát követően, 1526-ban, a domonkos rendi apácák menekülni kényszerültek pest megyei szálláshelyeikről, Taksony török hódoltság alá került. Nem sokkal az ütközet után jelent meg Magyarország első térképe, amelyen Taksonyt (Taxon) is megtalálhatjuk.⁶² 1546-tól a budai vilajet budai szandzsákjának első összeírásától kezdve Taksony településről számos adat maradt fenn (adóösszeírások alkalmával a férfi lakosságot számba vették, házak mennyiségét számon tartották... stb.), az utolsó ismert összeírás 1590-ből származik.

A források alapján elmondhatjuk, hogy Taksony a török uralom alatt is fejlődött. Ez a fejlődés 1593-ban szakadt meg, amikor is kezdetét vette a 15 éves háború. Egész Pest megye, így beleértve Taksonyt is, háborús hadszínterré vált az Oszmán és Habsburg csapatok előtt. Mivel a XV. század végére a török és Habsburg erőviszonyok kiegyenlítődték, az oszmán birodalom mindent bevetett, hogy erőfölényre tegyen szert. 1596-ban a szultáni haderő tatár seregeket bérelt fel, tulajdonképpen irreguláris segédcsapatokként szolgáltak. Ezek a zsoldos csapatok válogatás nélkül fosztogatták a környék falvait.⁶³

61 Szaszóné Sin Aranka (szerk.): Pest-Pilis-Solt megye és Kiskunság. Bp., 1988., Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat. /Magyarország történeti helységnévtárai/ II.38. o.

62 Hrenkó Pál-Papp Váry Árpád: Magyarország régi térképeken. Napvilág Kiadó. Bp., 2001. 54. o.

63 Nagy Lajos Zoltán: Taksony község története. KÉSZ Taksonyi csoport. Taksony, 2008. 52-60. o.

Taksony település a XVIII. század elejére teljesen elnéptelenedett, a török elleni felszabadító háborúk élehetlenné tették a környéket, így az addig ott élt magyarok kénytelenek voltak elmenekülni. Földváry László újratelepülési kutatásai alapján arra a következtetésre jutott, hogy először református magyarok kezdték el újra belakni a környéket, majd csak ezután jelentek meg a római katolikus vallású németek.⁶⁴ A Rákóczi szabadságharcot követően, Treschner Károly kapitány württembergi svábokat telepített Taksonyba.⁶⁵ Az első telepesek érkezési körülményeiről Ruff József,⁶⁶ egykori taksonyi lakos, németországi kutatásaiból tudjuk, hogy a Magyarországra betelepülő németek csak adózás fejében hozhattak bármit magukkal, ezért a XX. század folyamán sokszor említett „egy batyuval” jöttek az úgynevezett „Ulmi skatulyákon”.⁶⁷ Mint mindenütt, Taksonyban is több hullámban történtek a betelepülések, jöttek még németek frank és bajor területekről.⁶⁸

A több hullámban való letelepedést a kincstári összeírások is jól tükrözik. Míg 1715-ben 20 család szerepelt az összeírásban, addig 1718-ban már több mint a dupláját, 41 családot jegyeztek fel. 1720-ra több magyar család elköltözött, de az összeírás szerint maradt a 41 család Taksonyban, akiket már mind német származásúként jegyeztek fel, azaz hiába költöztek el a településről, az újabb hullám feltöltötte az üres helyeket.⁶⁹

A Habsburgok telepítési tevékenysége három ismert nagy hullámban ment végbe (III. Károly, Mária Terézia és II. József uralma alatt), amely körülbelül 150 ezer német telepest hozott Magyarországra. A történet szerint az első csoport a halált találta (járványok, tüzek), a második csoport az ínséget, szegénységet és a harmadik csoport találta meg a kenyeret.⁷⁰ Az egységes birodalomra törekvő Habsburgoknak fontos volt, hogy saját híveinek táborát növelje, ezért esett a választás a római katolikus vallású németekre, a propaganda mindent megtett, hogy az országba vonzza a telepeseket, ingyen földet és adómentességet ígértek. Ellentétben Taksonnyal, ahol a

64 Földváry László: Adalékok a dunamelléki evangélikus, református egyház-kerület történetéhez I. köt. Bp., 1898. 212. o.

65 Ernszt Éva: Taksony község népességének alakulása 1941-től 1990-ig. Diplomamunka, Bessenyei György Tanárképző Főiskola, Közgazdaságtudományi Tanszék, Nyíregyháza, 1995. 5. o.

66 Günzburgban élt, családjával 1947-ben telepítették ki.

67 Az ulmi tutajok a XVII-XVIII századi Ausztria legkedveltebb hajói voltak, melyen több ezer sváb tette meg az utat Magyarorszáig. 1745. okt.19-én I. Ferenc császár és Mária Terézia is utazott egy ulmi tutajon, Frankfurt-Bécs távlatban, rendkívül élvezték az utat és számukra is közkedvelt volt az ulmi termék. Korának legmodernebb hajójának számított, fedett helyiségei voltak, széles lapos fapadlóval. (Ruff István: Magyar-és Oroszországi életének története (kézirat), 15. o.)

68 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 71. o., Ernszt Éva: i. m., 5. o., Ruff József: i. m., 14. o.

69 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 74-76. o.

70 Ruff József: i. m., 14. o.

betelepülőknek nem járt ingyenes termőföld, a földet csak használni kapták meg, nem lettek tulajdonosok. Tulajdonképpen jobbágyi viszonyban kerültek és a föld tulajdonosának (legyen az az állam, az egyház vagy egy földesúr) járadékot fizettek. Az építőanyag és a gazdasági felszerelés sem volt ingyen, mindent törleszteniük kellett később. Egyedüli kedvezmény, amit a taksonyi betelepülőknek is járt, az a néhány évi adókedvezmény volt.⁷¹ A jobbágyság megszűnéséig összesen ötvenöt és háromnegyed jobbágytelek volt Taksonyban.⁷²

A XVIII. századi Pest megyei nemesi összeírásokban nem szerepelnek taksonyiak, hisz a község lakosai részint egyszerű földművelő emberek voltak.⁷³

Az évtizedek folyamán a magyar öntudat átívódott a svábok ereibe is, és 1848 tavaszára, az egykoron német identitású emberek, ugyanúgy a magyar forradalom harcosaivá váltak, mint az évszázadok óta itt élő lakosság.⁷⁴ Az áprilisi törvények megszüntették a jobbágyságot és az úrbériséget. Az országot tíz választókerületre osztották, Taksony az alsódabasi választókerülethez tartozott. 1353 lakosa volt ekkor a községnek, és ebből 47 személy volt választásra jogosult. A falu részt vett a megyei katonaság felállításában is, és a hét őrnagyi kerületből a harmadik kerületbe sorozták be a taksonyi nemzetőröket,⁷⁵ szám szerint 103 főt.⁷⁶

A forradalom leverését követően a neoabszolutizmus rendszere Taksony községre is kihatással volt. Akik részt vettek a forradalomban azokra súlyos következmények vártak. Ferenc József uralmát követően Taksonyban is megkezdődtek a tagosítások, melynek hatására kialakult a község XX. századi formája a parcellázásokat követően.

A községben az első világháború nem történt különösebb esemény, ami ezen könyv témáját illetően jelentőséggel bírna, így át is ugrom 1914-es évre. Összesen 320 férfit soroztak be Taksonyból, közülük 74-en a hadszíntéren estek el. Utánuk 55 hadiözvegy és 20 hadiárva maradt a településen. Nagyobb megrázkódtatás csak egyetlen egy esetben érte a falut, amikor 1916-ban áthaladt egy szerb hadifoglyokat szállító szerelvény a községen, négy hullát hátrahagyva. Azt beszélték, hogy kolera járvány

71 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 71-73. o.

72 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 86. o.

73 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 89. o.

74 Azok a svábok, akik magasabb szintű iskolákat is elvégeztek hamarabb „elmagyarosodtak” és elsajátították a magyar nyelvet.

75 Fontosnak tartom megemlíteni, hogy a nemzetőr nem volt katona. Nem rendelkeztek saját egyenruhával, általában fegyverük sem volt. Normál körülmények között a faluból sem mozdultak ki. Amikor azonban Béccsel szemben fegyveres konfliktusra került sor, kirendelték őket. (Urbán Aladár: A nemzetőrség és a honvédség szervezése 1848 nyarán. Akadémia Kiadó, Bp., 1973. 62-63. o.)

76 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 95. o.

ütött ki a vonaton, hetekig csak emiatt aggódott a falu, de szerencsére kiderült, hogy a feltételezés csupán vaklárma volt.

A világháborút követően jelentős változások következtek be a község életében. Az őszirózsás forradalom, majd a „dicsőséges” 133 napig tartó Tanácsköztársaság ugyanúgy felforgatta a falu életét, mint az ország egészét. A tanácshatalom összeomlását követően román csapatok vonultak be Budapestre és az ország keleti felére, ahol módszeres fosztogatásba kezdtek. Taksonyból 12 ezer pengő értékű takarmányt és állatot raboltak el.⁷⁷

A két világháború közötti időszak legnevezetesebb napja 1937. július 11-én volt, amikor a világháborús taksonyi hősöknek emlékművet állítottak. Az ünnepélyen olyan jeles személyek is megjelentek, mint Habsburg József főherceg, aki a Magyar Országgyűlés Főrendiházának örökös tagja volt. Felvidék visszacsatolását követő néhány hónapon belül Taksony felvette a kapcsolatot a Pozsony megyei Taksonyfalvával és barátságuk jeléül egy, a faluban hímzett országzászlót vittek ajándékba.⁷⁸

Az 1930-as évek második felében állítólag Taksonyban is létrejött egy, a Horthy-rendszer elleni, földalatti mozgalom. Az úgynevezett „Planéta-sejt”, amely a hazai illegális kommunista mozgalom részeként tevékenykedett. A szervezet működéséről és tagjairól nem tudunk semmit.

Az 1939-ben kitört a második világháború, mely eleinte nem hozott különösebb változást a község lakói számára, de ahogy teltek az évek elkezdtek egyre inkább drágulni a fogyasztási cikkek, és egyre jobban kellett nélkülöznie az embereknek, végül bevezették a jegyrendszert. A háborús nehézségek hatására a fejlesztések a községben szinte teljesen leálltak.⁷⁹

Az Adolf Hitler vezette Harmadik Birodalom érdekeltségi köre kihatott a Magyarországon élő mintegy kétmillió német származású, sváb lakosságra is.⁸⁰ Évről-évre egyre erősebb volt a természetes asszimiláció hazánkban, amit Hitler nem nézett jó szemmel, számára ez nem volt előnyös. A beolvasást olyannyira nem erőltette a magyar nemzet, hogy 1924-ben a hazai németiség létrehozta az ún. Magyarországi Németek Népművelődési Egyesületét (Ungarländisch Deutscher Volksbildungsverein), mely még inkább teret adott a sváb lakosságnak, saját kultúrájának használatában és megőrzésében. A taksonyi lakosok közül kevesen léptek be az egyesületbe, így helyi szervezet sem alakult. Akik beléptek, azok az országos szervezetnek lettek a tagjai, majd csak 1926-ban érte el a létszámuk azt a mennyiséget

77 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 109-115. o. Ruff István Magyar és Oroszországi életének története c. művében bővebben is olvashatnak Taksony két világháború közötti életéről. (3-9. o.)

78 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 125. o.

79 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 126-127. o.

80 Az 1910-es népszámlálási adatokat veszi alapul (1826000 fő, a lakosság 10%-a vallotta magát németnek).

Taksonyban, hogy a helyi szerveződés megalakulására igényt tartsanak Witzing Ádám vezetésével.

Azonban a község vezetése aggódott, mivel a szervezetnek nem szabadott volna politizálni, és ezt feltűnően nem tartották be. Ennek kapcsán levelet intéztek a ráckevei járás főszolgabírójához, melyben miután ismertették a történeteket, megkérték, hogy ne engedélyezze az egyesület létrehozását. A főszolgabíró helyesen járt el, és sokáig nem is jöhetett létre a szervezet, 1934-ben azonban megkapták a helyi csoport kinevezést. A község aggodalma hamarosan úrrá lett a ráckevei főszolgabírón is, melyet az alábbi levelén jól láthatunk:⁸¹

„Tisztelettel jelentem, hogy Taksony község lakossága kizárólagosan német /sváb/ anyanyelvű ahol a német Horogkeresztes mozgalom, illetve Magyar Nemzeti szocialista mozgalom megindulása óta pángermán szervezkedés észlelhető. Úgy ezen mozgalom kellő szem előtt tartása és megakadályozása, valamint azon ténykörülmény, hogy a lakosság túlnyomó része nyugtalan, izgága természetű, - a magam részéről Taksony községnek állandó csendőrőrssel való ellátása nemcsak kívánatos, hanem államrendészeti és biztonsági szempontból is feltétlenül szükséges [...]”⁸²

A csendőrőrösöt végül nem állították fel ekkor Taksonyban, Dunaharaszti-ból naponta három alkalommal jöttek át ellenőrizni a községet, nagyobb összetűzésekre nem került sor 1939-ig.

A magyarországi németek kezdetben teljes mértékben elhatárolódtak attól, hogy Németországgal a kulturális célú kapcsolaton kívül bármi más is történjék, hiszen mint az ún. „magyar németek” vezetője, Bleyer Jakab, 1930-as beszédében a következőket mondta:⁸³

„[...] A hazai németiség a jelenben is habozás nélkül az egységes politikai magyar nemzethez tartozónak vallja magát. [...]”⁸⁴

Bleyer nézete nem sokáig maradt medrében, 1932-ben már arról írt, hogy a magyarországi németek helyzetét külső behatással tudják csak megoldani, mert erőszakos asszimilációt folytatnak a svábok ellen törvényeikkel. Bleyer 1933-as halála után Gratz Gusztáv vette át a magyarbarát irányzat vezetését, de mellette megalakult egy radikálisabb csoport is az ún. Volksdeutsche Kameradschaft (Népi német Bajtársak) csoport, melynek vezetője Basch Ferenc volt. Hitler és a nemzetiszocialisták hatalomra jutása után 1938. november 26-án, az első bécsi döntést követően, megalakult Basch Ferenc vezetésével a Volksbund der Deutschen in Ungarn (V.D.U.). Megalakulásakor a Volksbund vezetői hangsúlyt fektettek arra, hogy a magyar állam iránti elkötelezettségüket kifejezzék, ez a későbbi években felejtésbe merült.⁸⁵ A magyar

81 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 129-132. o.

82 PML IV. 401. b. 1659./1935.

83 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 129-131. o.

84 Weidlein, Johann: A magyarországi németiség küzdelme fennmaradásáért. SueviaPannonica. 1996. 23. o.

85 Ernszt Éva: i. m., 6. o.

kormány hiába támogatta minél inkább a Német Népművelődési Egyesületet, annak létszáma gyors iramban csökkent, mígnem teljesen megszűnt. Ennek oka, hogy a Volksbund azt híresztelte, hogy a Német Birodalom csak azt ismeri el német néptársának, aki csatlakozik a V.D.U. tagjai közé. A Volksbund tagtoborzás kultúrelőadások, ének- és tánctanfolyamok formájában történt, az aktivisták faluról-falura jártak. Az ártatlan érdeklődők sok esetben csak a közösségbe való tartozás, az énekek, a tánc, a díszes felvonulások és az egyenruhák miatt mentek el V.D.U. eseményeire.⁸⁶

„A szüreti ünnepségen csak az ülhetett fel a lóra és lovagolhatott, aki tagja volt a Volksbundnak.”⁸⁷

Taksony lakossága túlnyomó részt alacsony műveltségű volt, szigorú konzervatív-katolikus nevelésben nőttek fel, így a nemzetiszocializmus eszmevilága ismeretlen volt számukra. Azt, hogy mégis miért léptek be viszonylag sokan a Volksbund tagjainak sorába, fentebb már bővebben ismertettem, a felvilágosítás kellő hiánya és a Hitler által ígért vagyoni előnyök sokakat elcsábítottak.⁸⁸

„Egy napon soroksári idegenek érkeztek a faluba, akik összehívták a lakókat a legnagyobb kocsmába. A szegény embereknek földet, több fizetést és minden szépet ígértek. Az emberek ugyan szinte semmit sem kaptak, de az üveg sörük, vagy boruk mellett Heimatslied-eket (hazai dalokat) énekeltek, amelyeket a Volksbund-központ kiküldött tagjaitól tanultak. Rendezvényeik, a tánc és zene nagyon vonzotta a fiatal-ságot. Az egésznek inkább kulturális jellege volt, nem pedig politikai.”⁸⁹

„A Volksbundisták egyenruhát kaptak. Szép fekete nadrágot, mellényt és nyak-kendőt, amin rajta volt a horogkereszt - a nyilasokén pedig a nyilaskereszt. Sok fiatal csak a szép ruha vonzott.”⁹⁰

Taksonyban 1941. június 8-án alapították meg a Volksbund helyi szervezetét, melyet hivatalosan csak 1942 szeptemberében hagyott jóvá a vármegye alispánja. Ugyanazon okokból, mint a már fentebb említett Németek Népművelődési Taksonyi Egyesületét sem engedélyezték hosszú ideig. A taksonyi Volksbund vezetője Wágner Ádám lett, és a helyi szervezettel együtt az ifjúsági csoportot is létrehozták. A helyi szervezet a központi Volksbund alá tartozott, így a működését is fentről irányították. Mindenkinek kötelessége volt a tagdíjat a központba továbbítani, ahonnan valamennyit visszakapott a saját költségeinek fedezésére, valamint minden felülről érkező utasítást végre kellett hajtaniuk. Arra vonatkozóan, hogy pontosan hány taksonyi lakos lépett be a szervezetbe, nincs adatunk.⁹¹

86 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 129-131. o.

87 Oberfrank József visszaemlékezése. (Ernszt Éva: i. m., 6. o.)

88 Ernszt Éva: i. m., 6. o.

89 Misk Pál visszaemlékezése. (Ernszt Éva: i. m., 6. o.)

90 Oberfrank József visszaemlékezése. (Ernszt Éva: i. m., 6. o.)

91 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 134-135. o.

1941-ben népszámlálást tartottak Magyarországon. Ez volt az az időszak, amikor a pángermán eszme a legnagyobb népszerűségnek örvendett a hazai svábság körében.⁹² Taksonyban a népszámlálásnál jelentős szerepe volt annak, hogy az összeíró személy magyarhű vagy volksbundista beállítottságú volt-e, ugyanis sokan voltak a svábok közül, akik csak nehezen tudták eldönteni, hogy minek vallják magukat. Ilyen esetben az összeíró személye sokukat befolyásolhatta. Végeredményében Taksonyban az összlakosság 34%-a mondta magát német anyanyelvűnek.

Fontosnak tartom megemlíteni, hogy a taksonyi sváb lakosok között volt olyan is, aki nem lépett be a Volksbundba, hanem azzal sok esetben ellentétes érdekű magyar nemzetiszocialista mozgalmat támogatta. A Magyar Front – Magyar Szocialista Néppárt Taksonyi Törzse már 1936 óta működött, 1938-ban több gyűlést is tartottak. A Szálasi-féle Nyilaskeresztes Párt is meg akarta vetni a lábát a községben. Ez összességében nem sikerült, de voltak helyi szimpatizánsok, akik segítettek szórólapot terjeszteni. Voltak olyanok is Taksonyban, akik nem voltak semelyik szervezetnek sem tagjai.⁹³

1942. február 5-től április 3-ig lezajlott az első SS-toborzó akció. Voltak olyan falvak, ahol tömegesével jelentkeztek a Waffen SS-be, de volt olyan település ahol senki sem. Általában nagy volt az érdeklődés és a lelkesedés is, hiszen hazug ígéretekkel (magas zsolddal, háború utáni földosztással... stb.) csábították a sváb lakosokat. Még nem volt okuk az embereknek bizalmatlankodni, hisz nem voltak rossz tapasztalataik sem az SS-szel, sem a Volksbunddal kapcsolatban. Ennek ellenére a lakosok hozzáállása megosztott volt. Előfordult, hogy valaki betegséget színlelt, csak hogy ne toborozzák be. De ennek az ellenkezője is előfordult, amikor valakinek ténylegesen volt betegsége és más úton-módon, de bejutott az újoncok közé. Taksonyból összesen 16 személy jelentkezett az SS-be.⁹⁴

A magyarországi svábokat az első nagy csalódás akkor érte, amikor elterjedt a híre annak, hogy a V.D.U. által tömörített népi németeket a Szovjetunió legyőzése után keletre fogják kitelepíteni, hogy a német életteret megnöveljék. Ennek köszönhetően 1942-ben megkezdődtek az első nagyobb arányú kilépések a Volksbundból.⁹⁵

1943. március 22-én, egyenesen Kállay Miklós miniszterelnöknek címezve, egy bizalmas rendőrségi jelentés jól tükrözi a svábok elégedetlenségét a rendszerrel szemben:

„[...] Kreisz Pál német SS-katona, volt taksonyi lakos, német egyenruhában Taksony községbe szabadságra érkezve a Schwarzenberger-féle kocsmában élményeit

92 Fontosnak tartom előre bocsájtani, hogy az 1941. évi népszámlálási adatok szolgálták alapjául a majdani meghurcoltatásoknak.

93 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 123-136. o.

94 Ernszt Éva: i. m., 7. o.

95 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 136-139. o.

mesélte. Elmondta, hogy becsapták őket a vezetők. A poroszok moslékkal etetik és úgy bánnak velük, mint a kutyával. Ha csak egy mód volna rá, nem menne vissza többé. Ha valaki ki akarna menni az SS-csapatokhoz, inkább löje magát fejbe. [...]”⁹⁶

1943 tavaszán megkezdődött az SS-toborzás második hulláma, ekkor már csak 7 alkalmas jelentkező akadt Taksonyból. A német megszállás után megszervezték a harmadik toborzást, melyen a német-magyar kormányok közötti megállapodás szerint minden 17. életévüket betöltött magyar állampolgár hadköteles és be kell, hogy vonuljon a német fegyveres egységekhez. Az utolsó toborzásnál már jóval több ellenkezésbe ütköztek és jóval több erőszakot is alkalmaztak az SS-katonák. Azok az emberek, akik fontos tisztséget töltöttek be a postánál, vasútnál, a hadiiparban dolgoztak vagy esetleg a bányákban azok mentesültek a sorozás alól. Arról, hogy ez alkalommal mennyien lettek SS-katonák Taksonyból, nincsenek rendelkezésre álló adataink.⁹⁷

A második világháború első taksonyi halottja Wágner Mihály volt, aki 1942. február 3-án esett el a Szovjetunó területén. Az első világháborúval ellentétben a falu légitámadásoktól szenvedett és 1944-ben a front is elérte. Taksony az esetleges légitámadásokra már 1943 májusában elkezdte felkészíteni lakóit. Hoztak egy határozatot, mely szerint mindenkinek, akinek lehetősége volt rá betonpince-óvóhelyet kellett építenie. Az óvóhelyek mellett légoltalmi szirénákat állítottak fel a falu több pontján. A német hadsereg pedig légvédelmet telepített a környékre, melynek egyes egységei Taksonyban helyezkedtek el. A légitámadás fő célpontja a közelben fekvő sziget-szentmiklósi Dunai Repülőgépgyár volt.

1944. április 2-án érte bombatalálat először a falut, erről kevés feljegyzés maradt, csupán a Historia Domusban és Ruff István írásai utalnak rá.⁹⁸ A második bombázásról, mely április 13-án történt, már annál több feljegyzés maradt. Például a közgyűlési jegyzőkönyvekből tudhatjuk, hogy a községben körülbelül 300 ház rongálódott meg. A második bombázást az Amerikai Egyesült Államok légierijének 94 darab B-24-es Liberátor bombázógépe végezte, a már fentebb említett gyár és annak vonzaskörzete, kiépített vasúthálózatok voltak a célpontok. Ezek közelsége a faluhoz valamint az, hogy napkelte előtt bombáztak lehetett az oka annak, hogy Taksony több találatot kapott. 1944 nyarán még két bombatámadás történt. Mindegyik támadás után kárfelmérést tartottak és általában kártérítést kaptak a helyiek.⁹⁹

96 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 139. o.

97 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 140-141. o.

98 Ruff István: i. m., 10. o.

99 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 142-143. o.

Mikor már a németek egyre rosszabbul álltak és a front is közeledett, fokozódott a német és sváb ellenesség. Röplapok formájában terjesztették mondanivalójukat különböző feliratokkal, mint például: „Halál minden rohadt svábra! Ki velük! Halál a németekre!” Ezeket a röplapokat állami szinten igyekeztek megfékezni és megsemmisíteni valamint a terjesztőket elkapni.

1944. október 13-án, az épp Budapesten állomásozó német 503. nehézpáncélos zászlóaljából 3. századot Taksonyba küldtek. Itt a német kezelőszemélyzet jó viszonyban volt a falu sváb lakosaival. Egy nap (1944. október 14-én) után távozott is a 3. század, hogy visszatérjen Budapestre meghíusítani Horthy Miklós kiugrási kísérletét.

1944. november elején közeledett a front a visszavonuló német és magyar csapatok igyekeztek lassítani a szovjet csapatok előrenyomulását így a főváros felé vezető átereszeket, vasútvonalakat, váltókat és hidakat felrobantották. Taksonyban és környékén komoly harcok folytak mielőtt a Vörös Hadsereg elfoglalta volna a falut.¹⁰⁰

Végül 1944. november 4-én 6:30-kor elérték az orosz csapatok a községet. Bugyi község felől közeledtek és három frontot alakítottak ki. Egyet Szigeten egyet a Kálvári-dombon és egyet Erőspusztán.¹⁰¹

1944. november 5-én háromtagú küldöttség ment az oroszokhoz, hogy kinyilvánítsák a falu együttműködését.¹⁰² Állítólag Malinovszkij marsallnak a szovjet hadsereg parancsnokának is Taksonyban volt egy ideig a szállása. A masszív védelem miatt állásháború alakult ki, ami a község szemszögéből nem volt túl szerencsés így már a német tüzérség tüze is rájuk zúdult. 46. hadsereg és X. gárdalövész hadtest hetekig sikertelenül próbálta meghátrálásra kényszeríteni a védőket. E miatt a pincékben élő lakosságot a szovjetek Dunakisvarsányra és Bugyira akarták kitelepíteni, de sokan féltek, hogy elveszíthetik otthonukat, ezért inkább pincéikben maradtak és kevesen éltek a kitelepítés lehetőségével.¹⁰³

1944. november 21-én végül sikerült a Csepel-szigetet bevenni, de a védők Tököl és Szigetszentmiklós térségében újra megállították a szovjet hadsereget. Számos szovjet katona és 45 taksonyi lakos vesztette életét a harcok során. Az elesetteket a helyiek eleinte kertjeikben, udvaraikban temették el, majd 1945 januárjában ki hantolták és újra temették őket a községi temetőben.¹⁰⁴ A harcok folyamán nem csak az emberek, hanem az épületek és az állatállomány is hatalmas károkat szenvedtek el.

100 Ruff István: i. m., 14. o., Nagy Lajos Zoltán: i. m., 144. o.

101 Ernszt Éva: i. m., 7. o., Ruff István: i. m., 15. o.

102 A fogadó bizottság tagjai: Ullman József bíró, dr. Babura József főjegyző és Wieland Mihály római katolikus plébános voltak. (Pataki Ferenc: Vihar a sziget körül, Ráckeve, 1967. 29. o. Nagy Lajos Zoltán: i. m., 145. o.)

103 Pataki Ferenc: i. m., 31-33. o.

104 Lásd: Grimm Antal riportjában.

A szovjetek által megszállt településen, fenyegetve érezték magukat a taksonyiak, a katonák által kifejtett erőszak mindenkit rettegésben tartott. December első felére sikerült tovább tolni a védőket Budapest felé így a front lassan távolodott Taksonytól. A község számára véget ért a háború, romos házaikat újra birtokba vehették tulajdonosaik.

Az 1944. december 17-én, a továbbvonuló csapatok helyére, tábori csendőrség érkezett melyet később más rendfenntartó csapatok váltottak fel. 1945 júniusában távoztak az utolsó szovjet csapatok a falu területéről.¹⁰⁵

105 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 145-146. o.

VI. Dunavarsány község történetének rövid áttekintése az elhurcolásokig¹⁰⁶

A mai Dunavarsány Budapesttől délre helyezkedik el, körülbelül 25 kilométerre, a Ráckevei-(Soroksári-)Duna bal partján. Északról Taksonnyal, északkeletről Alsónémedivel, délről Délegyházával, délnyugatról Majosházával végül északnyugatról (a Duna túlsópartján, a Csepel-szigeten lévő) Szigethalom településekkel határos. Napjainkban városi ranggal bír, ám az utcáit járva inkább falusi hangulatot kelt az emberben.

Dunavarsány a középkor óta létező település, ha nem is mindig ezen a néven, ugyanis az évszázadok során több néven is nevezték a területet. Ezek közül néhányat megemlítenék: Ossyan, Vosyan, Woschan, Woosyan. Maga a Varsány név egyes feltételezések szerint alán eredetű. Ahogy Taksonyból, úgy Varsány nevű településből sem egy létezett, létezik a mai napig. Fellelhető, vagy fellelhető volt, Hont, Vas, Szatmár, Zaránd, Nógrád, Külső-Szolnok, Szabolcs, valamint Veszprém megyében is ilyen nevű helység.¹⁰⁷

Tudjuk, hogy a tatárjárás alatt, 1241 tavaszán, a mongolok végigdúlták ezt a környéket, mindent és mindenkit elpusztítva, és csak 1242 februárjában vonultak ki a megyéből. Azt, hogy a Dunavarsány területén élőkkel mi lett, biztosan nem tudni. Azt tudjuk, hogy a környék vizes és ingoványos területen helyezkedik el, így ez valamennyi védelmet nyújthatott a környéken élőknek csakúgy, mint a szomszédos taksonyiaknak.¹⁰⁸

Már a középkortól kezdve összefonódik Taksony és Dunavarsány története. 1270-től Taksonnyal együtt apácák tulajdonába kerül a terület. Ez idő tájt Ossyan néven említik a források a települést. A középkor folyamán önálló falu volt. 1274-ben viszálykodásban elpusztították. Két évvel később már egy pápai oklevélben megemlíti nevét, amikor az apácák birtokait sorolják fel. A település neve felbukkan még egy pápai tizedjegyzékben is, 1332-37-ben, ekkor Woysa néven. A török hódoltságig Varsány az apácák birtokában maradt. A dokumentumok, melyekben ez idő tájt szerepelt a község neve, megegyezik Taksony település iratanyagával. Általában ezek a dokumentumok hatalmaskodási, valamint birtokperekről szólnak. Ha ma valaki ismeri Dunavarsányt, gondolatban egyből Pest megyébe helyezi, ám ez nem volt mindig így, ugyanis 1449-ig Fejér vármegye Solti székéhez tartozott. Azonban az apácák megkérték Hunyadi János kormányzót, hogy csatolja át Pest megyéhez a területet, aki kérésüknek eleget is tett. Ennek előzménye is egy hatalmaskodási ügy volt. Pár év múlva, egész pontosan 1453-ban, Hunyadi János e rendelkezését V. László is megerősíti egy Bécsben kelt oklevéllel.¹⁰⁹

106 A fejezetet írta és szerkesztette: Csákvári Zoltán.

107 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 337.o.

108 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 40. o.

109 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 337-338. o.

A XVI. és XVII. századi térképek többségén fellelhető Varsány község. Azonban ezek a térképek két nagy hibával rendelkeznek, az egyik, hogy Taksonyt délebbre csúsztatják a Csepel-szigethez képest, de ami még nagyobb tévedés, hogy Varsányt Taksony és Dunaharaszti közé teszik.¹¹⁰

A török korban virágzó település volt Varsány, csakúgy, mint Taksony. Erre abból lehet következtetni, hogy a törökök mindig fel tudták jegyezni a családfőket, és az adókat is be tudták hajtani.

A XVI. század végi háborúnak sikerült csaknem 100 évre elnéptelenítenie a területet. Csak azután népesült be a vidék, miután kiűzték az oszmán hódítókat, és magyar telepesek költöztek vissza a helyükre. Ekkor körülbelül még csak nyolc-kilenc házból állt a falu. Amiről eddig szó esett, az kizárólag csak a Duna-nagyvarsányi részre vonatkozik. A Duna-kisvarsányi terület, ekkor még csak szántó föld volt.

1761-ből maradt fenn az első adat arról, hogy Taksony bérbe vette Varsányt. 1785-ben, a római katolikus egyházi összeírás az első hivatalos dokumentum, melyből kiderül, hogy Taksony külterülete lett Varsány. 1875 elején, a taksonyi sváb gazdák új földeket akartak művelés alá vonni, ezért kötöttek egy adásvételi szerződést Varsánypusztá birtokosával. Így 3200 holdnyi földterület jutott a birtokukba. A gazdák ekkor kezdték el betelepíteni akáccokkal és tölgyekkel a futóhomokos részeket, hogy megkössék a talajt, ami által javulhat a termés hozama. A külterületen, Varsánypusztától keletre, elkezdett kialakulni egy másik lakott település, amit Kisvarsáynak neveztek el. Miután Kisvarsány létrejött, attól fogva a másik pusztát már csak Nagyvarsányként említik az iratok.

Egy feltételezés szerint, Kisvarsány nem újonnan megalakuló, hanem újból alakuló település volt. Ezt az elméletet arra alapozzák, hogy egy 1880-as térkép Kisvarsányt és környékét Ó-Varsáynak nevezi. Ebből valószínűsíthető, hogy a Dunától távolabb fekvő külterületnél állhatott a középkori település. Meg kell azonban jegyezni, hogy a régészek 1978 augusztusában a nagyvarsányi településrészen, a Sport utca mögötti Vendel-dombon találtak egy XIII. század eleji templommaradványt és temetőt, míg kisvarsányon az Eötvös utca végénél csupán egy késő középkori épületmaradvány került eddig elő csontleletek és használati tárgyak maradványai nélkül. Kisvarsány benépesedésében, valószínűleg nagy szerepe volt a vasútnak. Sőt, a vasút volt az, ami olyan gyors fejlődést eredményezett a területen, hogy néhány évtized alatt túlnőtte Nagyvarsányt.¹¹¹

A végleges Dunakisvarsány és Dunanagyvarsány elnevezéseket 1910-ben kapták. A XX. század második évtizedének elején Dunakisvarsány olyan lendületesen fejlődött, hogy elkerülhetetlen volt egy elemi iskola építése. Az első világháború után is gyors volt a terület fejlődése, melynek egyik

110 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 52. o.

111 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 338. o.

oka a nagyszámú bevándorlás volt. Egy településen talán a házsámok növekedése mutatja legjobban a lakosság növekedését, ez látható abból az adatból, hogy míg 1921-ben 155 ház állt addig 1926-ban már 214. 1910-ben új iskolát kellett felépíteni tanítói lakással együtt. Ez a lakosság számában a következőképpen mutatkozik meg. 1913-ban Kisvarsány lakossága 284 fő volt, Nagyvarsányé 404 lelket számlált. Harminc év múlva Kisvarsány lélekszáma 1577 fő lett, ellenben Nagyvarsányé 365 főre csökkent! Nagyvarsányban főleg földművelő svábok, míg Kisvarsányban inkább magyar nemzetiségű tisztviselő, vasutas és ipari munkások laktak.¹¹²

A két településrész egyesülése már a XX. század elején felvetődött. Első lépés, egyesülésük felé az volt, amikor 1926-ban közös Római Katolikus Egyházközséget alapítottak. A második világháború idejére elérkezett az idő arra, hogy Dunakisvarsány és Taksony közigazgatásilag szétváljon és így önálló települést hozzanak létre Dunanagyvarsánnyal. 1941-ben született Dunakisvarsány részéről egy olyan javaslat, hogy kiszakadjanak Taksonyból és ehhez kérték az anyaközség hozzájárulását. Ezt a kérést Taksony támogatta. Ennek a könnyű elfogadásnak több oka is volt. Az egyik, hogy Dunakisvarsány minden szempontból megfelelt egy önálló község feltételeinek, azaz volt saját temploma, iskolája. Valamint anyagi oka is volt döntésüknek, ugyanis nem termeltek annyi adót, mint amennyit Taksony a településre költött az utak, járdák, templom építésekor. Taksony azt javasolta felvetésükre, hogy alakuljon önálló községgé Délegyháza, Ordas és Kisvány pusztákkal, ám amíg ez megvalósul Dunakisvarsányban jegyzői kirendeltséget kell létrehozniuk. A kérdés még évekig napirendi ponton volt a községi gyűléseken, de érdembeli előrelépés nem történt az ügy érdekében. A végleges döntés 1944-ig húzódott, mikor Dunakisvarsány, már azzal az ötlettel lépett elő, hogy Dunanagyvarsánnyal közösen működnének tovább, mint új, önálló település. Eddig hasonlóról szó sem volt. A taksonyi vezetés tiltakozott ellene, mert nem szerették volna elfogadni ezt a javaslatot. Indokuk az volt, hogy Dunanagyvarsány sokkal szorosabb kapcsolatban áll Taksonnyal, mint Dunakisvarsánnyal, sőt még az önálló településre jellemző vonásokkal sem rendelkezik, azért, mert nagyrészt taksonyi gazdák kitelepüléséből áll. A háború elérte a térséget, így jelentéktelenné vált ez a kérdés. Végül hivatalosan 1947. augusztus 1-én vált ki Dunavarsány Taksony életéből, és egy önálló község alakult Szabadvarsány néven. Ezt a nevet a helyi képviselő-testület döntötte el. Jóváhagyásra el is küldték az Országos Községi Törzskönyvbizottságnak (továbbiakban: OKT), de ezt a névválasztást nem tartotta szerencsésnek sem az OKT sem az Országos Levéltár. Inkább a földrajzilag és a korábbi névhasználatnak inkább megfelelő Dunavarsányt ajánlották. 1947 novemberében a belügyminiszter a Dunavarsány nevet állapította meg.¹¹³

112 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 339. o.

113 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 339-340. o.

Hiába egyesült a két rész, a mai napig jól elválík és megkülönböztethető egymástól Dunakisvarsány és Dunanagyvarsány.

A front egyre közeledett a járáshoz. November 1-jén Kecskemétet elfoglalták a szovjet csapatok, és Budapest felé vették az irányt. Gyalogságuk nagyobb része Taksony, míg kisebb része Alsónémedi felé nyomult előre.¹¹⁴

November 3-án, 4-én Budapest alatt állomásozó német hadosztályok jelentős mértékben meg lettek erősítve, ami észrevehető volt abból is, hogy a szovjet előretörés üteme lelassult. A 4. gépesített hadtest fő erői november 3-án este érkeztek Taksony és Dunavarsány vonalába és november 4-én reggelre foglalták el a településeket. November 3-án a hajnali órákban zajló csata heve jól látszódott az Alsónémedi és Soroksár községet összekötő műúton. Taksony és Dunavarsány ekkor még a németek kezén volt. Ez azt jelentette, hogy innen oldalba tudták támadni a szovjet erőket, és meg is tették azt. November 3-án délután Taksonyból 4-5 német Tigris-harcocsi és az azt kísérő gépkocsizó gyalogság, Alsónémeditől 6-8 km-re erős oldaltámadást indított a szovjet csapatok felé. Ezt az oldaltámadást a szovjet lövészek és páncéltörők fékeztek meg, sőt két Tigrist sikerült is kilőniük. November 4-én a szovjet csapatok már délről is megközelítették Dunaharasztit, így már a Duna felőli oldaltámadásoktól sem kellett tartaniuk.¹¹⁵ November 2. és november 4. között a járás keleti része is vörös megfigyelés alá került.

Most nézzük részletesebben Dunavarsány elfoglalását. Sok, apróbb részletet Kelemen Gábor visszaemlékezései alapján tudhatunk. Mielőtt a szovjet csapatok ideértek volna, lényegében már a magyar kommunisták vették át a hatalmat. Az eddig elfoglalt községekben szinte csak mezőgazdasággal foglalkozott a lakosság. Ez azért érdekes számunka, mert általában ahol mezőgazdasággal foglalkozik a lakosság, ott inkább jobboldali nézeteket vallanak az emberek, míg az ipari területeken dolgozók többsége a baloldalt erősíti. Ez itt is megmutatkozott. Ezzel magyarázható, hogy már a szovjet csapatok megérkezése előtt baloldali vezetés alakult, és szinte barátként várták a megszállókat. Baloldali munkások a vasútállomáson megbeszéltek, hogy mivel már tudják, közel a front, nem mennek aznap dolgozni, hisz órák kérdése és megérkezhetnek a szovjet csapatok. Megállapodtak, hogy sötétedés után találkozni a községháza takarító helységében. 16 kommunista gyűlt végül össze. Ott jutottak arra az elhatározásra, hogy a nemzetőröket le fogják fegyverezni és átveszik a község vezetését. Ettől kezdve ez a 16 fős kommunista tanács irányította a községet. Buncsák János, 1917-ben részt vett az ún. „Nagy Októberi Szocialista Forradalomban”, ő kezdte tanítani a többieket oroszul.

November 3-án este a fegyveres őrség tagjai és a vezetőség is a községházán tartózkodott. Éjfél körül a telefon megcsörrent. Idegen nyelvű beszéd

114 Pataki Ferenc: i. m., 15-16. o.

115 Pataki Ferenc: i. m., 18-19. o.

hallatszott a recsegés mögül ebből tudták, hogy megérkeztek a szovjetek. A posta közölte is velük, hogy ez a hívás a község dél-keleti részéből jött. Egy tolmáccsal küldöttséget indítottak a szovjetekhez. Miután tisztázták magukat, megörültek nekik a vörös katonák.¹¹⁶

November 4-én reggel 6 órára elfoglalták a vasúti vonal nyugati oldalát is, ahol beásták magukat, hisz tudták, Taksonyban jelentős német és magyar erők vannak. Délre Dunanagyvarsány és Erős-puszta is szovjet kézen volt. Estére sikerült az egész vonalon elérni a Dunát egészen Taksonyig. Taksony elfoglalására csak november 4-én indultak meg, de ennek története már a *Taksony község története* c. fejezetben részletesen olvasható. Dunavarsány és Taksony megszállásával befejeződött a járás keleti felének elfoglalása.

November 5-én megszervezték a demokratikus rendőrséget, szovjet felhívásra.¹¹⁷

November 4-22. között a Duna bal parti településeinek lakossága sokat szenvedett a harctóltól. Az állandó bombázások elől a szovjet parancsok-ság a polgári lakosságot Nagyvarsányból és Taksonyból át akarta telepíteni Dunakisvarsányba,¹¹⁸ de ennek sokan nem tettek eleget. Félték, ha üresen hagyják házaikat, fosztogatások áldozatai lesznek. Az ekkor kitelepült lakosság 3-4 hét múlva térhetett vissza otthonaikba.¹¹⁹ November végén is előfordult, hogy Szilágyi-telep (mai nevén Szigethalom) lakosságát Dunavarsányba telepítették pár napra.¹²⁰ Hasonló esemény még többször előfordult a környékbeli harcok alatt.

Ezek után megkezdődött a dunavarsányiak Málenkij robotra való elhurcolása, 1945. január 5-én.

116 Pataki Ferenc: i. m., 26-28. o.

117 Pataki Ferenc: i. m., 28-29. o.

118 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 145. o.

119 Pataki Ferenc: i. m., 41. o.

120 Pataki Ferenc: i. m., 53. o.

VII. Málenkij robot Taksony és Dunavarsány községből elhurcoltak visszaemlékezései alapján

Ebben a fejezetben az olvasó betekintést nyer az elhurcoltak életébe az összegyűjtésüktől hazaérkezésükig. Taksonyból két hullámban vitték el Málenkij robotra a lakosokat. Ahol elegendő információ állt rendelkezésünkre, ott az egyes alfejezeteket két egységre bontottuk, az első- és második hullámban elhurcoltak visszaemlékezései szerint. Több mint ötven interjú alapján rekonstruáltuk a kényszermunkán eltöltött éveket, összegeztük a tényadatokat és az általunk meglátott összefüggéseket, szálakat ötvöztük egy egésszé.

A számok magukért beszélnek. Taksonyból a Historia Domus alapján 736, míg Dunavarsányból 25 embert vittek el kényszermunkára. Tehát összesen 761 ember kilétéről tudunk kéne valamit. Szebeni Ilona interjúival együtt összesen 53 túlélővel, hozzátartozóval készítettünk interjút. Az 53 riportalany mindegyike legalább egy-két másik elhurcolt nevét is megemlíti, így a 761-ből körülbelül 100-130 ember élettörténetéről van valami fogalmunk. Mivel biztosan van, hogy több interjúban ugyanazon nevek merültek fel, így ez az eredmény leredukálódik 100-ra. Tehát, körülbelül 100 emberről van információnk a 761-ből! Ha Györke Erzsébet és Leéb Ádám 1994-ben elkezdett kutatásával együtt nézzük, ennek a 100 embernek az életéről 23 év alatt tudtunk meg annyit, amennyit most tudunk. Döbbenetes, főleg, hogy a munkálatok nagy része 2016-ban folyt! Elképesztő belegondolni, hogy Gárdonyi Adriennek egy ember élettörténetét, itt utalok Wágner Terézre, másfél hónapig tartott feltárni. Több mint tíz különböző emberrel kellett hozzá riportot készítenie. Ezt az ütemet látva, nem lenne elég egy egész emberöltő ahhoz, hogy 761 ember sorsának tragédiáját feltárjuk.

Sokan mondták, hogy kemény fába vágtuk a fejszénket, most már belátjuk, igazuk volt. De nem bántuk meg. Talán nem is az a feladatunk, hogy mindenki élettörténetét külön-külön bemutassuk. De mi mégis úgy éreztük az utolsó pillanatig, sőt szerintem még most is, mikor ezeket a sorokat olvassa, hogy ennek a kutatásnak talán sosem lesz vége. Lehetséges, hogy mire a könyv végére ér, talán ön is úgy érzi, hogy hozzá tud tenni valami újat a történetekhez. Mi csak bátorítani tudjuk, hogy tegye meg, mert ezek az emberek, és a magyar történelem megérdemel ennyi kegyeletet.

Riportalanyaink kérték, hogy a bűnösök nevét ne szerepeltessük könyvünkben. Kérésüknek csak akkor tettünk eleget, ha levéltári kutatásaink folyamán nem kerültek kezünkbe bizonyítékok.

Úgy érezzük, ez a több mint félszáz riport elegendő ahhoz, hogy következtetéseket vonjunk le és ne általánosságban beszéljünk. A történelmi tények mellett a fejezethez felhasználtuk a kötetben megjelent összes interjút, visszaemlékezést.

Mielőtt belekezdenénk a részletek ismertetésébe fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy gyakorta a visszaemlékezések és a források ellentmondanak egymásnak: az összegyűjtés, az odaérkezés és minden egyéb dátummal, valamint az elhurcoltak számarányaival és életkorhatáraival kapcsolatban. Ennek főbb okai, hogy a túlélőknek több évtizedre visszanyúló emlékeket kellett feleleveníteniük, melyeket sokszor tudat alatt, vagy szándékosan szeretnének elfelejteni. A szovjet hatalom feltételezhetően minden erre vonatkozó iratot titkosított vagy megsemmisített.¹²¹

Kihirdetés, gyülekezés

„1945.évi január hó 2-án, mikor a község mindkét nembeli ifjúságát 45 éves korig a férfiakat, 30 éves korig a nőket elhurcolták, mint robotosokat, munkaszolgálatosokat Oroszországba. (közel 736-ot)”¹²²

Első hullám

Az emberek összegyűjtése a 0060-as parancs kihirdetésével kezdődött, ami az elbeszélések szerint Taksonyban kidobolás útján történt. Sok településsel ellentétben itt nem emlékeznek az interjú alanyok arra, hogy ki lett volna plakátozva a parancs, de erre utaló bizonyítékot sem találtunk.¹²³ 1944. december 30-31-én vagy 1945. január 1-én történt meg a kidobolás, a dátumot illetően eltérő információkat találtam, de sok tényadaton nem változtat a kidobolás dátumának pontatlansága vagy hiánya.¹²⁴ Stutz Ádám visszaemlékezésében megemlíti, hogy „az öreg Hesz” (akinek ellőtték a lábát a fronton) volt a kidoboló ekkor, pontos kilétét nem sikerült kideríteni.

A kihirdetésnél közölték, hogy pár napi munkára kell menniük a lakosoknak, hidak, utak építésére, javítására. Sokaknak azt mondták, hogy Bankházára kell menni repülőteret építeni.¹²⁵ Másoknak pedig, hogy Kiskunlacházára bombatölcséreket betemetni.¹²⁶ De olyanról is hallottunk, hogy azt mondták Szolnokra viszik őket, a vasúti gócpontokhoz.

121 A fejezetet írta és szerkesztette: Makra Mónika.

122 Historia Domus 1852- 1988. december 31-ig. Taksonyi Plébánia Hivatal. 67. o.

123 Bár Nagy Lajos Zoltán könyvében azt írja, hogy plakátok útján is kihirdették a kötelező munkaszolgálatot (148 o.), de nem hivatkozik rá, hogy ezt az információt honnan nyerte, így úgy vélem a szerző általános ismereteiből vonhatta le ezt a következtetést.

124 A kidobolás dátumát illetően eltérő adatokat találunk. Grimm Antal: dec. 30-31-re, Megygyes Gyula: jan. 3-4-re, Tábory Nándor: jan. 3-ra teszik, sokan egyáltalán nem említenek meg dátumot az elbeszélésük folyamán, megint mások csak az elhurcolás napjától kezdi történetét, vagy a bevagonírozástól. Úgy vélem a kidobolás helyes dátuma 1945. január 1-je, mivel sokan megemlítik, hogy másnap, azaz január 2-án, kellett gyülekezni a Levente otthonnál.

125 Nagy Lajos Zoltán: i. m., 433. o., Szebeni Ilona: Haza... 209. o.

126 Kevei Györgyné sz. Kreis Anna említette interjújában.

Miután a taksonyi zsidó származású embereket is először munkaszolgálatra vitték el, nagy volt a riadalom, hiszen jól tudták az emberek, hogy mi történt velük, és hogy nem várhatnak semmi jót, hisz Magyarország vesztese a második világháborúnak. Többeket annyira váratlanul ért a hír, hogy megpróbáltak ellenkezni, sok esetben alkudozni, de egyikkel sem jártak sok sikerrel. Sokan hagyták otthon beteg édesanyjukat, feleségüket, újszülött gyermeküket.

A mozgósítottaknak magukkal kellett vinniük meleg felsőruházatot, két pár lábbelit, három rend fehérneműt, ágyneműt, takarót, evőedényt és tizenöt napi élelmet. Az egész össz súlya nem haladhatta meg a 200 kg-ot fejenként.¹²⁷

A kidobolást követően, 1945. január 2-án, a község házában kellett jelentkezni, ahol kiválasztották a munkaképes férfiakat 16 és 45 év között, valamint a 18 és 30 év közötti nőket. A bizottság egy szovjet tisztből, egy orosz tolmácsból (Winkler Mihály és Tóth János voltak a tolmácsok),¹²⁸ a taksonyi bíróból¹²⁹ és a taksonyi főjegyzőből, Dr. Babura Józsefből, állt. Volt egy előre összeírt listájuk, melyeken csak németes hangzású nevek szerepeltek. Taksonyban a listát, Winkler Gáspárné sz. Stark Teréz emlékei szerint, három sváb írta össze: *„Wamberszky, Ernszt és Hochrein nevűek voltak, pontosan nem emlékszem már a keresztnevűkre.”*

A község házában megjelenteknek a bizottság emberei az alábbi kérdéseket tették fel: „Van-e családja?” „Van-e kisgyermek?” „Beteg-e?” „Alkalmas-e munkaszolgálatra?”. Akiket alkalmasnak találtak, azokat tízesével a gyűjtőhelyekre irányították Mivel létszámuk meghaladta az ötszáz főt, ezért két gyűjtésre alkalmas helyet jelöltek ki a faluban, ahol az éjszakát eltölthették. A Luttenberger féle táncteremben, ami a régi levente otthon volt, (jelenleg: Petőfi Sándor Művelődési Ház) és az iskola épületében megosztva.¹³⁰

Az első hullámban Taksonyból, Tábori Nándor atya elmondása szerint 507 embert vittek el, ő maga önként ment velük, ő volt az 508. fő.¹³¹ Mísek Pál visszaemlékezésében 800 főt említ, az igazság valahol Nándi atya és Mísek Pali bácsi közti létszám.

127 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy...In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 41. o., Gárdonyi Adrienn - Komári István Kézirat. Taksony. 2008. 1. o.

128 Ruff István: Magyar és Oroszországi életének története. (kézirat). 17. o.

129 Nagy Lajos Zoltán könyvében van egy lista a taksonyi bíróról, ami alapján 1945-ben három bírója is volt a községnek, név szerint: Hevessy József, Wágner József és Csiki János. Az adatokat a szerző, a Pest Megyei Levéltár iratanyagából nyerte. (400.o.)

130 Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 1. o.

131 Matula Gy. Oszkár: Nándi atya odissaéja. In: Népszabadság, 1999. január 4. 20. o.

Dunavarsány

Dunavarsányból 1945. jan. 5-én vitték el Málenkij robotra a község lakosait.¹³²

Egyesek a tanácstól tudták meg, hogy menniük kell munkaszolgálatra.¹³³ Mások pedig egy embertől, aki járta a falut házról házra. Nagyvarsányban Márki István volt a hírközlő. Kisvarsányban a tanácselnök szólt mindenkinek. Dunavarsányból jóval kevesebb embert vittek el kényszermunkára, mint Taksonyból. Összesen 25 helyi lakost, ebből 13-an tértek csak haza. Hét olyan emberről tudunk, akiket nem innen hurcoltak el, de miután hazatértek életük hátralévő részét Dunavarsányban éltek le. Valamint tudomásunk van nyolc főről, akiknek Kiskunlacházáról sikerült megszökniük

Tudjuk, hogy a községben a tanácselnök állította össze a listát, aki feltételezhetően Kelemen Gábor volt.

„Én csak gyermekként hallottam, hogy eleinte édesapámat akarták elvinni, a nővéreimet nem, csak volt két férfi, akik állítólag kiváltották magukat egy-egy disznóval, és így kellett keresni helyettük másik két embert. Így esett a választás a nővéremre és egy másik lányra, Pittnauer Katalinra. Illinger, Pittnauer, sváb, kész el volt intézve, a létszám megvolt. Azt nem lehetett tudni, hogy miért csak ennyi embert kértek, hisz volt itt még több sváb család is.”¹³⁴

Dunavarsányból a nevük, illetve származásuk alapján több embert is indokolt lett volna elhurcolniuk. A visszaemlékezések szerint dr. Babura József nem engedte, hogy ennél több embert vigyenek el. A nők-férfiak, illetve Nagyvarsány-Kisvarsány listára kerülési megosztásáról nincs információnk.¹³⁵

Bosszúból a listára kerülni

Mindkét község életében sor került, még az igazságtalanságnál is igazságtalanabb, meghurcolásra. Azok az emberek, akik hatalmat kaptak a kezükbe, visszaéltek vele és kihasználták az alkalmat arra, hogy a nem kívánt személyeket eltüntessék a községekből. Talán a legkirívóbb eset a dunavarsányi Wágner Terézzel történt, akit azért írtak fel a listára, mert visszautasította egy itt dolgozó magas beosztású személy közeledését.

A kitelepítés során is voltak hasonló esetek, de ott elég volt indoknak anynyi, hogy valamelyik helyi kommunista vezető rá akarta tenni a kezét az adott személy házára, ami megtetszett neki.

132 Müller Ferenc visszaemlékezése.

133 Koltainé Illinger Erzsébet visszaemlékezése.

134 Koltainé Illinger Erzsébet visszaemlékezése.

135 Dr. Babura József Taksony község főjegyzője volt.

Második hullám

Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a második hullámból elhurcolt emberek közül, tudomásunk szerint, csak Meggyes Gyulával készült interjú. Így mindent, amit tudunk a második transzportról, azt tőle tudjuk. Esetleg néha, egy-egy riportalany megemlített és hozzátett még valami adatot az ő emlékeihez.¹³⁶

1945. január 9-én ismét kidobolásra került sor. A németek összeszedése Meggyes Gyula elmondása szerint, nem lista alapján történt, bár a levétekről és a Volksbund tagokról volt nyilvántartás, és mint azt az előzmények ismertetésekor leírtuk, Sztálin 1944 novemberében elrendelte a német nemzetiségű személyek számbavételét.¹³⁷

Meggyes Gyulának magyar neve volt, felmenői viszont német nevéek voltak. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy míg a zsidó deportálásoknál meg volt kötve, hogy ki az, aki zsidó származású, addig a németeknél ez nem volt tisztázott, mindenkit vittek, akinek csak egy kicsit is németes neve volt, vagy valaha német felmenővel rendelkezett. Ez az oka annak, hogy számos magyar nevű személyt is a németek meghurcolásánál internáltak. Meggyes Gyula esetében, sokat nyomott a latba, hogy részt vett a levétek kiképzésben, amiben Magyarországon szinte minden férfinak részt kellett vennie.¹³⁸

Megfenyegették az embereket, hogy akik nem jelentkeznek, azoknak az eddig otthon maradt családtagjait is elviszik. A második hullámban sokkal kevesebb nő volt, mert akit lehetett már az első hullámmal elvittek.

136 Ennek oka, hogy Taksonyba 2016-ban már nem él több olyan túlélő, akit a második hullámmal vittek el.

137 Makra Mónika: Meggyes Gyula interjú. Kézirat. Taksony. 2013. 2. o.

138 Magyarországon a trianoni békediktátumot követően tilos volt az általános hadkötelezettség, ezért az 1921. évi LIII. tc., alapján a fiúknak 12 éves kortól 21 éves korig kötelezően részt kellett venni a levétek kiképzésben, ahol fizikai és elméleti felkészítésben volt részük. (Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy...In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 16. o.)

Út a gyűjtőállomásokig, bevagonírozás

Kiskunlacháza

Első hullám

1945. január 3-án¹³⁹ 8 órakor gyülekező volt a Kultúrháznál, ahonnan Kiskunlacházáig gyalog 18 km-t kellett megtenni. Nagy tömeg gyűlt össze, nem csak a kényszermunkások voltak jelen, hanem azok szülei, feleségei, gyermekei, rokonai is. Wieland Mihály atya, római katolikus plébános¹⁴⁰ megáldotta őket, sokaknak ez jelentette az utolsó áldást, a búcsúzó tömeg a falu széléig kísérte családtagjaikat. Akinek volt még szekere az magával vihette, megkönnyítve azzal sokak dolgát Kiskunlacházáig.¹⁴¹

„Emlékszem mikor elmentek, a temetőnél álltak a kocsik. Akinek még megvolt a lovas kocsija, az ment segíteni.”¹⁴²

A temető melletti utcából indultak Lacházára. Mire elindultak Taksonyból dél lett, Majosházára érve tarthattak egy órás szünetet, ahol mindenki elvégezhette ügyes, bajos dolgát. Kiskunlacházáig 4 órás gyalogút vezetett. Miután megérkeztek egyeseket a helyi iskolákba (csak a nők tartózkodtak ott),¹⁴³ míg másokat a sarki kocsmába szállásoltak el. De voltak olyanok is, akiket a front elől menekülők üresen álló házaiba tereltek be. Stutz Ádám pontosan emlékezett arra, hogy hol tartózkodott, ahogy Taksony felől Lacházára beérünk, a legelső épületben volt elszállásolva. A föld mindenütt szalmával volt leterítve, az szolgált fekvőhelyül. Élelmet nem kaptak, a magukkal vitt táplálékot élték fel egészen a szovjet munkatáborokig.¹⁴⁴

Dunavarsány

A Dunavarsányiaknak a lejutást saját maguknak kellett biztosítaniuk, egyéni úton. Van aki lovaskocsival, mások gyalog jutottak le. De voltak olyanok is, akik egy kicsit módosabbak voltak, vonattal utaztak le Lacházára. Nem kísérték őket fegyveres őrök, egy adott időpontra kellett megjelenniük.

139 Misk Pál visszaemlékezésében azt mondja, hogy nem január 3-án, hanem 1-én indultak el gyalog Kiskunlacházára és jan. 3-án már Ceglédbercelen voltak. (Nagy Lajos Z.: i. m., 433. o.)

140 Taksony község plébánosa 1925-1954 között, a Historia Domust ezen időszak alatt ő látta el feljegyzéseivel. (Nagy Lajos Z.: i. m., 236. o.)

141 Ruff István: i. m., 17. o., Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 1. o., Nagy Lajos Z.: i. m., 148. o., Füzesi Miklós: Modern rabszolgaság. Formatív Kiadó. Budapest. 1990. 65. o.

142 Gárdonyi Istvánné sz. Hujj Erzsébet visszaemlékezése.

143 Stutz Ádám visszaemlékezése.

144 Ruff István: i. m., 17. o., Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 1-2. o.

Kál-Kápolna

Második hullám

1945. január 10-én két teherautó várta a főutcán az összeszedett Taksonyiakat, amikkel a nőket és a férfiakat külön szállították el.¹⁴⁵

„Több száz szülő, akik kint álltak az utcán sírtak, integettek”¹⁴⁶

Mikor elindult a teherautó Taksonyból senki sem tudta hová tart. Csak annyit mondtak, hogy 15 napi élelmet vigyenek magukkal és hamarosan hazatérhetnek. A teherautó legközelebb Kál-Kápolnán állt meg.¹⁴⁷

A káli „Finánc” ház volt a gyűjtőhely, itt helyezték el a Berkenyéről, Ikladról, Kápolnáról, Kismarosról, Kompoltról, Nagymarosról, Vecsésről, Rákoskeresztúrról, Szendehelyről, Taksonyból és Zebegényből érkező svábokat. Majd 1945. január 16-án a kál-kápolnai vonatállomáson bevagonírozták őket.¹⁴⁸

Ceglédbercel

Első hullám

A továbbiakban a dunavarsányi és a taksonyi lakosok sorsát együtt ismertetjük az első hullámban (tudomásunk szerint Dunavarsányból a második hullámban nem vittek el senkit, bár a Müller testvéreket más helységben foglalkoztatták, mint dunavarsányi sorstársaikat), mivel Kiskunlacházától ugyanazon vonattal lettek elszállítva és a kinti lágerekben is azonos volt sorsuk, sokszor egy helyen voltak a két község lakosai.

Egyes visszaemlékezők szerint már másnap 1945. január 4-én indultak is tovább, míg mások emlékezete szerint két, három napot állomásoztak a településen, bevárván a Szigetcsépről érkező csoportot.¹⁴⁹ Miután megérkeztek a bevárt települések lakosai, kihajtották őket a vonatállomásra,

145 Makra Mónika: i. m., 2. o.

146 Meggyes Gyula visszamelékezése (Makra Mónika: i. m., 2. o.)

147 Bognár Zalán könyvében említi, hogy Kálon (Kál-Kápolnán) kialakítottak egy gyűjtőtábor, ahová teherautókkal hordták a kényszermunkásokat és innen pár napon belül tovább is szállították őket a Szovjetunió felé. (Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy...In: Bognár Zalán (szerk.): i. m., 48-49. o.)

148 Majdán Ferencné: Három év három órában. Kompolt. 2016. 11-12. o.

149 Gerstenbrein György említi, hogy bevárták a szigetcsépiekét. Grimm Antal, Kevei Györgyné és Sztanyó Imréné pedig, hogy két, három napot még állomásoztak Kiskunlacházán, valószínűleg a kettő összefüggésben lehet. A bevagonírozással megvárták a más településről érkező svábokat. Szabó Ilona művében január 5-ét ír a Szigetcsépiek elhurcolásával kapcsolatban. Dr. Füzesi Miklós 1944.12.30-ára datálta a szigetcsépiek elhurcolását, míg Zilbauer György azt írja, hogy a szigetcsépi plébános levele alapján tudható, hogy 1944. december 31-én vitték el őket. Úgy vélem, hogy ha a szigetcsépiek Szabó Ilona írása alapján 1945. január 5-én lettek útnak indítva Kiskunlacháza irányába, akkor tényleg igaz lehet az, hogy a taksonyiak akár több napot is eltölthettek a városban mielőtt bevagonírozták őket.

egy vagonba 40-50 főt zsúfoltak be. Volt ahol férfiak, nők külön utaztak, de többen megemlítették, hogy vegyesen kerültek a szerelvényekre. A vagonokban kukoricaszáron vagy jobb esetben szalmán tudtak feküdni. Összekuporodva fértek csak el. Sok esetben középen kályha állt, melyhez fát nem biztosítottak. A WC gyanánt egy lyuk szolgált a földön, melyet maguknak kellett kivágni a padlóból.

Winkler Péter visszaemlékezésében azt állítja, hogy 18 embert vagoníroztak be emeletes priccsekkel felszerelt tehervonatokba (a 18 fő helytálló lehet, mivel Ceglédbercelen töltötték fel teljesen a vagonokat), természetesen ágyneművel már nem szolgáltak, ezért a levetett nadrágjukat használták párnaként és kabátjukat takaróként. Az idősebbek aludtak az alsó szinteken, míg a fiatalabbak az emeleten. A legrosszabb dolga azoknak volt, akik a 30x30-as ablakoknál feküdtek, mivel azokat az embereket folyton érte a hűvös levegő. Az ablakokat erős dróthuzallal kötözték meg, így lehetetlen volt megszökni.¹⁵⁰

Kiskunlacházáról Fülöpházán keresztül Ceglédbercelre mentek. Az első megálló a ceglédberceli gyűjtőláger volt, ahová éjszaka érkeztek meg a vagonok. Az állomás mellett található egy kiserdő, ahol pár embernek sikerült megszöknie. (Ezt a szökések és szökési kísérletek című résznél bővebben ismertetjük.)

Megérkezésük utáni nap reggel Ceglédbercelből, Dunaharasztaból, Újlenygelből és Újhartyánból az elhurcoltak egy csoportját is csatolták a szerelvényekhez. Ceglédbercelen is állomásoztak pár napot a taksonyiak, visszaemlékezések alapján, szabadon mozoghattak a városban, hisz úgy sem kockáztatná senki a családja életét azzal, hogy megszökne.¹⁵¹

Bercelen vagy két hétig álltak. Kijárhattak, de veszélyes volt sétálgatniuk. Sok vasutast és katonát hajtottak oda. Akkor már tudták, hogy hova viszik őket. Ha valaki megpróbált elszökni lelőtték és egy berceli lakost tettek be a helyére.

150 Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 2. o.

151 Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 2-3. o.

„Egy bácsira nagyon emlékszem, a fiával vízért mentek a kútra a kocsijukkal. Nem volt meg egy ember, leszedték az apát és a gyerek már egyedül ment haza.”¹⁵²

„Volt egy pár, akik esküvőről jöttek. Szépen felöltözve. Nőnek gyönyörű, ilyen zöldes ruhája volt. Férfi szép kalapban. Szóltak nekik, hogy álljanak meg, de ezek csak mentek tovább, majd elkezdtek szaladni. Akkor a tiszt szólt, odahozták a lovat, felült a lóra és utánuk ment. Cegléd felé szaladtak. Ott volt egy kukorica kupac. Odazavarta őket mögé és egy lövés hallatszott. Utána mikor még napokig ott állt a szerelvény, néha a kupac felé pillantottam és csak láttam, ahogy a nő szép zöld ruháját fújja a szél.”¹⁵³

„Sajnos nem jut eszembe a falu neve, talán Elek község, de ott egy domboldalban volt a templom és így van utána a falu. Onnét jöttek az emberek a templomból. Megállt a szerelvény és elkezdtek lövöldözni. Ott körbe kapták a népet és bezavarták őket a vagonba, ahol hely volt. Például mihozzánk is bezártak egy embert. Mivel a templomból jött, cilinderje volt. Cukkolták ezért őt, mindig zavarták és zavarták. Bezavartak egy embert a két lányával azt is oda rakták. Volt ott 13 éves gyerek is. Ez még Magyarországon volt. 13 éves fiú azért került be, mert sokan megszöktek és pótolták a létszámot. Hosszú, magas gyerek volt haza is jött, Wágnernek hívták. Korábban jött haza, mint mi. Az első betegekkal elengedték.”¹⁵⁴

Zilbauer György könyvében említi, hogy Ceglédbercelen egy nagy gyűjtőtábor volt, ahová 25 faluból érkeztek a kényszermunkások, mintegy 3600 ember. Ez a számadat valószínűleg jóval több lehetett a valóságban. Továbbá leírja még, hogy a taksonyi németek közül 630 embert vittek el, akik közül a Szovjetunióba vezető úton, már 116 személy meghalt.¹⁵⁵Zilbauer György adatai valószínűleg hibásak, mert bár rengeteg ember vesztette életét, de a taksonyiak nagy számban csak a megérkezés után haláloztak el.

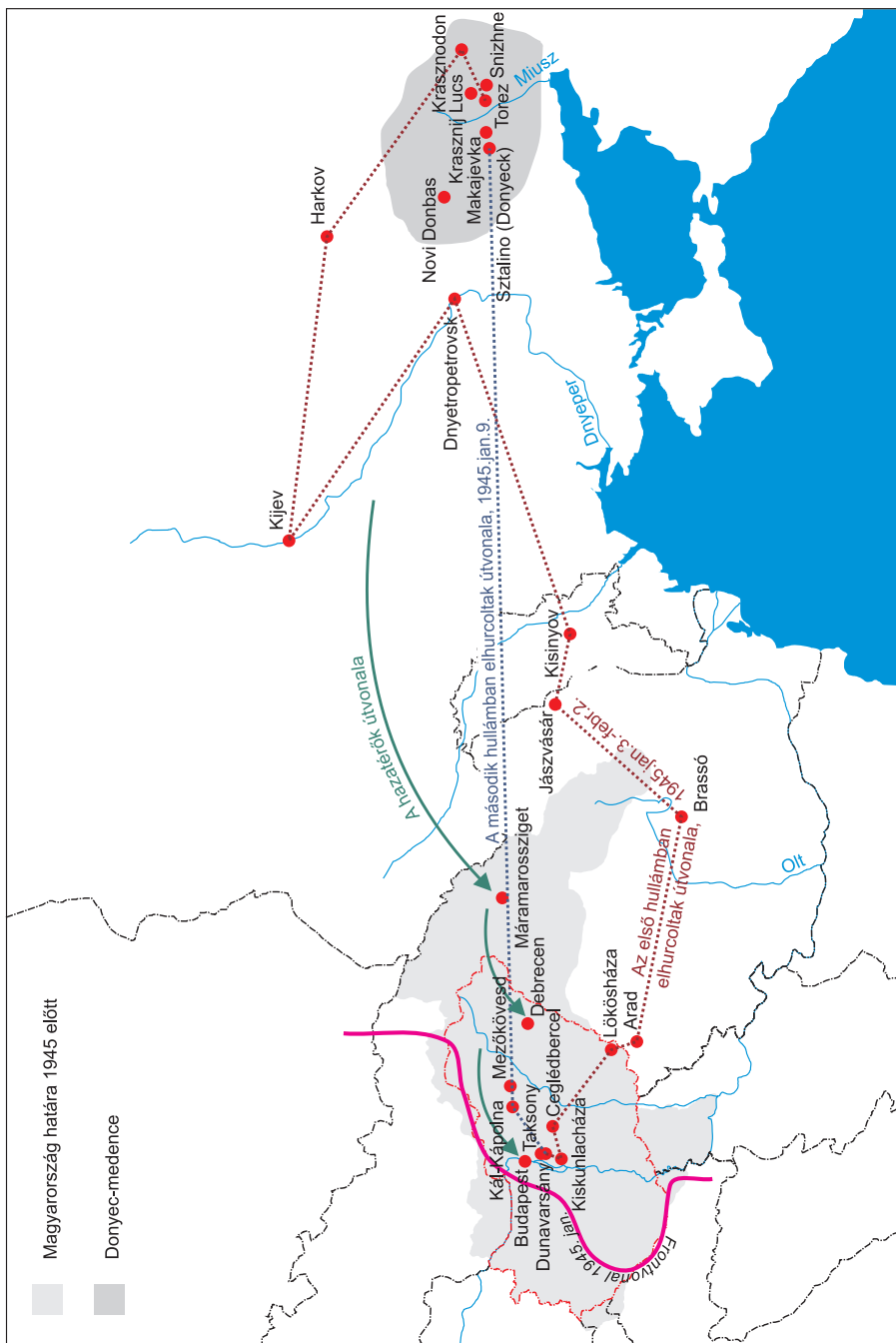
152 Winkler Gáspárné sz. Stark Teréz visszaemlékezése.

153 Stutz Ádám visszaemlékezése.

154 Stutz Ádám visszaemlékezése.

155 Zilbauer György: A magyarországi németiség nehéz évtizedei 1945-1955. i. m., 23. o.

Út a Szovjetunióba

A térképmellékleten jól látható, hogy merre felé haladt a dunavarsányi és taksonyi elhurcoltak útvonala.

Első hullám

A kényszermunkásokat szállító vonatok csak éjszaka haladtak, napközben valahová félreállították a szerelvényeket. Ennek két fő oka volt: először is napközben a fontosabb hadiszállítások zajlottak, másodsor pedig szereték volna kerülni a pánikkeltést. Mivel sokszor egy fél falunyi embert szállítottak ki az országból, aminek láttán sok ember megrémült volna, a negatív következmények hatása kiszámíthatatlan volt.

„Megint éjjel, mert itt mindig éjjel történtek a dolgok”¹⁵⁶

Miután elhagyták Ceglédbercelt, aki addig még bizakodott abban, hogy tényleg csak pár napi munka vár rá, az is rájött, hogy hazudtak nekik. A vonat mellékvágányokon, az állomásokon kívül állt meg, néhányukat engedték leszállni tüzelő és víz szerzés céljából. Miután kikerkeztek a Szovjetunióba, ahol már nem volt víz, csak hó, ott a havat szedték össze, melyet megolvasztva vízként fogyasztottak el. Ha hagytak rá időt, esetenként meg is mosakodtak a hóban.¹⁵⁷

Ruff István volt katona, járt már azon a vidéken, ahol keresztüliszállították őket, így az ő feljegyzései véleményem szerint pontosak lehetnek. Leírja, hogy Romániában állt meg először a vonat. Aradon, ezt onnan tudta, hogy látta az aradi vértanúk emlékművét. Visszaemlékezése szerint a Ceglédbercelen megszökött két rab helyére az állomáson elfogtak két fiatal román embert, akik arra jártak épp. Azt is leírta, hogy a lágerben egy szobába került velük, de hamarosan meg is haltak, éhhalálban, hisz ők nem voltak felkészülve arra, hogy egy ártatlan sétából jó pár év kényszermunkára fogják majd be őket.¹⁵⁸

„Ha valaki megszökött útközben, mert olyan is volt, elkapták az állomásfőnököt és puff be. Darabszámra. Ennyi? Ennyi.”¹⁵⁹

Gerstenbrein György visszaemlékezésében azt is leírja, hogy mikor Romániában megállt egy helyen a vonat kérték a románokat, hogy adjanak nekik vizet. Mikor megtudták, hogy Magyarországról jöttek, nem adtak nekik.¹⁶⁰ Mosakodni egész úton nem tudtak, ezért szinte kivétel nélkül mindenki tetves lett. Az élelmük is kezdett fogyni a harmadik hét végére. Az úton egyszer kaptak, mikor az Olt folyónál mindenkit kiengedtek a nyílt terepre, valamiféle húst kaptak, melyen nagyrészt csak csont és bőr volt.¹⁶¹

A vonat megállt még Kisinyovnál is (ma: Chişinău, Moldova fővárosa), ahol döbbenetes kép tárult a taksonyi foglyok elé, szovjet gyerekek a szemétben,

156 Grimm Antal visszaemlékezés (Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 3. o.)

157 Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 3-4. o., Ruff, István: i. m., 17. o.

158 Ruff István: i. m., 17. o.

159 Grimm Antal visszaemlékezés (Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 4. o.)

160 Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 3. o.

161 Több visszaemlékező is megemlíti, hogy a helyiektől kaptak kecskehúst, de az annyira szokatlan volt számukra, hogy nem tudták megenni, túl nyers volt.

trágyában turkáltak ennivaló után kutatva, mikor a vonat megállt szaladtak élelmet kérni, de sajnos nekik sem volt mit odaadni már.¹⁶²

Az egy hónapnyi utazás alatt az időt sokan kártyázással töltötték el, pengőért kártyáztak, ha elvesztette valaki, „majd otthon megadom” mondta, de mire hazaértek már nem is a pengő volt a fizetőeszköz. Volt, aki fodrásznak állt. Sokukat rögtön a fronton töltött idő után vittek el kényszermunkára, azoknak a haja nagyon megnőtt, hogy ne szaporodjon a tetű olyan gyorsan, ahol volt olló ott megpróbálták még csírájában elfojtani a véaszt.¹⁶³

Sztanyó Imréné sz. Hesz Anna elmondása szerint a nők a hosszú utat, sokkal jobban viselték, mint a férfiak. A vagonban, ahol volt 5-6 taksonyi leány, azok összetették, amelyikük volt, takarót, párnát..stb.

Ha valaki meghalt útközben, amikor megállt a vonat az örök végigjárták a szerelvényt és kidobták a holtakat a sínek mentén útközben.

Stutz Ádám részletesen emlékezett mindenre, térképen mutatta merre haladt a fogolyszállító szerelvény. Lökösházán, Aradon, Brassón keresztül jutottak el Dnyetropetrovszkba, ahol nem bírtak átmenni a Dnyeperen, mert nem volt még kész a híd. Ádám bácsi elmesélte, hogy itt kaptak először élelmet, káposztalevest, amit abban a hordóban főztek, amiben előtte a kátrányt tartották. A kátrányt egy nagy árokba öntötték, amiben azokat a fákat áztatták, amik a híd lábai, alappillérei lettek.

Kijeven keresztül jutottak el a Donyec-medencébe. Kijevben két napig álltak, utána megint két napig utaztak egészen Harkovig, ahol megint egy napig állt a szerelvény. Onnan Krasznodonba, majd Torezbe szállították őket.

1945. február 2-án¹⁶⁴ este 10 órakor megérkeztek a Donyec-medencébe, az ún. Amerikanszki lágérbe, mely a Miusz folyó mentén terült el. A közelben volt Makajevka, Krasznij Lucs, valamint 70 km-re Sztalino.¹⁶⁵

Második hullám

Kál-kápolnára érve már várták a munkaszolgálatosokat a vagonok. Már ott voltak más helyről érkezett svábok is. Innen vitték a taksonyiatok tovább a Donyec-medencébe, Sztalino, ahová 1945. március körül érkeztek meg. A vonat Románián keresztül ment Ukrajnába.

A vagonban fa priccseken aludtak a lágérig. Mellékhelységként a szerelvény alján kivágott négyszögletes lyuk szolgált. Egy vasúti kocsiban körülbelül harmincan voltak. A taksonyiatok összesen két marhavaggonnal mentek Sztalinoig,

162 Misesk Pál visszaemlékezése in: Nagy Lajos Z.: i. m., 433. o.

163 Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 4. o.

164 Szebeni Ilona: Merre ... 222. o. Misesk Pál február elsejét említi.

165 Az út folyamán egy taksonyi halt meg Ruff István elmondása szerint, Wágner József. (Ruff István: i. m., 18. o.), aki szerepel a KÉSZ által összeállított listában. Zilbauer György által említett 160 személynek nyomát nem találtam a visszaemlékezésekben, ennek is számos oka lehet, mindenesetre semmiképp sem lehet figyelmen kívül hagyni, mert elég nagy számadatról beszélünk. Nagy Lajos Zoltán. i. m., 433. o.

hiszen a második hullámban körülbelül 60 taksonyit hurcoltak el nem ve-
gyítették őket a különböző településről érkezett svábokkal.

A vonat a hosszú út alatt többször is megállt, de mindig ügyelve arra,
hogy kietlen vidékeken álljanak meg, hogy a helyiekkel semmiképp se tud-
janak kommunikálni. Ilyenkor a rabok nem szállhattak le a vonatról. Eleinte
nem kaptak élelmet, mert a sajátjukat kellett felélniük. Vízet folyamatosan
kaptak tisztán és frissen. Mosakodni viszont először csak a lágérben tudtak
rendesen.

Üzenetet nem hagytak útközben, Meggyes Gyula elmondása szerint seme-
lyiküknek sem jutott eszébe kockáztatni az életét. Az út alatt sem szökési kí-
sérlet, sem haláleset nem történt, teljes létszámmal érkeztek meg a táborig.¹⁶⁶

Megérkezés az elosztólágerbe

Stutz Ádám elmondta, amikor Torezbe értek kilökdösték őket a vagonok-
ból, addigra volt már pár taksonyi halott is. Torezben két napot töltöttek,
Ádám bácsi még hónapokig ott maradt és temette a halottakat, ez volt a
feladata.

Miután megérkeztek a lágérbe, első körben fertőtlenítették a foglyok ru-
háit, mely annyit tett, hogy meleg gőzzel átitatták az anyagot, ami még több
tetűt, bolhát és poloskát vonzott magához. Miközben a ruhájukat kitisz-
tították el kellett menniük, zuhanyozni, ami egy hónap után áldás volt a
taksonyiak számára.¹⁶⁷

*„Éjjel kivagoníroztak minket, aztán ott a ruszlik kiabáltak: dáváj bányá, dáváj
bányá! Na itt van, megyünk a bányába. Aztán nem azt jelentette, hanem a fürdőbe
vittek, mert oroszul a fürdőt bányának hívják”¹⁶⁸*

Miután megtisztálgottak behajtották őket egy nagy épületbe, ahol már
rengeteg rabtársuk volt, mint később kiderült voltak a lágérben románok,
jugoszlávok, lengyelek, csehek és még Berlin szovjetek által megszállt terü-
leteiről is, ők mind német anyanyelvűek voltak.¹⁶⁹

166 Meggyes Gyula (Makra Mónika: i. m., 2. o.)

167 Ruff István: i. m., 18. o.

168 Grimm Antal visszaemlékezés (Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 5. o.) Megjegyzés:
fonetikusán oroszul a fürdő: vánná

169 Ruff István: i. m., 18. o. Továbbá megemlíti, hogy kikkel tartózkodott egy szobában, a
kezdetekben: Heisz Frigyessel, Wágner Istvánnal, Kreisz Péterrel, Ruff Flóriszal és fiával,
Ruff Istvánnal, Flóris öccsével és Oberfrank Jánossal.

Lágerek körülményei

Első hullám

A táborban borzalmas körülmények voltak, már megérkezésükkor is sok volt a halott, maga a láger szögesdróttal volt körülvéve. A nőket és a férfiakat külön-külön egyszintes házakba, terelték. Az épületekben faltól-falig priccsek tornyosultak, melyekhez ágynemű nem járt, így akiknek a vonatúton is nélkülöznie kellett, azoknak most sem lett jobb a helyzetük. A szobákban ezen kívül megtalálható volt még egy kályha is, melybe alig jutott tüzelőanyag. Egyes épületekben még kályha sem volt, csak egy lyuk, mely kályhával szolgált, bár tüzelőanyag itt sem állt rendelkezésükre.¹⁷⁰

Több visszaemlékező megemlíti, hogy lágerbe érkezésük után nem sokkal volt egy nap, amikor az összes rabnak ki kellett raknia a magával hozott holmiját az udvarra, és ami tetszett a tisztéknek azt elvették, ezt később még többször elismételték.

Megérkezésük után mindenkit beosztottak valahová, valamilyen munkára, akik az építőszakaszba kerültek azok kaptak 14 napi pihenőt, de akiket a bányákba soroztak be, azoknak rögtön munkába kellett állniuk, fehér bányászruhát adtak rájuk. A kapu előtt 14-16 éves gyerekek sorakoztak, ők voltak az örök, egy puska volt a vállukon és egy bot a kezükben, melyet fegyelmzésre használtak függetlenül attól, hogy kellett-e vagy sem, közben fasisztának és háborús bűnösnek gúnyolták az ártatlan rabokat. Ha valaki beteg volt, nem pihenhetett, kirángatták dolgozni.¹⁷¹

1-es láger

Winkler Gáspárné sz. Stark Teréz az Amerikanszkból került oda csak pár napig voltak ott, tiszta ruhát kapott mindenki. Közelben volt egy szénbánya. Stutz Ádám is megemlíti, hogy járt ott. A torezi lágerrendszer szélén helyezkedhetett el, ha jól értelmeztem 3 napi járásra volt az Amerikanszkitól.

2-es láger

Stutz Ádám interjújában említi, hogy Shnizne után, 1949-ben került ide, ez volt az utolsó láger az ő életében, mert innen jöhetett haza. 1948-ig a Sztálingrádnál elesett német hadifoglyok tartózkodtak a 2-es lágerben, miután megüresedett töltötték fel más, zsúfoltabb lágerekből átszállított rabokkal.

170 Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 5. o., Matula Gy. Oszkár: i. m.

171 Ruff István: i. m., 18. o.

9-es lágér

Misek Pál visszaemlékezésében említi a 9-es lágert, mely elmondása szerint Shnizne közvetlen közelében volt.

Dupla drótkerítéssel volt körbe véve a lágér, melyek egy-egy méterre voltak egymástól. 20 centiméterenként szögesdrótot is felhelyeztek rá, 2,5-2,8 m magasságban, hogy ne lehessen átmászni rajta. Ha a foglyok közelebb mentek a kerítéshez, már rájuk kiabáltak az őrcök. Minden sarkon volt egy őrbódé, ahol eleinte mindig tartózkodott egy-két szovjet katona, később elhanyagolták a tábor őrzését. A szögesdrótok, és a szigorú felügyelők ellenére is sikerült többször megszökniük táborból a foglyoknak, persze csak élelem szerzés céljából.¹⁷² Maga a lágér nem volt nagy alapterületű, két épülettel és egy barakkal rendelkezett.¹⁷³

Egy hónap karantén után, Grimm Antal is átkerült a 9-es lágérbe az Amerikansz kiből. A többieket is elszállították más helyre, a szénbányák igényei szerint kértek 20-30-50 fős munkás csoportokat.¹⁷⁴ A 8/2-es bányába gyalog jártak dolgozni a 9-es lágérből az emberek, amely a lágertől kb. 5-6 km-re volt.

10-es lágér

Misek Pálné Luttenberg Mária tartózkodott itt, rövidebb ideig. Nagyon rossz körülmények voltak ebben a lágérben. Pincében kellett lakniuk a munkaszolgálatosoknak. Térdig érő talajvíz állt mindenhol, kövekkel kellett kirakni végig egy ösvényt, hogy el tudjanak jutni a priccseig.

15bis lágér

Sok taksonyi és dunavarsányi a kinttartózkodása alatt három lágert is megjárt mire hazajöhetett. Többeknek a 15bis volt az utolsó tábor, melyben hazajövetelükig tartózkodtak. A lágér tolmácsa egy Dunaharaszti¹⁷⁵ elhurcolt kényszermunkás volt, Gráf Márton. A fordítóknak alig volt pihe-nőidejük, mivel mindhárom műszaknál nekik kellett a kapunál állni, összeszámolni és összeírni a munkásokat mikor mentek dolgozni. Ebben a lágérben már csak rokkant katonatisztek vigyáztak a rabokra. Volt amelyiknek a karja, másiknak a lába hiányzott, nem lett volna nehéz őket leszerelni és megszökni, de mégsem tették meg.

Ez a lágér egy félig földalatti épület volt, körülbelül százan voltak egy szobában. Tavasszal, mikor a hó elkezdett olvadni és a talaj elkezdett kienged-

172 Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 7. o.

173 Misek Pál visszaemlékezése in: Nagy Lajos Z. i. m., 434. o.

174 Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 5. o.

175 Dunaharaszti: Taksonnyal szomszéd települése, mely északról határolja a községet. Dunaharasztiól nem hurcoltak el „csak” néhány maréknyi embert, mert az akkori település vezetője kimenekítette a svábokat az elhurcolások idejére.

ni szinte mindennaposak voltak a beázások, ilyenkor vödörrel hordták ki a vizet. Visszaemlékezések szerint a 10-es láger hasonló szerkezetű volt, mint a 15bis, de ott előfordult, hogy csónakkal kellett közlekedni az alvóhelységben, olyankor a priccsek emeletén aludtak összezsúfolva a foglyok.¹⁷⁶ A tábor nagysága úgy 500 fő lehetett melynek kb. 1/3 lengyel származású volt.¹⁷⁷

Winkler Gáspárné sz. Stark Teréz megemlíti, hogy Szigetcsépről és Szigetszentmártonról is voltak ott sokan, de varsányiak csak kevesen. Taksonyból Mísek Pál és Luttenberg Mária biztosan tartózkodtak a 15bis lágerben.

Stucz Ádám ebben a lágerben is járt, ide került a 17-es után. Itt találkozott először varsányiakkal. Pittnauer Máttyás, Pittnauer Katalin, Wágner Teréz és Winkler András is ott voltak.

Tábori Nándor is itt volt bérelszámoló, többen is megemlítik, miután idekerült, megkapták rendesen a fizetésüket, kaptak rendesen ételmezt, még többet is, mert az atya mindig csalt egy kicsit. Sokan éhen veszték volna, ha ő akkor nincs ott.

15stari láger

Stucz Ádám beszél erről a táborról, hogy egyszer ide jöttek focizni és, hogy messze volt Shnizne-től. A két 15-ös tábor nem volt messze egymástól.

Winkler Gáspárné sz. Stark Teréz édesapja is itt tartózkodott, ő beszámol arról is, hogy eleinte Tábori Nándor is itt volt, innen ment át a 15bis-be.

17-es láger

Stucz Ádám lakott ebben a táborban egy ideig. Nem mondták neki, hogy miért kellett átjönnie ide a 18-as lágerből. Még arra is emlékezett, pontosan, hogy a 1510-es számú táborban voltak!

Gyalog mentek át az Amerikanszkiából, kb. 5-6 km-re van tőle. Bunkerekben aludtak, sima deszkákon, emiatt mindenkinek kisebesedett az oldala.

18-as, Amerikanszki láger, Torez

Mísek Pál elmondása alapján 1945. február 1-én érkeztek meg ide a taksonyi lakosok. A nevét onnan kapta, hogy egy amerikai érdekeltségű bánya volt. Az 500 méteres vonzaskörzetében voltak telephelyek, ahol a kényszermunkások laktak. Több kisebb láger tartozott az Amerikanszki vonzaskörzetébe. Mísek Pál lágerében például voltak kőépületek, fa belsővel. Drótkerítéssel volt körbe véve, a sarkokon őrtornyok álltak.

Grimm Antal sorstársaival együtt a 18-as lágerbe került, amely egyfajta elosztó hely volt, később innen tovább vitték őket. Azért a 18-as, mert a 18-as

176 Mísek Pál visszaemlékezése (Nagy Lajos Z. i. m., 434. o.)

177 Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 12-13. o.

szénbányában dolgoztak. Elmondása szerint Novi Dombasban összesen 71 szénbánya volt.

Körülbelül 6 hónapot tartózkodtak az Amerikanszki lágérben, a taksonyiakat 6-7 különböző kisebb táborba osztották szét, voltak azonban, akik ott maradtak, szerencsétlenségükre, közülük haltak meg a legtöbben.¹⁷⁸

Stutz Ádám bácsi ennél a lágérnél is fő informátorunk volt. Ő volt egyike azoknak, akik a halottakat temette. Torez volt a központ és mellette Shniznében volt a temető. Akik már nem bírtak tovább dolgozni, azokat mind odavitték, vesztükre, mert aki oda került az ott is maradt. Elmondása szerint, Torez egy amerikai torreádor volt és róla kapta nevét a város.

A laktanyában nem volt ágy, deszkán aludtak. Ádám bácsi mesélte, hogy velük szemben csehek laktak, akik mindig gúnyolták a magyarokat.

Winkler Gáspárné sz. Stark Teréz is ide került először. Elmondása szerint a vonatút után jól eső meleg áradt a lágér barakkjaiból, mert ott minden szalmával volt leterítve, körülbelül 10 napig tartózkodhatott ebben a táborban sorstársaival.

Az Amerikanszki táborban kb. 3000 fő tartózkodhatott, voltak ott fekete-tengeri németek is Odesszából és környékéről, valamint sziléziai németek és lengyelek is.¹⁷⁹

32-es lágér

Néhányan a 15bis-ből ide lettek átszállásolva, mielőtt hazaengedték őket Magyarországra. Winkler Gáspárné sz. Stark Teréz interjújában elhangzott, hogy a 32-es lágérből jöttek át focizni a 15bis-be, mert ott nagy tér volt. (A focimérkőzésekről még később, ebben a fejezetben bővebben is olvashatnak).

Kraszniy Lucs: több lágér volt ezen a területen

Stutz Ádám mesélte, hogy nevét a „vörös sugárról” kapta.

Második hullám¹⁸⁰

Meggyes Gyula a lágérszámokat nem említi ugyan, de ő is számos lágért megjárta a második hullámban elhurcolt taksonyiakkal.

A lágér és a vonatállomás közötti utat gyalog tették meg a második hullámból elhurcolt taksonyiak. A táborba érkezőket félkész emeletes épületek várták, melyeknek rendbe rakása a rabok feladata volt. Odaérkezésükkor már elő voltak készítve az „x lábú” ágyak. A párnákat saját maguk tömték meg a kolhozban talált szalmával, illetve kaptak még hozzá egy lepedőt.

178 Grimm Antal visszaemlékezése (Nagy Lajos Z.: i. m., 434. o.)

179 Miután Hitler bevonult Odesszába, az ottani németeket kiköltöztette Lengyelországba, a lengyel parasztok birtokaira, majd az oroszok innen hurcolták el őket. (Nagy Lajos Z.: i. m., 434. o.)

180 Meggyes Gyula visszaemlékezése (Makra Mónika: i. m., 3-5. o.)

A lágerben megérkezésükkor voltak már romániai szászok, jugoszlávok, de őket tovább vitték egy kisebb táborba. Lengyelországból is jött egy nagy csoport, de őket azonnal tovább vitték helyhiány miatt.

1945 májusában érkezett egy teherautó, az udvaron ledobáltak róla mindent (két literes edényt, evőeszközöket...stb.). A nacsalnyikok¹⁸¹ pedig, akik a teherautóval együtt jöttek, néhány embert kiválogattak, hogy elvigyék őket egy másik munkaterületre.

Körülbelül hatvan főt szállítottak át a téglagyár területére a teherautóval. Meggyes Gyula visszaemlékezésében elmondja, hogy három taksonyi társával (M. Jánossal, W. Józseffel és P. Antallal) együtt került át a kisebb lágerbe. Később kiderült, hogy azért kellett átmenniük, mert a nagyobb lágerben több ezren voltak már, így nem fértek el, valamint munka sem jutott mindenkinek.

A második táborban az első dolguk a láger rendberakása volt. Maga a tábor egy laktanyából lett átalakítva. Az épületeknek közepén volt egy két méter széles közös folyosó, melyekből két oldalt kisebb szobák nyíltak, mellette a munkaszolgálatosok ide kerültek mindkét szárnyat szovjet katonák lakták. Egy szobában tizen feküdtek, és mindenkinek jutott külön ágy. Itt miután már maguk megépítették és kifestették, zuhanyzó is volt.

Az elhurcoltak közül szinte senki nem beszélt oroszul, „nyelvtudásukat” az odakint rájuk ragadt kifejezésekből nyerték. Először a munkaeszközök nevét tanulták meg (csákány, lapát), majd később egymás neveit.

A kis láger körbe volt véve szögesdróttal, de olyan nagy lyukak voltak rajta, hogy még a tehenek is átfértek. Nem messze a lágertől volt egy nagy terület, ahol az asszonyok minden délben megfejték a teheneket, ilyenkor többször adtak friss tejet az ott raboskodóknak is, egy nyitott tetejű konzervdobozba, ami mindig a nadrágszíjukra volt kötve, hisz ki tudja mikor jöhetett jól nekik.

1946 márciusában váratlanul ért mindenkit a hír, hogy a kisláger felszámolják, pakoljanak össze, mert vissza viszik őket a nagylágerbe. Márciusban még hó feküdt a láger és a sztalinoi vonatállomás között, melyek több mint 4 km-re voltak egymástól. Úgy sikerült csak eljutni az állomásra, hogy az első ember ment vagy 5-6 métert és utána ment a másik, majdnem hasig érő hó volt, mindenki átfagyott.

A váróteremben fűrészpórral tüzeltek. Az állomástól vonattal mentek a nagy lágerbe, amely sokkal szebb állapotban volt, mint mikor elmentek. Mint kiderült, több kisebb lágerből visszatértek a rabok a nagyba, mert sorra számolták fel azokat. Mivel távollétük alatt is folyamatosan hoztak a lágerbe embereket, ezért mikor visszatértek, meglepődve látták, hogy az épületek teljesen megteltek, ezért az udvar közepén fölállítottak egy sátrat, a földre leterítették valamit, amely padlóul szolgált és beraktak egy kályhát a közepére, hogy tudjanak fűteni.

181 Orosz kifejezés, jelentése: műszakvezető, főnök, láger parancsnok.

Munka a Szovjetunióban

Női munkaerő¹⁸²

A nők sokszor rosszabb helyzetben voltak, mint a férfiak, már csak a testi adottságaikat nézve is. Ugyanúgy menniük kellett a bányákba dolgozni, mint az erősebbik nem tagjainak. Akik szerencsésebb helyzetben voltak, azoknak nem kellett lemenni a mélybe, hanem a bányából feljövő szalagról (a lágér lakói csak „kacsának” gúnyolták) kellett a köveket kiválogatniuk a széndarabok közül. Voltak, akik a szenet egy óriási szítán keresztül válogatták, ez kétemberes feladat volt, az egyik lapátolt, a másik tartotta a szűrőt.

A szerencsétlenebbül járt fiatal nőknek 5-600 méter mélyen kellett a bányában dolgozniuk. Az ő feladatuk a tárnákba a 2-3 méteres deszkák, cölöpök eljuttatása volt, mellyel a járatokat támasztották ki, hogy ne omoljanak be. A csilléket is a nők kezelték, az üres csilléket vissza kellett tolni a sínekre, a megrakottakat pedig egy központi tárnába kellett vezetni.

De sokkal szerteágazóbb feladatokat is rájuk bíztek a lágerekben. Nekik kellett takarítaniuk, felmosniuk a férfiak után. Befogták őket a lovak helyett húzni az ekét, majd miután felszántották a földeket, fel is kellett ásniuk.

„Ekét is kellett húznunk, a lovak helyett befogtak minket, hat lány húzott egy ekét.”¹⁸³

Építkezésekre is sok nőt elvittek. De többen dolgoztak a lágerekhez közeli kórházakban ápolónőként. Ahol épp szükség volt emberre, oda lökték őket.

Feil Jakabné sz. Glázer Borbála elmondása szerint a nőknek nem minden esetben járt fizetés, mikor a férfiak már kaptak, akkor sem.

Kevei Györgyné sz. Kreis Anna elmesélte, hogy télen, mikor havat kellett lapátolni, sokan rákényszerültek, hogy egy csizmán osztozzanak társaikkal, mert már nem volt cipőjük, és így dolgoztak felváltva.

„A legrosszabb emlékem erről az időszakról az ahogy bántak a lányokkal. A legnehezebb munkákat kapták. Szegény kislányok, borzalmas volt látni, ahogy szenvednek.”¹⁸⁴

182 A nők munkahelyzetéről részletesebben olvashatnak Feil Jakabné sz. Kevei Györgyné interjújában.

183 Feil Jakabné sz. Glázer Borbála visszaemlékezése.

184 Stutz Ádám visszaemlékezése.

Sztalino iparvidéke, a téglagyár¹⁸⁵

A sztalinoi iparvidékről részletesebben olvashatunk Müller Ferenc és Meggyes Gyula visszaemlékezéseiben. Taksonyból főként a második hullámból elhurcolt emberek kerültek ide.

Müller Ferenc és öccse, Müller Antal itt tartózkodtak, őket Dunavarsányból hurcolták el. Asztalos munkát végeztek, ajtókat, ablakokat, és egyéb fából készült dolgokat gyártottak. Reggelente fegyveres kísérettel mehetek csak dolgozni a műhelybe. Taksonyból, a második hullámból, a legtöbb ember Sztalino város iparvidékére került, ahol sokak szerencséjére nem bányákban dolgoztatták őket, hanem vas-, téglá- és cserépgyárak működtetésében kellett résztvenniük. 8-10 helyen is dolgoztak egyszerre az emberek, a takarítástól kezdve a téglaszárításig minden munkafolyamatban részt vettek. A nők nagy része télen a téglaszárítóban dolgozott, ott télen is meleg volt.

Meggyes Gyula elmesélte, hogy ott összekerült egy általa oroszoknak mondott rabbal, Nikolájjal, aki szintén sváb származása miatt került a táborba és ketten külön brigádot alkottak. Feladatuk az volt, hogy lóval hordják a homokot, amit rálapátoltak az agyagra. A nők rakták a csillébe az egyenként 6-7 kilós agyagot. Onnan drótkötélen felment a keverőbe, majd onnan csúszdán érkeztek a téglák, melyeket egy acéldrót vágott el. Innen mentek a szárítóba, égetőbe. Kirpics (tégla) és csiripics (cserép) készült belőle Vojkovában.

Napi nyolc órát kellett dolgozniuk, Gyula bácsi elmondása alapján, sosem dolgoztatták tovább őket. Reggel hétkor keltek és dudaszó jelezte, ha indulni kellett a munkába. Mivel óra sehol sem volt, csak a jelzés alapján tudtak tájékozódni, ami reggel, délben és munkavégeztével szólt. Általában délután három felé fejezték be a munkálatokat, utána visszamentek a táborba és mindenki a saját dolgával foglalkozhatott. Tehát volt szabadidejük, amit eleinte a láger csinosításával töltöttek el, majd később beszélgetéssel, ruhamosással, foltozással... stb. ¹⁸⁶

185 A települést 1924-ig Juszovka-nak hívták, majd 1924-1961-ig a Sztalino nevet viselte, 1961 óta Donyeck néven ismerjük (Nagy Lajos Z.: i. m., 149. o.)

186 Meggyes Gyula visszaemlékezése (Makra Mónika: i. m., 3-5. o.)

Munka a bányákban

A túlélők visszaemlékezéseiben két bányát említenek pontosan számmal el látva, ezt a kettőt ismertetném az alábbiakban. Novi Dombas környéke tele volt dombokkal, nagyon sok piramishoz hasonló fekete domb vette körül, körülbelül 70 szénbánya működött ott, közülük pár még a mai napig üzemel

„Na most abban a szénbányában, ahol először voltam, most ez mindig ilyen egyéni sorsok jönnek, ugye, mert én az enyémet tudom. Mindenki maga-maga sorsa, mindenki magával törődött, hogy legalább az életét mentse meg. Mert az volt a legfontosabb, mindenki haza akart jönni.”¹⁸⁷

18-as szénbánya

A 18-as szénbánya az Amerikanszki lágér közelében helyezkedett el, Torez városában. Ez a bánya Grimm Antal szerint egy amerikai érdekeltégű bánya volt, innen ered a neve is „Amerikanszki”. A bánya sokkal modernebb felszereltséggel működött, mint a többi, az amerikai támogatásnak köszönhetően. Mélysége 1000-1200 méter között mozgott, sokszor elárasztotta a feljövő talajvíz, ezzel használhatatlanná téve egy időre a bánya mélyebben lévő járatait. Ezeket a részeket rendre kiszivattyúzták, e nélkül nem telt el egy nap sem Tóni bácsi elbeszélése szerint.¹⁸⁸

8/2 szénbánya

„Hát egy bányát úgy képzelj el, mint egy falu a föld alatt. Utcák vannak ott, számok vannak ott.”¹⁸⁹

A 9-es lágerből gyalog jártak a 8/2-es bányába dolgozni, amely a lágertől kb. 5-6 km-re volt. Aki otthon kitanulta az ácsmesterséget, azoknak a csille sínrendszerének a kiépítése és javítása volt a feladata. Legtöbb helyen 120-130 cm volt a belmagassága a bányának, így folyton térdelnie vagy guggolnia kellett a munkásoknak. Ilyen fajta megerőltetéshez senki ízülete és térde nem voltak hozzá szokva, kezdetben mindennaposak voltak a térdelés okozta sérülések, fájdalmak. A sebek okozta problémákat autógumik belsejével oldották meg, szétvágták és a nadrágjukhoz erősítették, ezek után sokkal könnyebben tudtak mozogni és órákat egy helyben térdelve eltölteni.¹⁹⁰

„Hát mondom, te meddig köll nekünk itt maradni? Asszongya az orosz: na magyar, szkórado moja (=hamarosan megyjünk), szkóra mondom, mikor van az a szkóra? Igen ám, ez tartott öt évig ez a szkóra, szkóra...”¹⁹¹

Fagyban, hóban, esőben, nyári hőségben menni kellett dolgozni, nem volt kifogás. Három műszakban dolgoztak hat napig, a hetedik nap szabad volt,

187 Grimm Antal visszaemlékezése (Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 7. o.)

188 Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 7. o.

189 Grimm Antal visszaemlékezése (Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 8. o.)

190 Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 8. o.

191 Winkler Péter visszaemlékezése (Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 8. o.)

de ha nem tudtak időben elbújni a táborban, akkor benti munkálatokra fogták őket. Havonta volt műszakváltás. A túlélők elmondása szerint a legrosszabb az éjszakai műszak volt, amikor 15 fok alatt volt a hőmérséklet és el kellett gyalogolni a tábortól a bányáig. Eleinte fegyveres kísérettel, majd később kíséret nélkül jártak dolgozni.

Mikor először érkezett valaki a bányaterületére a nacsalnyik mindig elmondta a bányaterületén érvényes szabályokat.¹⁹² Majd az orosz és ukrán bányászok tanították be az új munkásokat.

A robbantott szenet egy teknőformájú vas szalagra kellett helyezni egy rövid nyelű lapáttal. A szalag végén egy nő felügyelte, hogy a szén a csillékbe kerüljön. A műszak végén felkísérték őket a felszínre, ahol már várta őket egy őr, aki kétszer is átszámolva a létszámot a táborig vezényelte őket.

Egy műszak 8 órából állt, volt egy megszabott norma, amit mindenkinek teljesítenie kellett. Az ácsoknak például 3 rámát ¹⁹³ kellett felállítania 8 óra alatt, aki túlteljesítette a normát az kapott talont.¹⁹⁴ Egy talonért 3 dkg szalonna, 3 dkg cukor és 10 dkg kenyér járt. Ezt úgy kell elképzelni, hogy ha négy, öt alkalommal túltejesítette valaki a normát akkor egyszer jól tudott lakni. Grimm Antal visszaemlékezésében elmondja, hogy sosem volt célszerű túlteljesíteni a normát, mert ezt a helyi munkások nem nézték jó szemmel, mivel így a velük szemben állított követelmények is megnöttek. Volt olyan kényszermunkás, aki egy műszak alatt már 8 rámát is fel tudott állítani, azért hogy egy kicsivel több élelemhez jusson, megmenekülve ezzel az éhhaláltól. Szénlapátolásból 9 tonna volt a műszak norma.

Bánya balesetek:

Sok bánya baleset történt, ezek nagy része figyelmetlenségből vagy végkimerültségből adódott. Például Winkler Péter visszaemlékezésében elmondja, hogy a lifteknek, melyekkel a bányákban közlekedtek, nem volt ajtajuk csak két kampó volt rájuk akasztva, melyeket arra használtak, hogy a csilléket rögzítsék.¹⁹⁵

Schwarzenberger József is balesetet szenvedett, melyben megzúzódott a lába, ami miatt fél évet kórházban kényszerült tölteni.

Hesz Máriának élete végéig egy szilánkdarab jelezte az arcán, hogy milyen szerencsés azokhoz képest, akik egy bányamunkás alkalmával életüket veszítették. Neki sikerült megmenekülnie, kiszabadították.

192 Érdekeségként, dohányozni szabad volt a bányában dolgozóknak.

193 Sín, amin a csille közlekedett.

194 Postabélyeg nagyságú „utalvány”, melyet beválthattak adott dolgokra.

195 Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 8-9. o.

Egyéb munkák (fatelepen, kolhozban, konyhán)

Akit nem a bányákba vagy a téglagyárba osztottak be munkára, azokat általában a kolhozban dolgoztatták. A kolhozban többségben nők dolgoztak, vagy legyengült férfiak, akik már nem bírták a bánya gyötrelmeit, esetleg olyan betegek, akik még nem estek össze a fáradtságtól. Ezek az emberek sokkal kevesebb ételmelet kaptak munkájukért. Aki tudott főzni, azt berakták a konyhára.

Ruff István megemlíti, hogy dolgozott fűrésztelepen és kőművesként is. Ha valaki tudott oroszul vagy németül volt lehetősége előlépni tolmácsnak. Vasútépítésre, javításra is sokszor vettek „kölcson” embereket a lágerből. Felújításokra, építkezésekre is gyakran el kellett járniuk.

Élelmezés

Első hullám

Eleinte naponta 800 gramm kenyeret kaptak. Reggelire zöld-paradicsomleves, egy deci teát, és egy evőkanál kását. Vacsorára erősen besózott uborkaleves, egy evőkanál kása és egy deci tea volt a menü. Ruff József szerint a leves inkább csak ártott, mint segített volna. Olyan sós volt, hogy az ember utána csak megszomjazott, attól sokat izzadt, ami miatt még több tetvet és élőlényt vonzott magához.¹⁹⁶

A táborokban később bevezették a jegyrendszert. Három kategória volt az R1, R2, és az R3. Az R1-be a bányászokat sorolták, ők kapták a legjobb és a legtöbb ételmelet, 1200 gramm volt a kenyérfejadagjuk egy napra. Az R2-es kategóriába tartoztak a felszínen dolgozók (az ácsok, a kőművesek... stb.), valamint a kolhoz dolgozói. Nekik 800 gramm kenyér jutott fejenként. Az R3-as kategóriába azok tartoztak, akik betegek voltak vagy könnyed munkát végeztek, ők 500 gramm kenyeret kaptak fejenként.

A menü mindig ugyanaz volt, 8-10 naponként cserélődött. Idény levesek voltak, épp amit termeltek a kolhozban, sós uborkaleves, sós zöld paradicsomleves, savanyú káposztaleves, ezek mellé nyáron még répaleves és csalánleves párosult. A leves után 4-5 kanál kását kaptak, ami lehetett kölesből, kukoricából vagy árpából, emellé ha volt még adtak pár kockacukornyi húst vagy omlettet. Főételnek a nedves, nehéz fekete kenyér számított.¹⁹⁷

„Az emberek nem azért haltak meg rengetegen, mert nem akartak dolgozni, hanem mert éhen haltak.”¹⁹⁸

196 Ruff István: i. m., 18. o.

197 Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 9-10. o.

198 Grimm Antal visszaemlékezése.

Amikor az emberek már nagyon éheztek, sok mindent képesek voltak megenni. Volt olyan, hogy télen a megfagyott szemétdombon kaparták ki a burgonya héját vagy éppenséggel az erdőben összeszedett csigát sütötték meg. De olyanra is volt példa, hogy munkába menet találtak egy macskát, amit agyonütöttek, majd megnyúzták és megsütve elfogyasztottak. Sokszor jártak lopni a helyi lakosok kertjeibe is, de akár a malacok elől a moslékot is megették.

„Sokszor gondoltunk az otthoni malacok moslékára, milyen jó lenne belőle egy vödörrel.”¹⁹⁹

Sokan mindenüket eladták, hogy egy kis élelemhez jussanak.

„[...] eladtam a kabátot 100 rubelért és 20 rubelért vettem vattakabátot, tehát 80 rubelt megettem.”²⁰⁰

1947-ben már fizetést is kaptak munkálataikért a rabok. Winkler Péter első fizetése 7000 rubel volt, melyből még aznap nagy lakomát rendezett. A láger bejárata előtt helybéli nők árultak alap élelmiszereket: tejet, tejfölt és kenyeret. Egyikőjüket megkérte, hogy főzzön neki. Az első normális főtt étel, amit kint elfogyasztott az egy jó nagy tál paprikás krumpli volt. Pár kilométerre a lágertől volt egy piac, ahová kijárhattak vásárolni. Ott minden megtalálható volt, hús, zöldségek, gyümölcsök..stb.²⁰¹

Második hullám

A második hullámban elhurcolt emberek Meggyes Gyula elmondása szerint sokkal jobban el voltak látva élelemmel. Keveset kaptak, de azt mindig. A következő sorok összességében a sztalinói iparvidékre voltak jellemzőek. Az élelmezés eleinte szokatlan volt a svábok számára. Sokat ettek káposzta- és uborkalevest, puliszkát és kölest. Reggelire általában teát kaptak és ekkor osztották ki a napi kenyérfejadagjukat, ami 1 kilogrammot tett ki. Ebédre mindig valamilyen leves járt, és utána főzelék egy kevéske hússal. Ritkán, de előfordult, hogy kaptak halat is. A vacsora zsíros kenyérhez hasonlított, de nem valódi zsírt kentek a kenyérre, hanem valami ismeretlen anyagot. Az étkezés, aminek idejét a gyárkémény fújása jelezte, mindig közősen történt. A figyelmeztető hangot követően mindenki tudta, hogy rendezetten kell sorakozni.²⁰²

199 Grimm Antal visszaemlékezése (Gárdonyi A.- Komáromi I.: i.m., 10. o.)

200 Grimm Antal visszaemlékezése (Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m.11. o.)

201 Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 11-12. o.

202 Meggyes Gyula visszaemlékezése (Makra Mónika: i. m., 4. o.)

Egészségügyi körülmények

„Nem volt gyógyszer, meg kellett halni.”²⁰³

Első hullám

Több túlélő is megemlítette, hogy volt egy kórház, ahová több lágerből vitték a sebesült, legyengült embereket. Kevei Györgyné sz. Kreis Anna visszaemlékezésében elmondja, hogy mikor a kórházba mentek takarítani mindig mindenki féltette a csizmáját, nehogy ellopják. Ha valakinek eltűnt a lábbelije, nem kaptak másikat és mezítláb kellett járniuk.

A katasztrofális higiénias körülmények miatt eltetvesedtek az emberek, annak ellenére, hogy naponta többször is időt szántak arra, hogy egymásról a tetveket le vadásszák, másnapra duplája költözött rájuk. Fertőtlenítés, szőrtelenítés, nem ért sokat, pár hét múlva ugyanott tartottak.

Gejerhöz né Schuszter Irma beszámolt arról, hogy egyik év júniusán egy nagy járvány tört ki a lágerben. Mindenki megbetegedett, lesóványodott, hasmenéssel küzdött, bedagadtak a lábaik, a húgyhólyagjuk elfertőződött, nem tudták tartani a vizeletüket. Az a hír terjedt, hogy tifusz vagy vérhas ütötte fel a fejét. Egy nap bizottság látogatott el a táborba, ahol a borzalmas körülmények láttán, hogy naponta 15-20 halott is volt, elrendelték az általános fertőtlenítést. Egy hónapig napfürdőzni kellett járnia a foglyoknak és nem dolgozhattak. Néhány ember, aki nem betegedett meg, ápolta a többit, de senkit nem raktak karanténba. Akik a járvány ideje alatt ápolták a betegeket jutalmul, egy kevéske fizetést kaptak cserébe.²⁰⁴

Tömeges megbetegések ellen beoltották őket, időnként elvitték az embereket fürdőbe, megnyírták őket és bekenték őket valamiféle fekete kenőccsel, ez a flekkítifusz ellen volt hatásos, amit a tetvek terjesztettek.²⁰⁵

Második hullám

A második hullám által érintett mindkét táborban a higiéniai viszonyok sokkal jobbak voltak, mint az első hullámban elhurcolt emberek lágereiben. A táborokat rendszeresen látogatták orvosok, akik többször átvizsgálták az emberek testét, mindenki le volt fogyva, el volt gyengülve. Ha valakivel baleset történt, azonnal ellátták őket és elvitték a falu doktorához, de nagyobb baleset esetén az orvost szállították a beteghez.²⁰⁶

203 Feil Jakabné sz. Glázer Borbála visszaemlékezése.

204 Szebeni Ilona: Haza fogunk... i. m, 211. o.

205 Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 14. o.

206 Meggyes Gyula visszaemlékezése (Makra Mónika: i. m., 4. o.)

Nőként létezni a lágerekben, a hírhedt injekció

Több visszaemlékező és hozzátartozójuk is megemlítette, hogy a nők a Szovjetunióba érkezésük után valamiféle injekciót kaptak, hogy elmaradjon menstruációjuk. Mindegyik interjúnk alkalmával rákérdeztünk erre a részletre. Érthető módon a nők nem szívesen beszéltek ilyen dolgokról, de azért több helyen alátámasztották az információinkat. Biztosak vagyunk benne, hogy volt aki kapott injekciót, de abban is, hogy nem mindenki.

Logikus lenne, ha rögtön a kiutazás utáni első orvosi vizsgálatkor kapták volna meg az „oltást”, de belegondolva, a községtől a lágeregig tartó út kis híján egy hónap volt. Ha egy nő egy hónapig nem étkezik rendszeresen, nem visz be elég folyadékot a szervezetébe, stressz alatt van, előfordulhat, hogy rendszertelen lesz a havi ciklusa. Átgondolva, minek szánt volna erre pénzt a szovjet kormány, mikor a népe éhezett és újjá kellett építenie a háborús veszteségek után az országot. Először azt hittem, talán ezért volt erre szükség, hogy eggyel kevesebb „havi” gond legyen, az esetleges fertőzés veszély is kisebb lett, a munkamorál sem romlott a nehéz napokon... De egyik interjúalanyunk, mondott egy érdekességet.

Azt állította, hogy a Vöröskereszt²⁰⁷ hozott egy rendeletet, hogy aki állapotos lesz, azt haza kell engedni a fogságból, ezért a szovjetek minden nőt beoltottak. Nem tudom mennyire hiteles, hogy van-e alapja, de az tény, hogy ha ez igaz, akkor már érthetőbb, hogy miért volt szükség az „oltásra”. A foglyok nagy százaléka nő volt és nagy kiesés lett volna a szovjeteknek, ha elveszítik a női munkaerőt. Következésképp nők tízezrei estek volna teherbe csak azért, hogy hazakerüljenek. Sok kutatni való van még ezzel kapcsolatban. Fontosnak tartottuk leírni, ha még csak feltételezés is, de tudjanak az emberek, kutatók arról, hogy van egy ilyen eshetőség is. Egy biztos, hogy sok túlélőnek egyáltalán nem, vagy csak nagyon nehezen lett gyermeke a hazatérés után.

207 A Nemzetközi Vöröskereszt számára a második világháború fegyveres konfliktusai által megnövekedett civil áldozatok aránya (deportáltak, internáltak, nagyszámú eltűnt gyermekek keresése) nagy kihívást jelentett. A Magyar Vöröskereszt szorosan együttműködött a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának, genfi székhelyű, Központi Hadifogoly Irodájával. A Központi Irodán keresztül az egyes országok – köztük Magyarország – Vöröskereszt-társaságainak közreműködésével a hadifoglyok és családtagjaik összesen 120 millió üzenetet váltottak, továbbá 23 millió családi üzenetet továbbított a hálózat a különböző országokban tartózkodó civil családtagok között. A továbbított csomagok száma elérte a 36 milliót. A háború befejezése után az Ideiglenes Nemzeti Kormány felismerte a Vöröskeresztben rejlő lehetőségeket, különösen a hazatérő hadifoglyok és sebesültek fogadásában – ellátásában, az elesettek és a hadifogságba került katonák felkutatásában, a külföldre menekült vagy politikai okok miatt elhurcolt magyar állampolgárok hazahozatalában. A fegyverletéltli szerződés értelmében a magyar hadsereg minden egészségügyi intézményét a Magyar Vöröskereszt vette át. Ez jelentős bázist biztosított a hadigondozásban, a rehabilitációban. (forrás: www.voroskereszt.hu)

Stutz Ádám elmesélt egy szörnyű történetet:

„G.Klári kint teherbe esett. Egyszer mikor mentem és mondtam, hogy megyünk le a bányába akkor csak ott ült és sírt és kérdeztem, hogy mi a baj? Mondták a többiek, hogy hagyjam. Aztán kiment és mondták, hogy kapott egy injekciót és elvetélt, meghalt a gyerek.”

A szovjet rendszer embertelen volt és hogy mennyire, azt szeretném egy rövid történettel bemutatni, melyet bár nem egy taksonyi, dunavarsányi visszaemlékező elbeszéléséből tudunk, de nagyon jól ábrázolja, hogy egy nőnek adott esetben mennyivel rosszabb helyzete volt a kényszermunkán eltöltött évek alatt:

Muszbek Frigyesné sz. Szloboda Mária Rakamazról mesélt Szebeni Ilonának átélt borzalmairól. Őt várandóssága negyedik hónapjában kötelezték arra, hogy elmenjen kényszermunkára, de beszámol olyan esetről is, hogy valakit nyolc hónapos állapotos asszonyként hurcoltak el! Kint kegyetlen körülmények között kellett megszülnie gyermekét, végig éhezett a terhesége alatt.

Miután Nóra nevű leányának életet adott, még három hónapot kellett kint viszontagságos körülmények között eltöltenie. De a legkegyetlenebb dolgok csak ezután történtek meg velük... Egyik napról a másikra, 1945. október 20-án, a szovjetek gondoltak egyet és haza küldtek 13 anyukát, gyermekével együtt. Felpakolták őket egy szerelvényre és útnak indították a vonatot, élelem és víz nélkül! Horrorisztikus hetek következtek. Az anyák teje az éhségtől elapadt. A kisdedeket (mert ebből a tizenhárom gyermekből senki sem múlt el még egy éves!) körbe adták és annak, akinek még maradt valamicske teje, megpróbálta táplálni a többi babát is, veszélyeztetve azt, hogy így saját gyermekének nem marad elegendő. A helyzet napról napra rosszabb lett. A gyermekek egyre jobban sírtak, majd mikor már a síráshoz sem maradt erejük elaludtak, végleg.

A szovjet katonák egy-egy megálló alkalmával, kegyetlenül dobták ki a kis testeket a vagonokból, mert az oszlásnak indult tetemek megbetegíthették volna a többieket. Volt, aki megpróbálta rejtegetni gyermeke oszladozó testét, hogy itthon temethesse el. A legborzasztóbb az egészben, hogy 13 csecsemővel indultak útnak és csak ketten értek haza. Sajnos még csak azt sem mondhatjuk, hogy teljes épségben! Muszbek Frigyesné sz. Szloboda Mária Nóra nevű kisgyermek volt az egyik szerencsés gyermek, aki túlélte az utat.²⁰⁸

Felmerülhet az olvasóban ezek után a kérdés, hogy tényleg pusztán a munkaerőhiány csökkentésére vitték el a német származású magyar lakosságot vagy a háttérben etnikai, nemzeti alapú tisztogatás is történt egyben? Súlyos szavak ezek, még súlyosabbak a tettek, amiket elkövettek.

208 Muszbek Frigyesné sz. Szloboda Mária visszaemlékezése in: Szebeni Ilona: Merre... i. m. 121-125. o.

Egy nyolc hónapos várandós kismamát, ha tényleg dolgozni gyűjtötték össze az embereket, senki nem vitt volna el. Joggal kérdőjelezhetjük meg, hogy ezeket a munkatáborokat, miért nem haláltáboroként titulálja a történelem? Hisz volt olyan láger, ahol a rabok több mint a fele elhalálozott. Ilyen volt többek között a kezdetekben az Amerikánszki láger is. A történelemben sajnos volt már hasonló esetre példa. Reméljük, egyszer a világ felnő ehhez a témához is, és helyén fogja kezelni a dolgokat.

Halálozás

*„Feldolgozni nehéz volt ezeket, sokan sírtak. Én is sírtam sokat,
de a végére megkeményedtem.”²⁰⁹*

A szovjet hadifogoly- és internálótáborokban, főleg 1945-1946-ban, nagyon magas volt a halálozási ráta. A magas halálozási aránynak két fő oka volt. Egyrészt a Szovjetunió belül is éheztek az emberek, több visszaemlékező is leírja a táboron kívül élők néha még rosszabb körülmények között éltek. A másik ok, hogy az elhurcoltak már a kiutazás alatt annyira legyengültek, hogy a lágerekben lévő antihigiéniás környezetben nem sokáig bírta a szervezetük.²¹⁰

Naponta több tucat halott volt. Sok túlélő visszaemlékezéseiben megemlíti, hogy ezen a szovjetek csak nevettek, mondván: mindenkinek meg kell egyszer halni. Természetesen ez a felfogás nem minden fogvatartóra volt jellemző.

A halottakat kétkerekű szekérre fektették, három pribeg²¹¹ volt, akik napközben összegyűjtötték a holttesteket. Ha valaki az éjszaka közepén halálozott el azt egy pincyszerű gödörbe helyezték, amit minden reggel ürítettek. Nem volt temetés, se koporsó, se kereszt. A tömegsírokat a városon kívül jelöletlenül hagyták, csak egy kis domb jelöli nyughelyüket. Gyakran tavasszal, a nagy olvadások idején, karok és lábak álltak ki a földből. Sokan depressziósak lettek és reménytelenségükben feladták az életet.²¹²

Gejerhoszné Schuszter Irma visszaemlékezésében elmondja, hogy egy nap az apja rettentő betegen kelt fel (a brocki táborban tartózkodtak) és a taksonyi tolmács mit sem törődve ezzel, kötelezte, hogy elmenjen dolgozni. A bányából már nem is tudott a saját lábán feljönni, úgy kellett felvonszolni,

209 Stutz Ádám visszaemlékezése.

210 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy...In: Bognár Zalán (szerk.): i. m 68. o. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy 1946 és '47 között a Szovjetunió lakosai közül több százezren éheztek, miközben az ország gabonát exportált Csehszlovákiába, Romániába, Lengyelországba és Bulgáriába!

211 Egy orosz kifejezés jelentése: folyamodott, valamilyen munkára kényszerült.

212 Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 14. o., Ruff István: i. m., 18. o.

pár napra rá meg is halt. Ez az eset jól bemutatja azt, hogy sokszor nem is a szovjet katonák voltak a „rosszak”, hanem gyakran saját honfitársaik nehezítették meg a magyarok életét.²¹³

„Édesanyám, mikor megtudta, hogy beteg a testvére [Hesz Mihály] koldulni is elment, volt neki egy párnája még azt is eladta. A bácsikámnak is mondta, hogy menjen kéregetni, mire bánatosan felelte, hogy neki nem adnak.”²¹⁴ - Ezt a tényt többen is igazolták, a nőknél előbb esett meg a szíve a helyieknek, mint a férfiakon.

„A holttesteket úgy rakták rá a kocsira, mint a krumpliszákókat, ástak egy nagy gödröt és csak úgy beledobálták a halottakat. Őszintén, nagyon sokan haltak meg kint. Nem volt temető, 50 méterre volt egy tömegsír a kerítésen kívül.”²¹⁵

„Aki beteg volt, nem tudott dolgozni, azt hamar bedobták a gödörbe. Annak, aki beteg volt, a többi segítette a munkáját. Muszáj volt, hogy életben maradhassanak. A halottakat csak úgy dobálták. Télen nem temették el őket, mert fagyos volt a föld. Ha meghalt valaki, már vették is le a ruhát, mert kellett nekik is, hogy ne fagyjanak meg. Volt egy makádi bácsi, akit már bedobtak a tömegsírba, mert olyan gyenge volt. Ott könyörgött, hogy ne temessék el, mert neki van otthon két családja. Így végül megsajnálták, és megmenekült.”²¹⁶

A következőkben Stutz Ádám visszaemlékezéséből emeltem ki néhány részletet. Neki az Amerikanszki lágerben az volt a feladata, hogy temesse a halottakat. A torezi temetőt gondozta több társával, mielőtt hazajöttek Magyarországra, nagy gondot fordítottak rá, hogy rendben hagyják kint a „sírokat”, mert sírok bizony nem mindig voltak.

„Egyszer lementünk a pincébe, ott voltak a halottak. Lépcső nem volt, mert eltűzelték az oroszok. Oda megyünk, de már messziről láttam, hogy volt 5-6 halott is bent. Lestem, mert nagyon kíváncsi voltam. Mindig az első közt voltam. Benéztem és látom, hogy a halottak mozognak. Rengeteg volt a patkány. A szemeket, a füleket, orrokat, azt mind a patkány leette. Mikor oda érünk, látom, hogy valaki mozog. Tapogat, és kérdegeti, hogy „hol vagyok?” Fölébredt egy ember. Ott volt a halottak közt egész éjjel. Fegyverneki volt. De kiszedtük és hazatért végül.”

„Azért csúfoltak, mert amivel temettük a halottakat, az egy kétkerekű kocsi volt és egy hosszú rúd volt az elején, amit 8 ember húzott. Keresztben átraktuk a halottakat és vittük a temetőbe őket. De út közben egyet elszórtunk. Senki nem maradt hátul kocsit tolni, mert nem merte megfogni a végét és akkor egy leesett.

213 Gejerhozné Schusztér Irma in: Szebeni Ilona: Haza fogunk... i. m, 211. o.

214 Kaltenecker József visszaemlékezése.

215 Winkler Gáspárné sz. Stark Teréz visszaemlékezése.

216 Kronome Andrásné sz. Pamuk Mária visszaemlékezése.

És akkor a csehek kiabáltak meg ott állt egy magyar is, hogy egy halott ott fekszik. Persze a legfiatalabbnak kellett menni érte, tehát nekem. A földön húztuk, mint egy szánkót. Aztán feldobtuk a kocsira és mentünk tovább.”

„Mindig megvártuk, hogy összegyűljön 20-23 halott és akkor fölraktuk őket és úgy vittük a temetőbe. A TV egyszer be is mutatta ezt, tőlem vették a képet. A halottakat csak úgy raktuk fel, mint a liszteszsákokat. Torez városa volt a központ és ott volt mellette Snizhnében a temető.”

„Tömegsírnál volt egy csúnya jelenet. Egyszerre temettük 23 embert. Akkor csak olyan sír volt, hogy itt ilyen mély ott olyan mély és akkor ott a sír sarkában egy taksonyi ember ülve került be. Azt mondták a többiek, „menj, igazítsd meg, te vagy a legfiatalabb!”. Nem mertem lemenni, a halottakat meg megtaposni. 19 éves gyerek voltam. De lelöktek. A taksonyi Gyuri bácsi volt talán Szíjártó a halott, aki ült. Akkor odamentem „Gyuri bácsi jöjjön, feküdjön ön is ide a többiek mellé”. Nem akartam taposni az emberek arcán meg a szép lányokon, akik jórész félmeztelenek voltak. Mert a ruhát jóformán leszedték. Mondtam, hogy húzzanak föl, ne tapossak itt a halottakon, de erre azt mondta az egyik taksonyi -most már nem él, de sokszor meccsen ránéztem és hát nagyon rossz érzésem volt mindig- maradj ott, akkor nem kell holnap téged is kihozni. Én is mondtam a magamét, de hát sírtam fiatal gyerek voltam.”²¹⁷

Méreginjekció

Várhelyi Lénárd nővére, Nagy Györgyné furcsa haláláról adott hírt, aki egy nap megfázott és másnapra belázasodott. Várhelyi Lénárdnak mindig volt egy kis plusz élelme nővére számára, így hamar el is kezdett javulni az állapota, amikor egyik napról a másikra meghalt, amikor beadtak neki egy injekciót.

„Akkor már az a csibész, gané, aki igen sok embert tett a sírba, az az álorvos -éppen a lába között borotváltatta, [...] Schwarzenberger volt kint a borbély, neki parancsolta meg [...], hogy tegye ki az elfekvőbe. De erről a német doktor nem tudott, mert a lengyel-német tisztességes orvos volt, [...]. Hogy milyen jogon adott injekciót a betegeknek ez a csibész és mit, azt senki nem tudta. A nővéremnek nem volt magas láza, nem volt legyengülve, mert én tudtam támogatni egy kis ételmi-szerrel is, nem volt tifuszos sem, de az injekció után meghalt.”²¹⁸

Feltételezhető, hogy méreginjekciót adott a betegeknek ez az „álorvos”, ez az eset a brocki lágerben történt meg, ahol sok taksonyi tartózkodott még Várhelyi Lénárdékon kívül. A szándékos emberölés gyanúja Wágner Teréz történeténél is felmerült, sok híresztelés kering Dunavarsány községben az ő kilétéről.

217 Stutz Ádám visszaemlékezései.

218 Várhelyi Lénárd in: Szebeni Iлона: Haza fogunk... i. m, 213. o.

Egy orosz felcsernő (ápolónő) féltékeny lett Teréz hosszú, gyönyörű hajára, amit nem engedett levágni. Egyik alkalommal mikor a bányában megsérült a keze, el kellett mennie vele orvoshoz, állítólag másnapra rá meghalt, pedig nem voltak súlyosak a sérülései, csak zúzódások. Volt, aki azt mondta, hogy az ápolónő adott neki egy injekciót, azért hogy majd a holttestéről levágja a haját. Az biztos, hogy Wágner Teréz halálát, a Vöröskereszt is dokumentálta (családja kapott róla értesítést) és hirtelen hunyt el. Ritkaszámba ment, ha valakit annyira tiszteltek, szerettek a táborban lakó ismerősei, hogy szinte mindent feláldoztak azért, hogy tisztességes, „koporsós” temetést kapjon az elhunyt.

„A dunavarsányi Wágner Terézt is én temettem el. Nagyon szép kislány volt. Ott halt meg Oroszországban. Mikor hazajöttünk, akkor biciklivel lementem a családjához. Mikor megláttak a szülei úgy sírtak. Főleg az apja meg a testvére: - Miért nem hoztad haza a kislányunkat? - kérdezték.”²¹⁹

Szökések és szökési kísérletek

A Szovjetunióba tartó hosszú majdnem egy hónapos út alatt kevesen próbálkoztak meg a szökéssel. Akkor még elevenen élt az emlékezetükben az a fenyegetés, hogy ha szökni próbálnak, családjuk életével játszanak. Ezért, aki szökni próbált az általában olyan ember volt, akinek már nem volt veszíteni valója. Mayer Mihályné sz. Lindwurm Borbála elmesélte, hogy a dunavarsányiak közül Kiskunlacházáról Lang Gáspárnak, Weinhardt Gáspárnak és Schwarzenberger Antalnak sikerült megszöknie, bár utóbbit később elfogták, megverték és mégis kivitték. Kohán József fáradhatatlan kutatásának köszönhetően megtudtuk, hogy a dunavarsányiak közül Kiskunlacházáról továbbá Illinger Mátyás, Lang Erzsébet, Lang Mária, Lindwurm Antal, Schirling Mihály és Száger Lénárd szöktek meg. Ceglédbercelről Ruff József jelentése alapján a taksonyi származású Englert Katalinnak és Lang Flórisnak sikerült elmenekülni a kényszermunka elől.

Szinte minden rabnak lett volna esélye legalább egyszer a szökésre, de csak nagyon kevesen merték vállalni ezt a kockázatot. Hisz jól tudták, akit rajtakapnak, azt vagy agyonverik, vagy még az eddiginél is nehezebb sorsra fordul élete. A helyiek közül, legtöbbször a gyerekek voltak a besúgók a láger parancsnoksága felé, ha láttak valakit bujkálni, azonnal jelentették. Mint már említettem a helyiek is éheztek, a szovjet nép éhezett, egy kis élelemért, jutalomért cserébe sokszor bármire képesek voltak, ez ugyan véttség, de nem róhatjuk fel számukra.

Feil Jakabné, sz. Glázer Borbála is elmesélte, hogy volt olyan helyzet, mikor egyedül hagyták egy lóval, akit legeltetett, ha tudott volna lovagolni hazaszökött volna, de nem tudott.

219 Stutz Ádám visszamlékezése.

Török Istvánné sz. Misk Mária mesélte, hogy apai nagypapája összesen 27 alkalommal kísérelt megszökni, de mindig elkapták. Az élni akarás és szeretteiknek viszontlátása éltette a foglyokat.

„Már az úton, mikor kimentek, volt egy fiú, Kreisz Lénárd, aki szökni próbált, de rálöttek az oroszok. Majd kint bezárták és ott halt éhen.”²²⁰

Kreisz György, Beck József, Beck Domonkos is próbáltak szökni, de elkapták őket. Elvették mindenüket és bezárták őket egy gödörbe.

Kronome Andrásné Pamuk Mária, így emlékszik vissza a nagypapájával történetekre:

„Papa nem volt soha beteg. Nagyon szívós kis ember volt. Egy igazi paraszt bácsi. Már az elején megszökött egyszer Stark Flóris bácsival, de elkapták őket és jól elverték, hogy majdnem behaltak. Ennek ellenére másodszor is megszökött, akkor is elkapták, de már nem bántották.” Sok őr a végére megsajnálta a kényszermunkásokat, hisz az őrök sem voltak sokszor jobb helyzetben, a családjajuktól évekre elszakították őket, átérték, átérték az elhurcoltak helyzetét.

Müller Ferenc így emlékezett vissza a szökési kísérleteikre:

„Hárman elhatároztuk, hogy itt hagyjuk ezt a vidéket, szerencsét próbálunk. Engem várt otthon a családom, éppen útban volt a gyermekem. Nem bírtuk már tovább. 1945. július 25-én, a taksonyi búcsú napján, este elindultunk. A Kaltenecker Matyi, az öcsém és én. Szóval meglógtunk. Az embert ilyenkor nem érdekli semmi, hogy később mi lesz. Menni kell és kész. Lógásunkhoz az is közre játszott, hogy még az a kevése élelempótlásunk is veszélybe került, amit sikerült megszerezniünk. Ugyanis a bánya mellett lévő darálóba hordták a civilek a kukoricát, árpát és mindenféle gabonát darálni. Itt sikerült mindig egy kis pótlást szereznünk. Híre ment, hogy ezt a darálót hamarosan bezárják. Nem várhattunk tovább tehát. Úgy gondoltuk, hogy ha ott maradunk, elpusztulunk. Ha szökünk, talán sikerül életben maradnunk. Előttünk is szöktek már. A Gayerhosz Gyuri bácsi [Gayerhosz György (1911-1987)] is például, de őt elkapták. Úgy elverték, hogy majd belepusztult. Mégis meglógtunk. Hat napig szabad emberek voltunk. Az esthajnalcsillag vezetett bennünket. Azaz éjszaka mentünk, elkerülve a lakott területeket. Bozótoson, mindenféle terepen mentünk keresztül. Sajnos lesántultam, így kénytelenek voltunk egy falun keresztül menni. Persze, hogy észrevettek bennünket. Egy őr fogott meg bennünket, aki a trágyadombot vigyázta. Mert még azt is ellopták. Egy darabig egy kolhoz óljaiban kaptunk szállást és némi ennivalót, majd innen elvittek bennünket egy másik lágerbe. Oda, ahol az erdélyiek, temesváriak és nagyszebeniek voltak. Természetesen a szökés miatt alaposan helybenhagytak bennünket.”

220 Szűcs Ferencné sz. Pillmayer Mária visszaemlékezése.

Mindennapi élet

Hitélet

A magyarországi németek, a svábok alapvetően római katolikus, mélyen vallásos emberek voltak. A vasárnapi szentmise elengedhetetlen része volt a hétköznapi életüknek, a keresztyény ünnepeket mindig tisztességgel megtartották. A Wieland Mihály atya volt Taksony és Dunavarsány község plébánosa. Taksonyban tartózkodott 1945. január első napjaiban, a község lakosságát megáldotta, mielőtt elvitték kőket kényszermunkára. A taksonyi és dunavarsányi hitközösség, összetartó volt, ez az összetartás a munkatáborokban is jellemző volt az emberekre. Segítették egymást, ahol tudták, aki tudta tartott társaiban a lelket.

A mindennapi életben az elhurcoltak számára fontos volt a hit. Sokan úgy érezték már nem számíthatnak másra, csak Istenre és várták, hogy majd megszabadítja őket a szörnyűségektől. Nap mint nap imádkoztak, fohászkodtak, hogy csak még egyszer láthassák szülőhazájukat Magyarországot, otthon hagyott gyermekeiket, családtagjaikat.

A hitet nem gyakorolhatták, szentmisére nem járhattak. A kommunizmus üldözött minden nemű vallást. De voltak ellenpéldák is. Kevei Györgyné sz. Kreis Anna beszámol olyan esetről, amikor reggel kolhozba menet, útba esett mindig egy kis templom, ahová a kíséző felengedte őket pár percre imádkozni. De ezt csak akkor tehették meg ha, a női kíséző jött, mások nem engedték őket templomba.

Arra a kérdésre, hogy vasárnap járhattak-e templomba Müller Ferenc így válaszolt:

„Az idősebb oroszok nagyon vallásosak voltak. A pópájuk is biztatott bennünket, hogy hamarosan hazamegyünk. Ez tartotta a lelket bennünk.

A fiatalok már másként viselkedtek. Hiszen más nevelést is kaptak. Az óvodában vagy az iskolában, ha egy gyermek kapott egy darab kenyeret, megkérdezték tőle: ki adta? A felelet mindig az volt, hogy a Sztálin atya. Úgy tisztelték, mint egy Istent.”

A következő pár oldalon szeretnénk bemutatni Tábori Nándor atya életét és munkásságát, úgy gondoljuk rendkívül példamutató, önfeláldozó élete megérdemel egy külön fejezetet.

Egy plébános élete a munkatáborokban

Tábori (Tagscherer) Nándor 1922. május 21-én látta meg a napvilágot Taksonyban. Apja borbélymester volt, hárman voltak testvérek. Mint minden kisfiú utált tanulni, de annál inkább szeretett sportolni. Tíz éves koráig elmondása szerint nagyon rossz gyermek volt, de tanítója mindvégig ösztönözte, hogy továbbtanuljon, így Budapesten a Fáy András Gimnáziumban folytatta tanulmányait. Szülei mélyen vallásosak voltak, nyaranta minden reggel templomba kellett járnia, ekkor kezdett el készíttetést érezni az iránt, hogy pap legyen. 1940 őszétől kezdve Vácra járt szemináriumokra, már negyedik éve papnövendék volt, mikor a front közeledett és már tudni lehetett mi lesz a háború végkimenetele. Egy dogmatika tanára félrehívta őt és még pár hallgatót, hogy figyelmeztesse őket, hogy miután az oroszok elfoglalják az országot, sokakat elvisznek majd kényszermunkára. Az elhurcolt híveknek papokra is szükségük lesz, és megkérte őket, hogy aki csak teheti, menjen híveivel a munkatáborokba. 1944. október végére elmenőt kaptak Péteri Józseftől, az akkor váci egyházmegyei püspöktől.²²¹

„Menjete Isten hírével, vigyázzatok a hívőkre és magatokra is, hogy majdan legyen kivel újrakezdeni a békés életet.”²²²

Miután megtörtént a kényszermunka kihirdetése, nem volt kétséges, hogy mit fog cselekedni a leendő plébános, bár sokan bolondnak tartották amiatt, hogy úgy is vállalkozott a megpróbáltatásra, hogy nem is volt számára kötelező.²²³ Az emberek tiszteletét – sok más tette mellett – azzal vívta ki, hogy 1945. január 3-án, önként vállalta a szovjet kényszermunkát, ahonnan 1949 novemberében tért haza.

Elmondása alapján a hosszú út végén Novi Dombasba érkezett meg 507 taksonyi társával együtt. Elmondása szerint az első évben kb. 240 halott volt a táborban.

A táborokban a papoknak, lelkészeknek volt talán a legrosszabb sorsuk. Ők sokkal kevesebb ételmezt kaptak, mint egy átlagember és sokkal kevesebbet is pihenhettek a kezdetekben. Ennek egyik fő oka az volt, hogy a szovjetrendszer üldözte a vallásokat, így az azt hirdetőket is. A papoknak eleinte hónapokig nem volt pihenőidejük, mivel a magyar tolmács azt

221 Gráff Mátyásné (szerk.): Taksony község krónikája. Kiadja a Taksonyi SZÓSZÓLÓ újság szerkesztősége. Taksony. 1999. 49-50. o.

222 Népszabadság: Nándi atya odisszeája. 1999. január 4., 20. o.

223 Tábori Nándor atya életében többször is a halál küszöbén állt, mégis szavaival élve „az úrnak tervei voltak vele”. Taksonyban egy menekülni induló szekérbe gránát csapott, a szekéren mindenki meghalt, a plébános a szekértől húsz méterre állt és semmi baja nem lett. Egy másik alkalommal a szovjet katonák bementek a családi telkükre, német katonákat kerestek. Addig-addig kerestek, míg nem a szovjet katonák annyira dühösekké lettek, hogy az atyát a falhoz állították és fejére célozva lőttek, de a golyó a feje mellett csapódott a falba. Valószínűleg nem véletlen, hogy nevezzük akár sorsnak, megvédte Tábori Nándort, hiszen ezek után még több tucat ember életét megmentette a munkatáborokban. (Gráff Mátyásné (szerk.): i. m. 51. o.

mondta az oroszoknak, hogy a papok, papnövendékek Magyarországon olyanok voltak, mint a kisurak, sosem dolgoztak, így most jól megdolgoztatták őket. Persze később ez a helyzet megváltozott, és szabadidejükben művelték magukat, oroszul tanultak. Tábori Nándor lelkészből így lett 1945 júliusában segédtolmács a 15-ös lágerben. Majd 1945. szeptember 24-től bérelszámoló volt a bányairodájában. Három évi munka után a tröszt kiadott egy igazolást a részére, amivel a Szovjetunió területén bárhol vállalhatott volna bérelszámolói hivatást.²²⁴

Amíg bérelszámolóként dolgozott, saját maga vallotta be, hogy folyamatosan csalt, és fiktív teljesítményeket jegyzett fel a magyarok javára, hogy több ételmet, később fizetést kapjanak, melyet szintén élvezésre fordítottak. Naponta 20-25 kilót csalt el, egy kiló kenyérral való visszaélés 5 év kényszermunkát vont maga után. Ha a csalás, melyet Nándor atya véghezvitt kiderült volna, 36.000 évnyi fogság járt volna érte.²²⁵

Az NKVD-s főhadnagy be akarta szervezni Tábori Nándort a kémhálózatukba, mivel annyira jól teljesítette a munkáját, művelt volt, és beszélt az orosz nyelvet. Miután a plébános visszautasította az ajánlatot, erőszakkal próbálkoztak rávenni őt, az életével fenyegették, de miután ez sem volt rá hatással elengedték.

Kétszer is súlyos beteg volt (vesebaj, szívbetegség), de a betegszállító vagonról is lerángatták, nem mehetett haza. Őt tartották a tábor eszének, és öt év munka után is alig jutott haza, a határnál a listán nem találták a nevét, szándékosan lefelejtették, de hosszas viták után hazajöhetett, 1949. november 4-én tért haza Taksonyba.

Itthon szinte azonnal felkeresték és munkát ajánlottak neki a minisztériumban, de ő nem fogadta el továbbra is a papi hivatást választotta, ami miatt sokan megvetették. Sokáig betegeskedett, míg hazatérése után, 1951-ben végre felszentelték. Pécelen és Rákóczi falván káplán, majd szülőfalujában, Taksonyban papként szolgált az egyházat és a híveket. Az 1956. január 12-ei földrengésben leomlott dunaharaszti templomkúpólát vezetésével építették újjá. 1958. szeptember 1-től Újlengyelben önálló lelkészséget szervezett. Az akkor félkész templomot befejezték, csakányt, lapátot ragadott akkor is, amikor a község az orvosi rendelőt építette. „*Ne csak a léleknek legyen gyógyító háza, hanem a testnek is.*” Az akkor még kiterjedt tanyavilágban élő időseknek, betegeknek bevásárolt, gyalogosan, kerékpárral látogatta őket. Hitoktató tevékenységéért járó fizetéséről lemondott a szociálisan rászoruló gyerekek javára, szerény nyugdíjából a vak gyermekek óvodáját, iskoláját támogatta. A Magyar Köztársaság Tiszti keresztjének kitüntetettje volt. Pest megye díszpolgára lett. Több tucat magyar fogoly köszönheti neki az életét. Isten nyugsztalja!

224 Szebeni Ilona: Merre van a magyar hazám? i. m. 222.o.,

225 Matula Gy. Oszkár: i. m.20. o., Nagy Lajos Z.: i. m., 435. o.

Lágerek közötti labdarugó mérkőzések

Pittnauer Mátyás 1949. szeptember 5-ei levelében így tudósít az otthoniaknak:

„A napokban bemutatták a „Demokratikus Magyarország” című filmet. Könny csordult ki a szememből, mikor az ismerős pesti tájakat láttam. Nagyon szép volt a film. Nehéz munkám mellett a sport is folyik a lágerunkban. Négy közeli lágerral bajnoki mérkőzéseket játszottunk egy kupáért. Lágerunk I. csapatában én vagyok a kapus. Jancsink küldött egy futballképet, ha sikerült a képünk nemsokára én is küldök egyet.”

Stutz Ádám bácsi részletesen beszámol róla, hogy is volt az, hogy ők kint lágerek közötti kupát rendezhettek. Ő és Pittnauer Mátyás egy csapatban voltak. 1947 után már volt egy kis szabadidejük, amelyik lágerben tudtak és akartak focicsapatokat alapítani. Így átjárásuk volt másik táborokba. A láger pénzén vettek cipőt maguknak és bajnokságokat rendeztek. Minden lágernek volt egy autója és azzal jártak át más helyekre. A táborparancsnokok támogatták az efféle tevékenységet.

„Egyszer alapítottunk egy láger focicsapatot. Sztálingrádi foglyok ellen fociztunk. A ceglédiek szervezték. A láger vette a cipőket nekünk.”

Winkler Gáspárné sz. Stark Teréz is megemlítette, hogy a 15bis lágerbe jöttek át játszani a 32-es táborból, mert ott nagy hely volt kijelölni egy futballpályát.

A kulturális élet szerepe a láger lakóinak életében

A zene szeretete

A lágerben nagy becsben tartották azokat, akik tudtak valamilyen hangszeren játszani. Grimm Antal visszaemlékezésében megemlíti, hogy egyszer, mikor a falu bazárjában járt, látott egy harmonikát, melyet egy orosz katona árult, nosztalgiából és honvágyból kipróbálta, hogy tud-e még rajta játszani. Amikor valaki öt évig él egy faluban, azt egy idő után már név szerint ismerik és mikor a lágerparancsnok fülébe jutott a hír, hogy milyen szépen játszott a bazárban, felajánlotta neki, hogy menjen be vele a városba, ha legközelebb arra jár, és válasszon egy új harmonikát, amin majd a táborban játszhat, és mulattathatja az ott élőket és az öröket. A zenés estékhez táncteret is építettek az utolsó években az ott élők (a harmonikát sajnálatos mód nem tarthatta meg, mivel mikor hazajöttek, semmit sem hozhattak magukkal)²²⁶ Megjegyzem az a közeli város Sztalino volt, ahová a második hullám munkaszolgálatosait vitték.

²²⁶ Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 15. o.

Mint megannyi élethelyzetben az éneklés, a közös tevékenységek sokat könnyítettek az elhurcoltak lelkén. Fennmaradtak dalok, versek, melyek a mindennapi élet nélkülözhetetlen kellékeivé váltak. Hisz sokaknak nem maradt már semmijük a szabad gondolkozáson kívül.

„Szeretnék szántani, hatökröt hajtani, az ekét tartani”²²⁷

Aki egy kicsit is vidámabb természetű volt, az próbálta felvidítani a társait. Gyakran hangzott el ez a mondat a szájukból:

„Figyeljétek meg, fogunk még táncolni a szigeten”²²⁸

Kevei Györgyné sz. Kreisz Anna is beszámolt arról, hogy néha volt zene is, és a bányászlányok mindig énekeltek. A május elsejét mindig megünnepelelték, olyankor fehér kenyeret kaptak. Winkler Gáspárné sz. Stark Teréz is mesélt nekünk arról, hogy az oroszok sokszor harmonikázva, dalolva mentek munkába reggelente.

Gyakran énekeltek együtt a rabok az orosz katonákkal, mivel az oroszok is szerettek énekelni ezért nem származott probléma belőle.²²⁹

A színjátszó társulat

A munkaszolgálat végéhez közeledve, 1949-ben, jobb lágerekben már filmeket is vetítettek a táborban a falra felakasztott fehér lepedőre. Színházi társulatot is alapítottak a táborokban. Az ott lakók maguk készítettek mindent, a párbeszédet, a jelmezeket. A színdarabok témái elképzelt alternatívák voltak, mi lett volna ha, vagy éppenséggel mi lehet otthon, így például volt olyan darab melynek a főtörténete az volt, hogy mire hazaengedték a táborból a férjet, a feleség már más valakivel volt. A színdarabokat egy saját maguk által készített színpadon adták elő, melyet a környékről összehalmozott anyagból építettek. Tulajdonképpen kialakult egy bensőséges kulturális kör, melyre valószínűleg a 15-ös lágerekben került sor. Melyben hazajövetelük előtti utolsó éveiket töltötték el a Dunavarsányból és Taksonyból elhurcoltak.²³⁰

227 Feil Jakabné sz. Glázer Borbála visszaemlékezése.

228 A taksonyiak közkedvelt szórakozó helye, a Duna holt- és főága közt elterülő szigeten volt és van mai napig. A Sziget Étterem ad otthont számos rendezvénynek, bálnak, ahol a sramli zene havonta legalább egyszer felcsendül a helyiek nagy örömeire.

229 Meggyes Gyula visszaemlékezése. (Makra Mónika: i. m., 5. o.)

230 Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 15. o.

Kapcsolat a helyiekkel

„Mesélték, hogy kezdetben gyűlölték őket a helyiek, mert nekik is kevés élelmük volt, és be kellett szolgáltatniuk a láger lakóinak abból a kevésből is.”²³¹

Az orosz katonák és a svábok között gyakran kötődtek barátságok. Későbbi beszélgetések alkalmával kiderült, hogy ők úgy tudták, hogy a Magyarországról érkezett emberek németek. Mindenki németnek számított először, mikor a táborba került, csak később derült ki, hogy éppenséggel valaki magyar, szerb vagy bármilyen más nemzet szülötte.

„Itt a lágerben mondta nekem az egyik őr a legnagyobbat, amit érdemes leírni, megjegyezni. Ez az őr valamikor német hadifogságban volt. Láta, amit látnia kellett. Így szólt egyszer hozzám: Nem titeket kellett volna felszabadítani, hanem minket. Ti szabad emberek voltatok, boldogok. Hozzánk képest mindenképpen. És jó módban éltetek.”²³²

Volt pár férfi, akinek helybéli kedvесе lett és a vége felé már nem is járt be a táborba aludni, hanem a barátnőjénél tölthette az éjszakát. Amikor hazajöhettek a lágerből a kedvесеik, nem jöhettek velük Magyarországra. De megengedett volt később vissza utazni a Szovjetunió területére, ha valaki nagyon megszerette az ottani életét. De tudomásom szerint senki nem élt ezzel a lehetőségekkel a túlélők közül. Megesett, hogy az elhurcoltak hazajövetelük után kint hagyták gyermeküket és csak több évtized után találkoztak újra. De tudunk olyanról is, hogy állapotosan tért valaki haza. Ezek a dolgok sajnos elkerülhetetlenek voltak és mai napig rányomják a bélyegüket a családokra.

„Fiatalok voltunk, igaz. Voltak velünk erdélyi szász lányok is és a közelben oroszok is. Én például orosz fiatal lányokat tanígtattam az asztalos szakmára. Még szerszámot, gyalut, vésőt is eszkábáltam nekik. Szépek az orosz nők, harminc éves korukig. Elöl hatalmas domborulatokkal. De utána leeresztenek. Egyébként olyan gyengék, meggyötörtek voltunk, hogy örültünk, hogy vagyunk. Barátkozni is csak úgy barátkoztunk, hogy mindenféle társasjátékot játszottunk velük. Voltak azért olyan nők is, akik hozták magukkal az ottani szerzeményüket. Azaz a gyereket. Ilyen is előfordult.”²³³

Fizetés

Szinte mindenki beszámolt arról, hogy a munkaszolgálat vége felé már járt fizetés. Ha megkapták kimentek a piacra, és élelemre, ruhára költöttek. De volt olyan is, aki emlékül vett magának valamit, erre példa Lindenmayer Gergely és Gergelyné bögréi. Ami pénzük maradt, azt nem hozhatták haza Magyarországra, hiába spóroltak, hogy majd otthon jól jön nekik.

231 Schwarzenberger József visszaemlékezése.

232 Müller Ferenc visszaemlékezése.

233 Müller Ferenc visszaemlékezése.

Lopás, fusizás

„Mert ott lopni szabad, csak el ne kapjanak. Mert ha elkapnak, egy tányér savanyú káposztáért, öt év Szibéria. És ha lopsz, lehetőleg ne a barátodat lopd meg, hanem az államot.”²³⁴

Aki egy kicsit is élelmes volt és még volt mivel az kereskedett a környékbeli lakókkal. Ruff József így tett szert jó kapcsolatokra és a körülményekhez képest jól élt, vett egy magyar-orosz lexikont és elkezdett oroszul tanulni. Aki tudott oroszul, azt nagyra becsülték és megkaphatott olyan posztot, amivel elkerülhette az éhhalált, jobb higiénias körülményeket kapott. De általánosságban elmondható, hogy minden munkaszolgálatosra akarva, akaratlanul is ragadt az orosz nyelv ismeretéből.²³⁵

Müller Ferenc így emlékezett vissza:

„Három alapvető törvényt meg kellett tanuljak, ha azt akartam, hogy életben maradjak. Csalni, lopni és hazudni. Ez volt a megmaradás törvénye. A fusizáshoz is sikerült mindig anyagot szerezni. Még egy kis pénzt is kaptam érte. Csináltam székot, sublótot, meg mindenféle más berendezést. A kapott kevéske pénzért a piacon rögtön kenyeret vásároltunk. Soha nem felejttem el azt az orosz gyereket, aki sírva adta el nekem a piacon a kenyerét. Neki a pénz kellett, nekiünk a kenyér.”

A helyiek gyakran igénybe vették a láger lakóinak munkaerejét. Több esetben megnyilvánult ilyenkor a helyiek jóindulata, a munkáért cserébe főtt ételt kaptak. Volt példa arra is, hogy csak azért jelentették a tiszteknek, hogy munkaerőre lenne szükség a házuknál, hogy ennyivalót adhassanak a raboknak, Feil Jakabné is beszámolt erről.

Winkler Gáspárné sz. Stark Teréz is mesélt erről, hogy a helyiek nagyon rendesek emberek voltak, nem bántották őket. Volt olyan néni, aki minden nap hozott a bányához cukrot és olajat neki.

„Volt olyan ruszki, aki 4 évig volt távol az otthonától, egy lány, Maruszának hívták”²³⁶

Kevei Györgyné sz. Kreis Anna mesélte, hogy egyszer egy néni hozott nekik palacsintát, miközben dolgoztak. Így szerette volna meghálálni azt, ahogy az ő fiával bánnak Magyarországon!

Egy biztos, a helyiek ugyanúgy szenvedtek, éheztek, mint a Málenkij robotra elhurcolt dunavarsányiak, taksonyiak. Mint Magyarországon és bárhol máshol a világban, kint is voltak együttérző emberek és olyanok, akik csak a saját életükkel foglalkoztak. Legtöbb esetben a visszaemlékezők jó szívvel gondoltak a szovjet lakosokra, mint azt fentebb olvashatták. Sőt a most még kint élő helyiek is szeretettel gondolnak az elhurcoltak emlékére.

234 Grimm Antal visszaemlékezése.(Gárdonyi A.- Komáromi I.: i.m., 15.o.)

235 Ruff István: i.m., 18.o.

236 Winkler Gáspárné sz. Stark Teréz visszaemlékezése.

Meggyes Gyula, akit a második hullámban hurcoltak el, így emlékezett vissza:

Az évek folyamán kiderült, hogy 4 km-re tőlük volt egy másik tábor is, egy fatelep, ahol szintén voltak taksonyiak. Az ő feladatuk az volt, hogy nagy rönkökből deszkákat vágjanak ki. Néha egy-egy vasárnapi ünnepség alkalmával a munkatábor lakói átlátogathattak egymáshoz. Ez már 1946-47 táján volt, amikor már nem voltak őrök, akik kísérettek a rabokat egyik helyről a másikra. Szabad volt a járás mindenkinek, de mégsem szöktek meg. Továbbra is mindenki féltette a saját és családja életét.²³⁷

Kapcsolattartás az otthon maradottakkal

A szovjet hatóságok csak 1946-tól kezdve engedélyezték egyes szovjet-unióbeli hadifogoly- és internálótáborok és Magyarország közötti az alkalmankénti levelezést.²³⁸

Aki a normát túlteljesítette az kaphatott a vöröskereszt által levelezőlapot, de azoknak is jó esetben csak a fele ért célba. 1948-49-ben, amikorra a lágerrendszer sokkal lazább lett, lehetett levelezni. Misek Pál mivel nagyon jól tudott németül és oroszul is, tolmács lett, sikerült úgy ügyeskednie, hogy bizalmas ember lett, aki egy őr kíséretével eljárhatott Sztalinoba a postára a levelekért.²³⁹

„Levelet olykor engedtek írni, de idehaza soha nem kaptak meg semmit. Azt sem tudták idehaza, hogy merre vagyunk, élünk-e. Itthoni „jőtevőink” hangoztatták, hogy nem is térünk haza.”²⁴⁰

Kevés levél maradt fenn, de amit sikerült előkerítenünk, azt mind közöljük könyvünkben. Dunavarsányból maradt ránk összesen hét levél, melyből ötöt Gergő Ferenc, egyet Pittnauer Mátyás, valamint egyet Wágner Teréz írt a Szovjetunióból. Mások is küldtek haza levelet (Illinger Mária, Hujj József), de sajnos ezek az írások már nem maradtak fent.

Stutz Ádámmal egyik futball mérkőzése közben történt meg egy érdekes eset:

„Játék közben a nevemet kiabálták. Ezt meghallotta egy német (egy sztálingrádi fogoly), oda jött hozzám és kérdezte német vagy magyar vagyok? Mondtam, hogy magyar. Akkor mondta, hogy a nővéremtől van nála levél, 3 rubelért oda adja. Azt kiderült, hogy kettő van, mondtam neki 5 rubelt adok értük. Abba írta a nővérem, hogy ki lettek telepítve. Már nincs meg a levél pedig egy ideig őriztem. A nővérem küldött kockacukrot is, meg még valamit, de ezeket nem kaptam meg.”

237 Meggyes Gyula visszaemlékezése. (Makra Mónika: i.m., 4.o.)

238 Bognár Zalán: Malenkij robot, avagy... In: Bognár Zalán (szerk.): i.m. 63.o.

239 Nagy Lajos Z.: i.m., 434-435.o.

240 Müller Ferenc visszaemlékezése.

Tehát a sztálingrádi foglyok valahogy ki tudták lopni a leveleket a táborparancsnokságról és pénzért árusították őket.

Sokan levélből értesültek arról, hogy gyermekük megszületett. Pillmayer Jakab így értesült róla, hogy apa lett.

Miután a Magyarországon maradt svábok nagy részét kitelepítették Németországba, a családtagok onnan próbálták meg üzeni a Málénkij roboton lévő szeretteiknek. Sok túlélő panaszkodott, hogy Németországból sokkal hamarabb kapták meg a leveleket, mint Magyarországról.

Málénkij robot az otthon maradottak szemével

Az otthon hagyott gyermekek

Sokan csak azután születtek meg, miután édesapjukat elhurcolták. Több éven keresztül csak fényképről mutathatták meg egy gyermeknek az apját.

„Rossz volt, mert az ember várta, hogy hazajöjjön. Csak vártunk, hogy jöjjön. Ez szörnyű volt. Várni egy apát, akit soha nem ismertem. Én féltem tőle, mert sosem láttam azelőtt. Nem tudtam ki az apukám, de nagyon szerettem volna végre megismerni.”²⁴¹

Aki már nagyobb volt, azoknak általában mindkét szülőjét elvitték és a nagyszülőkre hárult a nevelés. Várták a szülőket, mindig kérdezték több éven keresztül, hogy mikor jönnek haza. De van, aki soha többet nem láthatta viszont családtagjait. A következő pár sort az elhurcoltak és családtagjaiknak szentelem, had meséljék el ők, hogy mit éltek át, ez alatt az idő alatt, ők hitelesebben tudják átadni érzéseiket:

Feil Jakabné sz. Glázer Borbála:

„Anyósomnál laktunk, mikor hazajöttünk, a kisfiam Jakab az édesanyáméknál volt. Amikor elhurcoltak minket még csak 2,5 éves volt, amikor haza jöttünk már 4. Mikor hazajöttünk nem nagyon emlékezett ránk, de volt egy szekrényünk, amiben a ruháim voltak és a gyerek mindig mutogatta, hogy ez is a mama ruhája az is a mama ruhája.”

Gárdonyi Istvánné sz. Hujj Erzsébet:

„Arra emlékszem, hogy volt egy piros kis kötött kesztyűm, ami lyukas volt már egy helyen. Apukám felszállt a kocsira, anyukám pedig felvett a karjába és mondta: Integess apának, nemsokára jön haza. Ez a nemsokára 5 év múlva jött el.”

„Nagyon furcsa volt, hogy nem volt velünk 5 évig. Hiányzott nagyon. Gyerekként nem jutott eszembe, hogy ezekről kérdezzem, mikor pedig érdekelt volna, már késő volt. A Málénkij robot tönkretette az életét. Nagyon fiatalon hagyott itt bennünket.

241 Szűcs Ferencné sz. Pillmayer Mária visszaemlékezése.

Egyedül a láger fényképek maradtak meg nekünk emlékül. Mikor apukámmal találkoztunk nagyon örültünk egymásnak. Engem ölelt magához először."

Koltainé Illinger Erzsébet:

„Több mint fél évig aztán nem hallottunk róluk, egyetlen szót sem. Itthon semmit nem tudtunk a hogyanlétükről. Ketten maradtuk az édesanyámmal. Abból tudtunk megélni, hogy édesapám pék volt itt Varsányban, és ezt a pékséget az édesanyám vezette tovább, amíg az édesapám haza nem jött."

Mayer Mihályné sz. Lindwurm Borbála:

„9 éves voltam, amikor bejöttek az oroszok, és mondták, hogy 15 napi munkára csomagoljon édesapám, el kell mennie. Élelmet és ruhát vigyen magával. Az oroszok akkorra kifosztották már a falut, nagyon sok élelem, hús már nem volt."

Misek Andrásné sz. Kreis Éva:

„Amíg édesapám nem volt itthon, sokszor volt, hogy nem mehettem iskolába, mert nekem kellett krumplit vetnem. Volt földünk Taksonyban és Varsányban is. A Stark családdal és anyukámmal együtt műveltük. Az öcsém is meg volt már ekkor. Néha jött egy-egy levél. Mi is kiküldtünk egy fényképet hármunkról, a testvérekről és papa meg is kapta. Ez a kép vissza is jött Oroszországból. „

Pillmayer Jakabné sz. Kreis Anna:

„Édesapámról az egyetlen emlékem ez a fénykép a falon. Ha nem lett volna a háború, nekem lenne bátyám és apám is. Tőlem ezt mind elvették. Ezért amíg élek szomorkodni fogok."

Várhelyi Lénárd:

„Összejött a nép a Duna-parton. Volt három tolmács, taksonyiak, ganék, köztük Sz. Kálmán. A nővérem ölébe vette a gyermekét, úgy állt be. Ez a tolmács az mondta, hogy annak az asszonynak van anyja, fel tudja nevelni a gyereket, és vannak testvérei, 3 család lakik egy udvarban, összesen tizenegyen vannak, valaki mindig ráér a gyerekekre vigyázni. Ezzel a nővéremet a bal szárnyra állította. Én már voltam katona, tudtam egy kicsit oroszul. A másik tolmácshoz kerültem, de az oroszoknak is meg tudtuk mondani, hogy feleségem van, de megyek a nővéremmel. Megyek velem."

Ideiglenes áttelepítés Szigetújfaluból

Engelt Jánosné, Éva néni történetét olvashatják, aki Szigetújfaluról kényszerült Taksonyba költözni pár napra.²⁴²

„Akkor a kalendárium 1945. január utolsó hetét mutatta. A behavazott Taksonyba vezető úton a kőkeményre fagyott rögökön szekerek döcögtek. A kocsi elé befogott lovakat férfiak vezették gyalogosan. A bakon pokrócba burkolt idősek ültek, mögöttük a rakomány között aggastyánok és gyerekek gubbasztottak. Az egyik kocsin gyapjú kendője védelme alatt, egy fiatal anya pólyába kötött néhány napos újszülöttjét szoptatta. Egy másik kocsin a szalmazsákok és a dunyhák között egy láztól didergő beteg asszony köhécselt. A fogatok után batyukkal megrakott taligát húzó férfiak, babakocsit toló nők igyekeztek. Egy asszony hátán batyuval nyakába akasztott zsebkendőbe csecsemőjével mellette lábaikat szaporán szedő nagyobacska gyermekei kezét fogva ballagott hallgatagon. A karavánt a mi kis családunk zárta.

A Lovas szánkót néhány napja még lovunk húzta, most apai nagymamát vonszolta a sebtében rárakott holmikkal, a szánkót egyik oldalánál nővérkém a másikon én, hátulról édesanyám tolta nekifeszülve. Nagyon iparkodtunk nem lemaradni a többiektől. Így érkezett Szigetújfalu meggyötört, evakuálni kényszerült lakossága Taksonyba.”²⁴³

De miért, mindenki egymást nézte a rémülettől. Az egész falu, kb. 1500 ember. A kisbíró kidobolta, még most is hallok a rekedtes hangját a Józsi bácsinak, hogy „közhírré tételtem, hogy újfalut el kell hagyni, otthonainkat el kell hagyni. Felhívjuk a figyelmet, hogy ez papokra, elöljáróknak mindenkire vonatkozik, aki ezt megszegi a törvény halállal büntetni” – de mindenki tudja, hogy ez nem törvényes volt.

Két napot hagytak csomagolni, de hát mit, a két nap alatt olyan örület volt ott Újfaluban, akár hova nyúlt az ember mindent csomagolhatott volna.

A nagymamám nem feküdt le többet, a karosszékebe belebóbiskolt ebben a zűrzavaros éjszakában, reggel mikor hátra mentünk semmi más nem maradt nekünk csak egy ló, egy kocsi, meg egy lovas szánkó. Tél volt, apu már odakészítette a lovas szánkót is. Egyszer csak rémülten láttuk, hogy se ló, se kocsi, tehát a helyiek közül valaki ellopta.

Az én nagymamám azon nyomban, nem sopánkodott, kihúzta ezt a szánkót az udvarra, és valósággal, mint a lovak fölfogta magát és együtt húztuk el Taksonyig.

Voltak, akik ismerősöknél szálltak meg, mi a kocsmában. A kocsmá helysége szalmával volt fölszórva, olyan szorosan voltunk, nők-férfiak, mint a

242 Készítette: Györke Erzsébet és Wágnerné Bartha Zsuzsanna, akik a KÉSZ taksonyi csoportja és a települési önkormányzat nevében szervezték ezt a találkozót. Helyszín: a taksonyi Tájház tisztaszobája. Időpont: 2014. április 12. A videó interjút Wágnér Attila készítette. Engelt Jánosné interjúja 12:15 perctől látható.

243 Engelt Jánosné feljegyzése.

heringek a konzervdobozban. Mi az ajtó mellett kaptunk helyet, leterítettük a pokrócot. Mikor megtudtuk, hogy lehet hazamenni, akkor már nem mentünk csoportosan, mindenki igyekezett haza egyik ekkor ment, a másik akkor. Mindenki kíváncsi volt, hogy mi vár otthon. Kirabolták a házakat, hogy a plébános atyánk bejegyzését idézzem a Historia Domusból, „*mindenhol ástak kincset kerestek a plébánia padlóján a ló trágya szanaszét...*”

Egy egész falu kényszerült kitelepedni egy pár, magát megszedni akaró ember végett.

Kitelepítés Taksonyból²⁴⁴

A kitelepítés alapjául az 1941. évi népszámlálás szolgált, mely alkalmat adott az anyanyelv és a nemzetiség megkülönböztetésére. A taksonyi svábok nagy része bár anyanyelveként, a németet jelölte meg, magyar nemzetiségűnek vallotta magát. Így a lakosság nagy része bízott abban, hogy nem fogja őket érinteni a kitelepítés. Azonban az 1945. december 29-ei rendelet értelmében csak az maradhatott Magyarországon, aki magyar nemzetiségűnek és magyar anyanyelvűnek vallotta magát. Az 1941-es népszámlálási adatok eredménye, és a kitelepítettek számadatai Taksonyban: a településen 6098 fő élt, ebből német anyanyelvűnek 2079 fő, német nemzetiségűnek pedig 168 fő vallotta magát. A kitelepítettek száma Taksonyból 850 fő. A bizottság által összeállított listát a községházán tűzték ki. A lakosokat dobólassal is felszólították, hogy vegyék át a kitelepítési papírjukat. Az indulás napja 1946. május 16-ra, Pünkösöd vasárnapra esett. A kitelepítés politikai vezetője Taksonyban Zelenák György volt, a végrehajtók pedig a politikai rendőrség tagjai voltak: Mohácsi Ferenc, Dula József... stb.

A kitelepítési eljárás idejére a rendőrség körbekerítette a községet, ki-és bejutni csak külön engedéllyel lehetett. Akiknek menniük kellett, elindultak batyuikkal a vasútállomásra, ahol üres marhavagonok vártak rájuk.²⁴⁵ Az egész falu elkísérte őket, a falu összes harangja megkondult. Az út egy hónapig tartott, a szerelvény Augsburgba futott be velük. Legtöbbjük Bajország és környékén kapott letelepedési engedélyt. Megérkezésükkor barakkokban vagy családoknál helyezték el őket.

A németek az újonnan érkezőket „Ungarische Zigeuner”-eknek (magyar cigány) nevezték. Idegenkedtek tőlük, hiszen másképpen beszéltek, mások voltak a szokásaik, népviseletbe voltak öltözve.

Később, amikor látták, hogy szorgalmas becsületes nép, befogadták, és megszerették őket. A kitelepítettek kemény munka árán, néhány éven belül

244 Ernszt Éva: i. m., 35-39. o.

245 Páran a kitelepítés elől Taksonyból Dunavarsányba menekültek. Így tette ezt Szűcs Ferencné sz. Pillmayer Mária édesanyja is, aki varsányi születésű volt, csak Taksonyba házasodott.

új otthonot teremtettek magunknak, de igazán talán soha nem váltak németté. Taksonyiaknak érezték magukat, és azok maradtak életük végéig.²⁴⁶ Dunavarsányt szerencsére nem érintette a kitelepítés szörnyűsége.

Mezőkövesdi betelepülők Taksonyban

Az első betelepülők, 1945 májusában, nem csoportos telepítés révén, hanem egyénileg szivárogtak a faluba. Különböző okok vagy érdekek vezérelték őket. Ezekből az emberekből lettek később Taksonyban a kommunista vezetők.

Az első mezőkövesdi telepések – 20 család – 1946. június 27-én, majd további 50-55 család a következő hetekben, hónapokban érkezett Taksonyba. Elhelyezésük a politikai rendőrség irányításával, elkobzott sváb házakban történt. Nem volt ritka eset az sem, hogy a háznak egy részében továbbra is benn laktak az eredeti lakók.²⁴⁷

„A nénikém mesélte, hogy egy Hajdú bá nevezetű ember nézegette a házunkat, mondta is a nagymamámnak, hogy valaki nézi a házukat. Hát nem telt el sok idő, el kellett hagyniuk”²⁴⁸

Az idetelepülők a házon kívül 10-12 hold földet, és a megműveléshez szükséges eszközöket is kaptak. Érkezésükkor meglepetten tapasztalták, hogy az itt élők számukra érthetetlen nyelven beszélnek, többen közülük azt hitték, hogy nem is Magyarországon vannak. A falu régi vezetői háttérbe szorultak, tényleges hatalmuk már nem volt.

Így emlékezik Apró Józsefné:

„Az őslakosok, és a betelepültek között gyakran voltak összetűzések, összeszólalkozások.”

Ahogy az a Szabad Nép 1945. július 24-ei számában is olvasható:

„[...]A mezőkövesdiek azonnal nekiláttak az aratásnak s vasárnap, július 22-én a taksonyi Kommunista Pártszervezet aratóünnepélyén már boldogan ünnepelheték meg az első szabad aratás befejezését új otthonukban, saját gazdaságukban. Az ünnepélyen jelen volt a telepes családok apraja-nagyja. Az ünneplők díszes menete járta körül azokat az utcákat, amelyeken a közelmúltban még SS-banditák pöffeszkedtek. A menet élén orosz bandérium haladt. Utána matyóünnepelőben öltözött lányok vitték körül az örömmünnepre font búzakoszorúkat.[...]”²⁴⁹

246 Englert Ignác és felesége síremlékén Németországban ez a felirat áll: „Taksonyungarn”, azaz taksonyi magyarok.

247 Ernszt Éva: i. m. 29-35. o.

248 Kaltenecker József visszaemlékezése.

249 Szabad Nép: Megkezdődött a sváb gyűrű felszámolása. Matyó aratóünnep Taksonyban. 1945.július 24.

A magyarországi svábok ellen folytatott gyűlöletheadjáratot a korabeli sajtó megőrizte. Szabadon olvashatja bárki, hogy az akkori közvélemény hogy vélekedett. A mezőkövesdi emberek szegény, nincstelen családok voltak, akik egy jobb élet reményében jöttek Taksonyba. A legtöbben nem is tudták, hogy a kitelepített svábok helyére kerülnek. Sokaknak azt mondták, hogy a háború miatt üresen maradt telkeket kéne gondozni, állatokat ellátni. Megérkezésükkor, akiknek volt valamelye otthon, Mezőkövesden, nem is maradt Taksonyban, rögtön visszafordult, amint megtudta miről is van szó. Persze voltak ellenpéldák is, de mára már békességben élnek egymás mellett a taksonyi svábok és a betelepült családok. Elfogadták a település hagyományait és vannak olyanok, akik méltón őrzik, örökítik tovább őket.

A csehszlovák-magyar lakosságcsere kihatása Taksonyra²⁵⁰

A kitelepítés befejeztével a taksonyi németiség kálváriája nem ért véget.

A csehszlovák-magyar lakosságcsere-egyezmény alapján a Magyarországra érkező, csehszlovákiai magyar kitelepítettek közül Taksonyba is érkezett 23 család 1948. október 18-án. Elhelyezésüket a helyi lakosság nem készítette elő.

Ennek az lett a következménye, hogy jó néhány sváb családnak kellett egyik óráról a másikra elhagynia a házat. Ők többnyire a falubeli rokonihoz költöztek. Ez természetesen az áttelepített magyaroknak is rendkívül megalázó volt.

Varga László Taksonyba telepített szlovákiai gazda, így emlékszik vissza a történetekre:

„A magyar és csehszlovák állam között történt egy megállapodás, amely szerint a csehszlovák, magyar nemzetiségű állampolgárokat magyarországi kitelepítésre jelölték ki. [...]Az elszállítás előtt 15 nappal értesítettek. Akkor kezdtünk el összecsomagolni. A galántai állomásra mindent teherautókkal szállítottunk ki. Ez 1948. október 18-án történt. Három napja utaztunk, amikor megérkeztünk a ferencvárosi pályaudvarra. Hogy innen hová megyünk, nem tudtuk. Végül Taksony községben kötöttünk ki.

Itt másnap megjelent a kitelepítési kormánybiztos és átadta azoknak a házaknak a számát, ahová be kellett költöznünk. Mi a Dózsa György út 47. számot kaptuk, amely Grimm András és felesége tulajdona volt. A tulajdonosok még bent laktak a házban, amikor elkezdődött a kirakodás a teherautóról. Azonnal el kellett hagyniuk a házat. [...]”

250 Ernszt Éva: i. m. 39-45. o.

akit Puskin követ, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság politikai tanácsadójának jelenlétében fogadott. A marsall hivatalosan közölte a Szovjetunió kormányának azt az elhatározását, hogy az összes magyar hadifoglyokat szabadon bocsájtja. A hadifoglyok közül csupán azokat tartják vissza, akik az SS, SA, a Sonderkommando, vagy a Gestapo kötelékében harcoltak, vagy akikről bebizonyosodott, hogy jogellenes, erőszakos cselekedetekben, vagy tömeggyilkosságokban vettek részt. A külügyminiszter az egész magyar nép és a magyar kormány nevében őszinte köszönetét és háláját fejezte ki a marsall és a Szovjetunió kormányának azért a nagylelkű elhatározásért, hogy még békekötés előtt, alig pár hónappal a hadicselekmények befejezése után elrendelte a magyar hadifoglyok szabadon bocsájtását. Meggyőződésem – mondta a külügyminiszter –, hogy a Szovjetunióknak ez az újabb nagylelkű cselekedete, amely a magyar nép legfájóbb sebet van hivatva behegeszteni, a magyar nép körében olyan örömet és hálaérzetet vált ki, amely jelentősen elmélyíti a két állam közötti barátságot.

A hadifoglyok tömeges hazaszállítása a napokban megkezdődik.

Kik jönnek haza?

Tudomásunk szerint minden hadifoglyot, katonát és munkaszolgálatost, polgári személyt és családtagokat hazabocsájtanak, mindazokról a területekről, amelyek a Vörös Hadsereg ellenőrzése alatt vannak, tekintet nélkül arra, hogy ezek a Szovjetunióban, vagy magyarországi harcokban estek fogságba. A Szovjetunió hazaküldi azokat a magyar katonákat és polgári személyeket, akik 1944-45 telén nyugatra menekültek. Ennek a többszázezer főnyi tömegnek egy része amerikai területen van még, ezeket az amerikai megszálló hatóságok a Vörös Hadsereg által megszállt területre szállítják, ahonnan a Vörös Hadsereg, illetve a Szovjetunió kormányának jóvoltából haladéktalanul hazakerülnek Magyarországra. Idetartoznak azok a hadifoglyok is, akik jelenleg romániai és kisebb mértékben csehszlovákiai gyűjtőtáborokban vannak. Az ausztriai, azaz nyugati és a keleti, azaz a Szovjetunióbeli és romániai csoportok együttesen 3-400 ezer ember jelentenek. A hadifoglyok hazajövetele tehát sokszázezer magyar családnak jelent örömet. A Szovjetunió, amint ezt a közlemény hangsúlyozza, a természetesen fenntartja magának azt a jogot, hogy a háborús bűnösöket visszatartsa és elítélje.”²⁵²

„A hadifoglyok és deportáltak hazahozatala az egyik legfájóbb magyar kérdés, s a kormány egyik legfontosabb feladata.”²⁵³

– Tildy Zoltán 1945. november. 30.

252 Szabad Nép. 1945. augusztus. 23. Csütörtök III. évfolyam 122. szám.

253 Tildy Zoltán kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1945. november 15.-1946. február 4. Magyar országos Levéltár. Budapest. 2005. 24. o.

A fenti idézetből is jól látszik mennyire fontos kérdés volt a hadifogoly ügy a háború után. Fájó pont volt ez az emberek életében és égető szükség volt mihamarabbi megoldására. A Vöröskereszt és a hadifoglyokkal hivatalból foglalkozó kormányzati szervek nem elégítették ki az emberek igényeit. Sorra alakultak a társadalmi szervezetek, mint például Hadifoglyok és Hozzátartozók Országos Szövetsége, Magyar Nők Demokratikus Szövetsége. Emellett a pártok is saját hadifogoly irodákat nyitottak.

Sajnos azonban e nagy igyekezet nem mindig azért történt, mert valóban segíteni szerettek volna. Ezt a súlyos kérdést mely emberi életokról szólt politikai előny megszerzéséhez is felhasználták. Ebben a „legkiemelkedőbb” teljesítményt a kommunista párt nyújtotta. Ők jelentették meg a Magyar Hadifogoly Híradót mely egy országos hetilap volt. Szép lassan az MKP monopolizálta a hadifoglyok ügyét.²⁵⁴ Bár az MKP félt attól, hogy a hadifoglyok hazatérével megerősödnek a reakciós erők az országban, de úgy gondolták, ha nekik köszönhetően térhetnek haza az szavazáskor hasznukra válhat.

A hadifogoly-kérdés végleges megoldását a békeszerződéstől várták, melyet 1947. február 10-én írtak alá. A várt eredményt azonban nem hozta meg. A hadifoglyokkal a III. rész II. cím 21. cikkelye foglalkozik és a következő áll benne:

„21. Cikk

1. *A magyar hadifoglyok, mihelyt lehetséges, hazaszállítandók a hadifoglyokat visszatartó egyes Hatalmak és Magyarország között erre vonatkozólag kötött megállapodások szerint.*

2. *Mindennemű költséget, beleértve a hazaszállításban levő magyar hadifoglyok fenntartási költségeit az egyes gyülekezőpontoktól, amelyeket az érdekelt Szövetséges vagy Társult Hatalom kormánya állapít meg, a magyar területre való belépés pontjáig, a magyar kormány visel.*²⁵⁵

Az 1 részben olvasható „mihelyt” szót úgy kell érteni, hogy csak szállítástechnikai okok akadályozhatják hazajövetelüket, ezt a békekonferencia katonai bizottsága határozta meg így.²⁵⁶

Az amerikai, angol valamint francia hadifogságba esett magyar hadifoglyokat már 1946 végére hazaszállítják. Így már csak a Szovjetunióval kell

254 Bognár Zalán: Fordulat a kommunista párt, a kormány hadifogoly-ügy kezelésében. In: Confessio,2800/4. 15-16. o.

255 Internetes forrás helye: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=94700018.TV
256 Hadtörténelmi Levéltár (HL)Honvédelmi Minisztérium (HM) Békeelőkészítő csoport iratai (Bée.cs.i.) A/1./95. Szemes István ezredes 1947. március 26-án kelt „Emlékeztető”-jel, amelyet a frissen kinevezett honvédelmi miniszter, Dinnyés Lajos számára készített.

hadifogoly-egyezményt kötni, hogy mihamarabb hazajöhessen az a körülbelül 450-500 ezer magyar hadifogoly.

1947. február közepén tárcaközi bizottságot hoztak létre többek között a hadifoglyok tömeges hazaszállítása és fogadásának előkészítésére. A legélesebb vita két kérdésben alakult ki. Az egyik, hogy a kommunista párt képviselői nem akarták a visszacsatolt területekről származó magyar állampolgárokat befogadni, valamint a kommunista párt képviselői a svábok átvételétől is elzárkóztak, mondván rokonaikat már úgy is kitelepítették. A majdnem egy hónapig tartó vita eredménye az lett, hogy a kisgazdapárti képviselőknek sikerült meggyőzni a kommunista képviselőket arról, ha a szomszédos államok nem akarják befogadni a magyar nemzetiségű állampolgárokat, akkor a magyar kormány, átveheti őket. A sváb kérdésben pedig a következő döntés született: mivel sok polgári személyt csupán németes hangzású nevük miatt vitték el így szállítsanak mindenkit haza és Magyarországon szűriék ki őket. A hadifogoly-egyezmény tervezet végleges szövege 1947. március 17-én született meg.²⁵⁷

Kezdetét vette egy hatalmas színjáték ahol a Szovjetunióknak még érdeke hazaengedni foglyokat, de csak is az MKP neve alatt. Így akarták megerősíteni szavazóbázisukat, a többi párt nem tud semmit elérni, bezzeg az MKP-nak köszönhetően tömegesen jönnek haza a hadifoglyaink.

1948 februárjában Moszkvába utazott egy kormányküldöttség, melyet Rákosi vezetett. Itt megkötöttek egy magyar-szovjet barátsági egyezményt. Ebben az egyezményben egy szó sem esik a szovjet fogságban lévő magyarokról. Ráadásul még a hadifogoly-egyezmény megkötésére sem kaptak semmilyen ígéretet. Annyit sikerült elérni, hogy Sztálin ismét megígérte, hogy április 1-től újra megindulnak a hadifogoly szállítmányok Magyarországra, teljes erőből. Sajnos ez is csak ígéret maradt. Ennek oka az lehetett, hogy a Szovjetunióknak már nem volt érdeke tömegesen hazaengedni a foglyokat, bár még a koalíciós kormány volt hatalmon, a valóságban már a kommunista párt irányított.²⁵⁸

Április 12-én Szekfű Gyula készhez kapta a Szovjetunió jegyzékét, ami a hadifoglyok határidő nélküli hazaszállítására vonatkozott. Kirszanov szovjet követ adta át neki ezt a jegyzéket, ami inkább volt ultimátum, mint jegyzék és hozzátette 8 napon belüli elfogadásától függ a hadifoglyok hazaszállításának megindítása. Szekfű átlátta veszélyeit a jegyzék elfogadásának ezért a dokumentum mellé küldött egy táviratot is amiben figyelmezteti a magyar kormányt a jegyzék hátrányairól:

257 Bognár Zalán: Fordulat a kommunista párt, a kormány hadifogoly-ügy kezelésében. In: Confessio, 2800/4. 17. o.

258 Bognár Zalán: Fordulat a kommunista párt, a kormány hadifogoly-ügy kezelésében. In: Confessio, 2800/4. 21. o.

„... ha a tervezetet elfogadjuk, akkor a szovjet kormány nem lesz többé esetleg hajlandó a hadifogoly kérdés többi vonatkozásairól tárgyalni és az ez évi szállítványok befejeztével közölni fogja, hogy több hadifogoly nincs, s e kérdésről nem tárgyal tovább.”²⁵⁹

A Magyar Kormány elfogadta a jegyzéket. Ennek köszönhetően májustól ismét megindul a hadifoglyok tömeges hazahozatala decemberig. Ezek után többé már nem volt hajlandó erről tárgyalni a Szovjetunió, lekerült napirendről ez a probléma. Se tárgyalni, se beszélni nem voltak hajlandóak a magyar hadifogoly kérdéstről ettől fogva.

Erre a Magyar Kormány reakciója az volt, hogy a nyilvánosság felé is megoldottnak mutatta a hadifogoly ügyet. Azt nyilatkozták, hogy valóban mindenkit hazaengedtek a Szovjetunióból, már csak a szovjetek által elítélt háborús bűnösök maradtak kint. Október 30-án megszüntették a Magyar Hadifogoly Híradót, ünnepi, piros betűs számmal, hiszen már teljesítette feladatát. Elkezdték felszámolni a minisztériumok Hadifogoly Osztályait, és abbahagyták működésüket a pártok hadifogoly irodái.

Hogy mégis mennyi lehetett a kint maradtak száma 1948 végén? Körülbelül 200 ezer fő. Róluk innentől kezdve semmiféle információt nem adtak ki a szovjet szervek, többségük halálakor adataikat sem vették fel, csak feljegyezték, hogy csökkent a létszám. 1948 után a Magyar Dolgozók Pártja sorsukra hagyta a még fogságban lévőket. Nemzetközi nyomásra a még életben lévő hadifoglyokból és internáltakból 1949 és 1953 között körülbelül 30 ezren térhettek haza, nem a magyar kormánynak köszönhetően. A kommunisták nem szívesen fogadták őket vissza. Azokra a civilekre és katonákra, akik ebben az időben tértek haza, a Mosonyi utcai börtön vagy a kazincbarcikai, tiszalöki, kecskeméti internálótábor várt, ahonnan csak sok év után engedték szabadon őket.²⁶⁰

259 MOL XIX-J-1-j,IV-438.1., KüM 1432/pol.-1948.

260 Bognár Zalán: Fordulat a kommunista párt, a kormány hadifogoly-ügy kezelésében. In: Confessio, 2800/4. 21-22. o.

Hazajövetel

Két nagyobb hullámban jöttek haza a dunavarsányi és taksonyi lakosok. Sokan 1947-ben az ún. betegvonattal, melyre a gyenge fizikumú, rossz állapotban lévő rabokat rakták fel. A második nagyobb hullám 1948-és '49-ben volt.

Volt, aki tudta előre, hogy szerettei hazajönnek, a korabeli újságok (Hadifogoly Híradó, Szabad Nép stb.) napi rendszerességgel közölt le több száz nevet, hogy Máramarosszigetre, Debrecenbe kik érkeztek meg, ott vették fel az adataikat mielőtt Magyarországra hozták őket. De meséltek nekünk olyat is, hogy a Hochrein fiúk (apa és fia, Hochrein Jakab és Márton) előbb haza tudtak jönni pár nappal és ők hozták a hírt, hogy másnap jönnek haza a „gyerekek”.

Első hullámban elhurcoltak mesélték:

Egyik nap Grimm Antalt hívatta a lágerparancsnoka, hogy hívja össze a magyarokat, mert mehetnek haza. Először senki sem hitt a fülének. Akik aznap a bányában dolgoztak, azok csak este, mikor hazaértek tudták meg az örömhírt. Minden pénzt el kellett költeniük, rubelt nem vihettek haza, sem aranyat, sem semmilyen más értéket.

A hazafelé vezető úton sokkal komfortosabban utazhattak, már nem úgy bántak velük, mint kiutazásukkor. Nyitott marhavagonban jöhettek Magyarorszáig, hisz senkinek nem volt már érdeke megszökni, a határtól pedig rendes személyvonattal utaztak Budapestig.

Máramarosszigeten megálltak egy hétre, hogy rendbe szedjék magukat egészségügyileg, kicsit felhízzanak, hogy mikor megérkeznek haza, az emberek ne rémüljenek meg, hisz ők úgy tudták éveig, hogy „csak” dolgozni vannak kint szeretteik. Feil Jakabné, sz. Glázer Borbála elmondása szerint ott már rendes ételt kaptak.

Debrecenben állt meg először a vonat Magyarország területén, ott kaptak egy orvosi látelleletet, hogy minden rendben van velük, valamint 20 forintot és egy igazolványt, melyen az állt, hogy „hadifogságból hazatért részére”.²⁶¹

A hazavezető úton örömben katonadalokat és hazafias nótákat daloltak, akkor még nem tudták, hogy ezek mind tiltólistán vannak már Magyarországon.²⁶²

Akik túléltek a több éves megpróbáltatást, kényszermunkát, azoknak itthon szembesülni kellett azzal, hogy sokaknak nem volt hová és kihez hazajárni. A hazai svábok nagy részét kitelepítették, miközben ők kényszermunkán voltak a Szovjetunióban. Családokat szakítottak így szét, sokan csak több évtized elteltével láthatták egymást újra.

261 Gárdonyi A.- Komáromi I.: i. m., 15-16. o.

262 Nagy Lajos Z.: i. m., 435. o.

Második hullámban elhurcolt Meggyes Gyula mesélte:

A nagy táborban 1947. június 1-ig tartózkodtak, amikor is jött az örömhír, hogy a nagy lágert is felszámolják, ezért mindenki hazamehet.

Mielőtt hazaindultak volna, Sztalinoban volt egy nagy fürdő, ahol mindenkit fertőtlenítettek, hogy ne vigyenek semmi vírust haza. Itt mindenki jó alaposan megmosdott, megborotválkozott, rendbe szedték magukat, mindenki kapott tiszta ruhát, hogy rendezetten menjenek haza. A hazaútra ellátták őket élelemmel és vízzel, mindenüket vihették magukkal. Marhavagonokkal utaztak most is, de a kocsik berendezése valamivel jobb volt, mint mikor kifelé mentek (de nem sokkal). A cél állomás Debrecen volt, de a szerelvény addig több helyen megállt. Debrecenbe 1947. július 25-én érkeztek.

Debrecenben megkapták a papírokat és 5 forintos gyorssegélyben részesültek, majd mindenki indulhatott haza. Innentől kezdve szétváltak. Ezzel a papírral kellett később jelentkezni a helyi rendőrségen, melyet Meggyes Gyula július 30-án tett meg. Gyula a Nyugati-pályaudvarra érkezett meg, ahol több ezer nő várta a hazaérkezőket, képekkel a kezükben kérdezték, hogy nem találkoztak-e családtagjaikkal. Mint később kiderült ez a látvány rendszeres volt, a nagyobb pályaudvarok környékén, hiszen azt általában előre tudták, ha érkezik egy túlélőkkel teli szerelvény, csak azt nem tudták, hogy személy szerint kik vannak rajta.²⁶³

Az alábbiakban pár interjúalany visszaemlékezését olvashatják a nagy pillanatról, amikor szeretteiket viszontláthatták:

Gárdonyi Istvánné, sz. Hujj Erzsébet visszaemlékezése arra a pillanatra, mikor hazajöttek az elhurcoltak.

„Utolsó percben tudtuk csak meg, hogy végre hazajön. Anyukám pont a konyhát mosta fel, mikor jött egy nő, akinek szintén kint volt a férje és svábul mondta, ugye ők csak svábul beszéltek, hogy ‚Rozi, hallottad, hogy jönnek haza a férjeink? Este érkeznek az állomásra. El tudod képzelni, milyen gyorsan ment a hír? Este mindenki sietett a vonathoz. Azt a képet soha senki nem fogja belőlem kitörölni, ahogy ott hömpölygött a sok ember a sötétben az állomáson. Nem volt kivilágítva, mint most. Este volt már, ha jól emlékszem november. Hideg volt, de alig vártuk, hogy megérkezzenek. Egész este ott álltunk volna, csak jöjjön végre haza. Senki nem látott semmit, teljesen sötét volt. Megérkezett a vonat és mindenki elkezdte kiabálni a hozzátartozója nevét. A Hujj nagymama, apukám édesanyja csak kiabált ‚Josch, Josch‘, csak svábul hívta a fiát. Egyik jobban kiabált, mint a másik, mindenki meg akarta találni a családtagját. Hujj nagymama nővérének a fia Péhl Ferenc is volt kényszermunkán, így egy egész csapat volt kint tőlünk az állomáson.”

263 Meggyes Gyula visszaemlékezése (Makra Mónika: i. m., 5-6. o.)

Koltainé Illinger Erzsébet:

„Az édesapám nagyon beteg volt, és 1947 júliusában hazahozták. Akkor már hoztak haza többeket is, az újságban is lehetett olvasni, hogy kiket hoznak. Napokon keresztül böngészünk a neveket. Napra pontosan nem tudom, de nyár volt, július, amikor hazajött '47-ben. Úgy nézett ki, mint egy csontváz, meg sem ismertem. Borzasztó állapotban volt, de legalább jó étvágyal tudott enni. Az orvos mondta édesapámnak, hogy fokozatosan emelje a napi étel adagját, nehogy baj legyen abból, hogy hirtelen sokat eszik. 80 kiló körül lehetett, amikor kiment, egy szép, magas, jó kiállású ember. Megtörtén, 47 kilósan jött haza.

A nővérem 1949. december 22-én tért haza. Egy hónap híján 5 évet szenvedett kint.

Amikor a nővérem végre haza jöhetett, neki is láttuk a nevét az újságban. Hogy pontosan mikor érkezik, azt nem tudtuk, ezért otthon vártuk őt, nem tudtunk kimenni az állomásra.

Ő egy kicsit jobb állapotban érkezett meg, mint édesapánk. Sovány volt, de nem annyira, mint azok, akik '47-ben jöttek.”

Mayer Mihályné Lindwurm Borbála:

„Édesapám vonattal jött haza Kisvárdányba. Illinger Jánossal²⁶⁴ érkeztek egyszerre. Úgy akartak jönni, hogy ne lássák őket este, de hát már tudtuk, a taksonyiak is üzentek, hogy jönnek haza a robotosok. Kimentek kocsival értük. Meg voltak lepődve, de nagyon boldogok voltak, hogy várják őket az állomáson. 2,5 évet voltak kint.”

Müller Ferenc:

„A nagyvársányiak naponta jöttek elénk a haraszi HÉV-állomásra. Mi néhányan nem bírtuk kivárni a kijelölt vonat indulását, s felszálltunk egy korábban induló vonatra. Amikor az utasok megtudták, hogy kik vagyunk, elhalmoztak bennünket szeretetükkel. Vettek nekünk a vasúti restiben mindenfélét. Rántott húst, kenyeret, itókát, meg mindent. Amikor a kalauz balhézni kezdett, mert a jegyünk nem arra a vonatra szólt, megígérték neki, hogy kidobják, ha nem hagyja abba.

Harmincegy hónapi távollét, sok szenvedés és megpróbáltatás után, 1947. július 26-án érkeztem haza. Idehaza várt a családom, szüleim, ifjú feleségem és a két és fél éves kisfiam, akit akkor láttam először. Számomra véget ért egy hosszú szenvedés. De én, miként azt már többször is mondtam, a szakmánknak köszönhetően úsztam meg.”

264 Illinger János (1902-1988), 1947-ben érkezett haza az első transzporttal.

Stutz Ádám:

„Jöttünk Máramaroszigetig. Ott ki a vagonból és utána gyalog mentünk, az ő utánunk meg mellettünk. Akinél titkos írás vagy szovjet pénz van, az adja le, vagy ha nem visszaviszik mondták. Én inkább a fűbe elszórtam a pénzem, hogy ne lássák, de nekik nem adtam. Mentünk, mentünk, nem tudtam, hogy hazavisznek. Megkerültük a hegyet és megláttuk a magyar vagon. Ott állt a szerelvény. Menjünk, helyezkedjünk el, elindult a vonat. A Tisza közepéig jöttek a ruszkek, majd leszálltak – lépésben ment a vonat – kezet fogtak a magyarral, „dasvidanje”, ők visszamentek, mi meg jöttünk haza.

Utána Debrecenben állt meg először a vonat. Ott rosszabbul bántak a magyarok velünk, mint az oroszok kint. Káromkodtak. De ahhoz már úgylis hozzá voltunk szokva. Debrecenben kaptunk egy papírt és 5 forintot vagy 20-at, már nem is tudom. Az utolsó percig úgy bántak velünk, mint a kutyákkal. Az utolsó pillanatig a papírom úgy volt kitöltve, hogy én Németországba megyek. Én mondtam, hogy ki akarok menni a családomhoz. Nem engedtek. Máshol is beadtam a kérelmet ott se engedtek. Aztán megkaptam a behívót és elvittek katonának. Ott Herenden voltam katona.”

Az elhurcoltak utóélete

Visszailleszkedés

A legtöbb embernek örökre megbélyegezte az életét a „gyűjtögető életmód”. Nem szabadott semmit kidobni, nem hagyott ott semmilyen ételt a tányéron. Jellemző volt, hogy életük végéig félték az éhezéstől és a létbizonytalanságtól.

Hazatértük után legtöbben vitaminhiányban szenvedtek, kihullott a hajuk, rengeteg időskorra kiható problémájuk lett a kényszermunka táborokban eltöltött hosszú idő miatt.

Sokak álmát romba döntötte a Málenkij robot. Az elhurcoltak többsége fiatal volt még. Sokan házasság, gyermekvállalás előtt álltak. Az elhurcolások előtt az embereknek volt egy jövőképe, hogy mit szeretne elérni az életében, hogy egyszer családot szeretne alapítani, hol és kivel szeretne élni. De ezek a féltve dédelgetett tervek, a kint eltöltött hónapok, évek alatt elvesztek, értelmüket veszítették. Miután hazajöhettek, mindent újra kellett kezdeniük. Van aki álma sosem teljesülhetett be, mint például Luttenberger Irma jövőbe vetett hite, aki tanítónő szeretett volna lenni. De miután kisemmiszték, családját kitelepítették, újra meg kellett teremtenie egzisztenciáját, mint mindegy egyes hazatért embernek. Mindenki csak kuporgatott, dolgozott és dolgozott, a „kis munkának” sosem lett vége.

Sokan adtak be engedélyt, hogy kiköltözhesse a családjuk után Németországba. A legtöbbet elutasították ilyen-olyan indokkal. De Ruff József, kinek visszaemlékezését olvashatják könyvünkben szerencsés embernek számított, mert kint élhette le életét családjának körében, miután elfogadták kérelmét.

Tábori Nándorral, az atyával, a hazajövetel után is szoros maradt pár embernek a kapcsolata. Kaltenecker József elmesélte, hogy miután édesanyja elhunyt, felkereste telefonon a plébános urat. Édesapjával ellátogattak hozzá Újlengyelbe, apukája akkor találkozott vele újra több évtized elteltével. Az elhunyt tiszteletére tartott egy misét. De mások is beszámoltak róla, hogy többször felkeresték őt a meghurcoltatások után is. Nem csak rossz, de jó hírekkel is felkeresték, ha egybe kelt valaki, ha gyermek született. Volt, akiket ő esketett meg, vagy ő keresztelte meg gyermeküket.

Azt, hogy milyen összefogás volt mindezek után a községben Kaltenecker József emlékei húén őrzik:

„Hogy milyen összefogás volt a faluban és, hogy mennyire szerették és tisztelték a szüleimet, az is jelzi, hogy amikor épült a házunk apukám hetven valahány embert hívott meg, de 105-en jöttek el. Azok is jöttek, akik csak meghallották, hogy a Kaltenecker Laci építkezik.”

Azt mindenképp kijelenthetjük, hogy a taksonyiak a deportálások és a kitelepítések ellenére is egy összetartó közösség maradtak. Pár ember kivételével, mindenki ott próbált segíteni a másoknak, ahol tudott. Ha építkezésre került a sor anyagot és munkaerőt adtak ingyen. Esküvőre összejött a falu népe, és mindenki hozott valamit, vagy adott, amit csak tudott. Az elhurcoltak életében mindig is lesz egy közös momentum, ami összetartja őket, és ez a kapocs rendkívül erős: a túlélni akarás.

Mindenkit megfélemlítettek, alig mertek róla még évek múltán is beszélni. Sokan nyugdíjazások után kezdtek el megnyílni a családnak. Vagy ha többet ittak.

A rendszerváltás után, hogy elismerjék a munkaszolgálatosok kint eltöltött éveit a nyugdíjhoz, le kellett adni a debreceni papírt. Ha ez nem volt meg két tanúval kellett igazolni azt, hogy hol töltötték el a kimaradt időszakot. Sokan ekkor tépték fel újra a sebeket, remélve, egy kis kárpótlásért cserébe.

Gárdonyi Istvánné sz. Hujj Erzsébet így emlékszik vissza apukájára:

„A húgom Rozália 1950 júliusában született. Mikor a testvérem megszületett, kicsit visszakaptuk őt, de ez után se igazán beszélgetett senkivel. Olyan búskomor lett.”

Sokan életük végéig hordozták a bányákban szerzett sebesüléseket, a szénpor megragadt a bőrtónusaikban. Meggyötörve tértek haza úgy testileg, mint lelkiileg.

Aki tudta és még akarta, az a '90-es években visszavásárolhatta elkobzott ingatlanát. A Málénkij roboton járt embereknek a testi szenvedések mellett a legnagyobb fájdalmat a lelki megpróbáltatások jelentették. Emberi mivoltukban alázták meg őket, már akkor, mikor összegyűjtötték, állatok módjára vagonba terelték, kint szögesdrótok mögött tartották, majd embertelen körülmények között dolgoztatták őket. A név nem számított. A darabszám meglegyen. Hazatértük után sem beszélhettek a szörnyűségekről. Sokan örökre magukkal vitték a fájó múlt emlékeit.

Kronome Andrásné sz. Pamuk Mária:

„De egy biztos, nagyon meg voltak ők alázva ott. Az ember elmondja az unokáknak, hogy a nagypapa volt kint Málénkij roboton, sokat szenvedett a fogságban, aztán majd ők egyre kevesebbet adnak tovább és az idő múlásával ez szépen feledésbe merül. Lehet, sokan el sem hiszik, hogy ez megtörtént. Hidd el nekem, nem hiszik el.”

Gárdonyi Istvánné sz. Hujj Erzsébet:

„Mikor visszajött, egész jól nézett ki. Utána kezdett romlani az állapota. Vitaminhiány miatt kihullott az összes haja és sokat fogyott. Volt, hogy csak ült egy helyben és órákig nem szólalt meg. Lelkiileg nagyon megviselte őt ez az 5 év.

Rendőrségi ellenőrzések

Azokat az embereket, akik nem tudtak lakatot tartani a szájukon, rendszeresen látogatták meg a hivatali szervek. Taksonyból Misesk Pál esete a legkirívóbb, számos dokumentum maradt fenn, hogy heti, napi rendszerességgel jöttek hozzá ellenőrizni, vagy amikor neki kellett Dunaharasztra feljárnia a rendőrségre igazolásért. Leánya, Török Istvánné Misesk Mária így emlékszik vissza:

„Én is emlékszem már azokra az időkre, amikor rendőrök döngették az ajtónkat, általában éjfél és hajnali 3 óra között, hogy otthon tartózkodik-e?”

„A felépülése sokáig kérdéses volt, de ahogy fogyott nagyanyám nyáron eltett, pálinkával felöntött sárgabarack-befőttje, úgy erősödött nagyapám egészsége. 37 ki-lósan tért haza, tifuszosan, de meggyógyult.”²⁶⁵

Gyermektelen asszonyok

Sok nőt sújtott az a tragédia, hogy a Szovjetunióban eltöltött évek után meddővé váltak. A kint eltöltött hosszú, keserves évek egy életre megpecsételte sorsukat. Még szörnyűbb volt azok sorsa, akiknek annyira gyenge volt még az első pár évben a szervezete, hogy a magzat elhalt idő előtt, vagy gyermeke halva született. Ebben az időben sok anya hullatta könnyeit, halva született gyermekei után.

Első találkozás a Németországba kitelepített rokonokkal

Számos visszaemlékezésben olvashatjuk, hogy 1957-ben nyílt alkalmuk először találkozni Németországba kitelepített családtagjaikkal, akkor is csak nehézkesen. Inkább az volt a jellemző, hogy Németországból jöttek haza hamarabb. Bevett szokás volt, hogy valamelyik budapesti szállodában megszálltak, és hazaszöktek Taksonyba meglátogatni a rokonokat. Akkor még az 51-es úton, Soroksárnál, állt egy őrbódé, ahol szűrőpróba szerűen ellenőrzést tartottak. Az emberek mindig féltek, hogy csak most ne állítsák meg őket. Mert ha lebuknak, következő alkalommal elutasítják kérelmüket az országba való belépéstől. Akkor még minden külföldről ide érkező turistának a rendőrségen meg kellett jelenni ellenőrzés végett.

Sokan kérték a visszatelepítési kérelmüket, de a Belügyminisztérium rendre elutasította őket.

265 Török Istvánné sz. Misesk Mária visszaemlékezése.

Az elmaradt megemlékezés

Többen is említették, hogy a taksonyiak a 10. vagy 20. (ebben senki nem volt biztos) elhurcolásuk évfordulójára megemlékezést szerettek volna tartani. El is kezdték a szervezést, felvették a kapcsolatot a Ceglédberceliekkel. De egyik este elejét vették a szervezkedésnek, pedig már pénzt is gyűjtöttek hozzá. 1970-'71 ben volt ez Kaltenecker József szerint, és Újhartyánnal is felvették a kapcsolatot.

„Egyik este megjelent két ember a háznál és mondták, hogy felejtsek el az egész szervezkedést, letiltották az egészet. Már a pénzt is összedobták rá, meg akartak emlékezni magukról és a kint maradottakról.”²⁶⁶

Volt, aki visszatért a Donyec-medencébe

Könyvünkben van egy külön fejezet Gárdonyi Adrienn utazásáról a Donyec-medencében. Csak érdekességképpen a '70-es években Schwarzenberger József és Wolf Annának volt lehetősége újra a Donyec-medence területére utazni. Amikor is Józsi bácsi a Csepel Művekben a törzsgárda tagságának 35 éves évfordulójára pecsétgyűrűt kapott. Abban az időben az volt a szokás, hogy jutalmul egy-két hetes nyaralást kaptak a Krímbe vagy Szocsiba. Átutaztak megnézni hol raboskodtak 5 évig, 26 évvel azután hogy ott jártak.

266 Schwarzenberger József visszaemlékezése.

A Málenkij robotra elhurcoltak kárpótlása

Kárpótlás a Magyar Állam részéről

A szocializmus 40 éve alatt erőszakkal kialakított tulajdonviszonyok igazságtalanságát a társadalom nagy többsége látta, de ezzel kapcsolatban két alapvetően eltérő politikai-jogi álláspont volt. Az egyik szerint az ország történetében a szocializmus csak rendellenes és törvénytelen epizód volt, ezek a törvények semmisnek tekintendők, és a magántulajdon minden külön törvény nélkül helyreállítható, mivel a tulajdoni igények köztudottan nem évülnek el és a tolvaj elbirtoklással nem szerez tulajdont.

A másik álláspont a korábbi tulajdon helyreállítását teljesen elutasította. Elismeri, hogy természetjogi, erkölcsi alapokon a tulajdonosokkal szembeni törvényhozás kifogásolható, de a törvények érvényesek voltak, így a tulajdonosi igények megalapozatlanok. Meg kell tehát elégedni az erkölcsi elégtétellel. Sem erkölcsi sem anyagi téren megfelelő elégtételt a kárt szenvedettek nem kaptak sem a rendszerváltáskor, sem azóta.

111/1992. (VII. 1.) Korm. rendelet

az életüktől és szabadságuktól politikai okból megfosztottak kárpótlásáról szóló 1992. évi XXXII. törvény végrehajtásáról.

A kárpótlásra jogosultnak adatlapon nyilatkozniuk kellett, hogy életjáradékot vagy kárpótlási jegyet igényelnek.

A törvények értelmében az 1939 májusától az 1990. évi rendszerváltásig a magyar állampolgárokat, valamint a kárt elszenvedett, de 1990. december 30-án életvitelszerűen Magyarországon élt külföldi állampolgárokat a tulajdonukban az állam által igazságtalanul okozott károkért a törvények értelmében kárpótlás illette meg. Kárpótlásban részesültek a fenti időszakban politikai okokból életüktől és szabadságuktól jogtalanul megfosztottak százezrei is. A kárpótlás hangsúlyozottan csak részleges volt, mivel a súlyos gazdasági helyzetben lévő országban nem volt elegendő forrás teljes körű kárpótlásra. A kárpótoltak kárpótlási jegyeket kaptak, amelyekkel részt vehettek az állami vagyontárgyak, részvények, üzletrészek megvásárlásában, termőföldtulajdont szerezhettek, illetve bizonyos feltételek esetén visszavásárolhatták lakásaikat, jegyeiket szerény életjáradékra válthatták, vagy bemutatóra szóló értékpapírként eladhatták őket.

Ugyanakkor a kárpótoltak többségének a kárpótlás csalódást okozott, mivel eredeti tulajdonuk helyett még csak nem is pénzt, hanem bonyolultan felhasználható kárpótlási jegyeket kaptak.

A kárpótlási jegyeket így azok a befektetők vásárolhatták fel, akik ténylegesen részt kívántak venni a privatizációban; ők másodlagos kárpótlásijegy-tulajdonosoknak nevezhetők. A másodlagos kárpótlásijegy-tulajdonosoknak

egy-egy privatizációs tender megnyerése esetén néhány milliótól több száz millió forint értékig terjedő kárpótlási jegyre volt szükségük fizetőeszközként. A kárpótlási jegyek vásárlása számukra azért volt előnyös, mert a címletérték 20–80%-át fizették meg a jegyért az alanyi jogon kárpótlottnak, amit az állam névértéken vett figyelembe a privatizációs üzlet megkötésénél. Ez a névérték három év alatt 175%-ra emelkedett a címletértékhez képest. A másodlagos kárpótlásijegy-tulajdonosok nyeresége az üzleten tehát 90–150% között volt.

Az egész országban elkezdtek az ügyvédek, adott esetben egész ügyvédi irodák megkeresni a károsultakat, hitelbe elvitték az eredeti kárpótlási jegyet, azzal az ígérettel, hogy a következő év elején megkapja a kialakított összeget a kárpótlásra jogosult személy. Több esetben hatalmas csalásokat hajtottak végre ekkor a megbízók az ügyvédjeik segítségével. Sokszor milliós hasznot zsebeltek be, amiből a károsultak nem kaptak semmit. Sajnos ilyen eset Taksonyban is történt. Az embertelenség újból felütötte fejét, a Málénkij robotot túlélő személyeknek több mint negyven évet kellett arra várni, hogy kárpótolják őket az elszenvedett borzalmakért és amikor végre megtörténne, akkor ezt a helyzetet egyes emberek kihasználva elveszik tőlük azt a keveset is, amit kaptak volna.

Módosítás a 1992. évi XXXII. törvénynek

267/2000. (XII. 26.) Korm. rendelet

az egyes, tartós időtartamú szabadságelvonást elszenvedettek részére járó juttatásról

c) 1944. október 1-jét követően a Szovjetunióba kényszermunkára elhurcolták és egy évet elérő, illetőleg azt meghaladó szabadságvesztést vagy szabadságkorlátozást szenvedett el.

3. § (1)⁷ Ha az 1. §-ban meghatározott időtartam

a)⁸ az egy évet elérte, de a három évet nem érte el, a juttatás havi összege 22 500 forint,

b)⁹ a három évet elérte, de az öt évet nem érte el, a juttatás havi összege 40 000 forint,

c)¹⁰ az öt évet elérte, de a tíz évet nem érte el, a juttatás havi összege 60 000 forint,

d)¹¹ a tíz évet elérte vagy azt meghaladta a juttatás havi összege 80 000 forint.

(2) Az (1) bekezdésben meghatározott időtartam számítása során 365 napot kell egy évnek tekinteni.

(3)¹² Az, akire törvénysértő, vagy semmissé nyilvánított ítéletben halálbüntetést szabtak ki, de azt nem hajtották végre, a tényleges szabadságvesztés vagy szabadságkorlátozás időtartamától függetlenül havi 100 000 forint juttatásra jogosult.

Folyamatban levő kárpótlás a Német állam részéről

A Német Szövetségi Közigazgatási Hivatal honlapján megjelent tájékoztató szerint a 2500 eurós (775 ezer forint) egyszeri juttatás azoknak jár, akiket német állampolgárságuk vagy nemzetiségük miatt 1939. szeptember 1-je és 1956. április 1-je között „idegen hatalom által”, erőszakkal vagy fenyegetéssel kényszermunkára fogtak.

A kárpótlást kényszermunkás, illetve elhunyt kényszermunkás özvegye vagy gyermeke kaphatja meg.

A német állam humanitárius gesztusának szánt jelképes összegű kárpótlásról a szövetségi parlament (Bundestag) döntött tavaly novemberben, a 2016-os költségvetési törvény elfogadásával. A jogszabályhoz a Bundestag költségvetési bizottsága által benyújtott módosítással összesen 50 millió eurót különítettek el erre a célra. A tervek szerint az idén 20 millió eurót, jövőre és 2018-ban 15-15 millió eurót fizetnek ki.

Erre a Bundestag által még augusztusban elfogadott és hatályba lépett irányelv ad lehetőséget. Az új német jogszabály Magyarországon mintegy 4-500 embert érinthet, a juttatásra ugyanis azok jogosultak, akik még életben vannak vagy 2015. november 27-e után hunytak el – esetükben az örökös gyermek vagy házastárs nyújthat be kérelmet.

VIII. Taksonyi elhurcoltak névsora

Az itt olvasható lista közel sem teljes, Wieland Mihály atya a taksonyi Historia Domusban 736 emberről ír, hogy ennyi embert vittek el a Szovjetunióba. Az alábbi 604 nevet több körben gyűjtötték össze. A sort Szebeni Ilona nyitja, aki 1992-'93 között járt Taksonyban és 57 nevet sikerült összegyűjtenie a túlélőkkel készített interjúi alapján. Majd 1994-ben Györke Erzsébet, Karika Ágnes, Leéb Ádám és a Taksony Vezér Általános Iskola felső tagozatos osztályainak osztyályfőnökei egy, az egész községet átfogó, kutatásba kezdtek. Ekkor sikerült több mint félezer nevet még a listára kigyűjteni. Levéltári források, mint azt a bevezetőben is említettük, nem állnak rendelkezésünkre. Az akkori folyóiratok, Szabad Nép, Hadifogoly Híradó, Szabad Szó... stb., rendszeresen közöltek 1946-'48 között több oldalas listákat a hazaérkező hadifoglyokról. Mint tudjuk, a kényszermunkára elhurcolt civileket is hadifogolynak minősítették. A nevek azonosítása, így nem kis feladatnak ígérkezik.

Antóni Anna

Antóni István

Bacer Károly

Beck István

Binder Ignác

Bayer Károly

Beck Jakab

Blau Péter

Beck András

Beck József

Boda János

Beck András

Beck Józsefné

Boros- Beck Jakab

Beck Domonkos

Beck Mátyás

Csete Tamás

Czeitler Péter

Dornstettler János

Drexler Jakab

Drexler József

Dornstettler Pál

Drexler Jakab

Drexler Terézia

Englert Lénárd

Ernszt Frigyes

Ernszt Mihály

Englert Katalin

Ernszt János

Ernszt Mihály

Er Márton

Ernszt János

Ernszt Pál

Erdős István

Ernszt József

Eröss József

Ernszt András

Ernszt József

Ettl Jakab

Ernszt Andrásné

Ernszt József

Fajt Júlia	Fazekas Flórián	Feil Tamás
Fajta Imre	Fechtl Borbála	Feil Pál
Fajta József	Fechtl Ilona	Feurer Mihály
Fajta Józsefné	Fehérvári Ferenc	Fibi János
Fajta Mária	Feil Ferenc	Fibi Mihály
Fajta Mátyás	Feil Jakab	Frankovits Ferenc
Falusi József	Feil Jakabné	Frankovics János
Falusi Józsefné	Feil Mátyás	

Gabris László	Geyerhosz Mihály	Gráf Mária
Gaál János	Geyerhosz Pál	Gráf Mária
Geiger József	Geyerhosz Pál	Gráf Pál
Gayerhosz Gáspár	Geyerhosz Péter	Gráf Sebő
Gayerhosz István	Gieszer Ferenc	Gráf Sebőné
Gayerhosz István	Gieszer József	Gráff Anna
Gayerhosz József	Gieszer Lénárd	Gráff Sebő
Gayerhosz Klára	Glázer Antal	Grimm Ádám
Gayerhosz Lénárd	Glázer Ferdinánd	Grimm Antal
Gayerhosz Mihály	Glázer Ferenc	Grimm Antalné
Gayerhosz Mihály	Glázer Jakab	Grimm István
Gayerhosz Nándor	Glázer János	Grimm István
Gayerhosz Rozália	Glázer János	Grimm István
Gayerhosz Teréz	Glázer János	Grimm István
Geierhosz Ferenc	Glázer Nándor	Grimm István
Geierhosz Ferencné	Glázer Péter	Grimm István
Geierhosz Gergely	Glöckl János	Grimm Jakab
Geierhosz Lénárd	Glöck Jánosné	Grimm Jakab
Geierhosz Mátyás	Gráf Antalné	Grimm József
Geierhosz György	Gráf Ferenc	Grimm József
Geierhosz né Schusztter	Gráf Gáspár	ifj. Grimm József
Irma	Gráf Gáspár	Grimm Józsefné
Gerstenbrein Antal	Gráf György	Grimm Józsefné
Gerstenbrein Ferenc	Gráf István	Grimm Mátyás
Gerstenbrein György	Gráf Jakab	Grimm Mátyás
Gerstenbrein György	Gráf János	Grimm Rozália
Geyerhosz Ferenc	Gráf János	Grund István
Geyerhosz Ferenc	Gráf Jánosné	Grund Jakab
Geyerhosz Gergely	Gráf József	Grund Jakab
Geyerhosz István	Gráf Józsefné	Grund János
Geyerhosz Jakab	Gráf Klára	Grund József
Geyerhosz Lénárd	Gráf Lőrinc	Grund József
Geyerhosz Lénárd	ifj. Gráf Lőrinc	

Hackspacher Julianna
Hajnal Anna
Hajnal Pál
Handl Mihály
Hégner Flórián
Hégner Orbán
Heim Frigyes
Heim János
Hendler Ferenc
Henn József
Hessz Anna
Hessz Antal
Hessz István

Illés Lénárd
Illinger Antal
Illinger Boldizsár
Illinger Ferenc
Illinger Ferenc
Illinger István
Illinger Jakab
Illinger János

Hesz Antal
Hesz Erzsébet
Hesz Frigyes
Hesz István
Hesz Katalin
Hesz Mária
Hesz Mihály
Hesz Mihály
Heszler Ferenc
Heszler Teréz
Hinterleiter Pál
Hochrein Jakab
Hochrein Márton

Illinger Lénárd
Illinger Lipót
Itzelberger István
Itzelberger Jakab
Itzelberger József
Itzelberger József
Itzeberger József
Itzelberger Lénárd

ifj. Hochrein Márton
Hoffmann Ferenc
Hoffmann Mária
Hoffmann Vilmos
Horvai Ferenc
Huj Erzsébet
Huj Ferenc
Hujj András
Hujj Ferenc
Hujj Jakab
Hujj József
Hujj Mátyás

Itzelberger Lénárd
Itzelberger Lőrinc
Itzelberger Mária
Itzelberger Mátyás
Itzelberger Pál
Itzelberger Péter
Itzelberger Péterné

Kaltenecker Ádám	Kreisz András	Kreisz Lénárd
Kaltenecker Ádám	Kreisz Anna	Kreisz Lénárdné
Kaltenecker Apollónia	Kreisz Erzsébet	Kreisz Lőrinc
Kaltenecker Ferenc	Kreisz Erzsébet	Kreisz Mária
Kaltenecker János	Kreisz Ferenc	Kreisz Mária
Kaltenecker József	Kreisz Flórián	Kreisz Mária
Kaltenecker Lajos	Kreisz Gáspár	Kreisz Mihály
Kaltenecker László	Kreisz György	Kreisz Mihály
Kaltenecker Sándorné	Kreisz István	Kreisz Mihály
Karl Jakab	Kreisz István	Kreisz Mihály
Karl József	Kreisz István	Kreisz Nándor
Kassai Józsefné	Kreisz István	Kreisz Pál
Kevei Györgyné Kreisz	Kreisz István	Kreisz Pál
Anna	Kreisz Jakab	Kreisz Pál
Kihm Mihály	Kreisz János	Kreisz Pálné
Kihm Vilnos	Kreisz János	Kreisz Péter
Kindlinger Jakab	Kreisz János	Kreisz Sebestyén
Kindlinger Jakabné	Kreisz József	Kreisz Sebestyén
Kindlinger Lénárd	Kreisz József	Kreisz Vilmos
Király József	Kreisz József	Kreisz Vilmos
Kleinheisel András	Kreisz József	Kréll Lőrinc
Kleinheisel Pál	Kreisz József	Kroh Antal
Kleinheisel Tamás	Kreisz József	Kroh Mária
Koresanszki Róbert	Kreisz József	Kronome Ferenc
Koresanszki Róbertné	Kreisz Károly	Kronome Flórián
König Antal	Kreisz Károly	Kronome Flórián
Krausz Antal	Kreisz Katalin	Kronome János
Kreisz András	Kreisz Lajosné	Kronome Mátyás
Kreisz András	Kreisz Lénárd	
Lakatos Mátyás	Lautner Istvánné	Lindwurm József
Lang Ferenc	Leéb Jakab	Lindwurm Pál
Lang István	Lerner Katalin	Lindwurm Péter
Lang Flórián	Lindmayer Gergely	Lisztl Jakab
Lang Mihály	Lindmayer Gergelyné	Lisztl Péter
Lang Rozália	Lindwurm András	Luttenberger Mária
Lautner István	Lindwurm István	Luttenberger Mátyás

Manger János
Manger Jánosné
Marcis Pál
Marék János
Mayer András
Meggyes Gyula
Meggyes Gyula

Meisinger János
Micheller Ferenc
Micheller József
Micheller Pál
Misek István
Misek Lénárd
Misek Mihály

Misek Mihály
Misek Pál
Mózer Lénárd
Mózer Lénárd
Mózer Mátyás
Mózer Mátyás
Mózer Rozália

Nagy György
Nagy Györgyné
Nagy K. Sándorné

Nagy Mária
Nagy Tibor
Netzer József

Netzer József

Oberfrank János
Oberfrank Mihály

Oberfrank Mihályné
Óvári Jakab

Pamuk Mihály
Pártl Gergely
Pártl János
Pártl Lénárd
Pázmán Antal
Pázmán Jakab
Péhl Borbála
Péhl Ferenc
Péhl József
Péhl Sebő
Péhl Sebő

Péhl Vince
Piller Erzsébet
Piller Éva
Piller Fülöp
Piller Fülöp
Piller József
Piller Lénárd
Piller Lénárdné
Piller Lőrinc
Piller Mátyás
Pillmayer Antal

Pillmayer Antal
Pillmayer Jakab
Pillmayer József
Pillmayer Lénárd
Pillmayer Pál
Pillmayer Pál
Pillmayer Péter
Pillmayer Rozália
Pintér István

Réder Vendel
Réder Vendelné
Rédlinger András
Rédlinger András
Réti Rozália
Romsics János
Rotl Mária
Rötzer Antal
id. Rötzer József
ifj. Rötzer József
Ruff Ádám
Ruff Ádám

Ruff Antal
Ruff Flórián
Ruff Flórián
Ruff Flórián
Ruff György
Ruff György
Ruff István
Ruff István
Ruff István
Ruff István
Ruff János
Ruff József

Ruff József
Ruff József
Ruff József
Ruff József
Ruff Lénárd
Ruff Márta
Ruff Márton
Ruff Mátyás
Ruff Mihály
Ruff Pál
Ruff Terézia
Ruff Tamás

(Sági) Schönleber Tamás	Schuszter Mátyás	Stark Antal
Scheiermann Ferenc	Schuszter Mátyás	Stark Antal
Scheiermann Jakab	Schuszter Péter	Stark Ferenc
ifj. Scheiermann József	Schwarzenberger Ádám	Stark Ferenc
Scheiring Ádám	Schwarzenberger Ádám	Stark Flórián
Scheiring Ádám	Schwarzenberger Ádámné	Stark Frigyes
Schiwampl Frigyes	Schwarzenberger Anna	Stark Frigyes
Schiwampl Frigyes	Schwarzenberger Anna	Stark József
Schmauder Mária	ifj. Schwarzenberger	Stark Terézia
Schmidt Jakab	Antal	Stroóbl Angéla
Schmidt János	Schwarzenberger Ferenc	Stucz Ádám
Schmidt János	Schwarzenberger Ignác	Stucz Sebő
Schneller Antal	Schwarzenberger Jakab	Száger József
Schneller Pál	Schwarzenberger Jakab	Száger József
Schneller Pál	Schwarzenberger János	Szeleccki Lőrinc
Schönleber Jakab	Schwarzenberger József	Sztanyó Imre
Schönleber János	Schwarzenberger Józsefné	Sztanyó Imréné
Schönleber Mihály	Schwarzenberger Mátyás	Szutter Márton
Schönleber József	Sófalvi Angéla	Szutter Márton
Schrödling Klára	Sramek Pál	Szutter Pál
Schuszter József	Stark Ádám	
Schuszter Mária	Stark Antal	
Tábori Ferenc	Tiefenbeck Ferenc	Tóth Erzsébet
Tábori Nándor	Tiefenbeck Ferenc	Tóth Teréz
Tiefenbeck András	Tiefenbeck Flórián	Tóth Teréz
Tiefenbeck András	Tiefenbeck Frigyes	Tunyogi Zoltán
Tiefenbeck Ferenc	Tomana Lénárd	
Ullmann Gáspár	Ullmann József	Ullmann Sebestyén
Ullmann Jakab	Ullmann József	Ullmann Teréz
Ullmann Jakab	Ullmann (Udvari) József	Ullmann Péter
Ullmann János	Ullmann Mihály	
Várhelyi Lénárd	Villányi Mária	

Wágner András	Wágner József	Willhelm József
Wágner Andrásné	Wágner Józsefné	Winkler Andrásné
Wágner Antal	Wágner Katalin	Winkler Anna
Wágner Borbála	Wágner Katalin	Winkler Anna
Wágner Erzsébet	Wágner Katalin	Winkler Anna
Wágner Éva	Wágner László	Winkler Antal
Wágner Ferenc	Wágner Lénárd	Winkler Erzsébet
Wágner Ferenc	Wágner Lénárd	Winkler Ferenc
Wágner Ferenc	Wágner Mária	Winkler Gáspárné
Wágner Ferencné	Wágner Márton	Winkler György
Wágner Flórián	Wágner Mátyás	Winkler Jakab
Wágner Flórián	Wágner Mihály	Winkler Jakab
Wágner György	Wágner Mihályné	Winkler Jakab
Wágner István	Wágner Pál	Winkler János
Wágner István	Wágner Pál	Winkler Jánosné
Wágner István	Wágner Pál	Winkler József
ifj. Wágner István	Wágner Pál	Winkler József
Wágner Jakab	Wágner Péter	Winkler József
Wágner Jakab	Wágner Péter	Winkler Józsefné
Wágner Jakab	Wágner Róza	Winkler Katalin
Wágner Jakab	Wágner Sebestyén	Winkler Katalin
Wágner Jakab	Wallner József	Winkler Lénárd
Wágner János	Wanberszky Boldizsár	Winkler Mátyás
Wágner József	Wégner József	Winkler Mihály
Wágner József	Weinhardt András	Winkler Mihály
Wágner József	Weinhardt Borbála	Winkler Péter
Wágner József	Weinhardt Ferenc	Winkler Sebő
Wágner József	Weinhardt Mátyás	Witzing Ferenc
Wágner József	Weinhardt Rozália	Witzing István
Wágner József	Weisz Borbála	Witzing Jakab
Wágner József	Wenickler Apollónia	

IX. Taksonyi túlélők interjúi

A következő interjúk mindegyikét szabados megfogalmazásban olvashatják, hűen az interjúalanyaink stílusához. Tartalmilag semmit sem változtattunk, esetenként az elhangzott események sorrendjét cseréltük fel, hogy időrendben, áttekinthetőbb legyen az olvasó számára. Stilisztikailag nem a leghelytállóbbak a mondatszerkezetek, de hűek szerettünk volna maradni az elbeszélők stílusához. A riportalanyok készséggel álltak rendelkezésünkre, ezért hálásak vagyunk mindenkinek. Aki jelezte felénk, kérésére nevét nem írtuk ki. Örömmel tapasztaltuk, hogy sokaknak mennyire fontos, hogy szeretteik története helyet kapjon ebben a műben.

Grimm Antal (1924-2010)

Egy szombat délelőtt látogattam el Tóni bácsihoz. Otthon volt a kis család: Tóni bácsi, a felesége Erzsébet néni és lányuk, Mária. Kedves, mosolygós emberek. Grimm Antal 1924-ben született Taksonyban. Egy földműves család egyedüli gyermekeként. A családfő a háború előtt aranykalászos gazda lett. A front sokáig állt Taksonyban, édesapja ekkor vesztette életét.²⁶⁷ Miután hazajött a kényszermunkáról, hamarosan visszatért szakmájához, a földműveléshez. Szakértelme miatt a TSZ elnökévé választották. Négy éves kora óta harmonikázott, több évtizeden keresztül kísért a taksonyi kórust is.²⁶⁸

267 Taksonyban 1944. november 5-én állásháború alakult ki. A szovjetek a pincében élő lakosságot, Dunakisvarsányba vagy Bugyira akarták kitelepíteni. Grimm Antal édesapja, a szembe szomszédnak segített épp a lovas kocsira felpakolni, amikor egy belövés érte az udvart. A repesz halálos sebet ejtett édesapján. A temetést sem lehetett a kegyeleti minimum szerint megrendezni, ezért a kertben lett, egy házilag készített, koporsóban ideiglenesen nyugalomra helyezve. Majd miután elvonult a front, akkor vitték a temetőbe végső nyugalomra helyezni. November 5-e: haláleset, 1946. január 5.: készülődés egy kis munkára. (Györke Erzsébet kiegészítése)

268 Készült 2009-ben Taksonyban. Az interjút készítette: Komáromi István.

November 4-én bejöttek az oroszok Taksonyba. Itt állt a front elég sokáig. Év végén, pontos napot nem tudok, 1944. december 30-31-e körül kidobolták, hogy férfiak és nők adott kortól jelentkezzenek, mert el kell menniük egy kis munkára. Elviszik őket 3-4 napra, vagy egy hétre, de mit tudom én már mit mondtak, az egész csak egy hazugság volt.

A községházán kellett jelentkezni. Ott várt minket egy bizottság, ami egy orosz tisztből, egy orosz tolmácsból, a taksonyi bíróból és a taksonyi főjegyzőből állt. Ezek előtt kellett tulajdonképpen megjelenni. Kérdezték tőlünk, hogy van-e családunk, van-e kisgyermekünk, betegek vagyunk-e és, hogy alkalmasak vagyunk-e a munkaszolgálatra. Akit alkalmasnak találtak, azokat tizesével a gyűjtőhelyekre kísérték. Az iskolában volt az egyik gyűjtőhely, a másik a kultúrháznak a tánctermeiben, a nagyteremben. Én is oda kerültem. Ez ment egész éjjel, másnap délelőtt összegyűlt egy nagy tömeg, vagy 500 valamennyi és akkor gyalog lehajtottak minket Lacházára puskás örökkel körülvéve.

Lacházán házaknál lettünk elszállásolva, kiürült házaknál, ahol nem lakott senki, oda lettünk behajtvva. A padlón szalma volt leterítve. Ez olyan rég volt már, hogy csak azt tudom, hogy két, vagy három napot voltunk ott, majd egyik éjjel kihajtottak a vasútállomásra minket. A lacházi vasútállomáson lettünk ötvenesével bepakolva egy vagonba. Képzeld el, ötven ember egy vagonban, én tudom, hogy a mi vagonunkba azt mondta az egyik ilyen katonaviselt ember, hogy van itt kukoricaszár, ami kétébe van kötve, dobáljuk be a vagonba, azt mondta majd jobb lesz feküdni rajta, nehogy a padlón kelljen feküdni majd. Azt tényleg így volt. Hát aztán bepakoltak minket, csak úgy volt hely, hogy a vagonnak az egyik végén, oldalt a fej, a másiknak a feje ott van, és az ő lába az én lábam közt... így lehetett elférni.

Körülményesen, de átkerültünk Ceglédbercelre. Ceglédbercel az egy ilyen gyűjtőhely volt, ahová több helyről érkeztek rabok: Fegyvernekről, Ceglédbercelről, Taksonyból, Dunavarsányból, Újhartyánról, és Dunaharasztról is egy néhányan.

Vagy három napot ott voltunk, szabadon mozoghattunk. Az volt a féltő, és ez volt a fegyver nekik, hogy az, aki megszökik, annak a családját lelövik. Én is, meg mindenki úgy volt már, hogy ott három napot, vagy egy hetet kibírok de, ne legyen a családomnak semmi baja. Én akkor még 20 éves sem voltam. Én még borotvaeszközt sem vittem, mondván, hát, addig kibírom.

Megint éjjel, mert itt mindig éjjel történtek a dolgok. Éjjel ránk drótozták a vonatajtót, aztán indulás, ment a vonat. Kárpátokon át, s tovább. Egy hónapig voltunk úton. Ez nem tartott volna eddig, csak mivel hogy foglyok szállítása harmadrangú feladata volt a megszállóknak, a hadiszállítás az fontosabb volt, mint mi, a mi szerelvényünk félre lett lőkve. Általában éjjel utaztunk, nappal valahol álltunk, majd éjjel mentünk tovább. Körülbelül egy hónapig voltunk úton.

A víz volt a legfontosabb... de abból kevés volt. Senki sem úgy készült ugye, hogy hozott volna magával edényt vagy kulacsot. Mikor egy-két embert kiengedtek, az hozott 2-3 literrel, és a rangidősnek kikiáltott társunk, decire kimérve osztotta szét köztünk. Nekem különösen keserves volt, mer' vittem egy sonkát, mondván, hogy az biztos kitart addig. A sonka, hát az ugye egy sós valami, arra csak még szomjasabb lettem....de legálabb enni volt mit.

Hát az egy keserves hónap volt. WC úgy volt, hogy a vagon közepén csináltak egy lukat, az volt a WC. Még azon is aludt valaki, mert nem volt több hely.

Ha valaki megszökött útközben, mert olyan is volt, elkapták az állomásfőnököt és puff be. Darabszám. Ennyi? Ennyi. Nem számított hogy hívták az illetőt, dehogyis...

A lényeg az, hogy nagyon nehezen kikerültünk rabságunk színhelyére. Már menet közben mondták mindig, hogy meglátjátok, bányába visznek, bányába megyünk. Egy hónap után, éjjel kivagoníroztak minket, aztán ott a ruszkiak kiabáltak: davaj bánya, davaj bánya! Na, itt van, megyünk a bányába. Aztán nem azt jelentette, hanem a fürdőbe vittek, mert oroszul a fürdőt bányának hívják. (oroszul a fürdő vanna) A fürdőt azt ne modern fürdőnek képzeld el, ilyen sorozat rózsák a kádak fölött, ahol folyt a víz. Oda behajtottak, megmosakodtunk, megfürödtünk és utána vittek mindenkire a lágerbe. 18-as lágerbe. Azért 18-as, mert a 18-as szénbányának voltunk a dolgozói. Ott egy hónapig voltunk karanténban. A 18-as szénbánya az szám szerint volt a 18. a sorban. 71 szénbánya volt a térségben. Ez a Novi Donbasnak nevezett terület. Szénréteg, a szénréteg alatt.

Na, most abban a szénbányában, ahol először voltam, most ez mind ilyen egyéni sorsok jönnek, ugye, mert én az enyémet tudom. Mindenki maga-maga sorsa, mindenki magával törődött, hogy legalább az életét mentse. Mert az volt a legfontosabb, mindenki haza akart jönni. Én ott a 18-as szénbányába kerültem. Ez egy amerikai érdekeltségű bánya volt.

Képzeld el, hogy 1000-1200 mélységben voltunk... ugye víz folyt oda, és hát mindíg szívattyúzni kellett.

Volt olyan, hogy tavasszal állt a víz a szobában. Vödörrel kellett kihordani a vizet. A 10-es lágerben mesélték, hogy olyan nagy volt a víz, hogy csináltak egy teknőt, csónakot, és aki ki akart menni, annak odalökték a csónakot, fogódzkodott a priccsen és úgy ment fel a lépcsőnél.

Na, ott voltam egy egész nyarat, őszig. És akkor elvittek minket a 9-es lágerbe.. Minden lágernek száma volt, 9-es lágerbe kerültünk néhányan. A többieket is elvitték, csak más helyre. Később, úgy látszik a szénbányák igénye szerint kértek 20-30-50 embert, munkásnak. Úgyhogy most a 9-es lágerbe kerültünk, és ott jártunk szénbányába dolgozni, a 8 2 *piz*be, a *piz* azt jelenti, hogy per. Tudod, azért mondok ilyen orosz szavakat, mert közben megtanultam oroszul.

Ez jó is volt, mert megértettem, amit mondanak. Nos, én előnyben voltam azzal a nyelvtudással, mert apám négy évet volt szibériai fogságban, az első világháborúban. Kint egy gazdánál dolgozott, és megtanult oroszul. Nem csoda, hogy ennyi idő alatt megtanult. És én itthon tőle sok szót hallottam, mint például 10-ig számolni, meg a tejet hogy hívják, meg a kenyeret, meg ilyeneket. Nagy előnyben voltam a többiekkel szemben.

A 9-es lágert dupla drótkerítés vette körül. Úgy dupla, hogy méterenként még egyet felhúztak. Húsz centinként tüskés drótot is kifeszítettek. Ilyen 2,5-2,8 méteres magasságban, tehát átmászni nem lehetett rajta. Őrtornyok is voltak. Eleinte álltak is fönt, őrizték a tábort, de később elhanyagolták. De ettől függetlenül próbáltunk kilógni, volt, hogy sikerült a tüskék alatt átbújni.

A lényeg az, hogy elkerültünk a 9-es lágérbe, onnan jártunk gyalog, hát egy olyan 5-6 km-re, minden nap, a bányába, 8 2 *piz*be. Na, most annál a 18-as bányánál, láttuk már azt a bányamunkát, hogy mi az. Egy bányát úgy képzelj el, mint egy falu a föld alatt. Utcák vannak, számok vannak ott. Ki kell ismerni magadat. Lényeg az, hogy már láttuk az itteni munkákat és mikor ott jelentkeztünk, kérdezték ki mihez ért és mi azt mondtuk a Mísek Pali bácsival, hogy mi ácsok vagyunk. Ahol a csille megy, az egy ilyen 2,5-3 méter széles vájat egy vagy két sín és ott megy a csille, megy a szén. Hát a szénréteg, ahol mi ott dolgoztunk, az olyan 120-130 centi, tehát mindig gugolnunk kellett. Fölállni nem lehetett, mert plafonba ütköztél.

Mi azt mondtuk a Mísek Pali bácsival, hogy mi sprájcolók vagyunk. És akkor azok lettünk, kaptunk szerszámot hozzá: baltát, fejszét. Nekünk kellett állítani a rámákat, ahol a csillék mentek. Ilyen villanypózna vastagságú fákat képzelj. Ide egy láb, oda a másik és fönt a gerenda. Ez volt egy ráma. Ilyet kellett 8 óra alatt hármat készíteni, ez volt a norma.

Csak hogy nekünk volt egy nacsalnikunk. A nacsalnik az a főnök, a parancsoló, a mindenes. Nagyon jó főnökünk volt, aki azt mondta, ha a normát túlteljesítitek, akkor kaptok *talont*. A talon az egy postabélyeg nagyságú fizetőeszköz, amiért három deka szalonnát, három deka cukrot és tíz deka kenyeret kaphattál. Ha túlteljesíted a normát. Na, most ha ilyenből összespóroltál egy négyet-ötöt, akkor egyszer jóllaktál.

Mi marhák már nyolc rámát is tudtunk állítani egy műszak alatt és akkor a ruszók meg akartak verni, mert túlteljesítettük a normát. Akkor vissza kellett venni a munkatempóból. Többször találkoztunk ezzel a bajjal. Azt se tudtuk mi az a norma, mi fán terem. Mert önáluk ugye minden normára ment. Például szemet kilapátolni be a csúszdába kilenc tonna volt egy napra. Keserves élet volt az minden téren, például a gyerekek az iskolába újságpapírra írtak, mert más papír nem volt. Mikor odakerültünk nagy szegénység volt. Senkinek nem volt semmije, az ottani lakosoknak sem. Ők is szegények voltak. Jegyrendszer volt. Nálunk a lágérbe volt három kategória: Volt R1, R2,

R3-as kategória. Az R1 az a földalatti dolgozó volt. Az kapta a legjobb kaját és a legjobb kenyeret. 1200 gramm kenyeret kaptunk egy napra. De aki az R2-esbe tartozott, azok a felszínen dolgoztak a *kolhoz*ba, mint például az ács, meg a kőműves, tehát aki nem a föld alatt dolgozott, még a szénbányának a fönti dolgozói is R2-est kaptak. Annak már csak 80 deka kenyér járt. Volt az R3-as, a betegek, meg akinek semmi sem való, dögöljete meg alapon, az volt a 3-as. Úgyhogy az R1-es az nulla volt. El nem tudjátok képzelni, hogy mit ettünk. Hát például mikor tavasszal, vagy nyáron, a kolhozba ültették a cukorrépat, akkor a cukorrépa palántát hozták be. Lemosták, fölszecsckázták, mint a kacsáknak, fölfőzték vízzel, megsózták, ez volt a leves. Zsír semmi, semmi. Ebből tessék dolgozni! Kása? Hát a kása az általában a hántolt köles. Azt főzték meg, az volt a kása. Kaptál egy kanál kását, kaptál hozzá esetleg egy valamit, ami lehetett hús is, hetenként tán egyszer, akkora lehetett mint egy stolwerck cukor. Vagy ha omlettet kaptál, akkor az akkora volt, mint egy fél kártyalap, olyan vékony, mint a papír. Az emberek nem azért haltak meg, mert sokat dolgoztak, hanem mert éhen haltak.

Ezt csak úgy tudtuk ellensúlyozni, hogy eladtuk, amink volt. Mindenki a saját ruháját, a saját dolgait. Hát én például mondjam azt, apámnak volt egy nagyon jó meleg bárány bunda kabátja. Eladtam. Eladtam a csizmámat, mindent, amit lehetett, mert helyette vettem egy ilyen vattakabátot. A példa kedvéért: eladtam a kabátot 100 rubelért és 20 rubelért vettem vattakabátot, tehát a 80 rubelért ételmet vettem. Eladtam a csizmát, vettem helyette egy bakancsot. Eladtam, amit lehetett, mindent, még a zsákot, amivel a sonkát vittem, még azt is eladtam, a plédet, amivel takaróztam, azt is.

Az emberek éhen haltak. Ha azt vesszük, nem a munka tette tönkre sok embert, hanem az éhenhalás, nem volt mit enni. Volt olyan, aki azt mondta, megyek a vacsorámért, azt mondta a másik: én már azért se megyek, az a leves már rajtam nem segít. Volt, aki elcserélte dohányra az ételt, ez volt a legveszedelmesebb dolog, a kenyeret, bagóért...

Mert annyira függő volt. Cigaretta nem is volt, hanem mahorka, ami egy háznál termelt dohány. Na, most rafináltak voltak ezek a magyarok már, úgy hogy kimentek a bazárba dohányt venni, és akkor ott próbálni lehetett. Csinált egy jó vastag szivart., megpróbálta: hmm nagyon erős, és zsebre tette, majd a másikinál is próbált egyet. Szóval ilyen rafináltak is voltak.

Túlélni. Enni. Akármit, csak enni legyen. A lágerélet később jobb lett. 1947-től már fizetést is kaptunk. Szerettem délutáni műszakba menni, mert akkor este jöttünk haza, ugye a sötétbe, és akkor lehetett menni a kertek alatt lopni ezt-azt, cukorrépat, kukoricát, és abból csináltunk mi kaját magunknak, pótkaját. Ami úgy készült, hogy volt egy vaslemez. Ki volt lukasztva, mint a reszelő és azon lereszeltük a csöves kukoricát, a cukorrépat azt beledaraboltuk, a konyhán kértünk sót, két téglát állítottunk és arra rá azt a valamit. Nekünk volt egy rossz vödörünk, aminek talán ötödik feneke

volt már. Abban főztük meg ketten, egy varsányival voltam akkor párban. És akkor megettük az egésztest, de jól nem laktunk. Mert akkor zsír azért nem volt. Azt hiszed, hogy feszül a hasad. Olyan is volt, aki megfőzte a kenyeret, mert akkor megdagadt és jobban feszült a gyomorban.

- *Tehát mindig éhesek voltak, mondhatjuk?*

- Mindig, mindig. Akörül forgott a világ.

A lágerélet később jobb lett. Most úgy magamról beszélek megint. Én ugye megtanultam oroszul. Hát lenn a bányában muszáj volt megtanulni. Mindennap egy-két szót tanulsz meg. Volt egy olyan ruszki, aki segített még abban is, ha én nem jól ragoztam. Azt mondta: ez olyan, mint a zenében a fals hang: nem érzed, hogy így nem jó, nem így kell mondani. Ja! Így....

Szóval még ez is segített rajtam. A lényeg az, hogy ez már a 15-ös lágerben volt, az volt a harmadik helyem, és egyben az utolsó. Ott a tolmács egy haraszti ember volt, Gráf Marci bácsi. Azt mondta, nem bírja már a munkáját, mert reggel 6 órakor ment ki az első csoport, ugyanis 3 műszak volt. 6-tól délután 2-ig, 2-től este 10-ig és este 10-től reggel 6-ig. Ez a három műszak beosztás volt. Na, most a tolmácsnak mindig ott kellett lenni a kapuban a névsort olvasni, kiengedni az embereket, bejegyezni. Be kellett írni, ki ment dolgozni. Mondta a Marci bácsi, nem bírja már, nem bírja. Van itt egy Grimm Antal, az én voltam, hogy ő jól beszél oroszul, hogy osszák oda őmellé, másodtolmácsnak. Aztán kineveztek másodtolmácsnak. Érdekes, hogy a Marci bácsi, ő tudott írni oroszul, én írni nem tudok, én olvasni tudok. Beszélni én jobban tudtam, mint ő. Könnyen tanultam a nyelvet. Ha valamit le kellett ott fordítani a tiszteknek én segítettem. Nekem olyan dolgaim voltak, hogy még a rendőrségre is elkerültem, mert egy illető összeverekedett a szénbányába egy ruszkival és pajszerrel megverte a ruszkit. Marci bácsi nem tudott jól oroszul, én jobban tudtam. Azt mondta a ruszki katona neki: te megverted az oroszot, de ő csak meg akart verni. De te megverted.

- *És milyen ágyban aludtak?*

- Ágy nem volt.

- *Hát mi volt?*

- Priccs.

- *És az milyen volt?*

- Képzeld el egy emeletes ágyat. Vég nélkülit, a fejed magasságban, kis lábakon és fölötte egy méterrel van a másik. Nem külön ágy, vég nélküli, tehát úgy faltól falig. Úgy aludtak, mint a répák.

- *És hányan lehettek így egy szobában?*

- Amekkora a szoba volt.

- *Tehát mondjuk 40-50 ember is?*

- Akár. Én mikor a 15-ösben voltam, az félig földalatti építmény volt, ott lehettünk talán százan is egy ilyen szobában. Azért mondom, hogy félig föld alatt, mert ez részben jó volt, mert ugye a föld alatt nem volt hideg

télen, meg az nem fal volt, hanem oszlopok voltak felállítva, és jobbról és balról deszkával volt kirakva és a közepe megtöltve fűrészporral. Tavasszal állt a víz a szobában, hogy vödörrel kellett kihordanunk.

Az enyém egy érdekes sors, mert tolmács nem mindenki lehetett, meg harmonikázni sem harmonikázott mindenki, csak én magam.

Lengyelek és németek is voltak valamennyien a táborokban, nem sokan. Lengyel az volt, körülbelül a harmada. A lágernek a létszáma az olyan 500 fő lehetett. Most a második lágerben érdekességképpen mondom, Schwarzmeeer-deutschen is volt, fekete tengeri németek.

- *A táborban mindenki németül beszélt?*

- A legtöbben. Hát ugye, aki magyar volt... például egy nevet mondok: a Zsoldos Imre ceglédi magyar ember volt, nem tudott németül.

- *Akkor leginkább német szót lehetett hallani ott a táborban?*

- Főleg, főleg. Hát a lengyelek azok lengyel németek voltak. Azoknak az volt a bűnük, hogy német származásúak voltak. Nekünk is az volt, de ez nem jelentett semmit már, mert a végén úgy is csak egy szám létezett. Az enyém az 1610-es szám volt.

- *És milyenek voltak az örök?*

Folyt a vér sokszor, akiket elkaptak... tudod, rengeteg rossz ember is van a világon. A tolmácsok eleinte mumusok voltak. Azok verték meg a magyarokat, akik maguk, saját véreik voltak. Mert engem előbb is akartak tolmácsnak. Én nem akartam tolmács lenni, nem voltam egy verekedős ember.

- *Őket miért verték meg?*

Mert loptak valamit biztos.

A későbbi időben a fatelepen dolgoztam. A fatelepen loptuk a fát. Képzeld el egy 5-6 hektáros területet, ez volt a fatelep. Ami tele volt fával, mindenféle méretben. A ruszók, akik építkeztek, a bazárba kint általában azért mentünk, mert vettek tőlünk fát. Na most akik vettek...kifizették, amit mi éjjel loptunk. Meg volt rendelve, hogy mittudom én kell 10 gerenda, meg akkor ugye a 20 szarufa, meg ennyi deszka. Általában ketten, hárman mentünk ki a fával. Úgyhogy már nappal odakészítettük, éjjel az őr fölkeltett minket.

Általában éjfél után, mert a 11-kor volt vége a délutáni műszaknak és már éjfél után csendes volt az utca, már lekapacsolták a villanyt az egész területre. És akkor mi vállra vettük a cuccot, vittük ki és ott a ház mögött letettük. Nem volt senki, akinek szóltunk. Hazamentünk, aludtunk tovább. Mikor le volt szállítva az anyag, akkor a bazárban kint fizettek. Úgyhogy ebből volt plusz pénzünk. Végül már fizetést is kaptunk, szó se róla. Már jobban ment az élet.

- *Sokan meghaltak kint?*

- Naponta 8-10 halott is volt. Ilyen kétkerekű kocsik voltak, elég nagy kerékekkel, és oda felfektették a halottakat. Volt három ilyen priba, a halottakat ők gyűjtötték össze napközben. Éjjel egy ilyen pincszerű gödörbe helyezték őket és akkor másnap reggel vitték ki eltemetni. 8-10-et feltettek a bricskára, hosszába, és kint az árok szélén, felemelték az elejét és belecsúszatták a holttesteket és akkor hozták rá kis földet, másnap hozták a következőt. Ennyi volt a temetés. Nincs temető. Ha eljött a tavasz, akkor karok meg a lábak kiálltak a földből. Ronda dolgok ezek. Csupa, csupa szörnyűség. Semmi jó ebben nem volt, semmi!

- *Betegségek?*

- Voltak, de a járványok ellen oltottak minket. Időnként elvitték az embereket a fürdőbe, megnyírták és bekenték őket valami fekete kenőccsel. Ez a *flekktifusz* ellen volt, amit állítólag a tetvek terjesztettek. Mert tetű az volt minden mennyiségben, meg bolha és poloska is.

Nagyon keserves dolgot képzelj el. Mikor enni se, inni se, szóval csak rosszat, csak rosszat. Aki nem élte át, az el se tudja ezt képzelni, hogy ilyen is van.

Bent a lágerben rájött a főtisztünk, hogy én tudok harmonikázni. Négy éves koromtól kezdve harmonikázok. Nagyon szeretek harmonikázni. Nem kottáról játszok, én úgy játszok a hangszeren, mint a cigányzenész, kotta nélkül, így fültre. Amit rendelsz, azt játszom. A bazárban árulták a ruszki katonák az otthonról elzabrált harmonikákat. Ha valahol egy illető öt évig van, azt megismeri már a falu is, mindenki tudja név szerint. Aztán ott nagyon néztem a harmónikát. Azt mondta nekem: akarsz rajta játszani? Akarok. Tudsz? Tudok. Aztán játszottam a bazárba. Persze a másik is odahívott. Az övét is mutassam meg, hogy szól. Következő szombat volt megint. Ezt megtudta a lágerparancsnok. Azt mondja, te tudsz harmonikázni? Igen. És ha veszünk neked egy harmonikát?

Akkor elmentünk Sztalinoba. Egy kisebb város volt, ahol volt hangszerbolt. És leutaztam a lágerparancsnokkal kettesben vonattal. És akkor vettünk egy harmonikát. Ott voltak kirakva, azt mondta, amelyiket akarod, a legszebbet. Hát persze, hogy a legszebbet választottam. Hazamentünk, azt mondta: itt van tessék, ha kérnek, játsszál vele, de te felelsz érte.

Úgyhogy a végén, mikor hazajöttünk sajnáltam, de ottmaradt. Hát mit lehet játszani? Csárdást nem, az magyar. De ugyanúgy ismerik a keringőt, meg a polkát, meg a tangót ugyanúgy ismerik, táncolták is. A lágerben a végén már, mikor jobban ment már a sorunk, volt már színpad, meg tánctér, egy olyan ellipszis alakú betonon.

Színpad is és a beton is úgy lett, hogy mindent loptak. Mert ott lopni szabad, csak el ne kapjanak. Mert ha elkapnak, egy tányér savanyú káposztáért, öt év Szibéria. El ne kapjanak. Meg, ha lopsz, lehetőleg ne a barátodat lopd meg,

hanem az államot. Na így lopták össze a színpadot is, akik kimentek az építkezéshez hoztak minden nap egy gerendát, meg egy deszkát.

Olyan sűrűn mentek egymás mellett, hogy nem látta senki mit hoznak. Úgy hozták be a cementet, zsebbe, meg a sódert is. Összefogással megy csak a dolog. Aztán a végén már ugye táncoltak, én meg zenéltem. Néha hoztak be filmeket vetíteni. Ilyen mozgó filmmasina volt az étteremben. Föltettek egy lepedőt, aztán ott vetítettek. Mozi előtt kellett harmonikázni, meg szünetben, meg a végén. Ilyen kulturális élet is volt a végén.

Színház. Hát tudod, ahol sok ember van, ott sok mindenfélehez értenek. Színdarabot maguk gyártották, meg a dobot, lelőttek egy kutyát, kidolgozták a bőrért, az volt a dob.

- *Mit játszottak a színházba?*

Hát például azt, hogy az illető hazajött és a feleségének itthon már másvalakije volt. Ilyen témákat.

Saját magunknak gyártottunk mindent, nem volt más.

- *De több szabadidő volt?*

- Szabadidő nem volt, de több volt a kaja. Az emberek jobban érezték magukat. Egy összeszokott társaság. Ugyanaz az ember, lehet hogy néha unalmas is volt.

Hívott ott a főnökünk, hogy hívjam össze a magyarokat, mert elmennek haza. Mikor megyünk haza kérdeztem? Nemsokára mehettek. Rendeld ki a magyarokat, csak a magyarokat. Srácok, kint sorakozó van!

- *De nem hitte el?*

- Nem, senki sem hitte el. Aki a bányába volt aznap, nem hallotta ezt. Ők a többiektől tudták meg. Majd kisorakoztunk az udvarra, mondja a főnökünk: haza fogtok menni nemsokára. Azt nem tudom meddig dolgoztok még, de a végén 10 napot nem dolgoztok már. Itt bent a lágerbe lesztok. Minden pénzt el kell költeni, rubelt nem lehet hazavinni, aranyat nem lehet hazavinni, a nőket sem lehet hazavinni.

Azt hozzá kell tennem, hogy volt olyan, aki már be se jött a lágerbe aludni, ruszki nője volt, vagy 5-6 ilyen ember volt. Volt, aki ács volt és épített házat a csajnak. De ha valaki nagyon akart és tetszett neki, akkor vissza lehetett jönni. Én azt hiszem, hogy nem ment vissza senki.

Haza már nyitott vagonban jöttünk. Marhavagonba jöttünk Magyarorszáig és Magyarországtól már személyvonattal utaztunk haza.

Volt konyha a vonaton, egy vagon lett kijelölve erre a célra.

- *Mit főztek?*

Kását, meg ilyeneket, nem palacsintát... Általában odasült, mert ugye elindult a vonat, nagyot rántott, kilötyögött a víz, odasült a kása. Nekem nem kellett semmi, mert én bevásároltam magamnak.

Mikor hazajöttünk, Debrecenben lettünk kirakodva, ott kaptunk egy orvosi vizitet, ami semmiből se állt és kaptunk 20 forintot, meg egy papírt.

Azzal kezdhették az életet, 20 forinttal. November 4-én jöttem haza este, 8 felé, Harasztira jöttem, mert addigra anyám már Harasztira ment férjhez. Ez külön történet még. Apám meghalt, mikor itt állt a front. Én egyedüli gyerek vagyok, nincs testvérem. Így az anyám egy harashti emberhez ment feleségül és én oda jöttem haza.

Mikor Harasztira hazajöttem éjjel, sosem felejttem el, szombat volt, ott voltak a rokonaim, mamámnak a rokonai, mert ő harashti lány volt, és kacsa volt vágva. És akkor mondták nem szabad neki enni, ne adjál neki, mert akik hazajöttek ilyen lesoványodva és jól laktak egyszer-kétszer, meghaltak. Nem szabad neki. Akkor kinyitottam az én kofferomat, aztán volt kis szalonnám, meg cukrom, meg ruszki kenyér. Jaaaa, hát ha te ilyen... hát akkor adhatsz neki...

- *És azt már tudta, hogy az anyukája Harasztin van, lehetett levelezni?*

- Aki a normát túlteljesítette, az kaphatott vöröskereszt által levelezőlapot, de annak csak a fele érkezett célba. Tehát tudtam róla, kérdezte, hogy mit szoltam hozzá. Mit szólhatok én ott hozzá? Még azt sem tudtam, hogy hazajövök-e egyáltalán. Mert ugye a ruszkik állandóan mondták: *szkóra domoj, szkóra domoj*, ami azt jelenti nemsokára haza.

Hát a nemsokára az majdnem öt év.

Magyarország
Jók. Gerstenbrein Jakabné!
Dunakaraváti
Templom ú. 12. sz.
Pécs m.
6. laps
Jók. Grimm Antal a. a. a. P. 1026/a

Grimm Antal küldte a 1026/a lágerből édesanyjának Gerstenbrein Jakabnének.

Feil Jakabné sz. Glázer Borbála
(1922-)

KÉSZ taksonyi csoportja és a Települési Önkormányzat nevében Györke Erzsébet és Wágnerné Bartha Zsuzsanna szerveztek egy kötetlen beszélgetést, melyen Rézi néni így emlékezett vissza a több évtizeddel ezelőtti eseményekre.²⁶⁹

Mit dolgoztak a nők kint?

A nők feladata volt, hogy a férfiaknál felmossanak. Ekét is kellett húzunk, a lovak helyett befogtak minket, hat lány húzott egy ekét. Hárman taksonyiak és hárman berceilek vagy fegyverniekiek voltak, erre már nem emlékszem pontosan.

„Szeretnék szántani, hatökröt hajtani, az ekét tartani”- ezt énekeltük sokszor

Miután felszántottuk a földet, fel is kellett ásni, azt nem tudom mit vetettek oda. Aztán volt, hogy a bánya előtt kellett ülnünk két méter magasban ketten, két nő. A bányából följött a „kacsa” (vízcsatorna, ahol feljött a szén), ha követ láttunk ki kellett szednünk a szén közül. Egyszer felszakította a nadrágomat, édesanyám adott tűt, cérnát és ollót, amit otthonról hozott és megvarrtam. Ezt kellett nekünk csinálni. Másnap megint oda kellett menni, kaptunk egy nagy iskolatábla méretű szitát. Ketten voltunk és egy lapáttal kellett a szenet rá dobni, hogy a morzsa ráessen és a nagy darabok meg rajta maradjanak. Utána megpihentünk, a lapátra tettük az állunk, pihentünk. Akkor jött egy ruszki, „*davaj, davaj*”- azt mondta. Mondom „*nye davaj...*” ,biztos gondolta hát ez tényleg igaz, kevés kaja és nem volt erőnk dolgozni, csak dobálni tudtunk.

Mit tudtak enni?

Én csak a korpa levesre emlékszem, biztos más is volt, de én a korpalevesre emlékszem csak. Hívtak parasztházhoz dolgozni, hárman mentünk, Egy orosz vitt minket oda, napraforgót kellett kiverni. Délbe jött a néni, jó mélytányérral, bableves volt, jó sok babbal. Hát ott nagyon jól laktunk, utána kellett még egy kicsit dolgozni és haza mehettünk.

²⁶⁹ Készült: 2014. április 12-én Taksonyban. Az interjút készítették: Györke Erzsébet és Wágnerné Bartha Zsuzsanna. A videó interjút rögzítette: Wágner Attila.

Emlékszem, mikor a férfiak, bányászok, mentek pénzért... mert ők kaptak egy kis fizetést és több kenyeret... mi nők nem kaptunk pénzt, de mi is oda mentünk. Ketten ott álltunk, megint jött egy ruszki, megint *davaj robo-te...*, megint csak dolgozni.

Egyszer egy szép nagy házhoz kerültünk, szép nagy terasszal, két szék volt ott, mondták üljünk le jött egy néni egy tányérral jó nagy kenyerekkel, sajttal meg volt kenve, cukorral szórva. Mikor megettünk, figyeltek, hogy készen vagyunk e. Jött a néni, hogy lehet haza menni, nem kellett ott dolgozni, csak azért hívott, hogy enni tudjon adni nekünk

Volt, hogy három férfi meghalt ott ahol takarítottunk, de nem taksonyiak voltak, és én 3 zsák szalmájukat kiöntöttem, szép, erős anyaga volt a zsáknak. Varrtam belőlük három inget, anyám adott cernát és tút. Ott volt egy fiatal lány, az öcsémmel egy idős volt 18 körül. Megkért, hogy adjak neki egy inget és hoz cserébe omlettet, mert ő a konyhában is segédkezett. Mondtam, hogy persze adok szívesen. Mikor vittek haza minket, mondta, hogy sajnálja, hogy most már nem tud nekem omlettet adni. Mondom az nem baj, mennél inkább te is haza már.

Hol aludtak?

Szőnyeg, bútor nem volt. Fel kellett mosni a betont. Volt szalmazsák alatta, nem volt szalma benne, csak olyan anyagból zsák, ami teli volt tömve valamivel. Ott aludtunk.

A hazafelé úton történt még valami?

Hazafelé Romániában megálltunk Máramaros-szigeten ott voltunk egy hétig, hogy összeszedjük magunkat. Leves volt jó sűrű tésztával is. Zöld paradicsomleves volt, nem ettem meg, mások sem.

Volt esetleg gyógyszer, ha valaki beteg lett?

Nem volt gyógyszer, meg kellett halni.

A szökésre volt példa, Ön nem próbált megszökni?

Nekem egy idős ruszki adott egy lovat, hogy legeltessem. Egy nagy kerék napraforgót adott, víz is volt. Gondoltam, ha tudnék lovagolni, hazajöttem volna.

A férjével ment ki, a gyermekét itthon hagyta meg ismerte e a gyermek?

Anyósomnál laktunk, mikor haza jöttünk, a kisfiam Jakab az édesanyáméknál volt. Amikor elhurcoltak minket még csak 2,5 éves volt, amikor haza jöttünk már 4. Mikor hazajöttünk nem nagyon emlékezett ránk, de volt egy szekrényünk, amiben a ruháim voltak és a gyerek mindig mutogatta, hogy ez is a mama ruhája az is a mama ruhája....

Kevei Györgyné sz. Kreisz Anna
(1925-)

KÉSZ taksonyi csoportja és a Települési Önkormányzat nevében Györke Erzsébet és Wágnerné Bartha Zsuzsanna szerveztek egy kötetlen beszélgetést, melyen Rézi néni így emlékezett vissza a több évtizeddel ezelőtti eseményekre.²⁷⁰

Azt mondták három napi munkára kell menni, a Kultúrháznál kellett gyülekezni, azt beszéltek Lacházára (Kiskunlacháza) kell menni bombatölcséreket betemetni. De abból nem lett semmi. A húgom otthon maradt édesanyámmal, még csak 12 éves volt. Édesapámmal együtt vittek ki, ő 44 éves volt ekkor. Kiskunlacházán egy kocsmába vittek minket, kb. 2 napig voltunk ott, utána jött a marhavagon 1 hónapig úton voltunk, ide toltak-oda toltak minket. Kaját dobtak be, ha leállt a vonat. Ha volt tócsa oda mentek vízért.

Mikor kikerültünk, egy nagy helységben voltunk, ahol a tető el volt bontva mindenhol ahol találatot kapott, be volt löve. Azt mondták, na, jön a kaja: jött a kaja zöld paradicsom leves, egy körömyi hússal...ez volt az első ebéd, amit kaptak férfiak, nők.

Ezután szétosztottak minket, velem az édesapám, meg két bácsikám jött. Kreisz Pali, a villanyszerelő Palinak az apja, meg a Tiefenbeck Flóris²⁷¹, az Annusnak az apja. Hol a szénbányába, hol a kórházba dolgoztunk, ahol csak kellettünk, a TSZ-be, az építkezésen is. Lekerültünk a szénbányába. A férfiak elől voltak, robbantottak, a nők meg hátul voltak válogatták ki a köveket a szalagról, ahogy jött fel. Volt ahol csille sem volt. Az építkezésnél téglát vittünk fel *Noszkiba*, ahová kellettünk oda löktek bennünket.

Egyszer mikor dolgoztunk jött az egyik néni, hozott nekünk palacsintát. Azt mondta együk meg megérdemeltük, mert az ő fia Magyarországon van, és ott nagyon jó neki, jól bánnak vele, azért hozott nekünk palacsintát.

270 Készült: 2014. április 12-én Taksonyban. Az interjút készítették: Györke Erzsébet és Wágnerné Bartha Zsuzsanna. A videó interjút rögzítette: Wágner Attila.

271 Stutz Ádám Snizhneben Tiefenbeck Flóriánt temette Wágner Teréz mellé.

Amikor meg a krumpliföldeken voltunk akkor meg nem volt semmink.

Oroszul nem tudtunk, csak mutogatással tudtunk kommunikálni. Sokan megpróbálták megszökni.

Néha volt zene is. A bányászlányok sokat énekeltek.

Berceliekkel (Ceglédbercel) voltunk egy barakkban, priccseken feküdtünk. Volt olyan, hogy olyan helyre kerültünk, ahol a patkányok jöttek éjjel zaklatni. Tetű is rengeteg volt.

Télen kellett menni havat lapátolni, az egyik nő a Wágner Maris, a taksonyi bakter lánya velem volt egy helyen, vele osztottuk meg a csizmát. Levette a szalma csizmát, én felvettem mentem lapátolni kellett az utat, de mikorra készen lettünk lehetett menni újra, annyi hó esett.

Kint megtartottak valamilyen ünnepet, karácsonyt, húsvétot?

Emlékszem május elsejét megünnepelték, még fehér kenyeret is kaptunk, hogy karácsony volt-e, arra nem emlékszem.

Nagy fájdalom volt, hogy édesapámmal egy idő után külön raktak minket, nem is tudom hol volt, azt is csak a konyhán lévőeknek köszönhetem, hogy szóltak az édesapám a pincében van holtan. Az én édesapám első évben újevkor halt meg. Erre az egyre jól emlékszem...oda hívott az Erzsi néni, mert akik a konyhában voltak, ők tudták, hogy az én apukám meghalt. Azt mondták, menjünk a pincébe nézzem meg, ...annyi halott volt ott, az egyikről a csizmát levették...meztelenek voltak. . Én nem mentem le a pincébe, az ajtóba megálltam. A halottakat egy nagy kocsira pakolták fel, hogy hová vitték őket nem tudjuk. Volt ott egy kórház, ahová takarítani jártam, taksonyiak is voltak ott. Mindig félték az emberek, hogy ha felmosunk, ellopjuk a csizmájukat. Féltették, mert nekik csak az az egy jutott, és ha az elveszett nem tudtak dolgozni menni és akkor bizony nagy bajban voltak. A telepen lakott a Wágner Józsi és a fia, akit szintén Wágner Józsinak hívtak. Emlékszem az is ott bent feküdt és úgy féltette a bakancsát, hogy ha ellopják, nem tud dolgozni menni. Egy Kalocsnyit²⁷² hordtunk télen-nyáron.

Imádkozni, templomba járni tudtak ott?

Reggel, ha már világos volt, felkeltettek minket. Ha a női kísérő jött elkísért minket a kolhozba (nem tsz volt kolhoz!), útközben volt egy templom bemehettünk pár percre. De ha a férfi volt, az mindig csak káromkodott.

Kitől tudta meg, hogy hazajöhet?

A csoportvezető mondta, hogy kik mehetnek haza, meg a főnökök is oda jöttek és mutogatták, hogy ki marad, és ki mehet. Aki dolgozott, az nem volt ott, ahol a betegek voltak, de közülük is írtak össze párat és hazaengedték őket.

272 Szalma csizma

Mesélne egy kicsit a hazaérkezésről?

Nem bántottak minket két évig, beteg lettem 44 kilós voltam, amikor hazajöhöttem. Debrecenbe érkeztünk vonattal, ott kaptunk 20 Ft-ot és egy igazolványt. Pestre Szile Évivel, Antóni Nancsival és Gráf Nancsival érkeztem. Itt már várt minket egy férfi, ő hozott haza minket. Évi ismerte őt, villamossal mentünk át Pesten, Harasztiról pedig gyalog jöttünk a csomagjainkkal. Mindenki haza ment, sietett haza. Az ABC-nél jöttünk be Taksonyba és utána mindenki ment amerre lakott.

Emlékszem, miután hazajöttem napokig csak feküdtem az ágyban, édesanyám meg csak nézte, hogy élek e még.

Misek Pál
(1924-2008)

Először azt szeretném megkérdezni, milyen körülmények között érte Önöket annak idején a hír, hogy kényszermunkát kell majd végezniük?²⁷³

1944 decemberében a falu már teljesen az oroszok kezén volt. Már nem lövöldöztek akkor, de a karácsonyt még a pincében töltöttük. Az ünnepek után december 27-én tudtuk meg, hogy jelentkezni kell a községházán. Nem emlékszem biztosan, de azt hiszem, hogy kidobolták.

Mit mondtak Önöknek?

Nem sokat. Annyit tudtunk meg, hogy munkára visznek minket, de hogy hova és mennyi időre, azt nem. Mondták, hogy vigyünk magunkkal 18 napra való élelmet és két váltás ruhát. Két napig szedték össze a fiatal nőket és férfiakat, pontosat nem tudok mondani, de körülbelül 800 személyt. Voltak köztünk olyanok, akik korábban katonák voltak, csak addigra már nem harcoltak.

Mikor indultak el?

Nem január 3-án, hanem 1-én indultunk el gyalog Kiskunlacházára. 3-án már Ceglédbercelen voltunk. Még mindig semmit sem tudtunk, de itt azt mondták, hogy Szolnokra visznek munkára a vasúti gócponthoz vagy Bankházára, a szétbombázott repülőteret javítgatni. Igazából csak akkor ébredtünk fel, amikor ránk zárták a vagonot és ledrótozták.

Milyen volt a vonatút?

Hát már az is szörnyű. Mindegyik kocsiban 40-40 ember. Volt mindenhol valamilyen kályhaféleség, de használni nem tudtuk. Az étellemmel egy darabig nem volt gond, mert vittünk magunkkal sonkát, szalonnát, meg ami otthon volt. Voltak többen, akiknél nem volt, azt odahívtuk és megkínáltuk. A vagonokban nem volt illemhely, úgy kellett bicskával lyukat vágni a padlóba. Igaz, hogy férfiak és nők külön voltak, de így is nagyon kellemetlen volt, mert mégis csak egymás előtt kellett elvégezni

273 Nagy Lajos Zoltán: i. m. 433-435. o. Az interjút készítette: Nagy Lajos Zoltán.

a dolgunkat. Mi férfiak még csak hagyján, de képzeljék el a nőket! Akkor voltunk először meglőve, amikor láttuk, hogy a magyar határon lévő Lőkősházát is elhagyja a vonat. Utána Arad jött, azután Brassó. Amikor megálltunk és kinyitották az ajtókat, néha meg tudott szökní valaki, de a mi vagonunkból például senki.

Az Olt folyónál nyílt pályán kiengedték az embereket, de hát akkor már hova szökhettünk volna! Idegenben voltunk, a fegyveresek körbevettek bennünket. Ott kaptunk először kosztot. Mi úgy hívtuk, zergehús, mert nem volt más, mint egy sovány rész meg bőr. Nem tudtunk mit csinálni vele. Kiakasztottuk az ablakba, hogy ne bűdösödjön meg. Akkor döbben-tünk rá, hogy hova megyünk, amikor Kisinyov után nyílt pályán megállt a vonat. Az már a Szovjetunió volt. Orosz gyerekeket láttunk a szemétkben, trágýában ennivaló után keresgélni. Odaszaladtak a vonatunkhoz és mitő-lünk kértek élelmet.

Mikor és hogyan érkeztek meg Ukrajnába?

Egy hónap út után, 1945.február 1-én érkez-tünk meg Novi Dombasba. Ott érdeklődtünk, hogy mi lesz velünk. Voltak köztünk volt frontszolgálatosok, azok tudtak már valamennyire oroszul. Voltak szerbek is például Tökölről, akik szintén megértették magukat az oroszokkal. Ez a Novi Dombas nevű hely a Miusz folyó mellett terült el. A közelben volt Makajevka és Krasznoj Lucs, valamint 70km-re Sztalino. Egy olyan lágérbe vittek bennünket, amit „amerikanszki”-nak hívtak.

Tudja, hogy miért nevezték így?

Azért, mert a közelében volt egy amerikai érdekeltségű bánya, nagyon modern felszereléssel. Az orosz bányák jóval korszerűtlenebbek voltak. Ennek az amerikanszki bányának a vonzaskörzetében voltunk, kb. 500 méter-re. A lágérünkben kőépületek voltak, fa belsővel. Körülöttünk drótkerítések, a sarkokon őrtornyok gépfegyverekkel. El lehet képzelni, hogy milyen érzés volt.

Mások is voltak már ott?

Igen. Voltak a lágérben fekete-tengeri németek Odesszából és környékéről, akik kitűnően beszéltek oroszul. Amikor a háború idején Hitlerék bevo-nultak oda, ezeket a németeket kiköltöztették onnan, és Lengyelországban telepítették le a lengyel parasztok birtokába, de az oroszok, mint árulókat, visszavitték őket és Málenkij robotra fogták. Ezen kívül voltak még ott sziléziai németek, meg lengyelek, akik rettenetesen utálták egymást a ruszkikkal. Meg mi magyarok, akik között volt, aki egy szót sem beszélt németül. Összesen talán háromezren lehettünk az amerikanszkiban.

A foglyoknak milyen típusú munkát kellett végezniük?

A legtöbbben bányászok voltak. Novi Dombasnál 7 rétegben volt a tiszta antracit. Ott bánya bányát követett. Ezen kívül utat, vasutat javít-tattak az emberekkel, építkezéseken és kolhozokban dolgoztatták őket.

A kolhoz Mitrovkában volt, a disztrófikusokat, vagyis, akik az éhezéstől mentek tönkre, odavitték. Hatalmas volt, az oroszoknál mindent hatalmasnak kell képzelni. Aki lerobbant a lágerekben, azokat kivitték mezőgazdasági munkára. Ott tudtak hagymát, krumplit lopni, illetve az oroszoktól is kaphattak valamit.

A taksonyiak végig az amerikai lágerekben voltak?

Nem. Az egy gyűjtőláger volt. Hat hónapig voltunk ott, utána szétszították a társaságot hat-hét kisebb lágerekbe. Nem mindenkit vittek át. Az ott maradtak balszerencséjére közülük haltak meg a legtöbben. Én egy egész tűrhető lágerekbe, a 9-esbe kerültem, Sznizsno közvetlen közelében. Ez a tábor nem volt nagy, két épülettel és egy barakkal. Szegény feleségemék viszont egy nagyon rossz lágerekbe kerültek, a 10-esbe. Pincében voltak, ahol térdig érő talajvíz volt, ezért köveket kellett lerakni, hogy eljussanak a priccsekhez. Tetű nagyon sok volt. Időnként kifózással fertőtlenítették a ruhákat, amivel megölték a tetveket. Persze utána újra megjelentek. Kék munkaruhánk volt. Ingünk, alsónadrágunk nem nagyon. Aki télen dolgozott, az kapott pufajkát, vattanadrágot, halinacsizmát vagy bakancsot. A bányászok csak gumikalucsnit. A lágerek jó lett volna, de a bányához, ami Makajevka szomszédságában volt, 4 és fél km-t kellett gyalogolni esőben, sárban, hóban, míg az ember odaérkezett. Rettenetes körülmények között dolgoztunk, nagyon sokan haltak meg. Ahogy fogyott a nép, úgy vonták össze a lágereket.

Akkor nem is a 9-es volt az utolsó?

Nem. Ennek a lágereknek a megszűnése után együtt voltunk a feleségemmel a 15B lágerekben. Már Taksonyból is ismertük egymást, de igazából kint ismerkedtünk jobban össze. Ott voltam szakács is a konyhán, a feleségem meg segített nekem. Egy orosz tisztnek megtetszett, én viszont nem hagytam, ezért bedugtak bennünket a bányába. Ez volt az utolsó lágerek, ahol voltunk. 1948-'49-ben már sokkal jobban ment a sorsunk, levelet írhattunk, fizetést is kaptunk. Akkor már az emberek közül sem haltak meg olyan sokan, mint előtte. Én már elég hamar megtanultam oroszul. Második évben már meg sem tudták különböztetni, hogy orosz vagyok-e vagy magyar. Azok is ugyanolyan rongyosan jártak, mint mi. Voltak ott volt szovjet katonák is a lágerekben, akik a háború alatt német fogságba estek. Őket megbízhatatlannak tartották és ugyanúgy dolgoztatták őket. Német tolmács is voltam. Sikerült úgy bedolgoznom magam, hogy bizalmas ember lettem. Jártam Sztalinoba is, igaz mindig tiszt kísért. Amikor levelet kaptunk, engem vittek el, hogy elhozzuk.

Az oroszok milyenek voltak?

Mindenféle ember volt köztük. Jobb is, meg rosszabb is. Volt olyan tiszt, akivel baráti viszonyba kerültem. A foglyok között is volt ilyen is, olyan is. Jól emlékszem a Tábori Nándira, aki gyerekkori barátom volt, és mindenkinek segített.

Mikor ért véget a kényszermunka?

Egy hónap híján 5 évig voltunk oda. Nagyon megszenvedtük ezt az időt, de örültünk, hogy jöhetünk haza. Ez 1949 novemberében volt. Persze nem nagyon tudtuk, hogy mit találunk itthon. Cegléd és Budapest közt jöttünk a vonaton, nótáztunk, örültünk, hogy itthon vagyunk. Énekeltük a hazafias dalokat, azt nem tudtuk, hogy akkor már index alatt voltak, és nem is lehetett volna őket énekelni. Egyszer csak odajön egy öreg bácsi. Vállon veregetett és mondta, hogy: „Lassan az agarakkal, ti még nem tudjátok, hova jöttetek haza!” A többi nem figyelt rá, de én gondoltam, hogy valami történhetett. Azután itthon kiderült, hogy a feleségem szüleit kitelepítették, apám kuláksorban volt, de természetesen én is osztályidegen voltam. Decemberben összeházasodtunk és munkát kerestünk. Szerencsére, hogy az orosz nyelvet elég jól elsajátítottam, mert tolmácként el tudtam helyezkedni. Elkezdtük az életünket, de persze az átélt borzalmakat soha sem lehet elfelejteni.

Köszönöm szépen az interjút!

Meggyes Gyula (1928-)

Ha a Málenkij robot szóba kerül Taksonyban, akkor Meggyes Gyula bácsi neve biztosan felmerül. Ő az egyetlen túlélő a második hullámban elhurcoltak közül, akivel sikerült interjút készítenünk. 2009-ben Gárdonyi Adrienn kereste fel, 2013-ban Makra Mónika és 2016-ban Györke Erzsébet, egy beszélgetés erejéig. Mindhárom alkalommal részletekbe menően faggattuk Gyula bácsit, aki készséggel állt rendelkezésünkre.²⁷⁴

1928 november 6-án születtem Taksonyban, mint sváb. Szent Imre úton laktam, ott születtem. 1944. november 4-én érték el Taksonyt a „felszabadító” szovjetek. Akkor 16 éves voltam. A tankokon, mikor bejöttek, annyi orosz ült amennyi ráfért. November 6-án voltam 16 éves.

1945. január 3-án és 4-én kidobolták, hogy minden 17 évesnél idősebb férfi és nő jelentkezzen közmunkára az akkori levante otthonban, a mostani művelődésházban. Ekkor még a fiatalabbak, köztük, még én kerültem sorra. Az első hullámnak gyalog Kiskunlacházára kellett menetelnie, majd ott marhavagonokba rakták őket.

1945. január 9-én ismét kidobolásra került a sor, ekkor kihirdették, hogy az 1928-ban születettek szintén jelentkezzenek az akkori levante otthonban. Tehát ebben a csoportban voltak már olyanok, akik még alig múltak el 16 évesek. A németek összeszedése tudtommal nem lista alapján történt, bár a levantékról mindenhol volt nyilvántartás. Azt mondták az embereknek, hogy akik nem jelentkeznek, azoknak még a szüleiket és kisebb testvéreiket is elviszik, akik még otthon maradhattak. A második hullámban sokkal kevesebb nő volt, mert nagy részüket már elvitték előzőleg. Összesen kb. 40-en voltunk. Fölvették az adatokat. Itt volt egy orosz tiszt, voltak itt taksonyiak is, valamikor a 14-es háború miatt tudtak oroszul, de nem sokan. Amikor én következtem, akkor a tiszt meg is lepődött, hogy Meggyes Gyula, de hát ez magyar név. De mondták neki, hogy „de az anyja az sváb” és mennem kellett.

274 Készült: 2009 és 2016 között több alkalommal is Taksonyban. Az interjút készítették: Gárdonyi Adrienn, Györke Erzsébet és Makra Mónika.

Az estét ott töltöttük a levente otthonban, másnap reggel jött két teherautó. Kál-Kápolnára vittek minket, ott várt egy szerelvény, voltak a környékről is ott. 15 napi élelmet kellett vinni, de annyi senkinek nem volt. Február 10-én történt ez.

A vagonban fa priccseken aludtunk a lágerig. Mellékhelységként a szerelvény alján kivágott négyszögletes lyuk szolgált. Egy vasúti kocsiban körülbelül harmincan voltunk. A taksonyiak összesen két marhavagonnal mentek Sztalinoig hiszen a második hullámban összesen 60 taksonyit hurcoltak el és nem vegyítették őket a különböző településről érkezett svábokkal.

A vonat a hosszú út alatt többször is megállt, de mindig ügyelve arra, hogy kietlen vidékeken álljanak meg, hogy a helyiekkel semmiképp se tudjanak kommunikálni. Ilyenkor mi rabok nem szállhattunk le a vonatról. Eleinte nem kaptunk élelmet, mert a sajátunkat kellett felélnünk először. Vizet folyamatosan kaptunk tisztán és frissen. Mosakodni viszont először csak a lágerben tudtunk rendszeren.

Elindult a vonat, Romániában megálltunk Ágya településnél. Vadászkasztély volt, a falak tele voltak állatok festményével. Volt az egyik helységben egy nagy vaskályha, fűrészporról tüzeltek. Valamelyik begyújtotta és az egész szoba égett. Kint kellett lenni a szabadban, nagy udvar volt. Jött egy öreg bácsi, egy kis kocsival rajta egy vashordó volt, benne víz, azzal akarta oltani a tüzet. Be már nem mehettünk, kb. 60-an voltunk. Másnap elindultunk. Azt mondták olyan vidékre megyünk, ahol mindig jó idő van és a 15 napi élelem, amit magunkkal vittünk elég lesz. Már március eleje volt mikor kiértünk, de mi nem a bányavidékre mentünk. Mi Sztalinoban voltunk.

Sztalinohoz tartozott, de a falu neve Vojkova volt, Kirpiczi-Csiripiza volt. Azt jelenti cserép és téglagyár, ide kerültünk. Agyagbánya, meg gyár volt ott. A 60 ember az oda került. Alacsony épületek, közepén egy két méteres folyosó. Jobbra még oroszok laktak, a bal oldal a miénk lehetett. A 60 ember nem mind taksonyi volt, ceglédberceliek, vecsésiek is voltak ott. Mi 12-en voltunk a legfiatalabbak.

Táborba érkezéskor voltak már ott romániai szászok, Jugoszlávok, de őket tovább vitték egy kisebb táborba. Lengyelországból is jött egy nagy csoport, de őket azonnal tovább vitték helyhiány miatt.

A 60 ember legalább 8 helyen dolgozott a téglagyáron belül. Ott több művelet volt, a szárítóban, az égetőben stb. A nők nagy része télen a téglaszáritókban dolgozott, hiszen ott télen is meleg volt. 1945 májusában érkezett egy teherautó. Az udvaron ledobáltak róla mindent (két literes edényeket, evőeszközöket...stb.). A nacsalnyikok²⁷⁵ pedig, akik a teherautóval együtt jöttek, néhány embert kiválogattak, hogy elvigyék őket egy másik munkaterületre. Körülbelül hatvan főt szállítottak át a téglagyárba a teherautóval, Gyula három taksonyi társával (M. Jánossal, W. Józseffel és P. Antallal)

275 Jelentése: vezető, elöljáró.

együtt került át a kisebb lágerbe. Később kiderült, hogy azért kellett átmenniük, mert a nagyobb lágerben több ezren voltak, nem fértek el, munka sem jutott mindenkinek.

Ezen a helyen is az első dolgunk a láger rendberakása volt. Maga a tábor egy laktanyából lett átalakítva. Az épület közepén egy 2 m-es folyosó volt és mindkét oldalát oroszok lakták mielőtt még mi oda kerültünk. Egy szobában tízen feküdtünk, és mindenkinek jutott külön ágy. Itt persze miután már magunk megépítettük és kifestettük a helyet, zuhanyzó is volt.

Itt összekerültem egy oroszral, Nikolájjal, aki szintén sváb származása miatt került a táborba és ketten külön brigádot alkottunk. Feladatunk az volt, hogy lóval hordjuk a homokot, amit rálapátoltunk az agyagra. A nők rakták a csillébe az egyenként 6-7 kilós agyagot. Onnan drótkötélen felment a keverőbe, majd onnan csúszdán jöttek le a téglák, melyeket egy acéldrót vágott el. Innen mentek a szárítóba, égetőbe. Kirpics (tégla) és csiripics (cserép) készült belőle Vojkovában.

Én egy másik oroszral dolgoztam együtt. Tél volt még, amikor kikerültünk, az agyag bánya akkor még nem működött. A talaj fölött volt egy jó fél méter, ilyen sóderos féle köves izé volt, le kellett csákánnyal fejteni. Ketten voltunk egy csillével, egész nap egy köbméteres csillét dobtunk meg ebből a talajból. Mellettem dolgozott egy ruszki, Baun Emila, ukrainai sváb volt. Dolgoztunk egyszer csak mondja a nyacsalnyiknak (munkavezetők voltak ottan), hogy engem fog választani. Baun tudott németül is, én is tudok németül beszélni, így megértettük egymást. Én balkézrel dobtam a csillét ő meg jobb kézzel.

Jött a tavasz, hát mi történt, egyszer oda hívott a vezető, szórakozott. Szétválogatták az embereket, a munkavezetők. A fiatalok felé nyúltak, nem az öregekért. Engem kiválasztott a Baun, mert a nacsalnyikkal megdumálták, mi ketten voltunk egy brigád. A többiek nem tudom hova kerültek, a lágerben együtt voltunk.

A kis láger körbe volt véve szögesdróttal, de olyan nagy lyukak voltak rajta, hogy még a tehenek is befértek. Nem messze a lágertől volt egy nagy terület, ahol az asszonyok mindig délben fejték meg a teheneket. Ilyenkor többször adtak friss tejet az ott raboskodóknak egy nyitott tetejű kis konzervbe, ami mindig a nadrágszíjukon lógott.

Az ételmezés eleinte szokatlan volt a svábok számára. Sokat ettünk káposzta- és uborkalevest, puliszkát és kölest. Reggelire általában teát kaptunk és ekkor kaptuk meg a napi kenyérfejadagunkat, ami 1kg-ot tett ki. A kenyér nem olyan volt, mint manapság, de szerintem egész jó volt. Ebédre mindig valamilyen levest kaptunk, másodiknak meg főzeléket egy kevéske hússal. Ritkán, de előfordult, hogy kaptunk halat is. A vacsora zsíros kenyérhez hasonlított, de nem valódi zsírt kentek a kenyérre, hanem valami ismeretlen anyagot. Az étkezés, aminek idejét a gyárkérmény fújása jelezte,

mindig közösen zajlott. A figyelmeztető hangot követően mindenki tudta, hogy rendezetten kell sorakozni.

Napi nyolc órát kellett dolgoznunk, sosem dolgoztattak tovább. Reggel hétkor kezdtünk és mire dudáltak, hogy dolgozni kell menni már mindenkinek készen kellett állnia. Mivel nem volt óra, csak a dudaszó alapján tudtunk tájékozódni, ami reggel, délben és munkavégeztével szólt. Általában délután háromfelé fejeztük be a munkát, utána visszamentünk a táborba és mindenki a saját dolgával foglalatzkodhatott. Tehát volt szabadidőnk, ami eleinte a láger csinosítgatásával telt el, majd később beszélgetéssel, ruhamossással, foltozással... stb.

Az orosz katonák és a svábok között gyakran kötődtek barátságok és kivétel nélkül mindig köszöntünk egymásnak. Későbbi beszélgetések alkalmával kiderült, hogy ők úgy tudták, hogy a svábok németek. Mindenki németnek számított először, mikor a táborba került, csak később derült ki, hogy éppenséggel valaki magyar, szerb vagy bármilyen más nemzet szülötte.

Gyakran énekeltünk együtt a rabok az orosz katonákkal, mivel az oroszok is szerettek énekelni ezért nem származott probléma belőle.

El kell, hogy mondjam először nem volt olyan egyszerű kijutni lágerből, mindig kísérték minket. De mikor már több felé dolgoztunk, már nem kísérték. Nem kísérték fegyverrel, eleinte igen.

Én nem voltam paraszt ember, ennek ellenére lóval kellett dolgoznom. A ruszki sem volt paraszt, de kaptunk egy muraközi lovat. Nem tudtunk vele eleinte dolgozni. Majdnem két évig az volt a feladatunk, hogy a lóval hordtuk a homokot a téglagyárba. Hordtuk a homokot, kiborítottuk, elterítettük, beakasztottuk a csillét, ráültünk azt mentünk ki a bányába. Mikor vége volt a munkának, ő bevitte a lovat az istállóba. Ott voltak sebesült emberek, akik a frontról jöttek vissza, ott dolgoztak az istállóban. Volt ott tehát meg ló meg minden. Az ő konyhájuk az máshol volt. Mikor délbe dudáltak mentünk kajálni. A gyárban volt duda, ő elment az ő konyhájukba enni én meg gyalog bementem az enyémbé. Mikor kész voltam kimentem, megvártam míg jött, találkoztunk. A gyár pár száz méterre volt, jött lóval, megraktuk a csillét és mentünk a gyárba.

Zöld paradicsomleves és köles volt legtöbbször, amit kaptunk.

A katolikus ünnepeket megtartották. Az asszonyok mentek ki a sírokhoz és vittek ki süteményeket. A helyieknél ez volt a szokás. Meglehetett mi is kaptunk.

Hazafelé Romániában megálltunk Máramarosszigeten.

Volt egy időszak, amikor lehetett írni levelet, írtunk is, de mit ad Isten nem érkeztek meg a levelek. Hanem a konyhán dolgozott 5-6 nő, nem taksonyiak voltak. Azok azt mondták, hogy egy levél sem ment ki, mind ott volt a szemetesnél. Ha az én leveleimet megkapták volna, akkor lehet,

hogy én sem lennék most itt, mert akkor válaszoltak volna és Németországba megyek, nem jövök ide vissza.

Egész normális volt az ellátás, mostak is. Elvitték a szalmazsákot is és ki-mosták. Jugoszláv nők voltak a konyhán és azok csinálták. Poloska és tetű is volt. Pénzt nem kaptunk a munkáért. Egyszer vagy kétszer talán igen.

A nagy táborban 1947. június 1-ig tartózkodtunk, amikor is jött az örömhír, hogy a nagy lágert is felszámolják, ezért mindenki hazamehet.

Mielőtt hazaindultunk volna, Sztalinovban volt egy nagy fürdő, ahol mindenkit fertőtlenítettek, hogy ne vigyenek semmi vírust haza. Itt mindenki jó alaposan megmosdott, megborotválkozott, rendbe szedték magukat, mindenki kapott tiszta ruhát, hogy rendezetten érkezünk haza.

A hazaútra elláttak bennünket étellel és vízzel, mindent vihettük magunkkal. A következő állomás Debrecen volt, ahová 1947. július 25-én érkezünk meg. Idáig marhavagonokkal utaztunk, majd innentől személyvonatra szállhattunk. A vonat Debrecenig számos helyen megállt. A kocsik elrendezése valamivel jobb volt, mint mikor kifelé mentünk, de nem sokkal.

Debrecenben megkaptuk a papírokat és 5 forintos gyorssegélyben részesültünk, majd mindenki ment, amerre lakott. Innentől kezdve szétváltunk.

A Nyugati-pályaudvarba érkezetem, ahol több ezer nő várta a hazaérkezőket, képekkel a kezükben kérdezték, hogy nem találkoztak-e családtagjaikkal. Mint később kiderült ez a látvány rendszeres volt, a nagyobb pályaudvarok környékén, hiszen azt általában előre tudták, ha érkezik egy túlélővel teli szerelvény, csak azt nem tudták, hogy kik vannak rajta.

Búcsú szombaton, július 25-én jöttünk haza! Nekem nem szóltak, de voltak olyanok, akiknek azt mondták, hogy egy szót se szóljanak ezekről a dolgokról! Családi körben beszéltünk csak. A Debrecenben kapott papírral jelentkezni kellett a rendőrségnél, ezzel a papírral július 30-án jelentkeztem.

Családomat kitelepítették húgom 77 éves, anyám, apám, testvérem meghalt.

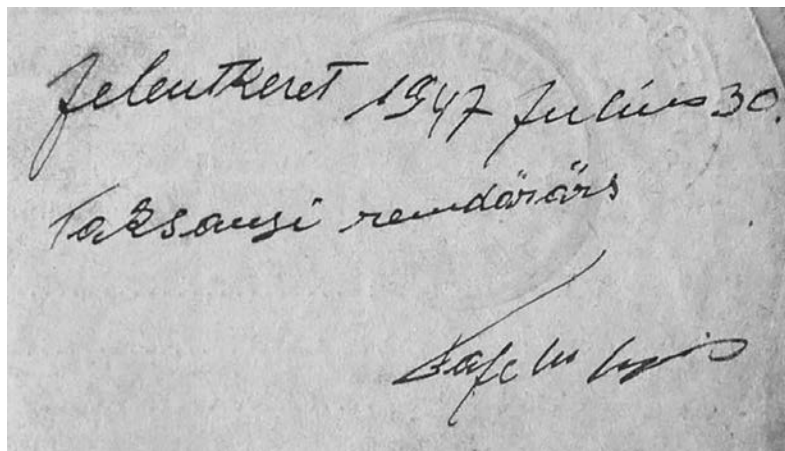
1946-ban kitelepítették a családomat a Szent Imre út 72-ből, 1947-július 25-án jöttem én haza. A nagybátyámék, anyám húga és a férje befogadtak. Nem tudtuk kint, hogy volt kitelepítés.

Amikor elmentem hadiüzem volt Csepelen, mikor visszajöttem motorkerékpár gyár. 1943-ban kezdtem Csepelen, 15 évesen. A munkakönyvem az elveszett, mindjárt gépre tettek, az életemben nem láttam még ilyet, de a mester megmondta, hogy mit hogy csináljak.

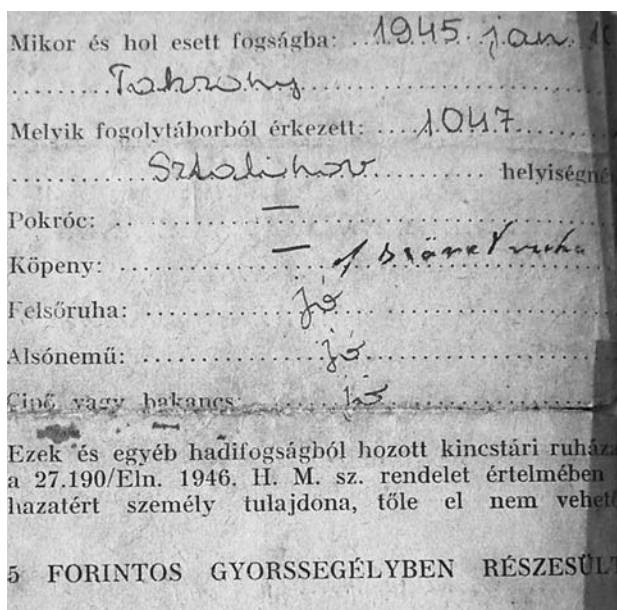
Volt egy munkaruhám, egy bakancsom és egy sapkám, nem volt más. Kértem útlevelet, de csak 13 év múlva kaptam. Közbe megnősültem 1950-ben. Mint fiatalember, én is szerelmes lettem. Lett egy lányunk is. 1960-ban láttam újra a szüleimet.

Be kell vallanom, hogy nem tudtam elképzelni, hogy miért van ez. Még most is sokszor gondolok rá. A németek, a svábok ezt meg azt csinálták

és kész. Én soha nem voltam Wágner, se Ruff, hanem igazi magyar nevem van Meggyes, de anyám sváb, Gayerhosz. Ez volt a nagy bűnöm, amiért elvittek.

Jeleutkeret 1947 július 30.
Társasági rendőrség
Gayerhosz Gyula

Mikor és hol esett fogságba: ... 1945. jan. 10.
..... Tarkony
Melyik fogolytáborból érkezett: ... 1047
..... Szabolcshar helyiségné
Pokróc:
Köpeny:
Felsőruha:
Alsónemű:
Cipő vagy bakancs:
Ezek és egyéb hadifogságból hozott kincstári ruhák a 27.190/Eln. 1946. H. M. sz. rendelet értelmében hazatért személy tulajdona, tőle el nem vehetők.
5 FORINTOS GYORSSEGÉLYBEN RÉSZESÜLT

Meggyes Gyula igazolása, melyet Debrecenbe kapott.

Stutz Ádám (1926-)

Stutz Ádám testvérével, Stutz Sebővel (jobb oldalt).

Stutz Ádám bácsi 1926. november 17-én született. Családjával Taksonyban, a Vorstadtban, az Alkotmány utca 26. szám alatt élt. 19 éves volt, mikor elvitték kényszermunkára, 23 éves volt, mikor hazatért.

Egy ember sorsa ebben a három mondatban megpecsételődött.

Hazatérése után, családja nem Taksonyban várta, kitelepítették őket Németországba. 20 év elteltével láthatta csak viszont szeretteit.

Ádám bácsihoz kalandos úton jutottunk el. Wágner Teréz sorsának kutatása közben találkoztunk először a nevével. Nagyvarsányban emlékeztek még arra, hogy ő eljött meglátogatni a Wágner családot Teréz halála után, hogy elmesélje az itthoniaknak, mi is történt szeretett lányukkal. Majd egy riportban tűnt fel újra számunkra Stutz Ádám neve. Akkor már tudtuk, hogy találkozni kell vele! Felkutattuk az elérhetőségét. A családja nagyon kedvesen fogadta a hívásunkat. Ellátogattunk Százhalombattára, ahol Ádám bácsi és fia, ifj. Stutz Ádám fogadott bennünket.

Hihetetlen volt találkozni azzal az emberrel, akit olyan sokan emlegettek már nekünk a faluban, több alkalommal is olvashattuk nevét különböző szakkönyvekben. Ő is azokkal az emberekkel élt együtt 5 évig a táborokban, akikről az évek óta zajló kutatómunkánk szól.

Mikor találkozásunkkor kezét fogtunk, megborzongtam. Ez a kéz 5 évig dolgozott a legkegyetlenebb körülmények között. Ez a kéz fogta azt a kenyeret, melynek kint az életét köszönhette, dobálta a szemetet a csillékbe és temette a halottakat. A mi rokonainkat, a falu népét.

Ádám bácsi úgy mesélt nekünk a 70 évvel ezelőtti szörnyűségekről, mintha csak tegnap történtek volna. Térképen mutatta meg hanyattatott útjukat, merre is vitte őket a vonat az ismeretlen felé.

Órákon keresztül beszélgettünk, észre sem véve az idő múlását. Olyan dolgokat tudtunk meg, melyek soha nem láttak volna már napvilágot, ha Ádám bácsi nincs.

Szerintem mindannyiunk nevében mondhatom, hogy napokig a beszélgetés hatása alatt voltunk. Hálásak vagyunk a sorsnak azért, hogy találkozhattunk egy ilyen remek emberrel, mint Stutz Ádám!

Köszönjük neki az őszinteségét, kedvességét és azt, hogy megosztotta velünk életének ezt a szomorú időszakát!

Isten tartsa meg őt egészségben még nagyon sokáig!!!²⁷⁶

Kidobolták, hogy mennünk kell. Ha jól emlékszem az öreg Hesz, az egy kezű, akinek a lábát is ellőtték a fronton. Azt hiszem akkor már ő volt a dobos. Minden 27- es születésútól egészen eddig-addig jelentkezzenek az emberek statáriumon. Aki nem megy, főbelövés lehetséges. Így hát jelentkeztünk.

Tanácsházán kellett jelentkezni, ott felírtak bennünket egy listára. A táncterembe bezártak és akkor ott voltunk éjjel. Hát én élelmet nem vihettem, mert a disznókat a hentes levágta a ruszkikkal. A két malac volt még persze. Agyon csaptuk őket és így két kis sonkát egy kis kenyeret csomagoltunk. Elvittek minket Kiskunlacházára lovas kocsival, mindenki kocsival ment. Megérkeztünk Kiskunlacházára, ott aludtunk egy-két napot. A legelső ház ez, ahol mi voltunk. Persze aki befért, a többiek másik házban. Nem lakott ott senki csak ők mentek be. A nők meg az iskolában voltak. Itt a taksonyi, varsányi, haraszi emberekkel tartottak minket együtt. Jöttek a puskás örök nagy szuronnal és akkor mondták, hogy megyünk Bankházára rendbe hozzuk a repteret és utána hazamegyünk. Közben ott állt már a szerelvény. Körös-körül puskás örök. Behajtottak a szerelvénybe. Véletlenül kerültünk be vagonokba, csak löktek be minket, de a testvéremmel még együtt voltunk. Körülbelül negyvenen lehettünk bent. Csak eldőlni lehetett a vagonban. Minket levittek, Fülöpházán keresztül Ceglédbercelig. Ott összeszedték a ceglédbercelieket, ceglédieket és ott töltötték fel végleg a szerelvényt.

Volt egy fiatal pár, akik esküvőről jöttek. Szépen felöltözve. Nőnek gyönyörű, zöldes ruhája volt. Férfi szépen kalapban. Szóltak nekik, hogy álljanak meg, de ezek csak mentek tovább majd elkezdtek szaladni. Akkor a tiszt szólt, odahozták a lovat, fölült a lóra és utánuk ment. Cegléd felé szaladtak. Ott volt egy kukorica kupac. Odazavarta őket mögé és egy lövés hallatszott. Utána mikor még napokig ott állt a szerelvény, néha a kupac felé pillantottam és csak láttam, ahogy a nő szép zöld ruháját fújja a szél.

Ceglédbercelen legalább két hétig álltunk. Kijárhattunk, de hát veszélyes volt ott sétálgatni. Annyi vasutast meg katonát hajtottak oda. Nem tudom miért álltunk ott két hétig. Tudtuk, hogy veszthelyre megyünk. Ha valaki elment lelőtték. Ezt többet nem láttuk csak hallottuk.

276 Készült 2016. 11. 10-én, Százhalombattán. Az interjút készítették: Gárdonyi Adrienn, Györke Erzsébet és Makra Mónika.

Lyukat vágta a vagonba, az volt a WC. Mindig valaki ott ült. Ha nem használták rátettek valamit, amire ráült valaki, hogy ne legyen huzat.

Sajnos nem jut eszembe a falu neve, talán Elek község, de ott egy domboldalban volt a templom és így van utána a falu. Onnét jöttek az emberek a templomból. Megállt a szerelvény és elkezdtek lövöldözni. Ott körbe kapták a népet és bezavarták őket a vagonba, ahol hely volt. Például mihozzánk is bezártak egy embert. Mivel a templomból jött, cilinderje volt. Cukkolták ezért őt, mindig zavarták és zavarták. Bezavartak egy embert a két lányával azt is oda rakták. Volt ott 13 éves gyerek is. Ez még Magyarországon volt. 13 éves fiú azért került be, mert sokan megszöktek és pótolták a létszámot. Hosszú magas gyerek volt haza is jött Wágnernek hívták. Korábban jött haza, mint mi. Az első betegekkel elengedték.

Bátyám, Hujj Ferenc, Wégner Józsi bácsi Winkler Pali, akikre emlékszem, hogy velem voltak egy helyen. Varsányiakkal csak a lágerben találkoztam. Ők másik vagonban voltak.

Torez városába érkeztünk meg. Torez egy amerikai város, Amerikanszki bánya volt. Amerikanszki, meg angol, tábla és stíbl gépek. Ott volt Torezben a 18-as Amerikanszki láger is. Torez az egy amerikai torreador volt és arról kapta a nevet a város.

Először kerültem az egyes lágerbe. Az egészen a szélén volt, 3 napot gyalogoltunk. Snizhneben voltam 4 évig, a végén, mert a ruszknál az volt a szabály, hogy aki fogságba esik, 5 évet kell nekik szolgálnia.

A sztálingrádi foglyok egy évvel korábban mentek haza, a helyükre mentünk mi. Azért mentünk másik lágerbe, mert az megüresedett. A vége felé már összevonták a lágereket.

Volt egy könyvem egy nagy térképpel, ahol be volt minden jelölve, de minden hajlításnál töredezett és a végén ki lett dobva. Megtudom mondani, hogy hol voltak ezek a lágerek.

Krasznoj Lucs, például, voltak ott is lágerek voltam én is ott, „vörös csíny”, így hívták. Mi Snizhnebe kerültünk. Ez a Krím-félsziget Dnyetropetrovsk, Harkov, Donyecktól erre.

Először Dnyetropetrovskba érkeztünk, de ott nem bírtunk átmenni a folyón. Ott főzték az első káposztalevest. Ott, ahol 50 hordóban főzték a kátrányt ott legalább 30 hordóban főzték a káposztalevest meg krumpli levest. Ott kaptunk egy tányérral.

50 hordó kátrány ki volt bontva, ha nem több és főzték a kátrányt és azt mind, ahogy olvadt egy árokba öntötték és ott áztatták az ilyen vastag fákat és abból lett a hídláb csinálva. Az Amerikanszki táborban szétszórtak bennünket. Mindenkinek máshova kellett mennie, dolgozni.

Dnyetropetrovskban csinálták azt akkor este, amikor látták már, hogy sötét van összegyűlt 8-10 tiszt és elindították a szerelvényt ezen a fahídon fel a Dnyeperen. A Dnyeper folyószélessége legalább 2 km. Nagyon recsegett a híd. Két mozdony volt, az egyik húzta a másik tolta a vagonokat. Elértünk már jó föl. Láttam, mert én elől voltam mindig az elsők között. A többi húzódkodott hátra, de én mindig kíváncsi voltam. Fölértünk hát, és amikor már a hídon, a Dnyeperen rajta voltunk annyira recsegett meg billeget az egész, hogy elkezdtek lövöldözni. Ez volt a jel és akkor visszahoztak minket. Este nem is láttunk semmit. Majd elindult a szerelvény, több száz kilométert. Dnyetropetrovskból visszamentünk Kijevbe vagonokban. Azért volt akkora kitérő, mert ezen a hídon nem tudtunk átmenni. Nem közvetlen Kijevbe ment a vonat, hanem arrébb van egy pályaudvar, oda vittek és ott álltunk. Majd elindult hajnalban a szerelvény és átmentünk Kijevbe. Ugyan ilyen fahídon. Az is recsegett, de átértünk. Majd ismét elindult a szerelvény, két napig ment. Mint a hülyék, úgy zsúfolódtunk se ennivaló se innivaló, semmi. Akkor Harkovba mentünk. Ott nem tudtuk hol vagyunk. Álltunk, álltunk, egyszer este elindult a szerelvény Torez felé.

Kijevbe, amíg álltunk, 2 napig nem jöhettünk ki levegőzni se. Semmit se csinálhattunk. Harkovban szintén álltunk egy napig, csak a vagonba voltunk bezárva. Nem mehettünk ki, itt is álltunk.

Akkor elindult a szerelvény nem tudtuk hova. Akkor érkeztünk Torezba. Estefelé kihajtottak, minket, mint a marhákat lökdöstek. Volt halott is közben taksonyi is. Már a vagonban meghalt az a Kreis, a Széles utcából. Meg a Schmauder Éva. Ha valaki meghalt és megállt a vonat, akkor kidobtuk a halottat a vagonból.

Ott álltunk két napot. Nyírtak minket ötvenesével vagy százasával. Vittek be minket bunkerba égett a tűz és perzseltek valamit. Ott majd megfulladtunk. Meztelenül ott álltunk, 50 ember. Akkor áthajtottak bennünket egy másik épületbe akkor jött a másik csoport. Ruhát le kellett venni meztelenül ott álltunk. A nők meg a férfiak, volt, hogy együtt.

Hónapokig ott maradtam még és halottakat temettem. Ez volt a feladatom. Torezi temetőt mielőtt hazajöttünk, mi hoztuk rendbe. Kaptunk pár hét szabadságot erre a feladatra.

Amerikai lágerben voltunk akkor ott, egy laktanyában. Nem volt ágy, deszkán aludtunk. Szemben voltak a csehek, gúnyoltak mindig. Azért csúfoltak, mert amivel temettük a halottakat, az egy kétkerekű kocsis volt és egy hosszú rúd volt az elején, amit 8 ember húzott. Keresztben átraktuk a halottakat és vittük a temetőbe őket. De út közben egyet elszórtunk. Senki nem maradt hátul kocsit tolni, mert nem merte megfogni a végét és akkor egy leesett. És akkor a csehek kiabáltak meg ott állt egy magyar is, hogy egy halott ott fekszik. Persze a legfiatalabbnak kellett menni érte, tehát nekem. A földön húztuk, mint egy szánkót. Aztán feldobtuk a kocsira és mentünk tovább.

Onnét elkerültem Snizhnebe és ott a 17-es lágerbe kerültem. Nem mondták miért kellett átmenni másik lágerbe. Egyszer lementünk a pincébe, ott voltak a halottak. Lépcső nem volt, mert eltűzelték az oroszok. Oda megyünk, de már messziről láttam, hogy volt 5-6 halott is bent. Lestem, mert nagyon kíváncsi voltam. Mindig az elsők közt voltam. Benéztem és látom, hogy a halottak mozognak. Rengeteg volt a patkány. A szemeket, a füleket, orrokat, azt mind a patkány leette. Mikor oda érünk, látom, hogy valaki mozog. Tapogat, és kérdezzeti, hogy „*hol vagyok?*” Fölébredt egy ember! Ott volt a halottak közt egész éjjel. Fegyverneki volt. De kiszedtük és hazatért végül.

Mindenki iparkodott, hogy ha egy halottat húzott mindig a lábánál vagy ruhájánál húzta ki, mert az arcokat a patkány megcsónkította.

1510- es számú lágerben voltunk. Aki most a taksonyi sírásó, annak az apja is velünk dolgozott a többiek 90 %-a Torez városában halt meg. Torez városa volt a központ. Ott voltak azok, akik már nem bírtak menni, lebetegedtek. Oda vitték őket és ott haltak meg. Ott kint úgy temettünk, hogy volt egy 2 kerekű kocs, elöl egy rúd, amit 8 ember fogott. Mindig megvártuk, hogy összegyűljön 20-23 halott és akkor fölraktuk őket és úgy vittük a temetőbe. A TV egyszer be is mutatta ezt, tőlem vették a képet. A halottakat csak úgy raktuk fel, mint a liszteszsákokat. Torez városa volt a központ és ott volt mellette Snizhneben a temető.

Tömegsírnál volt egy csúnya jelenet. Egyszerre temettük 23 embert. Akkor csak olyan sír volt, hogy itt ilyen mély ott olyan mély és akkor ott a sír sarkában egy taksonyi ember ülve került be. Azt mondták a többiek „*menj, igazítsd meg, te vagy a legfiatalabb!*”. Nem mertem lemenni, a halottakat meg megtaposni. 19 éves gyerek voltam. De lelöktek. A taksonyi Gyuri bácsi volt talán Szíjártó a halott, aki ült. Akkor odamentem „*Gyuri bácsi jöjjön, fekdüdjön ön is ide a többiek mellé*”. Nem akartam taposni az emberek arcán meg a szép lányokon, akik jórész félmeztelenek voltak. Mert a ruhát jóformán leszedték róluk. Kértem, hogy húzzanak föl, ne tapossak itt a halottakon, de erre azt mondta az egyik taksonyi -most már nem él, de sokszor meccsen ránéztem és hát nagyon rossz érzésem volt mindig „*maradj ott, akkor nem kell holnap téged is kihozni*”. Én is mondtam a magamét, de hát sírtam fiatal gyerek voltam.

A dunavarsányi Wágner Terézt is én temettem el. Nagyon szép kislány volt. Ott halt meg Oroszországban. Mikor hazajöttünk, akkor biciklivel lementem a családjához. Mikor megláttak a szülei úgy sírtak. Főleg az apja meg a testvére: „*Miért nem hoztad haza a kislányunkat?*” - kérdezték.²⁷⁷

Kint meghalt és mi temettük el. A ruszkiknál az a szokás, két ásónyom és akkor arccal lefelé. De neki volt koporsója, abba tettük. Egyedül temettük el. Egyedül egy sírban. Azt hiszem azért halt meg, hogy is mondjam?

277 Lásd: Wágner Teréz fejezetben.

Nem bírta tovább. Mindig sírt. Ahányszor találkoztunk mindig a vállamra borult és sírt. Vigasztaltam én, hogy ne sírj, jobb lesz majd, de feladta. Is-tenem, én temettem el. A végén már nagyon le volt gyengülve. Nem evett semmit csak sírt és sírt. Olyan csúnya munkát kapott. Mi kiszedtük a szenet, Ezt utána a nőknek be kellett falazni. Szegény kislány nem volt 40 kiló. Én meg malteros brigadéros voltam. 10 ember brigadérja. Sokszor kért, hogy „Gyere, van egy nagy kő, de nincs kalapácsom”. Akkor mentem és a sprejcolóktól hoztam kalapácsot. Sokszor segítettem neki. A halála mindjárt akkor történt mikor az első transzport hazajött. 1948-ban, ha jól emlékszem. Úgy sírtam, mikor meghalt. Mert engem kért meg, hogy „Ugye vigyázol rám.” Azt hittem, hogy nem élem túl. Olyan szép, barátságos, csendes kislány volt. Annyira szerettem, annyit beszélgettünk. Ő nem állt senkivel szóba. A bíró fia legyeskedett körülötte, de neki nem kellett.

A kis Tercsi egyedül van egy sírban. A városi temetőben nyugszik ő. Mikor meghalt, nem vittük le a pincébe a többi halotthoz, egyből kivittük a temetőbe. Amikor az unokabátyám tolmács lett én lekerültem a bányába és a Rötzer Jóska lépett a helyembe a lovaknál. Ő jött lovas kocsival, hogy kivigyük a halottat. Koporsót is készítettek a Tercsinek, úgy gyűjtötték a lágerben a fát. De jött egy tiszt és mikor meglátta, lelökte a kocsiról. Akkor a taksonyiak összefogtak és nem mondom, hogy megverték, mert azt nem merték, de a tiszt a földön volt, mikor én láttam. Elzavarták. Majd visszatették a koporsót a kocsira és kivitték a temetőbe. Így lett ő eltemetve. Egyedül egy koporsóban, egy sírban. Tiefenbeck Flóris fekszik mellette. Ő már nem kapott koporsót. Csak úgy arccal lefelé lett befektetve.

Feldolgozni nehéz volt ezeket, sokan sírtak. Én is sírtam sokat, de a végére megkeményedtem.

Amerikanszki lágerből tovább kerültem Snizhnebe. Gyalog mentünk át, ez körülbelül 5-6 km. Nem volt út. Bunkerek voltak itt is és sima deszkák. Mindenkinek akkora sebe volt, mint a tenyere vagy feje, mert a deszkák mozogtak, ahogy valaki megfordult rajtuk. Olyan fa volt, ami Magyarországon csak tűzifa lett volna. Sokan káromkodtak ezért.

Meztelenül voltuk, egyszer bejön egy ember hallom, hogy beszélgetnek és mondja, hogy neki kell egy ügyes ember, aki ért a lovakhoz. Hát én mindjárt jelentkeztem. Elindultam közelebb feléjük és hallottam, ahogy azt mondja ez a gyerek jó lesz nekem. Oda mentem. Megkérdezte van-e lovunk otthon? Mondom, neki igen van 6, pedig csak kecskénk volt.

Mentem dolgozni, akkor az öregasszony, akit magam mellé kaptam, nem jött. Volt ott 20 disznó. Magyarországról hozták őket. Malacok ellettek ott és akkor disznókat kellett etetni. Jött egy ember, neki kellett segíteni. Herélték a disznókat, a heréit, amit kiszedtünk, azt összegyűjtöttük, megfőztük és azt megettük. Utána kaptam egy lovat, mert egyszer jöttek éjjel hogy a városba kell menni, mert csak ott van víz több kilométerre a lágertől.

Jött egy autó. Sokat nem bírtunk menni, szinte semmit se és akkor felborult. Natasa már leugrott, fölállította és mentünk tovább. Egy ilyen erős nő volt velem. Akkor hordtuk a vizet egész éjszaka. Hatot fordultam. Mindegyik alkalommal megkérdezte a szakács, hogy kérek-e enni? Én mind a hatszor ettem. Akkor aztán jól laktam.

A 15-ös lágerbe mentünk, miután végeztünk az előzőben a munkánkkal.

15 bisz annyit jelentett, hogy nem tudtak nevet adni akkor a lágernek. Az egyikre mondták, hogy bisz a másokra meg hogy stari. A 15 stari ott volt onnan nem messze. Nem ott Csesznyojba. Ott lakott a kancsokerik, zamdzsatka, igazgató és mondta, hogy ezt a nevet adják, akkor ezt adták. A 15-ös stari messzi volt Shniznetől. Odamentünk focizni.

A 15-ösben találkoztam már varsányiakkal.

Ismertem Pittnauer Mátyást, együtt fociztunk.²⁷⁸

A Pittnauerék, Wágner Teréz is a 15-ösben voltak. Ott ismerkedtem meg velük. Azt meg kell hagyni én, ha szabad voltam, mindig mentem valahova. Volt egy őr, nagyon szegény gyerek volt és mindig, ha papirost vittünk neki, akkor kimehettünk. A végén már szépen kerestem, brigadér voltam. Volt 10 emberem. Fejtők, 2 sprejcoló, 4 nő, aki intézte a csilléket és én csak mentem és rendezgettem őket. Sokat segítettem a csilléknél, mert ha sok volt a szén és nem volt csille, akkor segítettem tolni, mert a tele csille az 10 tonna. Azt csak úgy üresen meglökni azt 3-4 embernek kellett. Nekem érdekem volt, mert brigedéros voltam. Megkaptam a fizetésem és arra nem tudom mennyit kaptam rá, ha megvolt a normám.

Egyszer robbantottam. Azt mondták a többiek „*hülye vagy hátha felrobbantod magad*”. Előtte eljöttek velem és megmondták, hogy robbantsak. Vigyázzak, ne üssem, mert két métert belefúrtunk. Azt bele kellett rakni. Egy dinamitot előre a másikat a kapliszt oda hátra és vigyázzak, ne döngöljem, mert gyengébb lesz a robbantás. Robbantottam egyszer, mert nem ment a gép, nem bírt vágni akkor belefúrtunk a falba és felrobbantottuk, de többször nem csináltuk.

Volt bányabaleset is. Egyszer egy gyerek a négyes tárnában robbantott. Jó messze volt és nagyon ócska volt, oda tettek minket, magyarokat. Ott ló húzta csillét és a lónak a drofont kellett félre húznia. A drofon meg fémből volt. A ló későn ugrott félre és nekidőlt a trafóajtónak. Az állat lába ugye vasalva van és így a lóban villamosság lett. Azt mesélte a ruszki nekem, hogy a lovat egy elem is agyonüti. Egész télen ott volt az elpusztult állat. Egyszer felhozták a meddő hányóhoz. Volt egy német és néztük, hogy annak a fejrésze így mozog. „*Mi ez megfogatál egy patkányt Paulus? Honnét van az a hús?*” „*Hát ott fekszik az a ló*”-mondta. Akkor én is vágtam le belőle egy darabkát, de nagyon vékonyan. De meg volt fagyva.

278 Lásd: Pittnauer Katalin és testvére Pittnauer Mátyás fejezetben.

A sztálingrádi foglyok '44-ben estek fogságba '48-ban lejárt az 5 évük, hazaküldték őket utána minket tettek oda.

Novi Dombas az a terület neve. Nem egy város.

Kreisz Gyuri bácsi kint megismerkedett egy nővel és kint született is gyereke. De hát Istenem ki tudja, lehet, nekem kettő is van kint.²⁷⁹

G.Klári kint teherbe esett. Egyszer mikor mentem és mondtam, hogy meggyünk le a bányába akkor csak ott ült és sírt és kérdeztem, hogy mi a baj? Mondták a többiek, hogy hagyjam. Aztán kiment és mondták, hogy kapott egy injekciót és elvetélt, meghalt a gyerek. Nálunk nem volt olyan baba, aki kint született volna. Olyan volt, aki terhesen jött haza, de tudtommal kint nem született senki.

Bekerültük az egyes lágerba. Ruszkiknál szép nő nem volt. A női fürdő a férfitől egy deszkával volt elválasztva. Egy darab szög egy darab drót. Folyton viccből elzárták egymásnak a csapot, hogy átmenjenek a fiúk a lányokhoz. Voltak, akik megszerelmesedtek. Egyszer azt hittem egy kutya van az asztal alatt meg akartam dobni, és amikor oda értem hát a Duszka ült ott. Még jó, hogy nem dobtam meg.

Jártam én is ruszki nőkhöz. Odajártunk és tejeskannával hordtuk a vodkát a házból. Ceglédberceliek voltak, akik oda jártak nőhöz.

Egyszer alapítottunk egy láger focicsapatot. Sztálingrádi foglyok ellen fociztunk. A ceglédiek szervezték. A láger pénzén vették a cipőket nekünk. Játék közben a nevemet kiabálták. Ezt meghallotta egy német (egy sztálingrádi fogoly), oda jött hozzám és kérdezte német vagy magyar vagyok? Mondtam, hogy magyar. Akkor mondta, hogy a nővéremtől van nála levél, 3 rubelért oda adja. Azt kiderült, hogy kettő van, mondtam neki 5 rubelt adok értük. Abba írta a nővérem, hogy ki lettek telepítve. Már nincs meg a levél pedig egy ideig őriztem.

A nővérem küldött kockacukrot is meg még valamit, de ezeket nem kaptam meg.

Focizni már 1947 után fociztunk. Akkor volt bajnokság. Jártunk lágerről lágerra. Minden lágernek volt egy autója és azzal vittek minket. A végén már jobb volt az élet, lehetett ki-be járkálni.

A ruszkiknál olyan lányok is voltak, akik Németországban voltak fogságban és beszéltek németül. Egyszer kért egy lány, hogy kísérem haza. Hát elmentünk. Ott minden egy órával másképp van. Tizenegyig van a műszak, mire megfürdök éjfél. Hazakísértem a lányt. Ők ilyen kis kunyhóban laktak, bent a tehén meg a tyúkok minden egybe. A lány már éppen akart rávenni valamire, de a kakas, mert ilyenkor már 3 óra volt, csapkodott. Fülön vágott. Úgy mentem ki az ajtón. Szaladtam a lágerig.

Nincs olyan emlékem, amire a legkedvesebben emlékszem. Talán amikor a nővéremtől kaptam azt a levelet. Aztán amikor már volt tányérunk meg kanalunk. A kanalat én faragtam egy német tiszt bicskájával.

279 Lásd: Kreisz György fejezetben.

Én nem tudtam levelet küldeni. 1969-'70 körül mehettem először a nővéremhez. Refes listán voltunk egy rokonom miatt, aki hazaszökött Németországból megnézni az apja sírját.

Shnizne után elkerültem máshova, a város nevét nem tudom, de a 2-es lágerbe. Ez már 1949-ben volt. Onnan jöttem haza. Onnan jöttek ki a sztálingrádi foglyok és miután ők hazamentek akkor kerültünk oda a helyükre.

Jöttünk Máramarosszigetig. Ott ki a vagonból és utána gyalog mentünk, az őr utánunk meg mellettünk. Akinél titkos írás vagy szovjet pénz van, az adja le, vagy ha nem visszaviszik mondták. Én inkább a fúbe elszórtam a pénzem, hogy ne lássák, de nekik nem adtam. Mentünk, mentünk, nem tudtam, hogy hazavisznek. Megkerültük a hegyet és megláttuk a magyar vagonot. Ott állt a szerelvény. Menjünk, helyezkedjünk el, elindult a vonat. A Tisza közepéig jöttek a ruszok majd leszálltak. Lépésben ment a vonat, kezét fogtak a magyarral „*das vidanje*” ők visszamentek, mi meg jöttünk haza.

Utána Debrecenben állt meg először a vonat. Ott rosszabbul bántak a magyarok velünk, mint az oroszok kint. Káromkodtak. De ahhoz már úgysis hozzá voltunk szokva. Debrecenben kaptunk egy papírt és 5 forintot vagy 20-at, már nem is tudom. Az utolsó percig úgy bántak velünk, mint a kutyákkal. Az utolsó pillanatig a papírom úgy volt kitöltve, hogy én Németországba megyek. Én mondtam, hogy ki akarok menni a családomhoz. Nem engedtek. Máshol is beadtam a kérelmet ott se engedtek. Aztán megkaptam a behívót és elvittek katonának. Ott Herenden voltam katona.

Taksonyban este volt, mire megérkeztünk. Az állomáson egy kis égő volt a buszfordulónál.

Álltunk, csak vártunk, de értünk nem jött senki. Elmentünk a harmadik utcára akkor a keresztanyám fia jött kérdezte:

-Tik vagyok a Stutz fiúk?

-Igen- feleltük.

- Jöjjetek hozzánk, ha nincs más.

Elmentünk, bementünk az egyik kocsmába. Azt mondja, a bátyám, nagyon szomjas. Kért két fröccsöt, de mondtam én nem iszok. Akkor megitta a két fröccsöt.

Leghamarabb szüleimmal először 1963-'64-ben találkoztam. Amikor hazaértem a szülői házamban más lakott. A Molnár.

Kint soha sem voltam beteg. Nem voltam szívbajos, nem úgy fogtam fel szerintem azért.

Én az alatt az 5 év alatt se injekciót se tablettát nem kaptam.

A legrosszabb emlékem erről az időszakról az ahogy bántak a lányokkal. A legnehezebb munkákat kapták. Szegény kislányok, borzalmas volt látni, ahogy szenvednek.

Stutz Ádám bácsit interjúkészítés közben, nagy figyelem övezte.

Sztanyó Imréné sz. Hesz Anna
(1925-)

KÉSZ taksonyi csoportja és a Települési Önkormányzat nevében Györke Erzsébet és Wágnerné Bartha Zsuzsanna szerveztek egy kötetlen beszélgetést, melyen Rézi néni így emlékezett vissza a több évtizeddel ezelőtti eseményekre.²⁸⁰

Volt két ember, akit küldtek házról házra, hogy mennyi embernek kell bemenni a Tanácsházára, és utána a Kultúrházba, mert ott gyülekeztünk. Azt mondták, hogy csak pár napról lesz szó Kiskunlacházára kellett menni. Na de ott voltunk 3 napig, mire mindenfelől oda jöttek emberek. Lacházán egy parasztházban voltunk, szalma volt szétterítve a földön, ami térdig ért. Annyian voltunk a házban amennyien befértünk, 25-nél is többen. Élelmet ott nem kaptunk, csak amit vittünk magunkkal azt ettük.

Lacházáról Ceglédbercelre vittek minket, megint 3 napig voltunk ott, az otthonról hozott élelemből már nem volt semmi. Sosem felejttem el, mikor a Kreisz Laci bácsi mondta, akármit adnak, gyerekek mindent el kell fogadni, el kell rakni, mert nem lesz semmink. Bercelen nagyon jó emberek voltak, bemehettünk a faluba szétnézni, „*de aki nem jön vissza annak annyi azt mondta*”- a ruszki. Megfenyegettek minket, hogy elviszik a szüleinket is, ha nem jövünk vissza. Volt 3 nő, aki elszökött, egynek a nevére emlékszem csak, a Schnek Rézi néni, Tóni bácsi felesége.

Mindig éjjel utaztunk, nappal állt a vonat. Oroszországig több mint egy hónapig tartott az út. A vagonban szalmán és kukoricaszárakon vegyesen voltak férfiak és nők. Kivágtunk egy lyukat a padlón, az volt a wc, pokróccal takartuk el magunkat. A nők, azok azért jobban bírták, mink voltunk ott 5-en vagy 7-en taksonyiak, mi több ruhát vittünk, egyikünk hozott egy pokrócot, másikunk egy dunyhát, a harmadik egy párnát.. és összebújtunk.

Az élelmünk már az úton elfogyott. Oroszországban, mikor már jobb idő volt és sütött a nap, jött a tavasz és el tudtunk járni a piacra eladni, amink még volt. A ruszki szegények voltak, piac meg volt ott mindennap.

280 Készült: 2014-ben. Taksonyban. Az interjút készítették: Györke Erzsébet és Wágnerné Bartha Zsuzsanna. A videó interjút rögzítette: Wágner Attila.

Akkor divat volt az ilyen nagykendő. Amikor jött már a jobb idő mondom a nővéremnek: *„adjuk el a te kendőd előbb, később majd az enyém”*, élelmet vet-tünk az árából.

Találtunk egy konzervdobozt felvettük, kimostuk és az volt utána a „tá-nyérunk”, abba kaptuk az ételt. Emlékszem, hogy a cipőnk talpa elszakadt, a salakdombon, ami égetett és ezért elégett a talpa.

Mikor reggel felkeltünk mentünk munkába, már láttuk, hogy koporsók álltak a folyóson 2-3, mikor haza jöttünk már üres volt a folyosó. Mi csak 5 en voltunk taksonyi nők abban a lágerben, ahol én voltam. A nővérem Hesz Erzsébet és Tokics Mihályné hamarabb ment haza, a többiekre nem emlékszem.

Winkler Gáspárné sz. Stark Teréz (1926-)

Nagyon szerencsések lehetünk, hogy Rézi nénivel személyesen tudtunk interjút készíteni, hisz közvetlen a túlélőktől származó riportok sokkal értékesebbek és pontosabbak, mint a családtagok által elmesélt történetek. Rézi néni legnagyobb fájdalma az volt, hogy a mai fiatalok már el sem hiszik, hogy ez megtörtént velük.²⁸¹

1926-ban születtem, most hétvégén lettem 90 éves. 19 éves voltam mikor elvittek. Akkor már férjes asszony voltam, a férjem a háborúban szilánkot kapott lábába, le kellett amputálni, emiatt őt nem vitték el. Amikor ez az egész történt, a férjem épp Szegeden volt a kórházban.

Szájról-szájra terjedt a hír, hogy menni kell a Községházára. A férfiak 1927-es, nők '26-os születésűek, menni kellett²⁸². Három sváb volt ott, ahol jelentkezni kellett és mondták, hogy kinek kell elmennie kényszermunkára. Nem emlékszem pontosan, hogy ki volt az a három sváb, az egyik Hochrein nevű volt, a másik Wamberszky és a harmadik Ernszt nevű.

Gyalog kellett Kiskunlacházára menni, három napra elegendő ruhát és élelmet vihettünk magunkkal. Mikor elindultunk jó idő volt, napsütéses nap volt arra emlékszem. Lacházán három napot kellett várnunk. Még ma is meg tudnám mutatni, hogy melyik házba voltunk elszállásolva. Nagyon jellegzetes, mert két ház volt egy udvarban. Onnan marhavagonokban mentünk tovább Ceglédbercelre, nem volt fűtés nem volt takaró... gondolhatod, hogy milyen hideg volt január elején. Bercelen megint három napot kellett várni.

281 Készült 2016.09.27-én, Taksonyban. Az interjút készítették: Gárdonyi Adrienn, Györke Erzsébet és Makra Mónika.

282 Hivatalosan a férfiaknak 17-45 éves, a nőknek 18-30 éves korig kellett menniük.

Bercelen már a vagonokban kellett várni, de ki mehettünk az emberekhez... kaptunk élelmet a helyiektől. Én, Ceglédberceliekkel és Taksonyiakkal voltam egy vagonban.

Rézi néni nem gondolkozott azon, hogy Ceglédről hazaszökjön?

Elszöktem volna én, de édesapám nem jött velem. Lacházáról is haza tudtam volna szökni, de papám azt mondta: „nem megyünk, mert agyon lövik a mamát”. Nem mert szökni, mert az a hír járta, hogy aki megszökik, annak kiirtják a családját.

De mégis, miért engedték meg, hogy szabadon mászkáljanak, nem félték az örök, hogy elszöknek?

Elmertek engedni minket, mert minden nap megszámláltak bennünket, és ha nem volt meg a darabszám, akkor a helyiek közül szedtek még embert. Egy bácsira nagyon emlékszem, a fiával vízért mentek a kútra a kocsijukkal. Nem volt meg egy ember, leszedték az apát és a gyerek már egyedül ment haza.

Románián keresztül mentünk az úton, kaptunk füstölt kecske húst, hát ki tudta azt megenni, se kés se semmi nem volt, ha tudtuk elcseréltük a helyiekkal almára. 21-22 napot utaztunk, mire kiértünk Novi Dombasba, ahová estefelé érkeztünk meg. Paradicsomlevest kaptunk, zöld volt, de mindenki megette, mert annyira nagyon éhes volt. A menü mindig ugyanaz volt, valami híg levesféle: uborka, paradicsom, cékla, szójabablevest kaptunk (szóját... amit itthon a disznóknak adunk).

Először az Amerikanszki lágérbe kerültünk, ott nagyon-nagyon meleg volt, szalmával volt minden leterítve. Körülbelül 10 napig voltunk ott, ez még csak egy gyűjtőtábor volt. Utána kerültünk az 1-es lágérbe, ott szénbányában voltunk. Jaaaj de nagyon sírtunk, fehér ruhát kaptunk, mikor odaérkeztünk kaptunk férfiruhát, egy nadrágot és egy kabátot. Amikor az egyesbe kerültünk mindenki kapott egy lámpát, le kellett menni a létrán, mindenki sírt, hogy „*úristen hova megyünk most*”. Nem tudtuk, hogy ez szénbánya. Csillét kellett tolni, sprájcolni kellett. Nem voltak balesetek nálunk. Olyan jó szén volt ott kint, fényes volt mint a tükör.

Az 1-es lágérben csak pár hónapig maradtunk. A 15bis-be már lifttel mentünk a bányába, nagyon mély volt, mikor lementünk a végén egy nagy csattanás jelezte, ha leértünk.

Nagyon rendesek voltak a civilek, senki sem bántott minket. Mindennap jött egy asszony, a liftnél adott kenyeret, cukrot, és olajat. Mondta nekem, hogy „*Rézi néni jöjjön, igyon*”. Volt olyan ruszki, aki 4 évig volt távol az otthonától, egy lány, Maruszának hívták.

A bányában 8 órás műszakokat dolgoztunk, ha a ruszki nem jöttek dolgozni, akkor 16 órát kellett lehúznunk, helyettük is dolgoznunk kellett.

Az édesapjával tudott kint találkozni, tartották a kapcsolatot?

Ha szabadnapos voltam, akkor tudtam találkozni az édesapámmal, mindig szombatra kértem a szabadnapom, akkor ő sem dolgozott.

Apukám nagyon beteg lett, csupa kiütéses. Egyszer egy szombati nap mentem hozzá látogatóba, a kórházba, nem ismertem meg annyira levolt fogva. Kiabáltam, hogy „*hol az apám*”, ő meg szegény visszakiabált, hogy „*itt vagyok, itt vagyok*”. Édesapám 1947 febr. 28-án. halt meg, egy vasárnapi nap jött a Hujj Ferenc, szólt nekem, hogy apukám meghalt. A holttesteket úgy rakták rá a kocsira, mint a krumpliszákókat, ástak egy nagy gödröt és csak úgy beledobálták a halottakat.

Őszintén nagyon sokan haltak meg kint. Nem volt temető, 50 méterre volt egy tömegsír a kerítésen kívül.

A leveleket megkapták kint?

Arra emlékszem, hogy a mamámtól Németországból előbb kaptam levelet, mint a férjemtől Magyarországról.

Kint mindenről tudtunk, a kitelepítésről is. A civilek nem rossz emberek! A helyiektől tudtuk meg a híreket! Én szerencsére perfekt tudtam oroszul.

Tudták, hogy Taksonyból még egy hullámban elvittek embereket kényszermunkára?

Nem tudtuk, hogy volt második hullám, csak akkor halottunk már róla, mikor haza jöttünk.

Mindenki nagyon jó barátságban volt mindenkivel a lágerben, mit csinálhattunk volna, egymásra voltunk utalva.

Emlékszem, hogy reggelente, mikor az oroszok harmonikával mentek dolgozni, mi a fűben feküdtünk még. (...Igen, ők még munkába menet is énekeltek...)

A vége felé fizetést is kaptunk, ekkor már a bazárba tudtunk magunknak vásárolni, ami kellett.

Kikkel volt egy táborban, arra emlékszik?

Szigetcsépről és Szigetszentmártonról is voltak ott, ahol mi. Dunavarsányból nem voltak sokan.

Wágner Teréz neve ismerős Önnek?

Wágner Terézre emlékszem, ő kint halt meg. Állítólag azt mondták, hogy olajas halat evett és másnap meg halt. Ez a lány fiatalabb volt, mint én. Egy szobában voltunk a Tercsivel. Este még semmi baja nem volt reggelre meghalt. Aranyos lány volt.

Nem volt külön férfi, és női wc, deszkából volt össze eszkábálva. Egy csillébe hideg vízbe fürödtünk, hideg víz minden nap volt, a férfiak mindig bekukucskáltak

Egy május elsején, jaj de táncoltak a rusz kik, Grimm Tóni harmonikázott nekik, meg egy szigetcsépi férfi.

Voltak kint jó barátai, akikkel összetartott?

Luttenberger Irma, Misek Pali, Rózi, egy debreceni lány voltak nagyon jó barátaim. Luttenberger Irma néniel először a 10-esben volt utána jött hozzánk a 15-ös lágerben.

Volt kint beteg?

Tífuszos voltam 40 fokos lázban, nem volt orvos, gyógyszert sem kaptunk, kopaszok voltunk. Kétszer lettem kopaszra nyírva egyszer mikor sok tetűm volt, másodszer, amikor tífuszos lettem.

15bis-ös lágerben barakkokban laktunk. Volt külön 15bis, 15stari tábor, ahol édesapám is lakott, a Tábori Nándor is ott volt velem. Két 15-ös láger nem volt messze egymástól. Bérletszámolóként volt a 15bis-be, mikor ide került megkaptuk a pénzünket, még a papámét is megkaptam, mikor már meghalt.

Egyszer jöttek hozzánk focizni a 32-es táborból, mert nálunk nagy tér volt a játékhöz, a mieink ellen játszottak.

Hogy tudták meg, hogy hazajöhetnek, mi történt a hazavezető úton, hova érkeztek meg?

Amikor jött a hír, hogy hazamehetünk, nem hittük el. Először a 32-es lágerbe mentünk, aztán a 21-esbe és onnan jöttünk végül is haza. Nem hittük el, „na, gyerünk, gyerünk” össze kellett pakolni. Jöttek, hogy mindenki hozza a dolgait és mennünk kellett. Nagy hóban, nem volt nadrágunk csak a harisnyánk.

A vagonok már vártak ránk.

1949-ben jöhettünk haza, a vonat Debrecenbe érkezett be. Kaptunk egy papírt, egy vonatjegyet és 20 Ft-ot. Budapesten a Nyugati pályaudvarra érkeztek meg, onnan kellett a Keletibe átmenni, éjjel értünk oda. Reggel a fél nyolcas vonattal jöttünk haza Taksonyba, jött a kalauz kérdezte: „Van pénze?” mondom neki, nincs. Egy öregember, aki a vonaton utazott, mondta a kalauznak „idehallgasson, tűnjön el innen vagy lerugdosom. nézze meg ezt az asszonyt honnan jött, szégyellje el magát!” a kalauz ezek után már nem jött vissza.²⁸³

A nagymamám már várt rám a vonatállomáson, kérdeztem tőle, „hogyan kerülsz te ide”, mondta rögtön, „azt mondták haza jöttek Oroszországból.” Kevei Annus néni látta, hogy jövök, az utcán mondta menjek be. Bementem egyszer csak jött a nagymamám, hogy „gyere, most jön a Gazsi vonatja, menjünk ki elé”, a férjem épp dolgozott mikor hazaértem.

²⁸³ Faladás csomagokkal jöttünk haza, a ruháinkon is látszódott, hogy kopottas, látszódott rajtuk honnan jöhettünk.

Mit érzett Rézi néni, mikor ennyi idő után először látták egymást?
Mindketten sírtunk... 5 év... nekem nem kellett más kint sem, csak a férjem, szerettem őt nagyon.

Meg tudott bocsájtani ezeknek az embereknek, akik ezt tették Önnel?
Nem tudtam megbocsájtani nekik, soha!

Ha egy valamit kiemelhetne mi lenne a legrosszabb emléke és ha van, akkor mi a legjobb?
Semmi jó emlékem sincs kintről, legrosszabb emlékem nincs, egyforma rossz volt minden!

Mit üzenne a mai fiataloknak Rézi néni?
A mai fiatalok nem hiszik el, hogy ez megtörtént. Van még mit tanulniuk. Amit itt elmondtam az nem titok, hanem az igazság!

Gazemberség volt ez, én mondom, öt évig voltam kint, de nem szeretek róla beszélni.

Miután hazajöttem, 5 gyermekem született, de csak egy gyermekem maradt életben, nagyon becsülöm és szeretem. Férjem 1984-ben hagyott itt engem.

Winkler Gáspárné sz. Stark Teréz interjúkészítés közben.

Winkler Péter (1925-2012)

Az unokája nappalijában beszélgettem Péter bácsival. Jelen volt még a kis dédunoka is, aki a sírást és a nevetést váltogatva jutatta eszünkbe, hogy mindaz a szörnyűség, amit a dédpapa megélt, már a múlté. Az élet ment tovább és megy mind a mai napig, a kis Luca pedig, a lehető legkedvesebb emlékeztetője ennek.

Péter bácsi több mindennel lepett meg engem. Már 84 éves és mégis olyan fürge és mozgékony, hogy nem hittem a szememnek. Egészen ledöbbsentem, amikor egy pillanat alatt letérdelt a földre, hogy megmutassa hogyan kellett menni az alacsony járatokban, annak ellenére, hogy ő már sajnos nem lát.

És a vidámsága is egészen váratlan volt számomra, hogy ilyen jól megőrizte frissességét és jókedvét.²⁸⁴

Jött két ór, fegyverrel jöttek, és mondták, hogy nekem el kell menni tizenöt napi munkára és annyi napi élelmet is vigyek magammal. Hát akkor mondom, az nem így van, csak hogy elmegy, mindent itt hagy az ember. Ha én nem megyek, akkor elviszik a szülőt. Édesapámat, édesanyámat. A nővérem is ott lakott abban az időben, volt neki két kislánya. Hát mit csinállok én, itt van két ló és két tehén, meg egy fiatal üsző, akkor hasas, ellésben volt. Januárban hideg is volt. Édesanyám sült nagy kenyeret, mint amilyeneket szokott, beletettem egy parasztsákba, nem papírba becsomagolva, parasztsákba, amibe azelőtt a krumplit rakták bele. Egy ilyen nagy kenyeret, meg egy sonkát és egy darab szalonnát tettem be. A sógorom is azt csomagolt.

Hát akkor még azt parancsolták, hogy másnap nyolc órakor jelentkezni kell ott a kultúrházban. Ott volt a találkozó. Nahát, odamentél, persze, sokan voltunk ott, a szülők is ott voltak, a hozzátartozói, azoknak, akik elmentek. Hát ott az oroszok sétáltak fegyverrel. Én azt gondoltam, nem tudom mi lesz itten, 15 napi munkára és ilyen felhajtást csinálnak ezek. Én akkor még nagyon fiatal voltam, csak 19 éves. Hát eltartott délig, mire indultunk. Na, összeálltunk, itt autó nem volt az úton, se gyalogos, semmi nem volt az országúton. Mindenki a csomagot a hátára vette, vagy kézbe, ballagtunk le Kiskunlacházára. Mikor leértünk Majosházára, ott az erdőnél, megálltunk. A nőknek nagy szükségük volt pihenésre, a szükséget elvégezni. Hát ott eltelt egy óra hossza, mire mindenki elintézte a dolgát. Kész voltunk, megint ballagtunk. Mire beértünk Lacházára, már három óra, fél négy körül volt. Ott a sarkon volt egy kocsmá. És egy nagy táncterem is.

284 Készült 2009-ben Taksonyban. Az interjút készítette: Komáromi István.

Hát minket oda betereltek a nagy terembe. Mikor beértünk, Jézusom, mi van itten. Csupa törek. Nem szalma. Törek. Talán még kisebb volt, mint a törek. És itt kell aludni, kérdeztem? Se pokróc, semmi. Csak így, ami ruhánk rajtunk volt, abban. Itt kell éjjel maradni. Nahát, fáradtak is voltunk. Nagy csomag... Makadám út volt, nem ilyen, mint most, rossz út volt, gidres-gödrös. Hát jó. Reggel jöttek az oroszok: ordították felkelni!

Mit eszünk? Hát, amit hazulról hoztunk, igaz. Na, egyszer aztán sorakozó, ki az állomásra. Volt ott egy kakucsi illetőségű férfi, Sztanyó Imrének hívták, ő aludt mellettem akkor este. Hát mondom, te hova megyünk? Ő nem tudja hova kell mennünk. Kimegyünk az állomásra. Hát mondom nincs itt személyvonat, nincsen mivel utaznunk, egy tehervonat áll ott bent, csak nem azzal megyünk? Tehervonattal?- kérdeztem én. Mikor odaértünk, a tehervonathoz, megálltunk, na, aztán ott számoltak. Tizennyolc embernél kinyitották az ajtót, azt a marhavagonajtót. Kérdezem, ide be? Hát deszkák össze voltak szögelve, priccsek voltak. De semmi szalmazsák nem volt rajta, se lepedő se pokróc, semmi. Sima deszka. Na, tizennyolc ember oda be abba a vagonba. Bementünk, ott azok a tiszték, az oroszok ők számoltak. Na, mikor benn voltunk mindnyájan, ott állt egy kis, mini kályha. A cső ment ki, januárban, hát ez 8-án volt, vagy 9-én. Mikor bent voltunk, becsukták az ajtót kívülről. Becsukták, dróttal lekötötték azt a kapcsolót, hogy ne lehessen kinyitni. Kérdeztem most mi lesz itt velünk. Hát aztán volt egy pár idősebb bácsi, azt mondják, úgy volna a legjobban, hogy a fiatalok fölmennének. Fönt fekszik négy, és lent is négy az egyik oldalon, másik oldalon szintén: fönt négy meg lent is négy. Jól van, föl kellett mászni. De sima deszkára. Hát, kérdezem hogy fogunk itt aludni? Se fejpárna nincsen, semmi. Azt mondja a sógorom, levesszük a nadrágot, abból csinálunk fejpárnát oda. Egy deszka oda volt szögezve srégen. Oda tettem a nadrágot. Mivel takarózunk? Hát a kabáttal. Leveszed a kabátot és azzal takarózunk. És a vagonnak az oldalán, volt négy pici ablak, ahol a levegő jött be, mikor a jóságot szállították. Aki ott feküdt mellette, az kilátott ott, de ott bejött a huzat, valamit oda kellett tenni, mert nagy hideg volt.

Egyszer csak megáll. Azt mondta, te nézz csak oda ki, mennyi nép jön! Ezek dunnyhát hoznak, párnát hoznak, nekünk meg semmi nincs. Ceglédbercelen volt ez. Mindenki kérdezősködött, hogy hova megyünk, de senki nem tudott biztosat. Kinyitották a vagonajtót. Víz már senkinél nem volt egész nap nem ittunk. Itt kaptunk vizet. Most szökjünk el onnan? Ha onnan elszökünk és elkapnak, akkor még rosszabbul járunk. Az itt összegyűjtött embereket is felterelték a vagonokba, külön a nőket, és a férfiak.

Jézusom! Már sötét volt, még mindig ott álltunk Ceglédbercelen. Egyszer jött egy mozdony, hallottuk, volt egy tolmács és azt mondja, be van csukva a vagon, megyünk tovább. Nagy volt a bizonytalanság. Senki nem tudta hova megyünk. Valahol megállt a vonat, de hol állt meg, a fene se tudja.

Éjjel. Ott álltunk reggelig. Már a harmadik napja itt vagyunk, de hol van tizenöt napi munka? Egyszer azt mondja az egyik: te én hallottam, hogy az egyik azt mondta, hogy Oroszországba visznek bennünket. Oda visznek? Nagy az út oda tart két hétig, az biztos, vagy három hétig. Hát ez nagyon jó, gondoltam. Akkor ez nem tizenöt nap munka, ez tizenöt nap utazás lesz.

Hát nem mentünk ám egész nap. Általában nappal álltunk egy mellékvágányon, este meg mentünk egy darabig. A kaja lassan elfogyott, nem kapunk sehol semmiféle kaját, se vizet. Ha megállt, akkor kiengedtek a vagonból. Egyszer megálltunk. Már olyan szomjas voltam, mert csak a sonkát ettem. Megállt a vonat mondták Romániában vagyunk. Az utolsó előtti vagonban voltam. Mikor leugrottam a vagonról, felkaptam egy marék havat, úgy ahogy volt bekaptam, én olyan szomjas voltam. Na, megyünk fel a kúthoz. Bögre nem volt. Nyomós kút volt. Odatettük a kezünket, egy kézzel nyomtuk, a másik kézzel úgy ittuk a vizet.

Nagy gondot okozott a WC-nek a hiánya. Volt az egyik idősebb bácsinak bicskája.

Azt mondta: gyerekek, van nekem egy jó késem, kivágjuk a padlót, csinálunk egy lukat. Ha elfárad az egyiknek a keze, odaül a másik, akkor ő farag. Hát voltunk ott 18-an, mindenki levág egy kicsit. Levágtuk. Az lett a WC. De ott följött a hideg. Rádobtunk a lyukra egy rossz kabátot, mert az úgylis el lesz dobva. Na, megcsináltuk.

Itt ezeken a kemény priccseken ülni, vagy sétálni benn a vagonban? Három lépés jobbra-balra, azt kész.

A lényeg az, hogy tele lettünk tetűvel, mert ugye se mosakodni, semmi...

- *Egy hónapig?*

Egy hónapig. Összezárva. Még fodrász is lettem, mert ugye aki a front alatt nem ment el a fodrászhoz, annak nagy volt a haja, ott meg még nőtt, aztán volt valakinek ollója, meg fésűje, aztán én fodrász lettem a vagonban.

- *Mi mindent csináltak még ez alatt az egy hónap alatt?*

Kártyáztunk. Nem lehetett mást csinálni, be voltunk zárva. nem volt más. Pengőben kártyáztunk, akkor a pengő volt a fizetőeszköz, mondván, hogy ha elveszítem, majd otthon megadom. Pengő már rég nem volt, mikor hazajöttünk.

Megyünk, megyünk. Te jó Úristen, hova megyünk? Jézusom, már a második hete a vagonban vagyunk.

Mikor megérkeztünk láttam, hogy sorompóval van elzárva a terület.

Óóóó, hát ez egy nagy izé, itten! Bemegyünk. Úriemberek voltak, kinyitották a sorompót, oda be. Mikor megvolt, utánunk becsukták. Az oroszok voltak. Ott volt egy bódé és ott volt két laktanya féle. Hát ott voltak, valami foglyok is voltak bent ott. Hát ott is számoltak. Na, nők idemennek, a férfiak idemennek abba a szobába, számoltak mennyi mehet be. Na, mink az utolsók voltunk megint a sorban. Ott volt egy ilyen kis szoba, hát így,

hogy ki tudtam nyújtani a lábamat, így szélességre. Kérdeztem mi van itt? Már megint üres izék, ezek a priccsek voltak, semmi más, se paplan, se pokróc, se dunyha, párna, semmi nem volt. Kérdeztem magamtól most mi lesz, itt megint úgy kell aludni, nadrágot levenni, fejpárnát csinálni, kabáttal takarni, fáztunk. De kályha nem volt beállítva, volt egy kémény, egy lyuk és ott tüzeltünk. De nem volt fa nekünk.

De kaja már nuku, nem volt. Én megettem az egészet, mire odaértünk nem volt nekem semmiféle kajám, kenyerem se volt, semmi nem volt már. Este 9 órakor vacsoraidő. Na, jött a tolmács. Ez a szoba ment, az is, a másik ment. Na, vacsora. Megyünk oda. Este fél 10, olyan éhes voltam már. Ott valami köles leves volt, amit itt a madarak szoktak kapni, ez a köles. De jó sűrű volt, puha is volt, de sovány, zsiradék nem volt. Volt egy kis evőkanál, amivel cukrot szoktak tenni, mint a kávéba, hát egy olyat tettek rá. Hát ez nagyon sovány adag! Mindegy, én megettem, úgy ahogy volt, mert éhes voltam. Na megettem, ennék én még, de többet nem kapok.

Egyszer jött ám a tolmács, azt mondja: sorakozó ki! Hát már, úgy ahogy voltak, szobák, így sorakoztak, mind külön-külön álltunk. Jött egy férfi, hát ilyen fekete ruhás volt, nyakán lógott egy lámpa, de világos nappal volt, petróleumos lámpa lógott a nyakán. Gondoltam, vajon mit akar. Hát ott voltunk nyolcan, én odaálltam, előttem volt egy magasabb férfi, mögé álltam, hogy ne lássanak. A fenéket! Ez odajött, mindenkit megnézett, na mondta oroszul: *páslészt du dá*. Hmm, mondom, félre álltam. És még egy. Az is olyan fiatalabb volt. Ketten félreálltunk, a többi menjen be. Vajon, mi lesz most? Látom ott arra is hárman, vagy négyen állnak. Menjünk be, majd szólunk, ha ki kell jönnünk.

Na, úgy tíz óra fele lehetett, jön ám, azt mondta, akik félre lettek állítva, azok jöjjenek ki! Hát ott láttam megint a petróleumos lámpával. Oda előre a bódéhoz. Voltunk körülbelül 10-en, 12-en. Hát olyan nagy láger az, annyi nép van és pont minket válogattak ide? Na, oda összeálltunk, számoltak ottan, háromszor megszámláltak, hogy hányan vagyunk. Tizenkettő az egész, mit kell ott sokat számolni. Na, megyünk, elől ment egy őr, egy orosz, puskával, és mögöttünk is egy. Gondoltam magamban ezek azt hiszik rabok vagyunk mi, hogy annyira kell vigyázni ránk? Megyünk. De hova megyünk, arrafelé nem volt semmi. Se ház, se erdő nem volt arrafelé.

Hát mikor megyünk, megyünk, mondom magamban hova az Istenbe megyünk mink. Itt senkit nem lehet látni, ház nincsen, autó nincsen, lovas kocsni nincs. Semmi. Egyszer valaki észrevette a felvonót. Valami csillék mentek ide-oda. Akkor én számoltam, négy csille volt az, fölhúzta, és ottan négyet meg arra lefelé, ahol ez följött, ott négy lefelé ment. Drótkötéllel meg voltak kötve és arra engedték le. Jött a fekete ruhás megint petróleumos lámpával. Hármunkat ott tartott. A többit visszaküldte. Na, odamentünk, volt ott egy ház, garázs féle, nem, nagyobb mint egy garázs.

Ott voltak bent a lámpák, amiket töltöttek, egy kis akkumulátor volt, pozitív meg negatív, egy kis lámpa, de elég nehéz volt. Két kilós volt. No, kapunk egy lámpát és adtak egy bilétát. Ha a lámpát beadjuk, akkor kapjuk ezt a számot és avval lehet a lámpát kivenni onnan, a nők töltötték. A fekete ruhás mondta *páslí*. Hát ő ment elől, mink hárman hátul, lassan. Egyszer látom ám, itt már sprájcólva van, mi lehet itten? Mindig olyan lejtősen ment. Lejtősen. De hát ott nem köves, hanem ilyen, mit tudom én, agyagféle, kicsit csúszott és vigyázni kellett. Na, mondom, itt is el van törve egy, ott is el van törve egy. Mondom, ha ez leszakad, nekünk végünk lesz.

Kérdeztük egymástól, vajon hova megyünk arra le a francba. Hát csak lejjebb. Megyünk, megyünk. Hát én nem tudom. Én már ott kezdtem félni. Nem láttam még ilyesmit. Csak megyünk, egyszer, aztán, hallottam valamit, valami zörgést hallok. No, volt ilyen kis mozdony, amik itten járnak, a villamosok, tudod, Pestre, Harasztiról, de kicsibe volt. Négy csillét ráakasztottak, azt húzta. Az üres csillét hátra, a telit vissza hozta. És ott volt négy nő, ott volt egy forgó.

Elmentünk oda hátra, ballagtunk. Az orosz, evvel a petróleumos lámpával ment elől, mink meg utána. Égett a mi lámpánk is. Már olyan mélyen voltunk, hogy négykézláb kellett bújni, nem ám menni gyalog. Neeem. Bebújtunk ottan egymás után, a lámpával. Azt a mindenit! Itt a kő, mondom ha ez leszakad. Féltünk, hát nem láttunk még ilyesmit. Ahová beértünk ott fejtették a szenet és nekünk hoztak rögtön lapátot, hármunknak egy – egy nagy lapátot, szív lapátot. Egyikük dobta a szenet, én meg be a csúszdába, a másik arrébb, a harmadik még arrébb. Mondom itt nem lehet fölállni. Hát azt nem lehet, mert olyan alacsony volt a szénréteg, hogy csak így hajolva, térdepelve lehetett dolgozni. A műszak végével a lapátot otthagytuk, ott ahol dolgoztunk. No, megint ki kellett bújni ottan. Hát azon a kis lukon, mondom. Mondta a fekete ruhás, hogy reggel itt találkozunk. Akkor följöttek. Gyalog föl kellett jönni. Úgy az emelkedőnek.

Másnap egy másik bányába kellett felvenni a munkát. Egy erdőn kellett keresztül menni.

Na ballagunk. Egyik a másával beszélget: te most hova megyünk? Ki tudja hova megyünk, nem tudok semmit. Megyünk, megyünk. Napfény, a nap sütött, de nem sütött be az erdőbe a nap. Te jó Úristen, mondom, már dél elmúlt, már egy óra, már két óra van! Na egyszer mondja az orosz, hogy álljunk meg, mindenki végezze a dolgát, azt megyünk tovább. Az erdőből ki, ott megint látunk drótot. Megint oda bekerülünk a drót közé.

Az is be volt kerítve. Az ember a kezét nem tudta átdugni, olyan sűrűn voltak a drótok húzva, ezek az acéldrótok három méter magasban. Itt egy sor, ott egy sor, és ott megint egy sor. Ha az ember közel ment a dróthoz, már ránk kiabáltak az oroszok, mert minden sarkon volt egy űr fönt a bódében, ott fgyeltek. Elöl volt kettő, meg a végében is kettő volt.

Másnap reggel, megint sorakozó. Én meg a Misek, mi ketten mentünk a bányába. Jött az orosz, na lámpáért kell menni. Megyünk le a bányába. Odamegyünk a lifthez, beáll a lift. Nem volt ajtaja, csak két kampó volt, ami lejött, mikor betolták a csillét, hogy a csille ne tudjon mozogni. Mondom vigyázz, nehogy kicsit kihajolj, mert akkor végünk lesz nekünk! És így a Misek Lénárdnak a testvére, a Misi valahogyan kihajolt és vége volt neki. Én nem láttam, csak mondták.

Eleinte nagyon fájt a térdem. A térdepeléstől. Kemény volt ez a szén, és egész nap. Nem voltunk hozzá szokva. Egyszer az orosz, hozott nekem egy autó belső gumit. Megmutatta, hogy kell odakötni a nadrágomhoz. Ahol össze volt varrva a nadrág, ott erős volt. Négy helyen hozzá varrta a gumit, és úgy akkor nem olyan kemény már. Nem fájt már a térdem a térdepeléstől. Mikor valami szén odakerült, megráztam egy kicsit, akkor jobb volt térdepelni.

Én mindig féltém a bányában dolgozni.

Éhes voltam, mikor feljöttem a bányából éjjel. Fél egy volt már. Mondom ott a haveromnak. Te, én kimegyek, hátra megyek a szemétdombra, van ott krumpli héj. Előre hoztam, megsütöttem még, reggel három órakor lefeküdtem. Jó volt az is, finom volt, mert éhes voltam. Pénzem nem volt, akkor még nem kaptunk fizetést, valamit kellett ennem.

Egyszer egy fegyverneki férfi azt mondta, olyan esős idő volt: gyere, elmegyünk az erdőbe, elmegyünk csigát szedni. Csigát szedni? És akkor mit csinálsz a csigával? Ő mondta, hogy megsütjük. Megsütni? Akkor megesszük. Hogy? Ki veszed a házból? Kérdeztem tőle. Nem, úgy ahogy van, házzal együtt megsütjük. Én még nem csináltam ilyesmit. De ő már csinálta, és mondta hogy ez finom. Elmentünk az erdőbe. Én is szedtem 7-8 darabot, mondtam nekem ez elég. Elkezdtek sütni. Vártam mikor lesz kész. Néha forgatta egy kicsit. Mondtam neki, az még kinyújtja a szarvát. Óóó mondom, ezt megenni? Na, majd meglátod! Nem bírom megenni, én inkább megdöglök, mondtam, én ezt nem bírom megenni.

A Tábori Nándor volt az irodában, ő számolt el bennünket, magyarokat. A Nándi kérdezte: Péter, tudod mennyit kerestél te a múlt hónapban? Feleltem, hogy nem tudom, fogalmam sincsen. Majd most meglátod, mikor megkapod a fizetést! Mert most mindenki kap fizetést. De akik lent dolgoznak a bányában, ezek kaptak 1 kiló 20 kenyeret, aki fönt dolgozott, az 80 dekát kapott. Elég az hozzá, én is már úgy izgultam, hogy mikor lesz ez a fizetés. Na egyszer azt mondta a Nándi Péter holnap lesz fizetés. Mikor? Délben, mikor jöttök föl. Nem is tudtam rendesen dolgozni, olyan izgatott voltam. Kíváncsi voltam, hogy mennyit kapok. Munka után megfürödtünk az irodába mentünk. Nándi odaszámolt nekem, hét ezer, és egy pár rubelt, hétezer valamennyit. A kapu előtt álltak ott nők, árulták a tejet, tejfölt, kenyeret, palacsintát.

Hohóóó, hát igen, itt már most már eszünk ám, fogunk enni, és ott volt egy taksonyi nő, a Mózer Száli. Elmeséltem neki, hogy kaptam fizetést. Megkértem, hogy vegyen kinn élelmiszert és főzzön nekünk valamit. Azt mondta először csinál paprikás krumplit. Ó hát mondom az nagyon jó lesz. Az egy kiló hús kenyerem van. Kenyerem az van. Vett egy kis kolbászt is hozzá. Vasárnap elmentünk az erdőn keresztül a piacra.

Attól kezdve már sokkal jobb dolgunk volt. Nem kellett már olyan sok kenyeret enni, mert volt más ételünk is. Akkor már jó volt, pénzünk is volt, kaja is volt, ettünk. Akkor nem ettem egy kiló hús kenyeret már, egy fél kiló is elég volt naponta. Akkor már volt pénzem. Ha nem volt pénzed, nem tudtál enni.

Hát a nemsokára ez lett, majdnem öt év.

Szebeni Ilona gyűjtése

Szebeni Ilona két kötetes interjú gyűjteménye a „*Merre van a magyar hazám?...*” és a „*Haza fogunk menni*” című művei, alapjául szolgálnak nagyon sok kutató munkájának.

Az író egyike volt azon szerencsés embereknek, akik megmenekültek a kényszermunkatáborok borzalmai elől. Szebeni Ilona (1927-1997), Bozondorf Ilonaként látta meg a napvilágot és középiskolás tanuló volt még, mikor a neve felkerült a tiszadobi listára. Egy román katonatiszt segítségével megszökött a ráváró kegyetlenségek elől. A katona magyarul is alig tudott, de volt benne annyi emberség, hogy egy fiatal lányt megmentse a borzalmak elől, katona ruhát adott rá és hamis igazolványokkal kijuttatta a községből.²⁸⁵ Talán ezért is érezhette hivatásának, hogy minél több információt összegyűjtsön a kint átélt szörnyűségekről. Az első könyvében (1991-ben jelent meg) a taksonyi születésű, Tábori Nándor, római katolikus plébános visszaemlékezését olvashatjuk. Megtévesztő, hogy Újlengyelben készítette vele az interjút a szerző, de fontos tudni, hogy őt Taksonyból hurcolták el, családja egy része mai napig ott él. A második munkája (1993-ban jelent meg) készítésénél már Taksony községbe is eljutott a szerző, ahol tizenegy túlélővel sikerült interjút készítenie.

Az író fentebb említett művei igazi ritkaságok, már csak néhány könyvtár és lelkes kutató polcain található rájuk. Ezért is tartottuk fontosnak, hogy ennek a 12 taksonyi túlélőnek az interjúi benne legyenek könyvünkben, hogy könnyebben hozzáférhessenek az emberek, mert igazi kincsek.

A soron következő 12 interjú egy az egyben át lett emelve Szebeni Ilona könyveiből. A vastagon szedett rész a mi, 2016-os gyűjtésünkéből származó kiegészítés. Ahol tudtuk kiderítettük a születési-halálozási adatokat. Györke Erzsébet ellátogatott a még élő rokonokhoz és egy személyes beszélgetés alkalmával megtudott néhány plusz információt, ezeket a vastagon szedett betűkkel és a lábjegyzetben található meg az Olvasó.

285 Szebeni Ilona: *Merre van a magyar hazám?* Debrecen. 1991. 5. o.

Ernszt József²⁸⁶
(1921-2010)

Leányával Rozs Józsefné sz. Ernszt Évával találkozásunk alkalmával beszélgetésbe elegyedtem.

Kértem édesapjáról fényképet, amit szívesen a rendelkezésünkre bocsájtott. Édesapja a baloldali férfi, egy ceglédberceli barátjával van fényképezve, sajnos a nevére nem emlékszik, a keresztnéve Jakab.

Arról kérdeztem Évikét, tudja –e hogy honnan volt ilyen elegáns ruhája édesapjának. Gyermekkorában őt is érdekelte ez, és édesapja elmondta, hogy a fotósnak volt ilyen kelléke. Érdeemes a kezükre vetni egy pillantást. A széntől fekete.

Évike még azt is elmesélte, hogy édesapja maláriás lett a szovjet rabság alatt. Ott őt szimulálással megvádolták. Itthon Tábori Nándor atya segített orvost keresni, és teljesen tünetmentesen élte le az életét.

A másik kép, amit kaptunk a „tábori futball csapatot” örökítette meg. Néhányan emlékeztek erre a ritkaságszámba megélt pár vidám önfeledt órára.²⁸⁷

Köszönöm a beszélgetést!²⁸⁸

Ketten bementünk Bercelen egy házhoz, disznóhússal főzött bablevest adtak, és azt mondták, ne menjünk vissza a vagonba, ha kell ők akár egy fél évig is elrejtenek és ellátnak bennünket. Nagyon sajnáltak minket. Mi féltünk, visszamentünk. Éppen indult a vonat, így aztán mi is kimentünk, a NoviDombasi bányákba.

²⁸⁶ Szebeni Ilona: Haza fogunk menni. Debrecen. 1993. (Továbbiakban: Szebeni: Haza...) 232-233. o.

²⁸⁷ A kép, nevekkkel együtt hátul a képjegyzékben található.

²⁸⁸ Készült: 2016. 11. 30-án Taksonyban. Az interjút készítette: Györke Erzsébet.

Hogy mertünk volna lemaradni, amikor annyit fenyegettek, és tudtuk is, hogy beváltják, amit ígérnek, nem csak ijesztgetnek. Tapasztalhattuk már előbb is Taksonyban, mert elég sokáig állt ott a front, láttuk, hogy üldözik a nőket is. Már akkor is kivégeztek egy pár embert. Ki volt építve a telefonhálózat, de olyan vihar volt, hogy a szél elszakította a vezetéket. Az oroszok azt állították, hogy azt a magyarok vágták el. Elvittek négy embert a lakosság megfélemlítésére, de csak úgy találomra választották őket a taksonyiak és eltemették a szerencsétleneket a temetőbe. De másik két fiatalemberről még most se tudjuk, hová ásták, mert kivitték őket a házból a családtól, utána lövéseket halottunk, de a két fiatal soha nem tért vissza. Kreisz és Gráf nevezetűek voltak. Hát ilyen előzmények után, senki sem mert lemaradni. Az én feleségemet is akarták, de akármit csináltak, nem adta el magát. Hívták főzni, nem ment, hívták halat pucolni, nem ment, mert úgy hívták, látszott a más szándék. Különben az volt a helyzet, hogy őt is el akarták hurcolni, de terhes volt és elengedték. Aztán a ruszki katonák addig-addig hajkurászták, hogy menekülnie kellett a háztól. Valamelyik ismerősnél bújt be az ágy alá. Ott megnyomta a hasát és baj lett, nem maradt meg a gyerek. Lovas kocsival vitték a kórházba, de a gyerek már halott volt, egész meg volt feketedve.

Most elég nagy kitérőt tettem, folytatom a kinti étellel. Mínusz 30-35 fős hideg volt, és vittek a bányába, 14km volt az út oda-vissza. Nem volt a munka megszervezve, ezért álltunk. Kérdezi a nacsalnyik, miért nem dolgozunk? – Nincs csille. Másnap jön, megint leállt a munka. - Miért nem dolgozunk? – Nincs vagon. A normát teljesítettük volna, de állandóan akadály volt. - Dolgozni, davaj, davaj-kiabálta. - Nincs lapát. Káromkodott, mutatta, hogy ott a két kezünk, csináljuk kézzel. Ezt parancsolta. Majdnem neki mentünk. Én oroszul mondtam neki, ha van csille, vagon, lapát, mi nem 70-80 százalékot teljesítünk, mert reggel hetvenet mondtak. Meg is mutattuk, hogy 165 százalékra teljesítettünk. Szén nélkül a bányától nem mehettünk be, cipelni kellett a lágerig. Ha nem vittünk, visszaküldtek. Azzal fűtöttük a kályhát, őrszobát és egyéb hivatalos helyiséget, de mi is tarthattunk meg belőle. Elképzelhető milyen könnyű volt ezt ilyen távolságról cipelni a 8 órás munka után.

A kosztról nem is érdemes beszélni, répaleves, csalánleves, uborkaleves, néha tettek két csepp olajfélét a kására, belemártották a kanalat és arról vagy csöppent le valami vagy nem. De ha egyszer nincs, akkor nincs. Sokszor nem volt pénzem ezt se kifizetni. A betegek közé bevettek, ott kaptam enni. Irmuska is ott volt a konyhán. Mivel maláriám lett, ellenőriztek. A doktornő azt állította, hogy én nem veszem be a gyógyszert. Elrendelte, hogy naponta ott vegyem be előtte. Így volt.

Hát a bánásmódra örökre vissza fogunk emlékezni. Mi együtt voltunk berceliek, és taksonyiak mind. Nagyon sokszor kivertek bennünket még

éjjel is és álltunk az udvaron, a ruszkik meg addig összeszedték, amit még érdemesnek láttak, női ruhát, borotvát vagy borotvapengét stb. Ezt az örök csinálták.

Egyszer elszökött négy társunk. Nem volt érdemes, mert elfogták őket. Be kellett mutatni, hogy jutottak ki a lágerből. Két műszak otthon volt, egy a bányában, úgy elég sok embert tudtak kiállítani a „színjátékra”. Egy ember felemelte a drótot, az orosz meg ott állt, és verte őket drótkötéssel, de így, hogy három nap múlva mind a négy meghaltak. Borzadva néztük a kínzásukat. Mondták, jegyezzük meg jól, így jár mindenki, aki szökni próbál. Engem is biztattak többen, de azt mondtam, ha itt halok meg, akkor sem. Majd csak vége lesz, eljön az idő.

A nőekkel sem voltak kíméletesek. Láttuk a munkába menet az asszonyaink, lányaink húzzák az ekét, szántanak. Aki hajszolta őket, annak a kezében ostor volt. Orosz is kérdezte, miért csináltatják a nőekkel, azt mondta a másik: - Semmi köze hozzá! A lovak meg ott álltak. Vitatkozott a jóindulatú orosz. - Miért nem fogjátok be a lovakat? A válasz megint ugyanaz volt: - Nincs hozzá köze, mit törődik velük!

Ott volt még velünk egy taksonyi papjelölt is. A két keze már csupa seb volt a munkától, nem volt hozzászokva a fizikai munkához. Ő volt az első, aki megtanulta jól az orosz nyelvet, könnyebben is ment neki, magasabb műveltségű volt a többinél. Jót tett velünk, mert bekerült az irodába, és tudott segíteni az embereknek.

Gayerhosz György²⁸⁹
(1920-2000)

Leányával, Galambos Andrásné sz. Gayerhosz Marikával készítettünk egy személyes interjút is, melyet könyvünkben olvashatnak. Melyben Marika bővebben mesél családjá történetéről.

Én is öt évet töltöttem szovjet rabságban. Elvették a legszebb fiatal éveimet. Jól megdolgoztattak, nem voltak hozzánk kíméletesek. Azt hiszem fogalmuk sem volt, hogy kik vagyunk mi, sok orosz azt se tudta, kik a magyarok, ők csak a németet ismerték. De az egyszerű emberek jószívűek voltak, részvételt voltak irántunk az öregek is. Megbetegedtem, magas lázam volt, a lágerkórházban feküdtem. Ettünk volna, ha lett volna mit, de az orosz nép is éhezett.

Nem tartottam és ma sem tartom igazságosnak, hogy elhurcoltak, mert ártatlanul kerültem oda, mint a többi. Innen kb. négyszáz embert vittek el. A halottainknak van már emlékmű állítva régen, úgy mondják ez volt az első az országban, de a neveket csak most merték ráírni. Valaki mindig visz oda virágot. Emléküket mi is megőrizzük, akik szerencsésebbek voltunk és hazajöttünk, túléltek és még élünk egy kis ideig, soká már biztosan nem él közülünk senki. Várjuk a kárpótlást, ha lesz belőle valami. Rossz volt, elmúlt. A fiatalok nem is hiszik el, hogy igaz volt. Jó lesz, ha elolvassák és okulnak belőle, hogy velük ne tehessen ilyet senki.

289 Szebeni Ilona Gejerhoz Györgyként írta a nevét, ezt korigáltuk. Szebeni: Haza 231. o.

Gejzerhozné Schusztter Irma²⁹⁰

Az én kálváriám is tizennyolc évesen kezdődött. 18-32 évesig vitték a nőket, apám 42 éves volt, így apám is beleesett. Taksonyból rengeteg embert elhurcoltak, négyszázan biztosan lehettünk, de inkább többen.

Innen, ebből az épületből, a kultúrházból vittek el, és azt mondták nekem, hogy Bankházán fogunk repülőteret építeni. Hát mentünk apukámmal és azt gondoltuk 2 hetet ki lehet bírni. Otthonról nem erőszakkal vittek el, a jelentkezésre mentünk, a hívásra.

Bercelen már mondták, hogy fél évre fogunk menni, erre nagyon gyorsan gyűjtögetni kezdtük az élelmiszert, azt meg megengedték. A bercelieknek (Ceglédbercel) volt idejük meleg ruhákat összecsomagolni, jobban ellátták magukat élelemmel, szóval ők a tájékoztatás folytán jobban fel tudták szerelni magukat. Ha mindenütt megmondják az igazat és felkészülnek az emberek, lényegesen kevesebb éhhalál és fagyhalál lett volna. Ők többen voltak, legalább 600-700 ember.

Én eddig azt hittem, hogy csak a német nevűeket hurcolták el és a svábokat, és most a Merre van a magyar hazám? c. könyvből tudtam meg, hogy magyarokat is vittek. Ennyi év után.

Éjszaka érkeztünk meg Oroszországba. Félelmetes volt, ahogy nagy kurjongatások, davajozások, ismeretlen, idegen szavak kíséretével elindítottak. Az apukám sógornője csomagját is én cipeltem, mert ő igen gyenge fizikumú volt, én meg igen jó súlyban voltam, mint ma is, de mégsem voltam olyan erős, mint látszott, mert nagyon megfáztam és már másnap magas lázam lett, harmadik napra én már az orosz kórházban voltam, kb. 12 napig tartottak bent.

Nagyon rossz volt a kórházban idegenek között, nem tudtam megértetni magam. Ott meg germánnak mondtak, és úgy is kezeltek. Ez a kórház egy erdőben volt. Bizony a civilek még akkor igen haragudtak ránk. Nagyon sokat sírtunk. Borzasztó volt, hogy semmit nem értettem, amit mondtak, kérdeztek, nem tudtam megmagyarázni, amit kellett volna. Még panaszkodni vagy egy pohár vizet se tudtam kérni.

Május végén már visszamentem a lágerbe az elosztás is megtörtént, a brockiba kerültünk, szegény apám meg igen nehéz helyre került a bányában, azt nem is lehetett sokáig bírni. Hat napot dolgoztunk a hetedik szabad volt. Apukámnak meg kedd volt a szabad napja, ezért azt kértem, hogy adják nekem is a keddet, hogy ha jön, tudjunk találkozni. Gyűjtöttem a fatelepen a fát, és én is kimentem koldulni. Szegény volt a nép, de ha adtak egy kis kását zsírosabb volt, mint a lágerban. A parancsnok megengedte a koldulást, csak szigorúan megmondta, mikor kell visszamenni.

290 Szebeni: Haza... 209-211. o.

Kevés hely volt, ahonnan kizavartak, egy kis szelet kenyeret adtak. Így apukámnak mindig tudtam kenyeret adni, ha jött. Az összegyűjtött fadarabokat elvittem egy házhoz, volt már nekem ott egy mamkám. Mindig adott ezért egy tányér káposztalevest, jobb volt a mienknél.

Egyik kedden nem jött apám. Úgy éreztem valami baj van. Könyörögtem a tisztnek és a tolmácsnak, engedjenek el. A tolmács is taksonyi volt. Rimánkodtam, de nem engedtek akkor el az első héten. A második héten megint kértem. Akkor a tolmács felelősséget vállalt értem. Megkaptam a papírt, amivel elmehettem. Egyedül mehettem, kísérő nélkül. Odaértem a 21-esbe, megkerestem a szobát, 6-8 gyengélkedő volt csak otthon.

Körülnéztem, és nem ismertem meg a saját édesapámat. Apám nagyon elkezdett sírni, nézett rám sokáig szó nélkül. Örült, hogy még ilyen jó állapotban vagyok. Megöleltük egymást, mindkettőnknek hullott a könnye, és akkor apám azt mondta: „Kislányom, nekem már nincs sok időm, de hála Istennek, hogy megszabadulok ettől a világtól. Ígérd meg, hogy ha hazakerülsz, a mamáról gondoskodni fogsz.” Megígértem neki, hogy soha nem hagyom el édesanyámat. Szegény édesapám meg is halt nemsokára.

Rettenetes nyomorban éltünk, valahogy mi nők jobban feltaláltuk magunkat, nem szégyelltünk koldulni, rávitt az éhség még a lopásra is, amikor már eladogattunk mindenünket. Mindenki éhes volt. Nem egy kislány már a ruhát, az egyetlen ruháját adta el, mert látta, hogyan halnak meg éhen sokan. Pokrócot csavart magára és abban volt.

Velem szívesen jöttek koldulni a lányok. Úgy kérték, hogy másnap is jöhessenek velem. Egyszer bementünk egy házhoz, nem volt otthon csak a két gyerek. Láttuk, hogy sok kicsi lavórban van kirakva valami, megnéztük közletről - kocsonya volt. Gyorsan a nagykendő alá dugtunk egyet - egyet és szaladtunk vele a lágerig. Azt, hogy az ember ilyesmire képes, csak az érti meg, aki már éhezett. Tudtuk, hogy nem szabad lopni, de az éhség győzött az erkölcs fölött, nem akartunk meghalni. Soha nem felejttem el, hogy estünk neki a két tál kocsonyának, pedig már a testünk melegétől olvadni kezdett. Mindenki nyúlt az egyetlen falatért, mert több nem jutott, ahogy kiosztottuk, de ez az egy falat is sokat jelentett, nagyon finom volt, nyaltuk utána az ujjunkat, kinyaltuk a lavorkákat. A kukoricásban Winkler Annus-sal loptunk. Jött a csósz, elszaladtam, de Annus leguggolt ijedtében, elfogta, bekísérte. Meg kellett mondani, ki volt a társ. A tiszt kiabált és csúnyán leszidott bennünket a csósz előtt, kiszabta a büntetést, hogy az egész udvart fel kell seperni, be leszünk zárva a börtönbe utána. De amikor elment a csósz, már szépen beszélt velünk, kérte, hogy ne csináljunk ilyeneket mások. Nem is csukatott le bennünket.

A brockiban a táskás Gyurka és a léces Tóni odacsapott annak is, aki nem tetszett neki, Gonosz volt mind a kettő féltünk a közelükben lenni. Pedig a magyarok jól dolgoztak, és amikor egy műszakban csak a magyarok dolgoztak,

egy műszakban csak oroszok, akkor krétával jegyezték, hány csille volt, és a magyarok úgy ráhajtottak, 140-150%-ra is teljesítettek. Ezért aztán haragudtak az oroszok.

A kolhozba is kivittek néha, ott gyűjtögettünk krumplit, szedegettünk egy kis gaszt és sült krumplit ettünk. Sokszor csak félig sült meg, de már ettük. Ha éhesebbek voltunk, nyersen is jó volt. Egyszer nekem sikerült 70 krumplit begyűjteni. Volt közöttünk egy kislány, aki kihozott egy nagy tűzoltónadrágot, a bátyját, abban dolgozott, sok krumplit el tudott dugni bele, direkt azért vette fel. Annyira megpakolta magát, hogy szétpattant rajta a nadrág, gurult a krumpli. Hát ilyen alkalommal sírtunk is, nevtünk is. De vidámság igen ritkán volt. Hajszoltak bennünket szabadnapon is, éjjel is kellett menni kukoricát törni. Együtt törtük éjjel Miskolcra, és az unokatestvéremmel. Amelyik tiszt kiadott bennünket a kolhoznak, annak mindenből járt, a krumpliból is, kukoricából is, abból is, amit magunknak tudtunk gyűjteni.

Az első karácsonyunk igen szomorú volt, egy vicces taksonyi ember Frici bácsi próbált bennünket felvidámítani. Mondta, hogy mindjárt jön a Jézuska. Ott gubbasztottunk a felső priccseken mind, mert ott melegebb volt, bújtunk a pokrócokba, akinek még volt pokróca, mert akkor már mindent eladtunk. Él még ma is az a társunk, akin már csak nagykendő volt és más semmi. Szörnyű nyomorban éltünk.

Szegény édesapám is eladta mindenét. Annyira nem bírta már a nélkülözést, szenvedést, hogy szökni akart. Nagyon fázott, de a taksonyi tolmács olyan gonosz volt, hogy lezavarta betegen a bányába, pedig látta mennyire beteg. Nem is tudott már feljönni, úgy hozták fel akkor, és soha jobban nem lett, nem is kelt már föl többé. Nagyon rossz volt a munkahelye, megviselte a szervezetét, legyengült nagyon, pedig otthon igen szorgalmas, munkabíró ember volt. Annyira kértem, hogy együtt maradhassunk, de nem engedték meg, pedig akkor többet tudtam volna segíteni rajta. Még az első év -1945- novemberében meghalt. Én ott voltam tőle 10km-re, és csak most valamelyik nap, most tudtam meg az újságból, hogy pontosan melyik napon halt meg, mert sorozatosan hozza az újság a névsorokat. Így tudtam meg, hogy november 2-án halt meg, eddig csak annyit, hogy 1- 6 között.

Aki a jó Istenben bízott az jobban el tudott viselni kint a rabságban is minden rosszat. A hit könnyebbé tudta tenni az életét. És én hittem Istenben, tudtam imádkozni édesapám halála után is, pedig bennem élt a gondolat, hogy ártatlanul hurcoltak el és ezért veszítettem el őt is.

Nekem nagy szerencsém volt. A nagy tífuszjárvány idején Buj Erzsike és Schwarzenberg Annus között feküdtem, mindkettő tífuszban volt, meg is haltak. Én ott mellettük nem kaptam el. Sokszor mondtam, hogy ha kezdettől fertőtlenítés lett volna, nem halt volna meg annyi ember. Tele voltunk tetűvel, ha egy kis szabadidőnk volt egymást tetveztük, a tetű terjesztette a tífuszt.

Nem tudtunk tisztálkodni, legyengültünk az éhezés miatt, fejünkre se tudtunk mit tenni, fagyoskodtunk. Már annyi tífuszos volt és halott, hogy kijött egy bizottság, mert 15-20 halott is volt naponta, Nem tudom a Vöröskeresztől jöttek-e, vagy kik voltak, de azok elrendelték az általános fertőtlenítést. Egy hónapig nem dolgoztunk és mindennap fürdőbe kellett menni. Kaptunk két váltás ruhát, gatyát kaptunk mi is, a hosszú szárából levágtunk és azt tettük a homlokunkra a hideg ellen. A tetűtől megszabadultunk. Ha ez a bizottság nem jön, egyetlen ember se kerül haza onnan.

Két év után jöttem haza, általános legyengüléssel. Már nem alkalmazhatlak munkára olyan állapotban. Anyám és öreg nagyapám ott élt velünk. Úgy éltünk, ahogy édesapám ölelő karjai között megfogadtam. Soha nem hagytam el az édesanyámat, gondoskodtam róla. Anyám nyolcvannégy éves koráig élt. Igen fájdalmas volt, hogy nem kapott soha egy fillért sem, özvegyi nyugdíj sem járt neki, mert szegény édesapámnak nem volt munkaviszonya. Hol lett volna? 10-15 hold földön gazdálkodtak, hát milyen munkaviszonya lett volna egy kisparasztnak. Párszor próbálkoztam a Nyugdíj intézetnél, de mindig ugyanaz volt a válasz. Özvegy volt, de rajtam kívül nem törődött vele senki. Még hadiözvegynek sem tekintették. Gondját viseltem, becsületesen gondoztam élete végéig tanú rá az egész Taksony.

A Jóisten kárpótolt a sok rosszért. Nagyon-nagyon rendes férjem van, két szép lányom férjénél van, és öt unokával is megáldott. A család boldog, szeretjük egymást, 42 év alatt egy hangos szóváltás sem volt köztünk. Három unokám itthon van, egyik most katona, egy pedig Kanadában él. Ő nem szorul segítségre, de a többieket még mi támogatjuk a nyugdíjunktól.

Kikerültem én is, de nem önszántamból, a nagy Szovjetunióba, a nagy nyomorba. Sokféle munkaköröm volt, sokszor igen veszélyes is. A bányában dolgoztam a tárnában, voltunk sprejcolásnál is. Ott szakadt rám a bánya. A munkatársam elment csilléért, és az idő alatt történt meg a baj. Súlyos kövek zuhantak rám. Azt sem tudtam, hogyan szedtek ki a kőhalom alól, de nagyon igyekeztek megmenteni az életemet. Igen sok tragédiát okozott, hogy nem értettek a rabok a bányamunkához, de az oroszok se dolgoztak jól, lelkiismeretesen, a szakemberek még nem tértek vissza a frontról. Az orosz nők nagyon teherbíróak voltak, dolgoztak a férfiak helyett, de hiányzott a szakértelem és a bányák is elhanyagoltak voltak. Így, aztán nem is csoda, hogy annyi baleset volt.

Ahogy megindult a kő, igen súlyosan megsérültem. Teherautóra tettek, vittek kórházba. Hideg volt, fáztam, rázott a hideg, a kocsis is rázott, szinte dobált, és igen nagy fájdalmakat éreztem az egész testemben. Kunszt Pali volt a tolmács, ő kísért be, kértem: Palikám feküdj rám, hogy ne tudjon ennyire dobálni a kocsis, de ne nyomj le, akkor nem ráz majd ennyire. Még olyan fájdalmat soha nem éreztem, a rázás egyre jobban fokozta.

Volt még két magyar társam a kórházban. Egy Maruszja nevű ukrainai nővér megfürdetett, adtak rám tiszta ruhát is. Vagy öthétig kórházban tartottak, de egyedül enni se tudtam, mosakodni se tudtam. Leállt a vizeletem is, 8 napig állandóan katéterezni kellett. Feküdtem, mint egy darab fa, pedig én soha nem hagytam el magam.

Az oroszok, a civilek nem szerettek ott, mondták, hogy német vagyok. A nacsalnyik magyarázta meg nekik, hogy becsületes magyar dolgozó vagyok. A kórházban dolgozott egy falumbeli magyar kislány is, Irmuska (Misek Pálné).

A nacsalnyikom is meglátogatott. Jó viszonyban voltunk, segítettem nekik otthon is a kertjükben. Olyankor kiengedett kísérő nélkül is, ő felelt értem és bízott bennem, pedig megpróbálkoztam egyszer még előbb a szökéssel is, de visszahoztak. Akkor az egyik tiszt azt mondta, ott fogok megdöglölni, de egy másik tiszt nem engedett bántani, azzal csillapította le, hogy hagyjon, kaptam én már eleget. A büntetésem 10 nap fogda volt. A konyhások dugtak egy kis ennivalót. A nacsalnyikom hasznomat vette, a két tehenét is én tartottam rendben, elláttam őket. Nem is volt hálátlan, látogatott a kórházban, hozott egy kis kenyeret, valamivel fehérebb volt a lágerkenyérnél.

Megkaptam a maláriát is, mindig tíz óra körül jött a hidegrázás és a magas láz. Bármennyi pokrócot tettek rám a fiúk-néha tízet is-, akkor is fáztam, rázott a hideg. Nem akartam kórházba menni, de vittek. Igen legyengültem, de

291 Szebeni: Haza... 227-228. o.

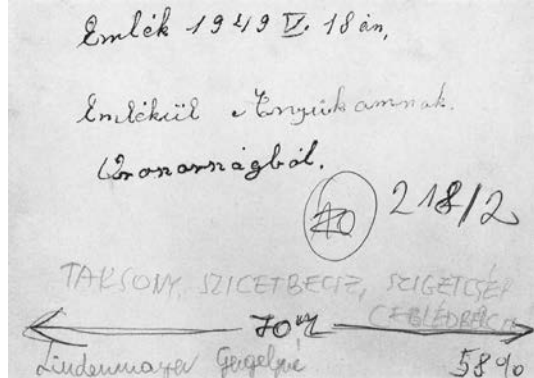
nem akartam a kórházban maradni. Az orvos azt mondta, nem kell dolgozni, fűtő leszek a konyhában, s a jobb koszton egy kicsit feljavulok. Ahogy felerősödtem, mentem vissza a bányába. Előbb kocsisnak tettek, volt két társ, azok feltalálták magukat, de én nem, és a bányát választottam. Jött a kis orvos, igen ellenezte, amit csinállok. Megkérdezte, hogy meg akarok dögölni? A konyhán csak ülök és a tüzelőt is felaprítva a helyembe hozzák, én meg lemegyek onnan a jó helyről. Jóindulatú orvos volt. Azt, hogy a konyhán úgy felépültem, neki köszönhetem.

Amikor a legbetegebb voltam. Maruszja nővér súgta, hogy megyek haza, indul egy betegszállító szerelvény. De én erről a vonatról lemaradtam, mert úgy állapították meg, nem vagyok szállítható. Ennek a jólelkű nővérnek is segítettem később a kertjében, megérdemelte.

Tavasztól őszig a kolhozba tettek, mert jobb volt az ételmezés és a levegő. Ott is úgy megkedveltek, hogy a vezető el akarta intézni az állandó ott-tartózkodásomat. Akarta, hogy télire is maradjak ott, majd töltögetem a bombatölcséreket, akad valami munka mindig. A nagyobb főnök kijött a bányáról, és vissza kellett mennem. Volt összegyűjtött kenyérem, napraforgómag, nem mentem üres kézzel vissza a lágerba.

1949 őszén hazajöttem. A maláriám itthon megszűnt, de sok minden emlékeztet a múltra, az ártatlanul elszenvedett időkre.

Lindenmayer Gergelyné sz. Hoffmann Mária²⁹²
(1924-2013)

„Emlékiül Anyukámnak Oroszországból” 1949.V.18-án. 218/2-es lágerből.

Leányukkal Lindenmayer Borbálával beszélgettem. Édesanyja és édesapja, Lindenmayer Gergely (1924-1991), is öt évig volt Málénkij roboton. Mind a ketten bányában dolgoztak. A sors fintora, hogy édesanyja 1945-január 4-én indult a kis munkára, aznap volt a 21. születésnapja.

Már az elhurcolás előtt is ismerték egymást, de komoly kapcsolat abban a nehéz időben szövődött kettejük között. Irma néni áldott állapotban a 7. hónapban volt, amikor novemberben hazaértek.

Karácsonykor szentesítették a kapcsolatot, Wieland Mihály plébános adta őket össze, aki 1945-ben áldást osztott a kijelöltekre. Majd 1950. január 11-én megszületett a kislányuk, aki a Borbála nevet kapta.

Édesanyja mesélte neki, hogy már a Szovjetunióban elhatározták, hogy nevét a bányászok védőszentje után fogja kapni. Nagyon várták a kis jövevényt. Csak arra nem gondoltak, hogy egy idősebb testvér is „várja” majd őket.

Az történt, hogy hazaérkezésükkor, mint oly sokakkal megtörtént, nem várta őket a család. Mindenki ki lett telepítve. A családban, akik befogadták őket, élt egy 10 éves fiúcska, aki sajnálatos módon rövid időn belül árva lett. Irma néni és Gergely bácsi a saját gyermekükként nevelték Josit. Borika testvérként szerette. Sajnos már ő is elhunyt.

Emlékei szerint Borikában az él, hogy szüleinek a bizonytalanság volt a legszörnyűbb a kinti évek alatt. Borika őrzi a két bögrét, amit szülei a Szovjetunióbeli fogságuk alatt vettek.²⁹³

292 Szebeni: Haza... 215-218. o.

293 Készült 2016. 11. 30-án Taksonyban. Az interjút készítette: Györke Erzsébet.

1944. november 2-án jöttek be hozzánk Taksonyba az oroszok. Mi a pincében Wagner Ádám bácsinál voltunk, fönt meg a katonák. Itt 6 hétig tartott a front. Nem mondhatom, hogy akkor bántottak bennünket. Később jött a tragédia. 1945. január 2-án összeszedték 18-35 évesig a nőket, 16-45 évesig a férfiakat. Legalábbis úgy mondták nekünk, de utóbb kiderült, hogy ezt az elrendelt korhatárt se tartották be pontosan. Édesapámat és Boriskát, az unokatestvéreimet is elvitték. Nekem éppen a 18-ik születésnapom volt induláskor, elképzelve, milyen boldog születésnap volt ez. Az út keserves kínjait, lelki gyötrelmeit már biztosan elmondták sokan.

Először mind a hárman egy lágerben voltunk. Kezdetben igen nagy problémát jelentett a mosakodás, mert víz nem volt, ha néha volt, akkor, egy nagy- teknőben mosakodtunk meg. A tisztak gorombák, disznók voltak. Ez a 18-as láger volt a legleromlottabb. Szegény apám fűtő volt a konyhán, én építkezésnél dolgoztam, helyre kellett hozni, amit a németek felrobbantottak. Felvonót kellett csinálni, három emelet magasságára kellett a hatalmas termésköveket felcipelni. Ezt noszki-nak hívták. Nagyon nehéz volt a láda, nem bírtuk. Sírtunk is, mert előbb felemelni se bírtuk, majd megszakadtunk alatta, de vinni kellett, mégpedig fölfelé. Az első három napot sírva csináltuk végig. Azt hittük belehalunk. A rabszolgákat dolgoztatták így.

Apukám kért, hogy nagyon piszkos a ruhája, mossam már ki. Mindenki el volt tetvesedve, mert nem volt lehetőségünk tisztán tartani se magunkat, se a szobákat. Igyekeztem én is apukámon segíteni. Egyik nap otthon maradtam mosni. Más is ezt tette, nem én voltam az első. Éppen létszám ellenőrzés volt, észrevették, hogy hiányzom. Az egyik kislány azt mondta azért nem ment ki, mert nincs cipője, a másik azt, hogy nincs ruhája, én meg az igazat mondtam: nem mentem, mert megígértem apámnak a mosást, mert igen piszkos volt. Büntetésből engem levitettek egy sötét helyiségbe, a fürdő melletti kamrába. Hock Józsi bácsi, egy Dunahasztiba való férfi volt a mosókonyha főnöke, sajnált kérdezte, hogy mit csináltam, miért kerültem zárkába, de neki kellett az ajtót rám zárnia. Ott a nagy sötétségben nem láttam semmit. Sírdoogáltam, mert azt se tudtam mi lesz velem tovább, kiennek-e dolgozni vagy visznek Szibériába. Egyszer csak megszólalt valaki - Miért hoztak be? Elmondtam, hogy mosni akartam. - Téged? - Azért, mert már igen gyöngé vagyok, nem bírok járni, nem tudok kimenni a munkába.

Lindenmayer Gergely és Gergelyné emlékül hozta ezt a két bögrét egy lágerhez közeli piacról.

Itt vagyok már 2 napja. A szívem majd megszakadt. Egy lengyel kislány volt, addig nem ismertem.

Boriska, az unokatestvérem ment a tisztünkhöz és kikönyörögte, hogy engedjenek ki. Pár órát voltam bezárva, de soha nem felejttem el.

Ez a tiszt meg volt elégedve az én munkámmal. Amikor „brigádnap” volt, harmonikáztak a jó munkáért. Én csak búsultam, a priccsen ültem. Jött a tiszt, hogy menjek, mert én is kapok zenét a jó munkámért. Ráztam a fejem: „Nekem nem kell, akit becsuktak, annak zenéljenek.” Dicsért a munkámért, és azzal vigasztalt, mit gondolok, mi lenne, ha mindenki otthon maradna mosni?

Később kivitték a kolhozba. Nitrovkában voltunk. Apukám meg a Broc-kiba került. Egyáltalán nem gondoskodtak az elhelyezésünkről. Úgy aludtunk a földön az Isten szabad ege alatt. Csépeletünk, lett szalmánk és a férfiak csináltak kunyhót. Voltak velünk lengyelek, fiatalabb magyar férfiak és hárman nők. A második héten elkészült a kunyhó. Október végén már igen dideregtünk benne, mert ott már téli idő lesz. Bevitték egy nyári konyhába, a faluba, 24-en voltunk abban a kis helyiségben, mind ott aludtunk, akiket a láger kiadott a kolhoznak. November 18-ig dolgoztunk, de amit csépeletünk az ott volt a hó alatt egész télen. Minket visszavitték, mert addigra olyan rengeteg beteg lett, hogy már nem volt, aki ápolja őket. Úgyszólván kihalt a láger, fele biztosan nem élt már a 2000-ból, a többiek nagy része is beteg volt. - Úgy néztek ki, hogy a falubelieket, akikkel gyerekkorunk óta együtt laktunk, nem ismertem meg, annyira el voltak torzulva, elváltozva, lefogyva felére.

Amikor visszajöttünk akkor ért életem legkeservesebb csalódása: megtudtam, hogy édesapám november elsején meghalt. Mindszentek napján halt meg. Azt hittem belehalok a fájdalomba. Gayerhosz Gergely bácsi mondta meg, de ő is csak sírva tudta elmondani. Ő temette el. Kért, hogy ne haragudjak, amiért magához vette az apukám télkabátját, megtartotta magának, mert már nem volt mit felvennie, annyira lerongyolódott. Ígérte, hogy tavasszal megmutatja, hová temette el szegény jó apámat. De már nem vehette hasznát a kabátnak, a sírt se volt ideje megmutatni, ő is meghalt egy hét múlva. Tavasszal elmentem én egyedül, de csak olyan kisombok voltak, nem lehetett tudni, kik vannak alatta. Ott porladnak el a csontjai sok tízezer magyarral együtt.

Boriska is megkapta a tífuszt, ahogy visszamentünk a kolhozba, sebek jöttek ki rajta. Kopaszra nyírták, mikor behozták. Akkor tudtam szerencsére egy zsák napraforgót hozni és kenyeret is, mert kaptunk. Boriskát megmentette, mert ezt piritottam éjjel-nappal a platnin. Nekem is volt lázam pár napig, de nem volt súlyos betegségem. Ahogy látták az emberek, hogy milyen pusztítást végez a tífusz és végelgyengülés, mindenki azon igyekezett, hogy eladja a holmiját, ami még volt, mindent, amiért adtak valamit az oroszok.

Csak így tudtuk megakadályozni a végelgyengülést, s az erősebb szervezet legyőzte a tífuszt. Férjemék is eladtak mindent, hogy felerősítsék magukat és kibírják a betegséget. Így telt el a karácsony, így léptük át az újesztendő küszöbét.

Február 2.-án feloszlott a láger, az életben maradtakat átvitték másikba. Én először a kettesben voltam, önként jelentkeztem, s a telet is jobban kibírta ott az ember, nyáron hűvös volt, és bizony nagyon sokat számított, hogy a lent dolgozóknak kenyeret adtak. A lágerben többen voltak taksonyiak. Boriska a tizennyolcasban volt. De a későbbi férjem, aki már itthon is udvarolt nekem, Gergely, a közelemben volt. Mindketten 5 évig voltunk kint. Mi fél évig dolgoztunk a strekken, a bánya legmélyebb pontján. Négy lány dolgozott együtt, mélyítettük a bányát, és amikor mélyen voltunk, hogy lehetett csinálni egy fejtést, akkor egy fejtést is csináltunk a 32-esben. Mindent 1 pohár keserű teán és egy kanál savanyú káposztán 8 órán keresztül és műszak után kaptunk egy kis levest és kását vagy káposztát.

A szén rétege különböző volt. Egy darabig együtt dolgoztam Gergelyvel. A lányok hordták a fákat, 120-180 cm-eseket, de 220 cm is volt, ha a magasság úgy kívánta. Ezek súlyosak voltak és bizony nagyon kimerítő volt 8 órán át a sárban-vízben. Műszak után pár kilométert gyalogoltunk, ránk fagyott télen a vizes ruhánk. Feltörte a kemény nadrág a combunkat is, alig tudtunk a fájdalomtól lépni. Mikor kaptunk nadrágot és volt egy öregebb nadrágunk is, vittünk magunkkal váltást, hogy legalább szárazba jöhessünk be, átcsereztük a bányánál. Lábunkon, a rossz kalucsni maradt, nem volt mivel lecserélni. Olvadt a hó tavasszal, és sártengerek keletkeztek, a sárba beleragadt a kalocsni, mezítláb kellett menni. Szállítószalag gumijából is csináltak ilyen kalucsnikat.

A brigádvezetőnk is internált volt, így együttérzet velünk, nagyon rendesen viselkedett, ha a lerobbantott szenet hamarabb fellapátoltuk előbb felengedett. Soha nem csapott be. Ez külön szerencse volt, hogy ilyen emberséges volt. Igyekeztünk is. A négy lány közül kettő lapátolt, kettő dobálta kézzel a nagyobbakat a csillébe. Tudtuk, hogy ami le van, robbantva azt nekünk kell megcsinálni és két kézzel raktuk be, hogy minél előbb készen legyünk. Az ameriksanski - bányáig 18 km-t gyalogoltunk, de lent is még egy kilométert, de inkább többet, és vissza is gyalog kellett jönni. Már ez elég lett volna egy napra. A szén nagyon jól égett, szinte hamuja sem volt. Vihettünk fel belőle, hogy a férfiak által rakott tűzhelyen fűthessünk egy kicsit, de 8 órás munka és ennyi gyaloglás után az is nehéz volt. Fenti szénhez már nem nyúlhattunk. Az utolsó években 1947-48-ban már lifttel jártunk a 32-esben és 300 méter volt csak a mélység. Hordtuk le a fát, csille vitte le és onnan vittük a lávába, le kellett engedni, abból csinálták a sprejcolást. A férfiak kidobták a szenet, mi meg a fával dolgoztunk. Ott taksonyi lány nem volt velem,

egy Szigetcsépről volt, kettő Dunaharasztról volt, Winer Teri és Leiter vagy Leiweiter Magdi. Végig együtt maradtunk.

A „szkorodamoj”-t 5 évig hallgattuk. 1949.november 5-én jöttünk haza. Az volt a legnagyobb meglepetés, hogy nem volt senkink. Anyám, nagyszülők, öcsém ki voltak telepítve az országból. A férjem nagybátyja várt az állomáson, ő fogadott be bennünket. Tizenkét évig nem láttam az édesanyámat.

Debrecenben be kellett mondani, ki honnan jött, hová akar menni. Lehetett a szülők után menni, de azt is megmondták, csak akkor visznek, ha összejön egy szerelvényre való ember. Voltak, akik hónapokig vártak már Debrecenben. Én is ott akartam maradni, mert nagyon vágytam a családom után, de a férjem azt mondta: „Idefigyelj! 58 hónapja lágerben vagyunk, én nem akarok, újra lágerban maradni ki tudja meddig. Hét hónapos terhes vagy, a végén a lágerben születik a gyerekünk, és szétkerülünk egymástól.” Januárban meghalt a gyerek. Nagyon nehéz erről beszélni még most is. Kértünk 1950-ben kiutazási engedélyt, de buták, tájékozatlanok voltunk, a minisztériumba mentünk. Kaptunk is karácsony előtt egy lapot, azt írták 1951. január 8-án kivándorolhatunk. Édesanyám elküldte a beutazási engedélyt. Még ma is megvan. Január nyolcadikán mentünk az engedélyért a minisztériumba, mentünk az útlevélosztályra. Azt mondták sajnálnak, de január 1-től megszűnt ez a rendelet, már nem lehet kivándorolni.

Csak 1957-ben kaptunk először útlevelet, de csak a fele család. Én mentem ki a hat éves Boriska lányom. Nagymamám már nem élt. Májusban utaztunk, 18.-án értünk Münchenbe. Mondom a gyerekeknek, nem látni a nagymamát, elmegyek keresni. Erre a kislány felkiáltott: „Anyu, ne menj sehová, ott a nagymama!”

- Honnan ismered?

- Épp olyan, mint te.

Soha addig nem látta. Döbbenetes volt. Sógornőm is ott volt anyám mellett, tartotta, hogy össze ne rogyjon örömeben. Két hónapig voltunk ott. Szegény anyám annyiszor elmondta maradjunk ott, nagyon akarta, de azt mondtam: - Ha azt a rosszat kibírtuk Oroszországban, ezt a kevesebb rosszat, ami itthon van, kibírjuk. Együtt kell kibírnom a férjemmel.

Férjem 1992. szeptember 17-én meghalt. Nem élvezhette a kárpótlást. Ő már kárpótlást kapott odaát.

Misek Pálné sz. Luttenberger Mária²⁹⁴
(1926-2006)

Luttenberg Mária, férjével Misek Pállal

Leányuk, Török Istvánné sz. Misek Mária visszaemlékezése szüleiről olvasható könyvünkben. Ott részletesebben mesél anyukája hányatatott sorsáról. Valamint Misek Pálné Luttenberger Mária köszöntőjét az 50. évfordulóra is egy az egyben közöltük könyvünkben, egy két oldalas visszaemlékezéssel egybekötve.

Engem is ugyanúgy hurcoltak el, mint az előttem szólókat, nyomorúságunkat, szomorúságunkat együtt éltük át. Kivettem a részem mindenből, alig tizennyolc évesen. Egyszer a paróda hordás után, kimerülve a kő emelgetésétől, ceruzát fogtam és bánatomat megírtam versikékben. Nem az irodalomnak szántam, de hűen kifejezik az ottani életünket és érzelmeinket is tükrözik. Megőriztem, elmondom.[...] ²⁹⁵

Sokat szenvedtünk, az biztos. A hitünk mégis megmaradt. Van egy kis imádságom, amit minden este elmondtunk. [...] Átélté ezt sok taksonyi kislány, fiatalon, távol a szeretteitől. Én is öt évig voltam kint, bátyámmal együtt. Nagyon aranyos tolmácsunk volt Schneller Pál, de ezen nem tudott változtatni. Úgy feküdtünk a deszkán, egyik oldalon 25 lány, másik oldalon 25 fiú. Életünk legnagyobb csalódását éltük át. A három hétből öt év lett.

Szalmát is csak később hoztak a deszkákra idősebb férfiak és nők. Irmus barátnóm kapta az első lapot. Én is kaptam, de nem a szüleimtől, Róza nagynénémtől. A Vöröskereszten át érkezett. Örültem, de valami szorongást éreztem, mert nem a szüleim írták. Nagynéném eltagadta, hogy a szüleimet kitelepítették. Ez a két ház, ez a két nagy ház a mienk volt, a kultúrház, ahol most állunk és a túlsó oldalon is. Apám végtelemül szorgalmas volt, nála jobbat, becsületesebbet nem is lehet elképzelni.

294 Szebeni: Haza... 224-226. o.

295 Misek Pálné Luttenberger Mária verseit kivettük, mert könyvünk végén egy vers szedtetben van a többiek versével.

Nem is volt a kitelepítési listán. Utolsó napon vitték el, elvitették bosszúvagyból. Édesanyám itt, ezen a lépcsőn állt, innen dobták le. Rendes, becsületes, tisztességes, jó emberek voltak mindketten. Egyszerűen jöttek értük és kidobták őket. Tíz testvére volt apámnak, görcsösen ragaszkodtak egymáshoz. Hála Istennek őket nem vitték el. Apámat is kizárólag azért, mert vagyonosabb volt. Rettenetes érzés volt 5 év után úgy hazajönni, hogy még újra elválasztottak bennünket egymástól. Nem szeretek gondolni sem rá, hogy hiába jutottunk haza, ugyanúgy el vagyunk egymástól szakítva.

Nagyon szomorú élményem volt, hogy éveken át hiába adtuk be az útlevélekérelmet, mindig az volt a válasz: kérelme nem teljesíthető. Elpanaszoltam a szomszédasszonyomnak. Azt monda, miért írtam be, hogy mik voltak a szüleim, írjam azt, hogy egyszerű munkások. Hallgattam rá, úgy írtam. Behívtak az útlevélosztályra, és engem külön beszélítettek. Szerencsémre egy nagyon kedves hölgy volt ott, megkérdezte hányszor kértem már útlevelet. Akkoriban elég nagy összeg volt a fizetésekhez képest, amit egy-egy kérelemnél fizetnem kellett, és mindig kidobott pénz volt. Azt hittem eldobták mindig, de nagy meglepetésemre pontosan fel volt nála jegyezve, és tudott pontosan minden adatomat. Szégyenkezve vallottam be, hogy azért nem írtam most igazat, mert nem nézték jó szemmel, hogy apámnak jól menő hentes üzlete volt, anyáméknak vendéglője és kultúrházunk. Ez a kultúrház, ahol a volt rabtársakkal most együtt vagyunk tulajdonképpen az enyém volt. Ezt én nem írhattam a beadványomba.

Édesanyám 1959-ben hazajöhetett, de csak egyedül. Abátyám vitte itthonról a feleségét magával. Édesapám is megjött. Dunaharasztiin meghallották a cigányok, hogy hazajött. Mindjárt érdeklődtek, kinél szállt meg, és akkor úgy jöttek hozzá a kaputól térden csúszva, levett süveggel, kalappal köszöntötték: „Mátyás úr, csakhogy itthon van, maradjon itthon.” Ez egy csodálatos dolog volt, megható. Jöttek egy heten-nyolcan. Megrendítő látvány volt. Mindenki könnyezett. Engem kárpótolt az élet 2 aranyos unokával. Egy lányom van. Férjem is elhurcolt volt, idegileg megviselte. Hordozzuk a múlt emlékeit. Azt mondják, minden seb begyógyul egyszer. Hát ez nem gyógyult be. Ideig-óráig felejtünk egy kicsit, azután újra felszakadnak a sebek. Nagyon szomorú emlék, de emlékezni kell!

Réder Vendelne²⁹⁶

A férjemmel és az öcsémmel vittek el lágermunkára. Édesanyám sírva könyörgött, hogy szökjünk meg, de őt féltettem. Már Bercelen elindultunk koldulni, hogy több élelmünk legyen, mert már ott sokan mondták, hogy nem két-háromheti munkára megyünk, több lesz abból. Taksonyi Náncsi néni adott kenyeret és babot. Ő is rá akart beszélni a szökésre, el akart bűjtatni, még a rokonainál is rejtegetett volna, de mi nem mertünk ott maradni. Nem bírtam volna elviselni, hogy drága jó édesanyámat ezért megkínózzák, mert azt megmondták, hogy aki megszökik, annak a családjának vége.

Indulás előtt a tisztelendő úr imakönyveket és szentképeket osztogatott és imádkozott értünk.

Sem az úton, sem kint nem gondoskodtak rólunk az oroszok. A férfiakkal közös vagonban gyötrődtünk. Ez annyiból jó volt, hogy egy kicsit úgy éreztük van védelmezőnk, szóval megnyugtatóbb volt, pedig ők is foglyok voltak. A tisztálkodás tekintetéből kellemetlenebb volt, különösen az, hogy egymás előtt kellett a szükségleteinket elvégezni, mint az állatoknak. Félre kellett tenni a szégyenkezést.

Volt egy kis fa, ha valahol egy kis havat felszedhettek a férfiak, azt kiolvastottuk és főztük a babot, mert a hosszú úton gyorsan fogyott a hazai. Szomjaztunk nagyon, ha jégcsapot törhettük le sorban nyalogattuk, szopogattuk. Nyaltuk a deres rácsot is, kapartuk a vagon oldaláról a havat, jeget kínunkban.

Kiérve sem volt sokkal jobb a vagonnál. Azt se tudták, mire használjanak fel bennünket. Nem nézett ránk jó szemmel senki a megérkezésakor, azt se tudták, miért nyomtak ide bennünket. Lassan készült a beosztás. Először ott is vegyes szobában voltunk, ha egyáltalán szobának lehetett nevezni. Borzasztó hideg volt, dideregtünk. Lefertőtlenítettek bennünket, mert nem tisztálkodhattunk egész úton, mindenkit ellepett a tetű. A ruháink is igen elszennyeződtek, de mosni akkor még ott se tudtunk, csak hólében mosakodtunk, ahogy lehetett. De azt nem gondoltuk, hogy a 15 naptól 5 év lesz, arra számítottunk, hogy esetleg egy fél évig tartanak ott.

Az amerikai lágerben volt a férjem az elosztás után, én a 15-ösbe, öcsém a brockiban. Az időjárásnak megfelelő lábbelink nem volt. Én a 37-es lábamon 42-es bakancsot hordtam. Télen lehúzta a hó, olvadáskor a sár. Drótot szedtünk össze, feldrótoztuk a lábunkra, az is véresre törte a bőrrünket, ha szorosan felkötöttük dörzsölt, belevágódott a lábunkba. Súlylyedtünk el a nagy hóban, mert elég sokat kellett gyalogolni. Kegyetlen élet volt. Hosszú az út a bányától a lágerig. A bányában parodát válogattam. Bányamunkára szívesebben mentünk a magasabb kenyérfejladag miatt.

296 Szebeni: Haza... 221-223. o.

Liszahonos voltam, 3 kocsit kellett megrakni, Lerner Katival és Fajt Jucival dolgoztam. Megraktuk a nyitott 3 csillét deszkával, bevittük a sprejcs fát műszak kezdése előtt, hogy a bányászok tudjanak haladni. Ki kellett menni a strekkre vagonokat tolni. A végén olyan hosszú lett a strekk, hogy a lovak húzták a szemet, de azok a lovak soha többé nem kerültek fel, mert leszakadt a bánya és a szén mögött maradtak. Egy hét múlva jutottak odáig a bontással. Már nem éltek.

Utána itt már nem volt munka, nem tudtunk tovább dolgozni. Az oroszok azt mondták, nem is akarunk, lusták a magyarok. Akkor kettéváltunk az oroszokat egy száraz bányába tették, minket pedig a vizesbe. Mi a rosszabb helyen is többet teljesítettünk, mint ők.

Leszakadt újra a bánya, a strekk is. Nekünk, a magyar nőknek kellett a villanyoszlopokat bevinni, mert az oroszok ezt nem vállalták. Volt egy gyesztnikunk, aki nagyon pártolt bennünket, ő járt Magyarországon. Embernek nézett bennünket ez a Vilikánó és Kozma is mellettünk volt. Ezt a Vilikálót „Aranyos” tisztnek neveztük el, van is egy kép, amin rajta van. Megérdemli, hogy a nevét említsük, mert jó lágerparancsnok volt.

A férjem egyre betegebb lett, nagyon legyengült, annyira, hogy haza is engedték volna. De ő azt mondta, nem tudja, mi van itthon, mit csinál egyedül, nem jön. Már mondták, hogy ott áll a kocsis és mennek a magyarok, akik betegek. Vége volt a műszaknak, jött a váltás tőlük hallottam, hogy indulnak. Visszamentem a lágerbe, a táskás Gyurkának nevezett tisztnek könyörögtem, hogy engedjenek el az urammal. Megszánt és intett, pasli, menj. Mentem is, de megkérdezték, mit keresek én ott? A bizottság elé állítottak. Egyáltalán nem néztem jól ki, felére le voltam fogyva. Jött az én tisztem, és mondta nekik, hogy a férjem jól dolgozott, mindig és már régen beteg, engedjenek vele el. Akkor rögtön nem döntöttek a sorsunkról. Egész éjjel fent voltam, rettegtem, hogy nem engednek. Már zúgott a motor, ott reszkettem sírva, mert már csak ketten voltunk, akiknek várakozni kellett. Még mindig csak vártunk és vártunk. Azután intett a tiszt, felszállhattunk. A nyugtalanságunk azután sem szűnt meg, annyira féltem, hogy lezavarnak, ki se mertem bújni a pokróc alól Focsanig. Induláskor is mínusz negyven fok volt. Fűtetlen vagonban jöttünk, és nekem ennivalóm nem volt, azok kaptam 3 napi ételmet, akik már előbb fel voltak írva a listára. Focsaniban eladtam az egyetlen ruhámat, amit addig meg tudtam menteni, amin vettünk egy kis ennivalót. Nem sajnáltam, gondoltam, lesz majd itthon másík. De ebben nagyot tévedtem. A Vágóhídnál már találkoztunk egy ismerőssel, mondta, hogy kitelepítették a családunkat Németországba. Ment dolgozni az unokatestvérem, anyám húgának a fia, és ő figyelmeztetett, hogy a házukban csángók laknak, be se fognak engedni, menjünk hozzájuk. Ezek nem igazi csángók voltak, de itt úgy mondták a faluban.

Ezek olyan csavargók voltak inkább, akik máshonnan eljöttek és a jobb sváb házakat kinézték maguknak, és ha kommunisták voltak, meg is kapták. Nem menekültek voltak. Szóval, így ruhám se lett, semmim nem maradt.

Később a nővéremhez költöztünk, ott laktunk tavaszig, azután ideadta a lakását egy ismerősünk, akinek meghalt a férje. Ott laktunk 1957-ig.

Édesanyámékkal még levelezni sem tudtunk, mert abban az időben bűn volt külföldiekkel kapcsolatot tartani, levelezni nyugatiakkal. Nem kapták meg, amit írtunk, úgy sikerült a levelezés, hogy egy zsidó család segített. Bécsbe küldte nekik egy ismerősünk, és ők továbbították a szüleimnek. Mi nem mertünk, beszélni sem arról, hogy szeretnénk utánuk menni. Még a férjet sem engedték a feleség után és a feleséget a férj után. Hiába vágytunk a családuk után. Nagy hercehurcával járt, ha valaki megpróbálta a kitelepülést kérni. Karslburg Burheim volt a lakóhelyük. Innen írtak a bécsi zsidó családnak, ők küldték Sári Lili néninek, s átadta nekünk. Hát így ment sokáig. Szegény édesapám meg is halt közben.

Édesanyám küldött egyszer tíz márkát, hogy tudjunk a vonaton venni valamit, ha megyünk hozzá és megszomjazunk, de ez a tíz марка három évig feküdt, és előbb nem is akarták csak forintban kiadni. Három évig vártam útlevele, míg végül 1960-ban megkaptam. Hathétig voltunk Németországban a férjemmel. Bátyámék most már 2-3 alkalommal is eljönnek hozzánk minden évben. Édesanyám hazavágyott, hazatelepült. Neki csak itt volt a HAZA. Itthon halt meg. Teljesült a kívánsága, hogy magyar földben nyugodjon.

Két évig voltam Oroszországban, de a rémálmok még most is gyötörnek, álmodom, hogy szakad rám a bányá, és halott, halott mindenütt, húzzák a kocsit velük, a kezük lóg, a lábuk lóg...Borzalmas!

Emlékkönyvet Réder Vendelné sz. Feurer Teréz készítette
Novi Dombasban.²⁹⁷

„Emlék Terikének

Hallgass a szív szavára.
Mindent utána tégy,
Szeress kit tudsz szeretni,
csak hűtlen ne légy.

Sok szeretettel, egy oroszországi munkatársad.
Hártz Józsefné, Szigetcsép.”

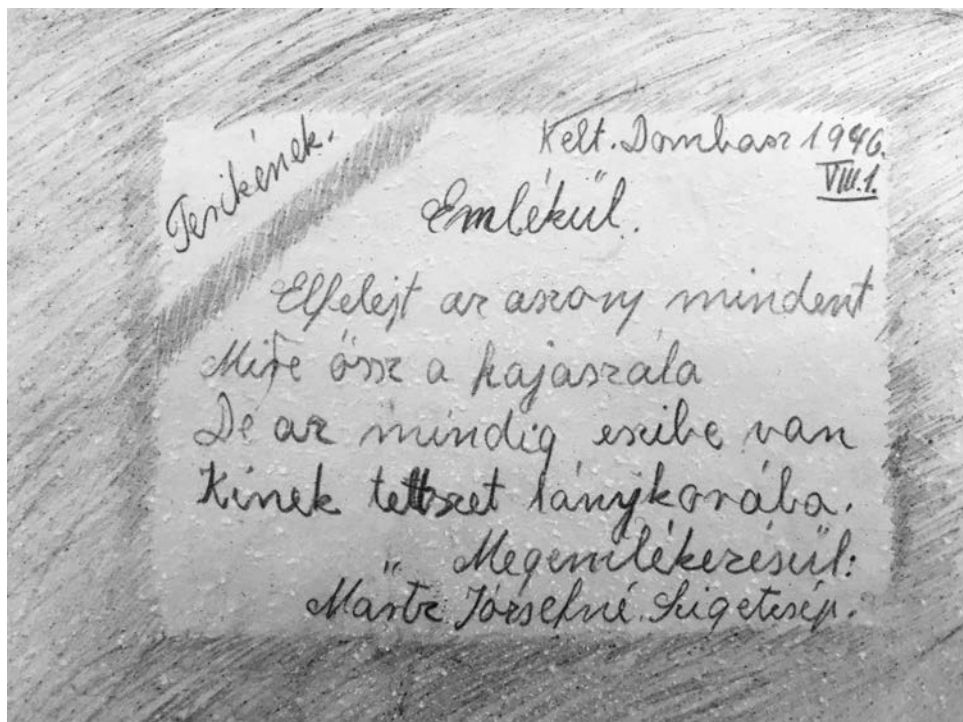
²⁹⁷ Az utolsó pillanatban került hozzánk Réder Vendelné kint készült emlékkönyve. Sorait azokkal a sorstársaival töltötte ki, akivel egy lágerben raboskodott.

1946 VIII. hó 2. án.
Emlék.
Szedd a tavasz virágait
Egy csokorba össze
Rózsát is tégy nefelejcsét
Egyet egyet közbe
Tán a csokrot ha nézed
Látni fogsz a múltba
Eszedbe jut néha néha
Ki e pár sort írta.
Ceglédbercel
Budai út 374. Éber Mária.

„Emlék.

Szedd a tavasz virágait
Egy csokorba össze
Rózsát is tégy nefelejcsét
Egyet, egyet közbe
Tán a csokrot, ha nézed
Látni fogsz a múltba
Eszedbe jut néha, néha.
Ki-e pár sort írta.

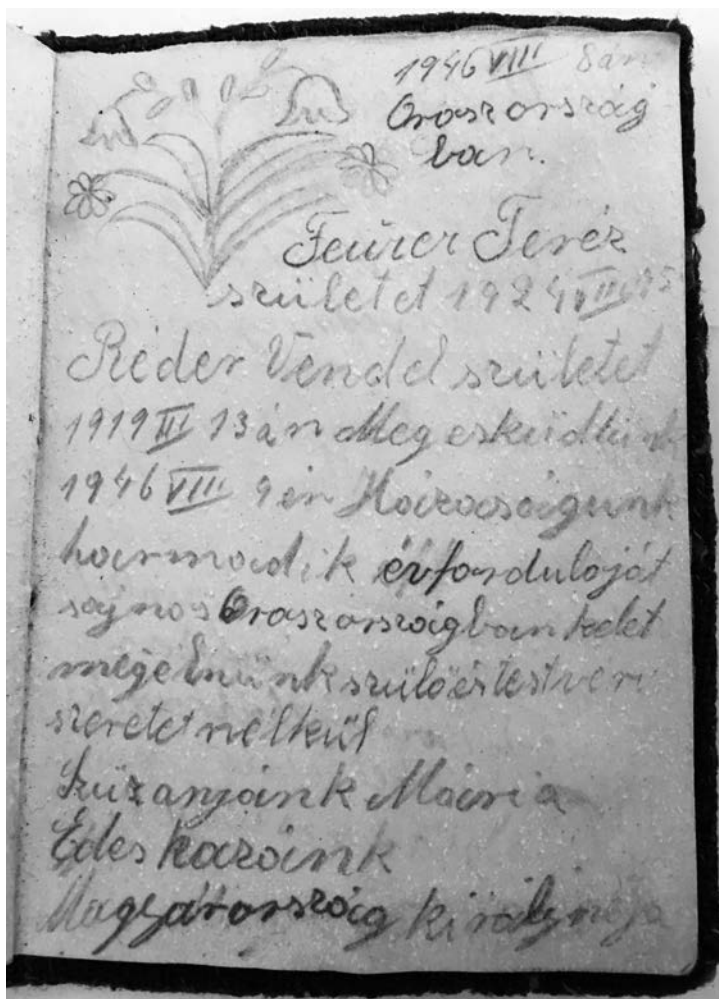
Ceglédbercel, 1946.VIII. 2-án
Éber Mária”

„Terikének Emlékül,

Elfelejt az asszony mindent,
Mire ősz a hajaszála
De az mindig eszibe van
Kinek tetszett lánykorába.
Megemlékezésül:

Márcz Józsefné, Szigetcsép.
Kelt.: Dombasz, 1946, VIII.1.”

„Oroszországban, 1946 VIII. 8-án.

Feuer Teréz született 1924 VIII. 15.

Réder Vendel született 1919 III. 13-án.

Megesküdtünk 1946. VIII. 9-én

Házasságunk harmadik évfordulóját sajnós Oroszországban kellett megélnünk
szülő és testvéri szeretet nélkül.

Szűzanyánk Mária Édes hazánk, Magyarország királynéja.”

Vedd oltalmad alá a szenvedő magyarokat, segítsd őket vissza Drága magyar házájukba. Tartsd meg őket és szüleiket. Véd meg minden büntetés és betegségtől. Segítsd a sok anyát és apát haza családjaihoz és a sok gyermekeket drága szüleikhez. És segíts meg minket, hogy a legjobb egészségben mielőbb viszont láthassuk édes szüleinket és édes hazánkat Magyarországot.

„1946.VIII. 8-án.

Vedd oltalmad alá a szenvedő magyarokat, segítsd őket vissza Drága magyar házájukba. Tartsd meg őket és szüleiket. Véd meg minden büntetés és betegségtől. Segítsd a sok anyát és apát haza családjaihoz és a sok gyermekeket drága szüleikhez. És segíts meg minket, hogy a legjobb egészségben mielőbb viszont láthassuk édes szüleinket és édes hazánkat Magyarországot.”

Sági Tamás²⁹⁸
(1925-2003)

Ceglédbercelről hurcoltak el. Oroszországban az amerikai lágerbe osztottak be, és ott szortírozták a foglyokat mesterségük, szakképzettségük szerint. Voltak közöttünk kőművesek, ácsok, asztalosok. A „házirendbe” kerültem. A szakemberek sem maradtak mind fenti dolgozók, 2-3 személy kellett minden szakmából. Azt nem mondhatom, hogy nem volt részünk rosszban, mert nélkülöztünk egyformán. Ácsok közé kerültem, úgy mondták: krepercsik. Ha fent nem volt munka, ki kellett menni a bányához. Ácsmunkát végeztem ott is.

Mi dúcoltuk alá a bányát, alá kellett ácsolni, hogy a szén ne omoljon le, a bányászok valamennyire biztonságban tudják kitermelni a szenet. Ahogy haladtak szedtük ki utánuk a fát. A kubikusok 50-60cm falat húztak. A plafonból köveket robbantottak, abból raktak támfalakat. Sok helyen vas tartóoszlopok – sztrojkik - voltak. Ez volt a veszünk. 1946-december 30.-án ahogy a tartóoszlopokat kiszedték, fölötte nagyon meg volt lazulva a szén és leszakadt ránk. Nagy tömeg szén zuhant le. Még öt személy maradt alatta, köztünk volt 2 kislány is, akik a fát cipelték oda. 72 órát voltam a föld alatt, csak január 2-án tudtak kiszabadítani. Megsérültem, a lábam eltört. Egy taksonyi kislány volt a szanitéc, ő kezelte, Irmuska. Begipszeltek derékig, de ahogy egy kicsit javult az állapotom, már küldtek a kolhozba, tehenet legeltetni. A gipsz még ugyanúgy rajtam volt, de hát ott ingyen nem tartottak senkit. Ott is, éhezünk, de megtaláltuk a módját, hogy javítsunk a koszton, mert az egyikünk megfogta a tehenet, a másikunk meg szopta a csecset. Ez nagyon jó volt. Lisztet is szereztünk és egy kis tejbe belekevertük, úgy laktatóbb volt. Aki nem tudott ilyen és hasonló pótlást szerezni mind meghalt végelgyengülésben a lágerkoszton.

Én akkor 20 éves voltam, az életemet meg akartam menteni bármilyen áron. Félre kellett tenni az otthonról hozott tisztességet. Csináltuk az ajtókat, ablakokat, és adtuk el a lakosságnak. Ők is tudták, hogy lopásból származik. Nem kértünk érte pénzt, mert vásárolni nem tudtunk kimenni, ha sikerült valamit venni azt úgyis elvették. Ezért élelemért adtuk el, kint ettük meg a lágeren kívül, így a kapun át nem vehették el.

Fontos volt, hogy minél többet termeljünk, mert azért kaptunk cukrot, falat szalonnát. A több termelést svindlivel csináltuk mi is, az oroszok is. Vitte az orosz is, amit vihetett. Otthagyt bennünket az őr is, ha valami elemelhető látott. Ha megtelt a vagon nem tudtunk tovább dolgozni. Az orosz meg nem vitte a rakományt. Nagyon lecsökkent volna a teljesítményünk, és attól függött az a kis szalonna.

²⁹⁸ A nevét korrigáltuk Szebeni Iлона könyvében Ságih Tamásként szerepel. Szebeni: Haza... 229-230. o.

Az én apám vasutas volt, láttam tőle, hogy indítja a mozdonyt, sokszor ott lábatlankodtam mellette a mozdonynál gyerekkoromban, mert ott laktunk az állomás közelében. Láttam tőle, hogy indítja meg a mozdonyt, meny-nyi gőznyomásnak kell lenni, hogyan kell fékezni. Mondtam a fiúknak, megpróbálom én tovább vinni. A Miskolc Pali apja is ott volt velünk és más taksonyiak is, biztattak, hogy menjek fel a mozdonyra, indítsam meg. Hallgattam rájuk, de mondtam, tegyenek fát a kerék alá, hátha nem bírok megállni. Nagyon jól sikerült. Jött a ruszki, hogy ki csinálta ezt? Megmondtuk, hogy én. Nagy bajom lett belőle, mert a tiszték elővettek: "Ki az, aki tudja vinni a mozdonyt és eddig eltagadta, hogy mozdonyvezető?" Tudtam vezetni rövid úton, de nem mertem volna vállalni, hogy forgalmas vonalon vigyem. Ott, egy nagy állomás volt, nem mertem volna vonalra kimenni. Megmondtam, hogy csak az apámtól láttam. Nem hitték. Azt hitték hazudok, és nagyon elverték, becsuktak. Nem kaptam 3 napig se enni, se inni. Én húztam a rövidebbet, azért, hogy cukrot és szalonnát kapjanak a többiek, de legalább ők ettek.

Piller Lőrinc barátommal megszöktünk. Gyerekek fogtak el, hívták a rendőrséget. Bevittek. Oroszországban nem segítettek a foglyokat szökés közben, mert a lakosság valamennyi rubelt kapott az lefogott foglyok után, de félelemből se nyújtottak volna segítséget, könnyen juthattak volna Szibériába miatta. Nem árultuk el, hogy honnan szöktünk, nem mondtuk meg a láger nevét. Úgy kb. 15 km-re vittek el. Megkaptuk a magunkét, jól megpofoztak mindkettőnket. Dolgoztunk az udvarban 3 napig. Akkor éppen a mi tisztünk jött oda és felismert. Összepofozott, megvert, rugdosott. Bunkerbörtönbe kerültünk újra néhány napra. Akkor már igen hideg volt. Két-három napig egy falatot se adtak enni, egy korty vizet se. A rabtársak dobtak be egy kis kenyeret. Fáztunk, mert alsóneműnk egyáltalán nem volt, a mienk rég leszakadt, lerohadt rólunk, és csak egy munkaruha volt rajtunk. A lábunkra egy Pravda újság volt tekerve, egymást melegítettük, összebújva. A ruhát 1947-ben kaptam, mert teljesen leszakadt, lerongyolódott mindenem. Ahogy 1944. december 22-én otthonról elkerültem öt éven át nem aludtam szalmazsákon, csak a csupasz deszkán. Ezek szörnyű körülmények, főként a rengeteg halálozás szinte kényszerített a szökés gondolatára. A halottakkal szemben is embertelenek voltak. Elfelejtethetlen eset volt, amikor Wágner Terike²⁹⁹ meghalt. Piller Józsi bácsival csináltunk koporsót neki. Drexler Józsi³⁰⁰ vitte ki a halottat, mi fogtuk meg Lénárral a koporsót. Jött egy tiszt, megvert bennünket érte és a koporsót lelökte.

299 Szebeni Ilona könyvében Wágner Erzsike nevét jegyezte le, amit utólag korigáltunk, mivel a szövegkörnyezetből, illetve a túlélők visszaemlékezései alapján minden valószínűség szerint Wágner Terézről van szó.

300 Stutz Ádám visszaemlékezése szerint nem Drexler József, hanem Rötzer József ült a lovagnál.

Lénárttal megkaptuk a tisztet, Lénárt a lábát fogja, én a kezét és kidobtuk. A másik tiszt felháborodott azon, amit a társa csinált, helytelenítette ezt a kegyeletsértést. Dunavarsányi kislány volt a halott, ha jól emlékszem. Aki lelökte, fiatal volt. Az idősebb visszairányított bennünket, mert amaz vágatott lóháton vissza. Drexler Jóska vitte lovas kocsival tovább a halottat és pár asszony is kiment. Úgy tudom valamelyikük elbúcsúztatta, mondott egy imát fölötte. Ott mindenkit ruha nélkül tettek a földre.

Hazafelé is lezárt vagonban jöttünk, csak a határ felé nyitották meg az ajtót. November elseje volt. Temető mellett jöttünk, gyönyörűen égtek a gyertyák. Máramarosszigeten tudták, hogy jön egy szerelvény magyar foglyokkal. Este 9 órakor érkeztünk az állomásra. Nagyon sok ember jött oda, sírtak és gyertyákat gyújtottak.

Bercelen anyám és két testvérem várt. Mi négyen voltunk kint Oroszországban, édesapám is csak azért menekült meg, mert az állomásfőnök azt mondta, nem tud a szerelvény elindulni, ha a vasutasok a vagonban vannak. Így apámat levették a vonatról.

A sógorom- Falusi Jóska-meghalt kint, a másik betegen hazajött, de meghalt 1948-ban itthon Oroszországban, szerzett, betegségben.

Nevünket a vasútnál magyarosítani kellett. Schönleberék voltunk, ezért szenvedtünk.

Tábori Nándor
(1922-2013)³⁰¹

Tábori Nándor, római katolikus plébános a Magyar Köztársaság Tiszti Keresztjének kitüntetettje, Pest megye díszpolgára. Egész életére a szeretet a szerénység, és az alázatos szolgálat volt a jellemző. A robotról hazajövet ő hagyta el utolsónak a tábor területét, több visszaemlékező szerint. Címzetes esperes volt, de Ő mindenki Tisztelendő bácsija maradt. Könyvünkben az összefoglaló résznél külön fejezetben tisztelgünk emléke előtt, amiért önként kísérté barátait a Szovjetunió lágereibe.

Engem is elvittek a Szovjetunióba „Málenkij robotra”. Elindultunk 1945. január 3-án, és február 2-án érkeztünk meg. Néhány napi pihenő után szénbányába kerültem a donyeci szénmedencébe. A huszonegyes bányában dolgoztam. A magyar tolmács jóvoltából, idézőjelben jóvoltából, én kevesebb kenyeret kaptam, és pihenőnapom sem volt hónapokon keresztül. Azt mondta az oroszoknak, én pap vagyok, papnövendék, otthon „úr” voltam, nem dolgoztam, hát most jól meg kell dolgoztatni. Én a szabad időben, amíg a többiek pihentek, aludtak, oroszul tanultam. Annyira megtanultam, hogy 1945 júliusában segédtolmács lettem. Ekkor már kisebb lágerekbe lettünk elosztva, én a 15 sztariban voltam. Két hónap múlva, pontosan szept. 24-én bevitték a bányairodára, bérelszámolónak. Háromévi munka után kaptam is a Trösztől egy olyan igazolást, hogy jelesen vizsgáztam, és a Szovjetunió bármely területén bérelszámolói munkát vállalhatok.

Az orosz tudásom alapján megfelelttem volna arra is, hogy a kémhálózatukba beépítsenek. Az NKVD-s főhadnagy megkérdezte, akarok-e neki segíteni. – Nagyon szívesen, mit kell írnom? – válaszoltam. Ekkor közölte, hogy ellenőrizni kellene, és jelenteni egy alezredesnek, hogy ki volt SS-katona, rendőr, csendőr, kinek nem tetszik ez a hely. De még az orosz tisztokról, konyhásokról is jelentést kellett volna adnom. Előbb megkérdezte, hogy melyik rendszer jobb, a mienk vagy az övék. Mit válaszolhattam?

301 Szebeni: Merre van a magyar hazám?... Debrecen, 1991. 222-224. o.

– Nekünk a mienk, nektek a tietek. A tietekét én nem ismerem. A megbízást nem voltam hajlandó aláírni. Elővette a pisztolyát, rám szegezte. – Ha nem írod alá, lelőlek!

– Nem félek meghalni – mondtam. – Nem akarsz élni? – kiabálta. – Élni akarok, de meghalni nem félek. Erre a következő volt a válasz: - Elvitetlek Szibériába, soha nem látod meg az anyádat. Titkokat árultam el neked.

Hajnali három óráig fenyegetett pisztollyal a kezében. Végül vett egy papírt, írt egy fejléctet rá, és alá kellett írnom egy szöveget, hogy soha senkinek nem mondom, el miről beszéltünk, mert különben az ukrán törvények szerint elítélnék. Aláírtam, de áthúztam tintával az egészet, hogy utólag ne tudjanak semmit hozzáírni. Elvörösödött, ravasznak nevezett és kidobott. Ezeket a jelentéseket minden hónapban kétszer kellett volna az alezredesnek leadnom.

A főhadnagy becsült, ha nem volt részeg, de ha ivott, akkor én csak „kurva pop” voltam. Mindent megtettek, hogy megtörjenek, nagyon igyekeztek az életemet megkeseríteni a kezdeti hajszolás után is. Hiába voltam beteg, kétszer is leszedtek a betegszállító szerelvényről. Vesebajt kaptam, szívbetegséget, reumát is, de a parancsnok azt mondta: - Nem tudjátok, hogy pap akar lenni? Nem mehet haza! A másik meg a munkára hivatkozott: - Nem engedhetjük el, mert ő a láger esze. Még ötödik év végén is vissza akartak tartani. Szeptemberben készítették a listát. Felvették az adataimat, fölírták, hogy 1922-ben születtem Taksonyban, de a határnál nem az én nevemet olvasták a listán, kimondták, hogy szökevény vagyok, és vissza kell vinni. Jó húsz percig tartott a vita a tiszték között, szakadó esőben, míg végül csak visszaengedtek a vagonba. 1949. nov. 4-én érkeztem haza, betegen. Másnap már megjelent egy rokonom azzal az ajánlattal, hogy menjek a minisztériumba dolgozni, már vártak rám, kell egy oroszul beszélő ember nagyon, a kezdeti fizetésem 2800 Ft lesz. Nem mentem. Felháborodott. – Csak nem mégysz vissza a papokhoz? Tudod te, mi lesz a papokkal?- Tudom, fel leszek akasztva. – És mégis oda akarsz menni? – Oda, mert ez a hivatásom.

Elköszönt. Soha többé nem láttam. Pap lettem, és nem akasztottak fel. Nem tudtam rögtön tanulni, állandóan fájt a fejem, tele voltam fekélyekkel is, pihentem pár hónapig. 1951-ben szentelődtem. Így hat évet veszítettem. Hét évig káplán voltam, majd Újlengyelben önálló lelkészséget szerveztem 1958-ban. s azóta is ott élek. – harmincegy éve ebben a községben hirdetem az Igét. Itt majdnem minden gyermek tanul hittant, vallásosak az emberek. Nem bántam meg soha, hogy lelkész lettem. Ha újra kellene kezdenem az életem, akkor is a papi hivatást választanám.

A kép Tábori Nándor atyáról készült Jarábik János miséjén.

Tábori Nándor az épülő taksonyi új templom előtt 1957-ben, az elsőáldozókkal.

Várhelyi Lénárd³⁰²

Emlékezetem szerint úgy dobolták ki a faluban 1945. január 1-én, hogy 14-45 éves korig jelentkezzenek a taksonyi községhezán a férfiak, a nők pedig 16-40 évesig.

Összejött a nép a Duna-parton. Volt három tolmács, taksonyiak, ganék, köztük Sz. Kálmán. A nővérem ölébe vette a gyermekét, úgy állt be. Ez a tolmács az mondta, hogy annak az asszonynak van anyja, fel tudja nevelni a gyereket, és vannak testvérei, 3 család lakik egy udvarban, összesen tizenegyen vannak, valaki mindig ráér a gyerekekre vigyázni. Ezzel a nővéremet a bal szárnyra állította. Én már voltam katona, tudtam egy kicsit oroszul. A másik tolmácshoz kerültem, de az oroszoknak is meg tudtuk mondani, hogy feleségem van, de megyek a nővéremmel. Megyek velem. Ruff Antal is ugyanúgy. Ő már nem él. Mondtam, menjünk Maris, gyere, szökjünk. – Nem agyonlövik a gyereket is meg a szüleinket is. Így maradtunk. Felsorakoztattak az iskolában. A feleségem nem idevalósi volt, nem ismerték. Az iskolában össze voltunk préselve, mint a heringek. Legalább háromezren, - de inkább a négyszázhoz közelebb - indultunk el Lacházára (Kiskunlacháza). A római katolikus pap (Wieland Mihály)³⁰³ a faluvégig kísért bennünket, a mostani temetőig. Mentünk, mint a málnás szamarak, megpakolva, egy szekér volt, az is hozott batyut. Visszafelé már a szekerét, és a lovát is elvették tőle. Pajtában voltunk Lacházán a hideg télben. Reggel már ott álltak az üres marhavagonok. Nem tudom hányan voltunk egy vagonban, se véce, se priccs nem volt, se istennyila, semmi. Kukoricaszárat törtünk le, hogy azon feküdjünk vagy üljünk, már aki tudott.

Elindult a vonat Ceglédbercelre. Oda jöttek a környékeliek, Újhartyán, Újlengyel, Szigetújfalu. Azzal indultunk, hogy Debrecenbe megyünk 3 napra dokumentért. Én láttam, hogy nem Debrecenbe megyünk, itt már nem lesz Debrecen, Erdély felé megyünk. Brassót láttuk, majd Ploestit, Bukarestet, azután fölfelé haladva Jassit. Kérdezték tőlem, jártam-e erre katonakoromban, hová megyünk erre. Azt mondtam majd Kolomijánál megmondom, mert azt az utat már jól ismerem a háborúból. Ha megfordulunk nyugatra, akkor haza, de ne reménykedjenek. Ha északra haladunk vagy keletre, akkor Szibéria, de legjobb esetben is az ukrainai szénbányák. Mutattam azután Rötzer Toncsinak, milyen nyomokat hagytak a németek és a távolban azok a vakondtúrások már az ukrainai szénbányák. Itt kötöttünk mi ki. Még vagy 60km-t mentünk, aztán kiszállás. Olyan helyre kvártélyoztak, ahol a lágerben nem volt priccs, csak deszkasor egyben, de emeletesen. Fölül feküdtek a nők, alul a férfiak. Ha egy fordult, mert már nagyon fájt a dereka, fordulni kellett mindnek, mert meglöktük egymást. Szalmazsák nem volt.

302 Szebeni: Haza... 212-214. o.

303 A nevét korrigáltuk Szebeni Ilona könyvében Wieland Mihály szerepel.

Reggel sorakozó. Hát már éhesek is voltunk, mert egész úton a hazait ettük szűken beosztva, egyszer ugyan adtak füstölt húst, nyersen. Különben a vagonajtót igen ritkán nyitották ki, mert a vizet se mérték bőven, napokig nem adtak. Vederrel kellett menni a reggeliért. Zöld paradicsom úszkált egy kis langyos vízben. Délben ugyanaz, este is. Még volt az első napokra a hazaiból egy kicsi, hát ezt a moslékfélét a latrinába öntöttük. Senki nem evett.

Szétosztottak bennünket, ki erre, ki arra került. Én Bróckiba, a bunkerlágerba. Volt gyakorlatom a gépkocsivezetésben, a pilótájuk lettem. Nem volt nehéz munkám, de koszt nem volt. Éhezünk kegyetlenül. Nem volt olyan kecske, kutya, macska, madár, baromfi, ami kikerült volna élve, ha egyszer bejött a lágerba. Megnyúztuk, el is fogyott.

Szállítottam az építési anyagot, s amikor az új épület felépült átköltöztünk oda, én a kettesbe kerültem, Ott voltak a Fechtl lányok, Ilona és Boriska, Rotl Marika, a Fajth lány és a berceliek közül többen is. Egy páran meg is szöktek onnan. De a lakosság jutalmat kapott, ha feladta a foglyokat.

Nővérem 1945. november 4-én átment a Sági Tamás feleségét megköszöneni, mert Borbála nap volt és unokatestvérek vagyunk. Szegény testvérem Nagy Györgyné megfázott és vékony öltözékében és másnap beteg lett, belázasodott. Mentem rögtön meglátogatni. Akkor már az a csibész, gané, aki igen sok embert tett a sírba, az álorvos éppen a lába között borotváltatta, a feje meg olyan volt, mint a Rákosié. Schwarzenberger volt kint a borbély, neki parancsolta meg, az az utolsó csirkefogó, gané, hogy kopaszítsa le és tegyék ki az elfekvőbe. De erről a német doktor nem tudott, mert a lengyel-német tisztességes orvos volt, jóra való ember, de neki nem is szólt erről a dolgról ez a képzetlen senkiházi, aki csak az oroszokkal tudta elhitetni, hogy ő orvos, mert azok is annyit értettek a gyógyításhoz, mint ő. Hogy milyen joggal adott injekciót a betegeknek ez a csibész és mit, azt senki nem tudta. A nővéremnek nem volt magas láza, nem volt legyengülve, mert én tudtam támogatni egy kis élelmiszerral is, nem volt tifuszos sem, de az injekció után meghalt. Én vittem neki ételt is, egyáltalán nem úgy nézett ki, mint aki halálán van. Igaz, amint megtudtam az ennyivalót, amit tőlem kapott elvette az a gané és a barátjával – Macska Marcival- megették, illetve hármásban egy olyan „jófej” nőszeméllyel, aki mind a kettőt kiszolgált és nagyon rossz hírű volt, nem akarom már közönségesen mondani, hogy mi volt. Ezek együtt dorbézoltak az orosz tisztekkel és dőzsöltek. Hát ezek a mulatságok tetszettek a ruszknak, azért azt tett, amit akart az az alávaló.

Én a kocsival összevissza jártam, s amit szállítottam, abból eladtam, amit megfújhattam, és abból élelmet vettem. Így gondoskodtam a testvérem ellátásáról is. Varrtam is melltartót, bugyit az orosz nőknek, még a kint csinált gyűszűm itt van a zsebemben. Így loptam ezt, azt. Mindezeket a mellékszerményeket csak azért mondom el, hogy ismertessem miből

tudtam elég jól ellátni a nővéremet és magamat. Sok piriskit, ilyen platnin sütött kukoricalisztból készített tésztát adtak nekem. Nem volt ezekben semmi különleges, általában répával töltötték meg, de csalánnal is, és tápláló volt.

Sokat elgondolkodtam a testvérem halálán, nem tudtam belenyugodni, mert a saját szememmel láttam az állapotát. Azon a napon egy óra leforgása alatt hárman haltak meg, mindegyik injekciót kapott, de az orvos nem adott ennek az álorvosnak akkor injekciót a kezébe. Kreisz Mária halt meg és egy berceli asszony, akinek a férje asztalos volt. Mivel nekem is sok ismerősöm volt a fuvarozás révén, tudtam deszkát szerezni, az asztalos pedig megcsinálta. Így az a szegény három asszony koporsóba lett téve, de 15 meztelen férfi tetejére lett dobva a gödörbe egy szerencsétlen fiatalasszony, lemeztelenítve, Wagner Andrásné, Kati. Voltunk sokszor építkezésnél és az ismerősök adtak deszkát, nyers deszka volt. Csak láda formájú, nem szép koporsót adtunk a nővéremnek, de mégis megnyugtató volt a számunkra.

Hiába volt valamivel jobb sorsom, mint sok sorstársamnak, mégis elkapott a szökési vágy. Zaporozsnyéig jutottam. Ott katonalágerba kerültem. Ott is végtelen nyomor volt, nagy nélkülözés, a hadifoglyok sztrájkolni kezdtek. Se enni, se munkába nem mentünk. Harmadmagammal német lágerbe tettek azt hitték kitolnak velem, de hála Istennek én beszélem ezt a bikfanyelvet, nem tettek semmit velem. Ott voltam egy évig, de onnan visszavitték a 15-bizbe. Ott voltak a taksonyiak Sággy Tamás, Mísek Pali, Tábori Nándi, mások is. Majd a szökésem miatt büntetésből a 18-asba dobtak át. Bucsikos lettem. Aki bányában dolgozott, tudja milyen jó hely, a legvacakabb: Csinnáltam a dolgom úgy, ahogy, de üregeket hagytam, nem tömtem be az összes követ. Jött a nacsalnik, szidta az anyámat, fejbe kólintottam a lámpással. Ebből olyan büntetés lett, hogy egy lépést se tehettem egyedül, kísértek mindig. Begyógyult a fejem, de igen el voltam szánva, hogy a fejére húzom a lámpát. Nagyon meglepett, hogy ez az Iván megszólított: „Hallom, hogy szabó vagy. Holnaptól kezdve gyere ki varrni, van munkád.” Ki is mentem, de valaki felismert, és egy katonalágerbe dobtak Csisznikovába. Jól jártam, mert 2 hét múlva indultak haza és én is velük.

Ha visszagondolok, hát én a veréstől nem féltem soha, mert tizenhat hónapig megtanultam a fronton: egy élet, egy halál. Egyszer akartak megverni, de lelöktem a lépcsőn azt is. Kölnivizet azt ittam, azzal fertőtlenítettem a beleimet, gyomromat. Ezt a lopott deszkák árából vettem, mert amit lehetett mindent elloptam. Nem szégyeltem, lopásból éltem.

Debrecenben azt írták be: fogságba esett Vecsésnél. Ahány papírt adtak minden más van.

Itthon én is a nagy semmit találtam. Feleségem már ki volt telepítve, talált is valakit magának Németországban. Úgy tudta, én már meghaltam. Sokáig nem nősültem meg újra.

Kértem segítyt az előjáróságtól. A Vöröskereszt kért rólam információt a segélyezésemhez, mert tudattam, hogy teljesen ki vagyok fosztva. A kommunista bíró a nyilasvezér volt. Adott egy olyan ajánlást nekem, írt olyan véleményt, hogy az Andrássy út 60-ba kerültem volna annak alapján. Legyen az a levél, titok. Nem adtam le a Vöröskeresztnek. Ez a volt nyilasvezér elmenekült a faluból. Az is maradjon titok, hogy miért, 1948. október 27-én értem haza. Már kint megígértem Óvári Jakab főtölmácsnak, hogy azt a két nagy pofont, amit kint nekem adott, ha Isten segít és haza jövök, itthon úgy kapja vissza, mint Ludas Matyitól Döbrögi uram. Ezt az orosz tiszt előtt kijelentettem. Adódott rá alkalom. Egyszer égett Pesten a Taurusz Gumigyár és én többször is fordultam a kocsival. Szigetszentmiklóson a Kati néni kocsmájánál kezet akart nyújtani a főtölmács, de nem fogadtam el. Előbb jól összekalapáltam, azután fizettem neki egy féldecit, kezet nyújtottam, ezzel le volt rendezve. Hogy másoktól mit kapott, azt csak ő tudja. Biztos megkapta az „árulók bérét”. Ez volt a csúnya, hogy a magyar, magyar ellen volt Oroszországban.

özv. Wágner Mihályné³⁰⁴

A kultúrteremből vittek el, ide voltam begyűjtve, akkor ez magántulajdon volt. Gyenge voltam itthon is, nem bírtam a nehéz munkát. Apámnak volt fogatja, ezzel hozta Lacházára a csomagot. Kimondhatatlan szomorúsággal és félelemmel indultam el az ismeretlen útra, pedig még akkor bizonytalan volt, hogy hová megyünk.

Bercelen még szabadon járkálhattunk az utcán is, azt megmondták, hogy vissza kell menni. Volt egy kis pénz nálam, vettünk egy asszonytól babot. Azt mondta, ne menjek vissza, ő úgy elbújtat, hogy senki nem talál rám, majd hazamegyek, ha már nyugodtabb lesz a helyzet. Másnak is felajánlotta, de nem mertünk megszökni, féltünk, hogy a családunkon torolják meg, mert ezt mondták is.

Úgy vittek, mint az állatokat, úgy is tartottak. De még rosszabbul, mert az állatra vigyáz a gazda, mi meg nem voltunk ott senkik, csak fasiszták, akik nem számíthattak a rendes bánásmódra.

Novi Dombas bányáiban dolgoztattak, az elején még építkezésen. Nekem mindegyik igen nehéz volt. Lelkileg is nagyon gyötrődtem. Már megérkezésükor elkeserített, hogy olyan szobába tettek, ahol nem voltak taksonyiak, de átengedtek hozzájuk. Ismerősök között azért jobb volt.

Az építkezés után az állomáson válogattam a csúszdának a szenet, dobáltam a követ. Dolgoztam a lávában is, olyan alacsony volt a hely, hogy ülve kellett dolgozni, úgy csúsztunk tovább. A kimerültségtől majd elaludtunk. Liftnél is voltam, csilléket akasztottam össze.

Nekem minden munka nagyon nehéz volt. Dolgoztam a 18-asban, a 32-esben, a 15-ösben is voltam. Nélkülöztem sokat és igen lefogytam, olyan lettem, mint egy gyerek. Rávitt az élet a koldulásra is. Szégyelltem, de nem nekem kellett volna ezért szégyenkezni, hogy így élünk. Annyi pénzt adtak, hogy a levest se volt miből kiváltani, egy szelet kenyeret kellett eladni, hogy egy tányér meleg levesre jusson.

Lassan járnai is alig bírtam. Ott a Brocki felé volt egy kis templom, néha beengedett az őr. Ott imádkoztam, hogy ne Oroszországban legyek eltemetve. Nagyon féltem a bányaozlástól, robbanásoktól. Félelmetes volt hallgatni egymás után a 19 robbanást is. Reszkettem, elment az a kis erőm is, ami még volt. De mitől lett volna erőnk? Még a jobb érzésű orosz őr is belátta, hogy éhen veszünk, ha nem engedi meg a lopást. Mondta, hogy menjünk lopni, de ne egyszerre. Szörnyű volt látni, ahogy tönkrementek az emberek. Egyre éreztem, nem bírom tovább. Nem voltam több 32 kilónál.

Valaki mondta, hogy jelentkezni kell az orvosnőnél annak, aki beteg. Szóltak nekem is, hogy menjek oda. Akkor már csontbőr sovány voltam,

304 Szebeni: Haza... 234-235. o.

majdnem felére lefogyva. Olyan soványakat mutogatnak a filmekben, az afrikai nyomorult éhezőket. Minket is lehetett volna mutogatni a világ előtt, hogy lássák mivé tették az ártatlan embereket. Még vizsgálatra se volt szükség, ahogy meztelenre levetkőztettek. Látták, hogy nem vagyok munkaképes. Hazaküldtek.

Itthon még sokáig gyenge voltam. Anyám folyton etetett és fektetett volna. Egy hónap alatt 16kg-t felhíztam, de az erőm nem akart megjönni. Akartam söpörni az udvart, kiesett a seprű a kezemből.

Egyszer volt kint örömöm, amikor egy levelezőlapot küldhettem haza, de válasz arra sem jött soha. Telik-múlik az idő, de elfelejteni ezt nem lehet, jóvátenni sem. Csak az Isten mentsen meg mindenkit az ilyen borzalmaktól.

Witzing István³⁰⁵

1945. január 3-tól 1949. november 6-ig voltam rabságban. Nem mondhatom, hogy hadifogoly, bár azt írták az elbocsájtó igazolványra, inkább hadizsákmány lettem vagy rabszolga. Bercelen elmentem, s mire visszaértem már lezárták a vagonunkat. Akár itthon is maradhattam volna, de ott volt a sógorom, a holmim, és féltettem a sógort, hogy neki lesz baja miattam, jelentkeztem. Az út rabszállítás volt, nők, férfiak együtt. Igen szégyenkeztünk, hogy a WC lyukat egymás előtt kell használni. Még férfiak előtt is szégyenkeztünk, nem nők között. A szerencsétlenek, ők is igyekeztek hajnalban, sötétben elvégezni a dolgukat. Az után mondtuk, hogy ne legyen ez szégyen itt, így vagyunk teremtve, ezt nem kellett visszatartani, a körülményekről pedig nem mi tehetünk. A mosakodást már nem kellett szégyellni, mert az nem volt, vizünk is ritkán, és ha ivóvízért leszállhatott 1-2 ember, a kútig is fegyverrel kísérték.

Szénbányában dolgoztam. Sok helyen csak 70-80cm magas volt, guggolva vagy térdepelve dolgoztunk 8 órán keresztül. Alattunk víz volt. Ha 120 cm-es volt magasság az már jobb volt, de kiegyenesedni ott sem tudtunk. Strecken is dolgoztam, tömtük be a kővel a lyukakat. Egy hegyoldalon volt sokáig a munkahelyem, de leszakadt a bánya. Én is kapartam, kiabáltam, kimenekültem. A lengyel sorstárs ott maradt alatta.

Az építkezésnél követ hordtunk, egy elől fogta, egy hátul, úgy cipeltük az állványra a kőműveseknek. A követ is mi fejtettük spajszerral, de szigorú normára. Egy embernek egy műszakban 8 tonnát kellett kitermelnie. Volt közöttünk lengyel is, ő tudott beszélni a ruszikkal.

Fent 50dkg, a bányában 1kg, a sztrojcén (építkezéseknél) 80dkg kenyeret kaptunk. Volt egy négyliteres konzerves dobozom, abba vizet tettem, felforraltam és a kenyeret beleáztattam. Ha megdagadt laktatóbb volt. Sokan hoztak ki kis edényeket, de volt, aki még kanalat se, mert el se képzeltek, hogy ilyen helyzet lesz ott.

A vérhas, végelgyengülés mellett a tifusz szedte a legtöbb áldozatot. Én is sok rabtársamat eltemettem, volt olyan nap, hogy 15-20 került gödörbe.

305 Szebeni: Haza... 219-220. o.

Vittük szegényeket a kocsin, mint a piacra az árut, a kordén. A kordékról úgy kerültek a tömegsírba, ahogy fértek ki állva, ki ülve, ki fekve. Borzasztó volt, de az ember érzelmileg egyre jobban eltompult. Én is megkaptam, a tífuszt, de csak a lágerben voltam, kórházban nem. Nagy fertőtlenítést csináltak, még a priccseket és a ruhákat is elégették. Ha a fertőtlenítést előbb csinálják és a tetvektől megszabadítottak volna bennünket, akkor nem lett volna annyi halottunk, de tisztálkodásra sem volt lehetőség, úgy tartottak, mint az állatot. De sokan azért is meghaltak, mert a cigarettáról nem tudtak leszokni és a kenyérüket is eladták majorkáért. A kenyér mentett meg az éhhaláltól bennünket, különösen kezdetben, amikor még tapasztalatlanok voltunk és nem tudtuk, hogy ott lopni kell. Nem voltunk mi itthon családhoz, lopáshoz szokva.

Egy nagyon csúnya seb keletkezett a lábamon. Azt megoperálta egy берцели szanitéc és meggyógyult. Sikerült a műtét. Még nagyon fáj, amikor kiküldtek dolgozni. Kalucsnira csavartam a rongyot, rákötöztem, és úgy gyalogoltam 1 órát a bányáig. Nem hagytam el magam soha. Volt velem egy lengyel akkor ugyanilyen bajjal, de lelkileg igen összetört fiú volt, nem is járkált, az feküdt mindig. Meg is halt a szerencsétlen.

Már olyan legyengült állapotban voltam én is, hogy munkaképtelennek nyilvánítottak, hoztak volna haza, de 8-at visszatartottak, köztük engem is. Hessz Tóni bácsi volt és még hat берцели. Hát bizony az kegyetlenül rossz szul esett, de mindig arra gondoltam, hogy haza kell jönni, és nem szabad örökké azon rágódni, ami van. Nem akartam meghalni, ha valami nagyon rossz volt, danoltam, füttyültem, hogy a figyelmemet másra tereljem. Elég nyugodt is voltam. Éreztem mindig, hogy haza fogok jönni.

Kaptunk válaszos levelezőlapot, azt megkapták itthon, de volt olyan láger, ahonnan évekig nem engedtek írni. Megtudtam, hogy a családomat kitelepítették Németországba, a feleségemet is. Testvérem maradt itthon. Bátyám a fronton volt, Németországban esett fogságba. Ott bementék, kik érkeztek már oda kitelepítettek, így akadt rá a családra. Feleségem halottnak hitt és férjhez ment Németországban. Bátyám küldött onnan levelet, fényképet, nekik lehetett levelezni a fogságban, de félt, hogy nekem itt bajom lesz miatta. Jobban megkaptuk, mint a magyarországi postát. Ezt máig sem tudom, hogy a magyar vagy az orosz postának köszönhetjük-e. Írtam a bátyámnak én is. Ő is megkapta.

Mindig hittem, hogy hazajövök, csak azt nem gondoltam, hogy otthonom nem lesz. Az apósom házánál laktunk, oda se mehettem már. Semmim nem maradt, más lakott a házban. Testvérnél laktam. Tíz évig nem nősültem meg.

Még annyit mondhatok, hogy igen durvák, gonoszok voltak hozzánk az oroszok, ütöttek-verték, zavarták az embert. Szabadnapon kihoztak ásni, vagont rakodni. Ütötték a nőket is. Mindig bottal járt a tisztünk,

használta még ébresztéskor is. Olyan 30 év körüli lehetett. Egyszer aztán valamiért őt is bányába tették, ugyanúgy dolgozott, mint mi. Mondtuk is neki:- No, Tóni, most verekedj! Nem azt mondom, hogy nem akadt köztük rendes is, de ennyi idő után se tudok szépre és jóra emlékezni, mert az nem volt.

Itthon gyárba jártam dolgozni. Üzemi konyhán dolgoztam, ahol gyáraknak főztek, onnan hordták el nagy, zárt edényekben az ételt.

Most újra a szülői házba élek, sikerült elrendezni a lakóval, és a testvéreket is kifizettem belőle.

X. Taksonyi elhurcoltak hozzátartozóival készített interjúk

Beck Jakab
(1912-1990)

Leányával, Erdős Andrásné sz. Beck Katalinnal beszélgettem családjuk életéről, a málenkij robotos időszak alatt. Katalin a bérmaanyám. Jakab bácsit is ismertem személyesen.

Katalin csak kevés dolgot tudott megosztani velünk. Emlékszik arra, hogy a láger körülmények nagyon nehezek voltak. Az élelmezés elmondhatatlanul kevés zsír és fehérje nélkül volt. Nagyon sajnálja, hogy nem beszélgettek többet édesapjával. Csak mások elbeszéléseiből ismeri a szovjetek gyalázatos bűneit. Ünnepeinken ő is mindig jelen van.³⁰⁶

1945-ben édesapám már 33 éves volt. Még nem volt testvérem. Alig múltam két éves. Édesanyám akkor volt hetedik hónapos várandós. A családkunk elég szerény körülmények között élt. Az hogy a családfőt elhurcolták, nagyon megnehezítette az amúgy is elég nehéz életünket. Arra emlékszem, hogy ha az anyai nagypapa nem segített volna bennünket, el sem tudom képzelni, hogy mi lett volna velünk.

Édesapám 1947. december 31-én jött haza. Rögtön megismert, bevallása szerint a szemhéjamon ma is ott lévő kicsi jelről. Nagyon szigorú, szorgalmas ember volt. Sajnos az egészsége megromlott. Súlyos epe műtéttel kellett operálni, nem sokkal a hazajövele után.

306 Készült: 2016. 12. 07-én Taksonyban. Készítette: Györke Erzsébet.

Gayerhosz György (1920-2000)

Az interjút Galambos Andrásné sz. Gayerhosz Máriával készítettem, akinek apukája volt kint a Szovjetunióban. Gayerhosz Györggyel a rendszerváltás után Szebeni Iлона készített interjút, bár nem mesélt sok mindenről, interjúja olvasható a könyvben.³⁰⁷

Nekem apukámat, Gayerhosz Györgyöt, hurcolták el Málenkij robotra. 1920-ban született, itt a Dózsa György utcában, akkor még ez volt a falu első utcája.

A '40-es évek elejére elveszítette a szüleit és a nagyszüleit, meghalt két testvére, a lánytestvérének lánya is. Igazán tragikus a család története.

Apukám így volt 1945 januárjában teljesen egyedül. Kis gazdaságát egyedül látta el egy segítővel. 25 évesen el kellett mennie 3 napra dolgozni és visszajött 5 év múlva. Gondolhatod mi volt itt, se családtag, se ház, se semmi. Miután haza jöhetett, Dunaharasztra ment a rokonokhoz, ott volt két évig. Utána találkozott az anyukámmal, akinek a férje katonaként a fronton halt meg. 1953-ban születtem én.

Annyira meg volt félemlítve apukám, hogy soha nem mesélt nekünk a kint eltöltött öt évről. Aztán amikor iskolában hallottuk, hogy volt ilyen, akkor kérdeztem édesapám, hogy ő is kint volt e, mi történt? De mondta, hogy „áhh az rég volt”. Egyszerűen nem volt hajlandó beszélni róla.

Emlékszem, hogy Irmuskának³⁰⁸ az apukája vasárnaponként mindig ott állt a házunk előtt 10 óra körül. Várta a buszt. Kérdeztem anyukámtól: „anyu hová megy a Pali bácsi megint vasárnap.” Anyukám rávágtá, biztos megy Harasztra a templomba. Utólag tudtam, meg hogy mikor hazajöttek ő nem tudott „csöndben” maradni, mesélt a kinti dolgokról, büntetésül ezért jelentkeznie kellett a rendőrségen. Kislánként nem is kételkedtem abban, amit anyuék mondtak nekem. Ha azt mondták, hogy a templomba megy, akkor biztos oda megy.

³⁰⁷ Készült 2016. 10. 25-én, Taksonyban. Az interjút készítette: Makra Mónika.

³⁰⁸ Mísek Pálról van szó.

Édesapám, amikor nyugdíjba ment utána kezdett megnyíltni, akkor már nem volt mitől félnie.

Akkor mesélt nekem először, amikor már óvónő voltam. Meséltem neki egy néniről, aki többször megáll az óvoda kapujában, és csokit adott az unokájának a kerítésen át. Mikor tisztáztuk kilétét azt mondta: „Sági Boris néni, nagyon rendes asszony, mert ha ő nem lett volna, akkor már én nem élnék.” Oroszországban egy lágerben voltak, apukám egyszer nagyon lázas beteg volt, vizet akart inni és ez a néni nem engedte, fakéregből főzött neki teát és így maradt életben. Akik vizet ittak mind meghaltak.

Betegsége után orvosi szemlére kellett mennie. Ha jobban siránkozik, talán sikerült volna előbb hazamennie, de ő erre nem volt képes. Ha szükséges volt, fogait összeszorítva, de elvégezte a feladatát.

Azt tudom, hogy Novi Dombasba kerültek, ahol nagyon hideg volt. Apukám az első csoporttal ment ki. Borzasztó körülmények közt bányában dolgozott, ő volt a brigádvezető. Mesélte, hogy sokszor volt zord az időjárás. Mikor nagy ködben /még egymást is alig látták/ igyekeztek a bányába, mert pontosan kellett érkezniük, hátra szólt, /libasorban mentek egymás nyomában/ hogy „gyertek, igyekezzetek, mert aki lemarad, azt nem tudom megvárni.” ... aki lemaradt, az megfagyott és meghalt... Még ilyen körülmények között is a megfelelésre törekedett.

Az ételosztásban is részt vett apukám. Mesélte, hogy aki taksonyi volt és felismerte, annak mindig többet, sűrűbbet adott.

Az utolsó 1,5 évben már könnyebb volt nekik, mert akkor kaptak már egy kis szabad időt. Kimehettek a lágerből és a környező embereknek segítettek kertet ásni, kapálni vagy valamit csinálni és ezért cserébe ételmezt kaptak, egy tányér levest, kis káposztát, krumplit stb.

Amikor 1949 novemberében megérkeztek Debrecenbe, mesélte, hogy a temetőben égtek a gyertyák, halottak napja volt. Ott részt vettek egy orvosi vizsgálaton, kaptak egy papírt és egy kis pénzt, hogy mennyit, azt nem mondta. De annyira mondták neki ott, hogy ami ott történt, azt felejtse el, mert „nem történt semmi”. Csak nyugdíjba vonulása után, mert beszélni róla.

Frankovits Ferenc férjem nagyapja is elszenvedte az elhurcolást, de sajnos ő nem élte túl. Itthon húsboltjuk volt mielőtt kikerült. A dunaharaszti Annus néni³⁰⁹ mesélte nekünk, hogy a papa könyörgött neki, hogy segítsen hazajutni és majd több hold földet ad neki otthon cserébe. Nagyon nem bírta a bezártságot, megszökött.

Egyedül vágott neki. Sajnos nem jutott messzire, elfogták. Visszavitték és nagyon megverték, majd sötétzárkába zárták ahol nem volt se fűtés se világítás. Megfázott és meghalt.

Édesapám 1949-ben hazajött, és itthon nem várta senki és semmi. Egyetlen egy szekrényt, egy ágyat mentett meg a szomszédban a nagymama,

³⁰⁹ Kórházban dolgozott ápolónőként, számos taksonyi említi visszaemlékezéseiben.

valamint egy ruhás ládát meg egy kis szószos tálkát. A ház többi dolgát széthordták, nem lehet tudni, hogy kik. Van egy képem, amin a Tábori Nándi bácsi, a Grimm Pista bácsim a Witzing Pista bácsi, az apukám rajta vannak, miután hazajöttek ez a kép már itthon készült.

Tudod, ez az öt év rányomta az egész életére ezt a bélyeget... mindig mondta, hogy csak lettél volna Oroszországban, megennéd ezt is... Nem volt szabad semmit kidobni, minden fadarabot meg kellett tartani, meg kellett becsülni, ahhoz képest mi most nagyon lazán vagyunk.

Miután hazajöttek a kényszermunkából az emberek, a családokat szétszakítva találták, nagyon sok jegyesség ment tönkre, voltak hazahozott gyerekek is.

Édesapám, nem mert nemet mondani a TSZ-esítésnek, mindent beadott, mindenbe beletörődött, amit mondtak neki azt megcsinálta, elfogadta a körülményeket.

A rendszerváltás után, hogy elismerjék a kint ledolgozott éveket a nyugdíjbeszámításhoz kellett egy papír, ami tanúsítja, hogy tényleg kint voltak Oroszországban. Akinek ez a papírja nem volt meg, azoknak két tanúval egy hiteles dokumentumot kellett benyújtania, hogybizonyítsa állítását. Sokszor kérték meg apukámat, hogy tanúskodjon, Őt és Witzing Pista bácsit kérték meg általában, mert a közelben laktak a hivatalhoz.

A kitelepítés szerencsére a családom kis részét érintette csak. A nagyapám két testvérét telepítették ki családdal együtt. A nagypapa itthon maradhatott, mert már megnősült, de igazolniuk kellett, hogy a népszámlálásnál magyarnak vallották magukat. Nagyapám magyarosította a nevét, Kronome-ből Karácsonyi lett.

Nagymamám testvérét is kitelepítették, ő annyira kötődött Magyarországhoz, hogy képes volt autóval hazajönni, hogy itt a barátaival ünnepelje a 80. születésnapját.

Férjem nagymamája mesélte, hogy azért maradhattak a házukban, mert a „látogatók” akik végig mentek az udvaron, nem találták meg a kutat, ami a korhadt fakeret miatt el volt barikádózva mivel az unoka még kicsi volt, ne hogy beleessen. „Ez a ház nem kell, mert itt nincs kút.”

Apukám 2000. január elsején halt meg, 80 évesen. Nagyon szerettük őt, dolgozó ember volt. Nagyon sajnálom, hogy nem mesélt többet nekem, a kellemesnek nem mondható élményeiről.

Vallom, hogy meg kell ismernünk múltunkat, mert múlt nélkül nincs jövő.

„Ha a fának mélyek a gyökerei, akkor azt a fát a legerősebb szél sem tudja kidönteni.”

Polgármesteri Hivatal:
2335. Taksony, Fő u. 85.

Szám: 1-16/1998.

N y i l a t k o z a t

Rötzer József Taksony, Kossuth Lajos u. 12 szám alatti lakos, aki személyazonosságát FS-II 641249 számú személyi igazolvánnyal igazolta és Witzing István Taksony, Kossuth L. u. 18 szám alatti lakos, aki személyazonosságát a Fs-I. 003300 számú személyi igazolvánnyal igazolta, büntetőjogi felelősségük tudatában kijelentik és tanusítják, hogy Kronome János szül. 1916, an: Wolf Mária házastársa: Kronome Mária volt taksonyi lakost 1943-ban a frontra vitték Szovjetunióba, onnan egyszer hazajöhetett, majd ezt követően Novidombászba vitték kényszermunkára, ahol 1945. december 15-én meghalt.

Ez idő alatt mi is Novidombászban voltunk azért tudjuk tanusítani, hogy kényszermunka alatt halt.

Ezt a nyilatkozatot Kronome János Dunaharszti, Szilágyi Erzsébet u. 25 szám alatti lakos részére, kárpótlási eljáráshoz tettük.

Witzing István
.....

Rötzer József
.....

Polgármesteri Hivatal
2335. Taksony, Fő u. 85.

Igazolom, hogy fenti nyilatkozatot a tanúk személyesen tették és azt sajátkezüleg irták alá.

Taksony, 1998. szeptember 14.

Gergely Ferencné
Gergely Ferencné
igazgatási főelőadó

Rötzer József és Witzing István tanusítják, hogy sorstársait elhurcolták 1998. szeptember 14-én.

Gayerhosz József (1924-2009)

Józsi bácsi leánya, Gayerhosz Teréz, mesélt nekünk édesapja meghurcoltatásáról. Terikét kiskorom óta ismerem. Gyermekkoromból arra emlékszem, hogy édesapja volt a „zetoros” Józsi bácsi, és a bal kezén csak egy ujja volt. Mára már tudtam, hogy Józsi bácsi málenkij robotos volt, hiszen ünnepeinken is sok alkalommal részt vett. 2016-ban elérkezettnek láttam az idejét annak, hogy megkérdezzem, hogy mi történt Józsi bácsival? A fájó emlékek felidézése és sok beszélgetés után abban is egyetértettünk Terikével, hogy nagyon fontos kordokumentum kerül ennek a könyvnek a megírásával az emberek kezébe.³¹⁰

Apukámat 1945 januárjában, sok taksonyi társával együtt, elvitték egy kis munkára. Az éhezés és fagyoskodás mellett, munka közben súlyos baleset érte. Amputálni kellett a bal kezének négy ujját. Mesélte, hogy a kórházban érzéstelenítés nélkül végezték el a műtétet. Majd a műtét után néhány nappal, 1947-ben, egy beteget, rokkantakat hazaszállító vonattal hazajöhetett Magyarországra. A szüleim 1949-ben házasodtak meg.

Családomból elvitték még anyai nagyapámat, Winkler Lénárdot, 42 évesen, és anyai nagybátyámat Winkler Ferencet, aki még csak 18 éves volt. Megjárták a szovjet poklot.

Édesanyám akkor még csak 15 éves volt. Sokszor mesélte nekem, hogy lovas kocsival elmentek a mamámmal Kiskunlacházára. A kocsit jól megpakolták szalmával, hogy majd abba bújtatják a családot, és haza szöktetik őket. De a megfélemlítés olyan nagy volt, hogy nem merték még a férfiak sem reszkírozni. Bízta abban, hogy csak néhány nap, esetleg néhány hét lesz az a „kis munka” Bankházán.

A családnak nem maradt más csak a remény, hogy még viszontlátják szeretteiket.

Sajnos Lénárd és Ferenc is éhen halt a Szovjetunió gyilkos lágerében.

Ferenc 1927.-1947. június 15.-én

Lénárd 1903.-1945. október 15.-én

310 Készült 2016.11.30-án, Taksonyban. Az interjút készítette: Györke Erzsébet.

A rokonságból még áldozat lett Schwarzenberger Ádám, és felesége Szűcs Rózsa. Ők a nagymamám testvére és sógornője voltak.

Mindketten haza szöktek. A visszaemlékezésük szerint az út nagy részét gyalog tették meg. Arra sajnos nem emlékszem, hogy melyik évben, de azt mesélte nekem a nagymamám, hogy abból a paplanból varrt ruhában voltak mind a ketten mikor hazaértek, amit magukkal vittek 1945. január 6-án itthonról, Taksonyból.

Schwarzenberger Ádám és felesége

Gayerhosz József és felesége
hazaérkezésük után az Angol-parkban, 1948.

Hujj József (1918- 1977)

Lágerkép

Hujj József történetében személyesen is érintett vagyok. Ő a dédapám. Az az ember, akit én soha nem ismerhettem meg, mert a Málenkij robot elvette tőlem ezt a lehetőséget.

A kényszermunkáról hazatért ugyan, de az egészsége már soha nem lett a régi. Ahogy ő maga sem. Fiatalon, 59 évesen halt meg.

Nagymamámmal Gárdonyi Istvánné sz. Hujj Erzsébettel beszélgetek édesapja történetéről. Ő maga kisgyermek volt még akkor, 1945-ben 3 évesen így emlékszik vissza a történetekre.³¹¹

Taksonyban laktunk, a Szent Anna utcában, mikor apukámat elvitték. Utána édesanyámmal³¹² beköltöztünk az iskola épületébe, mert ott lakott az anyai nagymamám. Ő anyukám nevelő anyja volt. Az édesanyja korán meghalt, mikor ő 2 éves volt, így az édesanyja testvére, Schwarzenberger Józsefné Gaál Anna³¹³ nevelte fel, aki az iskolában dolgozott. A férjét Schwarzenberger Józsefet is elvitték. Így, hogy egyik nő se legyen egyedül, odaköltöztünk hozzá.

Olyan gyorsan történt akkor minden. Apukámnak szóltak, hogy menni kell. Meg volt adva, hogy mit kell magával vinnie és hol kell gyülekezni. De szinte nem vitt semmit. A gyülekezőre elkísértük mi is. Nem gondoltuk akkor még, hogy fogságba viszik. Azt hittük, hogy csak pár napig nem látjuk majd, mert elmennék dolgozni. Senki nem tudta mi lesz. Nem mertek kérdezni sem. Oda se lehetett menni azokhoz, akik a neveket felolvasták. Utána soha nem magyarázta meg senki, hogy miért történt mindez. Akkor még nagyobb volt a csend.

Emlékszem mikor elmentek, a temetőnél álltak a kocsik. Akinek még megvolt a lovas kocsija, az ment segíteni. Ott gyülekeztek a temető melletti utcában.

311 Készült: 2016. november 9-én, Dunaharasztiiban. Készítette: Gárdonyi Adrienn.

312 Hujj Józsefné sz. Péhl Rozália (1920-1967).

313 Schwarzenberger Józsefné sz. Gaál Anna (1903-1973)

Mikor már feldobáltak mindent elindultak. Azt már nem tudom, hogy kerültek onnan vissza ezek a kocsik, én még gyerek voltam, nem foglalkoztam ilyesmivel.

Arra emlékszem, hogy volt egy piros kis kötött kesztyűm, ami lyukas volt már egy helyen. Apukám felszállt egy kocsira, anyukám pedig felvett a karjába és mondta,, Integess apának, nemsokára jön haza.” Ez a nemsokára 5 év múlva jött el.

Amíg nem volt itthon apukám, anyukám a szövödében dolgozott. Sokat voltam egyedül. Édesanyám dolgozott, a nagymama takarította az iskolát, nehéz élet volt.

Volt, hogy kaptunk levelet tőle. Sokat panaszkodott, de mindig biztatott

Hujj József és felesége,
Péhl Rozália (1940)

bennünket, hogy hamarosan viszont látjuk egymást. Azt is írta, hogy vigyázzanak rám, és hogy már nagyon szeretne látni. Emlékszem, hogy engem minden levelében megemlített.

Utolsó percben tudtuk csak meg, hogy végre hazajön. Anyukám pont a konyhát mosta fel, mikor jött egy nő, akinek szintén kint volt a férje és svábul mondta, ugye ők csak svábul beszéltek, hogy „ Rozi, hallottad, hogy jönnek haza a férjeink? Este érkeznek az állomásra.

El tudod képzelni, milyen gyorsan ment a hír? Este mindenki sietett a vonathoz.

Azt a képet soha senki nem fogja belőlem kitörölni, ahogy ott hömpölygött a sok ember a sötétben az állomáson. Nem volt kivilágítva, mint most. Este volt már, ha jól emlékszem november. Hideg volt, de alig vártuk, hogy megérkezzenek. Egész este ott álltunk volna, csak jöjjön végre haza. Senki nem látott semmit, teljesen sötét volt. Megérkezett a vonat és mindenki elkezdte kiabálni a hozzátartozója nevét. A Hujj nagymama, apukám édesanyja csak azt kiabálta „Josch, Josch”, csak svábul hívta a fiát. Egyik jobban kiabált, mint a másik, mindenki meg akarta találni a családtagját. Hujj nagymama nővérének a fia Péhl Ferenc is volt kényszermunkán, így egy egész csapat volt kint tőlünk az állomáson.

Mikor apukámmal találkoztunk nagyon örültünk egymásnak. Engem ölelt magához először. A nagymama vacsorával várt bennünket. Édesapám nem evett egyszerre sokat. Vigyázott arra, hogy fokozatosan szokjon vissza az ételre, nehogy baj legyen belőle.

Ekkor én már 3. osztályos voltam, 8 éves.

Mikor visszajött, egész jól nézett ki. Utána kezdett romlani az állapota. Vitaminhiány miatt kihullott az összes haja és sokat fogyott. Volt, hogy csak ült egy helyben és órákig nem szólalt meg. Lelkileg nagyon megviselte őt az öt év.

A papa kint bányában dolgozott reggeltől estig. Az utolsó időben annyi pénzt kaptak már, hogy egy kis enivalót, esetleg cigit tudtak venni maguknak. A káposztalevest emlegette sokat, hogy kint legtöbbször az volt az étel. Azt is mesélte, hogy a társai milyen rossz állapotban voltak. Nagyon lefogytak és betegek lettek. Sokan meg is haltak kint. Tömegsírba temették őket, mert nem volt másra lehetőség.

Azokkal, akikkel együtt volt a lágerben, tartották a kapcsolatot itthon is. Sokáig összejártak még többekkel. Persze miután magukhoz tértek az öt év szörnyűségei után.

A húgom, Hujj Rozália 1950. júliusban született. Mikor a testvérem megszületett, kicsit visszakaptuk édesapámat, de ez után se igazán beszélgetett senkivel. Olyan búskomor lett.

Édesapám hamar visszarázódott az itthoni életbe. Utána elég korán már elkezdett dolgozni a Magyar Gyapjúfonóban. Ott dolgozott haláláig.

Disznót is vágtunk már akkor. Pár évre rá pedig építkeztünk. 14 éves voltam, 8. osztályos. Pont a földrengés előtt lett kész a házunk. A mi kéményünk maradt csak ép, az egész faluban, mert új volt.

Anyukámnak természetesen sokat mesélt a kint töltött évekről, de minket, gyerekeket nem akartak ezekkel a dolgokkal elszomorítani.

Ő nem kapott soha kárpótlást. Be is adtam a papírokat, de nem kapott semmit. Nagyon furcsa volt, hogy nem volt velünk 5 évig. Hiányzott nagyon. Gyerekként nem jutott eszembe, hogy ezekről kérdezzem, mikor pedig érdekelt volna, már késő volt. A Málénkij robot tönkretette az életét. Nagyon fiatalon hagyott itt bennünket. Egyedül a láger fényképek maradtak meg nekünk emlékül.

Kaltenecker Ferenc
(1910-1985)

Gayerhosz Györgyné, sz. Kaltenecker Teréz egy érdekes találkozás alkalmával mesélte el, amikor szüleit Málenkij robotra vitték voltak a Szovjetunióban.³¹⁴

Wágnerné Bartha Zsuzsánál a Málenkij roboton készült képeket rendezgettük, amikor eszébe jutott, hogy készíteni kéne egy interjút Tercsi nénivel. Telefonon kereste, de nem volt otthon. Lánya elmondta hogy kb. hét óráig vendégségben van egy családnál. Akkor még csak hat óra volt. Fél hétkor az az ötletem támadt, induljunk el a társasághoz, hátha a többiek is szívesen megnézik a képeket. Összepakoltunk, és elindultunk. Szívesen fogadott a vendéglátó család is. Nyolc óráig együtt kártyáztunk velük, majd utána vettem elő a képeket. Nagy volt az érdeklődés, és Tercsi néni ott elmondta szomorú történetét.

Mindenki egyet értett abban, hogy erről a súlyos történelmi bűnről beszélni kell. Sok sikert kívántak a könyv megírásához.

Hálásan köszönöm az ott töltött este élményét.

Hárman voltunk testvérek. Édesanyámat és édesapámat is felvették a listára. Mind a ketten ott voltak a kultúrháznál.

Édesanyám azt mondta a taksonyi sváb segítőnek, hogy ő csak a három gyerekével hajlandó bárhova elmenni. Megfenyegették, hogy ha szökni próbál, lelövik. Azt mondta, „ide hozom a gyermekeimet, és velük együtt lőjenek le”. Nem volt idő a sok vitára, ezért jobbnak látták elengedni. Így menekült meg ettől a szenvedéstől.

Levelet itthonról nem írhattunk, és nem is kaptunk. Hírt csak a hazajövőkől kaphattunk.

Az itthoni élet is nagyon rossz volt. Állandó félelemben éltünk.

Édesapámnak volt egy citerája. A Taksonyban gonoszkodó rendőrnek beállt sváb ember elmondta a ruszki katonának, éjjel zavartak fel bennünket,

314 Készült: 2016. 11. 30-án Taksonyban. Készítették: Györke Erzsébet és Wágnerné Bartha Zsuzsanna.

hogy adjuk oda. De a citera már nem volt otthon. Nagyon féltünk a büntetéstől.

Édesapám bányában dolgozott, nem tudom hol. Azt mesélte néhányszor, hogy az első évben nagyon rossz volt, mert többször kaptak pofont, mint egy pohár vizet. Oroszországban kőművesekkel dolgozott, kemencéket, üstházakat építettek, ő nem volt sokat a bányában ő a ruszikkal is dolgozott. A második évtől már kaptak fizetést, és kenyeret vettek rajta.

Cukorrépát ettek nyersen, a levelét meleg vízbe tették, úgy itták, és csalánt is többször ettek. A trágyadombról összeszedték a krumplicéjat, és az is megették.

A nőket befogták az ekébe szántani. Kreis Lajosné Irma néni is szántott. Ő mondta nekünk, ha rászóltunk, hogy miért dolgozik sokat: „Én már ekét is húztam.”

Mikor haza jött, nagyon le volt betegedve, nagy hassal, tele vízzel jött haza, 2-3 hónap kellett, hogy meggyógyuljon kicsit.

Apukám nem szeretett erről beszélni, - nem azért mert félt, hanem nem akart. Ha kérdezték, felelt, de magától soha nem hozta szóba.

Kaltenecker Ferenc családja körében egy ünnep előtti napon.

Kaltenecker József és Kaltenecker Józsefné sz. Grimm Rozália
(1921-2003) (1925-1986)

*„Ha majd egyszer rátalálsz,
Sírom kis halmára,
Ne felejdjcs el.
Hogy együtt voltunk Ukrajnában.”*

~Emlékül, Erzsitől Jóskának. Novi Dombas. 1929.III.15.~³¹⁵

Lipodiné Kaltenecker Máriával beszélgettem szülei meghurcoltatásáról. Sajnos Marika nem tud sokat a kinti életről, mert előtte gyermekkorában nem beszéltek szülei. Mind a ketten felkerültek a taksonyi listára, de édesapjának sikerült megszöknie. Édesanyja átélte a Szovjetunióbeli rabságot.³¹⁶

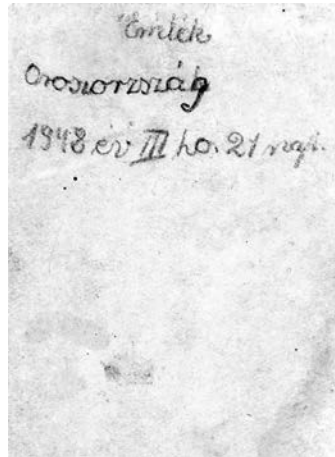
Marikával 2014-ben megrendezett találkozón beszélgettem anyukája történetéről. Akkor említette, hogy van hímzett terítő a családban, amit anyukája a Málénkij robot ideje alatt készített.

Annyit hallottam a történetről, hogy nagyon nehéz volt nekik, sokat szenvedtek, éheztek, és agyon voltak dolgoztatva a rabságban levők.

Sajnálom, hogy, a történelemnek az a része, aminek elszenvedője volt a családom, agyonhallgatott, és hazugsággal teli volt.

315 A fénykép hátoldalán ez az üzenet áll kedvesének.

316 Készült: 2016. 11. 15-én, Taksonyban. Az interjút készítette: Györke Erzsébet.

Grimm Rozália barátinói a Szovjetunióból. Készült: 1948.III. 21-én.

Grimm Rozália újhartyányi barátinói. (Lerner Mária és Lampft Mária).
A képek kint készültek a legközelebbi találkozásukra. Készült: 1949.V.10-én.

Grimm Rozália szovjet rabságban készítette ezt a hímzett terítőt.

Kaltenecker László és Hesz Mária
(1925-2000) (1923-2006)

Az interjút készítettem Kaltenecker Józseffel, akinek mindkét szülője kint volt kényszermunkán a Szovjetunióban. Nagy szeretettel mesélt róluk. Józsi bácsi egyike azoknak, akik részletesen dokumentálták a szüleivel kint történt dolgokat, még egy pár perces videofelvételt is készített arról, ahogy mesélnek az átélt borzalmakról. Leánya, Kaltenecker Melinda, Kanadából keresett fel. Nagyon megörült annak, hogy Taksonyban vannak, akik foglalkoznak ezzel a komoly, súlyos témával. Ezúton szeretném megköszönni, hogy ennyire lelkesen segítették a munkánkat.³¹⁷

Nekem mindkét szülőm kint volt kényszermunkán Novi Dombasban. Apukám Kaltenecker László 1923-as, anyukám Hesz Mária 1925-ös születésű volt.

Édesapám kevesebbet mesélt nekem, szigorúbb volt, megviselte és megkeményítette az élet. 1935-ben elveszítette az édesanyját, 1944-ben édesapját, amikor egy orosz katona belőtt a pincébe, ahová a bombázások elől menekültek. Apukám ekkor a padláson bújt el azért élte túl. Amikor elhurcolták már csak a nevelő anyja élt.

Anyukámék hárman voltak testvérek, ő volt a legfiatalabb. A bátyját, Hesz Mihályt, is elvitték, ő kint halt meg. Anyukám eladott mindent, amit tudott, de nem tudta megmenteni, nagyon beteg volt. Édesanyám, mikor megtudta, hogy beteg a testvére koldulni is elment, volt neki egy párnája még azt is eladta. A bácsikámnak is mondta, hogy menjen kéregetni, mire bánatosan csak annyit felelt, hogy neki nem adnak. Ez így is volt, a nőknek mindig szívesebben adtak a helyiek. Hesz Erzsébet volt a középső gyermek, őt nem vitték el, valami oknál fogva, talán beteg volt.

317 Készült: 2016. 10. 29-én, Taksonyban. Készítette: Makra Mónika

1945 januárjában, akkor még nem volt vége a háborúnak, még mentek a harcok a Dunántúlon, amikor őket elvitték Málenkij robotra. Annyit tudok, hogy Wieland Mihály atya elkísérte őket Kiskunlacházáig és, hogy sokáig tartott az út Novi Dombasig, ahol bányában dolgoztak. Mesélték, hogy sok bányabaleset volt, a bácsikámnak, Péhl Józsefnek is történt valami a lábával, anyukám arcában pedig élete végéig egy szilánk darab volt, amit egy robbanásakor szerzett.

Apukám azt is elmondta, hogy ha útközben valaki elszökött fogtak a helyiek közül valakit, nekik teljesen mindegy volt, hogy kit és berakták a helyére.

Mesélték, hogy nagyon sokat éheztek, nem egyszer történt, hogy anyukám alig várta, hogy a paraszt bácsi beöntse a disznóknak a moslékot, és miután az elment, megegye. Emlékszem, mondta, hogy abban a táborban, ahol ő volt, ott lengyelek is voltak. Azt sajnós nem tudom, hogy pontosan melyikben voltak a szüleim és azt sem, hogy együtt lehettek e, édesapám csak azután kezdett el udvarolni édesanyámnak, miután hazatértek.

Apukámról azt tudom, hogy egyszer megpróbáltak elszökni, hazajönni néhány barátjával a nevükre nem emlékszem. Sajnos elkapták őket.

Aki kicsit vidámabb természetű volt és fel akarta vidámítani a többieket ezt mondta: *„Figyeljétek meg, fogunk még táncolni a szigeten”*. Bizakodó ember volt az, aki ezt mondta, lelkesítette a társait is. Ez nagydolog volt annak idején, nem volt más szórakozási lehetősége az embereknek.

1946-ban anyukám szüleit kitelepítették. Nagymamám azt mondta a nagynénémnek, Erzsébetnek, hogy *„te maradj itthon, ha a gyerekek hazajönnek, akkor várja őket itthon valaki”*. (A nagyapám kint is halt meg, kint lett eltemetve, a nagymamám később hazajött.)

A nénikém mesélte, hogy egy Hajdú bá nevezetű ember nézegette a házunkat, mondta is a nagymamámnak, hogy valaki nézi a házukat. Hát nem telt el sok idő, el kellett hagyniuk. Volt egy nagyon rendes rendőr, jött az az ember, hogy a ház mostantól az övé sűrgette a nagymamámat, hogy gyorsan pakoljon össze. A rendőr rászólt a bácsira, hogy *„maga maradjon csendben, kap egy házat, mamikám pakoljon csak amit akar.”*

Amíg a szüleim kint voltak teljesen szétszedték a családot. Nem tudtak levelezni, nem értesítették őket. Nem tudhatták mi vár rájuk itthon.

Édesanyám Hesz Mária 1947. január 6-án jött haza vízkereszt napján, ezt mindig mesélte nekem, két évig volt kint. Apukám 27 hónapot töltött fogságban.(Málenkij roboton) Valahol még a hazatérő papírjaik is megvannak, amit Debrecenbe kaptak, rajta áll, hogy nem tetvesek haza jöhetnek.

Nekem úgy mesélték, hogy a Hochrein fiúk (apa és fia), valamiért egy vagy két nappal előbb értek haza nem tudom hogyan, lehet elszöktek és ők üzenték meg, hogy holnap jönnek haza a gyerekek. Anyukám elé az egyik unokatestvére,

Veréb Béla ment ki, de nem ismerte meg a mamát, elmentek egymás mellett, mert usánkában jött haza. Elmondták nekem, hogy mikor a mamám hazajött megcsókolta azt a jó fehér, friss kenyeret, mert kint csak fekete kenyeret kapott.

A szüleim 1949-ben házasodtak össze már itthon ismerték meg egymást, nagyon szegények voltak, de a faluban mindenki segített nekik, hogy rendes esküvőjük legyen, valaki a lovat adta hozzá, valaki a szekeret. Nekem lett volna egy bátyám, ő kapta volna édesapám után a László nevet, én már babonából nem lettem László.

Miután hazajött, apukám a régi fegyvergyárban dolgozott, ami később lámpagyár lett, a szüleim végig két munkahelyen dolgoztak, hogy felépítsék azt, amit most ránk hagytak.

Édesanyám sokat mesélt, énekelt nekem mikor gyerek voltam. Mindig mondtam, hogy mama mesélj nekem...Van egy videó felvételem, amin anyukám énekel, nem tudom, hogy itt a kultúrházban komponálták-e, vagy a vagonban, vagy már kint:

A taksonyi vendéglőben van egy fogolytábor

*A taksonyi vendéglőben van egy fogolytábor,
de sok szegény magyar család van oda bezárva,
a jó Isten tudja, mi lesz a mi sorsunk
idegen országba, szomorú rabságba.
De sok szegény édesanya hullatja könnyeit
mert elviszik a szegénytől, drága gyermekeit!
Ne sírj édesanyám, visszafogunk jönni
mert az a jó Isten fog reánk vigyázn!³¹⁸*

Ezt sokszor eldalolta nekem.

1957-ben jöttek haza először látogatni a nagyszüleim, akkor láttak engem és a lányukat viszont először. Emlékszem 1959-ben a téli szünetben mentünk ki mi először meglátogatni anyukámmal a nagyszüleimet. Utána 2-3 évente mentünk ki hozzájuk. Kellott mindig írni nekik egy meghívó kérelmet és ők válaszoltak erre, hogy persze gyertek csak, és ezzel együtt, kellett leadni a kérelmünket.

Azt hallottam, hogy a Ruff Józsi bácsi, mikor haza jött engedélyt kapott, és ki-költözhetett a kitelepített anyukája után. Szegénynek az apukája meghalt kint.

Én pont katona voltam 1969 októberében vonultam be, amikor 1970 vagy '71-ben a Taksonyiak Újhartyánnal akartak egy találkozót szervezni. Anyukám mondta, hogy nem engedték meg nekik! Volt egy taksonyi bácsi,

318 Ezt a dalt a családi emlékezetem kívül egy családi videó is megőrizte, melyen Hesz Mária 2:45 perctől énekl el ezt a dalt.

a Tábori Nándor, aki kint volt velük a táborban. Amikor meghalt az anyukám, akkor megtudtam a telefonszámát és felhívtam. 30-40 évet volt pap Újlengyelben. Meglátogattuk apukámmal, még most is emlékszem... kint várt a verandán a kapuban, akkor találkozott több évtized óta először apukámmal. Csinált egy misét az anyukám tiszteletére, lent Újlengyelben. Nagyon rendes ember volt. Anyukám mesélte nekem, hogy a Nándi bácsi mindig csalt egy picit nagyobb fejadagot adott nekik. Nándi bácsi teológiát tanult az egyetemen és a tanító mester mondta, hogy kísérje el a taksonyakat a megpróbáltatásaikra, neki nem lett volna muszáj mennie. Ő járt kint a pápánál és kitüntetés is kapott. Sok riportot készítettek vele...hát igen nagyon rendes ember volt és találkozhattam is vele.

Hogy milyen összefogás volt a faluban és, hogy mennyire szerették és tisztelték a szüleimet, az is jelzi, hogy amikor épült a házunk apukám hetven valahány embert hívott meg, de 105-en jöttek el. Azok is jöttek, akik csak meghallották, hogy a Kaltenecker Laci építkezik.

Édesanyám 2000-ben halt meg az 50. házassági évfordulójuk után egy évvel. Édesapám, pedig 2006-ban hagyott itt minket. Nagyon rendes emberek voltak, nagyon szerettem őket, megérdemlik, hogy méltó emléket állítsanak nekik, a többi elhurcolttal együtt.

Hesz Mária visszaemlékezése egy videófelvételen hangzott el:

„14-en bevoltunk fogva, mint a lovak az ekébe, mi húztuk az ekét és az öreg ruszki mondta hátul. Kérdeztem az öreg ruszkit, hogy nálunk az ilyet a lovak csinálják, erre ő azt felelte, hogy német zabrálta? nimszki zabrále Nagyon nehéz volt, de ki kellett bírni. Káposzta levest kaptunk, meg fél kiló kenyeret, de ezt egyszerre megettük mindig, árpa kenyér volt. Egyszer elvittek engem egy kolhózba dolgozni, egy hónapot ott dolgoztam, ott nagyon jól laktam, egy üstbe főzték a darát és az nagyon jó volt. Nagyon jól éreztem magamat, mert jóllaktam. Két évig voltam kint, nagyon rossz volt. 1947 január 6-án jöttem haza, vízkereszt napján, a szüleim már nem voltak itthon. Mikor a nővéremhez értem megcsókoltam a kenyeret”

Krausz Antal (1922-1992)

Krausz Antal huszárként.

Krausz András édesapját és nagypapáját is elvitték Málenkij robotra. András régi kedves ismerőseim közé tartozik, aki 2014-ben szervezett találkozón részt vett, amit az elhurcoltak családtagjainak szerveztünk. Felkeltette érdeklődésemet édesapja elhurcolásának különös körülménye.³¹⁹

Édesapám is kint volt, meg Ullmann nagypapám is. Én annyit hallottam az egészről, hogy apukám az 22 éves volt, amikor a fronton volt, huszárként szolgált. A frontról haza szökött, októberben. Januárban meghalt a húga. A temetés is ugyanabban a hónapban volt, elment a testvére temetésére és utána valaki besúgta. Lecsukták és még januárban elvitték a Donyec medencébe kényszermunkára. Debrecenbe érkezett haza, édesapámnak meg van még a papírja, amit ott kapott. Apukám mindig szűkszavú ember volt, de miután hazajött, utána végképp az lett. Nagypapám 46 éves volt, amikor kivitték 1,5 évet volt kint. Azt tudom, hogy volt aki szerencsésebb helyre került, volt aki kevésbé. Annyit tudok még, hogy nagypapám egyszer bányáomlást szenvedett, Rötzer Józsi bácsit mentette meg.

319 Készült: 2016. 10. 29-én Taksonyban. Készítette: Györke Erzsébet

Krausz András szülei

Magyar Népjóléti Minisztérium Hadifoglyogondozó Kirendeltsége Debrecen

62847.../194... szám. Sorszám: 6113/15...

Igazolvány
hadifogságból hazatért részére.

E fontos személyi okmányt a hatóságok el nem vehetik és vissza nem tarthatják. Tulajdonosa saját érdekében őrizze meg, mert pótolni nem lehet!

A hazatért neve: *Krausz Antal*

Anyja neve: *Vágner Teréz* állampolgársága: *Magyar*

Születési helye: *Talsomy* szül. év, hónap, nap: *1902. augusztus 14.*

Családi állapota: *nőtlen* foglalkozása: *fm.*

Elhagyott hazai lakóhelye: *Talsomy*

Nevezett, aki mint *katona* — *kisegítő munkaszolgálatos* — *levénte* — *polgári személy** hadifogságban volt *Talsomy (Népt.)* *22* utca *28* szám alatti lakóhelyére útbaindítottam.

Debrecen, 194... évi **1948. OKT. 22.** hóán.

Stinn
a kirendeltség vezetője.

Megjegyzés: A hazatért külön díjmentes utazási igazolványt kapott, ezért ez az igazolvány utazásra nem jogosít.

*) A meg nem telelő rész törölendő.

Fővárosi Nyomda Rt.

Novak

Krausz Antal Debrecenben, 1948. október 22-én kapott igazolványa.

Kreiszi Lajosné sz. Wágner Mária
(1925-2016)

Kreiszi Lajosné sz. Wágner Mária lánya, Winkler Tamásné sz. Kreiszi Anna mesél édesanyja szenvedés történetéről. Édesapja, Kreiszi Lajos hadifogoly volt, édesanyját Taksonyból vitték el kényszermunkára, ahol 18 hónapot kellett eltöltenie.

Apai ágról a nagypapáját, Kreiszi Györgyöt Dunanagyvarsányból hurcolták el. Három fiúgyermeket hagyott itt maga után árván. Irma néni 2016. májusban, 90 éves korában hunyt el. Ő volt Dunavarsány utolsó, még élő Málenkij roboton járt lakója. Az ő életének elmúlásával a dunavarsányiak szenvedés története nem múlhat el örökre, nem lehet az áldozatokkal együtt eltemetni. Emlék, elbeszélés marad számunkra, mint ahogy ők maguk is.³²⁰

Anyukám 1925-ben egy paraszt családban született. Szeretett a határban dolgozni. Életvidám nő volt.

Kreiszi Lajos

Apukám lehet hadifogolyként volt kint, de ő is majdnem 1 hónap híján 3 évet volt távol. A lövészetnél volt 2-3 évig katona és utána jött haza, majd elkapták és visszavitték 3 évre szegényt. Kreiszi Lajosnak hívták. Dunavarsányi születésű volt, de a család Taksonyi eredetű.

320 Készült: 2016. 10. 27-én Dunavarsányban. Készítette: Makra Mónika.

Az anyukám Wágner Mária, őt Taksonyból vitték el. Több mint másfél évet volt kint. Nagyon rosszul bírta, majdnem bele halt. Mikor jöttek hazafelé már szinte megásták neki a sírját. Úgy volt, hogy nem is tud hazajönni aztán egy német orvos, valahogy meggyógyította. Újra tanult járni.

Sokszor mesélte, hogy éheztek és fáztak kint.

Nem volt mit enni, inni. Télen volt, amikor ott lógtak a jégcsapok és anyyira szomjas volt, hogy letört egyet és azt szopogatta, hogy nehogy szomjan haljon. 20 dkg kenyérrel kellett egész nap ellenie. Meg a sok tetű. Egyéből szedték ki a tetveket.

Anyukám azután ismerkedett meg apukámmal miután hazajöttek.

Sokáig nem tudtunk ezekről a dolgokról, nem meséltek, nem mesélhettek. Szerettem volna, ha többet hallok erről. Apámnak is mondtam sokszor, hogy mondjon még többet, de nagyon nem szerettek róla beszélni.

Apukám is annyit éhezett, fázott. Féltette a csizmáját, nehogy ellopják. Kint volt az apósom is, a férjemnek az apja. Őt 16 évesen vitték ki Málenkij robotra. Winkler Mátyásnak hívták. Taksonyi volt. Csont és bőr volt, mikor hazajött. Neki lehúzták a csizmáját alvás közben, lefagyott a lába. Amikor haza jött cukros is lett, ha jól emlékszem amputálták is a lábujját. Ő is elég fiatalon halt meg 1981-ben Édesapám pedig 1991-ben. Neki a szívével volt gond. Javasolta az orvos neki, hogy le kéne fogyni, de ő mindig mondta, hogy nem hajlandó lefogyni, hiszen már annyit éhezett kint.

Apósom Winkler Mátyás volt, az ő fiútestvérét is elvitték, de őt Magyarországon belül. Ő is csont és bőr volt, mikor haza jött.

Azt mesélték, hogy ők Novi Dombasban voltak. Anyukám sokszor említette ezt a helyet.

Kreis Györgyné sz. Wolf Róza, a nagymama

Nagyanyám férjét is elvitték Málenkij robotra, innen Varsányból. Már 45 éves elmúlt mégis elvitték. Pedig az volt a korhatár. Valakinek voltak kommunista kapcsolatai, ezért valahogy kibújt az elvitel alól, de a létszámnak meg kellett ugye lenni és így kellett a nagyapámnak elmennie. Ki is dobolták a nevét az összegyűjtéskor. Be is kopogtattak a házhoz. Vagy fertőzésben halt meg vagy az éhség vitte el, erre már nem emlékszem pontosan. Gayerhosz Gyuri bácsi mondta el a családnak, mikor hazajött. Kreis Györgynek hívták a nagyapámat, nagymamám Kreis Györgyné Wolf Róza.

Nagyapámról még a nagymamám mesélt dolgokat. Ő 1903-ban született, hasonló korúak voltak. Nagypapám vitt magával szalonnát, kenyeret mindent, de az nem tartott ki sokáig.

Nagyanyám nagyobbik fiával és annak családjával a pincébe voltak lent, mert bombáztak. A fiatalok fel akartak jönni, megetetni az állatokat és akkor belövést kapott hátul a ház. Az egyikőjük még el tudott jönni egy darabig, de végül mind a ketten meghaltak. A 24 éves nagybátyám és a 22 éves felesége.

Kreis Mihály szüleinek, akiket elvesztett a bombázások alatt.

Volt egy pár hónapos kisfiuk, az én unokatestvérem, itt maradt árván.

Így a nagymama nevelte az unokáját. 10 éves volt ez a fiú, mikor kint kószáltak a falutól délre eső legelőn és találtak egy kézigránátot. Felvette és felrobbant a kezében. Le kellett vágni a fél kezét és megvakult. De túlélte és a mai napig él. Kreis Mihálynak hívják.

Anyukám mesélte, hogy ott lakott a Babura jegyző az utcába és érdekes volt, hogy az ő három lányának a neve nem volt a listán. Málenkij robotra, nekik nem kellett menni. Aztán, hát ugye volt, aki vitt magával cipőt meg dunyhát meg ételt. Mesélte, hogy Lacházán volt a leszámlálás. Mondták, hogy nehogy valaki elszökjön, mert ha el-

szökik, a családján fogják megbosszulni. Ő nem is mert, de az unokatestvére az Ágnes néni a barátnőjével megszökött onnan. Wágner Antalné Ágnes néni. A mezőn keresztül hazáig sétáltak. Anyámat is hívták, de ő nem mert eljönni mert féltette a családját. Mesélte, hogy már sokan útközben meghaltak. Éheztek, fáztak. Sokáig utaztak sokszor meg is álltak.

Volt, amikor nyáron paradicsomot meg krumplit szedtek. Mondta, hogy nagyon szép termés volt. Volt egy orosz udvarlója is.

Kimehettek a barakkból és bementek a faluba. A dombon volt egy kis templom vagy kereszt és megkérdeztek egy orosz asszonyságot,

hogy felmehetnek e oda és azt mondta, hogy hát egy kicsit. Mesélte az orosz asszony, hogy neki is volt egy 20 éves lánya őt a németek vitték el.

Télen állandóan havat kellett lapátolni. Még éjjel is kizavarták őket lapátolni. Olyan kövérek voltak a ruszlik meg jól be voltak öltözve nem úgy, mint ők, mégis nekik kellett ezt csinálni.

Sós vizet kaptak. Káposztás levest. Sokan abba haltak meg, hogy nem tudott a folyadék távozni és felpuffadtak.

Mesélte, hogy volt ott Ceglédbercelről három testvér az egyik tudott valamennyit oroszul, mert apja már volt kint és mikor hazament tőle tanult valamennyit. Ha kellett valami, akkor ő tudott segíteni a fordításban.

Mondták, hogy nagyon fáznak, adjanak nekik egy kályhát. Azt mondja, hogy a magyar nők nem jók. Haragudtak valamiért a magyarokra. „*Lóf**t nektek, nem kályhát*” így mondták nekik a ruszlik.

Volt, amikor mezőgazdasági munkát végeztek velük, valamikor havat lapátolt, de bányában nem volt. Valamennyire járhattak ki a faluba, de időre vissza kellett mindig térniük.

Mesélték, hogy kint a ruszliknál volt ez a pirog nevű lángos vagy valami hasonló. Ha olyat tudtak szerezni, arra nagyon vigyáztak. Féltették, berakták a párnájuk alá, hogy még másnap is legyen, mert az éhség mindig kísértette őket.

Édesanyám mesélte, hogy kaptak injekciót, hogy ne jöjjön meg a menzeszük. Ez rendszeresen előfordult. Valószínűleg betegségek miatt jöhettek ilyen „hamar” haza.

Édesanyám mesélt olyat is, hogy kint születtek babák, de azok meg is haltak. Anyósom unokatestvérének is született kint egy kisfia, egy ukrán orvostól, akit kint hagyott.

Levelet nem tudott haza küldeni, a nagypapám és anyukám se.

A varsányi polgármesterünk, Gergőné Varga Tündi apósa írt az anyósának leveleket. Tündének meg is vannak ezek az írások. Apósa, Gergő Ferenc eredetileg Gerstenbrein Ferencként született.

Édesanyám Taksonyba jött haza. Ők akkor a Dózsa György utcában laktak. Egy júliusi szombaton érkezett. Taksonyban épp búcsú volt, amikor hazajött. A Keleti-pályaudvaron kaptak egy kis tökfőzeléket meg jegyet. Mondták nekik, hogy ne meséljenek, semmi rosszat a kinti dolgokról csak szépet lehet mondani. Valaki már látta előre, hogy jönnek és akkor elé mentek. Édesanyám apukája pont valami vásárban volt. Amikor hazaért a lány bebújt a kamrába. Hazaért és az otthoniak kérdezték mi volt a piacon stb. Aztán kérdezték, hogy ismeri e ezt a lányt és akkor előbújt. Nagyon megörült neki.

Anyukám így összesen 18 hónapot volt kint.

Hatósági bizonyítványában ez áll: 1945. január 1- 1946. július 31. között volt személyes szabadságvesztésen. Otthon egymás között talán beszéltek a szülők

a Málenkij robotról, de ránk, gyerekekre nem igazán tartoztak ezek dolgok. Nagyon rendes emberek voltak mindnyájan, megérdemlik, hogy méltó emléket állítsanak nekik, szörnyű, hogy mennyit kellett szenvedniük sokszor gondolk rájuk.

BELÜGYMINISZTERIUM TITKÁRSÁGA
IGAZGATÁSI OSZTÁLY
Budapest, V., József A. u.2-4.
Ugyiratszám: 10-15578.../1990.

Nyugdíjnyelvtartás
1990-05-22 1990-05-22
Nyugdíjnyelvtartó Ig.
16
Nyugdíjnyelvtartó
törzsszám:
647-78041-1

HATÓSÁGI BIZONYÍTVÁNY

A Belügyminisztérium a 65/1990.(III.28.) MT rendelet 1.§-ának d.) pontja, valamint a 6. §. (1) bekezdése alapján

KREISZ LAJOSNÉ

2336. DUNAVARSÁNY BARTÓK B. u. 35.

szám alatti lakos kérelmére (BM nyilvántartás, bemutatott okmány, tanúk igazolása, ügyfélnyilatkozat) igazolja, hogy

KREISZ LAJOSNÉ

szül év: 1925 szül.hely: TAKSONY

1945. január 01. - 1946. július 31.

közötti időszakban személyes szabadságot korlátozó intézkedés hatálya alatt állt (polgári személyként, katonaként, leventeként a Szovjetunióba elhurcolt,illetőleg ott fogságba esett).

A Hatósági Bizonyítvány nyugdíjnyelvtartás céljából került kiadásra.

A Hatósági Bizonyítvány felülvizsgálatát, megváltoztatását annak kézhezvételét követő naptól számított 30 napon belül a Pesti Központi Kerületi Bíróságtól keresettel lehet kérni. A keresetet 3 példányban a Belügyminisztérium Titkárságához (Budapest, 1903. Pf. 314) vagy a Pesti Központi Kerületi Bírósághoz (Budapest, 1887. Pf. 28.) lehet benyújtani.

Budapest, 1990. 05. 10.

Zemela naprehajtás
90 VI 4

Rino Jozsef
(Dr. Tüdő Sándor)
Igazgatási Osztály vezetője

Kreis Lajosné nyugdíjhatósági bizonyítványa a kint eltöltött évek igazolására.

СОЮЗ ОБЩЕСТВ
 КРАСНОГО КРЕСТА И КРАСНОГО ПОЛУМЕСЯЦА
 СССР

ПОЧТОВАЯ КАРТОЧКА ВОЕННОПЛЕННОГО Бесплатно
 Carte postale du prisonnier de guerre Franc de port

Кому (Destinataire) *Winkler Istvan*
Pest mezei

Куда (Adresse) *Lippakivárosi Iskola*
(отраза, город, улица, № дома, округ, село, деревня)

Отправитель (Expéditeur) *Bambler András*
 Фамилия и имя военнопленного *СССР*
 Nom du prisonnier de guerre *Ладер*

Почтовый адрес военнопленного *Ладер*
 Adresse du prisonnier de guerre

Т-3. А.

István Istvánhoz

Kedves István!
 Örömmel értesítek, hogy a
 családod minden tagja jól van.
 Remélem, hogy te is jól vagy.
 Minden békét kívánok neked.
 Ha lehet, írd meg nekem,
 hogy vagy és hol vagy.
 Szeretlek és várom a válaszod.
 Addig is szeretlek.
 István

Winkler István levele bátyjának a lágerből.

Lindwurm József (1911-1964)

A következő interjúalanyunk kérésére, nem tesszük közé nevét, de sikerült telefonon beszélni készíteni vele, riportalanyunk édesapját vitték el kényszermunkára.³²¹

8 éves voltam, nem voltam még 9, amikor az édesapámat elvitték. 1944 őszén jöttek az oroszok és 1945 január elején vitték el az apukámat Oroszországba. Taksonyból hajtották őket Lacházára, mire bevagonírozták őket valahol. Megfenyegették őket, hogy aki nem jön el, annak a családját agyon lövik. Volt olyan, aki papírt intézett magának volt, aki beöltözött öregaszszonyinak csak, hogy ne kelljen elmenni.

Ennivalójuk nem volt, a szénbányában dolgoztak. Nagy szegénység volt Oroszországban, ennivalót nem kaptak, de dolgozni kellett éjjel-nappal. Édesapám unokatestvérének a férje, a Bauer Miska bácsi (ők Harasztin laktak), többet tudott dolgozni, ő több pénzt kapott és mindig adott apukámnak enni. Azt ettek, ami volt egy kis szalonnát és kis lekvárt, kenyeret. Mesélte apukám, hogy aki beteg volt és ivott a vízből, azok mind meghaltak, mert lázasak voltak. Az édesapám kiment az erdőbe munka után és csalánt szedett. Csalánból főzött magának csalánlevest, így tudott életben maradni. Majd megfagytak a nagy gumicsizmában télen, havat kellett lapátolni. A csizmába szalmát raktak, aztán adták át egymásnak, mert nem volt elég csizma az emberekre. Azt tudom, hogy egy levelet írt haza, de nem kaptuk meg, nem adták oda.

1946 májusában aztán jött a kitelepítés, nagyszüleim neve rajta szerepelt a listán. Szegényeknek 2 napig kint kellett várniuk a taksonyi vasútállomásnál. Emlékszem nagyszüleimnek, vittük a bablevest, a két literes zománcos kis kannába a vagonokhoz. A nagypapám győzködött minket, hogy a mamát szöktessük meg onnan, amíg még lehet és bujtassák el. Így is lett, nagypapám kiment, nagyanyám lejött hozzánk, Varsányba. Három hétig tartott volna még az iskola, de mi már előtte lementünk Varsányba, ott fejeztem be a 3. osztályt. Ki voltunk írva, hogy elvisznek minket is okos voltam 9 éves voltam, emlékszem rá rettegés volt az életünk. De sose éhezünk, mert mindig azért volt enni valónk. Megtermett minden, megcsináltunk mindent, nem ismertük a narancsot, meg a zsömlét, hát nem volt az. Akkor még nem is volt a kenyér az üzletekben, mint most. Pestről jöttek le csereberélni.

Ványon (Egy taksonyi tanya terület) volt egy házunk, a kitelepítés után oda mentünk bujkálni. Ami volt a határban, ami ott termett azt tudtuk csak enni. Anyám fogadott egy embert, mert férfimunkát annyira nem tudott végezni és a határba dolgoztak minden nap adott neki 10 dkg rozst, vagy épp amit, ő meg örült neki, mert a gyermekének volt legalább mit ennie.

³²¹ Készült: 2016. 10. 21-én, Taksonyban. Az interjút készítette: Makra Mónika.

Képzeld el, nagyapámat kitelepítették Németországba, apukám Oroszországban volt, anyukám meg egyedül itthon.

Az én nagypapámat májusban kitelepítették, de októberre már haza is szökött. Gyalog jött haza, nappal a parasztokkal dolgozott a határban, azért hogy kapjon ennivalót. Éjszaka gyalog szökött. Kétszer elkapták, akkor ült egy-két napot vagy hármát, mikor hogy. Majd mikor kiengedték, gyalogolt, addig-addig amíg Hegyeshalomra ért. Májustól októberig gyalogolt. Vonattal haza szökött Budapestre, elment anyukám nővééréhez, megtisztálkodott, hazajött. Amikor hazajött Taksonyba belesett az ablakon, látta, hogy idegenek ülnek ott elment az apjához. Elzárták a Károlyi Laktanyába egy fél évre a szökésért, azt mondta, magyar embernek érzem magam hát miért ne jöttem volna haza. Hát ennyit tudok mondani a nagyapámról, le a kalappal előtte, nagyon talpraesett ember volt.

Édesapám 1947.január 7-én csont soványan, betegen jött haza, 2 évig volt kint. Volt olyan, aki 5 év múlva jött haza. Miután hazajöttek anyyiból könnyebb volt, hogy férfi volt a háznál.

Mást ne írj bele nehogy még az utódaimat is bántsák, úgy ránk pirítottak annak idején, ne írd le a nevemet kérlek!

Misek Pál és Luttenberger Mária
(1924-2008) (1926-2006)
Török Istvánné, Misek Mária visszaemlékezése³²²

Elveszik a házad, elvész a hazád.

Nincs már neked semmid, nem vigasztal család.

Azért vállaltam el családom történetének rövid leírását, mert szerintem is úgy van, hogy aki nem ismeri a múltját, jövőt sem építhet. Családom története nem egyedi, hasonló sorsot élt át számtalan család, olyan tragédiákat melyeknek nem lett volna szabad megtörténnie!

Dédszüleim Oberfrank Antal feleségével Budapestről telepedtek Taksonyba. A család másik ága nemzetközileg ismert karmestert, színészt, orvost adott

Az épülő Levente otthon.

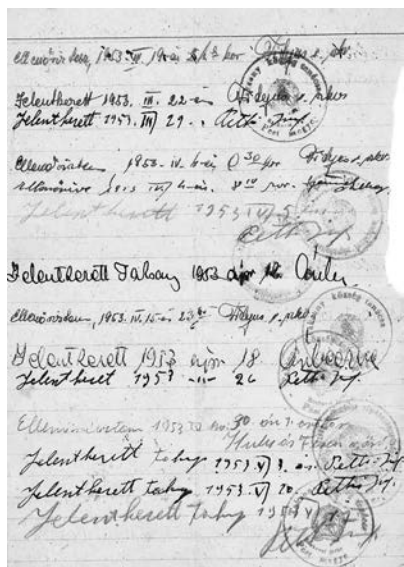
a hazának, Az én ágam kiváló vendéglősöket. Nagypám így ismerkedett meg nagyanyámmal. A Luttenberger család Dunaharaszti-ban élt, sokan voltak testvérek, szintén vendéglősök.

Nagypám Luttenberger Mátyás szülői segítségével házat vett Taksonyban, majd a '20-as években újjáépítette melyben

hentesüzletet és vágóhidat nyitott. Itt születtek gyermekeik József, Mátyás, Mária / édesanyám/ és Antal. Megbecsült polgárai voltak a falunak. Nagypám képviselőként is dolgozott. Ő hozta községünkbe baráti köréből az első orvost, akinek lakást és rendelőt is biztosított a saját házában. Ingyen.

1940-ben felépítették a mozit és a mai kultúrházat, ami abban az időben vendéglőként szolgált. 1942-ben nyitottak. Mint minden gondos szülő így akartak gyermekeikről gondoskodni. Egyik hentes, másik vendéglős, a harmadik a moziból élhetne. Édesanyám tanítani szeretett volna, de a továbbtanulását a történelem megakadályozta. A népszámláláskor nagyszüleim német anyanyelvűnek vallották magukat, így „ellenségeknek” számítottak. Ez lett az oka kitelepítésüknek és gyermekeik Málénkij robotra hurcolásuknak.

322 Írta: Török Istvánné Misek Mária, Taksony, 2016. 11. 07-én.

Rendőri felügyeletet igazoló szelvény.

Édesapám családja sem járt sokkal jobban. Az ő szülei Misek István és Ullmann Apollónia mindketten árvák, az első világháborúban veszítették el édesapjukat. Apám tanulmányait Taksonyban, Székesfehérváron és Ráckeven végezte ám alig, hogy befejezte, ő is mehetett a "szovjet paradicsomba".

Szüleim szomszédok voltak, és édesapámnak már korábban is tetszett anyukám, de végleg a donyecki lágerben találta egymásra. Talán ez volt ebben az egyetlen jó dolog.

Édesanyám szüleit közben kitelepítették Németországba. Erről anyu semmit nem tudott, mert a hírek és a levelek, ólomlábakon jártak. Öt évet töltöttek abban

a pokolban ahonnan nagyon sok szerencsétlen nő meddőként érkezett haza./ Injekció a havi ciklus leállítására miatt./ Nem volt rendes ruhájuk, hiszen csak három heti munkára vitték őket, ezt hazudták. Nem kaptak elegendő ételt, vizes, hideg, kezdetben fűtetlen helységben aludtak. Később a fűtéshez a bányából lophattak szenet a szállásukra a nadrágjukban. Meleg víz is csak ritkán volt. Nem csoda, hogy hamar megjelentek a tetvek.

Apai nagyapám is részese volt a robotnak. Huszonhétszer próbált megszökni, mindannyiszor elfogták, jól megverték. Annyira legyengült, hogy három év után egy beteget szállító vonattal hazaküldték. A felépülése sokáig kérdéses volt, de ahogy fogyott nagyanyám nyáron eltett, pálinkával felöntött sárgabarack-befőttje, úgy erősödött nagyapám egészsége. 37 kilósan tért haza tífuszosan, de meggyógyult. A tévesztés idején erős tiltakozása miatt rendszeres rendőri felügyelet alá került. Én is emlékszem már azokra az időkre, amikor rendőrök döngették az ajtónkat, általában éjfél és hajnali három óra között, hogy otthon tartózkodik-e?

Harmadik gyerekként születtem, bár „egyke” maradtam. Szüleim az első két gyereküket elvesztették, gondolom még nem épültek fel a Szovjetunióban elszenvedett megpróbáltatások miatt. Kezdetben mindannyian apai nagyanyaméknál laktunk, elég szűkösen. Édesanyám mindent elveszített, semmije sem maradt! Szüleit 1945 óta nem látta. Először 1957-ben 12 év után látta őket viszont. Akkor érkeztek meg egy német turistacsoporttal, a Gellért szállóba. De ők titokban „kiszöktek” Taksonyba, hogy találkozhassanak velünk. Akkor még minden külföldinek a rendőrségen kellett jelentkezni.

Anyai nagyszüleimet akkor láttam először. Szegény nagyapámat utoljára, miután a Belügyminisztériumban elutasították visszatelepítési kérelmét – meghalt.

Jegyzőkönyv

kérvált a Polgármesteri Hivatal helyiségében 1994. okt. 31-én.

Jelen vannak: Nisér Péter Taksony, Körösmartonyi. 9.
István József Taksony, heusé. l.u. 29.
Bányász d. Péter Tamás jegyző

Megjelent Nisér Péter és István József, és az alábbiakat adták elő:

István József: Családommal 1946-ban a vidék előtérbe kerülését Taksonyok kezébe adtuk. Ebben az időben nagy zűrzavar volt mi, főleg a kitelepítés. Itt voltak a németeket, akiket a nagyban volt ember elvételére bízva. Tanintézményi tudom, hogy Nisér Péter külső nem volt a kitelepítési listán, de mivel kellett a kommunista Pártnak a művelődési ház, és egyéb tárgyakat az elvétel előtt. Ezt azért tudom, mert ott voltam azon a gyűlésen, ahol Zelenák kerü férje, aki kommunista vezető volt, ezt bejelentette előtérbe.

Nisér Péter: Amikor ez történt én már Országban voltam hadifogoly, de amikor hazajöttem elmesélte, hogy mi történt. Szóval sem tudta igazolni, egyéni a szülei a kitelepítési listán rajta voltak-e. Váram a T. Képviselet Taksonyok, hogy az

A belügyminiszter, Biszku Béla volt. Sokáig csodálkoztam nagymamám megnyomorított kezén. Édesanyám csak később mesélte el, hogy amikor váratlanul kitelepítették a nagyszüleimet / nem voltak rajta a listán/ nagymamám erősen szorította tornácos házának egyik oszlopát „de hát ezt mi építettük, ez a mi házunk”, az egyik fegyveres úgy rávert az oszlopot szorító kezére, hogy az a három hetes út alatt rosszul forrt össze, Németországban már nem tudták helyre hozni. Haláláig tartotta kezében azt az oszlopot.

Édesanyám nem lett tanítónő. Kezdetben bedolgozott a szövőgyárba, majd a Taksonyi Háziipari Szövetkezet részlegvezetője lett. Gyönyörűen hímezett

és varrt. Szép népies blúzokat, táskákat tervezett. Így került kapcsolatba a svábok házaiba telepített mezőkövesdi asszonyokkal. Egyikük a halála előtt kérte anyukámat, hogy menjenek el a jegyzőhöz együtt, mert ott szeretne mondani valamit.

Így történt, hogy miután a taksonyi kommunista párt feloszlott, /édesanyám szülői háza volt a székházuk/ a ház sokáig üresen állt, édesanyám megkezdte harcát a szülői házáért.

Szüleim akkoriban kaptak „kárptólási jegyet” ellopott vagyonukért és elveszett fiatal éveikért. Visszavásárolta a kárptólási jegyekkel és az összes megspórolt pénzével. Mindenét odaadta a házáért, amelyben ma idősebbik fiam él feleségével és öt gyermekével.

Mikor a tetőt bontottuk, találtam egy kis orvosságos üveget melyen még olvasható volt a felirat. Luttenberger Mátyás szívcséppje, ötször egy csepp.

Az a ház, amelyre addig egy kicsit haragudtam, mert édesanyám mindig könnyes szemmel ment el mellette, abban a pillanatban lett az enyém is. Ötször egy csepp unokám lakik benne és remélem rájuk és másik két unokámra is boldog jövő vár.

Pillmayer Jakab
(1914-1992)

Igen kalandos úton jutottam Pillmayer Jakab lányához, Szűcs Ferencné sz. Pillmayer Máriához. Első gondolatként az fogalmazódott meg bennem dunavarsányi kutatásom elején, hogy megkeresem a település idős embereit, ők biztos eligazítanak majd engem, kihez is kéne még eljutnom. Így látogattam el Tóth Istvánné sz. Gaál Katalinhoz, kinek édesanyja most töltötte be a 88. évet. A kertben beszélgettünk, próbáltuk felidézni a múlt eseményeit, mikor Kati néninek eszébe jutott, hogy a szomszédja apukáját is elvitték kényszermunkára, csak őt Taksonyból hurcolták el. Így következő utam rögtön a szomszédos házhoz vezetett és már kezdtük is a beszélgetést. Eredeti dokumentumok kerültek elő, igazolások, papírok 70 év távlatából. Nagyon meghatározó élmény volt ez a „véletlen” számomra, de örökké hálás leszek érte, hiszen nagy kincsekre leltem, úgy fizikailag, mint lelkileg ebben a szép családban.³²³

1945 januárjában vitték el édesapámat Taksonyból. Megmondták, hogy mennyi élelmet és ruhát vigyenek magukkal. Máramaros szigetén álltak még jó pár napig, majd onnan vitték tovább őket. Éhínség volt akkor mindenhol, a civil emberek is éheztek.

A nagyapám megtanított svábul, mert ő rosszul tudott magyarul. Mindig azt mondta nekem: „Beszéljél csak svábul nyugodtan, nem baj, ha ki-nevetnek, had ne vessenek, ezek puták. Rosszul mondta, mindig felcserélte ugye a b-p betűket. Figyeld majd meg, mikor én már nem leszek, akkor fogsz Te majd rájönni, milyen sokat is jelent az, amit én tanítottam neked.” Ez tényleg így is lett. Neki köszönhettem, hogy megtanultam svábul.

Nagyvarsányon ezt sokan nem tudták. Amíg édesapám fogságban volt, mi ott Varsányban laktunk. Édesanyám varsányi származású volt, ezért költöztünk Taksonyból akkor ide vissza. A felnőttek itt nem tudták, hogy én tudok svábul így előttem megbeszéltek mindent. Sok dolgot hallottam tőlük.

323 Készült: 2016 októberében Dunavarsányban. Az interjút készítette: Gárdonyi Adrienn.

Beszélni nem nagyon tudtam, de mindent megértettem. A felnőttek kiültek a padra, mi meg ott játszottunk. Így mindent tudtam.

Édesanyám Kreisz volt, de őt nem vitték el Málenkij robotra, nem volt rajta a listán. A mi családukból még két embert vittek el.

A legelső levélben, amit apukám kapott a fogság alatt abban az a hír volt, hogy én megszülettem. Édesapám, mikor elvitték nem tudta, hogy a felesége várandós. Mikor hazajött, azért gyanakodott, hogy nem tőle van a baba. De annyira hasonlítok apukámra, hogy le sem tudott tagadni. Mindig mondták a nénik svábul, hogy oh, ez a Jakab lánya.

Édesanyámék az 5 év alatt mindig mondogatták nekem, hogy majd hazajön az édesapád, majd megismered.

5 éves voltam mikor apukám végre megérkezett. Anyukámék, kimentek elé az állomásra, mi otthon vártuk. Én féltem tőle, mert sosem láttam azelőtt. Nem tudtam ki az apukám, de nagyon szerettem volna végre megismerni.

Anyukámat ki akarták telepíteni a két gyerekkel, de ő inkább visszaköltözött, visszajött Varsányra és itt vártuk meg apukámat.

1956-ban építettünk itt egy kis paraszt házat, ami le lett bontva, de akkor ott éltünk.

Megmondom őszintén gyerekként annyira nem figyeltem még oda ezekre a dolgokra, de alkalomadtán, családi összejöveteleken apukám mindig mesélt egy két történetet.

Már az úton, mikor kimentek, volt egy fiú, Kreisz Lénárd, aki szökni próbált, de rálöttek az oroszok. Majd kint bezárták és ott halt éhen.

Volt egy kislány, Wágner Teréznek hívták. Az unokatestvérem volt. Állítólag nagyon szép lány volt. Fiatalon, 19 évesen vitték el. Apukám azt mondta, hogy gyönyörű haja volt. Egy felcser asszonynak, mert ott ilyen felcserek voltak az orvosok, megtetszett a lány haja. Egyszer nagyon csúnyán megütötte a kezét vagy a lábát, már nem emlékszem pontosan, akkor elvitték hozzá és olyan injekciót adott neki, amibe belehalt. Édesapámék temették el. Ácsoltak neki még koporsót is. Apukám azt mondta, hogy ha akkor nem kapja meg ezt az injekciót, akkor talán haza jön. Ez egy nagyon szomorú eset, többször mesélt róla.

Édesapám nagyon talpraesett volt. Akkor nem volt ennivalója senkinek. A lágerben alig kaptak enni. Annyit viszont mesélt, hogy egyszer betévedt egy kutya a táborba. Az már többet élve nem ment ki onnan. Megették.

A jómódú gyerekek, bizony ott is maradtak, majdnem mind. Nem bírták úgy. Nem voltak annyira terhelhetőek, mint a szegényebb paraszt emberek.

Apukám először szénbányában dolgozott, majd a 3. évben már jobb volt a sora. Akkor már volt ott olyan tiszt, aki segítette őket, így könnyebb volt nekik.

Rossz volt, mert az ember várta, hogy hazajöjjön. Csak vártunk arra a napra, hogy jöjjön haza. Ez szörnyű volt. Várni egy apát, akit soha nem ismertem. De utána jobb lett minden. Együtt voltunk és csak ez számított.

Pillmayer Jakab és felesége, Pillmayer Jakabné sz. Kreisz Mária.

ORVOSI VIZSGÁLA

Sorszám: 2205

Név: Pillmayer Jakab

Anyja neve: Kreisz Mária

Fertőtlenítés napja: 1949

A HAZATÉRŐK RÉSZÉRE.

Kor: 49

Lakóhely: Debrecen város, fertőtlenítő

Fertőtlenítés végző aláírás: [Signature]

1. Általános orvosi vizsgálat az átadód, átvétő állomáson:	Vizsgálat napja	Lelet	Intézkedés	Aláírás
	1949. 11. 8.	Fract. o. ma	[Signature]	[Signature]
2. Fűdővizsgálat:		Elváltós n. Elváltós		
3. Malária-vizsgálat:				
4. Gonorrhoea-vizg.				
5. Hatósági orvosi vizsgálat:	1949 NOV. - 8.			

Elismertetés.

1. Ez a lap okirat megőrizni!

2. Minden hazatért hadiférgőneként jelentkezni kötevényesen annak rendelőjébe. A fekvőbeteg a hatóságokhoz nem részesül hadiférgőként.

Magyar határ átlépésétől számított 20 napi karózkodási helye szerint illetékes hatóságokhoz be kell jelenteni. Az, aki ezt a rendelkezést nem tartja be, büntetésre számíthat.

Pillmayer Jakab az orvosi vizsgálat után kapott lapja, melyet Debrecenben a hazatérők részére állítottak ki. 1949. november 8.

Ruff Márton (1908-1962)

Ruff Márton és felesége

Az interjút Ruff Márton leányával, Turkovics Jánosné sz. Ruff Erzsébettel készítettem. Igazán megható és őszinte történetet mesélt el nekem. Nagyon szépen köszönöm, hogy bizalmába fogadott és engedélyezte, hogy mindezt leírjam. Úgy gondolta, édesapja megérdemli, hogy emléket állítsunk neki.³²⁵

1945. január 6-án édesapám, Ruff Márton is várakozott az első transzportban a közel 600 taksonyi férfival és nővel együtt.

Én akkor egy éves voltam. Édesanyám egyedül maradt velem itthon, és testvéremmel, aki anyukám első házasságából született, sajnos édesanyám korán megözvegyült. Anyukám arra gondolt, hamar eltelik majd az a néhány nap, tél van, nem lesz gond. A „kis munka” nem befolyásolja majd, a 10 hold szőlőben elvégzendő, sok tavaszi munkát.

A néhány nap két és fél évre nőtt. Édesanyám (Vali néni) apukám halálhírét kapta a Szovjetunióból. A hírt az időközben a betegség miatt hazaszállingózó emberektől kapta. Úgy tudták, ő volt az, aki a latrinába fulladt. Anyukám elment az atyához³²⁶ gyászmisét mondatni. Az atya mondta, hogy csak akkor lehet biztos a hírben, ha a Vörös Kereszt is megerősíti. De a megnyugtató végett tartottak egy megemlékező csendes misét az összes raboskodó taksonyiért.

Közben édesanyám Ruff Lénárddal, aki édesapám unokatestvére volt, közelebbi kapcsolatba került. Ő segített nekünk a ház körül, míg édesapám távol volt. Szerelem lett a vége, és úton volt már a testvérem is.

325 Készült: 2016. 11. 30-án Taksonyban. Az interjút készítette: Györke Erzsébet.

326 Wieland Mihály esperes úr.

Ruff Márton és családja

Apukám a szovjet rabságban súlyosan megbetegedett, és 1947 tavaszán az egyik betegeket hazaszállító transzporttal hazaérkezett. Vízfűsűséget kapott, nagyon soványan érkezett Taksonyba, csak a szép kék szeméről lehetett ráismerni.

Az öröm mellett mindenki sírt a családban, mert nem tudták hogyan mondják el azt, ami az alatt az idő alatt történt, míg ő szovjet lágerben élte sanyarú életét. Végül elmondták neki, hogy a halálhíre után Lénárddal együtt élt a felesége, és babát vár most tőle.

Emlékszem, hogy mindenki nagyon sírt. Én is, mert időközben nagyon megszerettem Hárti bácsit, mi csak így becéztük Lénárdot. Az az ember, aki el akart vinni, nagyon félelmetes volt.

Édesapám adott gondolkodási időt mindenkinek, mondta anyukámnak, hogy vállalja a megszületendő gyermek felnevelését is. Anyukám végül Lénárd mellett élte le életét.

Később, mikor már felnőttem, apukám mesélt nekem ezt-azt. Elmondta, hogy hogyan jutottak egy kis fehérjéhez, a sok hitvány élelem mellé. Egy folyó volt nem messze a tábortól, oda kiszökött egy barátjával, és rákot fogtak. Mesélte, hogy milyen jó ízűen ették meg az ollójából azt a kicsi adag húst.

Schwarzenberger József és Wolf Anna (1922-1992) (1923-2000)

1949-ben készült esküvői kép, Bonyhád

Az interjú készült Schwarzenberger Józseffel és feleségével Schwarzenbergerné Katona Évával. József 1950-ben született, egy évvel az után, hogy a szülei hazajöttek a kényszermunkáról. Számos dologra emlékezett többek között arra is, hogyan kezdtek új életet. A Szovjetunióban eltöltött évekről meséltek neki néhány dolgot a szülei. Éva apósára és anyósára szeretettel gondolt vissza és sokszor segítségünkre volt, kiegészítette férje emlékeit.³²⁷

Édesapám, Schwarczenberger József 1922-ben született, 23 éves volt, amikor elvitték. Édesanyám, Wolf Anna 1923-ban született, 22 éves volt, mikor elhurcolták.

Szüleim kint ismerkedtek meg, a csavar az egészben, hogy anyukám Bonyhádról³²⁸ származott, onnan hurcolták el, de egy lágerbe kerültek. Az anyai nagyapám az első világháborút követően hadifogoly volt és jól beszélt oroszul, németül és szerbül is. Wolf nagypapa volt a tolmács Bonyhádon az oroszoknak, fel tudta volna menteni a lányát a kényszermunka alól. De kemény ember volt és fontos volt a család becsülete, nem mentette fel, hisz csak két hét munkáról volt szó, azt ki lehet bírni gondolta. De soha nem hitte volna, hogy abból a két hétből 5 év lesz, visszagondolva biztosan nagyon megbánta, hogy akkor nem tett ez ellen.

Ahogy visszaemlékszem rá mindenkiel nagyon kemény volt, az egész családdal, paraszt ember volt. De mindig volt tartása, egész Bonyhádon csak ketten merték megtenni, hogy nem szolgáltatták be a földjeiket,

³²⁷ Készült: 2016. 10. 30-án Taksonyban. Az interjút készítették: Györke Erzsébet és Makra Mónika.

³²⁸ Bonyhádon 1944. december 31-én utasították a polgári hatóságokat, hogy írják össze a „németek” listáját. A Népmozgalmi Nyilvántartó Lap alapján férfiakat 1899-1927 között születetteket, nőket 1914-1926 között születetteket szedték össze. (Stark Tamás: i. m. 77. o.)

ebből az egyik ő volt. Mindezek ellenére, végtelenül kedves, jópofa öreg volt, nagyon rendes ember volt az én nagypapám.

Bonyhádról több mint 200 embert vittek el, Baján keresztül vitték ki az embereket az országból.

Az ottani életükből csak a nehéz munkakörülményekről és az éhezésről meséltek nekünk. Egy nap 25dkg fekete kenyeret kaptak. A szüleim a kintlétük alatt elég jól megtanultak oroszul, ez kicsit könnyítette a helyzetükön. Nagyon sokat éheztek, nagyon kevés élelem volt. Elmondták, hogy a taksonyiak fele kint halt meg a betegségek és az alultápláltság következtében.

Anyukám végig a bányában dolgozott, öt éven keresztül szemet fejtett, vagy volt, amikor csillét tolt. Mesélte, hogy az egész raj csak nőkből állt. Képzeljék el, szerencsétlen nők, alig bírták megemelni a köveket.

Apukámat bányabaleset is érte kint. Az első évben történt, hogy ráomlott egy nagy kő, a lába sérült meg, nem tudom, hogy csak zúzódott e vagy el is tört, de azt tudom, hogy fél évig kórházban volt utána. Le kellett feszíteni róla a követ, úgy beszorult alá a lába. Nem veszítette el a lábát, de a nyoma az élete végig látszódott.³²⁹

Édesapám mielőtt kivitték, a csepeli szerszámgyárban dolgozott szerszámlakatosként. Miután ez a bányabaleset történt, kint is szerszámosként dolgozott. Javította a helyiek és a láger szerszámaikat, a mestersége kint is nagy érték volt, nem csak itthon. Elmondása szerint ő kint a jobban élők között volt.³³⁰

A láger területét később már elhagyhatták. Mesélték, hogy kezdetben gyűlölték őket a helyiek, mert nekik is kevés élelmük volt és be kellett szolgálatniuk a láger lakóinak abból a kevésből is. Később, azért megbékéltek és adtak ezen felül is még élelmet a tábor lakóinak. Mesélte a mama, hogy ha azok nem lettek volna éhen haltak volna!

Apukám is öt évig volt kint, ők együtt jöttek haza decemberben és januárban össze is házasodtak. Bonyhádon volt az esküvő utána Taksonyba költöztek. Majd 1950 novemberében születtem én.

Az esküvő után, id. Piller Fülöp bácsinál lakott Taksonyban (ő volt az egyetlen rokon), mert nem volt hova mennie. Az ő fia is 5 évet töltött Málenkij roboton. Id. Piller Fülöp bácsi felesége Schwarzenberger Katalin volt az édesapám anyjának a testvére. Ők is elég szűkösen éltek, de nagy szeretetben és békességben tudtuk magunkat meghúzni, amíg a mi családunk sorsa nem rendeződött. A családi ház már nem volt meg, mert akik 1945-ben itthon maradtak, a nagyszüleim és apukám testvére,

329 Éva szerint, a balesetkor ért fejsérülése a nagypapa idős koráig kihatott, amikor is Parkinson-kóros lett. Lehetséges, hogy az ütés következtében történhetett valami, ami később ezt a betegséget váltotta ki nála.

330 A háború előtt behívták katonának, de a gyár kért felmentést, mert az ő munkája pótolhatatlan volt.

Rézi néni és annak kislánya, Mária, őkett egy évvel később kitelepítették Németországba. A szülői házat elvették tőlük, mindennel együtt.

Anyukámék hárman voltak testvérek, érdekes, hogy csak neki kellett elmennie kényszermunkára. A családját nem telepítették ki, őt otthon várták, mikor hazajöhetett, valószínűleg a tolmács nagypapa közre játszhatott ebben. Bonyhádön a család egyik ága az bányász, a mecseki szénbányában dolgoztak életük végéig.

Apai nagypapám kereskedő volt, a Tanács utcán volt a házunk (ma Andrassy utca). Édesapám sokszor mesélte, hogy mielőtt elvitték, akkor szerezte meg a jogosítványát. Nagypapám akart venni egy teherautót, hogy azzal szállítsák az árut fel Pestre, mert szekérral szállították. De hát... nem jött össze...

A kitelepítettek, mikor már szabadott akkor sem költöztek haza. De mai napig két évente családi találkozót szoktunk tartani az unokatestvérekkel. Rézi néni férjhez ment újra, német férje volt és két gyermeke lett.

Apukám, csak 1961-ben láthatta újra a családját, ekkor még nem engedték ki az egész családot az NSZK-ba, csak ketten mentünk ki apukámmal.

Édesapám, miután hazatért, visszament lakatosnak a szerszámgyárba. Miután lejárt a munkaideje, este 9-10-ig még másik helyen is fusizott, hogy újra meg tudja a családjának teremteni a létbiztonságot. Egész életét végig dolgozta... minden fillérért megdolgozott, mindig csak a munka volt, nagyon becsületes dolgozó emberek voltak.

Emlékszem, hogy 1954-ben tudták megvásárolni ezt a telket, 10.000 Ft-ért, apuval én mindenhová mentem. Sok mindent tanultam tőle!

1956-ban volt a földrengés akkor vették meg az építőanyagot. Bonyhádról, jöttek segíteni, nagypapám építésvezető volt Pesten, sokat tudott segíteni. A ház 1957 nyarára lett kész és még a tél beállta előtt beköltöztünk. Rémlík, hogy még fél kész volt csak a ház és mindenki tüdőgyulladást kapott azon a télen, de szerencsére kigyógyultunk.

Emlékszem, hogy a 10. vagy 20. évfordulójukra, mikor hazatértek szerettek volna egy összejevetelt tartani a még élőkkel. Apukám volt az egyik szervezője ennek az eseménynek, emlékszem egyszer vagy kétszer jártam vele Ceglédbercelben is ez ügyben. Akik kint voltak azok szerveztek egy találkozót Taksonyba. Volt egy haverja, a Sági Tamás bácsi szintén volt Szovjetunióban, aki taksonyi leányt vett el feleségül ő segített lejutni Ceglédbercelre. Egyik este megjelent két ember a háznál és mondták, hogy felejtsek el az egész szervezkedést, letiltották az egészséget. Már a pénzt is összedobták rá, meg akartak emlékezni magukról és a kint maradottakról.

A '70-es évek végén apukám megkapta a pecsétgyűrűjét a törzsgárda tagságáért (a 35 éves munkaviszonya után)³³¹. Abban az időszakban Csepelen az volt a szokás, hogy kaptak mellé egy egy-két hetes nyaralást a Krímbe vagy Szocsiába.

331 József szerint a málenkij robotot is elismerték nekik, munkaviszonynak.

A Donyec-medence közel van hozzá és elmentek megnézni, hogy hol raboskodtak 5 évig. 26 évre rá jártak újra kint Donyecben, hihetetlen történet. Édesapám 1992-ben halt meg 70 évesen, édesanyám 2000-ben, 77 évesen. Fantasztikus emberek voltak, egész életükben csak dolgoztak, igazán példamutató a kitartásuk, az hogy megteremtették nekünk a család biztonságát. Nagyon hiányoznak.

Tóth János
(1916-1970)

Az interjú készült Bálint Gyöngyivel a Taksonyi Német Nemzetiségi Önkormányzat elnökével, akinek nagypapáját hurcolták el.³³²

Az én családomból négy embert is érintett a Málenkij robot. Nagypapámat és testvérét, Tóth Jánost és Tóth Terézt, valamint a keresztyukám szüleit, Lindenmayer Gergelyt és Hoffmann Máriát hurcolták el. Nagypapámék négyen voltak testvérek, de közülük csak őt és kis húgát vittek el kényszermunkára..

A Tóth dédnagypapának volt egy testvére, Tóth István, aki tolmácsolt az oroszoknak, így az a családot békén hagyták a kényszermunka kapcsán.

A nagypapám 28 éves, már házas ember volt ekkor és meg volt a lánya is, az én anyukám. A nagymamát, ezért nem vitték el, mert ő volt a családfenntartó vagy egyszerűen csak szerencséje volt.

A papa soha semmit nem beszélt erről, komolyan vette az utasítást, hogy ő nem beszélhet. Nagyon keveset tudok csak annyit, hogy a papám bányában dolgozott, ott egyszer ráomlott a bánya, és a barátai, köztük a Schwarczenberger Józsi bácsi (ő is rajta van a képen) kaparták ki az omlás alól. Az itt látható csoportkép, hazajövetelük előtt készült, kint a Novi Dombasban, azzal a csoporttal, akikkel később haza érkezett. Azt tudom még, hogy a katonai igazolványában az áll, hogy 1945. január 2-án hadifogságba esett és, hogy 1949. november 5-ig Szovjetunióba volt Grezsnojck környékén, úgy mint polgári személy.

A papám testvére, a Teréz nagyon fiatal és vékony lányka volt, 18 éves lehetett, hamar nyolc hónap után megbetegedett kint a bányákban és meg is halt.

Nagypapám visszajött, de az egész nagyon tragikus, kisgyerek voltam még, de arra emlékszem, hogy öngyilkos lett. Gyerekként is emlékszem rá,

³³² Készült: 2016. 10. 21-én Taksonyban. Az interjút készítette: Makra Mónika.

hogy ő többször kísérelt meg öngyilkosságot... nagyon szerettem őt, végtelenül!

De ő olyan sérüléssel tért haza, amit soha nem dolgozott már föl, nem találta ebben az életben a helyét. Kiderültek mostanság dolgok, mikor az anyukámnak néha úgy eszébe jut pár emlék... az anyukám '40-es születésű, tehát ő is kisgyermek volt, amikor mindez történt. Mesélte, hogy az apukája kint összejött egy nővel, 5 évet volt kint a papa. Amikor ők hazajöttek, akkor ő leköltözött ahhoz a nőhöz Szigetcsépre, ha jól tudom. De aztán a nagypapám testvérei lementek hozzá és ráeróltatték, hogy haza jöj-jön, mert annak idején ez nagy szégyen volt a családnak, itt volt a feleség kisgyerekekkel... haza kellett jönni. Szerintem, ez már sok volt a papának, még a családi kapcsolatában sem sikerült semmi. De aztán már a nő sem akart volna vele együtt élni, mert ezek után a papám elkezdett inni Majd addig-addig kísérletezett, míg végül sikerült az öngyilkosságot véghezvinni és 1970-ben meghalt.

A családban sosem volt téma, hogy ilyenekről beszéljünk, nem merült fel. Olyan érdekes, hogy gyerekként, nem tudhattam, hogy mi baja a papának, hol volt. Először, akkor tudatosult bennem, hogy mi is történt, amikor jött a kárpótlás 1992-ben. Akkor kezdtem el kutatni, hogy mégis milyen papírjai vannak a papának, miért is kapja ezt.

Az emberek úgy meg lettek félemlítve, hogy a családjuk mai napig nem mer erről beszélni.

Anyukám még arra emlékszik, hogy nagyon nagy szegénység volt, lehet, hogy még a jegyrendszer működött. Amikor jött a hír, hogy hazajön az utolsó csoport is a Szovjetunióból, a mama kiment a papa elé a vasútállomásra. Mint kisgyerekeknek az maradt meg élénken az emlékeiben, hogy mivel a papa a Vágóhídra ment vissza dolgozni, a mama a Sortexbe járt dolgozni, a dédnagypapa bár otthon kosarakat font kis műhelyében, de rá nem bízhatták a gyereket, így mindig a szomszéd nénik fonták be a haját reggel, iskolába indulás előtt.

Világ József (1911-2000)

Jócsi bácsi mielőtt elvitték kislfiával.

Zentai Lászlóné 2014-ben egy videofelvételen mesélt édesapja elhurcolásáról.³³³ Jócsi bácsi az első 1995. február 25-i megemlékezésen már rangidősnek számított. Az akkori polgármesterrel közösen ültettek a kereszt mellé egy nyírfát.

Leányától kaptam képeket, az egyik meggyötört képen a családja látható. Jócsi bácsi ezt a képet a cipőjében hordta a rabság alatt. Éva nem sokat tudott mesélni édesapja szenvedéséről, de megtudhatjuk az interjúból a család életét hogyan befolyásolta származásuk még az 1970-es években is. Köszönöm az őszinteséget!

Édesapámat, Világ Józsefet 1945-ben hurcolták el Málenkij robotra. Az én apám sokat mesélt esténként, mikor se tv-semmi nem volt, korán lefeküdtünk és a papám minden este olyan nagyon sírt, amikor mesélt. Hogy pórul járt, megverte őt egy 14 éves fiú addig lökdöste őt, papám nem tudott felkelni annyira beteg volt, aztán jött egy Sztálin gyereknek mondták abban az időben, ezeket ott kint és az a Sztálin fiú 14 évesen addig rugdosta papámat, míg a bányához nem ért hogy menjen dolgozni. Nekem ezeket a papám elmesélte, de mindig mondta, hogy másnap ezeket az iskolában nehogyméseméld..és én mindig úgy sírtam, hogy a mamám egyszer azt mondta, hogy na most aztán ezt be kell fejezni, nem fog az Évi minden este sírva elaludni.

Papám annyira beteg lett, hogy 18 hónap után az első transzporttal hazajöhetett. A Ganz gyárból vitték el és oda vissza is tették, a munkatársak mondták, hogy mindjárt meséljen és a papám mesélte, hogy mi volt ott kint.

333 Készült: 2014-ben Taksonyban. Az interjút készítették: Györke Erzsébet és Wágnerne Bartha Zsuzsanna. A videó interjút rögzítette: Wágner Attila.

Egy két óra múlva jött a főnök és mondta, hogy Jóska ha most nem csinálsz valamit, mindjárt jönnek és elvisznek téged Recskre izgatás miatt, mert hogy ő ezt elmesélte. Mondta a főnöke, hogy valamit kell csinálni, de ő nem tud mit, holnap elviszik Recskre, de a papám állni sem tudott, ez nem érdekelte a kormányunkat. A papámnak azt mondták, hogy vagy belép a pártba, vagy holnap megy Recskre. Hát a papám belépett a pártba, de anyyira szégyellte mindig is magát miatta. Két órával ezelőtt elmondta a kollégáinak, hogy mit volt ott kint, két órával később már belépett a pártba hát ez nem normális dolog. Minden lépését figyelték a papámnak és nekem is. Mikor én 15 évesen elmentem dolgozni, a mi nevünk ez borzasztóan bánt, mindenkit izgatott, mert nekünk az igazi nevünk Matheis volt és a legtöbb helyen azt mondták ez nem sváb, hanem egyenesen német. A nagymamám meg Eiserhoffer, szóval mi nagyon nem voltunk kedvelve. A papámat mindenhol különösen figyelték, bent a gyárban, bárhová ment. Mi nem kaphattunk semmi kinevezést, se az iskolában sehol... a mi nevünk mindenhol ott volt.

Éva később elmesélte, hogy a papája nagy nehezen egy taksonyi párttag segítségével, végül meg tudta szüntetni párttagságát.

Ezt a képet őrizte mindvégig Józsi bácsi magánál, csizmájának talpába rejtve.

Wágner András
(1920-1985)

Az interjút készítettem Wágnerné Bartha Zsuzsannával, aki apósa sorstragédiáját mesélte el.³³⁴

Wágner András- férjem édesapja 1920.június 6-án született, 25 évesen vitték ki Oroszországba kényszermunkára, nőtlen volt akkor. Én 1983-ban kerültem be a családba, akkor még nem foglalkoztam ezzel a témával, ezért pontosan azt se tudom, hogyan volt az emberek összegyűjtése

Apósomat 2 évig ismertem, 1985-ben meghalt. Nagyon szótlan, hallgató, csendes ember volt- néha beszélt csak, azt is halkán. Minden, amit tudok azt az anyósomtól és a húgától tudom. Ők hárman nagyon sokat beszéltek egymás között erről.

Nekem csak néha beszélt az orosz fogságról. Legtöbbször azt emlegette, hogy a kövérebbek hamarabb haltak meg ott kint, mint a soványak. A soványak szívósabbak voltak, és sokkal jobban tudtak dolgozni. Nagyon sokat éhezett, csalánlevest sokszor evett.

Paraszt ember lévén értett a krumpli termesztéshez és kapáláshoz is, a szénbánya műszak után még eljárt a helyieknek napszámba dolgozni, azért, hogy kapjon egy kis krumpli héjat. Azt megfőzték és nagyon örültek neki. A főtt krumpli héj ünnepi ételnek számított ott. Csigát is ettek, sőt a már emésztett meggyagot is föltörték és megették, hogy élelemhez jussanak.

Grimm Tóni bácsi és a Misesk Pali bácsi voltak a barátai. A Debrecenben kapott igazolványán az áll, hogy Sztalinoban raboskodott és 1945 májusában esett hadifogságba. 1947. szeptember 19.-én a taksonyi rendőrőrsön jelentkezett. Igazoltatva lett, miután hazajött.

Ő mindig úgy jellemezte a kint eltöltött éveket, hogy fogságban volt. Amikor hazajött, teljesen fel volt vizesedve, dagadva mindene. Volt kép is erről, emlékszem rá se lehetett ismerni.

³³⁴ Készült: 2016. 10. 21-én, Taksonyban. Az interjút készítette: Makra Mónika.

Miután hazajött, az apja gazdaságában dolgozott néhány évig. Volt sok marhájuk, tejszarnok, krumpliföldek, 1955-ben megnősült. Amikor apja beadta a földjét a TSZ-be, '59-ben gyári munkás lett. Haláláig művelte a felesége családjá által be nem adott kis földeket.

Ezeket a dolgokat kb. húsz évvel a halála után tudtam csak meg.

Oroszországban kint szénbányába dolgozott. Mesélte, hogy a kezén, a fekete vonalak, azok a szén nyomai, belement a bőre alá.

Apósom 1984 évvégén már betegeskedett és kórházba került, '85 novemberében hunyt el, 65 éves volt. Az akkori zárójelentései mostanában kerültek a kezembe és a papíron egy olyan bejegyzést találtam, hogy a veséjében betokozódva ismeretlen eredetű nagy gombostűfejnyi fekete képletek vannak. Akkor el se olvastuk, de most világossá vált, hogy az a szén lehetett, bekerült a szervezetébe.

Amire én visszaemlékszem abból a rövid időből, amíg még személyesen ismertem, hogy amikor a család együtt ebédelt, apósom mindig púpozott tányér krumplit, tésztát szedett ki magának, mint aki éhen akart halni. Nem volt kövér, mindent megevett, nem válogatott és soha nem hagyott a tányéron semmit. Sosem akart sehová utazni, nyaralni, mindig azt mondta, hogy eleget volt el Oroszországban.

Ami még talán érdekes lehet és el tudok mesélni, hogy az anyósom, Wilhelm Mária, családjából senkit nem vittek el. Kérdezgettem őket, amikor már ezzel sokat foglalkoztam, hogyan lehetett ez. Valami olyasmi trükk volt, hogy hoztak egy igazolást az orvostól, hogy az anyósom meg fog halni, annyira beteg. Vittek igazolást arról is, hogy nem volt elvihető élelmük a „kis munkára”. Szégyenszámba ment ugyan, hogy parasztoknál, henteseknél nincs étel, de így megmenekültek. A kitelepítésnél sem fogadott szót a nagypapa, azt mondta, ha minden 10. család itthon marad akkor ők is ott hon maradnak. Az elkommunizált borjút is visszahozta a nagypapa azzal, hogy az az övé- máskor oda ne merjék adni a lányai, amíg ő a földjén dolgozik... Talán azért is lehetett a papa bátrabb és vakmerőbb, mert már hozott elég áldozatot: 20 éves fiát lelőtték az oroszok, miután bejöttek Taksonyba.

**Wágner Ferenc és Wágner Ferencné sz. Englert Katalin
(1916-1982) (1917-2013)**

Unokájjal, Wágner Attilával készítettem interjút, aki nagy szeretettel mesélt dédszüleiről és örömmel adott minden adatot és fényképet a rendelkezésünkre. Attilával, az internet segítségével megnéztük, hogy gyalogosan milyen távolság van Ceglédbercel és Taksony között.

Jókedvűen kirándulásként is embert próbáló, el sem tudjuk képzelni, hogy félelemmel, nem turista bakancsban milyen megpróbáltatás volt azt az utat megtenni. Mindig megvárni a sötétedést, bujkálva, éhesen, szomjasan. Köszönöm, hogy Attila megosztotta, családja történetét.³³⁵

Édesapám mindössze kilenc éves volt, mikor a szüleit elhurcolták.

Apukám fiatal gyermekként nem is fogta fel, hogy mi történik körülötte. Meg abban az időben nem is kötöttek a gyermekek orrára sok mindent, mert a félelem nagy volt.

A nagyszüleim együtt mentek jelentkezni a „kis munkára”.

Azt tudom, hogy még Kiskunlacházán együtt voltak. Együtt vagonba zárták be őket és Ceglédbercelig együtt utaztak. Nagymamám nem tudott beletörődni abba, hogy otthon kellett hagynia kilenc éves kisfiát és nélküle kell élnen abban a szörnyű bizonytalanságban.

Két taksonyi ismerősével elhatározták, hogy megszöknek. Ceglédbercelen viszonylagos szabadságot élveztek. Sőt, még az ottani lakosság együtt érző kedvessége és segítő készsége is bátorította őket. Tudták, hogy a szökés nagyon veszélyes, de az elhatározás nagyon erős volt bennük.

Sikerült elhagyniuk az állomás területét. Ahogy gyalogosan mentek a falu széle felé, egy idősebb néni invitálta őket, hogy töltsék nála az éjszakát. Összebújva egy dunyha alatt kicsit megpihenve kezdték a következő napot. Azt a tanácsot kapták, hogy a magasfeszültség nyomvonalát követve jutnak a leg-rövidebb úton haza. Éhesen, fázva, de megérkeztek szerencsésen Taksonyba.

335 Készült: 2016. 11. 30-án Taksonyban. Az interjút készítette: Györke Erzsébet.

Megvárták a sötétedést, és úgy mentek az otthonukba. Nagymamám szülei apukámmal voltak otthon. Édesapám már aludt, így el tudott bújni egy távolabbi helyiségben. Amíg a front itt volt addig nem is mondták meg apukámnak, hogy hazajött az anyukája.

Emlékszem, mindig úgy mesélték, hogy édesapám minden nap sírt, hogy az anyukája otthon van, engedjék hozzá. De nagy volt a félelem, hogy kitudódik, ezért nem mondták meg addig, míg a front el nem vonult.

Nagypapám öt év után 1949 novemberében tért haza.

Együtt a Wágner család a hazatérés után.

**Wágner István
(1925-1990)**

Orbán Mátyásné sz. Wágner Máriával beszélgettem édesapjáról. Megköszönte, hogy ilyen szorgalmasan gyűjtjük már évek óta erről a borzalmas időszakról az adatokat, és harcolunk a történelem meghamisítása ellen. Marikával évekig közvetlen kollégák voltunk a taksonyi takarékszövetkezetben.

Mindketten nagyon sajnáljuk, hogy nem voltunk elég kíváncsiak szüleink, nagyszüleink múltjára.

Köszönöm a baráti beszélgetést.³³⁶

³³⁶ Készült: 2016. 12. 01-én Taksonyban. Készítette: Györke Erzsébet.

XI. Taksonyi visszaemlékezések a túlélők tollából

Ruff József
(1926-2015)

Engedjék meg, hogy bemutassam Ruff Józsefet, Kreisz János nekrológijával.

„Was mich nicht umbringt, macht mich stärker“ (Ami nem öl meg, az megerősít) Friedrich Nietzsche örökbecsű mondata jut eszembe mindig, amikor díszpolgárunkra, Ruff Józsefre gondolok. Hiszen egyike volt annak a hozzávetőlegesen hétszáznegyven taksonyi embernek, akit a második világháború után jóvátételi munkára Oroszországba vittek, és egyike volt annak az alig több mint háromszáz túlélőnek, aki három, négy vagy öt évvel később hazatérhetett abból a pokolból. Nietzsche gondolata legtöbbször igaz volt. Hiszen sokan közülük magas kort éltek meg, és néhányan, Isten segítségével még ma is élnek.

Miután – édesapját egy bányaszerencsétlenségben elveszítve - csont soványan, legyengülve hazatért a haláltáborból, újabb megpróbáltatás várta. Édesanyját kitelepítették Németországba, családja ingatlanjait, vagyionát elkobozták, házukban idegen emberek éltek. Nem volt maradása. Amint egy kicsit összeszedte magát, gyalog indult utánuk, hogy sorsot vállaljon a háború következményeinek másik kárvalottjaival, a kitelepítettekkel. 337

Becsülettel, szorgalmasan dolgozott, építette egzisztenciáját, és feleségével, Wágner Annával, Annus nénivel boldogan éltek, és megbecsült polgárai lettek a Günzburg melletti kis településnek, Reisenburgnak.

Szülőfalujától sosem szakadt el. Amint lehetőség nyílt rá, hazautaztak meglátogatni a rokonokat, és ezt az utat szinte minden évben megtették, amíg az egészségük bírta.

Nekünk, itthon maradt, itthon született taksonyi „sváboknak”, mindannyiunknak voltak, vannak olyan rokonai, akiknek sorsuk találkozott Józsi bácsi sorsával. Egy Málenkij robotban odaveszett apa, egy onnan meddőn visszatért nagynéni, egy kitelepített nagybácsi.

337 Itt meg kell jegyezzük, hogy Józsi bácsi kérte családja visszatelepítését, amit természetesen a hatóság elutasított. Néhány nap múlva kapott egy értesítést hogy 8 napon belül el kell hagynia Magyarországot.

Nem véletlenül vetődik fel bennünk a kérdés: Miért éppen őt választotta 2005-ben Taksony Önkormányzata díszpolgárrá? Miben volt ő több a sorstársainál? Hiszen mindössze egy írás maradt fenn tőle, amelyben visszaemlékezik élete legszörnyűbb korszakára.

Nos, már ez is éppen elég lenne, hiszen sokunk szemhéját tépte fel vele, de arról, hogy ez az ember micsoda értéket képviselt, igazán Németországban döbbsentem rá.

Aktív tagja volt például egy helyi hagyományőrző csoportnak, amely a Duna menti Svábok történetét kutatta. Írásaival, dolgozataival segített kiterjeszteni ezeket az ismereteket, és megismertetni a helyiekkel azt a népcsoportot, amelyik a Dunán leereszkedve végül Magyarországon telepedett le.

De Svábföld más városaiban, falvaiban járva sem elgondolkodó arcokat, összehúzott szemöldököket láttam, amikor rákérdeztem, ismerik-e Ruff Józsi bácsit. Hát persze, hogy ismerik. Hiszen sosem sajnálta rá az időt, hogy összetartsa őket, szervezze a kitelepített taksonyiai életét. Mindenkit felkutatott, mindenkit nyilvántartott, mindenkivel tartotta a kapcsolatot. Amíg lehetett, amíg volt kivel.

„A csalánleves! Azt kaptunk mindig Oroszországban. Az védett meg bennünket. Nézz rám! Nyolcvanöt vagyok, és még mindig egészséges.” – mondta négy évvel ezelőtt, amikor riportot készítettem vele a Hírharang számára.

Van, amitől a csalánleves sem véd meg bennünket. Két nappal nyolcvankilencedik születésnapja előtt, 2015. november 30-án díszpolgárunk, Ruff József visszaadta lelkét a Teremtőnek.

Nyugodj békében, Józsi bácsi!

Kreiszi János”

Megemlékezések a Hazánkról, Taksonyról

Ruff József Málenkij robotot elszenvedő, és hazaérkezése után Németországba elűzött visszaemlékezése.

A gyülekezés

1945. január 2-án a sváb lakosoknak jelentkezni kellett a község házában egy kis munkára - Málenkij robotra 18 és 45 év közötti férfinek, és minden 18 és 35 év közötti nőnek meg kellett jelennie, 15 napra való élelemmel, és két pár cipővel. Egy bizottság 600 személyt jelölt ki, majd január 14-én még 140 főt. Voltak köztük apák fiatal lányainkkal, fiaikkal, volt, hogy egy családból több személyt is kiválasztottak, sőt fiatal házaspárokat is.

Az éjszakát a Luttenberger féle táncteremben és az iskolában töltöttük. Másnap reggel gyülekeztünk, köztük voltam jómagam és az édesapám is. Az esperesünk megáldott minket, és az itthon maradt családtagjainkkal együtt a falu határáig kísért. Mint egy marhacsordát, úgy tereltek bennünket a szovjet katonák a 16 km-re levő Kiskunlacházáig. Ott a helyi iskolában és magánháznál szállásolták el az embereket.

Másnap a Szigetcsépről érkező csoporttal együtt bevagonírozták a taksonyi svábokat. 40 személy került egy vagonba, aminek négy 30X30 cm –es ablaka volt, középen egy lyuk volt WC gyanánt, ami az utazás ideje alatt állandóan foglalt volt, bármennyire is megalázónak tűnt az elején.

Az utazás

A vonat első megállója a Ceglédberceli állomás volt. Már sötét volt, és a szerelvény mellett ez kis erdő állt. Itt néhány embernek sikerült megszöknie, köztük a nagybátyámnak a Lang Flórisnak, aki ránk hagyta a batyuját és a dunnáját.

A következő nap reggelén hozzácsatolták a ceglédberceliek vagonjait, ők is lehettek néhány százan. A kocsikat egy mozdony húzta, egy másik tolt a kelet felé az ismeretlenbe. Nagyon el voltunk keseredve, mert sejtettük, hogy ez az út nem 15 napos lesz. Néhány helyen még megálltunk, hogy hozzánk csatoljanak egy pár vagon, újhartyányiakat, fegyvernekiet.

A kis kályha nem nagyon melegített, hideg volt, fáztunk, már nem volt mivel tüzelnünk, és a vizünk is elfogyott. A vonat mellékvágányokon, az állomásokon kívül állt meg. Ott leszállhattak néhányan fát szedni, és havat, hogy legyen mit innunk. Ahogy keresztülmentünk Románián tudtuk, hogy ez az út Szovjetunióba, vagy talán Szibériába visz. A harmadik hétre már sokaknak elfogyott az élelme, azoknak kecskehúst adtak. Mosakodni egész úton nem tudunk.

A megérkezés

Végre háromheti utazás után megérkeztünk Dnyetropetrovskon át rendeltetési helyünkre.

A kiszállás és rövid terelés után megálltunk a táborunk széles kapuja előtt. Az egész tábor szögesdróttal volt körbekerítve, az őrtornyokban és a kapu melletti órházban 15-16 éves katonák álltak. „Hát ilyen bűnösök vagyunk mink, hogy így kell minket őrizni?”

Ahogy körbenéztünk, a környék enyhén dombos volt, és számtalan piramishoz hasonló fekete, hegyes dombokat láthattunk palaköves szénhulladékból, és tárnalifteket. Jaj csak nem szénbányába kerültünk? A hely a Donyecki öbölben fekszik, a környéket Dombasnak hívták. A település neve Amerikanka volt, állítólag egykori barátaik tiszteletére nevezték így.

A kapuban már elkezdődött a számlálás és káromkodás rász, dvá, tri, davaj, davaj. A tábor egyemeletes házakból állt. A szobák faltól falig tele voltak emeletes, nyersdeszkájú priccsekkal. A szoba közepén, egy falazott kályha állt. Jó, hogy volt takarónk, és dunnánk, mert a priccsek üresek voltak, és úgy feküdtünk egymás mellett, mint a heringek a dobozban.

A tábor végében volt egy 7X4 méteres és 1 méter mély latrina deszkákkal lefedve, amelyekbe lyukakat vágtak, ezek nagyobbak voltak, mint a vonaton.

Télen, ha síkos, jeges volt és valamelyikünk nem jól guggolt az beleesett. Fogódzkodni nem lehetett. A tábor közepén volt a mosdó, egy befalazott víztartállyal, melyet szénnel, vagy fával lehetett fűteni. Mosakodni teknőkben lehetett. Ennyit a táborról, aminek a száma 1025, a mellette lévő bánya pedig 18-AMERIKANKA. Az első napokban voltak egypáran, akik el tudtak szökni, de mind elfogták, és borzalmasan elverték őket.

A bánya

Február végén beosztottak minket a közelben levő szénbányákba: 15-ös sztari, 10-es bisz, 15-ös bisz. Én és az apám a 15-biszbe lettünk beosztva. Tábor nem volt a közelben, így minden nap, 8 kilométert kellett gyalogolni a bányáig, hidegben, hóban esőben. Három műszakban dolgoztunk 6 napig, a hetedik szabad volt, de ha nem tudtunk elbújni a táborban, akkor benti munkára fogtak. Egy hónap után volt műszakváltás. A legrosszabb az éjszakai volt, amikor 20 fok alatt állt a hőmérő, és ki kellett menni a táborból a bányáig. Az elején egy puskás nő, vagy egy idős férfi volt a kísérőnk, később már egyedül mehetett a csoport.

Jól emlékszem az első műszakomra: délutáni műszak volt, egy órakor indultunk hóesésben, hidegben. A délelőtti műszak éppen akkor jött fel a lifttel, feketén, mocskosan alig ismertünk rá a taksonyiakra.

A Stark Flóris bácsi azt mondta, „emberek, odalent a pokol van, mink innen már nem kerülünk haza.”

80 métert ereszkedtünk a lifttel, utána gyalog mentünk egy kilométert a föld alatt egy rozoga öreg petroleumos lámpával. A nacsalnyik a főnök fogadott minket. Egy rövid beszédet mondott, amit nem értettünk. Két ujjal mutatta, hogy dohányozni szabad. Bejött velünk a tárnába, aminek a magassága egy méter és húsz centi, ha lehetett, úgy mentünk, mint a majmok.

Az orosz és az ukrán bányászok jókedvűen fogadtak minket. Mindegyik kapott közülünk egy embert, hogy betanítsa. A robbantott szenet egy teknő formájú vas szalagra kellett egy irtózatos rövid nyelvű lapáttal felrakni. A szalag végén egy nő felügyelte, hogy a szén a csillékbe hulljon.

Mi szorgalmasan dolgoztunk, hol térdelve, hol ülve, hol guggolva. Nagyon nehéz munka volt. Mindenki azon volt, hogy ezt nem bírjuk sokáig abban a nagy porban, és azzal az ellátással, amit kaptunk. A műszak végén kísérettel felmentünk a felszínre, ahol várt már ránk a puskás nő, hogy kétszer is megszámoljon, hogy meg van e mindenki. Éjjel egyre értünk vissza a táborba. Olyan fáradtak voltunk, hogy a port a szemünkből nem tudtuk kimosni. A télikabátunk is csupa szénpor volt. A hideg miatt fel kellett venni a munkásruhára, ha nem akartunk megfagyni.

A 18-20 éves lányok és a fiatal asszonyok is a föld alatt dolgoztak 5-600 méter mélyen. Két-három méteres deszkákat és hosszú cölöpöket kellett az alacsony tárnákban hordaniuk, hol guggolva, hol térdelve a járat biztosítása céljából. Ők vezették a tonnányi szénnel megrakott csilléket a központi tárnába.

Életveszélyes sebességgel robogtak a két-három csilléből álló szerelvényekkel, és ha valamelyik csille leugrott a sínről, az rögtön kiütötte a boltozatot tartó cölöpöket. Recsegett ropogott minden. Az üres csillét nekik kellett egyenként visszatolni a sínekre. Mindenki nagyon félt.

A koszt

Ételt a konyháról hoztak. De milyen ételt? Sokszor gondoltunk az otthoni malacok moslékjára, milyen jó lenne belőle egy vödörrel. A menü mindig egyforma volt, csak 8-10 naponként változott. Vagdalt sós uborka leves, a nyolcadik nap után sós zöldparadicsom leves, savanyú káposztaleves. Nyáron jött hozzá a répa leves és csalán leves hosszú kemény szárakkal. A leves után 4-5 kanál kása, ami lehetett köles, kukorica, vagy ha árpából vagy búzából volt, akkor az már ünnepnek számított. Kaptunk hozzá négyöt kockacukor nagyságú húst, vagy omlettet. Reggel és este teát.

A fő étel a nedves, nehéz kenyér volt. A bányászok 1200 grammot, a fa-telepen és a műhelyben dolgozók 800 grammot, akik könnyebb munkát végeztek azok 500 grammot kaptak belőle. Vacsora előtt lehetett vételezni kenyeret, amit a többség rögtön meg is evett. Zsír vagy olaj alig volt az ételekben. A szenvedélyes dohányosok a kenyérük harmadát eladták dohányért. A nehéz munka hamar felhasználta a tartalékot a sós étel pedig méreg volt a szervezetnek.

A tetvek és a járványok

A katasztrofális körülmények miatt hamar eltetvesedtünk. Annak ellenére, hogy naponta sok időt szántunk az undorító tetűvadászatra, másnapra százával több lett. Végül mindnyájunkat, férfiakat és nőket kopaszra nyírtak, a nemi szőrzetünket leborotválták, ruháinkat fertőtlenítették. De nem ért sokat az egész, négy hét után ugyanott tartottunk.

Június eleje lehetett, amikor kitört a járvány. Az emberek lebetegedtek, lesóványodva, hasmenéssel dagadt lábakkal jártak-keltek. Elfertőződött a húgyhólyagjuk, nem tudták tartani a vizeletüket. Azt mondták tífusz vagy vérhas. Néhányunknak szerencséje volt, akik nem kapták el, azok áptolták a betegeket. Senkit nem raktak karanténba.

Sokan depresszióba estek, és gyengeségükben, bánatukban feladták. A halottakat korán reggel kocsira rakták, hetet-nyolcat vagy többet is, és a városon kívül egy kis dombon temették el őket. A járvány végén kaptunk egy kis fizetést, nem sokat, de mégis tudtunk venni belőle egy kis joghurtot, süteményt a bazárban. Én nem emlékszem, hogy két és fél év alatt, amíg ott voltam kaptunk volna főtt vagy sült tésztát. Közben a háború is véget ért, mindig mondták: „Szokra domoj” „ nemsokára haza mennek”

A mamkák és bábuskák

1945 nyarán a 15-bisz bánya mellett egy tábort építettek és oda telepítettek át minket. Ebben a táborban sem volt jobb, csak az volt az előnye, hogy nem kellett 8 kilométert gyalogolni. A hátránya annyi volt, hogy nem tudtunk útközben koldulni. A mamkák és bábuskák mindig adtak egy darab kenyeret vagy tojást, egy almát. Pedig nekik is csak egy kis házikójuk volt kis kerttel, egy tehenük, vagy néhány kecskéjük és pár tyúkjuk.

A halottak

1945. szeptember 28.-án apám 44. születésnapján baleset érte őt a bányában. Leszakadt a boltozat, és a palakövek betemették. Teherautóval vitték az 5 kilométerre lévő sznizsnoi kórházba. Másnap meg akartam látogatni, de nem engedték.

Végül eljutottam a kórházba, a portán jelentkeztem, ott azt mondták, hogy az utolsó ház mellett lévő épületben fekszik. Azt gondoltam, már biztos jobban van. ahogy benéztem a függöny nélküli ablakon, ott láttam apámat meztelen, soványan egy fapriccsen. A halottak háza volt az. A kórházban mondták, hogy eltemethetem magam a közeli temetőben.

November 1.-én a nagybátyám is beteg lett. Kimentem a kapu elé, hogy vegyek neki az asszonyoktól tejet. Éppen akkor jött a tábori tiszt, kérdezte mit akarok. Erre bevitt az őrháza és ott nagyon megvert, aztán egy rúgással kidobott a bódéból. Szegény asszonyok nem mertek szólani semmit.

30 rubelért csináltattam a tábori asztalos műhelyben egy koporsót. A Lénárd nagybátyám, a Hesz Mihály az unokabátyám segítettek. A másik nagybácsim a brodcki táborban volt, az unokanővérem a Hesz Mária a 18-as táborban. November 21.-én kiástuk a sírt, és 22.-én mentünk apámért az Itzelberger Péterrel. Kevés szalmát tettünk a koporsóba, majd felraktuk a kétkerekű kocsira, és a hóesésben felhúztuk a temetőbe. Az út mentén az ismeretlen asszonyok keresztet vetettek. A temetőőr mondta, hogy temesük el a mi vallásunk szerint. Leeresztettük a sírba, imát mondtunk és eltemettük. A keresztfára ceruzával ráírtuk a nevét és a születési idejét. Nem volt semmi papír arról, hogy mikor és miben halt meg. Ez az én lelkemet nagyon megterhelte.

Az első hazatérők

Nem tudom pontosan, de 1946 elején ment haza az első csoport. A betegek a sebesültek a gyengék mehetek haza, azok, akik nem tudtak dolgozni. Mi az ott maradók örültünk, hogy legalább hírt visznek rólunk haza. Egyszer mi is írhattunk egy lapot, de az soha nem érkezett meg. Rólunk sem tudott senki semmit, és mi sem tudtunk a világról semmit.

A táborban nem történt sok változás. Negyvenhat nyarán, és is lebetegedtem, hasmenés kínozott, nem is csoda ilyen táplálkozás mellett.

Átszállítottak az Amerikanka főtáborba. Erről az a hír járta, hogy akit oda szállítanak, az meghalni megy oda. Én nem akartam az apám után menni, így hamarosan összeszedtem magam, és újra mehettem a bányába.

A főtábor

Ez a bánya volt a legnagyobb és legmélyebb, 1000-1500 méter mély volt. Itt nem volt lift, az egész utat körülbelül három kilométert gyalog kellett megtenni 25-30 fokos lejtőn ereszkedve. Itt nem lehetett dohányozni, és petroleumos lámpák helyett akkumulátorosat használtak. Időnként robbanógázok keletkeztek, ezért többször megmotoztak, mielőtt leereszkedtünk.

A nagy járvány után újra feltöltötték a tábort német ajkú fiatalokkal: Lengyelországból, Romániából, Oroszországból jöttek 16-18 éves fiúk, akik úgy beszéltek az orosz nyelvet, mint mi a magyart. Még mindig akadtak merészek, akik megszöktek annak ellenére, hogy tudták, nagyon meg lesznek büntetve, ha elkapják őket.

1946 végére javult a helyzet, több fizetést kaptunk és a konyha mellett építettek egy kantint, ahol más ételt is ehettünk. A priccünkre szalmával töltött szákot kaptunk, ennek örültünk a legjobban. Télen mindenkinek a munkából hazafelé jövet, egy nagydarab szenet kellett hoznia, hogy legyen fűtés a szobába, és meleg víz a fürdésre. A szenet lopni kellett. De a nacsalanyikok szemet hunytak a dolog fölött.

Jobb lett a sorsunk, de egyre több szenet követeltek. 50-60 tonnát egy műszakban, és ha jött egy nagy ünnepnap (sztahanovszkij szutki) akkor ennek a dupláját kellett kitermelni. Azokon a napokon a felszínen dolgozó hivatalnoknak is le kellett a bányába dolgozni. Az egész műszak alatt csak azt lehetett hallani, hogy davaj! davaj! Persze soha nem lett teljesítve. De a maruszja, aki a számokat írta a csillére, 28 helyett harmincat írt. Akik átvették azok sem szóltak, mert ők is a dupláját akarták. De meg lett a norma papíron, és lett dicséret vodka, meg nagy ünneplés.

A honvágy egyre erősebb lett az emberekben, Volt, aki megsebesítette magát, még öncsonkítást is végeztek, hogy minél előbb haza mehessenek.

1947. április elején unoka bátyámat, Hesz Mihályt az Amerikánkába hozták a 15-bisz táborból. Nagyon sovány volt alig lehetett vele beszélni. Nem evett, nem ivott, április 10-én meghalt. Mégsem volt rémhír, hogy akit idehoznak, az meghalni jön ide.

Már nem voltunk tetvesek, helyette poloskáink lettek. Éjszaka alig tudtunk aludni, nyáron, aki tehetta az udvaron aludt. Ismét fertőtlenítettek, de nem tudták kiirtani.

Közben alakult egy kis zenekar, o esténként a tábor közepén játszottak, néhányan tánra is perdültek. A helyzetünk még jobb lett, szabadabbak lettünk. Egy kicsit ruházkodni is tudtunk. Nagyon büszke voltam, amikor egy inget, és egy nyakas pulóvert tudtam venni magamnak.

A betegosztály

Július elején megint hasmenésem lett. Lesoványodtam, nem voltam munkaképes, így a betegosztályra kerültem. Nem hittem a szememnek, amikor megláttam Péhl Józsefet, az unokanővérem férjét, ő is ott feküdt. Még jobban lefogytam hála Istennek, mert egy betegszerelvényt állítottak éppen, és így remény volt, hogy haza engednek.

Vizsgálatra vittek bennünket, meztelenül kellett sorba állnunk. Egyenként megtapogatták az izmainkat, akinek volt még egy kicsi, az jobbra lépett, és ott maradt. Aki balra lépett az mehetett haza. Mi a Józsival balra léphettünk, a lelkem majd szétszakadt örömben. Teherautón vittek egy gyűjtőtáborba, onnan nyitott vagonokon Máramarosszigetig. Ott fertőtlenítettek minket és új ruhákat adtak. Nagyon sajnáltuk azokat, akik ott maradtak Ukrajnában. Ők még két és fél évig fúrták, vájták, lapátolták a fekete gyémántot.

A hazatérés

Mint a hadifoglyokat, minket is Debrecenben ellenőriztek. 1947. július 28-án fogadtak és köszöntöttek minket. Mézes mázos beszédeket mondtak Rákosiról és elvtársairól. mi azt sem tudtuk kik azok, még talán az ördögöt is éltették volna, csak hogy végre haza jussunk.

2006-ban egy kis delegáció utazott Németországba, ahol egy ünnepség és emlékezés alkalmával ismét találkozhattunk az elhurcoltakkal, és családtagjaikkal.

Abban a szerencsében volt részem, hogy Józsi bácsi és kedves felesége Annus néni adott arra a pár napra nekem családtaghoz illő vendéglátást. (nem vagyok rokona, egyiküknek sem.) A napközbeni elfoglaltságok, és a csoportos találkozások után, éjszakába nyúló beszélgetéseink voltak. Az Ő szavaival élve az a „HONSZERETET” ami az Ő szívében haláláig élt, példamutató kell, hogy legyen. Fontosnak tartottam, hogy ennek a könyvnek is része legyen ez a visszaemlékezés.

A visszaemlékezésének az a része, ahogy ő Németországba került egy másik külön fejezet lenne, ami ennek a műnek nem témája.

A visszaemlékezés írott formában 2000-ben látott napvilágot.
Györke Erzsébet

Ruff István (Részlet)³³⁸

Indulás egy kis munkára

[...]De akkor jött csak a szomorú helyzet miránk. 1945. január 2-án minden német anyanyelvű magyar állampolgárnak a községházán kellett jelentkeznie. A férfiak 16-45 évig, a nők 18-30 évesig. Tolmácsok: Winkler Mihály, Tóth János voltak. A községházáról az orosz katonák elhajtottak minket az iskolába, onnan már nem mehetett el senki. 1945. január 3-án elhajtottak minket Kiskunlacházáig. A falu végéig jöttek a hozzátartozók elbúcsúzni. Wieland Mihály esperes úr is ott volt, áldást osztott mindenkinek. Sokan sírva fakadtak, soknak az utolsó áldás volt. 14 napi élelmet vihettünk magunkkal. Kiskunlacházára érve szintén egy iskolába zártak minket. 1945. január 4-én teherkocsikba lettünk bevagonírozva, és Ceglédbercelen állt meg először a szerelvény, és az ottani lakosokat is bevagonírozták hozzánk. És irány Oroszország. Aradon, Romániában álltunk meg, vizet tölteni. Ott láttam az aradi vértanú szobrokat. (Ceglédbercelen egy nő és egy férfi megszökött. Englert Kati és Lang Flóris.) Aradon két fiatal román az állomáson ácsorgott, valamit feketéztek, a két megszökött helyett őket dobták be az oroszok a vagonba, hogy meglegyen a létszám. A szobámba voltak, hamarosan meghaltak, éhhalált haltak.

Megérkezés Szovjetunióba, de még a vagonban

Budapesten még mindig háború volt. 30 napja indultunk, végre elértük Oroszországot. Egy városnál megálltunk, a vagonok ki lettek nyitva, én is kimentem a vagonból. Nagyon magas hó volt, és nagyon hideg volt. Én a hóban megmosakodtam, szereztem egy kevés fát, mert a vagonba volt egy kályha, de tüzelő nem volt. A vagonpadlón egy lyuk volt vágva, ez volt a WC. Ez egy olyan keserves utazás volt, hogy aki nem élt át még ilyen utazást, az el sem képzelheti, hogy mennyit bír ki egy ember, a tetű, bolha, poloska majd megették minket. Én láttam, hogy orosz nők vizet töltöttek egy kútnál. Én is töltöttem a kulacsomba. A nők szóltak hozzám, de nem értettem. De biztosan azt kérdezték, hogy kik vagyunk, és honnan jövünk. Ott egy háznál egy táblán olvastam: Jasi mink. Tovább utaztunk, és 1945. február 2-án este 10 órakor érkeztünk NoviDombas Amerikanszki lágérbe. A ruhánkat fertőtlenítették, ez azt jelenti, hogy a ruhánk csak melegítve lett. Több tetűt, bolhát, poloskát kaptunk, mint amennyi előtte volt. A fürdő az jó volt oroszul: bánjo. Ez volt az első szó, amit megtanultam oroszul. Fürdés után behajtottak a lágérbe, egy nagy magas épület volt ott. Már rengeteg nép volt ott. Velem voltak a szobában: Taksonyból Heisz Frigyes,

338 Ruff István: Magyar-és Oroszországi életének története (kézirat), 17-33. o.

Wágner István Kreisz Péter, Ruff Flóris és fia István, Ruff Pista, Flóris öccse, és Oberfrank János. Nagyon sok beteg volt már a lágerben. Érdeklődtem, hogy milyen származású népek vannak a lágerben.

Más országból sorstársaink

Voltak Romániából, Jugoszláviából, Lengyelországból, csehek, Berlinből és mink magyarok, de ezek mind német anyanyelvűek.

Lakhatási körülmények

A WC-t is megnéztem, borzasztó körülmények voltak.

Sok volt már a halott. Taksonyból is volt már egy, de az már az úton meghalt, Wágner József. Gondoltam magamban, ezt nehéz lesz átélni.

Egy szép napon az összes holminkat ki kellett rakni az udvarba. Kiküldték a holmikat, és ami tetszett nekik, azt elvették, azt lehet mondani, hogy kiraboltak. Ez megismétlődött egy párszor, a rablók a tiszték voltak.

Elhelyezés a munkahelyekre, és az életkörülmények

Nekem szerencsém volt. Egy építő szakaszba kerültem. 14 napi pihenőt kaptunk, de akik a szénbányába kerültek, azoknak mindjárt kellett dolgozni. Fehér bányaruhába kellett beöltöznük, és davoj robote. A kapu előtt sorakoztak az örök 14-16 éves gyerekek. Egy puska a vállukon, egy bot a kezükbe, és úgy ütötték, verték az ártatlan népet. Fasiszták, háborús bűnösök (vajna vinovát) csúfoltak. Ha valaki beteg volt, lázas volt, az örök beszaladtak a szobába, lehúzták a priccscről. Volt egy tiszt, akit léces Tominak hívtak, mert mindig egy méteres lécs volt a kezébe, és ezzel ütötte, verte a népet. A zenészek muzsikáltak. Volt egy harmonikás, egy klarinétos, kis- és nagydobos. Az oroszok örültek és nevettek. Budapesten még mindig háború volt. Mindezt én csak végignéztem egy pár nap. Nagy volt az éhség, 800gr kenyeret kaptunk egy napra, reggelire zöld-paradicsom levest és egy deci teát, egy evőkanál kását, vacsorára erősen beszózott uborka levest, egy evőkanál kása, egy deci tea. Én a levest nem ettem meg csak a paradicsomot és az uborkát, mert az a leves csupán csak sós víz volt, és aki azt megitta annak meg kellett halni, mert szomjas lett rá. Sok vizet ivott és a sok tetű, a sok bolha és poloska kiszívta a vérért. Minden nap 10-12 halott volt. Az oroszok nevettek és örültek. Mondták: máló (se ümerl) mindenkinek meg kell halni. Abba igazuk van, de hogy mikor, azt nem tudja senki. Én láttam, hogy a konyhában kőművesek dolgoznak, odamentem, és segítettem. Mindjárt kaptam édes köles kását. Ott dolgoztam, amíg a konyha kész nem lett. Én nem éheztem. Ez után egy szobát kellett kitakarítani és befűteni, hamut kivinni. És így lett nekem szabad kijárásom volt a lágerből. A többiek már mind dolgozni mentek. Én meg vittem a ruhaneműt, és mentem házalni este 10-ig. Más embereknek is vittem eladni. Ment az üzlet. Vettem és eladtam.

Már a bazárt is felkerestem, már volt pénzem. Az üzlet jól ment. Szereztem egy magyar-orosz lexikont, és hamar megtanultam oroszul. Tovább mentem a szobákat fűteni. Az írnoknójét és az örökét is. Elég jól éltem ott a lágerba, ahol nagy volt az éhség, betegség és a sok halott. Az örökkel már jóba voltam. Egy fiatal gyerek, lehetett 17 éves, tudott egy pár szót németül, kapott tőlem egy pár rongyot, mert az oroszoknál nagy volt a ruhahiány. Egy szép napon történt, hogy kicserélték az őrt. Én meg este ki mentem, fűteni. Ki voltam tömve ruhákkal. Az új őr nem ismert, megállított, és kérdezte, hogy hová megyek. Mondom neki, hogy megyek a szobákat fűteni a vohtjöröknek (őrök), meg a kisasszonyét is. Meglátta, hogy ki vagyok tömve ruhákkal, ki szedte belőlem, egy egész halommal volt. Nyakon fogott, és belökött az őrszobába. Az őrszobába már voltak.

Őrszobára kerültem

Taksonyból Frankovitcs Ferenc hentes, Ruff Mátyás és öccse Anton. Fegyvernekről egy fiatal házaspár, akik meg akartak szökni. Véresre voltak verve. Álltak az őrszobában. Engem, amikor belöktek nem kérdeztek, hogy miért, hogy miért jövök be, egy orosz tiszt megfogja az ingem gallérját, egyet rántott, végig szakította a gombokat, utána megfogja a nadrágom szíját, azon is ránt egyet, ez is elszakad.

Perceken belül én is ott álltam félmeztelenül, véresre verve. Orromból, számból csak úgy folyt a vér. Kikutatták végig a zsebeimet, pénzemet, ami volt elvették. Volt még nálam egy őstermelői igazolvány és egy iskolai térkép. Európa térképe. Kiterítették az asztalra és bámulják, mint ha még nem láttak volna térképet. Erre, azt mondja az egyik, volt Ural, Moszkva. Egy másik volt spion (blegy). Én ott álltam a fal mellett, a fejemet lelógatva, mert a vér a számból és az orromból végig folyt a mellemen és a hasamon. Erre fogja az orosz az orromat, felcsavarja és ököllel újból orron üt úgy, hogy a sarokba estem. Lassan felkeltem. Mondja az egyik tiszt: biztrellel! Kizavartak az őrszobából. A szoba előtt egy őr állt, aki mindenkit arcul ütött úgy, hogy a hóba esett. Ütöttek, vertek és zavartak 100m-en egy fogdába, ahol egy kis szoba volt. Üveg nem volt az ablakba, az ajtó egy vasláncal volt félig nyitva, lebilincselve. Egy őr állt az ajtó előtt, jó melegen felöltözve. Nekem még megmaradt a téli kabátom, de a két Ruff gyereknek elvették. Kabát nélkül majd megfagytak. Egy téglából épített kályha volt a szobába, de tüzelőanyag nem volt, így majd megfagytunk. Egész éjjel körbe táncoltunk, ha fáradtak lettünk és kissé kimelegedtünk, akkor a két gyerekre rátámaszkodtunk, mint tyúk a kiscsibékre. Ha a lábunk kezdett el fájni, újból kezdődött a tánc. Egyszer a Frankovitcs hentes mondja nekem, Pista nekem van otthon a jégvermemben sok hús eldugva, de szeretnék még egyszer belőle enni. Erre én azt feleltem neki, hogy Ferenc abból a húsból te már nem eszel. Ez történt 1945. február 24-én.

Miért? Kérdezett. Én azt feleltem, mert az oroszok azt mondták: sze sztrilálit. Ez azt jelenti, hogy mind agyonlőni. De nem lőttek agyon, annál rosszabb történt. Végre reggel lett, jöttek a tisztok és keresték az embereiket. Ahogy bejöttek, ütöttek minket. Minden tiszt, aki az ő szakaszából volt, azt csúnyán megverte. Lehetett látni, hogy élvezik az ártatlan embereket ütni, verni. Az én tisztem is bejött. Kérdezte, hogy kerültem ide? Mondtam neki, hogy tudja, én éjjel 10 óráig fűtöm az örök és a kisasszony szobáját. Erre ráütött nyitott tenyérrel a báránybélés sapkámra és mosolygott. Ezt simán megúsztam. Sokat jelentett, hogy folyékonyan tudtam már oroszul.

Kihallgatáson

Ez történt 1945. február 25-én, délután 2 órakor kihallgatásra kerültünk. Egy emeletes épületbe hajtottak minket géppisztolyos örök. Büszkén hajtottak minket. A kihallgatáson egy öregember civilbe öltözve vezette a kihallgatást. Néhány tiszt és az írnök kisasszony is jelen volt. Az öreg elkezdte oroszul: én vagyok az az ember, aki titeket halálra tud ítélni, vagy szabadon tudlak bocsájtani. Ezért mondjatok igazat és ne hazudjatok. Én voltam az első, akit kérdezett. Hová akartam menni? Mondtam, hogy a szobákat fűteni. Az örökét és a kisasszonyét is, tessék megkérdezni a kisasszonyt. Megkérdezte a kisasszonyt. Ő mondta, hogy úgy van, ahogy ez az ember mondja. Szabadon lettem bocsájtva. A többiek mind haza akartak menni. Az öreg kérdezte tőlük, hogy hogyan gondolták 40 fokos hidegben útnak indulni, útközben megfagytak volna. Ezért 14 napi fegyelmezett börtönt kaptak, 300 gr kenyeret és hideg vizet, hogy az emberek hogy bírták 40 fokos hidegben ágy nélkül, meg takaró nélkül? Azt tudom, hogy Frankovics a taksonyi hentes nem bírta, ő meghalt. A többi is beteg az első szerelvény-nyel hazamentek. Nekem meg büntetésül dolgozni kellett menni, sokszor visszagondoltam és megbántam, hogy olyan könnyelműen elvesztettem a jó munkámat.

Házalás

Szép volt, éjjel házalni mentem. Egyszer bementem egy házba, ahol egy öreg- asszony és egy öregember volt bent. Beköszöntem: dobre vécsera, az öregek visszaköszöntek és hellyel kínáltak. Leültem egy székre és figyeltem. Két kis kecske volt a szobába, két kis akrobata. Egyik székről a másikra ugráltak, és közben árusítottam a ruhaneműket. Kaptam egy kevés kecsketejet, meg egy kis darab kenyeret hozzá. Megköszöntem és elmentem egy másik házba. A másik házba érve, szintén egy öreg házaspár volt a szobába, meg egy újszülött kis bika állt a szoba sarkába, köszöntem szpokojnics, ami azt jelenti, jóéjszakát. A szoba elég tiszta volt, a bikának tiszta szalma volt leszórva, a bika mellett egy kis vödör állt, ha pisilnie kellett – a bábuska figyelt – és mindjárt alátartotta.

(Az első világháborúból mesélt egy öregember otthon, hogy Oroszországban a kis növendék állatok a szobában vannak. Ez érthető, mert az istállóban 40 fokos hidegben megfagynának.) Ilyen jószívű népet, mint Oroszországban, nem találtam Németországban.(a visszaemlékezés Németországban íródott) Itt próbálna egy hadifogoly éjjel házalni, azt hiszem, mindjárt a rendőrségnek adnák át. Én csak látom (még most 30 év után is gyűlölnék minket, mert nem szívelik, hogy már a magyar sváboknak sokkal jobban megy, mint nekik. A legtöbbször van saját háza, és ez fáj. Meg hogy nem dolgozik már nekik senki egy rossz uzsonnáért. Na, ebből elég, folytatom.

Egy este én is jelentkeztem kenyérért menni (koldulni). Volt még egy báránybéléses sapkám hazulról. És én ezt minden áron el akartam cserélni kenyérért, meg esetleg egy öreg sapkáért. Így is lett. Bementem egy házba, ott egy öregember volt. Megmondtam neki, hogy mit akarok, a sapkát elcserélni egy öreg sapkáért és kenyérért. Az alku meg lett, kaptam egy öreg orosz sapkát és egy kenyeret. De közben bejött két orosz katonatiszt, és kérdezik az öreget, hogy én mit keresek itt bent. Az öreg megmondta, hogy miről volt szó. Én meg elmentem a sapkám és a kenyér nélkül, mert féltem, hogy lágerbe értem jönnek, és engem is bezárnak. De nem jöttek.

Másnap megint elmentem a kenyereért és a sapkáért. Az öreg mondta, hogy megfenyegették, hogy ha még egyszer ilyesmi előfordul, akkor Szibériába kerül, mert a háborúnak még nincs vége. Még mindig ezrével halnak meg orosz katonák a fronton, és ő támogatja a fasisztákat. Vigyázzon magára nagyon. De az öreg áldott jó ember volt, megadta a kenyeret és a sapkát.

Ő az első világháborúban hadifogoly volt Magyarországon, és nagyon jó sora volt, jobb, mint egész életén át Oroszországba. Ez történt 1945. március 2-án. Kenyeret zsákokkal meg pokrócokkal hoztuk haza a lágerbe, csináltunk mérleget, és a kenyeret szépen mérlegen szétmértük.

Munkába járás körülményei

Nekem is munkába kellett mennem Oroszországba. Be lettem öltöztetve, mint a többi, vattaruhába, báránybéléses kesztyűbe, és meleg csizmába, meleg sapkába.

Mentünk 1 km-t, ott egy fűrésztelep volt. Minden embernek kellett egy 2 m-es deszkát vinni még 3 km-t. Ott egy nagy épület volt, azt kellett bekeríteni tüskés dróttal. Szerszámot kaptunk: 2 m hosszú vésőt. Amit lomnak hívtak az oroszok, kalapácsot, lapátot, ásót. És a 25-30-40 fokos hidegben kellett ott gödröket ásni. Egy napig csináltam, de majd megfagytam.

Másnap jelentkeztem szénhordásra. Kaptam egy nagy szánkót meg 3 embert, és 4 zsákot. 4 km-nyire volt a szénbánya, egy falun is keresztülmentünk. Odafele felváltva mentünk koldulni. Amikor odaértünk felraktunk 4 zsák szenet, és húztuk az új lágerig. A hó esett egész nap és hozzá hideg szél fúj, 30-40 fokos hideg volt. 9 órakor indultunk munkahelyünkről,

és délután 4 órakor értünk vissza elfáradva, de legalább nem fáztunk. Közben elcseréltem az új szövetkabátomat 40 rubelért és egy kenyérért. Kénytelen voltam az utolsó holmimat eladni, mert az éhség nagy volt. Sok volt az éhhalál, aminek az orosz tisztek örültek. Munka után sokszor leszámoltak minket, ami egy óra hosszat is eltartott. Ott kellett állni a nagy hidegben. A bennszülöttek azt mondták, hogy az egyik ember zsidó, és bosszút áll ahol csak tud. Mintha mink tehettünk volna arról, hogy a németek üldözték a zsidókat.

Hazafelé mindig utolsó voltam, alig bírtam menni, pedig a nagy hóban, de volt előnye is utolsónak menni, mert a hó már le lett taposva. Vacsorára zöld uborkaleves, meg egy evőkanál köleskása és 1 dl tea (csáj), és 800 gr kenyér volt. De az a kenyér kukorica, rizs, korpá meg polyva, a legtöbb víz volt. Abból megélni nem lehetett, amit a konyhán kaptunk. Aki nem tudott valamit hozzászerezni, annak meg kellett halni. Leginkább az idősebbek haltak meg először. Velem voltak szénhordásnál Taksonyból: Ruff Tamás, öccse Pista, Kreisz Péter (Krel).

Reggel 7 órakor megint indultunk az új lágert keríteni. Én meg szénért mentem.

Délután láttam emberkínzást. Egy német katona egy hosszú fatörzset húzott, egy könnyű katonai köpeny könnyű cipő, meg egyszerű német sapka volt rajta (kesztyű nem volt). A köpenyen nem volt gomb, a melle kilátszott. Egy géppisztolyos orosz katona kísérte. Mink legalább fel voltunk öltözve. Ez is egész biztos rövidesen meghalt. És így ment ez tovább, életben maradni kilátástalan volt.

A munka tovább ment, minden nap szemet hordani. Mielőtt mi kimentünk, már a bányászok sorakoztak a kapu előtt. A vahtjörök leszámolták őket, és ha hiányzott 1 vagy 2 ember, akkor beszaladtak a lágerbe, lehúzták a beteg, lázas embereket a priccsekről, ütötték, verték, leköpték, kizavarták őket dolgozni. És ezt minden nap láttam, minden nap sok volt a halott.

Tetvek és poloskák

Éjjel nem tudtam aludni, a tetűk, poloskák majd megettek, egész éjjel vadásztam őket. Reggel fáradtabb voltam, mint este. Nem csoda, hogy minden nap 10-12 halott volt. Sok ezer ember meghalt.

A mindennapi munka ment tovább. Én szemet hordtam a nagy hidegben. Végre készen lettünk a lágerrel. Egy kőbányába mentünk követ robbantani, csillékkal hordtuk el, majd vagonokba raktuk. Én már alig bírtam menni, gyöngye voltam és sápadt. De otthon nem mertem mondani, mert tudtam, hogy akkor végem van. Végre tavasz lett. Eladtam az utolsó kék szövet felső ingemet, megint egy pár napig meghosszabbítottam az életem. Találkoztam Englert Lénárddal. Bátyám sógora volt. Megnézem, hát az arca fel volt dagadva. Kérdezem, mitől van feldagadva az arcod, azt mondja az alvástól. Rövidesen meghalt. Én tudtam, hogy mi az. Éhhalál!

Egy kis időrend

Elérkezett május 8-a. 1945. május 8-án vége lett a háborúnak. Az oroszok örültek és táncoltak: Hitler, Berlin kaput, Patom Amerika, ami azt jelenti, hogy most Amerika következik. No de ezt a buták mondták.

Nekem mindegy, csak engedjete már haza, de ez kilátástalan volt. Pintér István a szomszédom, mellettem feküdt, egész éjjel aludt, én meg nem tudtam, mert egész éjjel csak tetvészkedtem. Azt mondja, hogy neki nincsen. Megnéztem az alsó ingét, nem találtam tetűt. Nekem meg annyi volt, mint a hangya. Mielőtt az Amerikanszki lágérből elmentünk, felkerestem a betegszobát, ott feküdt Pintér István az emeletes priccse, ott jajgatott. A szomszédom olyan sápadt volt, meg is halt június 29-én. Wégner József szintén szomszédom egy fa karos széken ült és énekelt, a feje fel volt duzzadva a víztől, ő is meghalt rövidesen. Kronomé Flóris János szintén. Mindegyiknek a feje volt felduzzadva. Az ő temetésén nem vettem részt, Pintér István és Wégner József temetésén részt vettem.

Az én szakaszom a brocki lágérbe lett áthelyezve. 10 lágér volt. Ott egy nagy raktárba lettünk elszállásolva, emeletes priccsek voltak én mindjárt a felső priccse másztam. Egyik éjjel a felső priccse leszakadt, nagy lárma lett a sötétben, nem tudta senki, hogy mi történt. Végre valaki egy fapálcikát meggyújtott, és akkor láttuk, hogy mi történt. Én hirtelen leugrottam a felső priccse ről. Az alattam lévőök nyöszörögtek egy kicsit, de komolyabb bajuk nem történt.

Nekünk a brocki lágérben is kerítést kellett csinálni, vagyis körül kellett keríteni a lágért. Voltak öreg épületek is, azokat ujja kellett építeni. Én kőművesnek jelentkeztem. Egész nyáron ott dolgoztam egy taksonyi kőműves mellett. Ernst Frigyesnek hívták, sokat tanultam tőle. Amikor a lágéri munka készen volt, kimentünk a faluba az összebombázott házakat építettük ujja. Közben szeptember hónap következett, egy falun átmentünk, csak két házsor volt benne. És így minden reggel mentem koldulni, az orosz mamkák nagyon jók voltak hozzánk. Többen sírtak, hogy a férje, meg a fia is háborúba vannak, és máig sem tudják, hogy élnek-e vagy halnak. Mégis mindig adtak valamit. Mire elhagytuk a falut, a tarisznyám mindig tele volt.

A közelben voltak kukoricaföldek, oda is beszaladtunk, és törtünk egy pár csövet. Aki gyáva volt, és nem mert lopni, annak meg kellett halni. Már a faluból, Taksonyból 30 halottunk volt. Én éjjel is kiszöktem a dróton, és loptam kukoricát, tököt, cukorrépát, zöldbabot, meg amit találtam. És így megéltem valahogy.

Hirtelen beköszöntött a tél. Október 10-én hiába mentem a földekre, már csak káposztacsutkákat találtam. Az én építőszakaszom egy bunkerbe lett áttelepítve. Jó meleg volt, mert a föld alatt volt állítólag. A németek ott raktározták az élelmiszert, nyáron hűvös volt, télen meg volt.

Egy este jött hozzám két taksonyi, Ulmann József (Urvan) meg Beck István, hogy engedjem őket itt aludni, mert a raktárban nagyon hideg van (laktak ott még többen) majd megfagynak. Jól van, gyertek. A szomszédjaim nem jó szemmel nézték, azt mondták, hogy ezek tetvesek. Én mondom, hogy több tetű, mint amennyi nekünk van, másnak már nem lehet, így itt maradnak. Én meg Ernst Frigyes, Wágner Pista szintén taksonyi, mink hárman egy külön faluba mentünk építeni, 25-30 fokos hidegben. 1946. január vége felé volt. Az építésre való köveket egy állványra raktuk, két vasúti sínből volt az állvány csinálva. Alá tüzet raktak, a sarat is meleg vízzel csinálták, és így hamar lett falazva, de egy-kettőre keményre fagyott minden, ez a munka nem ért semmit.

Egy hideg napon megfáztam tüdőgyulladást kaptam. 39 fok volt a lázam, egy orosz kislány mérte meg a lázam. Wágner Pista hideg borogatást csinált nekem, és egy pár nap múlva visszament a lázam, lassan meggyógyultam. Még egy pár napig a lágerbe maradhattam, szerencsém volt, mert ha nem ment volna vissza a lázam, akkor bevittek volna az Amerikanszki lágerbe, és onnan már élve nem jövök ki.

Egy szép napon már kizavartak WC-t ásni. 30 fokos hideg volt. Engem meg Hesz Frigyest. De másnap már jelentkeztem munkára, de nem mentem dolgozni, hanem koldulni mentem. Három nap alatt így összeszedtem egy kicsit magam. Közben találtam egy kukoricadaráló malmot, ahol napraforgó olajt is préseltek. Ott segítettem a kereket hajtani, mert kézzel kellett hajtani, ezért kaptam ott egy kevés lisztet és olajt. És így megint egy kis erőhöz jutottam, és tovább éltem.

Végre kitavaszkodott. A hó lassan elolvadt. A hóvíz a bunkerba, a patkány és egérlyukakon át befolyt. Úgy hogy reggelre már bőven volt bent víz. Elég nagy munka volt, mire kimerítettük. Egy Ceglédberceli kislány Kogler Rozi és Luttenberg Irma hozták a reggeli levest vödörökbe, én meg szétosztottam.

Egy farsangi napon a kőműves mester Ernst, felvette Wágner Péter taksonyi bognár mester nadrágját, kitömte a hasát, a fejére egy bohóc sapkát tett, és elkezdett bohóckodni. A bunker kétfelé volt osztva. A férfiaké 4m a nőké 3m. A női rész zsákokkal volt elválasztva, nem szép képet mutatott. De a Frigyest ez nem bántotta, ő csak tovább bohóckodott. A víz megint emelkedett, ez már talajvíz volt. A Frici csak bohóckodott. Egy taksonyi ember, Ruff Flóris mondta: nézzétek, csak a víz már emelkedik, mint Szodoma és Gomora, és ti csak bohóckodtok. Én mondtam neki: Flóris, ha mink szomorkodunk és állandóan búsulunk, mint te, akkor valamilyen belepusztulunk bánatunkba. Ne hidd azt, hogy van olyan köztünk, aki életünket és helyzetünket nem bánja. Mindenki szívből bánja, de ez a helyzet, és mi nem segíthetünk rajta. Egyet tehetünk. Akik még élünk, nem halunk bele bánatunkba, nem is mutassuk, hogy van bánatunk. És hogy van egy ember közöttünk, aki felvidít bennünket, ezt jónak tartom.

Ne higgye, hogy nekem meg a többieknek ilyen jókedvünk van, mint amit mutatunk. Nem szabad feladni, ne lássák az oroszok, hogy bánkódunk. Sajnos sokan bánatukba meghalnak, leginkább az idősebbek és a jobb módú gazdák, már 30-on felül vannak. Mindég a Ruff Flóris kezdett el kiabálni, hogy haza akarok menni, miért vittek el, én nem bántottam senkit. Én mondtam neki, Flóris mit gondolsz, van közöttünk ember vagy asszony, aki nem szeretne hazamenni?

Nekünk van még reményünk, de azok, akik már meghaltak, azoknak nincsen. A bolond farsangnak vége volt, reggel megint munkába kellett menni.

Az idő kitavaszkodott. Nekem meg a Fricinek már volt annyi protekciónk, hogy egyedül kimehettünk munkára. Felépítettük az összerombolt házat, munka után meg feketén fundamentumot csináltunk, meg kertet ástunk. És így mindig volt egy pár rubelünk, mindig tudtunk valamit venni. Hol fél liter tejet, hol valami mást vettem magamnak. 1947. május hónapban történt: egy háznál pár kislány sarat meg követ hordtak, és megkértek hadd mehessenek el egy másik lágerbe, ott van nekik ismerősük. Mi megengedtük, és erre annyi követ meg sarat hordtak az állványra, hogy az leszakadt alattunk. Az én bal lábam a pallók közé került és a bokám rögtön megdagadt. Nem tudtam egy lépést se tenni. És mindez a mi jószágunkért! Wágner Pista és Schivampl Frici bevittek a lágerbe, A fiatal Schivample aki még a bracki lágerbe meghalt. Wágner Pista Taksonyban halt meg, Kőműves Frici is. Lágerbe kerültem, ott feküdtem nem bírtam járni. Már azt gondoltam, hogy végem van. Valahogyan mankóval elkezdtem járni, és hideg borogatást tettem a lábamra, így lassan visszament a lázam, már én mehettem koldulni. Lassan, sántikálva tudtam menni. Már is mentem munkába. Nagyon el voltam keseredve, de hiába, mindenáron haza akartam jönni, és ez adott erőt. Megint mentem a taksonyi kőműves mesterrel, Ernst Frigyessel, meg Wágner Pistával kőműves munkára.

1946. május 15.-én egy foci pályán két diadaloszlopot kellett építeni a kapubejáratnál. 6m magas, 60 cm átmérőjűt Én meg egy orosz kőműves voltunk az egyik oszlopon, Pista meg Frigyes a másik oszlopon. A Pistának könnyű volt a Frigyes mellett, nekem az oroszsal nehezebb volt. Az orosz észrevette, hogy nem értem ezt a munkát. Azt mondja: nyicsevó! És mutatta, hogy kell csinálni. Csináltam egy 6 cm lécet átmérőnek, és vízmértéket. Így egy kettőre tudtam hogyan kell építeni. Másnap az orosz nem jött, és így egyedül voltam az oszlopon. Szép és meleg idő volt, csak figyeltem az oszlopon. A Frigyes azt mondta mosolyogva, hogy ha még egyszer hazajövünk, te nem mész kukoricát kapálni, hanem velem jössz kőműves munkára.

Amikor az oszlopok készen lettek, mentünk másik munkára. Egy új áruházat kezdtünk el építeni. Jött egy orosz mérnök tervrajzzal, az alap már megvolt. Kimérte az ablakokat, ajtókat, középre egy keresztet

rajzolt krétával és azt mondta: eto centrom. Ez a közepe, és innen számítva két méter jobbra vagy balra felfalazni, attól függően, milyen széles lett az ablak vagy ajtó. Az első napon hárman voltunk, a másodikon Frigyes szabadságot csinált. Akkor csak én meg a Wágner Pista falaztunk. Szép munka egy ilyen épületen dolgozni.

Harmadnap visszajött a mesterünk, örültünk is, mert ő mégis csak tanult kőműves volt.

Egy szép napon egy kiskakas betévedt az épületbe. Az első gondolatom az volt, hogy hogyan lehetne megfogni. Egy üres láda alá dugtam. Délben, ahogy ebédelünk, a kakas elkezdett kotkodálni. A Frigyes megjedte, hogy mi van itt, de amikor hallotta, hogy egy kakast fogtam, azonnal elengedett, hogy levágjam. Fogtam a fejét és levágtam. Bedugtam a tarisznyámba, mert ha az oroszok megtudják, agyonütnek minket. Hazafelé loptam újkrumplit. Így lett a kakasból csirkepaprikás új krumplival.

Estefelé betévedett két kecske a lágérbe. Én meg Wágner Pista megfejttük. Én le akartam vágni, de a Pista sajnálta az öregasszonyt, hogy sírni fog a kecskéi után. Este már főztek mások kecskehúst.

Én nem sajnáltam senkit, mert odahaza az oroszok a szemem láttára lelőtték az összes tyúkot. Másnap jön az öregasszony, kereste a kecskéit. De azok már meg voltak főzve. Az új épület elkészült, engem elküldtek a 27-es szénbányába. Ott a gépházat kellett kijavítani. Egy pár napig egyedül voltam, két orosz nő hordta az anyagot Nekem nehéz volt az orosz nőekkel dolgozni. Ha kértem követ, akkor szidtak, hogy bolond vagyok. Ha meg a fejes jött, akkor az szidott, hogy keveset csináltam. Feiromt előtt már nem adtak semmit. Egy napon a bracki állomáson kijavítottuk az épületet, és éppen ott állt egy szerelvény, amelyik hazament. De fáj a szívem! Mondom, Frigyes üljünk fel, menjünk haza. De Frigyes nem mert. Én felültem volna, ha Frigyes jött volna velem. Ő viszont félt, hogyha elkapnak, bennünket agyonütnek.

Egyszer voltam a Frigyessel egy privát munkán. Hazafelé bementünk egy templomba, ahol éppen búzaszentelés volt. A pap köleskását osztott szét a hívóknak. Mi is beálltunk a sorba, mi is kaptunk egy evőkanál kását. Jól esett, mert éhesek voltunk. Öt évig állandóan éhes voltam.

1947. június 15-én kaptunk új szalmazsákokat. 3km-t kellett gyalogolni a kolhozig szalmaért, ott megtöltöttem a zsákot, és vissza a lágérbe. Már sötét volt, amikor a lágérbe értem vele. Én nem örültem a szalmazsáknak, mert ez annak a jele volt, hogy még sokáig nem megyünk haza. 2 és fél év után puha ágyam volt. Fertőtlenítve lettünk, és brockiba egy új épületbe költöztünk. Az új szalmazsákokkal ez úgy nézett ki, hogy soha nem megyünk haza. 1947. október 10-én a brocki lágér fel lett osztva, mert mindig kevesebben lettünk. Sokan meghaltak, a betegeket meg sebesülteket haza engedték, hazamehettek. Egyesek a 10. Biszbe jelentkeztek, mások a sztari Bizbe.

Én betegnek jelentkeztem. Megvizsgáltak és a 32. lágerbe vittek. Azt mondták, hogy ez jó láger. Én azt mondtam, hogy mindegyik utálatos. Máskülönben rossz volt, mert csak szénbánya meg egy pár bányász ház volt, ami az államé volt. Darizni ott nem lehetett, mert ott csupán büntetett népek laktak, akik Németországban dolgoztak, (akiket a németek kényszermunkára vittek) és ezért büntetésül a szénbányába kellett nekik dolgozni, és csak 30 km-es körzetbe utazhattak.

Én kőművesnek jelentkeztem. Így jó munkát kaptam a lágerben. Téglákkal utat kellett építenem, meg egy ötágú csillagot, amibe tavaszra virágok lesznek ültetve. Mindjárt fél kiló kenyérral többet kaptam, mint azok, akik hordták a téglákat. Később egy új gépházat kezdtünk építeni, de abba kellett hagyni, mert túl hideg volt. Bár a vizet meg a köveket megmelegítettük, de 40 fokos hidegben nem lehetett falazni. Volt velem egy taksonyi Ruff Pista. Mi ketten lettünk beosztva szénhordásra egy gépházba. 5-6 vagonnal csillén kellett a szénbányától a gépházba, illetve az ablakához tolni a szenet és belapátolni. Ez a szén vizesen jött a bányából, és a 40-50 fokos hidegben rögtön összefagyott, úgyhogy csákánnyal kellett újból szétfejtetni. Gyöngék voltunk, és nem bírtuk a 6 vagon szenet belapátolni, és két vagon megmaradt. Még nem vacsoráztunk, már telefonáltak, hogy a két ember nem csinálta meg a normát, és kell a szén a gépházba, azonnal jöjjenek és csinálják készre a normát. És másnap csak fél kiló kenyeret kaptunk büntetésül. Fél kiló kenyeret levontak. Másnap még gyöngébbek lettünk. Közben még a salakot is ki kellett tolni a gépházból a salakhegyre. Ruff Pista bánatába a kezét a vagonbuktató alá tette, és a kisujját levette. Bement a lágerbe, betegállományba, és így én egyedül, maradtam. Összeszedtem a maradék erőmet, és dolgoztam végkimerülésig.

Már nem akartam élni. Feladtam. Habár én voltam az, aki állandóan mondta, hogy nem adjuk fel. Munka után bementem, betántorogtam a lágerbe, már rendszeren járni sem tudtam. A tiszt meglátott, és az orvoshoz küldött. Én nem akartam menni. Mondtam neki (já ne bolnai). Ez azt jelenti, hogy nem vagyok beteg. A tiszt újból mondta, hogy menjek az orvoshoz. Így mégis elmentem az orvoshoz, megmérték a lázam, 39 fok volt. Befektettek a betegszobába, ott feküdtem 4 hétig. Nem beteg voltam, hanem végkimerülésem volt. Már egy kevés víz is volt a lábamba. Még egy pár nap, és végem lett volna, ha a tiszt nem támogat, és ezért megmentett a haláltól. Négy hét elmúlt, és a tolmács is adott két hetet a lágerbe, mint ügyeletes. Így kitavaszkodott, a barátom ujja is meggyógyult. Megint közösen mentünk dolgozni. Szénbányába kellett volna mennem, és én féltem a bányától, mint az ördögtől. Kimentünk, a bányáig kb. 1 km-et kellett gyalogolni, de mi nem jelentkezünk, hanem a gépházba mentünk és a kazán fölé feküdtünk, és reggel a többiekkel bementünk. A lágerbe kaptunk 1200 gr kenyeret, mint nehéztestű munkás. Ez ment három napig.

Negyedik napon már telefonáltak, hogy két ember nem jött munkára. Még aznap kikísértek a tisztok a bányafőnökhöz (szau schachta) az oroszok úgy hívták schächt macsalnyik. A tisztok felkísértek a nacsalnyikhoz. Először a barátom Pista került kihallgatásra. A tisztok kijöttek, és egy mellékszobába mentek. Hallom Pistát jajgatni, alaposan megverték. Gondoltam ez jól kezdődik. Én kerültem sorra. Kérdezett a nacsalnyik, hogy miért nem mentem munkába? Mondtam neki, hogy én még nem voltam bányába, és nagyon féltem, ezért nem mentem munkára. Erre azt mondja: daj in bit. Ez azt jelenti, verd meg alaposan. Mi is a kis szobába mentünk. Amikor a tiszt meg akart ütni, én védtem magam. Erre azt mondja (no ládna), ez azt jelenti, hogy majd meglátom. Megígéred, hogy mész dolgozni? Én értettem perfektil minden szót. Igen, megígértem. Másnap kimentünk a bányába. Szerzett nekem egy nagy lapátot, kalapácsot és vésőt. Odakísért a liftig és belökött. A lift lezuhant 360m mélyre. Lenn 2 km-t gyalog kellett menni. Mindig mélyebbre mentünk. Végre elértük a lávát és bemásztunk. Én mindjárt eltörttem a lapátom nyelét, a véső a csúszdába esett. Másnap fát kellett szállítani a lávába egy vak fehér lóval. Ez a ló lent maradt a bányába, az is halálra volt ítélve. Egy pár napra rá be lettem osztva egy oroszhoz kripilcsiknek. A plafont kellett feltámasztani. Én láttam, hogy veszélyes hely. Azt akarta az orosz, hogy szénfal mellé üljek, ami minden percben eldőlhett volna. Én nem ültem oda, erre rá meg akart ütni, de én gyorsan a csúszdába ugrottam, és lezuhantam a fővonalra. Felmentem és jelentettem a lágerbe, hogy mi történt. Ez az orosz bosszút akart állni, állítólag ő is Németországba volt dolgozni. Hitler Ukrajnából kivitte a nőket és a férfiakat munkára. De arról mi magyarok nem tudtunk semmit. Egy más munkát kaptam a fővonalon. Parodát vagy követ rakni. Szintén egy oroszal, de az áldott jó ember volt. Volt még egy orosz, azt Bobenkonak hívták. Ez elmagyarázta, hogy mi történt a háború alatt. Azt mondja ő is volt Németországba, de olyan jó sora Oroszországba nem volt azelőtt se, meg azután se lesz. De ezt csak nekem mondja, ha ezt véletlenül valaki hallaná és feljelentené, akkor őt azonnal Szibériába vinnék, és ott másképp fúj a szél, mint itten. Én még tovább dolgoztam az orosz barátommal a fővonalon. Nehéz munka volt, de állva lehetett ott dolgozni, nem volt veszélyes.

Még egyszer beszéltem a Bobenko orosz barátommal. Ő fűrös volt a fő streken és úgy többször tudtam beszélni vele a háborúról. Azért vagyunk mi itt, mert a Németek kivittek minket Németországba, és a kocka megfordult. Most az orosz vitte a németet onnan, ahol talált, mert Németországból nem vihetett sokat, mert mind katona volt. Például azt mondja Bubenkó: engem elvittek a németek jöttek az oroszok és visszavittek, megbüntettek 10 évi kényszermunkára. Mindig a szegény ember fizet rá. Tovább dolgoztam a fővonalon az oroszal. Kerestünk 100 rubel előleget kaptunk, és 100-150 rubel volt az elszámolás. Az orosz is ennyit keresett.

Fél liter tej 5 rubel, egy kg kenyér 3,20 rubel, feketén 3,0 rubel, egy leves 2 rubel volt. Nagy beosztással nehezen meg lehetett élni. Egy szép napon kér tőlem az Iván 20 rubelt kölcsön, mert nem tudja a kenyérét kiváltani. Adtam neki, és másnap már nem jött, beteg lett. Eltelt két hónap végre jött az orosz. Kértem tőle a 20 rubelt. Azt mondja, én visszaadom, de most nincs pénzem, majd ha előleget kapunk megadom. Az oroszral szerettem dolgozni, mert ő volt a felelős a munkáért. Például 6 vagon kellett volna rakni, de csak 4 vagon raktunk, akkor ő beírta a 6 vagon. Későbbben eltűnt.

Akkor egy Ceglédberceli ember, Kövesdi Pista jött hozzám. Akkor már rosszabb volt, mert akkor már én voltam a felelős a munkáért. A fővonalon 3 km magas volt, ott közlekedtek a kis villanymozdonyok, azok szállították a szenet a lifthez. A fővonalon éppen olyan mély volt, hogy a kisvagon vagy a csillét szépen aláfért, és a szén a csúszdán a vagonba csúszott. 2 tonna szén fért egy vagonba. Végre kitavaszkodott. Minden nap mentem vízért. Volt egy kétkerekű kocsi, és egy nagy hordó a kocsin. Ezt hat ember húzta, és kaptunk érte egy ebédet. Nagyon nehéz volt így megélni.

Lopások

Megfogadtam, hogy tovább harcolok a halál ellen és nem adom fel az életemet. Lopni fogok és koldulni. Én meg Ruff Pista a munka után kimentünk maszekolni. Egy faházat építettünk egy orosznak. Volt ott a telken szép foghagyma. Megbeszéltem a Pistával, hogy este ellopjuk a fokhagymát. Úgy is lett. Másnap tovább folytattuk a munkát. Az orosz szidott, sejtette, hogy mi loptuk el a fokhagymát, de mi tagadtuk, és így nem tudott csinálni semmit. Én mondtam, hogy mi éjjel alszunk.

Egy másik napon láttam, hogy krumplit vetnek. Éjjeles voltam, feljöttem a szénbányából és odamentem a krumpliföldre. Kapartam a krumpli után, amikor egyet megtaláltam, a többit már sorjában találtam. Egyszer felnézek, látom, hogy jön a banja nacsalnyik, a bánya főnök. Gyors lépésbe elhagytam a krumpliföldet, de a főnök utánam jött. Már elkezdtem szaladni, és a főnök utánam. Nem messze egy házsor volt, én meg csak szaladtam, a főnök kiabált ano Ruff sztoj, sztoj! Ez azt jelenti, hogy Ruff állj meg, de én tudtam, hogy mi vár rám, ha elkap. Csak szaladtam tovább, és ő kiabált. Fogjátok meg a tolvajt! Az asszonyok nem törődtek vele, de volt egy 12-14 éves fiú, ez utamba állt. Nem maradt más hátra, mint fellökni. Volt nála egy kiskutya. Ez meg csak utánam ugatott, ezt is fellöktem. Már csak a főnök jött utánam. A közelbe volt egy erdő én csak odaszaladtam. Oda, már nem mert jönni a főnök. A krumplit a zsebemből kivettem, es egy fa mellett eldugtam. Bementem a lágerbe, féltem, hogy a főnök esetleg feljelent, de ő tudta, hogy a lágerbe csak úgy jöhet, ha elfogott valakit, ha be tudott volna kísérenni engem. Tudtam, hogyha bekísér, szigorú büntetést kapok a vetőmag ellopásáért. Talán még Szibériát is.

Másnap elmentem az erdőbe a krumpliért, de már nem volt ott. A tehénpásztor kihajtott, és a tehenek megtalálták a krumplimat és megették. És így ment ez tovább, harc az éhhalál ellen.

Egy napon láttam egy földön hagymát. Akkor délutános voltam, gondoltam ezt majd elviszem. 11 óra után feljöttem a bányából, bementem a földre a hagymáért. Holdfény volt. Közeledek a hagymához, hát látom, hogy ott áll valaki. Levettem a papucsom, és futás a lágerbe. Másnap reggel újból megnéztem, hogy tulajdonképpen mi volt ott. Láttam, hogy napraforgó volt. A következő napon bementem a földre és elhoztam a hagymát.

A nyáron elmentem egy asszonyhoz a szobáját kimeszelné. Elcsodálkoztam, mert a másik szobában az asztalon kocsonya, a földön vagy padlón egy tehén szétdarabolva. De kár, hogy nincsen nálam kés. De a kocsonyából ettem bőven. Másnap vittem kést, szerettem volna a húsból egy darabot levágni, de már nem volt ott semmit. Az asszony meg szidott, hogy ettem a kocsonyából. De én tagadtam, azt mondtam, hogy talán patkányok (grizse) ették meg.

Nagyon el voltam keseredve. Találkoztam a lágerba egy felső bácskai tanítóval. Láttam, hogy nagyon el vagyok keseredve, mondja, hogy gyere, velem ne búsulj, ezzel nem javul a helyzetünk. Megbeszéltük, hogy még az éjjel kimegyünk hárman: Schwarzenberger Mátyás Taksonyból, a felső bácskai tanító és én a bányász földekre élelemért. Szedtünk krumplit, de az nagyon apró volt, zöldbabot, répát, kis tököt. Szóval, amit találtunk. Egy jó fél zsákkal mindegyikünknek. A lágerba az egyik felemelte a tüskés drótot, a zsákokat eldugtuk, utána mink bujtunk be. Megint el voltunk látva pár napra. Útközbe néhány orosz nővel találkoztunk, akik csúfoltak bennünket. (Blety mágyára kartoski zabrále).

Kimerültség

A nehéz munkát már nem bírtam, megint beteg lettem. Gyöngé, ez végkimerülés. Jött egy orvos, az megvizsgált minket, én 2-es kategóriát kaptam. Nekem még volt egy kevés hús a csontomon. De láttam embereket, akik csupán csontvázak voltak. Ezek 3-as kategóriát kaptak. A legtöbb meghalt, mire egy szerelvény hazament. Kaptam megint munkát, a szénből kellett kiválogatni a köveket. Könnyű munka volt, de viszont ott csak fél kiló kenyert adtak. Ebből nem lehetett megélni. Tehát megint feketemunkára kellett menni, meg lopni, koldulni kellett. Reménytelen élet volt megint. Jöttek a lágerbe új emberek. A legénykori barátom Schwarzenberger Mátyás, Kreisz János (zenz), Drexler Jakab, Pártl János, Winkler Jakab. Drexler és Kreisz baleset által a szénbányába meghaltak. Sokat írtam haza. Az oroszok meséltek kitelepítésről. Írtam az összes rokonomnak. Végre kaptam egy levelezőlapot Pálfi Máriától, ő a feleségem testvérének a lánya. Írta, hogy feleségemet és Erzsébet lányomat kitelepítették Németországba.

Akkor én már tisztába voltam azzal, hogy se házam, se földem, se hazám már nincsen. Erre a rossz hírre az éhség és a bánat majdnem halálba kergetett.

Próbálkozás szökésre

Megfogadtam, hogy megszökök. 1948. augusztus 30-án megszöktem az egyik barátommal, Schwarzenberger Mátyással. Irány Budapest. Amdrefkoi állomáson felültünk a vonatra és mentünk 100 km-t. Idoveisz állomáson át kellett volna szállni, de ott elkaptak minket, bekísértek egy váróterembe. Kikutattak, elvettek mindent, ami nálunk volt. Egy éjjel ott tartottak és másnap reggel elkísértek egy szigorú börtönbe. Voltunk már vagy 30-an. Voltak mindenféle nemzetiségűek (olaszok, románok, japán, mongol, orosz), akik mind a szabadságot keresték és a menekülést az éhhaláltól. A börtönbe kísérrők: 4 pisztolyos katona volt, kijelentették, hogyha valaki meg akar szökni, az halál fia lesz. Elindultunk, kb. 4 km után elértük a börtönt. Négy méter magas deszkakerítés és szintén 4 m magas tüskés drótkerítés, a kapun egy géppisztolyos őr állt. Onnan már megszökni nem lehet. Ketten egy szobába lettünk bezárva. Fapriccsek voltak, takaró vagy fejpárna nem volt. Úgy 10 óra felé kihallgatásra kerültünk. Egy öregember kérdezett, hogy hová akartunk menni. Mondom neki, hogy Budapestre, haza. Ő azt mondja Budapesten jó, ő volt az első világháborúba, ott minden van. Vino, beli, kleb, kolábsz, jeike, szalá, szóval jó élet van ott. Mondom neki: azért akartunk hazamenni. Azt mondja az öreg, hogy ő olvasta az újságba, hogy sokra sze domoly. Mondom neki, hogy ezt már évek óta halljuk. Náda hárásó robote és kora domoly. De ez épp fordítva volt. Azt már tudtam, hogy aki nem dolgozott és kategóriája 3 lett, és szerencséje volt, hogy nem halt meg, az egy szerelvénnel haza ment. De a legtöbb meghalt. Jól van, bábuska de mi éhesek vagyunk, adjál valamit enivalónak. Azt mondja szicsasz. Mindjárt elment és hozott kenyeret meg levest. Másnap reggel kiengedtek körbe kellett járni, de beszélni tilos volt. Biztosan látták már filmen, hogy sétálnak körbe a bűnözők, úgy jártam én is. Az öreg újból nyugtatott. Azt mondja, egész biztosan nemsokára hazamegyek, mindenki hazamegy. Itt volt Oroszországba egy német politikus és az megtárgyalta Sztálinnal, hogy hazamegy mindenki. Jól van el hisszük 4 év után még azt is. Nekem az a börtön sehogy sem tetszett, mert onnan kiszabadulni már nem lehetett. Egy pár napig ott voltunk. Mondtam a barátomnak tudod mit, megmondjuk az öregnek az igazi nevünket, meg az igazi láger számot, mert innen másképpen soha ki nem szabadulunk. A 32. lágerből mégis kimehettünk koldulni meg lopni, de itt, innen soha nem jövünk ki. Másnap megmondtam az öregnek, hogy mi hazudtunk, hamis nevet meg hamis lágerszámot mondtunk. Az én nevem Ruff István, a barátom Schwarzenberger Mátyás és a lágerszámunk a 32. az Amdrefkoi állomáson. Az öreg mosolygott és mondta: no ládna. És elment telefonálni. Nemsokára visszajött, és nevetve mondta: zautra utra damoly.

Másnap reggel jött a vahtjörünk vagy őr, és kérdezett: kák gyela? Ruff István? Én mondtam neki: Hárásó. Kérdezte, hogy van-e pénzünk. Mondom, van egy pár rubel. Azt mondja, hogy a legjobb lesz, ha elmegyünk a bazárba és elisszuk. Így is csináltunk. Elmentünk a bazárba és ittunk vodkát, meg ettünk kotlettet, mert a lágerbe a tisztek úgy is elveszik a pénzünket. Az őr berúgott, részeg lett. Elmentünk az állomásra és beültünk egy teherkocsiba. Az őr könyörgött, hogy ne szökjünk meg újból, mert akkor neki rossz sora lesz, és haza szökni innen nem lehet. Délután 4 órakor az andrefkoi vasútállomásra értünk, ott várt egy teherkocsi, egy pár hordó káposzta volt rajta. Ez vitt minket a lágerbe. A butkin már vártak az utálatos tisztek. Beléptünk a butkiba (őrszoba), ez a kapu előtt állt. Az egyik őr rögtön felugrott a padról, és meg akart engem ütni, de a kapitány egy idősebb jószívű ember volt, azt mondta, mindenki a helyére ül, és ne bántsuk ezeket az embereket, én megértem a helyzetüket. Kérdezte, hogy nem jó a láger nekünk? Mondtam, hogy elég jó, de otthon jobb volna. Azt elhiszem, mondja, én is szeretnék otthon lenni, de nem lehet. Ha jön a parancs, akkor valamennyien hazamegyünk. És most mit csináljak veletek? Azt mondom neki, hogy lőjön agyon. Volt ott egy e,k,w,d ez mindjárt mondta: Szibir. Én meg feleltem i tam jesz. Higgye ott is vannak népek. Ő meg mondta, hogy ott lefagy az orrunk meg a fülünk. A végén 20 napi fogdát kaptunk. Ugyanaz az Őr kísért puskával a fogdába, aki visszahozott. Ott bent két nő volt, az egyik taksonyi volt, Koresanszki Rici. Őket kiengedték és minket zártak a helyükre. Később jött az öröknek a tisztje, én jól ismertem, azelőtt többször beszélgettem vele. Kérdezte, hogy van-e pénz nálunk. Igen van egy pár kopek, azt oda adtuk neki, erre azt mondja, hogy ki fog kutatni, és ha talál nálunk pénzt, csúnyán megver. De nem kutatott ki, pedig volt nálam 300 rubel bevarrva a nadrágomba. Azt mondja, hogy holnap reggel eljön, és ezzel a lapátnyéllel addig ver, míg csak egy darab lesz belőle. Másnap reggel jön, azt mondja a barátom, hogy most kapjuk a reggelit. Bejön a tiszt, azt mondja: kák gyelá Ruff István. Én meg mondtam: hárásó tovaris Litinant. Azt mondja: páigyom na kuhnye. Menjünk a konyhába. Ott mondta a szakácsnak, hogy adjon sűrű levest és sok kását. Ilyen különbség van az emberek között. Az egyik agyonütött volna, a másik meg megsajnálta és jót tett ahol tudott. Volt a lágerbe a kapitányon kívül még egy tiszt, az szintén jó ember volt. Lehetett látni, hogy művelt ember, mert csak a buták ütik és verik az embereket. A barátom Schwarzenberger már egyszer megszökött és majdnem agyonütötték. Nem hittem volna, hogy ilyen simán megússzuk. Másnap jött a tiszt, hogy menjünk a konyhába segíteni, de csak úgy hogyha kapunk jó ebédet. A konyha át lett építve, egy taksonyi kőműves építette át Gráf Józsefnek hívták. Kaptunk jó ebédet. Kérdeztem a tisztet, hogy nem kaphatnánk-e meg a szalmazsákunkat, mert a betonon nem tudunk aludni. Jól van, vigyék. Később kérdezem, hogy nem aludhatnánk-e az udvaron, mert az mégiscsak tisztább, mint a poloskás kis szoba. Erre mosolygott, na, jól van, aludjatok kint. A konyha kész lett. Ezután az udvart kellett söpörni,

a cikkeket kellett összeszedni és a kerítés mellett gazt irtani. Ez volt a mi jó munkánk. Jól éltünk. A tiszt mindig a konyhára kísért, hogy jó ebédet kapjunk. Ez volt a legjobb idő egész oroszországi tartózkodásunk alatt. A 20 nap hamar eltelt, és megint kezdődött az éhség és a nyomorúság.

Vége a fogdának, beteglátogatások

Nekem a szortírokába, a Scharzenbergernek a szénbányába kellett mennie. És így tovább harcoltunk az életünkért. 1948. szeptember 28-án megint egy szerelvénnyel ment haza, de csak legyengült, meg betegek, rokkantak mentek vele. Huj Ferenc is köztük volt. Én szomorúan néztem, ahogyan felléptek a teherkocsira és hazamentek. Jön arra felé a tiszt és kérdezi, mi baj van Ruff István? Én azt mondtam, megint megy szerelvénnyel haza és én megint nem vagyok köztük. Nem baj, mondja. Szokora szee damoly. Azt jelenti, hamarosan mind haza fognak majd menni. Én meg gondoltam, hogy inkább meghalni, mint nyomorulttan hazamenni. A bátyám is megsebesült a szénbányában, rászakadtak a kövek, és az egyik felsőlábszára eltörött. Egy kórházba vitték, a fia Józsi hozta a kenyeret, és én elvittem a kórházba. Nekem volt alkalmam minden nap elmenni a kórházba. Ott volt Schwarzenberger Ferenc ő vitte be a kenyeret a bátyámnak, mert nem engedtek be senkit, hogy ne lássuk, hogyan kezelik a betegeket. Egy szép napon jövök a kenyérrel, de Schwarzenberger nem fogadta el. Azt mondja, hogy a bátyám nem tud enni. akkor már tudtam, hogy halálos beteg. Nem csoda, hisz ettől a nehéz kukoricakenyértől még az egészséges ember is gyomor-beteg lesz. Egy pár napig mentem koldulni, és vittem a bátyámnak kukorica piriskit meg cukorrépat, főtt kukoricát. Ezekről még az egészséges ember is beteg lesz. Egy pár nap múlva a bátyám meghalt. Schwarzenberger is meghalt. A bátyám temetésén nem tudtam részt venni. (Ich ging noch). Még egyszer elmentem a kórházba, utoljára megnézni a bátyám. Benéztem a halottas szobába. Egy orosz nővérke kijött fehér ruhába, megkérdeztem tőle, hol van a bátyám. Azt mondja, hogy az ablak mellett fekszik. Meztelen volt, a teste csupán csontváz volt, a felső lábszárából genny meg vér folyt, elképzelhető hogyan kezelték és mennyit szenvedett, amíg meghalt. Volt még több meztelen halott a szobába. Az asztalon feküdt egy fiatal nő, az egyik lába le volt vágva a térdé fölött, és mellette a padlón egy újszülött bébi feküdt. Én nem értem, hogy lehet ilyesmit megmutatni, ilyent csak barbárok tudnak.

Leértékelték a Rubelt

1948. október közepén pénzválság volt, nekem 1000 rubelom volt megspórolva a téli pótlásra, mert télen nem lehetett semmit találni. Kaptam az 1000 rubelért 100 rubelt. Megint le voltam égve. Fél liter tej 5 rubel, 1 kg kenyér 3,20 feketén 3,0 rubel (Aber es gab in kurz). Rövid időn belül lehetett kenyeret, cukrot, tejet, mindent jegy nélkül venni. Az éhhaláltól megint meg voltunk mentve.

Ünnep

Május 1-én kicserélték a bányaliften a drótkötelet, és nekem kellett volna éjjel kimenni munkára, de én nem mentem, mert nekem a nacsalnyikom azt mondta, hogy május 1-én nekem nem kell dolgozni. Kimentem a lágerből, és úgy 9 óra felé visszajöttem. Bementem az étterembe és ettem kotlettet, a tisztok ott ültek egy asztalnál. Egyszer bejött a tolmács, és kihív engem, és mondja, hogy telefonáltak, hogy menjek ki a bányába munkára. Jól van, mondom, de én nem mentem ki, hanem az udvarban állt egy színpad és én az alá bebújtam. A táncteremben táncmulatság volt, az örök kerestek a lágerbe. Egyszer hallom, hogy tánc közben kijelentették, aki engem látott és tudja, hol vagyok, azonnal jelentse, mert máskülönben beszüntetik a mulatságot. Én meg a színpad alatt feküdtem és figyeltem, hogy megy a mulatság. Vége felé bementem a szobába, és egy barátom helyére feküdtem. Az én helyem az emeletes ágyon volt, és én az emelet alatt lévő ágyba feküdtem, egy függöny takarta el az alatta lévő ágyat. A tisztok bejöttek a tolmáccsal és kerestek. A tolmács mondja, hogy itt a helye. Látták, hogy nem vagyok ott, káromkodtak és kimentek. A tolmács úgy 2 órakor bejött a szobába és felveszi a függönyt, és mondja. Ruff bácsi itt van? Mondom igen. Azt mondja, csak aludjon tovább, már elmentek. Május másodikán jelentkezni kellett, kérdezték, hogy hol aludtam? Mondom az ágyban. Káromkodtak és bezártak a fabódéba. Bolt a bódéba egy deszka, erre ráfeküdtem, és egy téglá volt a fejpárnám. Jó meleg idő volt, nem dolgozott azon a napon senki, én meg be voltam zárva. A tolmács is mondta a tisztoknak, hogy engedjenek ki, én igazán sokat dolgoztam ebben a hónapban, és délután 2 órakor kiengedtek.. Ez a tolmács Wetzschtein János egy felső bácskai ember volt. 1947. január 15-én éjjel munkára kellett menni. Mindig 20 percig kinn kellett ácsorogni, amíg kimehettünk. 25-30 fokos hideg volt. A tolmács bejött és kizavart a szobánkból. Volt velem egy taksonyi Geierhoz Lénárd ez mindjárt kiszaladt, engem meg véresre vert egészen a kapuig. A sorba állók is zúgolódtak, erre az ór figyelmes lett, és kérdezi, hogy miért veri azt az embert? Azt mondja, hogy nem akartam munkára menni.

Történt 1949. augusztus 31-én, egy bányász ünnepen, mink is ünnepeltünk. Én, Schwarzenberger Mátyás, Köveszti István Ceglédbercelből, meg két orosz barátunk-bementünk egy orosz kantinba, és ittunk vodkát. 2 dl egy hajtásra és még egyszer annyit. Akkor készen voltunk. Én kiszaladtam valahová, elestem, és majdnem kijött mindenem. Utána valamennyien a lágerbe mentünk, énekeltünk oroszul, és nem gondoltuk, hogy fogságba vagyunk. A Kövezsdi a szoba közepére esett és jajgatott. Jaj, jaj meghalok, meghalok. Ez volt az utolsó szórakozás az oroszokkal. Már úgy éreztem magamat, mintha nem lett volna háború

A tisztek csalása a kenyérrrel

Egy másik alkalommal hazajövök a munkából, és egy nagyon kis darab kenyeret mért nekem. Erre én mérges lettem és fogtam a kenyeret, és átmentem a konyhába, ahol mérték a kenyeret. Mondom nekik, tessék nekem azt a kenyeret lemérni, nincs ez 900 gr sem 1200 gr helyett. Erre ő dühös lett és meg akart támadni. Bejött a tiszt, és kérdezi, hogy mi van itt? Azt mondja, hogy keveslem a kenyeret. Erre a tiszt kizavart engem. Persze, mert közösen adták el az elrabolt kenyereinket, és a pénzen vodkát vettek a részeg disznók. Én nem felejtettem el, de a tolmács sem, ezért akarta azt a rosszat, amit tett velem, jóvátenni. Mert ő tudta, hogy 1949-et irtunk, és erősek voltak már a hírek, hogy az egyik lágerből mind hazamentek, egy másiktól is. És ő félt, hogy esetleg visszafizetek, azért amit tett velem.

A munka azért ment tovább, nekem egyszer a lábába kellett mennem. Leszakadt egy csomó kő, és azokat nekem kellett szétverni, és a csúszdába dobni. De én láttam, hogy a plafon repedt és lóg még egy csomó kő, ami rám eshetne. Nem kezdtem dolgozni. Erre jön a dessátnyik, orosz előmunkás, és kérdezi, hogy miért nem dolgozok? Mondom neki, hogy félek, hogy ami ott fölül, rám szakad. Erre mérges lett, fogta a kalapácsot, vésőmet és elkezdte ütni a köveket. Abban a pillanatban ráesik az egész plafon. Elkezd kiabálni: Pomaháj! Segítség! De olyan nagy táblák voltak, hogy én egyedül nem tudtam volna leemelni róla. Jött egy orosz és egy Tolna megyei ember, és leemelték róla a köveket. Ez egy rosszmájú ember volt. Jóval ezelőtt az eset előtt egy fiatal lányt bekényszerített egy olyan veszélyes helyre, és a kislányra szakadtak a kövek, azonnal meghalt. De a deszantiknak csak a jobb keze volt eltörve. Sok ember lett nyomorék, vagy meghaltak a helyszínen.

Egy taksonyi kislánnyal találkoztam, és ő panaszkodott, hogy egy orosz 6 nőt az eke elé fogott, és egész nap szántott velük. Ilyesmit olvastam egy könyvben is, hogy a törökök Szapári Péterrel szántottak, na de hát ki hitte azt? Azt gondoltam, hogy legenda. De valóban sok Istentelen dolog történik háború alatt. Az emberek békeidőben el sem hiszik, hogy ilyesmi előfordulnak.

Fogorvosnál

És mire képesek egyes emberek! Fogfájást kaptam és az orvos nincsen a lágerbe. Fogtam magam, és elmentem egy lakatoshoz, hogy húzza ki a fogamat. Egyszerűen fogta a harapófogót és kihúzta a fogamat. Kegyetlenül fáj, de utána nem volt semmi baj. Ennyi embertelen dolog fordult elő.

Közel az idő a hazautazáshoz

A munka tovább ment, valahogyan más érzetünk volt, mindenki szabadon ment munkába, és mondva lett, hogy akinek az étel nem esik jól a lágerbe, az mehet az orosz konyhába. A lágerünkbe jobban főztek. De én mindig sovány maradtam, valahogyan nem esett már jól ez az étel. Vettem magamnak egy pár kg cukrot. A kukoricakenyértől égett a gyomrom, mint a pokol. Október 1-én mondva lett nekünk, hogy október 10-én dolgozunk utoljára. Nagyon féltünk, és óvatosan dolgozott mindenki, dacára annak egy fiatal legényembert az áram agyonütött az utolsó napokban. Macska István volt a neve. Ha jól emlékszem Újhartyáni ember volt. Csetrő Sándor tartotta a gyászbeszédet.

Október 10-én dolgoztunk utoljára. Nagyon kíváncsiak voltunk, hogy mi lesz október 10-e után. Vajon tényleg igaz, hogy nem kell munkába menni, és tényleg. Volt nagy öröm. Az udvarba mindenki kijött, akik még éltünk. De sokan ott maradtak. A kapu ki lett nyitva, és mindenki mehetett oda, ahová akart. Meg lett mondva, hogy akinek van még pénze, az költse el, vegyen valami ajándékot, ruhaneműt. De mi még mindig kételkedtünk, és nem akartuk elhinni, hogy tényleg haza mehetünk. Október 19-én orvosi vizsgálatra kellett menni, hogy nincs-e köztünk beteg, aki nem bírja a hosszú utat. Én kerültem sorra, és kérdezi az orvos, hogy miért vagyok olyan sovány? De a tisztem mindjárt közbeszólt, és mondta, hogy én mindig olyan vagyok. Hála Istennek mehettem. Azt mondta az orvos, hogy az úton hazafele dupla adagot fogok kapni. De hiába, nem tudtam enni már azt az ételt. Ki lett jelentve, hogy semmiféle papírt, ceruzát, újságot nem szabad hazavinni. Mielőtt elindultunk, a kapu előtt felsorakoztunk, a koffert magunk elé kellett rakni és nyitva kellett neki lenni, amíg átkutatták, majd becsukták.

1949. október 20-án délután 4 órakor hagytuk el a lágert és indultunk lassan az Andrefkoi vasúti állomásra. 3 km-t. Hozzánk lettek csatolva a többi lágerből is. És 1949. október 20-án délután 6 órakor indult a vonat velünk, már sötét volt. Nyetropetrofon megállt a vonat, a nevemet szólították. Épp dél volt, én gondoltam, hogy a dupla adag miatt szólítottak. Egy másik vagonba kellett mennem, és újból megvizsgáltak, hogy nem voltam-e német SS katona. Nekem nem akarták elhinni, hogy nem voltam német SS. Még egyszer jól ment, visszamentem a vagonba, és megint kiosztották az útra valót. Kaptunk kockacukrot meg kenyeret és sóshalat. A sós halat mindjárt eltűzeltük. Volt a vagonba egy kis kályha. Mindig éjjel utaztunk.

1949. november 4-én délután 1 órakor Máramarosszigetre értünk. Ebédre kaptunk szójababfőzeléket, de ez olyan keserű volt, mint az epe. Nem bírtam megenni. Útravalóra kaptunk kockacukrot és kenyeret. Át lettünk rakva magyar személy vagonba. Ez már emberies volt. Délután fél kettőkor indult a vonat velünk Debrecen felé.

Újra Budapesten

1949. november 4-én érkeztünk Debrecenbe. 5 óra volt. Mindenkinek ki kellett menni a vagonból, és bekísértek a rendőrök egy terembe, és újból megvizsgáltak mindenkit, hogy nincs-e német SS-katona közöttünk. Ez után kijelentették, hogy akinek közülünk valakinek van hozzá tartozója Németországba, az jelentkezzen. Az itt marad a lágerba addig, amíg egy vonat kimegy Németországba. Az én feleségem és Erzsike kislányom kint vannak Németországba, de én nem jelentkeztem, mert nekem a lágeri életből elegendő volt. Szabad ember akartam lenni. Megkaptam az elbocsájtó lapomat szülőfalumba, Taksonyba. Hozzá kaptam még 20 forintot és lekváros kenyeret meg 20 db cigarettát. És ki lett jelentve, hogy reggel indul a vonat Budapestre, addig mindenki itt aludhat a szobába. Szalma volt a földre terítve, és kapott mindenki egy pokrócot, és ledőlhetett egy kicsit. De nekem nem volt nyugtom. Elmentem az állomásra és érdeklődtem, hogy mikor megy vonat Budapestre. Azt mondták, hogy 7 órakor indul vonat a Keleti pályaudvarra. Oroszul voltam felöltözve. 1949. november 4-én este 11 órakor érkeztem a Keleti pályaudvarra, ott egy nő megszólított, hogy nem láttam-e a férjét, aki magyar csendőr őrmester volt. Mondta a nevét is, de azt elfelejtettem. Én tudtam, hogy melyik táborba vannak a magyar csendőrtisztek, megközelíteni azonban nem lehetett, mert nagyon erős volt az őrség. Én tovább mentem. Nekem furcsa volt a sok nép, és a hangszórók. Azt sem tudtam, hogy merre menjek. Kérdeztem egy embert, hogy melyik villamos megy Csepelre. Azt mondja az ember, hogy jöjjenek velem, mert ő is oda utazik. Érdeklődött, hogy honnan jövök és hová megyek. Csepelre érkeztem, a végállomáson leszálltam, és bementem egy kocsmába, kértem egy fröccsöt. A kocsmáros rám néz, mert orosz ruhába voltam öltözve, egy kis koffer volt nálam, tisztán beszélek magyarul. De a kocsmáros vajon kivel beszél?, magyar orosz vagy német emberrel? Elbeszélgettem vele egy kicsit, mondtam neki, hogy most hová akarok menni. Nyirfa utca 51 szám. Azt mondja, hogy jó úton járok. De vak sötét volt, nem tudtam, hogy merre menjek. Láttam egy háznál világosságot, beköszöntem. Egy pékség volt. Kérdeztem, hogy merre kell mennem a sötétben a Nyirfa utca 51-be. Ernst István lakik ott, egy papír üzlete volt valamikor. Jól ismerték az Ernst nénit. Egy 12 éves kislány elkísért a sógoromhoz. Éjjel 12 órakor beköszöntem. Meg voltak lepődve, hogy 5 év után újból látjuk egymást. Egy keveset beszélünk, utána lefeküdtünk. Reggel elindultam Taksony felé a szülőfalumba. Azt, hogy a családom nincs otthon, azt tudtam. Olyan furcsa érzés volt hazamenni, ha már nincs otthonom. Dunaharasztiig villamossal utaztam, onnan gyalog akartam Taksonyba menni ez még 3 km. Útközben találkoztam valakivel, aki szintén Oroszországba volt velem, csak ő előbb jött haza, mint én.

Lovas kocsival mentem vele Taksonyig. Az Oberfrank Antal kocsmánál leszálltam a kocsiról. Ott találkoztam az unokatestvéremmel, Ruff Pista szódással. Bementem vele a kocsmába. Juhász Sándor volt a kocsmáros. Az Oberfrank Antal, az akkori kommunisták lágerbe dobták, és egy bal eset alkalmával meghalt. Én elmentem a testvéremhez, majd délután 5 órakor elmentem házamhoz. Idegenek laktak benne, és laknak ma is. Egy Jacsó nevű Mezőkövesdi család. Beköszöntem, öregasszony volt a konyhába, jó estét kívántam, bemutatkoztam, mint háztulajdonos. Az asszony nagyon megijedt. Megyek –mondta- hívom az uramat. Nem-sokára jöttek vissza mind a ketten. Beköszönt egy öreg egyszerű ember. Kérdezett, hogy honnan jövök, és most hová megyek. Mondtam neki, hogy haza jöttem. Kérdezte, hogy éhes vagyok-e? Köszönöm ettem a testvéremnél. De egy kis bort meginnék. Lemegy az öreg a pincébe, és hoz egy korsó bort. Ittam belőle, de nem volt a legjobb. Kérdezem, hogy ez a bor az én szőlőskertemből van? Nem, mondja, az én szőlőskertemet mások kapták. Elköszöntem és mentem az öcsémhez. Ő magyarosította magát, most Rózsahegyi Lénárdnak hívják. Valamilyen furcsa érzés volt hazajönni, és nincsen otthonom, nem találok helyemet. Rendszeresen öcsémnél ebédeltem, és testvéremnél aludtam.

1949. november 5-én még egyszer elmentem a házamba, ahol nagy rendtelenség volt az udvarban, a ház is mostohán nézett ki. Többször elmentem Csepelre a sógoromhoz. A sógoromat Ernst Istvánnak hívták, halálos beteg volt és meghalt.

1949. december 12-én beléptem a csepeli nagy gyárba, és 1950 márc. 31-ig dolgoztam. Akkor Weisz Manfréd Acél- és Fémművek, egy zsidóé volt, később államosították. Én a csóhúzóba dolgoztam. Ketten dolgoztunk egy padon, a kettes padon. Kelemen Laci meg egy Zeitz nevezetű ember. Április 10-én értesítést kaptam, hogy április 20-án indulhatok Németországba. A vízumot április 20-án kaptam és április 22-én indultam Taksonyból. Az unoka bátyám Ruff Pista szódás kocsival kivitt engem és Schwarzenberger Jánost a taksonyi vasútállomásra. És indultunk ketten Nyugat-Németországba.

1950. április 23-án érkeztünk Nyugat-Németországba. A Schwarzenberger, Deubachba ment, én meg Ichenhausenba mentem. A feleségem egy parasztnál lakott, Mandel Fitusnak hívták, a 19-es szám alatt. Egy padlásszobába, ami 13 négyzetméter volt. Ebbe laktunk 3-an. Egy öreg keskeny ágyba ketten, ahol nem tudtam pihenni. Csináltam magamnak egy priccset, mint Oroszországba. Egy fukar aljas nép, még most is félrenéznek, ha látnak. Minket gyűlölnék, és nem szívelelnék, nem jó szemmel nézik, hogy a legtöbb magyar schwábnak van saját háza, és nem alázódik meg. Én legalábbis nem. Azért én sem bírom őket, mert 90%-a gyűlöli a menekült schwábokat, habár azok Németországból származnak.

És ha esetleg nem tartozik valaki a 90% közé, ne vegye rossz néven és ne legyen megsértve. Én nem tehetek arról, hogy nem bírom az igazságtalanságot, és ezt legtöbbször a szemébe mondom. Például a feleségem két évig dolgozott a parasztnál, éppen csak egy kevés ételért, fizetség akkor még nem volt. Erzsi lányom Günzburgba a Mengele Mezőgazdasági munkát, és Ichenhausenbe ment egy malomba zsákot varrni. Amikor a feleségem meg Erzsike lányom a Madel paraszthoz érkeztek, vacsorára kaptak ketten negyed liter tejet. A feleségem sírt, mivel ilyen jó vacsorát kaptak ketten. ¼ liter tejet, ez már mindent megmond.

Ez életem története
Magyarországról és Oroszországról.....

**Misek Pálné sz. Luttenberger Mária szavai
az elhurcolás 50. évfordulójára rendezett megemlékezésen.
Taksony, 1995.**

Kedves Barátaim!

Mink, akik most összejöttünk 50 év után, -1 nap, -1 hónap, majd szomorú évek, minden búját-baját felidézni. Szorongó szívvel gondolunk vissza, hány család maradt itthon. Apa, édesanya, siratva gyermekeit, aggódó férj, feleség, szerető hitveseik elhurcolásakor. Mennyien haltak meg! Derék édesapák édesanyák, fiúk, és lányok. 50 év! Soknak lehetne még köztünk a helye, ha a halál nem ragadja közülünk. Emlékezzünk most azokra, akik már nincsenek velünk. Álljunk fel, és mondjunk el egy imát, Hőn szeretett drágáink nyugodjanak békében!

1945. január 3-án sírva nézett bennünket a falu népe hogyan sorakozunk a művelődési ház előtt bátyáinkkal, az állítólagos 3 heti munkára. Édesanyám ott állt a házunk előtt a lépcsőkön, és összeszorult a szívem, mikor sírni láttam. Egyikünk sem gondolta, hogy 14 év múlik el, sok-sok szomorúságban, míg újra átölelhetjük egymást. Wieland esperes úr áldását adta ránk, és a menet megindult gyalog Lacházáig. A nagyobb csomagjainkat a lovas kocsikra tehetjük. Néha egy-egy fáradtabb ember a kocsira ülhetett. Megérkezve Lacházán parasztházakban lettünk elszállásolva. A földön szalma, és ott elalhattunk. Másnap reggel hiába vártunk, a munkafelvételre nem történt, semmi. Azután sem. 6-án estefelé parancsra, felvettük csomagjainkat, és elindultunk az állomásra, ahol bevagonyíroztak bennünket hideg és rideg marhavagonokba. Akkor már a félsz uralkodott bennünk, ránk zárták az ajtót.

A vonat zakatolva elindult, és a szívünk majdnem megszakadt. Mi lesz velünk Istenünk! Megkezdődött a nagy megpróbáltatás. Január 16-án álltunk meg Ceglédbercelen. Néhány embert kiengedtek a faluba, hogy kávéat vehessünk. Ott egy kedves néni szeretett volna ott tartani, ők már tudták, hogy Oroszországba visznek kényszermunkára. Ott megmondták a lakosságnak, fél évre készüljenek, vigyenek elegendő ruhát, ágyneműt, és edényeket. Este a vonat újból elindult. Nagyon lehangolódtunk, és sírtunk. Jaj, Istenem mi lesz velünk? Az út nagyon hosszúra nyúlt az, élelem is fogyni kezdett. Egy hónapig sajnos csak cicamosdást végezhattünk. A vagon közepén egy lyuk volt fúrva, és ha valaki a dolgát akarta elvégezni, ott megtehetette. Szégyenlősök voltunk és hárman, kislányok tartottuk a pokrócot. Borzasztó megalázó volt, és nagy szerencse, hogy csak nők voltak a vagonban. Sírtunk és imádkoztunk, nagy volt a bánatunk. Miért ez a nagy csapás mirajtunk. Mikor Oroszországba értünk hatalmas nagy hómező fogadott bennünket. Kinéztünk a fenti kisablakon, szomorú látvány volt. A kint maradt munkagépek teljesen befedve hóval, és zsákokban tárolva a learatott gabonafélék.

Akkor még dúlt a háború. Itt már adtak fel vödörökbe meleg leveseket. Amit nagy örömmel fogadtunk. 3 hét után néha teát, és zwibaknak mondták, száraz tésztafélét is kaptunk.

Aztán elérkezett a nap, az emlékezetes február másodika, amikor elszállásoltak bennünket egy hatalmas nagy lágerbe. Ez emeletes házakból állt. Amerikanszki lágernak nevezték. A szobák fűthetőek voltak. Sokan voltunk a lágerben. Ceglédiek, berceliek, fegyvernekiek, felsőgödiek, gödiek, ujlengyeliek, ujhartyániak, becseiek, csépiek, szigetszentmártoniak, tököliek, egypáran Dunaharasztaból és Varsányból is. A mi szobánkban taksonyi, ceglédberceli, és fegyverneki lányok voltak Szeretettel gondolok vissza mindnyájukra, mert egy szív, egy lélek voltunk mindannyian. Volt velünk egy nagyon aranyos, csendes jó kislány, tanítóképzőt végezett, és Szent Rita tisztelő volt. Az egész szoba együtt imádkozott esténként. Már kezdett kialakulni egy rendszer.

Az első napokban, csak hólapátolással töltöttük, enni meg minden nap kaptunk. Mi lányok aztán szénbányában dolgoztunk, de csak fent. 50 dkg kenyeret kaptunk. Istenkém, de kis darabka volt! A férfiak lent, a bányászok 120 dkg-ot. Nekik, akik még akkor erős férfiak voltak, nagyon kevés volt. Az élet tragikus volt. Mellettem Angéla feküdt meg Wágner Kati fent a priccsen. Mi a szénbányában is együtt dolgoztunk. Rettenetes hideg volt! Ezt a versemben is megírtam. Nem volt könnyű munkánk, lent a szénbányában sem, de nagyon jól megvoltunk egymással.

Csak szegény férfinép, ők nagyon sokat szenvedtek és dolgoztak. Volt, amikor dupla műszakot dolgoztunk nem volt idő arra, hogy a ruhánk megszáradjon. Szegény férfinép! Nagyon nehéz volt a munkájuk, lent a mélyben, bent a tárnában térdelve, hason kúszva, robbantás, jaj de nehéz volt az életük! Múlt az idő, sokan lettek betegek, lefogytak, nem volt mellettük a szerető hitves, sem gyermek, sem egy meleg szó, ölelés: bírd ki drágám!

Elmúlt az első nagy hideg tél, szét lettünk osztva különböző lágerekbe, sokáig nem is hallottunk egymásról. Szerencsére hála a Jó Istennek együtt kerültünk a bátyámmal a Brodcki lágerbe, innen is van egy kis versikém. Kezdetben itt is siralmas volt az életünk. Itt először a fatelepen dolgoztunk. Haj, de nehéz volt a hatalmas nagy rönkfákat lepakolni a vagonokról, utána hárman-négyen vállainkra raktuk a nagy terhet, és vittük rendben odasclichtelni. Istenkém hála Neked, hogy ennyi nehézséget át tudtunk élni. Aztán egyre jöttek a szomorú hírek, kik haltak meg. Télre felépült a Brodzikba az új épület így a pincéből át is költözhattünk. Lehet, hogy voltak jobb lágerek, vagy esetleg akik kolhozban dolgoztak, de mindannyian rabok voltunk a szöges drótok mögött, távolt a szép hazánktól.

1946-1947-ben már vitték haza a legyengült embereket. Sok volt már a halott is. A lágerekben fogytak az emberek, így 1948-1949-ben bekerültünk a nagyobb lágerbe. 1949-ben már sok mindent tudtunk itthonról,

és egyre jobban vártuk a szabadulást. Reméltük egyszer mi is haza mehetünk. Aztán egy nap októberi hideg volt már, összehívtak bennünket, és tisztünk kijelentette, magyarok hazamentek! Egy hét pihenőt kaptok, nem kell dolgozni menni, egyetek jól, legyetek kipihentek.

Ez a parancs Moszkvából jött. Nem tudtuk elhinni, lestem reggel, valóban nem volt ébresztő. A hét eltelte után pakoltuk a kis csomagunkat. Kikísértek a tiszt az állomásra. Én közel álltam a tiszthez, már jól beszéltem oroszul, hallottam szavait, és így fejezte be (gyevuski magyarszki lugyé, zabiwaite estó ploha bill. etot woina gyeln. Magyarul: Emberek leányok felejsétek el ami rossz volt, ezt a háború tette). Sírtam, de nagyon sírtam, az öröm, a bánat, hogy sokan maradtak itt jeltelenül az orosz hómezőkön. Hazafelé az út pár nap alatt lezajlott. Mikor a Kárpátokon átjöttünk sírtunk, láttuk a domboldalakon a temetőt, a sok kis gyertyafényt, és imát mondtunk a kint maradt drága ismerőseinkért, rokonainkért. Úgy vártuk a szabadulást a boldog hazatérést. Ami azután jött az keserűbb volt mindennél. Debrecenben orvosi vizsgálat alá kerültünk, megkaptuk az elbocsájtó iratainkat, és az akkori 20 forintot, úti pénzt. 1949. november 4-én érkeztünk haza, ez volt életem legfájóbb, és legszomorúbb élménye. Az én szeretett drága jó szüleim, bátyám, öcsém ki voltak telepítve. Sajnos több családot is érintett ez a fájó tragédia. Hálát kell adnunk a jó Istennek, hogy mi, akik megmaradtunk mindezt túlélhettük. Segíteni, és óvni kell a fiatalságot, hogy ilyen korszak már ne legyen. Béke legyen, és szeretet!!!

Misek Pálné Luttenberger Mária vagyok. 1926. december 25-én születtem. Testvérem Luttenberger Mátyás 1922. márciusban született. Mindketőnket 1945. január 3-án azzal vittek el otthonunkból, hogy 3 hétre vigyünk élelmet, váltás ruhát, mert Lacházán kell dolgoznunk a repteret rendbe hozni. Ebből 5 kemény esztendő lett. Szovjetunió lágereiben.

Hazaérkezésünk után nagy szomorúság fogadott bennünket.

Szüleimet 1945 május 26-án kitelepítették Németországba. A kitelepítő listán nem szerepeltek, de a kitelepítés napján reggel jöttek értük, és felkészületlenül a házaikból kidobálták azt a kevés holmit, amit magukkal vihetek. Ezeket a dolgokat Édesanyám mesélte, amikor 1957-ben, minket 12 év után fájó szívvel, mégis boldogan meglátogatott.

Becsületes, tisztességes adófizető állampolgárok voltak, semmilyen pártoskodásban részt nem vettek. Szorgalmas, dolgozó emberek voltak, minket is arra neveltek, hála és köszönet nekik, hogy a nehéz kemény 5 évet a szénbányában bátyámmal egészségesen végig tudtuk dolgozni.

1949-ben november 3-án mikor hazatértünk, szülői házámban Dr. Tarnay István lakott, akit Édesanyám 1945-ben kihozatott Taksonyba, lakást, élelmet adott nekik addig, amíg a doktor úr pénzhez nem jut, ő lett ugyanis a falu orvosa.

Hazaérkezésemkor Tarnay doktor úr be akart minket fogadni, viszonzni Szüleim jóságát. De a szívem összeszorult a dolgok láttán, és nem fogadtam el a segítségét. Férjhez mentem, és elkezdtem életem második nehéz tragédiáját, az 5 év fogság után. 1952-ben kislányom született, 1957-ben állást hirdettek a művelődési otthon gondokságára, amit az akkori párttitkár, meg is adott, 3 napig boldogan takarítottunk férjemmel együtt majd egy rosszindulatú betelepült párttag a járásnak jelentést tett, micsoda eljárás, hogy a tulajdonos lányát akarják gondnoknak megtenni. Természetesen, a dologból semmi sem lehetett. Így kénytelen voltam, továbbra is Anyósoméknál maradni. Úgy érzem, ezt a nagyon nagy igazságtalanságot, helyre kellene állítani. A régi taksonyi emberek biztattak aláírásukat kínálták, hogy tegyem meg a lépéseket.

Édesanyám Németországban 76 éves koráig, haláláig dolgozott. Albérletben lakott, ezt is bizonyítani tudom, papírokkal. Bátyám lakik most ott, aki szintén nyugdíjban van 70. évesen.

XII. Megemlékezések Taksony Nagyközségben a kommunizmus áldozatairól 1965-től napjainkig

A múltunk nem mögöttünk van, hanem alattunk van eltemetve.

Magyarországon Taksony az elsők között van, ahol méltó emlékművet állítottak a „Málenkij robot”-ra elhurcoltak, és a kitelepítettek emlékére. Szomorú rekord ez, de jól eső érzés.

Már 1965-ben emléket állítottak az elhurcoltak emlékére, egy jelöletlen keresztet a temetőben, melyre 1989-ben az alábbi óvatosan fogalmazott felirat került: *„A távolban elhunyt, ismeretlen helyen nyugvó szerettei emlékére állította a taksonyi nép 1965”*. Akkor még a neveket nem írhatták rá, amit 1995-re pótoltak.

Az első ünnepélyes megemlékezést **1995. február 25-én az 50. évfordulóra** szerveztük. A taksonyi temetőben, az 1965-ben állított keresztnél találkoztunk a még közöttünk élő áldozatokkal és családtagjaikkal. 1995-ben még 120 idős embernek adhattuk át a meghívót személyesen, akik túlélték a szörnyűségeket.

Ünnepi szentmise a Taksonyi Szent Anna templomban.

Ezt az első találkozást sok helyi kutatómunka előzte meg.

1994-ben a Sváb Baráti Kör tagjai Karika Gyuláné Ági vezetésével, először szűkebb körben, majd nyilvánosságra hozva tervünket, Leéb Ádám képviselőtársammal, megszerveztük az 1995. évi megemlékezést. A mai napig nem tudjuk hányan járták meg a földi poklot. Meséltek egy pontos listáról, de azt sajnos a hazaérkezésük alkalmából, a debreceni fertőtlenítés miatt a ruhára szórt vegyszer elroncsolta. Újabb lista sajnos nem készült. A taksonyi tájházban tartottuk összejöveteleinket. Visszaemlékezések alapján írtunk egy „alap” listát.

Felső tagozatos általános iskolásokat tanáraik segítségével megkértük, hogy családjukban kérjék, meséljenek a Szovjetunióban töltött évekről, és hogy kikkel raboskodtak együtt. Érkeztek is listák, azokat összevetettük az „alap” listával, így a névsor hála Istennek jól kiegészült. Az emlékező ünnepségre személyesen hívtuk meg a túlélőket, és családtagjaikat. Megemlékezésünkön a fiatal néptáncosok, versmondók, és zenészek köszöntötték a vendégeket. Ünnepi szónokunk Forró István tanár úr volt. Nem volt kertelés, köntörfalazás, bátran kimondtuk, hogy a mi kedves vendégeink, és azok, akik már nem lehetnek közöttünk az ő családjaik, egy embertelen diktatúra áldozatai. A sok köszönő szó, az ölelések, a biztatások, erőt és bátorságot adtak a további kutatómunka folytatásához.

Teltek az évek, de nem cél, és nem tervek nélkül.

2003. februárban megalakult a KÉSZ taksonyi csoportja Hufnágel Béla Attila szervezésében. **2004. július 24-re elkészült az emlékmű** a taksonyi Szent Anna templom kertjében és a Szent Anna napi Búcsú ünnepén azt felavathattuk. Ott emlékeztettünk, és emlékezhettünk honfitársaink 1945-ben és 1946-ban elszenvedett igazságtalan büntetésére.

Felidézem Hufnágel Béla Attila elnök úr ünnepi köszöntőjét, és avató beszédét:

„Dicsértessék a Jézus Krisztus!
Főtisztelendő Püspök Atya, tisztelt egybegyűltek,
kedves Barátaink!

A Keresztény Értelmiségiek Szövetsége Taksonyi Csoportja nevében szeretettel köszöntöm Önöket ezen a község, és az egyházközség életében egyaránt jeles eseményen.

Köszönöm, hogy az embert próbáló hőség ellenére, ilyen nagy számban eljöttek.

Kiemelten nagy szeretettel és tisztelettel köszöntöm minden jelenlévő nevében, azokat az időskorú néniket és bácsikat, akik a magyarországi német kisebbség közel 300 éves történelmének minden bizonytalansággal legdrámaibb időszakát és eseményét megélték és itt vannak köztünk.

Feljegyzések szerint, a 763 taksonyi elhurcoltból, 192-en haltak meg a táborokban. 1949 novemberében a többiek, testileg és lelkileg megtörve, de hazatértek.

Kedves Barátaink!

Jól tudjuk, tisztességes nemzet nem feledheti el azokat, akik a hazáért meghaltak, azokat, akik a hazáért éveikig szenvedtek.

Emlékművünkkel és a hozzá alakított illő környezettel, a templomkerttel, előttük tisztelgünk. A Keresztény Értelmiségiek Szövetségének Taksonyi Csoportja-régi történelmi mulasztást pótolva ily módon szeretne erkölcsi elégtételt adni a meghurcoltaknak, azoknak, akiknek egyetlen bűnük, német származásuk volt.

Reméljük, az alkotásban ki-ki felfedezi majd saját egyéni szimbólumait is. Hisszük, hogy az állandóságot jelképező kő, Wass Albert hallhatatlan sorai, valamint a motívum mely arra a folyóra utal, amihez anno őseink és mi magunk Dunamenti svábok is ezer szállal kötődünk, értő szívekre találnak a ma élők és a jövő generációinak soraiban egyaránt.

A Verschleppung, avagy „Málenkij robot” néven elhíresült kényszer-munkára való elhurcolás és kitelepítés, a két esemény melyre emlékezünk. Az egykori Szovjetunióba hurcoltak közül, 46 főnek adhattuk át személyes meghívónkat a mai eseményre.

A többi érintett sajnos már nem lehet velünk. Majd kétszázán veszttek oda, a munkatáborok embertelen körülményei közepette, sokan voltak, kik hazatérve az ott szerzett betegségek következtében távoztak el idő előtt, míg mások idős koruknál fogva tértek meg a Teremtőhöz. Kérem Önöket, emlékezzünk a megholtakra néhány másodperces néma felállással! Köszönöm szépen.

1995-ben tartott ünnepi szentmise és megemlékezés keretében az akkori szervezők elmondták a túlélőkkel folytatott beszélgetéseik néhány tapasztalatát. Így például azt, hogy a múlt felidézésével nem téptek fel sebeket, mivel azok be sem gyógyultak. Nos, kilenc év elteltével, beszélgetve az elhurcoltakkal, jelenthetjük, hogy a sebek továbbra sem gyógyultak be. A majd hat évtized is kevés volt, hogy a tragikus emlékeket elfelejtsék.

Szeretnénk, ha ez a kert az emlékművel, igazi közösségi hellyé válna. Az emlékezés helyszínévé, mert megbocsátó lélekkel, de emlékeznünk kell történelmünk e szomorú korszakára. Különösen kell ma, amikor megdöbbenve tapasztaljuk, hogy a közéletben milyen komoly erők dolgoznak a negyven éves diktatúra bűneinek bagatelizálásán, a történések megszépítésén.”

Györke Erzsébet megnyitóbeszéde:

„ Dicsértessék a Jézus Krisztus!
Tisztelt Emlékezők!

Köszöntöm Önöket a Keresztény Értelmiségiek Taksonyi Csoportja nevében. Tisztelettel köszöntöm Dr. Beer Miklós püspök urat, Dr. Tóth János kanonok urat, és minden kedves meghívott vendéget.

A mai ünnepségünk célja, hogy emlékeztessünk, és emlékezzünk a magyar történelem egyik legcsúfosabb időszakára az 1945 -1946-os évekre.

Miért büntettek bennünket, bennünket magyarokat, igen magyarokat, mert a mi taksonyi testvérink magyarok voltak, német származásuk ellenére. Egy Istentelen politikai párt a kommunista párt moszkvai egyezkedéssel, származás szerint megkülönböztetve jóvátételi közmunkára ítélte a svábságot.

Nagyon sok múlott az akkori helyi vezetők hozzáállásán. Taksonyban köztudott, hogy az akkori vezetés, nem született, helyi emberekből állt. Istentelenek voltak, és ha az emberek istentelenek, akkor:

- tanácstalan a kormányzás
- határtalan a hazugság
- eredménytelenek a tárgyalások
- hamis a felvilágosítás
- a politikusok nem megbízhatók
- az erkölcs féktelen

Remélem, ez a gyönyörű emlékmű segít abban, hogy a fiatalok ne nyugodjanak bele a hazug történelemtanításba, és őseik igaz meséiből tanuljanak, okuljanak. Sok ilyen emlékhelyre lenne szükség még hazánkban. De a hatalom az ilyen fajta kutatáshoz segítséget nem nyújt.

Amíg Budapesten, a Szabadság téren ott díszleleg a Szovjet „felszabadítók” emlékműve, nekünk igazságkutató és igazságszerető polgároknak kell az igazságot hirdetnünk! Sajnos a levéltárakban való kutatás eddig nem vezetett eredményre. 2004.július 13-án kaptam egy értesítést az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárából.

Eltelt 59 esztendő és az iratanyagok feldolgozottsági szintjére hivatkozva nem jutunk dokumentumokhoz. Mi bízunk, és hisszük, hogy az igazságra fény derül. Ehhez nagy szükség van az Önök segítségére. Visszaemlékezéseikkel segítsék munkánkat.

A Németországba elhurcolt taksonyiak nevében levelet írt Ruff Józsi bácsi. Engedjék meg, hogy ezt a levelet most önöknek szó szerint felolvassam.

„Kedves Emlékezők!

Hálás köszönet a meghívásért a július 24-én az elhurcoltak, és kitelepítetteknek emlékül állított emlékmű avatására. A közben lévő időszak igen rövid, de én azonnal telefonáltam, és elküldtem a meghívókat mindenkire, akit ismerek. Mindenki dicsérettel vette fel a jó híreket. 59 éve a kitelepítés, 60 éve lesz az elhurcolás Málenkij robotra, és az elmúlt idő foga igencsak rágcsált a testeken és lelkeken, úgyhogy taksonyi születésűek közül kevesen vannak, akik még ilyen hosszú útra képesek.

Én is már a 80. év felé megyek. Néhány évvel előbb jobb lett volna, de van egy magyar közmondás, jobb később, mint soha.

Kívánjuk a jó Isten áldását az emlékműre, és még egyszer hálás köszönet a szervező bizottságnak és a Taksonyiaknak.

Hazafias szeretettel üdvözli Ruff József a kitelepítetteket, és a Málenkij robotosokat.”

Kiemelem a levélből a „hazafias szeretettel” búcsúzást. 58 év hazájától távol élő meghurcolt idős ember, még mindig hazájának tekinti Magyarországot.

A templomkertben 2004-ben felállított emlékmű fő motívuma a kereszt, a kereszténység legelterjedtebb jelképe.

Sok szó esett az emlékműről. Néhány szóban elmondom Önöknek kedves olvasók, hogy az emlékművet a KÉSZ taksonyi csoportja állíttatta. Az alkotást Papp Lajos kőfaragó szobrász készítette.

Rozsdamentes acélból készült keresztjének betűkkel áttört szárán, Wass Albert sorait olvashatjuk. A keresztet gránit lap keretezi, alatta víz folyik keresztül, mely a Dunát jelképezi, melyen a svábok hazánkba érkeztek. Az emlékmű elején az elhurcoltak neveit olvashatjuk a mészke talapzatba építve. A neveket oly módon örökítették meg, hogy a fémből készült lapok, amire a nevek felkerültek, mint egy könyv lapjai, lapozhatóak. Az elhurcoltak, kitelepítettek nevét a templomtól jobbra található kisebb épület falán egy fekete gránit táblán is megörökítettük.”

A taksonyi Málenkij robotra elhurcoltak emlékműve.

Beer Miklós Püspök atya, és Láng András kanonok atya megszenteli az emlékművet.

Török Istvánné tanárnő tanítványaival az ünnepségen.

2005-ben Sztanyó Imréné, és Misek Pál koszorúzták meg az emlékművet.

A múlt akarva akaratlanul bennünk él. Ahogyan Elnök úr mondta ünnepi beszédében, a felnövekvő nemzedék önismeretét, tisztán látását csak az őszinte, tárgyilagos, feltárt és közkinccsé tett történelem alakíthatja ki.

Sajnos generációk nőttek fel úgy, hogy el kellett hallgatni előlük felmenőiknek a kommunista diktatúrától elszenvedett meghurcolását. Az igazság elhallgatása Bűn. A nyolcadik isteni parancs „Ne hazudj!”

Ha én valamit elhallgatok az igazságból, vagy meghamisítom azt, ha hazudok, akkor gyakran másoknak is, de önmagamnak mindig ártok. Kis hazugságokból tudvalevően gyakran lesz szokás, egy olyan életmód, amelyben az ember egész életében mindenben hazugsággal segít magán.

Az igazság méltóságának minden megsértése nem csak lealacsonyítja az embert, hanem súlyos vétség a szeretet ellen is.

„aki a múltról szól, s azt adja elő, ami megtörtént, ki valamely létező törvényt idéz, annak se a törvény szövegét, se a történt dolgokat nem lehet saját nézetéhez idomítani, hanem úgy kell azokat előadni, mint valósággal állanak. S ha e részben tévedés történik, a tudomány érdekében fekszik a tévedést kimutatni s arra megjegyzést tenni.” - Deák Ferenc gondolata volt a 2016. esztendő mottója.

2005-ben vendégünk volt Placid atya. A Szent Anna Római Katolikus templom zsúfolásig megtelt. A nagyszerű előadásából csak egy mondatot idézek:

„Jól jegyezzétek meg! Az Úristennek van humora! A Szovjetunió tíz évig mindent megtett, hogy tönkre tegyen. Én mégis itt vagyok. De hol van a Szovjetunió?”

A szeretet és a közjóért való tenni akarás vezetett bennünket az úton. A templomkert minden évben gazdagodott valami szép értékes hellyel.

2005-ben felépült Közösségi házunk, melyet a XX. század nagy pápájáról Szent II. János Pálról neveztünk el.

Emléket állítottunk az 1956. Forradalom és Szabadságharc tiszteletére, Árpád házi Szent Erzsébet születésének 800. évfordulójára emlékhelyet szenteltünk a templomkertben.

2006-ban a Németországba deportálás 60. évfordulójára meghívót küldtünk a Németországban élő „taksonyiaknak”.

Meghívásunkat idős korukra való tekintettel nem tudták elfogadni a házajukból elűzöttek.

Egy bátor gondolat, amit tett követett. Mi látogattunk el Németországba, hogy közösen emlékezzünk erről a szörnyű tragédiáról. Kreisz László polgármester, aki akkor a Német Nemzetiségi Önkormányzat tagja volt, jómagam, és a Szigeti Fiúk zenekar néhány tagja kerekedtünk fel. Filmet is forgattunk a látogatásról.

Nem csak a vendéglátás volt emlékezetes, hanem az őszinte kitárulkozás arról az időszakról, mikor őket, magyarokat Németországban a legszebb szóval is „K„ menekültnek nevezték. A háború után Németországban is nagy volt a szegénység, a jegyrendszer is nehezen volt elviselhető. De megállták a helyüket, megvetették a lábukat, új egzisztenciát építettek. Volt, aki a szakmájában, volt, aki új szakmát tanult. Nem ismerték a lehetetlent. Szívükben és a lelkükben mindig magyarok maradtak.

Málenkij robot (2011. megemlékezésen)

• Számos írásban, dokumentumban ma is fölmerül a kérdés: minek nevezzük őket?

Málenkij robotosoknak? Internáltaknak? Deportáltaknak? Letartóztatottaknak?

• Elhurcoltaknak stb.? Definiálható úgy is, hogy a kollektív bűnösség alapján végzett rabszolgaszerző begyűjtés előre kitervelt, pontosan meghatározott életkorú áldozatai voltak, akiket még a hadifoglyokat megillető elemi bánásmódban sem részesítettek.

• El nem követett bűnökért járó büntetés tréfás orosz elnevezése.

• A földi pokolba vezényelték 1945 januárjában sok ezer honfitársunkkal együtt taksonyi őseinket.

• 1945 júliusában a betelepítések.

• Majd 1946 Pütkösdjén Németországba deportáltak több száz taksonyi lakost.

• Taksonyból Málenkij robotra 740 fiatal férfit, és nőt hurcoltak el.

• 1946-ban 250 taksonyi sváb családot telepítettek Németországba.

Ez csak egy kis időrendi felsorolás, de elképzelni is szörnyű, hogy mit éltek át abban az időben a családok.

Mintegy félmillió ember sorsát döntötte el a Kárpát-medencében a második világháború utáni „hármás népcseré”: a német nemzetiségű lakosság Magyarországról történő kitelepítése, illetve a magyar-csehszlovák „lakosságcsere”.

Megemlékezéseinken nem felejtkeztünk el testvérvárosainkról, a Csehszlovák lakosságcseréről, az őket ért megaláztatásról és elűzetésükről.

Takonyban ők is otthonra találtak. Mára már a kezdeti idők nehézségei teljesen elmúltak.

Ünnepi megemlékezéseink erkölcsi és anyagi támogatója Taksony Nagyközség Képviselőtestülete, és Polgármesteri Hivatala, Kreiszló László polgármester úr.

A Német Nemzetiségi Önkormányzat, egyházközösségeink és a civil szervezetek aktív résztvevői megemlékezéseinknek. Lakóközösségünk, közülük is kiemelt, megkülönböztetett szeretettel említem a még köztünk élő áldozatokat.

Mert áldozatok Ők is.

Megemlékezéseink állandó résztvevője a Szent Anna kórus, akik szép dallal teszik ünnepélyessé ezeket az estéket.

A Szent Anna kórus Höchszt Erika vezetésével.

A hazafiság és a kereszténység összetartozik. A Búcsú szombat igazi közösségi nappá fejlődött az évek alatt.

Többen megkérdezték már, hogy miért a Búcsú a megemlékezésünk napja.

Kérdezhetik azt is, hogy miért ünnepnapra tettük ennek a szomorú korszak áldozatainak emléknapját. A régi időkben, a BÚCSÚ Taksonyban is a Húsvét és a Karácsony után a legnagyobb ünnep volt. Sajnos ezt a keresztény ünnepet (úgy, mint a többit is) elsilányították, és egy kommersz csak a bulizást váró szabad nappá tették.

Már vannak megnevezett emléknapok.

Például február 25-e a kommunista diktatúrák áldozatainak emléknapja.

Lehetne január 6. Taksonyban, mert akkor indultak kb. az első csoporttal Kiskunlacházára, lehetne november 4. mert akkor érkeztek a teljes időt kiöltők Magyarországra.

Mi taksonyiak azért választottuk a Szent Anna napi Búcsú szombatját, mert a KÉSZ taksonyi csoportja a helyi önkormányzattal, és civil szervezetekkel, igyekezett ismét méltó helyre emelni a Búcsú ünnepet. Ez természetesen csak úgy sikerülhetett, hogy fogadó készség is volt erre. A szakrális része természetesen nem helyeződött át szombatra, az maradt továbbra is az Anna naphoz közelebb eső vasárnap.

2016-ban már tizenkettedik alkalommal tartottuk Búcsú szombaton a Szentmisével kezdődő, majd azt követően a templomkertben ünnepélyes műsorral a megemlékezést taksonyi honfitársaink 1945 és 1946 évi igazságtalan, embertelen bűn nélküli büntetésére.

A hazaszeretet Isten ajándéka. A Szentírás arról beszél, hogy Isten jelölte ki az egyes népek határait, hogy ott éljenek.

„Amikor a felséges a nemzeteket elosztotta, amikor Ádám fiait elválasztotta, megszabta a népek határait.” (MTörv. 32,8)

Szent István királyunktól kezdve napjainkig minden korban született minden művészeti ágba jeles alkotás a hazaszeretetről.

A hazaszeretet a szeretet sajátos megvalósulási formája, az egyénben kifejlődő, de a közösségi életet is segítő erény.

Ez a szomorú történet a történelem valóságára miatt igaz. Az elveszített szülőt, gyermeket, elrabolt éveiket visszaadni már soha senki nem tudja, de legalább ma már szabadon beszélhetünk róla.

Hogy ne legyen hallgatás, és ne merüljön feledésbe mindaz, ami a magyarsággal 1944-ben és az azt követő néhány esztendőben történt, Magyarország Kormánya a 2015/2016-os évet a Szovjetunióba hurcolt politikai foglyok és kényszermunkások emlékévé nyilvánította. A Gulág/Gupvi Emlékév jegyében, ami 2017. február 25-ig lett meghosszabbítva, Emlékbizottság jött létre, az emlékév szervezésének koordinálására, és lebonyolítására. Az Emlékév célja, hogy rámutasson a politikai propaganda, és a valóság különbségére, és emléket állítson mindazoknak, akik a propaganda évtizedeiben nem mondhatták el mindazt, amit meg-és átéltek.

2015. július 30-án ülést tartott a Gulág Emlékbizottság, amely négy témakörben összesen 1,4 milliárd forint értékű civil pályázatokat hirdetett meg a következő egy évre.

Az emlékév hivatalos honlapja 2015. szeptember 22-én elindult. A programok, és a pályázatok, amik több témában is meg lettek hirdetve, abban olvashatók.

A témakörök csoportosítása:

Az „Elhallgatott történelem”

A „KOR-dokumentumok”

Az „A mi történetünk”

Az „Emléktáblák kihelyezésének támogatása”

A pályázaton indulhattak önkormányzatok, egyesületek, és civil személyek. Most már az elhatározás és akarat mellé talán az anyagi forrás előteremtése is könnyebb lett.

Ezek a hírek örömmel tölthették el a jó szándékú emberek szívét, mert ha eddig nem tudtak valamilyen okból akár anyagi akár más okból, 2015-ben hozzá foghattak a mulasztások pótlásához.

A konferenciák megszervezése nagy gondossággal megindult. Érthető, és világos lehetett mindenki számára ennek a sötét korszaknak a történelmi háttere. Az érdeklődés ezek iránt a konferenciák iránt nagy volt.

2015. november 25-én a „A szovjet fogság Európában” című nemzetközi konferencián Makra Mónikával, és Csákvári Zoltánnal részt vettünk.

A konferencia több nyelven folyt, természetesen szinkrontolmácsolással.

Balogh Zoltán miniszter úr, vitaindítója nagyszerű volt. Beszédében kifejtette: *”A kommunizmus nemcsak a Kelet-, hanem Nyugat Európa ügye is. Mindkét diktatúra Európa közös terhes öröksége, így a múlt feldolgozása közös európai felelősség is. Chestertont idézve kifejtette, hogy ahelyett hogy mindent magunk mögött hagyunk, mindent magunkba kell fogadnunk: nem szabad elfelejteni emberek tízezeinek meghurcolását, a birodalmi terrort. Beszéljünk mindazokról, akiket a feledés közönye próbált továbbra is rabságban tartani”* kérte a tárcavezető, hozzátéve, hogy miközben olvad a közöny fala, mindenki „nézzen bele saját családja történetébe is”, gondoljon az áldozatokra, és adja tovább történetüket.

Kál-Kápolnán, ahol 2016. Szeptember 24-én egy Taksony nagyközségünk neve örökre beleírta magát a község történelmébe. Az eredeti emlékhelyen Taksony neve nem szerepelt, Mónika egy utazása alkalmával fedezte fel ezt a hiányosságot. A kompolti NNÖ-vel és Taksony polgármesterével felvette a kapcsolatot és elindította a hiányosság pótlására szükséges folyamatot. Mivel 1945. január közepén a Málénkij robotra második hullámban elhurcolt taksonyiak itt várakoztak, az elszállításukra néhány napot. Az emlékműre felkerült Taksony Nagyközség címere.

Makra Mónikával a vasút állomáson felújított emlékműavatáson meghívott vendégek voltunk. Meghatottan és egyben büszkén szép ünepségen vettünk részt.

Kál-Kápolnai emlékmű, 2016.

Települési Önkormányzatunk indult az „emléktáblák kihelyezésének támogatása” címen meghirdetett pályázaton.

2017. január 6-án ünnepélyes keretek között avatjuk a régi nevén Levente otthon mai nevén a Petőfi Sándor Művelődési ház falán. Két naposra

tervezzük az ünnepséget. Az első nap programja a két nyelven elkészített emléktábla avatása, az elhurcoltak emlékére, vándorkiállítás megnyitója, és az Ön kezében tartott könyv bemutatója.

Az ünnepség második napján Nagy Zoltán Mihály kisregényéből a Sátán fattya című monodráma előadására hívtuk meg a Zanotta-art előadásában.

Elődeink pozitív példamutatása (de a negatív példák elrettentő hatása is) arra kell, hogy ösztönözzön minket, utódokat, hogy a múlt kevés még megmaradt emlékeit, értékeit- legyenek azok bármi aprók- óvnunk és men-tenünk kell.

Mendelsohn B. Félix szavaival fejezem be a taksonyi lakosok, ősei iránt érzett tiszteletét, szeretetét a megemlékezéseit bemutató írásomat:

*„Az igazságot keresni, a szépséget szeretni, jót akarni és a legjobbat tenni.
ez az, amire hivatott az ember.”*

Györke Erzsébet
KÉSZ tag

A taksonyi Szent Anna templom.

A templomkert.

Szalai János, a KÉSZ taksonyi csoportjának titkára, koszorút helyez el Sztanyó Imréné Annus néniével, és Winkler Gáspárné Rézi néniével.

Hufnágel Béla Attila, a KÉSZ taksonyi csoportjának elnöke, koszorúz Misek Pali bácsival.

*„Lelkünkben gyújts pici gyertyát sokat.
Csengess éjünkön át, s csillantsd elénk
törékeny játékunkat, a reményt.”
~Babits Mihály~*

XIII. Dunavarsány és környékéről elhurcoltak névsora

Íme az 1945. január 5-én elhurcoltak névsora.

Nagyvarsányból hurcolták el és ide is tért haza:

Gayerhosz György	(1911-1987)
Gergő Ferenc	(1920-1998)
Hesz István	(1924-1983)
Kindlinger Antal	(1901-1973)
Lindwurm Jakab	(1911-1982)
Müller Antal	(1923-1988)
Müller Ferenc	(1916-1999)
Schwarzenberger Antal	(1913-1977)

Nagyvarsányból hurcolták el és a fogságban vesztette életét:

Kreisz György	(1899-1945)
Kreisz Lénárd	(1923-1945)
Leéb Jakab	—
Lindwurm Ferenc	—
Lindwurm József	—
Wágner Ferenc	(1900-1945)
Wágner Jakab	—
Wágner Jakab	—
Wágner Teréz	(1926-1948)

Taksonyból hurcolták el, de életét Nagyvarsányban élte le:

Kreisz György	(1914-1984)
Illinger István	(1904-1985)
Pamuk Mihály	(1926-2005)
Pillmayer Jakab	(1914-1992)
Stark József	(1910-1988)
Wágner Mária	(1925-2016)

Kismarosról hurcolták el, de életét Nagyvarsányban élte le:

Wieszner János	(1920-1990)
----------------	-------------

Kisvarsányból hurcolták el és ide tért haza:

Illinger János	(1902-1988)
Illinger Mária	(1926-2007)
Pittnauer Katalin	(1921-2015)
Pittnauer Mátyás	(1924-1985)
Winkler András	—

Kisvarsányból hurcolták el és a fogságban vesztette életét:

Glázer Péter	(1926-1945)
Ullmann Ferenc	—
Winkler István	—

Túlélők, akik a kiskunlacházi gyűjtőtáborból helyiek segítségével megszöktek. Volt, akit elfogtak, így neve egy másik csoportban lett feltüntetve.

Illinger Mátyás	—
Lang Erzsébet	—
Lang Gáspár	(1926-2003)
Lang Mária	—
Lindwurm Antal	(1922-1991)
Schirling Mihály	—
Száger Lénárd	—
Weinhardt Gáspár	—

Tiefenbeck Lászlónak, a dunavarsányi Német Nemzetiségi Önkormányzat elnökének sorai:

„Ez az a dolog, amiről már sokat hallottunk, és mégis olyan keveset tudunk róla. Mikor a túlélőket kérdeztük, „jobb, ha nem tudjátok” volt válasz, vagy „ó, pua, téz izs so lang kvéza”. (jaj, gyerek, az már rég volt). Így maradtak a csendes megemlékezések a rokonokról, azokról, akik már sosem térhettek haza. Hallottunk elejtett mondatokat káposztalevesről, krumpli héjából főtt levesről, négykézláb húzott csillékről és... a hazatérésről. Aztán arról, hogy hazatérve a saját házukban már más lakott, mert közben a szülőket, testvéreket kitelepítették Németországba. Az öröm után a keserűség. Lehet megint előlről kezdeni...

1998-ban, mikor Dunavarsányban megalakult az akkor még Német Kisebbségi Önkormányzat, első döntéseink egyike volt, hogy emlékművet állítunk a nagyvarsányi temetőben a szovjet munkatáborokba elhurcolt, és ott meghaltak emlékére. Akkor még senkit sem érdekelt ezeknek az embereknek a sorsa, kivéve persze a saját kis közösségünket.

Az emlékmű állításakor még voltak köztünk túlélők. Némán emlékeztek, nem szidtak senkit, sem a rendszert, sem az oroszokat. Aztán ahogy az idő múlt, lassan ők is elmentek... örökre! Magukkal vitték a teljes igazságot, amelyet már sosem fogunk megtudni!”

XIV. Dunavarsányi elhurcoltak hozzátartozóival készített interjúk

Mint dunavarsányi lakos, pedagógus, édesanya, érző ember, feladatomban tekintem azt, hogy igazságot szolgáltatassak az innen elhurcolt polgári áldozatoknak és családjaiknak. Azoknak, akiknek ugyan olyan fontos volt ez a kis település, mint nekem. Ahogy Pittnauer Mátyás levelében is olvashatjuk: „*A hit és remény él szívünkben, és bízunk benne, hogy még talán mi is lehetünk boldogok egyszer. Otthon lenni a drága családi körben, még egyszer meglátni falunkat, ahol annyi szép napot éltünk át gyermekkorunkban.*” Az elhurcoltak közül sokan visszatértek, de volt, akinek a boldog viszontlátás pillanata már soha nem adatott meg. Munkám során több mint 25 dunavarsányi családdal vettem fel a kapcsolatot és, ha mondhatom, részei lettek a mindennapjaimnak. Ezeknek a családoknak a történetei megtanítottak engem arra, hogy értékeljem az életem, hogy becsüljem az embertársaimat és soha ne legyek elégedetlen, hiszen hála Istennek nekem sokkal békésebb és nyugodtabb élet adatott, mint nekik. Minden történettel gazdagabb, tapasztaltabb lettem, bár be kell vallanom, lelkileg igen megviselt egy-két beszélgetés. Együtt sírtunk, együtt nevtünk és együtt emlékeztünk.

A leírásoknál törekedtem arra, hogy a hallottaknak megfelelően jegyezzelek le mindent, megfelelően interjúalanyom stílusának. Így előfordulhat, hogy stilisztikailag épp nem a leghelyállóbbak a soraim, de fontosnak tartottam, hogy hű maradjak az elbeszélőkhöz.

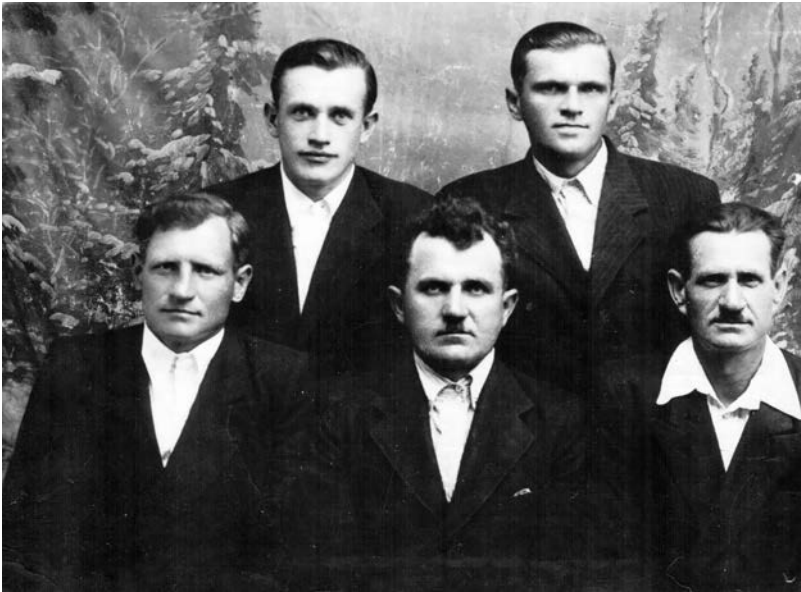
Bizonyára vannak olyan családok, akikhez sajnós idő vagy információ szűkében nem jutottam el. Kérek mindenkit, hogy hozzátartozója történetével bátran keressen meg, hiszen úgy gondolom soha nem késő megemlékeznünk Róluk!

Ez a fejezet legyen hű emléke a dunavarsányi elhurcoltaknak és azoknak az áldozatoknak, akik már soha nem térhettek vissza közös otthonunkba, Dunavarsányba.

Gárdonyi Adrienn

Akik hazatértek

Gayerhosz György
(1911-1987)

Jobbról balra haladva, alsó sor: Pillmayer Jakab, Gayerhosz György, Stark József;
felső sor: Hesz István és Kreisz Sebő, 1949.

**Gergő Ferenc (szül. Gerstenbrein Ferenc)
(1920-1998)**

Gergőné Varga Tünde ezekkel a sorokkal emlékezett meg szeretett apósáról.³³⁹

1987.szeptember 27-én házasságot kötöttem Gergő Ferencnek, kisebbik fiával, Józseffel.³⁴⁰ Dunavarsányba költözésem után hét évig laktunk anyósommal (Plóni néni) és apósommal (Franci bácsi) egy házban, békességben, szeretetben. Kedves, egyszerű ember volt papa, aki a lovas kocsin ülve, a határt járva érezte magát a legjobban. Szerette az állatokat (mindig egy kis állatkert volt a hátsó udvar), a növényeket, a gondos gazda figyelmességével termelte a konyhakertben a zöldségeket, gyümölcsöket, és a külterületi földeken a jószág számára szükséges terményeket. Mindig minden megtermett, amire a családnak egész évben szüksége volt. A legkorábban nálunk érett be az első borsó, nálunk nőttek a legnagyobb főzőtökök a kertben, nekem a mai napig a szlanka szőlő a legzamatosabb, és az apósom által készített savanyú káposzta Dunavarsányban a legízletesebb, legropogósabb. Sokat tanultam tőle, és mivel nem állt tőlem távol semmilyen gazdasági munka, szívesen ültem fel mellé a bakra, érdeklődéssel figyeltem a káposztasavanyítás titkait, és ha úgy adódott, az óriási fahordóban letapostam a savanyúságnak valót.

Szerettem volna az egész falu lakosságát megismerni, de ez leghamarabb azokban az években sikerült, amikor otthon voltam három évig a kisfiammal gyesen. Sok új vallási és történelmi vonatkozású ismerettel is bővült a tudásom, ahogy sétáim közben beszélgettem a nagyvarsányiakkal. Minden összefüggést nem értettem, illetve bizonyos eseményeket fel sem fogtam, amelyekről hallottam. Otthon aztán, faggattam a papát és a mamát, hogy mi hogy volt, kinek ki a rokona, és főleg kik a mi, illetve Péter fiam rokonai. Érdekes volt a felismerés, hogy szinte egy nagy család Dunavarsány, szinte mindenki rokon mindenkivel valamilyen ágon.

Döbbszenten hallottam azokról a történetekről, amelyek kitelepítésről, elhurcolásról, Málenkij robotról szóltak. Én bevallom, addig ilyet csak legfeljebb

³³⁹ Készült: 2016. 11. 10-én Dunavarsányban. Gergőné Varga Tünde írása.

³⁴⁰ Gergő József (1955-1998)

filmekben láttam. De hogy ez a szörnyűség az én közvetlen családommal is megtörtént, felfoghatatlan volt! Keveset beszélt Franci bácsi az átélt borzalmakról, egy-egy keserű mondat tört föl nagy ritkán belőle. A mai napig sajnálom és szégyellem, hogy soha nem faggattam őt erőszakosabban azokról az évekről, amelyeket kényszermunkával töltött távol a családjától a messzi Szovjetunióban.

Az esküvője napját, vagy anyósom születési dátumát nem említette soha, de azt, hogy mikor vagonírozták be Őket, és vitték el erőszakkal a sváb embereket innen, Nagyvarsányból, azt mindig említette azon a januári napon. Egy olyan lelki trauma érte apósomat és az összes elhurcoltat, hogy az ott átélt borzalmak örökre beléjük égtek. Csak néha-néha kezdett mesélni a szénbányában végzett kemény munkáról, az éhezésről, a tetvekről, a halálról. Talán azért is nem erőltettem a beszélgetést, mert az emlékezéskor mindig könnybe lábadt a szeme. Micsoda örület lehetett átélni, és egyáltalán túlélni azt, hogy állapotos felesége mellől csak azért, mert sváb származású volt, hosszú évekre elszakították. Nem láthatta újszülöttként és kisgyermekként idősebbik fiát, Ferit, nem láthatta az első lépéseit, és hazatérve idegenként fogadta Őt a gyereke. Talán éppen ez segítette át minden rosszon, hiszen a gondolatai mindig az itthon maradottak körül forogtak. Szép leveleket írt anyósomnak, amelyekben mindig imádott fiáról érdeklődött először, de soha nem felejtett el jó egészséget kívánni szüleinek, testvérének, minden családtagnak és felesége családjának. Ezeket a leveleket már gondosan megőriztem, és ma is elérzékenyülök, ha beleolvasok ezekben a szépen fogalmazott, hetven éve megírt sorokba.

Ő, hála Istennek, hazajött, és még sok boldog évet töltött el családja körében. Nagyon szeretett szülei hosszú életet éltek, mindketten megélték a nyolcvan év fölötti kort. A sors még adott neki egy fiúgyermeket, pontosan tíz évre Feri után. Józsit már láthatta születésétől fogva felnőni. Megérhette fiai családalapítását, három unokája megszületését. Sajnos a lelki megpróbáltatások mellett a testi megnyomorítást is örökké viselte. A szénbánya pora lassan, de biztosan tette tönkre a tüdejét.

Kezdetben elég volt egy kicsi inhaláló használata, ha elfogyott a levegője, de élete utolsó éveiben már csak az oxigénpalack jelentett biztonságot a lélegzéshez. Szeretettel és gondoskodással vettük körül utolsó pillanatig.

Csak jó szívvel tudok visszagondolni rá, mindig nagyon szeretett engem. Soha nem azt mondta rólam, hogy a menyem, hanem a lányom. Hálát adok a sorsnak, hogy ebbe a családba kerülhettem, hogy Dunavarsányban találtam meg az otthonom, és olyan nagyszerű apósom volt, mint Gergő Ferenc.

Gergő Ferenc levelei, melyeket Oroszországból küldött haza családjának:

„Kedves feleségem, édes kisleányom.

E pár soraim a legjobb egészségben találjon benneteket, amit szívből kívánok nektek. Én hála Istennek egészséges vagyok, nincsen semmi bajom, csak igen sokat gondolok rátok. Kedves anyukám, igen vigyázz magadra is ne aggódjál, mert hiába, majd csak letelik nekem is a hazai idő.

Kedves jó szüleim, drága jó apám és anyám.

Ne aggódjanak, és ne fájjon a szívük utánam, mert hiába. Éljenek jól, egyenek, igyanak és ne szomorkodjanak semmit, egyre kérem még csak, vigyázzanak a fiamra igen nagyon.

Kedves testvérem és lányok.

Igen sok szerencsét kívánok nektek, apukátoknak szót fogadjatok és mindenkinek.

Drága jó szüleim és sógorom.

Maguknak nagyon jó egészséget kívánok, mint gyermekük, én megvagyok és kínlódok. Meddig tart ez nem tudom. E képet küldöm emlékül mindnyájuknak. Csókolom feleségem, fiam és mindnyájukat is. Majd csak hazajövök és letelik nekem. Én együtt vagyok a Hesz Pistával, Gayerhosz Gyurival³⁴¹ egy helyen. Maradok szerető gyermekük, ki híven gondol mindenkire haza. Sokszor csókolok még egyszer mindenkit, főleg Téged Anyukám és kisleányom.

Viszontlátásra!

Gergő Ferenc”

Kedves feleségem, édes kisleányom.
E pár soraim a legjobb egészségben találjon benneteket, amit szívből kívánok nektek.
Én hála Istennek egészséges vagyok, nincsen semmi bajom, csak igen sokat gondolok rátok.
Kedves anyukám, igen vigyázz magadra is ne aggódjál, mert hiába, majd csak letelik nekem is a hazai idő.
Kedves jó szüleim, drága jó apám és anyám.
Ne aggódjanak, és ne fájjon a szívük utánam, mert hiába. Éljenek jól, egyenek, igyanak és ne szomorkodjanak semmit, egyre kérem még csak, vigyázzanak a fiamra igen nagyon.
Kedves testvérem és lányok.
Igen sok szerencsét kívánok nektek, apukátoknak szót fogadjatok és mindenkinek.
Drága jó szüleim és sógorom.
Maguknak nagyon jó egészséget kívánok, mint gyermekük, én megvagyok és kínlódok.
Meddig tart ez nem tudom. E képet küldöm emlékül mindnyájuknak.
Csókolom feleségem, fiam és mindnyájukat is. Majd csak hazajövök és letelik nekem.
Én együtt vagyok a Hesz Pistával, Gayerhosz Gyurival egy helyen. Maradok szerető gyermekük, ki híven gondol mindenkire haza.
Sokszor csókolok még egyszer mindenkit, főleg Téged Anyukám és kisleányom.
Viszontlátásra!
Gergő Ferenc

Maguknak nagyon jó egészséget kívánok, mint gyermekük, én megvagyok és kínlódok.
Meddig tart ez nem tudom. E képet küldöm emlékül mindnyájuknak.
Csókolom feleségem, fiam és mindnyájukat is. Majd csak hazajövök és letelik nekem.
Én együtt vagyok a Hesz Pistával, Gayerhosz Gyurival egy helyen. Maradok szerető gyermekük, ki híven gondol mindenkire haza.
Sokszor csókolok még egyszer mindenkit, főleg Téged Anyukám és kisleányom.
Viszontlátásra!
Gergő Ferenc
1947. VII.
Anorovszkijevől

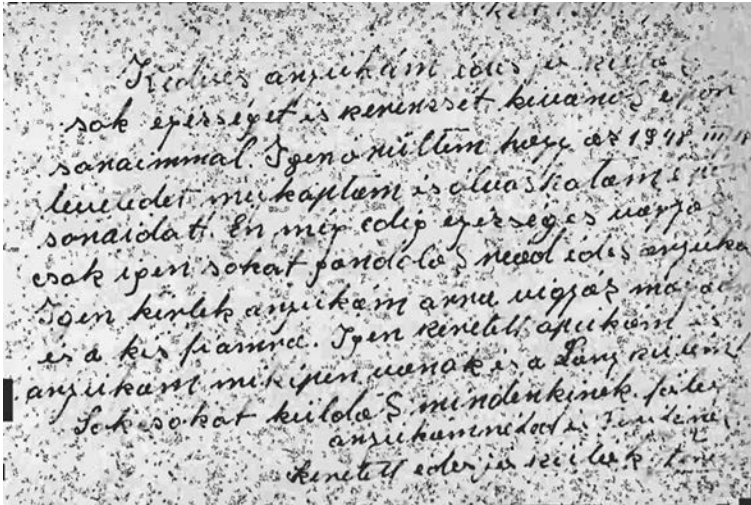
1947. 7. hó, Oroszország

341 Hesz István (1924-1983), Gayerhosz György (1911-1987).

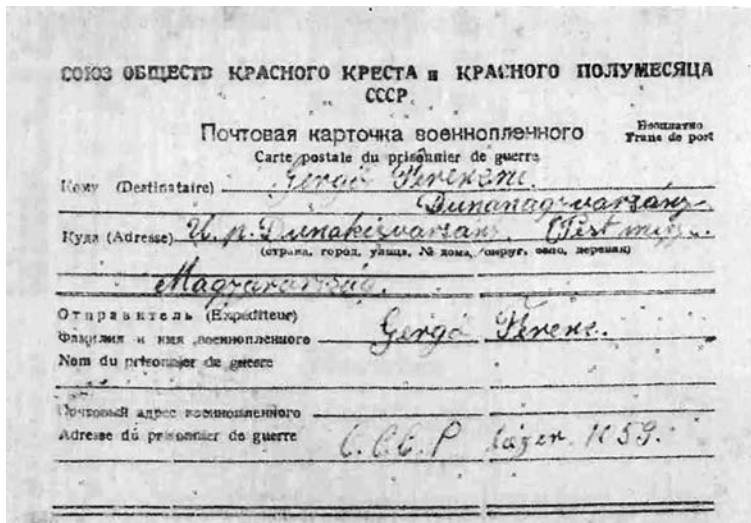
„Kedves anyukám, kedves édes jó fiam!

Sok egészséget és szerencsét kívánok e pár soraimmal. Igen örültem, hogy az 1948. III. hó 18. leveled megkaptam és olvashattam e pár soraidat. Én még eddig egészséges vagyok, csak igen sokat gondolok reád édes Anyuka. Igen kérek anyukám arra, vigyázz magadra és a kisfiamra. Igen szeretett Apukám és Anyukám mi-képpen vannak?...és a Lang szülők?

Sok csókot küldök mindenkinek, főleg Anyukáméknak és Ferikének. Szeretett édes jó szülők, viszontlátásra.”

Kedves anyukám, kedves jó fiam!
Sok egészséget és szerencsét kívánok e pár soraimmal. Igen örültem hogy az 1948. III. hó 18. leveled megkaptam és olvashattam e pár soraidat. Én még eddig egészséges vagyok csak igen sokat gondolok reád édes anyuka. Igen kérek anyukám arra vigyázz magad és a kis fiamra. Igen szeretett apukám és anyukám mi képpen vannak...és a Lang szülők?
Sok csókot küldök mindenkinek, főleg anyukáméknak és Ferikének. Szeretett édes jó szülők, viszontlátásra.”

СОЮЗ ОБЩЕСТВ КРАСНОГО КРЕСТА И КРАСНОГО ПОЛУМЕСЯЦА СССР.
Почтовая карточка военнопленного
Carte postale du prisonnier de guerre
Кому (Destinataire) Г-н Г. Я. Янош
Куда (Adresse) Дунантов мазаран
Ч. П. Дунакиваран, Вост м. н.
(страна, город, улица, № дома, округ, село, деревня)
Магараново
Отправитель (Expéditeur) George János
Фамилия и имя военнопленного
Nom du prisonnier de guerre
Почтовый адрес военнопленного
Adresse du prisonnier de guerre C.C.P. Lager 1059

A 1059-es számú lágerből.

„Kedves feleségem és jó szüleim!

Ezen a pár soraim a legjobb egészségben találjon benneteket. Én hála Istennek még eddig egészséges vagyok. A leveleket, amit decemberben írtak megkaptam fényképpel együtt, aminek igen örültem. Igen kíváncsi volnék, hogy mi van veletek és miképpen megy sorotok. Hogy van a kis fiam, a Ferike? Édes apám és anyám, maguk miképpen vannak? Édes feleségem, a te apád, anyád, Pista miként vannak? Vigyázzatok nagyon magatokra, remélem nem sokáig tart. Szeretetem küldöm mindenkinek. Sokszor csókollak anyukám.”

1948. III. 19.

1948 III. 19. en
Kedves feleségem és jó szüleim,
ezen a pár soraim a legjobb egészségben
találjon benneteket. Én hála Istennek me-
g eddig egészséges vagyok. A leveleket amit
decemberben írtak megkaptam fényképpel
együtt, aminek igen örültem. Igen kíváncsi
volnék, hogy mi van veletek és miképpen
megy sorotok. Hogy van a kis fiam a Ferike
Édes apám és anyám maguk miképpen vannak
Édes feleségem a te apád, anyád, Pista miké-
nt vannak. Vigyázzatok nagyon magatokra, remé-
lem nem sokáig tart. Szeretettel küldöm
mindenkinek. Sokszor csókollak anyukám.

СОЮЗ ОБЩЕСТВ КРАСНОГО КРЕСТА И КРАСНОГО ПОЛУМЕСЯЦА
СССР

Почтовая карточка военнопленного Безплатно
Franco de port

Кому (Destinataire) *Géza Fereni*

Куда (Adresse) *М. И. Дунаковская ул. Д. М.*
(улица, город, улица, № дома, город, село, деревня)

Магдолом (Венгрия)

Отправитель (Expéditeur) *Géza Fereni*

Фамилия и имя военнопленного
Nom du prisonnier de guerre

Почтовый адрес военнопленного
Adresse du prisonnier de guerre *C.C.P. Магд 1059*

3.14 73

A 1059-es számú lágerből.

„Édes jó anyukám, édes jó fiacskám.

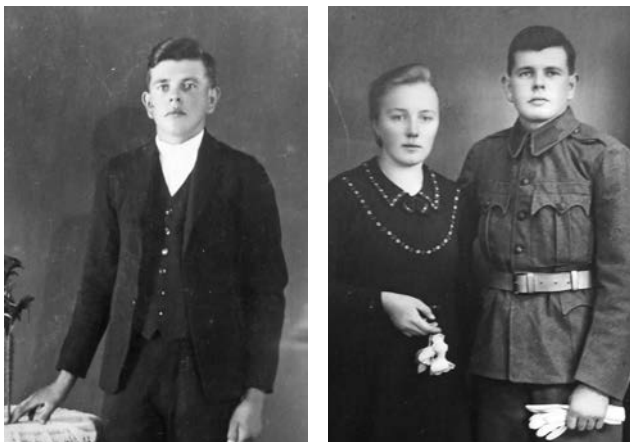
Ezen a levelem lehetőleg a legjobb erőben és egészségben találjon benneteket, amit szívből kívánok messze távolból. Kedves anyukám, nem tudom elgondolni, mi oka lehet annak, hogy nem kapok semmi választ leveleimre. Talán már elfelejtettél, vagy nem gondolsz reám, pedig én még nem feledkeztem meg. Szívemben vagy és szeretlek, gondolok reád, ha mondhatom én még jobban, mint régen. Írjál, annak szívből miként megy sorod és hol vagy, kinél, milyen élve ebben a nehéz időben. Én egészséges vagyok, csak reátok gondolok sokat. Ezzel zárom soraimat, és sok meleg üdvözlétemet küldöm mindenkinek.

Sokszor csókollak innen a távolból.”³⁴²

1949. III. 24.

A 1059-es számú lágereből.

342 Gergő Ferenc leveleiben megemlített családtagok: felesége Lang Apollónia (1924-1994), fia ifj. Gergő Ferenc (1945-2010), édesanyja Fajta Teréz (1895-1981), édesapja Gerstenbrein Ferenc (1892-1980). Testvére Gerstenbrein Ilona Magdolna (1914-1976), sógora a szintén Málenkij roboton járt Lindwurm Jakob (1911-1982), az ő gyermekeik, a levelekből csak „lányok”-ként említett Mayer Mihályné sz. Lindwurm Borbála (1936-), Lang Lénárdné sz. Lindwurm Teréz (1939-). Lang szülők: Lang Pál (1898-1984), Lang Pálné sz. Száger Klára (1906-1973), gyermekeik Lang István és Lang Apollónia.

Gergő Ferenc és felesége, Lang Apollónia

Gergő Ferenc és Lang Apollónia, esküvői kép

Gergő Ferenc lova és annak kicsikója

**Hesz István
(1924-1983)**

Hesz Jánosék udvarában, Hesz István jobbról a 6., a hátsó sorban áll.

Illinger János és lánya, Illinger Mária
(1902-1988) (1926-2007)

Koltainé Illinger Ezsébettel beszélgettem édesapja és nővére málenkij robotos munkaszolgálatáról. Lizi néni 1936. január 27-én született. Kisgyermek volt még, mikor a családtagjait elhurcolták, ő mégis pontosan emlékszik a kor szörnyűségeire. Édesanyjával, Illinger Jánosné Mayer Ilonával ketten maradtak itthon, Dunavarsányban.

Azt a szeretetet látni és érezni, ahogy Lizi néni az édesapjáról és testvéréről, a nála 10 évvel idősebb nővéréről beszél, nagyon megható és irigylésre méltó. Emléküket örökre őrzi a szívében. Lizi néni így emlékezett vissza erre az időszakra, mikor szeretteit elszakították a családtól:³⁴³

Ketten voltuk testvérek, a nővérem 19 éves volt, én 9. Itt laktunk Kisvarsányban. A szüleimnek pékségük volt a Kossuth Lajos utcában. A ház most is áll a katolikus templom mellett. Elöl volt a pékség, a ház hátulsó felében laktunk mi. Ide jártam iskolába, a nővérem házasság előtt állt. Gondtalan, szép életünk volt. Dunavarsányba 1944. november 4-én jöttek be az oroszok. Édesapám 1944. november 5-én jött haza. Megszökött a munkaszolgálatból. Pettendről gyalogolt haza. Ez Kápolnásnyék település része, Fejér megyében. 1945. január 5-én pedig már vitték ki Málenkij robotra. Varsányban vonultak végig az oroszok, hajtották maguk előtt a német foglyokat. Elvitték a kenyereinket és a frissen levágott disznót, hiába rejtettük el. De cserébe ott hagytak nekem egy alvóbabát egy dobozban. Még bele is volt varrva a dobozba a baba, tehát teljesen új lehetett. Hogy honnan szerezték, azt nem tudom. A katonák, amíg itt állomásoztak, családoknál voltak elszállásolva. Nálunk a pékségben is laktak. Az egyik lakóházból a faluban kórházat csináltak. A mai napig megvan az épület, most Máltai-ház, bölcsőde működik benne.

Amíg itt állomásoztak az oroszok, még esküvőre is volt példa. Egy orosz katonatiszt vett feleségül egy helyi lányt. A katolikus templomban volt az esküvő. A tiszt, miután tovább ment, soha többet nem jött vissza, a feleségét itt hagyta. Soha nem tudták meg, mi lett vele.

343 Készült: 2016. 10. 28-án Dunavarsányban. Az interjút készítette: Gárdonyi Adrienn.

A menyasszony egy falubéli lány volt. Édesapámék a tanácstól tudták meg, hogy menniük kell munkaszolgálatra. Ha jól emlékszem, személyesen szóltak nekik. Úgy kezdődött ez az egész, hogy 16 napi munkára visznek el embereket, annyi életemet is kellett nekik vinni, ami ennyi időre elegendő. Kiskunlacházán kellett gyülekezni, de a lejutást addig maguknak kellett megoldani. Én csak gyermekként hallottam, hogy eleinte édesapámat akarták elvinni, a nővéremet nem, csak volt két férfi, akik állítólag kiváltották magukat egy-egy disznóval, és így kellett keresni helyettük másik két embert. Így esett a választás a nővéremre és egy másik lányra, Pittnauer Katalinra. Illinger, Pittnauer, sváb, kész, el volt intézve, a létszám megvolt. Azt nem lehetett tudni, hogy miért csak ennyi embert kértek, hisz volt itt még több sváb család is. Úgy gondolom, hogy volt egy létszám, amit teljesíteni kellett, és csak ránéztek a névsorra, legyen ez a négy. Hogy miért ők, miért nem más, nem lehetett tudni. Ők annyit tudtak, hogy 16 napi munkára kötelezték őket. Név szerint tudták már akkor is, hogy kik azok, akik kiküldték őket. Tanácselnök volt, ő állította össze a listát. Meg tudnám mondani azt is, hogy hívták, de ez már nem rám tartozik. Tehát édesapám és a nővérem elindultak. Több mint fél évig nem hallottunk róluk egyetlen szót sem. Itthon semmit nem tudtunk a hogy- és hollétükről. Ketten maradtunk az édesanyámmal. Abból tudtunk megélni, hogy édesapám pék volt itt Varsányban, és ezt a pékséget az édesanyám vezette tovább, amíg az édesapám haza nem jött. Fél év után kaptuk meg a nővérem első levelét. Novi Dombasba került. Ott először szénbányában voltak mind a ketten. Később a nővérem felkerült a konyhára. Azt sajnos nem említette, hogy hányas számú lágerben voltak. Az idő múlásával sem beszéltek róla. Nem is kérdezhettünk. Ha kérdeztük őket, mindig elzárkóztak. A levélben egy szép magyar nóta volt, amiben egy olyan sor van, hogy „Oh, csak ha még egyszer haza tudnék menni”. Egy három-négy soros kis idézet volt, de ez az egy mondat örökre mély nyomot hagyott bennem. Sajnos ez a levél már nincs meg. Az édesapám nagyon beteg lett, és 1947. júliusban hazahozták.³⁴⁴ Akkor már hoztak haza többeket is, az újságban is lehetett olvasni, hogy kiket hoznak. Napokon keresztül böngésztük a neveket. Napra pontosan nem tudom, de nyár volt, július, amikor hazajött '47-ben. Úgy nézett ki, mint egy csontváz, meg sem ismertem. Borzasztó állapotban volt, de legalább jó étvággal tudott enni. Az orvos mondta édesapámnak, hogy fokozatosan emelje a napi ételadagját, nehogy baj legyen abból, hogy hirtelen sokat eszik. 80 kiló körül lehetett, amikor kiment, egy szép, magas, jó kiállítású ember. Megtörtén, 47 kilósan jött haza. A nővérem 1949. december 22-én tért haza. Egy hónap híján 5 évet szenvedett kint.³⁴⁵

344 Lindwurm Jakabbal érkeztek együtt 1947 júliusában.

345 Pittnauer Mátyás megemlíti Illinger Máriát a levelében, Winkler Andrással együtt. Winkler András a kint meghalt Winkler István fia, Illinger Mária sógora.

Amikor az édesapám már hazatért, utána abban a két évben nem tudtunk a testvéremről semmit. Annyit tudtuk csak, ami a levélben szerepelt, és amit édesapám elmondott utána. Nem tudtuk, hogy a nővérem él-e még vagy meghalt. Borzasztó volt ez a bizonytalanság. Miután hazajöttek, nem szerettek erről beszélni. Félték, hogy bajba sodornak minket. Lehet, hogy megfélemlítettek őket, ezért nem beszéltek. A nővérem azért néha mesélt dolgokat. Itthon, mielőtt elvitték, nem tudott segítség nélkül fészülködni, olyan szép hosszú haja volt. Ott fejtífuszt kapott, és levágták a haját nullásgéppel. Sokan aludtak együtt egy priccse, takaró nélkül, kabátban. Éjjel-nappal ugyanabban a ruhában. Az örök között volt emberséges is, és volt olyan is, aki bizony bántotta őket. Az étel mindig híg leves, valami lötyty volt. Sokszor magányos volt, mert édesapánkkal és a barátnőjével, Pittnauer Katával sem egy helyen voltak.³⁴⁶ Hét km-re volt egymástól a két láger. Ezért ritkán jutottak át egymáshoz. Nehéz beosztásban voltak mind a ketten, bányában szemet lapátoltak. Nem 8 órában dolgoztak, hanem sokszor jóval tovább tartott egy műszak. Gyötörték őket, ameddig tudták. A nővérem már az elhurcolása előtt megházasodott. A sógorom katona volt, és kapott eltávozást, mielőtt kiment a frontra, és mikor hazajött, hadiesküvőt tartottak, és másnap már ment is vissza. Taksonyban volt az esküvő. Akkoriban ott volt anyakönyvezés. Ez 1944-ben, télen volt, ha jól emlékszem, decemberben. A nővéremet pedig januárban már el is hurcolták. A testvéremet érte kint nagy szomorúság is, mert apósa, Winkler István ott halt meg. Temetésről, vagy arról, hogy mi történt vele, soha nem beszélt. Rettenetes idő volt ez. Egy történetet soha nem fogok elfelejteni. Azt mesélte, hogy olyan nagy volt a szegénység és az éhezés odakint, hogy karácsonykor egy marharepát vitt édesapánknak ajándékba, mert az ott akkor értékes ajándéknak számított. Amikor a nővérem végre hazajöhetett, neki is láttuk a nevét az újságban. Hogy pontosan mikor érkezik, azt nem tudtuk, ezért otthon vártuk őt, nem tudtunk kimenni az állomásra. Ő egy kicsit jobb állapotban érkezett meg, mint édesapánk. Sovány volt, de nem annyira, mint azok, akik '47-ben jöttek. Miután hazaértek, nem volt megemlékezés, nem tartották a kapcsolatot a bajtársakkal. Úgy ment az élet tovább, mintha mi sem történt volna. A nővérem, egy ceglédberceli lánnyal tartotta egyedül a kapcsolatot. Ott ismerkedtek meg, és évente egyszer találkoztak. Mikor hazatért, nem hozott magával semmit, nem volt csomagja. Mit is hozhatott volna, semmije sem volt. Amikor hazaért, lassan helyreállt az élet, ő is elkezdett dolgozni. A vasúthoz került, a konyhára. Aztán megszületett első gyermekük, István 1951. novemberében, 1955. áprilisában pedig lányuk, Mária. Összesen két gyerekük volt. Először albérletben laktak a Deák Ferenc utcában. Oda született István gyermekük. Az 5 évből nincs semmi, amit pozitívumként lehetne említeni, csupán annyi, hogy kicsit megtanult oroszul, de csak beszélni tudott, írni és olvasni nem.

346 Pittnauer Katalin és Pittnauer Mátyás testvérek, együtt voltak kint.

A nővérem soha nem tudta feldolgozni ezt az öt évet. Többek között ezért sem beszélt ezekről a dolgokról, még a saját gyerekeinek sem. Egy biztos, szörnyű volt az 5 év nélküle, de nagy boldogság volt, mikor hazatért.

Illinger Mária, Winkler István és gyermekeik, ifj. Winkler István (1951) és Winkler Mária (1955)

Kreisz György (1914-1984)

Kreisz György és Kreisz Mária, 1938.

Misek Andrásné sz. Kreisz Éva és Lang Istvánné sz. Misek Mária³⁴⁷ voltak munkám során a legnagyobb segítségeim, bátorítóim. Az a szeretet és kedvesség, ami náluk lakozik, elvarázsolja az embert. Ott megszűnik az idő, és életre kel a történelem. Nagyon köszönöm nekik, hogy mindig mellettem álltak, és szeretettel fogadtak, valahányszor becsöngettem Hozzájuk!³⁴⁸

A Málenkij robot személyesen Éva néni érintette. Éva néni testvérét, Gyuri bácsit és kedves feleségét is meglátogattam, hogy meséljenek Kreisz Gyuri bácsiról.

Édesapjukat Taksonyból hurcolták el. Egy 6 és egy 3 éves kislányt hagyott itthon.³⁴⁹ Harmadik gyermekével pedig felesége³⁵⁰ éppen várandós volt,³⁵¹ ő ezért kapott felmentést a munkaszolgálat alól. Kreisz György 5 évig volt a munkatáborokban. Éva néni gyermekkorára, erre az 5 évre így emlékezik:

A háborúról nem emlékszem sok mindenre. Arra emlékszem, hogy Taksonyban laktunk, és arra, hogy az orosz katonák nálunk laktak néhány napig. Nagypapától tudom, hogy rendesek voltak, nem túrtak szét semmit, nem loptak el semmit. Utolsó este, mikor már tudtuk, hogy elmennek, megvendégtük őket egy vacsorával. Elfogadták, és meg is köszönték, mikor elmentek. Rendesek voltak.

347 Lang Istvánné Misek Mária férje, Lang István és Gergő Ferenc felesége, Lang Apollónia testvérek.

348 Készült: 2016. 10. 24-én Dunavarsányban. Készítette: Gárdonyi Adrienn.

349 Kreisz Éva: 1939. április 19., Kreisz Mária: 1942. szeptember 29.

350 Kreisz Györgyné sz. Kreisz Mária (1920-2005)

351 ifj. Kreisz György: 1945. március 11.

Akkoriban a Dózsa György úton laktunk. Arra emlékszem még, hogy egy belövés alkalmával a Ruff Kati néniek házát találták el a németek. Mi mellettük laktunk. Így Ruff Katicáék, sokszor voltak velünk a pincében. Apukám öt évig volt Málenkij roboton Oroszországban. Taksonyba jártam általános iskolába, és ott éltünk, mikor apukám hazajött Oroszországból. Mi hárman vagyunk testvérek. 1939-ben születtem én, 1942-ben a húgom, 1945-ben pedig az öcsém. Nem tudom, hogy januárban vagy februárban vitték el a papát, de ő már az öcsémet nem látta, de tudta, hogy jön a baba. Mikor indulni kellett, csak édesanyám kísérte őt ki a falu határáig, mi gyerekek otthon maradtunk.

Taksonyban a Beck kocsmában gyülekeztek, és onnan vitték őket tovább Kiskunlacházára. Papámnak elvitték még az öccsét és a két bátyját is, azok taksonyiak voltak. Erdős Pista bácsi, ő magyarosította a nevét Kreiszről, mikor hazajött, Kreisz Sebő, papámnak a másik öccse, Kreisz Lénárd³⁵² pedig kint meghalt. Mi úgy tudjuk a papámtól, hogy szájazárt kapott, és nem tudott enni, meghalt. Mire a papám értesült erről, segíteni akart, elment tejért, de mire visszaért, a testvére meghalt. Papámék heten voltak testvérek. Itt, Nagyvarsányban laktak a szülei, és ide költöztek le hozzájuk ápolni őket. Taksonyban a nagypapám lakott, ott a másik testvér maradt. Én még 14 éves koromig a nagypapával maradtam Taksonyban. Ott végeztem el az iskolát. Ő tanított főzni. Amíg édesapám nem volt itthon, sokszor volt, hogy nem mehettem iskolába, mert nekem kellett krumplit vetnem. Volt földünk Taksonyban és Varsányban is. A Stark családdal és anyukámmal együtt műveltük. Az öcsém is megvolt már ekkor. Néha jött egy-egy levél. Mi is kiküldtünk egy fényképet hármunkról, a testvérekről, és papa meg is kapta. Ez a kép vissza is jött Oroszországból.

Kreisz Györgyné sz. Kreisz Mária és a gyerekek, Éva, Mária és György

³⁵² Kreisz Lénárd, Pillmayer Jakabné sz. Kreisz Anna édesapja.

Öt év volt az, nagyon sok idő akárhogy is nézi az ember. Mamám nem nagyon szomszédolt, vallásos volt, de 3 kisgyerek és a nagypapa mellett nem tudott mindig templomba járni. De mindig bizakodott, és valahogy sikerült neki túltennie magát a dolgokon.

A papám bányában dolgozott, és a vége felé már jól keresett. Mesélte, hogy jött oda hozzá egy fiatalember és kérte: „Gyuri bácsi, hadd menjek most maga helyett éjszakára, nagyon kellene a pénz”. Hát a papa mondta neki, hogy jól van, menjél. Akkor volt egy kis bányaomlás is. Van egy féltestvérünk, romániai szász az anyukája. Romániai szászok is voltak a táborban, ott ismerkedtek meg a féltestvérem édesanyjával. Ők Temesváron laktak.

Kreisz György és Anna Wissensz. Lágerkép

Egyszer édesapámék elszöktek a Beck Domonkossal és a Beck Józsi bácsival. A féltestvérem anyukája azt mesélte, hogy a papát kiállították, mindennek elmondták, elvették minden iratát, minden pénzét és be volt zárva. Volt egy nagy gödör, oda bezárták. Le volt zárva ráccsal, és az Ani mamája vitt neki élelmet. Így ismerkedtek meg. 1949. novemberben született a féltestvérünk, Ani. A papám nem látta a lányát, mert ők november elején jöttek haza. Kint akart maradni, de a szász nő mondta, hogy ne hazudjál, láttam a képet, amit kaptál, hogy vár három gyereked otthon. Mi persze nem tudtuk, hogy van egy féltestvérünk. Mikor apukám hazajött, otthon találkoztunk vele először, mert iskolában voltunk. Mi gyerekek nem tudtuk, hogy jön. De arra emlékszem, hogy hozott nekünk kalucsnit. Egyszer, valamikor a '70-es években jött egy levél nekem is, akkor én már férjnél voltam. Kibontottam, németül volt. A postás segített nekem elolvasni, akkor tudtam meg, hogy van egy féltestvérem. A papára gondoltam rögtön, hogy hát akkor ezért sírdogál és remeg a keze mindig. Elkezdtem a testvéremmel levelezni. Válaszoltam neki, akkor kiderült, hogy Wieland esperes úr kapott egy levelet

a szentandrásai paptól, amiben arra kérte Ani levele alapján, hogy segítsen megtalálni bennünket. A szentandrásai plébánosnak is volt egy lánytestvére, aki várandósan jött haza, haragudott ő, de azért vigyázott rájuk. Ezért segített a féltestvéremnek is. Azt mondta a pap az Ani mamájának: „Engedd el a lányod, ha olyan a feleség, akkor meg fogja érteni.” Mikor Ani férjhez ment, jött a meghívó, hogy menjünk az esküvőre. Ugyanakkor volt itthon az unokaöcsémnek az esküvője. Nem akartam kimenni Romániába, mert körülményes lett volna. Egyszer csak jött egy levél, hogy Magyarországra jön, meglátogathat-e bennünket? Válaszoltam neki, hogy gyere, persze. A XI. kerületben dolgoztam ekkor a csokigyárban. Kérdeztem a húgomtól, hogy eljössz velem? De a húgom nem akart jönni, az öcsémnek meg nem is említettem. Évát, a lányomat kértem, hogy kísérjen el. Aznap jött hozzánk a sógorom, akkor még a papámnak volt itt egy erdője, azt tették rendbe, mondtam, hogy vigyázz ma a papára, hozok egy vendéget. Disznóvágás lesz másnap, a mama előkészül, nem tudom, hogy mi lesz. A Volga szállóba érkeztek. Ott segítséget kértem a portástól, elmeséltem neki, miért vagyok ott. Segített megtalálni őket. De ahogy jöttek lefelé, érdekes módon már mondta a nevemet. Valahogy rögtön tudta, ki vagyok. Megöleltük egymást. Ahogy jöttünk itthon befelé, mondom az Évának, a lánynak, hogy szaladj előre, mondd meg a papának, hogy vendéget hozok. Ő előreszaladt, mi lassabban jöttünk. Azt hozzá kell tennem, hogy egyedül nem engedte el Anit az anyja, így egy másik romániai nő is vele volt. A papa kijött, ahogy mentünk befelé, láttam a papának reszket a keze. A féltestvérem sietett oda hozzá: „Papa, becsaptad a mamámat!” Papa ott sírt. Ani pedig csak mondogatta neki: „Ne sírjál! Kíváncsi voltam rád, hát eljöttem.” Mondtam neki, hogy jöjjön be, bemutatom neki a mamám. Mondtam a mamámnak, hogy mama, vendéget hoztam, ő a papának a lánya. Erre a lány már odament a mamámhoz, átölelte, és mondta neki: „Ne haragudjon rám, én nem tehetek róla, hogy vagyok.” A mamám annyit mondott: „Nem haragszom rád, ha nem lett volna háború, akkor nem lett volna baj.” Itt aludtak aznap este, nem mentek vissza a hotelbe. Következő látogatása alkalmával a férjével jött és a kislányával. Akkor itt voltak majdnem két hétig. Anyukám mondta, hogy menjek el Kiskunlacházára, vegyek neki egy láncot, hogy tudja, hogy Ő innen van. Hogy legyen tőlünk egy emléke.

1984-ben halt meg az apukám. A lánya mindig édesanyja nélkül jött Magyarországra. Az elválás után már soha többet nem találkozott régi szerelmével. Ő nem ment férjhez, kint Németországban halt meg. Mi is voltunk kint Romániában háromszor. Azóta minden évben jönnek egyszer-kétszer ide. A húgom most Németországban él. Most halt meg a férjem 4 hónapja, akkor nem is foglalkoztam semmivel, volt elég gondom, de az egyik unokám kitelefonált, és eljöttek a temetésre is. Egyszer, mikor az 50. házassági évfordulónkat ünnepeltük, akkor is meghívták őket az unokáim.

A férjével együtt, úgy képzeld el, hogy 3 nappal előtte már itt voltak, hogy eljöjjenek. Nem is tudtam róla, itt bujkáltak a faluban, hogy meglepetés legyen a látogatásuk. A féltestvéremnek 4 gyermeke van, még most is nagyon szeretnek hazajönni Magyarországra. Érdekes, a nagymama gyönyörűen beszélt magyarul, de ő nem. Mi németül szoktunk beszélgetni. Szomorú évek voltak ezek, mikor a papámat elvitték, de hát mit lehetett csinálni? Az élet nem állt meg. Reménykedtünk, hogy hazatér majd hozzánk, és újra együtt lehetünk. Mást sajnos nem tehattünk.

Kreisz Mária esküvője. Kreisz György a kép jobb szélén látható.

Képek Kreisz György albumából.

Lindwurm Jakob (1911-1982)

Mayer Mihályné sz. Lindwurm Borbála családjával együtt Nagyvarásnyban él. Most töltötte be a 80. életévét. Ennek ellenére úgy emlékszik vissza a régmúlt eseményeire, mintha csak tegnap történtek volna. Képek kerülnek elő a dobozból, gyönyörű, boldog családok, szép fiatalok vesznek minket „körül”. Boris néni kisgyermek volt még, mikor édesapjának munkaszolgálatra kellett jelentkeznie.³⁵³

9 éves voltam, amikor bejöttek az oroszok, és mondták, hogy 15 napi munkára csomagoljon édesapám, el kell mennie. Élelmet és ruhát vigyen magával. Az oroszok akkorra kifosztották már a falut, nagyon sok élelem, hús már nem volt. Kiskunlacházán volt a gyülekező. Akadt olyan, aki már ott megszökött. Lang Gáspár bácsi és a Schwarzenberger Tóni bácsi és Weinhardt Gáspár. A többiek nem mertek megszökni, mert féltették a családot. Ha ők eljönnek, nehogy bántsák az itthoniakat. Édesapám sajnos nem sokat mesélt nekünk. A listát kézzel összeírták, hogy kiket vigyenek el. Egy falubeli férfi jött hozzánk, ő szólt édesapámnak. Azért vitték el a svábokat, mert kellett a házuk, és mert azt mondták, bűnösök voltak. Miért lettek volna bűnösök? Nem csináltak semmit. Vagonokban vitték őket, még ők sem tudták, hova mennek. Azt mesélte, hogy kint krumplihéjból és csalánból főztek levest. A vége felé már jobb volt a koszt, mert ha nem is sokat, de fizettek nekik a munkájukért, így tudták pótolni a betevőre valót. A nagybátyám Gergő Ferenc³⁵⁴, ő is volt kint. Gerstenbrein Ferencnek hívták, csak magyarosította a nevét. Taksonyról jóval több embert szedtek össze, mint Varsányból. Innen csak 26-an mentek. Édesapám unokatestvérei közül Lindwurm Ferenc és Lindwurm József is kint voltak.³⁵⁵ Ott kint haltak meg, apám vitte őket talicskán a sírba. Majdnem egyszerre haltak éhen. Bányában dolgoztak, ütötték-verték őket. Édesapám is a bányába lett beosztva, meg is viselte őt ez a munka.

353 Készült: 2016. 10. 24-én Dunavarsányban. Az interjút készítette: Gárdonyi Adrienn.

354 Gergő Ferenc (1920-1998), Lindwurm Jakob sógora, Gerstenbrein Ilona Magdolna testvére.

355 Ők testvérek voltak, kint haltak meg fiatalon.

Lányt csak egyet vittek el Nagyvarsányból, Wágner Terézt. Vékonyka lány volt, körülbelül 19 éves volt, úgy tudom, konyhán dolgozott kint. Mi akkoriban nem ebben a házba laktunk, ez újonnan lett építve. Oroszok voltak és tehenek a régi házban. Nagymamámnál laktunk, mikor Kisvarsányból eljöttünk. Ott volt a front, ott nem maradhattunk. Nem tudtak még Pestre bemenni az oroszok, így Kisvarsányban állomásoztak, akkor szinte az egész falu áttelepült Nagyvarsányba. Anyám velünk itt lakott, és a földeken dolgozott. Itthon mindent meg kellett csinálni, rá voltunk már mi gyerekek is kényszerítve arra, hogy dolgozzunk. Sokat olvastam, láttam a tv-ben, hogy az oroszok sok mindenkit összeszedtek csak úgy, és elvitték őket. Borzalmas világ volt. Édesapám vonattal jött haza Kisvarsányba. Illinger Jánossal³⁵⁶ együtt érkeztek. Úgy akartak jönni, hogy ne lássák őket este, de hát már tudtuk, a taksonyiak is üzentek, hogy jönnek haza a robotosok. Kimentek kocsival értük. Meg voltak lepődve, de nagyon boldogok voltak, hogy várják őket az állomáson. 2,5 évet voltak kint. Januárban vitték el, és nyár közepén tért haza. Nagyon beteg volt, mikor megérkezett, én végeztem a férfimunkát, mert annyira gyenge volt. Mikor hazajött, nem győzött enni. Borzasztó sovány volt. Nem volt olyan nagy lábosunk, ami elég lett volna neki. Nem volt szabad beszélnie ezekről a szörnyűségekről, meg volt tiltva, de különben sem volt nagybeszédű. Apukám 71 éves volt, mikor meghalt. A Málénkij robotról nem hozott magával semmit, mit is hozhatott volna? Örült, hogy még az életben hazatérhetett. Nagyon megviselte őt ez a 2,5 év. Élete végéig hordozta ennek az időszaknak a terheit.

A Lindwurm család: Lindwurm Jakab (1911-1982), id.Lindwurm Jakab(1886-1947), Száger Mária(1893-1966), Lindwurm Lénárd(1922-1997)

Gerstenbrein Ilona Magdolna (1914-1976), Lindwurm Borbála (1936-), Lindwurm Teréz (1939-), Lindwurm Jakab (1911-1982)

³⁵⁶ Illinger János (1902-1988) Kisvarsány, 1947-ben érkezett haza az első transzporttal.

A Lindwurm család.

Lindwurm Jakab és felesége, Gerstenbrein Ilona Magdolna.

Lindwurm Jakabné sz. Száger Mária, Lindwurm Jakab, 1910-es évek.

A fogságban meghalt Lindwurm Ferenc és József családja.

Müller Ferenc és testvére, Müller Antal
(1916-1999) (1923-1988)

Azzal kezdjük a közel öt esztendőös szenvedésre való visszaemlékezést, amit a nagyvarsányi Müller Feri bácsi mondott beszélgetés közben: „Benem nincs harag senki iránt, én megbékéltem már a múlttal, nem neheztelek senkire. Pedig sok mindenem átmentem, sok rosszat megéltem.”³⁵⁷ 1945. január 5-én kezdődött. Tizennyolc nagyvarsányi és hét³⁵⁸ kisvarsányi sváb készülődött a Málénkij robotra. Azt mondták nekik, hogy két hét munkáról van szó csupán, úgy készülődjenek. Vigyenek magukkal két hétre való élelmet meg egy kis meleg holmit. Nemsokára haza jönnek. Ki gondolta volna, hogy a nemsokára azt jelenti, hogy öt esztendő.

Családos emberek, fiatalok alkották a csapatot. A kisvarsányi Glázer Péter alig múlt el tizennyolc éves, a nagyvarsányi Wágner Teréz sem volt több. De azért elvitték őket. Először a lacházi gyűjtőbe kerültek, itt szállásolták őket el különböző épületekbe. Némelyik még félig sem volt kész, ki-be járt benne a januári hideg szél. Szalmán aludtak összebújva. Látogatókat is fogadhattak, feleségeket, szülőket. Megmondták nekik, hogy szökni ne merészeljenek, mert akkor a családjukat is elviszik. Néhány nap múlva a ceglédberceli nagy gyűjtőtáborba vitték őket, majd bevagonírozták a foglyokat. Akkor már sejtették, hogy nem is olyan málénkij lesz az a robot. A vonat meg sem állt Stalinoig,³⁵⁹ ahogy Feri bácsi mondja, az Amerikanszki táborig. Arra a kérdésre, hogy a lágerben mit ettek, elmondta, hogy útjuk során, az állomásokon odaát mindenütt emberek ácsorogtak, és ennivalót kunyeráltak. Tőlük, a foglyoktól. Az ablakon kidobált kenyérhaját úgy kapkodták,

357 Készült: 1999-ben Dunavarsányban. Az interjút készítette: Faragó Károly.

358 Nem hét, hanem nyolc fő.

359 Stutz Ádám máshogy emlékszik vissza

hogy sajnálni való volt nézni őket. Gondolhatjuk tehát, hogy milyen étkezés jutott nekik később a lágerekben. Amikor még a civileknek sem volt mit enniük. Schwarzenberger Antal és Simi Lajos közben még Ceglédbercelen megszökött. Schwarzenbergert elkapták, Simivel nem tudni, hogy mi történt. Stalino környékén nagyon sok szénbánya volt, legtöbbször oda kerültek dolgozni. Feri bácsinak és az öccsének szerencséje volt, mert mindketten asztalosok voltak. Így műhelybe kerültek. „Ha én nem vagyok, az öcsém biztos, hogy nem kerül haza.” - meséli Müller Feri bácsi. „Negyven fokos láza volt, én ápolitam a táborban. De a láza nem akart lemenni. Az orosz tábori orvos megmondta kerekén, hogy ha nem csinálom meg azt, amit rendelt tőlem, az öcsémtől elbúcsúzhatok. Csináltam is neki olyan kis hokedlit, hogy csak na. Meg is gyógyította a testvéremet. Csalni, lopni, hazudni kellett, azt már akkor ott megtanultam. Különben az ember elpusztulhatott. Még anyagot is sikerült szerezni a fusizáshoz.” Majd így folytatta: „A többiek a bányában dolgoztak, még hozzánk képest is jóval embertelenebb körülmények között. Legyengülve a semmilyen kosztól, távol az otthontól, testileg-lelkileg meggyötörve. Nem csoda, hogy kilencen nem éltek túl.³⁶⁰ Hárman elhatároztuk, hogy itt hagyjuk ezt a vidéket, szerencsét próbálunk. Engem várt otthon a családom, éppen útban volt a gyermekem. Nem bírtuk már tovább. 1945. július 25-én, a taksonyi búcsú napján, este elindultunk. A Kaltenecker Matyi, az öcsém és én. Szóval meglógtunk. Az embert ilyenkor nem érdekli semmi, hogy később mi lesz. Menni kell és kész. Lógásunkhoz az is közrejátszott, hogy még az a kevéske élelempótlásunk is veszélybe került, amit sikerült megszerezni. Ugyanis a bánya mellett lévő darálóba hordták a civilek a kukoricát, árpát és mindenféle gabonát darálni. Itt sikerült mindig egy kis pótlást szerezni. Híre ment, hogy ezt a darálót hamarosan bezárják. Nem várhattunk tovább tehát. Úgy gondoltuk, hogy ha ott maradunk, elpusztulunk. Ha szökünk, talán sikerül életben maradnunk. Előttünk is szöktek már. A Gayerhosz Gyuri³⁶¹ bácsi is például, de őt elkapták. Úgy elverték, hogy majd belepusztult. Mégis meglógtunk. Hat napig szabad emberek voltunk. Az esthajnalcsillag vezetett bennünket. Azaz éjszaka mentünk, elkerülve a lakott területeket. Bozótosan, mindenféle terepen mentünk keresztül. Sajnos lesántultam, így kénytelenek voltunk egy falun keresztül menni. Persze, hogy észrevettek bennünket. Egy őr fogott meg bennünket, aki a trágyadombot vigyázta. Mert még azt is ellopták. Egy darabig egy kolhoz óljaiban kaptunk szállást és némi ennivalót, majd innen elvittek bennünket egy másik lágerbe. Oda, ahol az erdélyiek, temesváriak és nagyszebeniek voltak. Természetesen a szökés miatt alaposan helybenhagytak bennünket. Ott is műhelybe kerülünk szerencsére. Ezek a szebeniek igen rátarti emberek voltak. Alig álltak velünk szóba.

360 12-en nem éltek túl. Ebből 9 nagyvarsányi, 3 kisvarsányi volt.

361 Gayerhosz György (1911-1987)

Egy év után kezdtek csak velünk beszélni. Meglepődtek, amikor svábul szoltam hozzájuk. „Te tudsz svábul?”- kérdezték. Hát persze, megtanultam itt töletek-feleltem nekik. Itt a lágerben mondta nekem az egyik őr a legnagyobbat, amit érdemes leírni, megjegyezni. Ez az őr valamikor német hadifogságban volt. Láta, amit látnia kellett. Így szolt egyszer hozzám: „Nem titeket kellett volna felszabadítani, hanem minket. Ti szabad emberek voltatok, boldogok. Hozzánk képest mindenképpen. És jó módban éltetek.” Az asztalosműhelyben mindenféle munkát végeztünk, amit kellett. Ajtókat, ablakokat meg mindenfélét csináltunk, ami egy építkezésnél szükséges volt. Reggel jött értünk az őr, és fegyveresen elkísért bennünket a műhelybe.” Arra a kérdésre, hogy volt-e munkaszünet vagy vasárnap járhattak-e templomba a hívó foglyok, Feri bácsi így felelt: „Nagyon érdekes, amit mondok. Az idősebb oroszok nagyon vallásosak voltak. A pópájuk is biztatott bennünket, hogy hamarosan hazamegyünk. Ez tartotta a lelket bennünk. A fiatalok már másként viselkedtek. Hiszen más nevelést is kaptak. Az óvodában vagy az iskolában, ha egy gyermek kapott egy darab kenyeret, megkérdezték tőle: ki adta? A felelet mindig az volt, hogy a Sztálin atya. Úgy tisztelték, mint egy Istent. A kenyérről jut eszembe, hogy volt, aki a kenyeret elcserélte cigarettára. Mahorkából készült cigarettát adtak. Ezeknek a csereberélőknek a legtöbbje haza sem jött. A cigarettáért az életüket adták oda. Az a kevéske kenyér az életet jelentette. Az egészségesek 500 grammot kaptak naponta, a betegek kevesebbet, hiszen ők nem tudnak dolgozni. Nagyon sokan ottmaradtak. Volt olyan nap, hogy heten is meghaltak a lágerben. Semmiféle gyógyszer nem volt. Aki egyszer belázasodott, annak vége volt. Nekem és az öcsémnek szerencsénk volt, mert műhelyben dolgozhattunk. Így több mindent sikerült szereznünk. Még a piacon is sikerült olykor vásárolnunk. Három alapvető törvényt meg kellett tanuljak, ha azt akartam, hogy életben maradjak. Csalni, lopni és hazudni. Ez volt a megmaradás törvénye. A fusizáshoz is sikerült mindig anyagot szerezni. Még egy kis pénzt is kaptam érte. Csináltam széket, sublótot meg mindenféle más berendezést. A kapott kevéske pénzért a piacon rögtön kenyeret vásároltunk. Soha nem felejttem el azt az orosz gyereket, aki sírva adta el nekem a piacon a kenyerét. Neki a pénz kellett, nekünk a kenyér. Volt egy németül jól beszélő nacsalnik, aki biztatott, hogy csak maradjak nála, mert ő elintézi nekem, hogy minél előbb hazakerüljek. Nem hittem neki. Tudtam, hogy azért mondja, hogy maradjak, mert rengeteget fusiztam neki. Ingyen. Nem hiszek én neked – gondoltam magamban.” Feri bácsi arra a kérdésre, hogy fiatalemberként jutott-e eszükbe a nő, a testi kíváncsalmak, így válaszolt: „Fiatalok voltunk, igaz. Voltak velünk erdélyi szász lányok is, és a közelben oroszok is. Én például orosz fiatal lányokat tanítottam az asztalos szakmára. Még szerszámot, gyalut, vésőt is eszkábáltam nekik. Szépek az orosz nők harmincéves korukig. Elöl hatalmas domborulatokkal.

De utána leeresztenek. Egyébként olyan gyengék, meggyötörtek voltunk, hogy örültünk, hogy vagyunk. Barátkozni is csak úgy barátkoztunk, hogy mindenféle társasjátékot játszottunk velük. Voltak azért olyan nők is, akik hozták magukkal az ottani szerzeményüket. Azaz a gyereket. Ilyen is előfordult. Vasárnaponként, aki jól viselkedett, azt kiengedték a közeli faluba, templomba. Nemigen tartottak tőle, hogy meglógunk, mert tudtukra adták, hogy utána mi következik. Erről már meséltem. Az öcsémet és engem is alaposan helybenhagytak, mikor meglógtunk. Egy szerencsétlen német katonát félholtra vertek. Nem sokat számított az ember élete. Mivel már egyszer megléptünk, más helyre kerültünk, mint a többi varsányi. Róluk nem tudtunk semmit. Csak idehaza értesültünk róla, hogy kilenc nagyvarsányi nem tért vissza. Ott haltak meg Sztalino környékén. A két kisvarsányival együtt.³⁶² Ők mind nagyon nehéz helyzetben voltak, mert bányában dolgoztak. Levelet olykor engedtek írni, de idehaza soha nem kaptak meg semmit. Azt sem tudták idehaza, hogy merre vagyunk, élünk-e. Itthoni „jótevőink” hangoztatták, hogy nem is térünk haza.”

Ünnepnapokon mit csináltak?

„Az oroszok főként november 7-én ittak, mint a gödény. Ilyenkor szinte kötelező volt lerészegedni. Nők, férfiak, mindenki részeg volt. Máskor nem is nagyon jutottak szeszhez. Én inkább tejet vettem a parasztoktól, ha volt egy kis pénzem. Az pedig a rengeteg munkáért volt. Hét végén rendszeren fizettem. Csoda volt, ahogy a tehenet tartották. A konyhán keresztül bevezették a belső szobába, mert ott tartották. De nem azért, mert csak egy ajtóra tellett nekik, hanem azért, mert így nem tudták tőlük ellopni. Egyszer karácsony táján nagy ramazúri volt a kolhozban, mert eltűnt egy tehén. Véletlenül éppen abban az időben kaptam a sok ingyen munkámért ajándékba vagy 4 kiló marhahúst. Sütöttünk, főztünk belőle mindenféle finomat. Még pörköltet is. Ezen a karácsonyon jól éltünk... 1947. nyarán egyszer csak összeszedtek bennünket,³⁶³ és elvittek mindnyájunkat a sztalinoi táborba. Bevagoníroztak bennünket, és irány haza. Még akkor sem akartuk hinni, hogy ez igaz. Debrecenben fogadtak bennünket. Alul-felül leszórtelenítettek, majd fertőtlenítettek mindnyájunkat. Kaptunk másik ruhát, listáztak bennünket, és néhány nap után kijelölték, hogy melyik vonattal mehetünk Pest felé. Azonnal írtam haza. A nagyvarsányiak naponta jöttek elébünk a haraszi HÉV-állomásra. Mi néhányan nem bírtuk kivárni a kijelölt vonat indulását, s felszálltunk egy korábban induló vonatra. Amikor az utasok megtudták, hogy kik vagyunk, elhalmazták bennünket szeretetükkel. Vettek nekünk a vasúti restiben mindenfélét. Rántott húst, kenyeret, itókát meg mindent. Amikor a kalauz balhézni kezdett, mert a jegyünk nem arra a vonatra szólt, megígérték neki, hogy kidobják, ha nem hagyja abba.

362 Nem két, hanem három kisvarsányival együtt.

363 Nem mindenkit szedtek össze, csak az első ún. „betegtranszport” jöhetett haza.

Harmincegy hónapi távollét, sok szenvedés és megpróbáltatás után, 1947. július 26-án érkeztem haza. Idehaza várt a családom, szüleim, ifjú feleségem és a két és fél éves kisfiam, akit akkor láttam először. Számomra véget ért egy hosszú szenvedés. De én, miként azt már többször is mondtam, a szakmámnak köszönhetően úsztam meg. Akik a bányában dolgoztak, rettenetesen nehéz éveket éltek át. Sajnos kilencen Nagyvarsányból és ketten Kisvarsányból nem is tértek többé haza.³⁶⁴ Ott nyugszanak valahol messze Oroszországban. Köztük két tizenéves. A nagyvarsányi Wágner Teréz és a kisvarsányi Glázer Péter.

„Bennem már régen elcsendesedett a sok keserű emlék, nem is neheztelek senkire, miként azt már beszélgetésünk elején is mondtam. Pedig vannak nevek...”

Müller Ferenc.

Müller Antal feleségével Müller Antalné sz. Lang Katalinnal és nevelt lányával, Kreisz Annával.

365

364 Hárman nem térhettek haza Kisvarsányból.

365 Lang Katalin, Kreisz Lénárd első felesége, Kreisz Anna a közös gyermekük.

Pittnauer Katalin és testvére, Pittnauer Mátyás
(1921-2015) (1924-1985)

Pittnauer Mátyás testvérével, Pittnauer Katalinnal élte meg a kényszer-munkatábor szörnyűségeit. Szívhez szóló levelét onnan küldte haza barátjának. Kőhegyi István megkapta Mátyás üzenetét, amely halála után pár évvel ezelőtt rejtélyes úton visszakerült a Pittnauer családhoz. Egy dunavarsányi lakos leszólította őket az utcán és a kezükbe nyomta ezt a megható levelet. „Pittnauer család? Szerintem ez az Önöké”. - Ezzel magyarázat nélkül tovább is ment. Több évtizeddel 1949 után, Mátyás üzenete végre hazatért.³⁶⁶

„Kedves Pista!

Már azt hittem, hogy barátaim elfelejtettek, mert eddig egyiktől sem kaptam levelet. Te vagy az egyedüli, aki még gondol rám. Nagyon örülök, hogy te, akit még mindig legjobb barátomnak ismertelek, nem feledkeztél meg rólam. Bízom a jó Istenben, hogy egyszer már majd csak ránk tekint és hazasegít. Örökké nem tarthat ez a rabszolgaság. Ha a jó Isten úgy akarja, és egyszer hazakerülünk, otthon majd mindent elmondok itteni sorsunkról. Ötödik éve itt dolgozunk szénbányában. Nem kell neked magyarázni, milyen munka ez. Nehéz, verejtékes munkával kell itt megkeresnünk a mindennapi kenyeret. Egyeseknek kedvez a szerencse, de a valóság az, mint költőnk írta versében: „Oh,, ha tudná...” Szüleimnek én mindig azt írom, hogy jól megy dolgom. A hit és remény él szívünkben, és bízunk benne, hogy még talán mi is lehetünk boldogok egyszer. Otthon lenni a drága családi körben, még egyszer meglátni falunkat, ahol annyi szép napot éltünk át gyermekkorunkban. Kedves Pista, újdonságot nem tudok. Egészségesek vagyunk mind a ketten. A Winkler András³⁶⁷ egy kis szerencsétlenség érte, körfűrész elvágta két ujját a jobb kezén. Az Illinger Maris³⁶⁸ is jól van, egy közeli lágérben. A napokban bemutatták

366 A levelet Pittnauer Venceltől és feleségétől Pittnauerné Nagy Edinától kaptuk.

367 Winkler András Illinger Mária sógora

368 Illinger Mária Illinger János lánya, Winkler András sógornője.

a „Demokratikus Magyarország” című filmet. Könny csordult ki a szememből, mikor az ismerős pesti tájakat láttam. Nagyon szép volt a film. Nehéz munkám mellett a sport is folyik a lágerekben. Négy közeli lágerral bajnoki mérkőzéseket játszottunk egy kupáért. Lägerünk I. csapatában én vagyok a kapus. Jancsink küldött egy futballképet, ha sikerült a képiünk, nemsokára én is küldök egyet.³⁶⁹ Pistám, írd meg, hol dolgozol, hogy állsz a szerelemmel. Szabó Karcsit üdvözlöm, ő is írhatna már egy pár sort. A boldog viszontlátásig szeretettel üdvözöllek, tisztelem kedves szüleidet.

Isten veled,
Matyi”

1949. IX. 5.

1949. IX. 5.

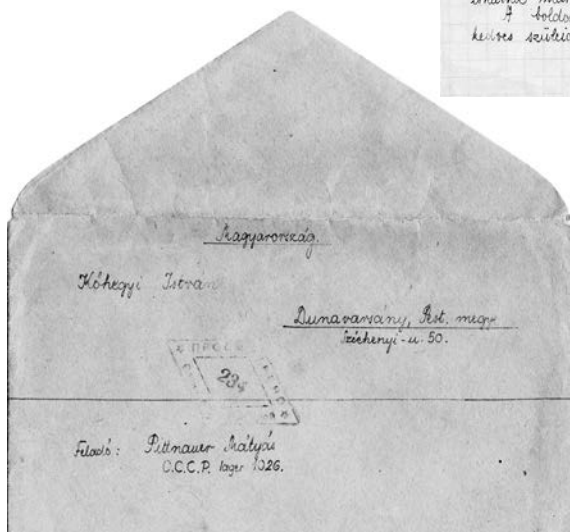
Kedves István!

Már azt hittem, hogy barátaink elfelejtették, mert eddig egyiketől sem kaptam levelet. Én vagy az egyedüli aki meg gondol rám. Nagyon örülök, hogy K. akit még mindig legjobban szerettem, imádkozok neveléseddel meg ottam.

Alkalmam van, hogy István, hogy egyszer már majd csak megkérdezzék és hazajöjjetek. Örökre nem tarthatok ez a szabadságom. Ha a jó István úgy akarja, és egyszer hazajöjünk, ott is majd mindent elmondok Isteni jószándék. Ott is, és itt dolgozunk szentbányán. Nem kell neked magyarországi milyen munka ez. Nehéz munkával kell itt megküzdenünk a mindennapi kenyért. Egyeseknek kell nek a kenyér, de a valóság az, mint költőnk írta verseiben: „Oh haláludna... Kétszínűek en mindíg azt loom, hogy jól meg dolgozom, a hit és nemesség el szívünkben, és szívünk benne, hogy meg talán mi is lehetünk boldogok egyszer. Ott is, és a drága családok körében, magyarság magyarság felunkat ahol annyit szép napot élünk át gyönyörű körülményben. Kedves István, szívesen nem tudok. Egyszerűen csak, mind a képművészet. Munkám mellett egy kis képművészet is, köztudomás szerint két szíjat a jól kézem. Az István, Karcsi is jól van, egy közeli lágerekben. A napokban átvitték a „Demokratikus Magyarország” című filmet. Könny csordult ki a szememből, mikor az ismerős pesti tájakat láttam. Nagyon szép volt a film. Nehéz munkám mellett a sport is folyik lágerekben. Négy közeli lágerral bajnoki mérkőzéseket játszottunk egy kupáért. Lägerünk I. csapatában én vagyok a kapus. Jancsink küldött egy futballképet, ha sikerült a képiünk, nemsokára én is küldök egyet. Pistám, írd meg, hol dolgozol, hogy állsz a szerelemmel. Szabó Karcsit üdvözlöm, ő is írhatna már egy pár sort.

A boldog viszontlátásig szeretettel üdvözöllek, tisztelem kedves szüleidet.

István veled.
Matyi

369 Stutz Ádám is játszott a csapatban.

Stark József (1910-1988)

Utam Kronome Andrásék házához vezet. Nagyon kedves pár fogad az otthonában. Leülünk az asztalhoz és mesélnek. Kronome Andrásné Pamuk Mária édesapja, Pamuk Mihály, akit Taksonyból hurcoltak el és nagypapája, Stark József jártak meg a Málénkij robot poklát. A család így mesél erről az időszokról.³⁷⁰

A mamám³⁷¹ korán megözvegyült, és a Józsi bácsi felesége is hamar meghalt. Egyedül maradtak mind a ketten. Együtt dolgoztak ők akkor a szövőgyárban, ott ismerték meg egymást. A papa is ott dolgozott nyugdíjazásáig. Így, ha mondhatjuk, Stark Józsi bácsi nekem a mostohapapám. Anyukám (Pamuk Mihályné sz. Mísek Éva) akkor már megvolt. Azt mesélte mindig, hogy soha nem tudta kimondani azt, hogy papa, csak miután Józsi bácsi hazajött a kényszermunkáról. Papa mesélte, hogy jött valaki, és összeszedte őket, hogy menniük kell. Ebből a faluból sokan nem vallották magukat svábnak, ezért csak ennyi embert vittek el. A másik segítőtjük pedig a Bíró tanító úr volt. Ő mondta, hogy nem vihetnek több embert innen. A kinti dolgokról sajnos nem mesélt sokat, nem szeretett erről beszélni. Azokat az eseteket emlegette, mikor megszökött, vagy mikor moslékot kellett ennie, hogy ne haljon éhen. Kimentek a földre, és kiszedték a hagymát, azt ették. Mindig azt, amit tudtak, amit találtak. Kenyér az nem volt sok. Amit kaptak, az se volt kenyérnek nevezhető. Annyit mesélt még, hogy tetűt kaptak, nem tudtak aludni tőle. Jenővel, a barátjával feküdtek egymás mellett, őt a bolha ette, mert az szerette, Jenőt meg a tetű. Egyiket ez piszkálta, a másikat az. A szél meg csak fűtyült a barakk falának repedései között. Nagyon hideg volt a lágerben. Az első időben bányában dolgoztak, a vége felé kikerültek egy házhoz, ott már jobb dolguk volt. A kertet kellett gondozni egy családnál. Akkor már nem volt olyan szigorú ellenőrzés, kiengedték őket dolgozni, este kellett csak lejelentkezniük. Levelet nem küldtek haza soha. Nem tudtak róluk semmit.

370 Készült: 2016. 10. 20-án Dunavarsányban. Az interjút készítette: Gárdonyi Adrienn.

371 Stark Józsefné sz. Illinger Anna

Aki beteg volt, nem tudott dolgozni, azt hamar bedobták a gödörbe. Annak, aki beteg volt, a többi segítette a munkáját. Muszáj volt, hogy életben maradjanak. A halottakat csak úgy dobálták. Télen nem temették el őket, mert fagyos volt a föld. Ha meghalt valaki, már vették is le a ruhát róla, mert kellett nekik is, hogy ne fagyjanak meg. Volt egy makádi bácsi, akit már bedobták a tömegsírba, mert olyan gyenge volt. Ott könyörgött, hogy ne temessék el, mert neki van otthon két családja. Így végül megsajnálták és megmenekült. Papa nem volt soha beteg. Nagyon szívós kis ember volt. Egy igazi parasztbácsi. Már az elején megszökött egyszer Stark Flóris bácsival, de elkapták őket, és jól elverték, hogy majdnem belehaltak. Ennek ellenére másodszor is megszökött, akkor is elkapták, de már nem bántották. Az volt a legrosszabb, hogy éheztek. Mesélte, hogy mikor mentek kifelé, akkor megállt a vagon több helyen. Ott a lakosságtól kaptak néha ennivalót, pedig nekik sem volt sok. Kint sem volt jobb a helyzet, mindig éhesek voltak.

A legjobb dolog, amire visszaemlékezett, az volt, mikor pénzt kaptak már a munkájukért, és kimehettek a lágerből. Vehettek maguknak ennivalót, akár sört is. Jobb volt az élet már akkor.

Az ember elmondja az unokáknak, hogy a nagypapa volt kint Málenkij roboton, sokat szenvedett a fogságban, aztán majd ők egyre kevesebbet adnak tovább, és az idő múlásával ez szépen feledésbe merül. Lehet, sokan el sem hiszik, hogy ez megtörtént. Hidd el nekem, nem hiszik el!

Winkler András

Winkler András, Illinger Mária sógora.

Mária férje, Winkler István amerikai hadifogságban volt, így csak Máriát és Andrást vitték el Málenskij robotra. Pittnauer Mátyás említi őt levelében. Egy lágerben voltak és András egy baleset következtében elvágta a jobb kezét. Róla ennél több információnk sajnos nincs.

Akik már nem tudtak mesélni....

Dunavarsányból összesen 25 embert vittek el.

Ebből 12-en már nem tértek haza, ma is ott alusszák örök álmukat valahol, távol a szülőföldjüktől, a nagy Oroszországban.

Emléküket mi őrizzük.

Glázer Péter (1926-1945)

A kint fiatalon meghalt Glázer Péterről sajnos családjának sincs sok információja.

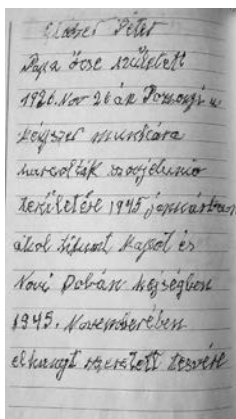
Ladányi Gyuláné sz. Glázer Máriával beszélgettem nagybátyja történetéről. Péter halálhírét Illinger Mária hozta magával 1949-ben. A családot mélyen megrázta az ifjú Péter elvesztése.

Emlékét egy napló már megsárgult lapja őrzi.³⁷²

„ Glázer Péter

Papa öccse. Született 1926. november 26-án, a Pozsonyi utcában.

Kényszermunkára hurcolták a Szovjetunió területére, ahol 1945 januárjában, ahol tifuszt kapott és Novi Dombas helységben 1945. novemberében elhunyt szeretett testvére.”

³⁷² Készült: 2016.11.30-án Dunavarsányban. Az interjút készítette: Gárdonyi Adrienn.

Kreiszi Lénárd
(1923-1945)

Utam során ismét Miskolc Andrásné sz. Kreiszi Éva vezet. Megmutatja azokat a házakat, ahová még feltétlenül be kell térnem, majd átkísér a szomszédos házhoz, ahol unokatestvére, Pillmayer Jakabné sz. Kreiszi Anna lakik. Becsöngetünk, kijön egy kedves hölgy, és bekísér bennünket otthonába. Elmesélem, miért is vagyok nála, miért jöttem. Ő nem szól semmit, csak könnyes szemmel megfogja a kezemet, és bekísér a szobába. A falon egy fiatal férfi képe lóg bekeretezve.³⁷³

- Az édesapám volt - mondja -, akit soha nem ismerhettem meg. Elvették tőlünk. Ott halt éhen, kint Oroszországban.

**Nusi néni 1943. augusztus 15-én született, testvére 1937-ben.
Kisgyermek volt, mikor a háború kitört.**

1944 novemberében bejöttek az oroszok, és elfoglalták a házunkat. A nagymama házában laktunk, és odajött 8-10 katona. Itthon, a rendszeres légiriadók miatt nagyon sokat voltunk a pincében. Ott aludtunk a krumpoliszák tetején. Egy történetet gyakran emlegetett édesanyám: Én még kicsi voltam akkor, 15 hónapos. A cumit csak úgy vettem be a számba, ha előbb cukorba mártották. Anyukám megmentett egy kis cukrot a párnám alatt. Oda mártotta be mindig a cumit. Ezt egyszer látta egy katona, lefutott és elvitte azt a kis zacskó cukrot is. Akkor mindenünket elhasználták, megették. Édesanyám³⁷⁴ felkapott engem, és utánaszaladt, hogy adja vissza, amit elvett. Az orosz katona kiabálni kezdett velem, majd falhoz állította, és fegyvert szegezett rá, hiába volt nála egy csecsemő. Pont ekkor jött be a kapun egy orosz tiszt, és kérdőre vonta a katonát, hogy mit csinál.

³⁷³ Készült: 2016.10. 24-én Dunavarsányban. Az interjút készítette: Gárdonyi Adrienn.

³⁷⁴ Kreiszi Lénárdné sz. Lang Katalin 1921. december 8-án született

Megmenekültünk és a cukrot is visszakaptuk. Ha az orosz tiszt nem jön, lelőtt volna bennünket egy kis cukorért. A bátyám³⁷⁵ tüdőgyulladást kapott a pincében, és mire a nagypapa felrakta a lovas kocsira, hogy orvoshoz vigye, már késő volt. De hol is lett volna akkor itt orvos? Kreisz Lénárdnak hívták, mint édesapámat. Édesanyám írt egy levelet édesapámnak, aki akkor katona volt, hogy meghalt a fiuk. Ő hazaszökött erre a hírre. Egy szomszéd észrevette, és már jelentette is. Akkor így mentek a dolgok. Ezután vitték el Málenkij robotra. Elkezdték összeszedni a munkaszolgálatra köteles férfiakat. Apu testvérei is mentek, Kreisz Gyuri bácsi, Erdős Pista bácsi, hiszen ő is Kreisz volt, csak magyarosította a nevét. Édesanyám mesélte, hogy egy vagonba tették őket. Végig, egész úton csak álltak, le se tudtak ülni. Ott pincébe zárták, ételt nem adtak neki, és éhen halt. A testvére, Kreisz Gyuri bácsi³⁷⁶ találta meg, és ő hozta fel a pincéből. Azt mesélte, hogy maltert kapart le a falról, azzal volt tele a szája, amikor megtalálták holtan. Amikor a többiek hazajöttek 1949-ben, csak akkor tudtuk meg, hogy meghalt az édesapám. Kreisz Gyuri bácsi mondta el nekünk. Anyukám nagyon rosszul viselte, nagyon sokat sírt, és mindennap imádkozott édesapámért. Arra emlékszem, hogy volt egy Szűz Mária-szobor a szobánkban. Éjjel gyakran arra ébredtem, hogy édesanyám nincs mellettem, ott térdel a szobor előtt, és imádkozik. 6 éves voltam, félttem attól a nagy szobortól. Mindig kértem őt, hogy ne imádkozzon annyit, inkább bújjon vissza mellém, de ő csak sírt. 1950-ben az anyukám újraházasodott. A szintén Málenkij roboton járt Müller Antalhoz³⁷⁷ ment feleségül, ő lett az új apukám. De persze egy gyermeknek ez nem olyan, mintha a saját édesapja nevelné. Ez mindig is bántott. Dunaharasztiin vettek egy házat, az esküvőjük is ott volt. 1951-ben született az egyetlen mostohatestvérem.³⁷⁸ Dunaharasztiin jártam iskolába, 4. osztályos koromban pedig visszaköltöztünk Nagyvarsányba. Tóni bácsi soha nem beszélt nekünk, gyerekeknek a kint töltött évekről. Édesanyám házassága sajnos nem volt felhőtlen, féltestvéremmel sem tartjuk a kapcsolatot. Édesapámról az egyetlen emlékem ez a fénykép a falon. Ha nem lett volna a háború, nekem lenne bátyám és apám is. Tőlem ezt mind elvették. Ezért amíg élek, szomorkodni fogok.

Egy dolognak örülök, hogy édesanyám utolsó kívánságát teljesíteni tudtam, és a testvérem, Lénárd mellé temethettem. Így legalább ők együtt lehetnek.”

375 ifj. Kreisz Lénárd (1937-1945)

376 Pillmayer Jakabné sz. Kreisz Anna, Misek Andrásné sz. Kreisz Éva első unokatestvérek.

377 Müller Antal (1923-1988), Müller Ferenc testvére.

378 ifj. Müller Antal 1951. április 15-én született.

Wágner Teréz (1926-1948)

2016. október 22.

Egy szép őszi nap volt. Kellemes, meleg idő, lágyan fújt a szél, és engem csak vitt a lábam valakihez.

Mindig, ha rá gondolok, egy kedves arc van előttem, egy szép szempár, egy halvány mosoly, egy ártatlan tekintet, amit soha nem láthattam, csak elképzelni tudtam.

Milyen is lehetett volna más egy 19 éves fiatal leány?

Megálltam egy sírnál, gyertyát gyújtottam, letettem a virágomat, elmondtam egy imát, és csak arra tudtam gondolni, hogy ennek a lánynak, akinek a családja emlékül ráírta a nevét egy sírkőre, itt kéne nyugodnia. Édesanyjával, édesapjával, testvérével együtt, a nagyvarsányi temetőben.

Fiatal volt, túl fiatal ahhoz, hogy meghaljon. Még fiatalabb ahhoz, hogy valahol távol a szülőföldjétől egy jeltelen sírban nyugodjon.

Wágner Teréz 2016. október 22-én lett volna 90 éves. ³⁷⁹

Mikor elkezdtem a munkám Nagyvarsányon, utam a temetőbe vezetett, ahol azelőtt soha nem jártam. Beléptem a kapun, és az első gondolatom az volt, hogy ez az a hely, ahol Isten örökre a szívébe zárja a lelkeket. A nagyvarsányi temetőben csend van és béke. Itt az ember nyugodt szívvel mondja, hogy „Igen, Istenem, elfogadom, legyen meg a Te akaratod!” Elsétáltam a Málénkij roboton járt emberek emlékművéhez, végigolvastam a neveket, és megpillantottam az egyetlen női nevet a kint meghaltak listáján: **Wágner Teréz**. Végigfutott a hátamon a hideg és éreztem, hogy hajt a kíváncsiság. Vajon ki lehetett ő? Volt családja? Férje? Gyerekei? Majd tettem egy sétát a sírok között, és megakadt a szemem egy feliraton: „*Messze távolban elhunyt felejthetetlen leányunk emlékére, Wágner Teréz (1926-1948)*” A családi síron szerepel a neve, bár a testét valahol a nagy ukrán föld fogadta magába.

379 Az interjúanyagokat összegyűjtötte, és a kutatómunkát végezte: Gárdonyi Adrienn.

Álltam a temetőben, és hatalmas szomorúság, de még annál is nagyobb düh fogott el. Ennek nem így kéne lennie, ez így végtelenül igazságtalan. A háborút mindig a nagyhatalmak generálják, és legtöbbször az ártatlan emberek szenvednek miatta.

Elképzeltem egy szép családot.³⁸⁰ 1926-ban egy fiatal pár második gyermekét várja. Kapnak egy gyönyörű kislányt, akit utána szeretetben, tisztességben nevelnek fel. Iskoláztatják, megtanítják minden jóra. Hogyan legyen tisztességes ember egy ilyen kegyetlen világban. Majd jön egy háború, és egy ember, ráadásul egy helyi lakos összegyűjti, majd felolvassa a neveket. Azokat a neveket, akiket állítólag kötelezően csak egy kis munkára hívnak. Fiatal fiúk és leányok. A családnak el kell engednie egyetlen lánygyermekét, aki még alig múlt el 19 éves. Összecsomagolnak neki egy váltás ruhát, némi kis eseséget, majd reggel elbúcsúznak abban a hitben, hogy 15 nap múlva viszontlátják egymást, majd útnak indítják. Mikor az elhurcoltak hazatérnek, a Wágner család hiába várja gyermekét. 1949-ben megtudják, hogy szeretett lányuk meghalt. A Nagy Szovjetunió az ő életét is magának követelte. Ott, a Wágner család sírjánál éreztem azt, hogy feladatom van. Ennek a lánynak és ki tudja még hány ezer bajtársának igazságot szeretnék, igazságot kell szolgáltatnunk. El kell mesélnünk, hogy mi történt velük, hiszen ennél többet már nem tehetünk értük.

Taksonyban és Nagyvarsányban igen gyakori a Wágner név, így nem igazán tudtam merre is induljak. Munkám során nagyon sok segítséget kaptam a családok felkutatásában Lakatos Lászlóné Kronome Erzsébettől. Tehát ismét hozzá fordultam. Annyit tudott mondani, hogy Wágner Pál és felesége, Ruff Teréz a Templom utcában laktak. A ház még mindig áll, de nem lakik benne senki. Volt egy fiúk, Pál, aki 1925-ben született, de sajnos korán, már 1940-ben meghalt. A lányuk, Teréz 1926-ban, harmadik gyermekük, Mátyás pedig 1939-ben látta meg a napvilágot. A Wágner család elköltözött a faluból, így a helyiek jelenleg nem sokat tudtak már róluk. Erzsónak mégis eszébe jutott egy lehetőség. Wágner Gábor, a kisvarsányi Erkel Ferenc Alapfokú Művészetoktatási Intézmény egyik tanára, ha minden igaz, a most 77 éves Wágner Mátyás fia. Megkaptam a telefonszámot, és felvettem Gáborral a kapcsolatot, aki nagyon pozitívan fogadta kutatásomat, és megadta a szüleinek elérhetőségemet. Pár nappal később csörgött a telefonom, a Wágner család keresett. Wágner Mátyás feleségével beszéltem. Elmesélte, hogy a családot milyen mélyen megrázták a történetek, és hogy a szülők soha nem tudták feldolgozni az őket ért veszteséget. Sajnos olyan szál, ahol el tudtam volna kezdeni a kutatásom, nem maradt, mert Mátyás egy alkalommal pont nővére ügyeit szerette volna intézni, mikor minden utána maradt dokumentumot elloptak az autóból.

380 Édesapja: Wágner Pál (1900-1967), édesanyja: Ruff Teréz (1903-1994), gyermekeik: ifj. Wágner Pál (1924-1940), Wágner Teréz (1926-1948), Wágner Mátyás (1939-2016).

Ezen a ponton nagyon elkeseredtem. Ha már a család és a közvetlen hozzátartozók sem tudnak pontosabban, és ők is hosszú éveken keresztül ke-resték a hiányzó részeit a történetnek, akkor én mit fogok már találni? Szinte biztos voltam benne, hogy semmit. Feladtam. Elfogadtam, hogy Wágner Teréz története a dokumentumok hiányában egy tolvaj miatt itt véget ér. Soha nem fogom már megtudni, hogy mi történt ezzel a fiatal lánnyal. A kisfiam egyik éjjel keserves sírásával ébresztett. Tudtam, már a hangjából hallottam, hogy valami baj van. Azonnal bevittük a kórházba. Szerencsére semmi komoly következménye nem lett a betegségének, de pár napra bent tartottak bennünket. Mielőtt elindultunk, sejtettem, hogy hosszú éjszakák várnak rám az ágya mellett, így gyorsan betettem a táskámba Szebeni Ilona könyvét, amit még 1993-ben írt a Málénkij robotról hazatértek visszaemlékezései alapján.³⁸¹ Hajnal 3 órakor ültem a gyermekem ágyánál. Hallgattam, ahogy békésen szuszog és gondolkoztam. Hogyan tovább? Engedjem el Wágner Terézt? Fogadjam el, hogy nincs igazság? Hogy nincs már több szál, ami eljuttatna hozzá? Majd a kezembe vettem a könyvet. Régebben a munkám során többször is olvastam már. Rengeteg hasznos dolgot emeltem ki belőle, ám egész eddig nem jutott eszembe még egyszer átfutni, pedig végig ott volt az orrom előtt a polcon. Elkezdtem olvasni a könyvet az első interjúnál, ahol éppen kinyílt, és Sági Tamás szavait pillantottam meg először : „*Ahogy 1944. december 22-én otthonról elkerültem, öt éven át nem aludtam szalmazsákon, csak csupasz deszkán. Ezek a szörnyű körülmények, főként a rengeteg halálozás szinte kényszerített a szökés gondolatára. A halottakkal szemben is embertelenek voltak. Felejthetetlen az eset, amikor Wágner Terike meghalt. Piller Józsi bácsival csináltunk koporsót neki. Rötzer Józsi vitte ki a halottat, mi fogtuk meg Lénárral a koporsót. Jött egy tiszt, megvert bennünket érte, és a koporsót lelökte. Lénárral megkaptuk a tisztet, Lénárd a lábát fogta, én a kezét és kidobtuk. A másik tiszt felháborodott azon, amit a társa csinált, helytelenítette ezt a kegyeletsértést. Dunavarsányi kislány volt a halott, ha jól emlékszem. Aki lelökte, fiatal volt. Az idősebb visszairányított bennünket, mert amaz vágatott lóháton vissza. Drexler Jóska vitte a lovas kocsival a halottat tovább, és pár asszony is kiment. Úgy tudom, valamelyikük elbúcsúztatta, mondott egy imát fölötte.*”³⁸² Én csak ültem a kórházban, és potyogtak a könnyeim. Megtaláltam, végre megtaláltalak! Ezek a dolgok azok, amiktől mindig új erőre kapok, hogy van értelme a munkámnak. Akármennyire is kilátástalannak tűnik egy-egy dolog, mindig van tovább. Következő héten már előre tudtam, hogy ellátogatok Winkler Gáspárné sz. Stark Terézhez³⁸³ Taksonyba. Ő, azon kevesek közé tartozik, akik túléltek ezeket a borzalmakat. Beszélgettünk, elmesélte az élete történetét.

381 Szebeni Ilona: Haza... 230. o.

382 Szebeni Ilona: Haza... 230. o.

383 Winkler Gáspárné sz. Stark Teréz 1926-os születésű, mint Wágner Teréz.

Már majdnem elköszöntem tőle, mikor egy hirtelen felindultságtól vezérelve megkérdeztem, hogy nem ismeri-e véletlenül Wágner Terézt Dunavarsányból? Rézi néni pedig csak ennyit felelt:

„Hogyne ismerném, egy priccsen aludtunk egymás mellett a lágerban! Mi voltunk a legfiatalabbak, 1926-osak. Ő elkerült a varsányiaktól, egyedül volt velünk, taksonyiakkal. Nagyon kedves, jóra való leány volt.” Rézi néni úgy emlékezett, hogy este lefeküdtek aludni, és reggelre meghalt. Ő arra gondol, hogy valami rossz halat ehetett, az okozta a halálát. A temetésre sajnos nem emlékezett, neki akkor dolgoznia kellett. Ezen a ponton éreztem azt, hogy ennél többet biztos nem fogok kideríteni Terézről, ezért felhívtam a Wágner családot, és elmeséltem nekik, mit tudtam meg. Végtelenül kedvesek voltak, és úgy éreztem, kicsit megnyugodtak a hallottak után. Pár nap múlva kaptam egy telefonhívást. Wágner Kata hívott Írországból. Wágner Mátyás lánya kint dolgozik külföldön és felhívott, hogy van a családjánál egy kép, amit szeretne elküldeni nekem. Terézről készült, mielőtt elhurcolták volna. Mikor megkaptam a Wágner családtól a képet, annyira izgultam, mint mikor az ember először készül egy nagy találkozásra. Egy szelíd szempár, egy kedves arc, szép haj... hát Te vagy az... végre láthatlak, és nem csak elképzelni tudlak a visszaemlékezések, elbeszélések alapján. Aznap este beszélünk még Wágner Katával. Megköszöntem a képet, és elmeséltem neki is, hogy mire jutottam. Együtt sírtunk a telefonban. Úgy éreztem, összeköt bennünket ennek a lánynak a sorsa. Ezután gondoltam, elmesélem a történetet két nagy segítómnek, Miskné Kreis Éva néninek és Langné Miské Maris néninek. Maris néni annyit tudott még mesélni, hogy keringett egy történet akkoriban a faluban, hogy egy fiú udvarolt Teréznek, de a lány visszautasította a közeledést. Ez a fiú egy magas beosztású férfi fia volt, ezért bosszúból írta rá a lány nevét édesapja listájára. Ezt a történetet sajnos azóta nem erősítette meg más, több információt nem találtam. Ellenben Maris néni még hozzátette: *„Tudod kit kellett volna időben megkeresned? Stutz Ádámot. 1949-ben, mikor hazatért, meglátogatta a Wágner családot, és elmesélte nekik, mi is történt a Tercsivel.”* Hazamentem, ismét gondolkodtam, bántott a dolog, hogy miért nem vagyok 20 évvel idősebb, hogy még élneek ezek az értékes emberek. Majd még aznap este szerzőtársamtól kaptam egy üzenetet: *„dr. Havasi János,³⁸⁴ akivel voltál kint 2010-ben Ukrajnában kutatni, készített egy interjút 2013-ban egy Taksonyból elhurcolt emberrel, nem ismered véletlen?”* Megnéztem a videón szereplő feliratot: **Stutz Ádám**, Százhalombatta. Nagyot dobbant a szívem: Stutz Ádám 2013-ban még élt. Nem lehet, hogy a sors ilyen gonosz legyen velem, élnie kell még!!!

Kutatótársam, Makra Mónika felizzította százhalombattai kapcsolatait, a Százhalombattai Hamvas Béla Városi Könyvtárban kezdte az érdeklődést

384 Az MTVA határon túli különmegbízottja, a Kós Károly Kollégium titkára, a Háborús keresőszolgálat, valamint a „Sírjaink hol domborulnak?” című műsorok szerkesztője.

Kovács Mariann-nál és Paulusz Richárdnál, akik továbbirányították az Érdi Földrajzi Múzeumban Lehoczki Zsuzsannához, aki szíves örömet újságolta, hogy él még a bácsi és hogy meg tudja mondani, merre lakhat. De a végső pontot az „i”-re, Paulusz Richárd tette, aki kikereste a legifjabb, 3. generációs Stutz Ádám elérhetőségét a telekom online tudakozóján. Hát igen, nincs kétség, a technika uralja a világot, de ez esetben kapóra jött. Fel is vette vele rögvést a kapcsolatot, és hosszas egyeztetés után végre eljutottunk Ádám bácsihoz.

Stutz Ádám 2016. november 17-én lett 90 éves. Remek egészségnek örvend és mesél. Rengeteget mesél. Térképen mutatta, hol is voltak pontosan, hogy a 15-ös bizben éltek, milyen munkát kellett végezniük, hogy mit ettek, hogy milyen borzalmas volt ez az 5 év. Majd elővettem a Wágner családtól kapott képet, odaadtam Ádám bácsinak és megkérdeztem, hogy ismerte-e ezt a lányt? Ádám bácsi elnémult, megteltek a szemei könnyel...és mesélt:

„Nagyon szép kislány volt. Ott halt meg Oroszországban. Mikor hazajöttünk, akkor biciklivel lementem a családjához. Mikor megláttak a szülei, úgy sírtak. Főleg az apja meg a testvére: -Miért nem hoztad haza a kislányunkat?- kérdezték. Kint meghalt, és mi temettük el.

A ruszkiánál az a szokás, két ásónyom, és akkor arccal lefelé. De neki volt koporsója, abba tettük. Egyedül temettük el. Egyedül egy sírban. Azt hiszem, azért halt meg, hogy is mondjam? Nem bírta tovább. Mindig sírt. Ahányszor találkoztunk, mindig a vállamra borult és sírt. Vigasztaltam én, hogy ne sírj, jobb lesz majd, de feladta. Istenem, én temettem el. A végén már nagyon le volt gyengülve. Nem evett semmit, csak sírt és sírt. Olyan csúnya munkát kapott. Mi kiszedtük a szenet. Ezt utána a nőknek be kellett falazni. Szegény kislány, nem volt 40 kiló. Én meg malteros brigadéros voltam. Sokszor kért, hogy: - Gyere, van egy nagy kő, de nincs kalapácsom. Akkor mentem, és a sprejcolóktól hoztam kalapácsot. Sokszor segitettem neki. A halála mindjárt akkor történt, mikor az első transzport hazajött. 1948-ban, ha jól emlékszem. Úgy sírtam, mikor meghalt. Mert engem kért meg, hogy:

- Ádám, ugye vigyázol rám.

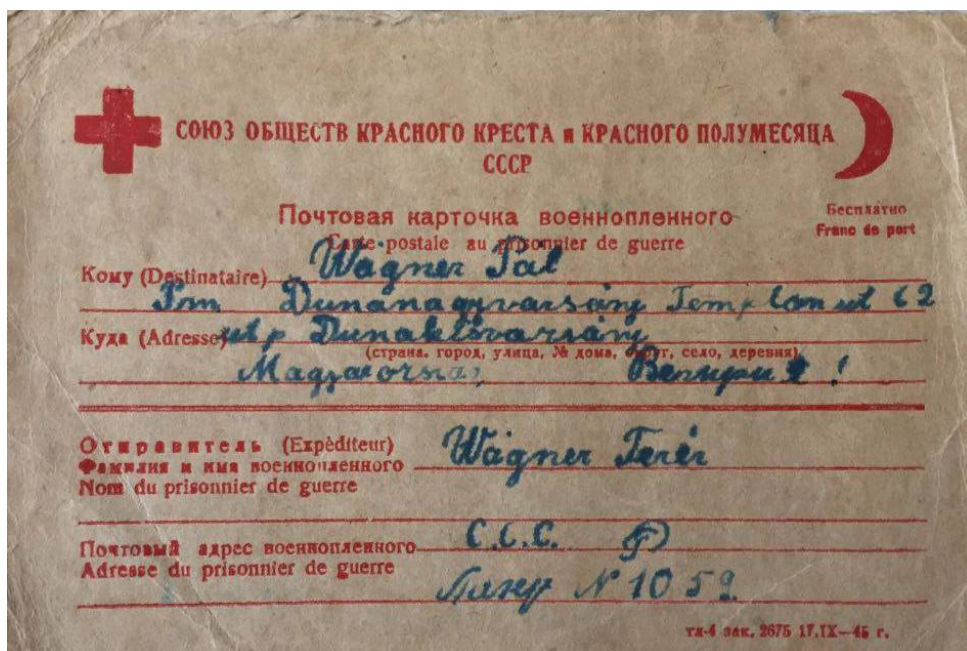
Azt hittem, hogy nem élem túl. Olyan szép, barátságos, csendes kislány volt. Annyira szerettem, annyit beszélgettünk. Ő nem állt senkivel szóba. A bíró fia legyeskedett körülötte, de neki nem kellett. Ott kint úgy temettünk, hogy volt egy 2 kerekű kocsí, elöl egy rúd, amit 8 ember fogott. Mindig megvártuk, hogy összegyűljön 20-23 halott, és akkor fölraktuk őket, és úgy vittük a temetőbe. Torez városa volt a központ, és ott volt mellette Snizhnében a temető. A kis Tercsi egyedül van egy sírban. A városi temetőben nyugszik ő. Mikor meghalt, nem vittük le a pincébe a többi halotthoz, egyből kivittük a temetőbe. Amikor az unokabátyám tolmács lett, én lekerültem a bányába, és a Rötzer Józská lépett a helyembe a lovaknál. Ő jött lovaskocsival, hogy kivigyük a halottat. Koporsót is készítettek a Tercsinek, úgy gyűjtötték a lágerben a fát. Lopták. De jött egy tiszt, és mikor meglátta a koporsót, lelökte a kocsiról. .Akkor a taksonyiak összefogtak, és nem mondom,

hogy megverték, mert azt nem merték, de a tiszt a földön volt, mikor én láttam. Elzavarták. Majd visszatették a koporsót a kocsiára, és kivitték a temetőbe. Így lett ő eltemetve. Egyedül egy koporsóban, egy sírban.”

Amikor Ádám bácsit kérdeztem, hogy mi volt a legrosszabb dolog, amit az 5 év alatt látott, akkor azt mondta, hogy az, ahogyan a nőekkel bántak. Ahogy azokat a szegény kislányokat kemény munkára fogták, és embertelen körülmények között dolgoztatták. Hidegben, éhezésben, betegségben.

Úgy érzem, és egész munkám során azt éreztem, hogy valaki vezet engem. Hogy én csak egy eszköz vagyok, hogy eljussak pontról pontra. Hogy tudnunk kell, a családnak, az embereknek tudniuk kell, hogy mi történt odakint. Miután Wágner Teréz képét megkaptam, előhívtam magamnak, és kitettem az asztalomra.

Csütörtök este van, éjjel 1:15 perc, és én ezeket a sorokat írom. A kép azóta is itt van az asztalomon, és mikor ránézek, eszembe jut a sok kutatás, a sok kudarcba fulladt keresés, majd a Wágner család öröme, Ádám bácsi könnyei, a szeme, mikor 70 év után megpillantotta a rég nem látott kedves arcot a fényképen, és az a szeretet, amit a szívemben érzek egy olyan ember iránt, akit soha nem is ismerhettem. Azt gondolom, most már szívemből mondhatom: Nyugodj békében, Wágner Teréz! Mi megőrizzük emlékedet, és soha nem felejtjük el a történeted!

A 1059-es számú lágerből

1948. 2. 8. é. é.
Szeretett drága jó szüleim és kisöcsém a pár sor írásom
a legjobb egészségben találjon benneteket ami nekem
is hála Istennek meg van Szeretett jó szüleim a lapot
melyet Karácsonykor írtak azt január 29-én meg
kaptam amelynek nagyon örültem mert az volt az
első lap és több se azóta. Szeretett jó szüleim ha lapom
megkapják írjanak hogy mi újság van oda haza
a lányok mind férjhez mentek-e már írjanak a Matyi
is hogy, hogy van Drága jó szüleim itt van Gergő
Franci Hesz Pista bácsi dénárd. András és több ismerős
sokkal vagyok együtt. Szeretett jó szüleim most már
nagyon szeretnék látni de reméljük hogy nem fog
sokáig tartani. Ezzel zárom levelem maradok sok
szeretettel a messze távolból sokszor csókol szerető
leányuk Teréz, Oroszország.

„Szeretett drága jó szüleim és kisöcsém!

E pár sor írásom a legjobb egészségben találjon benneteket, ami nekem is hála Istennek megvan. Szeretett, jó szüleim, a lapot, melyet Karácsonykor írtak, azt január 29-én megkaptam, amelynek nagyon örültem, mert az volt az első lap és több se azóta. Szeretett jó szüleim, ha lapom megkapják, írjanak, hogy mi újság van odahaza. A lányok mind férjhez mentek már? Írják meg, Matyi is hogy hogy van. Drága jó szüleim, itt van Gergő Franci és Hesz Pista bácsi is. Rajtuk kívül több ismerőssel vagyok együtt. Szeretett jó szüleim, most már nagyon szeretnék otthon, köztük lenni, de reméljük, hogy ez már itt nem fog sokáig tartani. Ezzel zárom levelem, maradok sok szeretettel a messze távolból. Sokszor csókol szerető leányuk.

Teréz

Oroszország, 1948, március 8.”

Wágner Mátyás sajnos már nem élhette meg, hogy kezébe vehesse könyvünket. 2016. december 11-én elhunyt. Lányától, Wágner Katától 2017. januárjában kaptuk ezt a levelet, mely létezéséről eddig a család sem tudott. Édesapja dokumentumai között bukkant rá erre a kincsre. Wágner Teréz 1948-ban küldte haza a fogságból sorait drága szüleinek és testvérének. A levél ugyan hazaért, de a lány még ebben az évben elhunyt „messze a távolban”.

XV. Utam a múltamhoz, kutatómunka a volt Szovjetunió területén³⁸⁵

Gyerekkorom óta érdekelt a történelem. A múltam, a gyökereim, a származásom. Szüleim mindig biztosították számomra, hogy olyan dolgokkal tudjak foglalkozni, amik érdekelnek, amikben kedvem lelem, és egy kicsit közelebb kerülök önmagamhoz. Segítettek abban, hogy megálljam a helyem az életben, hogy ki is vagyok én valójában, miért is teremtett engem a Jóisten erre a világra. Ezért a támogatásért örökké hálás leszek nekik. Nélkülük nem az lennék, aki most vagyok.

Taksonyban nőttem fel, itt jártam iskolába, itt tanultam németül, itt sajátítottam el az első tánclépéseket. Minden nyáron vasárnaponként a szigeten polkáztam³⁸⁶ a barátaimmal. Olyan voltam, mint minden taksonyi fiatal.

Mindenki ábrándozott már arról, hogy milyen jó lenne, ha nem abba a korba születik, amiben él. Milyen lenne végigsétálni egy olyan falu utcáin, ahol még lovas kocsival közlekednek az emberek, ahol a szomszédok a ház előtti padon svábul trécselnek, vagy ahol a gyerekek nyáron mezítláb szaladgálnak.

Egy kedves táncos társammal, gyerekkori barátommal, Komáromi Istivel mindig ezt mondtuk, mikor a szigeti multságok után vidáman sétáltunk haza:

„Ha egyszer sok pénzünk lesz, megvesszük a Dózsa György utcát. Nem egy házat, hanem az egész utcát. Macskakövel fogjuk borítani az utat, a házakat visszaállítjuk eredeti formájukba és sose zárjuk be őket. Sétálóutca, falumúzeum lesz, ahova bárki betérhet. Ideköltözünk, népviseletben fogunk járni, és elmeséljük mindenkinek, aki erre jár, hogy kik is voltak azok a svábok, akik ezen a vidéken laktak.”

Sajnos ez az álom nem valósult meg, de Isti pár évvel ezelőtt megkeresett, hogy tudja, mennyire fontos nekem is a múltam, hogy felkutassam a gyökereimet, és most itt a lehetőség, hogy megvalósítsuk az álmunkat. Most tehetünk végre mi is valamit, hogy a sváb kultúrából, történelemből mi is megőrizhessünk egy darabot az utókornak.

Winklerné Tomana Ildikó³⁸⁷ és Szabó Imréné³⁸⁸ hívták fel őt azzal a lehetőséggel, hogy az Észak-Magyarországi Német Önkormányzatok Szövetsége (ÉMNÖSZ) pályázatot hirdetett olyan fiatalok számára, akik szívesen foglalkoznának a Málénkij robot történetével.

385 A fejezetet készítette: Gárdonyi Adrienn. A visszaemlékezés pontos adatait, a helységneveket Havasi János: „Egy időutazás rövid krónikája” című elbeszélése alapján pontosítottam. (in: Bognár Zalán (szerk.): „Egyetlen bűnünk a származásunk volt...” Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Kör. Pécs. 2011. 241-254. o.)

386 Sziget Étterem, Taksony, Sziget utca 1.

387 A Taksony Vezér Német Nemzetiségi Általános Iskola igazgatónöje

388 Országos Nemzetiségi Német Szakértő, alapító tagja a Dunamenti Svábok Taksonyi Baráti Körének, 1998-tól a Német Kisebbségi Önkormányzat tagja.

Budaörsön részt vettünk egy megbeszélésen, ahol ismertették velünk a részleteket. Itt megismerkedtünk azokkal a társainkkal, akik szintén amatőrként vágta bele a kutatásba, illetve találkozhattunk a témában már mélyebben elmerült kutatókkal, történészekkel.

Egy egész napos, komoly, részletes előadásokkal teli eligazítás után rájöttünk, hogy ez nem is lesz olyan könnyű feladat, mint ahogy azt első hallásra gondoltuk.

Nehezítette a dolog súlyát még az a tudat is, hogy a jól sikerült pályamunkák írói részt vehetnek egy utazáson, melynek során felkutathatják Donyeck megye kényszermunkatáborait!

Elkezdtünk keresgélni a faluban, összegyűjtöttük a még élő Málénkij roboton járt emberek névsorát. Nagyon sok segítséget kaptunk idős emberektől, akik elirányítottak bennünket családtól családhoz. Így jutottunk el Grimm Tóni bácsihoz, Geyerhoz Józsi bácsihoz, Meggyes Gyula bácsihoz és még sok olyan helyre, ahol különböző részletek birtokába jutva, egyre jobban beleástuk magunkat a történelem ezen zavaros időszakába. 2009-ben a kutatómunkánk Taksonyra irányult, majd 2016-tól fogtam bele a dunavarsányi elhurcoltak felkutatásába is.

Kutatómunkám alatt megtudtam, hogy a taksonyi és dunavarsányi internáltak egy helyen raboskodtak. Elkészítettük a pályázatunkat a meglévő interjúk alapján, és benyújtottuk a bizottság elé. Sikeres elbírálás után 2009. június 26-án repülhettem Kijevbe³⁸⁹. Isti sajnos nem tartott velem, így Taksonyból egyedül vágtam neki az útnak.

Az utat a Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre szervezte, melynek az *UTAK A GYÖKEREKHEZ-IDŐUTAZÁS, A polgári lakosság internálása „malenkij robot”-ra a Szovjetunióba* címet adták. A felderítő úton 23-an vettünk részt. Történészek, kutatók, helytörténészek, a sikeres dolgozatok megírói és a *Háborús keresőszolgálat*, valamint a *„Sírjaink hol domborulnak?”* c. MTV-műsor stábjá is.

Kint Ukrajnában sok segítséget kaptunk a helyi szervektől és lakosoktól. A Hadifoglyok és Politikailag Üldözöttek Ukrán Állami Bizottsága Donyeck Megyei Csoportja lehetővé tette, hogy utunk vezetője Anatolij Grigorjevics Dermajnerrel³⁹⁰ legyen. Ő kísért minket állomásról állomásra.

Első nap, június 27-én utunk Donyeck városába az egykori Sztalinoba³⁹¹ vezetett, ahol a Kismarosról³⁹² elhurcoltak után kutattunk. Sajnos a kismarosi

389 **Kijev:** Ukrajna fővárosa és egyben legnagyobb városa.

390 A Hadifoglyok és Politikailag Üldözöttek Ukrán Állami Bizottsága Donyeck Megyei Csoportjának vezetője

391 **Doneck:** régebbi, oroszos megnevezése Donyeck. Nagyváros Ukrajna keleti részében. A Donecki terület közigazgatási központja. Nevét a Donyecről, a Don mellékfolyójáról kapta. A település neve 1924-ig, majd 1941–1943 között *Juzovka* (ukrán nevén *Juzivka*), 1924–1941 között, valamint 1943-tól 1961-ig *Sztalino* (ukrán nevén *Sztaline*) volt.

392 A Duna bal partján, Verőce és Nagymaros közt, a Dunakanyarban fekvő település.

túlélők leírása alapján nem találtunk rá pontosan a lágér egykori helyére, így vezetőnkre és a helyiekre bíztuk magunkat. A Kirov³⁹³ kerületben lévő Lidievka-bánya területére kalauzoltak minket. Ez a bánya a 19. század óta működött, és a tulaj lányáról lett elnevezve. 1880/85-től mintegy 100 évig üzemelt. A háború idején először szovjet hadifoglyok dolgoztak itt, majd németek és az ő szövetségeseik. Hadifoglyok és internáltak egyaránt. A bányától nem messze áll egy német temető. Itt a 280. számú hadifoglytáborban elhunyt áldozatok vannak eltemetve. Kezdetben kizárólag német katonai temetőként működött. 2003-ban a német állam segítségével felújították. Az exhumálások során kiderült, hogy a 2000 német katona mellett civil internáltak és polgári áldozatok is fekszenek itt. Köztük megközelítőleg 300 magyar állampolgár.

Lidievka-bánya

Temető

393 **Kirov**: Oroszország központi területén helyezkedik el. Az azonos nevű Kirovi terület központja. A város neve 1781-ig Hlinov 1781-től 1934-ig Vjatka volt.

Minden alkalommal, mikor ráleltünk egy-egy társunk kutatása alapján fellelt temetőre, sírkertre vagy akár csak egy megmaradt kőfalra, ami a láger egykori helyére emlékeztetett minket, egy rövid szertartással emlékeztünk meg egymás halottairól. Azokról a magyar polgári áldozatokról, akik itt veszítették életüket.

Az emlékezés virága

A temető közelében még mindig áll az egykori 280-as hadifogolytábor 7-es részlegének néhány épülete. A házat ma is egy idősebb asszony lakja. A barakk ebédlőjéből alakított ki magának egy lakást.

280-as hadifogolytábor

Másnap, június 28-án utunk Varga Orsolya kutatásai alapján folytatódott. A kismarosi visszaemlékezések szerint Makajevka (ma már Donyeck része) lett a következő állomás. Az elhurcolt emberek egy része itt Sahta Szofiában, tehát a Szofia-bányában, mások a „9-es Kapitalnaja” nevű bányában dolgozott. 86 embert hurcoltak el Kismarosról. Itt sikerült megtalálni a régi Sahta Szofijevkát és a láger barakkjait. Ez a terület Donyeck központjától északkeleti irányban körülbelül 5 km-re található.

Sahta Szofijevka

Ezen a helyen Varga Orsolya³⁹⁴ és Szeltnerné Winhardt Ildikó³⁹⁵ tartott megemlékezést.

Orsolya megható szavai után elhelyezte otthonról hozott koszorúját, melyet egy egykori Málénkij roboton járt túlélő készített.

Kismarosiak emléke

Következő állomásunk Makejevkatól délkeletre Ilovajszk volt.

Engem ezen a helyszínen ért a legmeghatóbb és egyben legmegrázóbb élmény. Egyik útitársunk, Havasi János³⁹⁶ édesanyja itt raboskodott 1945 februárjától 1949 januárjáig. Frank Irén e város közeléből, Szpartakból, a 35-ös bányából küldte haza leveleit. Itt dolgozott konyhában, majd bányamunkát kapott. Sajnos már nem élhette meg azt, hogy fia hírt hozzon neki erről a helyről, 90 éves korában elhunyt.

A helyiek segítségével sikerült azonosítani a települést. Ilovajszktól 5 kilométerre fekszik, ma Sirikojénak hívják.

János édesanyja emlékére, valamint tolnai-baranyai és bácskai sorstársai tiszteletére egy nemzetiszínű szalaggal átkötött rabkenyeret, egy hímzett kis anyagot, valamint édesanyja egy 1949-ben kapott sárga kendőjét hozta magával. Hihetetlen volt, hogy a kenyér 60 év távlatából is ilyen állapotban megmaradt. Ez a gesztus, hogy János visszahozta ezeket a tárgyakat arra a helyre, ahol édesanyja 5 évig raboskodott, nagyon meghatározó pillanata volt az utunknak. Mintha a 60 éve ki nem mondott sérelmek ott megnyugodtak volna, és a hely megpihent.

394 A Napló 1945 című mű szerzője

395 Észak-Magyarországi Német Önkormányzatok Szövetsége

396 Az MTVA határon túli különmegbízottja, a Kós Károly Kollégium titkára, a Háborús keresőszolgálat, valamint a „Sírjaink hol domborulnak?” című műsorok szerkesztője.

Egy itt megszólított asszony szavai sokszor eszembe jutnak azóta is: „Szomorú dolgok voltak ezek, bizony nagyon szomorú dolgok. De hát háború volt. Sem ők, sem mi nem tehattünk azokról a szörnyűségekről. Isten áldását kérem azokra, akik még életben vannak közülük.”

Sirikoje

Rabkenyér

Megemlékezés

A megemlékezés után a 8 km-re lévő zugreszi hadikórház lett utunk következő állomása.

Hadikórház, Zugresz

Visszatérve Donyeckbe újra a kismarosiak visszaemlékezései alapján haladtunk tovább. Fölkerestük a 9-es Kapitalnát. A bányatelek az adatbázisban az 1055-ös különleges munkásaszóalj (ORB) székhelyeként szerepel, „Kapitalnaja Bugyonnovszkij kerület” elnevezéssel.

9-es Kapitalna

A következő napon, június 29-én 40 km megtétele után az egykori Katik területén lévő Sahtyorszk települést kerestük fel. Katik volt az 1035-ös és 1034-es ORB-k, s egyben a 471-es hadifogolytábor kiterjedt lágerrendszerének központja. Szigetújfalusi³⁹⁷ és mekényesi³⁹⁸ túlélők visszaemlékezései alapján az itt lévő Kirpicsként emlegetett téglagyárat sajnos nem sikerült megtalálni, ellenben az 1034-es ORB-hez tartozó 8-as tábor szomorú történetére fény derült.

1948. május 28-án egy szörnyű felhőszakadás következtében 49 ember vesztette életét a fabarakban, melyet az esőzéstől keletkezett árvíz magával sodort.

Az áldozatok a falu egyik félreeső utcájában lettek eltemetve, ahol jelképes megemlékezést tartottunk tiszteletükre. A csoportot nagy szeretettel kísérő Onyiszko polgármester megígérte, hogy a községi tanács bealegyezésével, idővel emléket fognak állítani itt azoknak a magyar embereknek, kik ezen a helyen lelték halálukat. Itt Szeltnerné Winhardt Ildikó tartott megható megemlékezést az elhunytak tiszteletére.

³⁹⁷ **Szigetújfalu** (svábul: *Ujfluch*, németül: *Inselneudorf*) község Pest megyében, a Ráckevei járásban.

³⁹⁸ **Mekényes** (németül: *Meknitsch*, horvátul *Mekinjiš*, *Mekinjaš*) község Baranya megyében, a Hegyháti járásban.

Sahtyorszk, temető

Napunk végeztével szintén nagy „élményben” lehetett része csoportunknak. Egy mai napig működő bányát sikerült éppen munka közben meglátogatni.

Működő bánya

Június 30-án elhagytuk Donyeck városát, és 150 km megtétele után egy másik megyeközpontba, Luganszkba³⁹⁹, az egykori Vorosilovgradba érkezünk. Az itteni kutató munkánkat Baumann Tímea⁴⁰⁰ és Walterné Müller Judit⁴⁰¹ gyűjtései alapján folytattuk. Gorlovkában felkerestük a „német temetőt”, ahol 700 halott közül legalább 300 magyar polgár nyugszik.

Luganszk, központi vasútállomás. 1945 februárjában ide érkeztek a szerelvények.

399 **Luhanszk:** Ukrajnai város, a főként orosz nyelvű a lakosság. A luhanszki terület közigazgatási központja.

400 A Pécsi Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori Iskoláján végzett tanuló.

401 A Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága (Janus Pannonius Múzeum, Kanizsai Dorottya Múzeum).

Német temető

Ez után az adatközlők irányításával újra kezdetét vette a kutatás: a 9/20-as bányát, illetve egy említett „Mars-zavodot” kerestünk. A bányát és a láger még megmaradt romos épületeit találtuk itt.

Láger

Gorlovka, 19-es bánya

Utunk következő állomása a Meggyeszékhelytől 40 km-re lévő Sztahanov, az egykori Kagyijevka térsége volt. A hadifoglyokat a 144-es láger húsznál is több részlegében őrizték itt. Első megállónk Kagyijevka egyik elővárosában Brjankában volt. Itt az első és egyetlen magyar emlékműnél

róhattuk le kegyeletünket. Ezt a helyet 2008-ban avatták fel, magyar-ukrán kegyeletei együttműködés eredményeként. Szunai Miklós anyagi támogatásával és helyi mesterek munkájával készült. A város 20 km-es körzetében elhunyt 417 áldozat neve van a gránittáblákra vésvé. Dupka György⁴⁰² és Kovács Elemér⁴⁰³ emlékbeszéde után Kretz Nóra és Singer Zsuzsa⁴⁰⁴ a túlélők üzeneteit olvasták fel számunkra.

A brjankai emlékmű

A megemlékezés után Brjanka úgynevezett Krivorozsje városrészébe látogattunk el, ahol az 1214-es ORB barakkjai találhatóak. A legtöbb ilyen épületben ma is laknak. Visszaemlékezések alapján 259 magyar ember lelte itt halálát.

Kutatásunk a gereszlaki⁴⁰⁵ adatközlők munkája alapján folytatódott. Először Kagyijevka elővárosának, Tyeplogorszknak, az egykori Irminónak lágere rendszerét igyekeztünk megtalálni. A 144-/12-es lágér barakkjait a 4/2-es bánya szomszédságában mai napig lakásként használják. Megtaláltuk továbbá az irminói 6009-es hadikórházat. Kagyijevkai helytörténészek szerint a kórház előtti parkban is találhatóak magyar sírok,

402 Író, költő, helytörténész, szerkesztő, a Szolyvai Emlékpark egyik alapítója

403 Közíró, újságíró, Bakura Sándor, Dupka György, Kovács Elemér, Kovács Erzsébet, Molnár D. Erzsébet, Tóth Zsuzsanna: „Oththon a könny is édes”. 1944–1955. Kényszermunkára hurcolt kárpátaljai magyarok és németek nyomában a Donyec-medencében. Tanulmányok, hatásvizsgálatok, interjúk, riportok hivatalos iratok, vallomások tükrében. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2009.

404 Írásai: A Málénkij robot lélektani aspektusai, Nyomok a lelkekben, a Sztálini munkáborok kényszerű öröksége, Tanulmány, Ungvár.

405 **Gereszlak** (németül: *Gereschlack*) község Baranya megyében, a Pécsváradi járásban.

ezért az emlékezés virágait itt helyeztük el. A megható búcsúztatást Müller Zsuzsa és Szikszai Nikolett tartották.

A megemlékezés végeztével egy helyi templomba tértünk be, ahol a pópa szeretettel fogadta a csoportot, és közösen imádkozhattunk, elmélkedhettünk az elmúlt pár nap eseményein.

Templom Kagyijevka közelében

6009-es hadikórház, Irminó

Ezt követően egy bányamúzeumot volt szerencsénk meglátogatni, ahol azokat a felszereléseket, eszközöket nézhettük meg, melyekkel az itt raboskodó magyarok is dolgozhattak.

A bányamúzeum tárgyai

Az Alcsevszkkal egybeépült Perevalszkot a háború alatt Parizsszkaja Kommunának- röviden Parkamonának hívták.

Július 2-án utunk az itt lévő 5929-es számú hadikórházba vezetett, ma ebben az épületben gimnázium működik.

Az 5929-es számú hadikórház

A legnagyobb meglepetés ezen a napon ért minket. Utunkat délnyugati irányban folytattuk, így elérkeztünk Lutuginóba, majd végül a vele egybeépült Uszpenka faluban álltunk meg.

A falu közepén egy rétre lettünk figyelmesek. A területet benőtte a magas fű, mégis tisztán kivehető volt a talaj egyenetlensége. A magas növényzet alatt sírok voltak. Egy különös helybéli ember lett figyelmes csoportunkra. Mikor segítséget kértünk tőle, és megtudta, kik is vagyunk valójában, felderült az arca, és azt kérdezte: *„Hol voltak maguk 60 évig?”*

Elmesélte, hogy ő maga is egy német hadifogoly törvénytelen gyermeke, és egy vagonban látta meg a napvilágot. Ezután egy eldugott sírkőhöz vezetett bennünket. Legnagyobb döbbenetünkre a következőt olvastuk rajta: *„Itt nyugszik Marosi Józsefné. 1919. január 6 -1945. november. Béke poraira.”*

A helyiek elmesélték, hogy mikor Marosi Józsefné életét veszette itt, ezen a helyen, testvére eladta mindenét, hogy sírkövet állíttathasson nővére emlékére. Ez a helyieket annyira meghatotta, hogy azóta ők őrzik ezt az emléket.

A férfi helyi szokás szerint nyomban vodkát, kenyeret és sót hozott, hogy együtt emlékezzünk az itt elhunytakra. Müller Judit megható beszéde után közösen elénekeltük a fogolyimát, és egy *„Miatyánkkal”* zártuk a megemlékezést.

A helyi polgármester asszonyt felkerestük. Ő elmondta nekünk, hogy értesítették már a kijevei magyar konzulátust, illetve több újságíró is. Megtettek minden tőlük telhetőt, hogy felhívják a figyelmet a magyar sírra, de ez idáig senki nem érdeklődött.

Marosi Józsefné sírköve

Csoportunk 2 tagjának sajnos vízum hiányában nem adatott meg a lehetőség arra, hogy eljussanak Sahtiba és Novosahtiba, ezért az ő megemlékezésükre Uszpenkában kerítettünk sort. Az egykori barakképület mellett Hack Ferenc Mihályné, Mariann⁴⁰⁶ és Singer Zsuzsa emlékezett méltóképpen hozzátartozóikra.

Itt csapatunk rábukkant egy 90 éves idős asszonyra, ki tisztán emlékezett a régmúlt eseményeire. Mesélt a magyar lányokról, akiket embertelen körülmények között dolgoztattak. Arról, hogy a civil lakosságnak sem volt sok ennivalója, de kisegítették a foglyokat mindig pár falattal. Az asszony így emlékezett vissza :

„A bánya környékét elkerítették szögesdróttal. Már nem tudom megmondani, hogy két vagy három ház volt ott. Egyik reggel ugyanolyan fiatal lányok gyülekeztek itt, mint akik magukkal jöttek. Anyukám főzött akkor tökfőzeléket, és én vittem el nekik. Én akkor 6. osztályba jártam. Nem tudom pontosan elmondani, hány évig dolgoztak itt az internáltak, de segítették egymást, az biztos. Volt, hogy ők főztek krumplit, és akkor nekünk is hoztak belőle. Hiszen mi is nagyon szegények voltunk.”

406 Az almáskamarási Német Nemzetiségi Önkormányzat elnöke.

Uszpenka

Július 3-án utunk Krasznoj Lucs, Csisztyakovo és Novi Dombas felé tartott.

Krasznoj Lucsban működött a 256-os hadifogolytábor 6-os 8/17-es részlege, valamint az 1219-es ORB tábora. A helyi tanács embereitől kaptunk segítséget, merre is induljunk innen. Első állomásunk a zeneiskola épülete volt. Ez az intézmény az egykori temető helyén épült. Hátborzongató látványban volt részünk. Az iskola udvarát és az előtte lévő park egy részét betonnal borították, de a sírhantok formái tisztán kivehetőek még most is. A betonborítás örökre megőrizte őket. Az itt elhunytak emlékére egy nyírfaágon helyeztük el a nemzeti színű szalagunkat.

Napunk végére már csak egy állomás maradt, Novi Dombas és környéke.

Első gondolatom az volt, hogy a kutatómunka, amit eddig végeztünk és a sok elképzelt helyszín most életre kel, és végre nem egy fiktív helységként fogok mindig Novi Dombasra gondolni, valahányszor kimondja egy-egy túlélő ennek a településnek a nevét.

Azt gondoltam, majd engem is vár egy kis emlékmű, egy kis kereszt vagy egy megjelölt sír, hiszen nem lehet, hogy ennyi ember jeltelenül fekdjön valahol kint a nagy pusztaságban. Egyik visszaemlékezés alkalmával sem akartam elhinni a túlélőknek, hogy ott nincs semmi. Olyan nem lehet. Ahol ennyi ember vesztette életét két faluból, ott kell lennie valaminek.

Helyi emberek segítségét kértük, akik tisztán emlékeztek még az itt raboskodó magyarokra.

Megerősítették azt, amit kutatásom alatt kiderítettem. A taksonyi, dunavarsányi fogvatartottak itt lettek elszállásolva istállóépületekben, barakkokban, de az innen nem messze lévő 18-as bánya közelében Snihzne-ben lettek eltemetve, ott volt a központi temető. 15-20 évvel ezelőtt még álltak ott a keresztek, de mára már minden az enyészete lett.

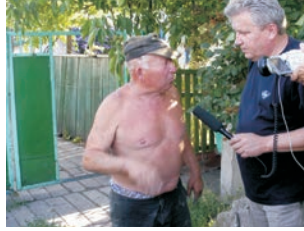
Misek Pálné Luttenberger Mária versével, illetve egy bibliai idézettel róttam le kegyeletemet az itt elhunyt taksonyi és dunavarsányi elhurcolt áldozatok előtt. A láger még meglévő egyik romos falán elhelyeztem az emlékezés virágát, a verset, melyet nemzeti színű szalaggal kötöttem át, és rászórtam a földet, amit az otthoni temetőből vittem magammal, hiszen nekik nem adatott meg, hogy magyar földben nyugodjanak.

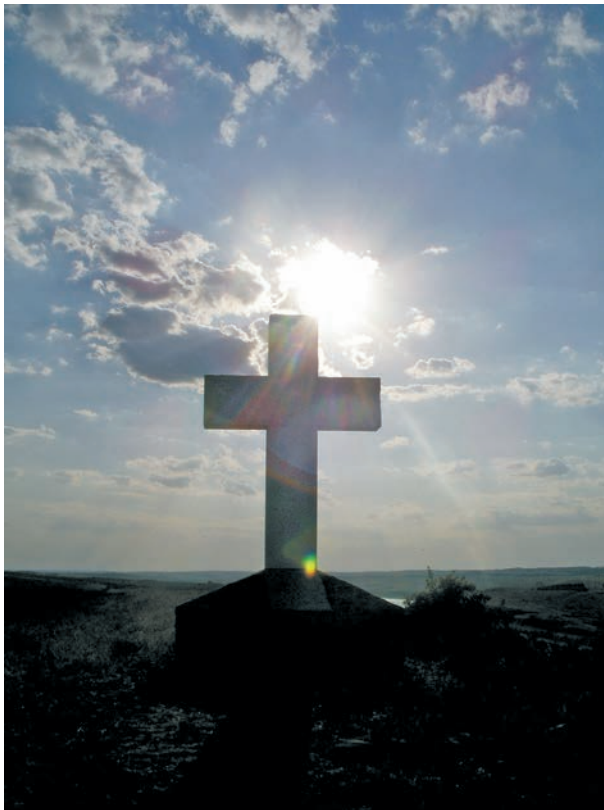
Mikor elhagytam Novi Dombast, azt gondoltam, megkönnyebbülést fogok érezni, amiért teljesítettem a küldetésem. De ennek ellenére egyfajta szomorúság fogott el és a tettvágy, hogy ennek itt még nem lehet vége. A mi falvainkból vitték el csoportunk tagjai közül a legtöbb embert, és mi jutott kint nekik? Semmi. Se egy kereszt, se egy emlékmű, semmi!

Feladatomban érzem, és úgy gondolom, hogy a mi kötelességünk az, hogy ezeknek az elhunyt embereknek, kik jeltelen sírban fekszenek valahol a távolban, egy emlékművet állítsunk. Magyar nyelven, magyar emléket, ahogy azt megérdemelnék.

Remélem, egyszer visszatérhetek erre a vidékre, és újra elmondhatom Misek Pálné Luttenberger Mária versét, mikor a halottaink emlékére állított táblát végre mi is közösen felavathatjuk.

Novi Dombas

XVII. Utószó

Vége. Lezárult egy fejezet. Mind az én, mind a Málénkij robot életében. Több éves munkám ezen része úgy érzem, itt a végéhez ért.

Fiatal egyetemistaként fogtam bele ennek a sorstragédiának a kutatásába. Akkor még úgy gondoltam az interjúkészítésre, mint egy kedves, boldog délutáni csevejre, amelyre idős emberek otthonában keríték sort. Azóta tudom, hogy ez nem így van. Az évek során, ha mondhatom része lettem ezeknek a családoknak. Betekintést engedtek nekem az életükbe, nagy szeretettel fogadtak és megosztották velem történeteiket. Mikor végig megyek Taksony, Dunavarsány utcáin, örömmel tölt el az, hogy ismerem az ott élő embereket, múltjukat, történetüket. Az évek során együtt neveltünk, de sokszor együtt is sírtunk. Emlékszem az első elkészített interjúmra, ahol Winkler Péter bácsival beszélgettem Taksonyban. Akkor még szinte el sem hittem a sok szörnyűséget, amit mesélt. Soha nem fogom elfelejteni az arcát, mikor hazatértem Ukrajnából és meglátogattam őt. Egy darab szemet vittem neki „ajándékba”. Ő pedig átvette majd csak szorította, erősen szorította és folytak a könnyei.

Emlékszem első Nagyvarsányban lévő beszélgetésemre, ahol Misek Andrásné, Éva néni csalt könnyeket a szemembe, azzal, hogy elmesélte családja megható egyesülését. Soha nem fogom elfelejteni Stutz Ádám bácsi arcát, amikor 70 év után újra meglátta Wágner Teréz fényképét, amit magammal vittem és átadtam neki. Örökre a szívembe égett az a jó érzés, amikor meghallgattam egy-egy család történetét és láttam szemükben, hogy hálásak nekem ezért. Értük, a tragédiát túlélőkért és a megható pillanatokért volt érdemes dolgoznom, mert ezek az élmények vittek mindig előrébb. Rengeteget tanultam tőlük, amiért végtelenül hálás vagyok nekik. Nagyon köszönöm a kedvességüket, szeretetüket és őszinteségüket! A mai világban nem is tudjuk, hogy mennyire jó nekünk. Ők megtanítottak engem arra, hogy értékeljem az életem, hogy becsüljem az embertársaimat és soha ne legyek elégedetlen. Sokat gondolkoztam azon, hogy hogyan tovább. Lezárult egy korszak. 2008 óta része az életemnek a Málénkij robot.

A túlélők sajnos eltávoznak közülünk, de remélem, a családok generációról-generációra tovább adják majd az ő történetüket és ez a könyv nem fog felkerülni a legfelső polcra. Szeretném, ha iskolákban, könyvtárakban sokat lapozgatnák majd, hiszen ez az írás valóban hiteles forrásból merít.

Minden évben megtartjuk a megemlékezést, de vajon ennyi elég?

Feladatombnak érzem és boldogan vállalom, a krónikás szerepét, hogy a jövő generációja is megismerje ezeket a történeteket. Amikor az iskolában kötelezően megemlékezünk a Málénkij roboton járt emberek szenvedéseiről, ne csak annak örüljenek a gyerekek, hogy ezért elmarad a matek óra, hanem, hogy tudják, ezek a nevek a kőtáblákba vésve emberi sorsokat takarnak.

Szeretném, ha a gyerekeinknek elmesélhetnék, kik is voltak a Málénkij robotot megszenvedett emberek valójában.

Ezért arra kérek Téged is, hogy történetüket add tovább gyermekeidnek és Emlékezz Rájuk! Azokra, akik egy kis munkán voltak a Szovjetunióban...

Dunavarsány, 2016. december 6.

Gárdonyi Adrienn

XVIII. Köszönetnyilvánítás

Ahhoz, hogy ez a könyv megszülethessen nagyon sok segítséget, támogatást, bátorítást kaptunk. Szeretném megragadni a lehetőséget és magam, valamint szerzőtársam nevében itt köszönetet mondani mindenkinek, aki mellettünk állt és hozzájárult a munkánkhoz.

Nagyon köszönjük mindenkinek, aki az átélt borzalmakról bátran mesélt és megnyílt nekünk. Az ő elbeszélésük legyen hiteles bizonyíték mindenki számára.

Továbbá szeretnénk köszönetet mondani, azoknak a családoknak, akik befogadtak bennünket és elmesélték, szüleik, nagyszüleik, hozzátartozójuk szenvedés történetét. Több mint 60 helyre látogattunk el és kivétel nélkül mindenhol nagy szeretettel fogadtak bennünket, még akkor is, ha csak ismeretlenül becsöngettünk hozzájuk. Interjúink elejében, mindenkinek külön, személyre szabott köszönetet írtunk. Sajnos nincs lehetőségünk mindenkit itt felsorolni, de szeretnénk, ha tudnák, hogy mindig nagy szeretettel és tisztelettel gondolunk rájuk!

Köszönjük a pályázati lehetőséget az Emberi Erőforrás Támogatáskezelőnek és a GULÁG Emlékbizottságnak, valamint Dr. Bognár Zalánnak a Károli Gáspár Református Egyetem docensének, aki elindított minket ezen a hosszú úton és végig a kezünket fogta. Az ő áldozatos munkája és segítsége nélkül most nem tartatná kezében ezt a kötetet az olvasó.

Továbbá köszönet illeti Winklerné Tomana Ildikót és Szabó Imrénét, akik 2008-ban felhívták figyelmünket az UTAK A GYÖKEREKHEZ-IDŐUTAZÁS, A polgári lakosság internálása „malenkij robot”-ra a Szovjetunióba című pályázatra, ezzel megváltoztatva az életünket.

Köszönet barátomnak, Komáromi Istvánnak, akivel közösen munkálkodtunk a kezdetektől fogva.

Köszönjük, Faragó Károly, Györke Erzsébet, Kohán József, Szebeni Ilona, Wágnerné Bartha Zsuzsanna több éves helytörténeti kutatómunkáját, amit felhasználhattunk és publikálhattunk a könyvünkben. Az ő munkásságuk nélkül szegényebb lenne ez a kötet.

Nagy köszönettel és hálával tartozunk a könyvben szereplő fényképekért, melyek Domán Gergő és Wágner Attila munkáját dicsérik.

Köszönet illeti Török Istvánné sz. Misk Mária tanárnőt, hogy otthonában fogadott minket és hosszú órákat tölthettünk nála, nagy figyelmessel hallgatva családjá megható történeteit.

Köszönet illeti Misk Andrásné sz. Kreisz Évát, Lang Istvánné sz. Misk Máriaát, Lakatos Lászlóné Kronome Erzsébetet és Kohán Józsefet, amiért segítettek a munkánkat, velünk együtt kutattak és betekintést engedtek Dunavarsány jelenébe és múltjába.

Köszönjük Kreisz Lászlónak, Taksony község polgármesterének, hogy mind elvi, mind erkölcsi támogatásával mellettünk állt. Megtisztelő érzés volt tudni, hogy számíthatunk rá.

Mindig szeretettel gondolunk Gergőné Varga Tündére, Dunavarsány Város polgármester asszonyára, aki nem ismer lehetetlent és szívén viseli a Málenkij robotban érintett dunavarsányi családok sorsát. Köszönjük a támogatását.

Továbbá köszönet illeti a taksonyi és dunavarsányi Német Nemzetiségi Önkormányzatok vezetőit, Bálint Gyöngyit és Tiefenbeck Lászlót, amiért hozzájárultak könyvünk hitelességéhez.

Nagy szeretettel gondolunk családjainkra, akik sok, türelemmel, bátortással és szeretettel voltak felénk- sajnos sokszor háttérbe is szorulva-, míg mi ezzel a témával foglalkoztunk. Köszönjük segítségüket, kitartásukat és támogatásukat!

Továbbá köszönet illeti:

Gárdonyi Bettinát, aki megfejtette számunkra a régi levelek titkait.

Nánási Alexandra Gabriellát, aki a könyv borítóját még szebbé varázsolta, mint ahogy mi megálmodtuk. Köszönjük kitartását, türelmét és, hogy minden kérésünket azonnal teljesítette.

Kocsis Annamáriaát, Nádasi Mátét, Pataki Bettit és Sisa Katalint, hogy helyettünk is a „szemeink” voltak, mikor mi már átsiklottunk a hibák felett.

Bárány Tamást, amiért még az utolsó utáni pillanatban is rendelkezésünkre állt és precíz munkájával segített nekünk abban, hogy könyvünk ilyen formában és időben elkészülhessen.

Juhászné Héricsz Katalint, aki mindig szeretettel fogadta otthonában a gyermekemet, míg én Nagyvarsányt jártam.

Zágonyi Tamást és Zágonyi Mersét, hogy ekkora türelemmel, szeretettel és kitartással voltak felém.

Végül, de nem utolsósorban szeretnék óriási köszönetet mondani a Sorsnak: 2012-ben még magam is az egyetem folyosóján ültem, mikor megcsörrent a telefonom. Egy fiatal női hang szólt bele, igen zavarban volt:

„Jó napot kívánok, Makra Mónika vagyok, és Gárdonyi Adrienn keresem.”

Miután bemutatkoztam, csak ennyit felelt még: „Nem szeretném feltartani, de ma Önről tanultunk az egyetemen. Állítólag kutatási témája a taksonyi Málenkij roboton járt emberek szenvedéstörténete.”

Most rajtam volt a sor, hogy elpiruljak. Mikor tisztáztuk, hogy igazából még én is egyetemista vagyok és korán sem olyan „nagy ember”, mint azt hitte, - csak volt szerencsém részt venni egy pályázat keretein belül egy kutatómunkában, - közösen folytattuk tovább utunkat, hogy felkeressük a még elvarratlan szálakat. Ezért a telefonhívásért, és az azóta együtt töltött percekért, örökké hálás leszek.

Szerintem kettőnk nevében mondhatom, hogy munkánknak további két nagy segítőtje volt, Györke Erzsébet és Csákvári Zoltán. Szerkesztő társaink, segítőtink, kritikusaink voltak a hosszú munka során. Velünk együtt kutattak, járták a falut, keresték a még fent maradt nyomokat. Nagyon köszönjük áldozatos, kitartó és töretlen munkájukat! Nélkülük nem ment volna!

Köszönettel és még nagyobb szeretettel:

Makra Mónika és Gárdonyi Adrienn

XVI. Versek, imák

*Szeretném, ha hazaérnék....*⁴⁰⁷

1945. március 5.

*Istenem, engedd meg, hogy egyszer hazatérjek.
Nem bánom, ha otthon koldusszegény leszek.
Csak magyar legyen újra a levegő,
Csak magyar a dal, a nóta, a hegedű.
Csak magyar legyen minden, ami körülvesz.*

*A templom, édesanyám, imám és a könnyem.
A sírás sem bánat,
Édes a kenyér, édesek az álmok.
Édesanyánk arca, testvéreink szeme,
Szerető szóval, gyengédséggel tele.*

*Még a temető is boldogság tanyája.
Oda is hazahív jó apánk fejfája...
Engedd meg Istenem, hogy mind hazatérjünk,
s templomunkba újra két térdre térdeljünk.
Hogy zúgva szálljon fel elébed az imánk,
melyben háladalt zeng rebegve a szánk....*

407 Kint született láger vers, mely országosan ismert és körbejárta a táborokat.

Luttenberger Mária lágerben íródott versei

Lágerélet

1945. augusztus, Brodcki

*A lágerbe, hogy megérkeztünk
Látványtól megdermedtünk
Talajvízzel térdig állt
Pince, amely reánk várt.*

*Fiúk, lányok összefogtunk
Nagy köveket odahordtunk
Bátyám a bányában van
Jól értik mi a „davaaj”.*

*Gondosak és nagyon gyorsak
A kövek máris sorakoznak.
A köveken mi sírva léptünk
A priccsekhez csak így érhattünk.*

*Zokogva mind odaestünk
Jó Istenünk, mi lesz velünk?
A férfinép is mind nagyon fél
Mögöttünk volt már egy nagy tél.*

*Életünket, hogy még mentsük
Ruháinkat szépen elcseréltük
Olajat, cukrot, lisztet kaptunk
Munkásoknak így megmaradtunk.*

*Kész lett ott a beosztásunk,
munkásokat kiszolgáltunk.
Négyen lányok összefogtunk,
nehéz fákkal úgy elbántunk.*

A láger közelében egy kis ház

1946

*A láger közelében egy kis ház
Orosz Mamka ott reánk vár
Malac visítása biztatva ri
Minket a házba oda is hív.*

*Pitvar előtt gőzölgő tál
Illata ízesen felénk száll
Milyen finom, jó a zamata
Jólesik a finom falatka.*

*Igaz a koszt a malacnak készült
De általa nekünk az élet megszépült.
Jaj, drága Szüleink, jó hogy nem láttátok
Kibírhatatlan lenne a nagy bánatotok.*

*Sok magyar rab leányka, édesanya
A sorsuk itt kegyetlen és mostoha.
Lesz-e még tavasz, jön-e még nyár?
Tudom, hogy Édesanyám nagyon vár.*

Saját kis hálaimám

1996

*Édes, drága őrangyalkám
Sok éven át vigyáztál rám
Szenvedésem enyhítetted
Bánatomat könnyítetted.*

*Munkában és munka után
Megnyugvást csak Te adtál.
Fohászaim Neked adtam
Napi erőm Tőled kaptam.*

*Most, hogy idős, beteg lettem
Ölelj át és maradj velem.
Ámen.*

Kőválogatás

1945. március, Oroszország

*NoviDombas hideg telén
Szénbányában dolgoztam én
Sok kislány a barátnőm
Mindenben a segítőm.*

*Bátyámék a föld gyomrában
Nagyon nehéz beosztásban
Robbantottak, sprejcoltak
Térden csúszva dolgoztak.
Csúszdán csúszva jött a szén
Csillogón és feketén
A köveket megcéloztuk
Kezünkkel meg kikapkodtuk.*

*Mikor éppen oltást kaptunk
Fájdalmunkban kínlódhattunk
Dermedt kezünk még is szorgos
Arcunk, lábunk hideg, fagyos.*

*Csillénket, hogy megraktuk
Vállunkkal már tolhattuk
Gyöngé testünk remegett
Csillénk mégis megeredt.*

*Dolgunkkal, hogy végeztünk
Egyre azon merengtünk
Mi lehetett nagy bűnünk
Amiért úgy szenvedtünk.*

*A Nap éppen lemenőben
Sok barát a temetőben
Honnan volt a nagy erőnk
Te tudod csak teremtünk.*

Kohán József versei, a hadifoglyokat hazaváró szülők vigasztalására

Fogoly levele...

*Mit írjak anyám, hogy könny ne hulljon,
Mosoly legyen a bánatos arcodon.
Gyermeked sokáig, nem látod,
Hogy mikor megyek, anyám, nem tudom.*

*Írjam azt, hogy jól megy a sorom,
Könnyen meglátszik úgyis, jól tudom.
Eszreveszed a reszkető sorom
Hogy mikor megyek, anyám, nem tudom.*

*Majd, ha elmegy az utolsó levél
Hiába várod, fiad már nem él.
Ne hulljon drága könnyed értem,
Én mindörökre hazámba tértem.*

*Hős Csaba útján járok majdan én,
Álmodozva anyám levelén,
Elsírva benne minden panaszom,
Hogy mikor megyek, anyám, nem tudom.*

Szabadvarsány, 1947. I. 3.

Visszajönnék...

*Ne hulljon a könnye jó anyáknak,
Legyen vége a bús éjszakának,
Higgyük el, ha fájnak is a könnyek,
Akit várunk, egyszer visszajönnék.*

*Hosszú úton jár az akit visszavárunk,
Nem jut oda csak a sóhajtásunk,
Reményt adnak a bánatos könnyek,
Akit várunk, egyszer visszajönnék.*

*Levél is jön, biztató reménnyel,
Ő írja azt a saját kezével,
Halvány sorok óh, de milyen szépek,
Akit várunk, egyszer visszatérnek.*

*Itt lesz köztünk, higgyük, várjuk újra,
Ne legyen bús szomorú az útja,
Szálljon imánk egek Istenéhez,
Bízva, hogy kit várunk visszatérnek.*

*Higgyünk benne, hogy valahol élnek,
Legyőzői a sok szenvedésnek,
Gondolatban mind közöttünk járnak,
Visszajön az, akit hazavárnak.*

*Anya, gyermek, töröld le könnyed,
Bús éjszakád nem jön vissza többet,
Vége lesz majd a sok szenvedésnek,
Higgyük, akit várunk visszatérnek.*

Dunavarsány, 1948

Tábori Nándor római katolikus lelkész imája⁴⁰⁸

Urunk és Istenünk! Mennyei Atyánk!

Mi életben maradt és hazakerült elhurcoltak fájó szívvel emlékezünk meg elhunyt társainkról, akikkel együtt szenvedtük az emberi gyűlölet poklát. Azokra emlékezünk, akik fiatalon, ártatlanul lettek elhurcolva idegen országba – a Szovjetunióba -, és ott emberhez nem méltó életre lettek kárhoztatva. Most mi élők értük imádkozunk, azokért, akik tizennyolc, tizenkilenc, húszévesen végelgyengülésben haltak meg, azokért, akiket a tífusz ragadott el vagy bányabaleset szólított el tőlünk. Azokért imádkozunk, Mennyei Atyánk, akik mellett a halál órájában nem lehetett ott a szerető édesanya, a gondos édesapa, a hű férj vagy feleség. Azokért, akik szögesdrótok mögött élve egy biztató, kedves szót, mosolyt vagy vigasztalást nem kaphattak életük utolsó órájában. Azokért, akiknek a földi édesanya távolléte miatt az Égi Édesanya – Szűz Mária – szerető virrasztása adta a biztatást: ne félj, nem vagy egyedül, itt vagyok melletted, hiszen sokszor imádkoztad életedben, hogy halálod óráján szóljak érted Szent Fiamnál. Szóltam!, és Ő vár. Most együtt megyünk Hozzá. Reménykedve mondhatod: Istenem, örök Atyám, szent kezedbe adom lelkem! Légy jóságos bírám, engedj haza országodba engem.

Atyám! Még mindig a fülemben csengenek a haldokló lengyel fiú utolsó szavai, aki távol szereteteitől, a nyomorúságban, a ridegségben élete utolsó perceiben az édesanyára és az Úr Jézusra gondolva egyre halkabban suttogta: Aber Mutti, er ist doch auferstanden... und ich werde auch... auferstehen. De anyukám, ő mégis feltámadt... és én is... fel fogok támadni.

Atyánk! Hiszünk, hogy a halál csak egy elalvás itt és felébredés odaát Tenálad. Hiszünk, hogy akik annyit szenvedtek, most már mind ott vannak Nálad. Ők már boldogok, ők a Tieid, mindig a Tieid. Mi, akik még itt élünk és készülünk a Veled és a Velük való találkozásra, szeretettel őrizzük emléküket. Mivel jeltelen sírjukhoz nem mehetünk el, ezért itthon állunk nekik emléket. Kőbe, márványba véssük nevüket, hogy legalább így legyenek itthon, így legyenek közöttünk. Legyen egy hely, ahol gyertyát gyújthatunk, ahová virágot vihetünk a tiszteletükre. Az elhunytak hozzátartozói és mi túlélők nem felejtjük el őket, az ártatlan áldozatokat, de megbocsájtunk mindenkinek, akik NEKIK és nekünk oly sok gyötrelmet és szenvedést okoztak. Mi nem gyűlölünk, nem haragszunk. Meg akarjuk élni, Atyánk, a Te tanításodat: ne nyugodjék le a Nap haragotok felett. Nem ítélkezünk, mert az ítélkezés a Te jogod. Neked ajánljuk magunkat, Rád bízunk magunkat, és a kereszten haldokló Jézussal mondjuk: Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják (nem tudták) mit cselekszenek.

408 Szebeni Ilona: Merre van a magyar hazám?...Debrecen. 1991. 221-222. o.

Adj, Urunk, örök nyugodalmat NEKIK, nekünk pedig kegyelmedet, hogy úgy éljük le a Te kegyelmedből kapott életünknek ahol nem lesz gyűlölet, nem lesz már könny és szenvedés, hanem csak szeretet, boldogság, béke és a remélt VELÜK való boldog találkozás, boldog viszontlátás.

Ámen.

XIX. Bibliográfia

Források:

Taksony Plébánia Hivatal:

- Historia Domus, Taksony plébánia hivatal, 1852- 1988. december 31-ig

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára:

- Külügyminisztérium Hadifogoly Osztály, névmutatója 1945-1948-ig, 121.351.
- Külügyminisztérium Hadifogoly Osztály, névmutatója 1945-1948-ig, 133.419.
- Külügyminisztérium Hadifogoly Osztály, névmutatója 1945-1948-ig, 133.420.

Pest Megyei Levéltár:

- PML IV.b.1659/1935.

Periodikák:

- Bajor Nagy Ernő: Élete kész regény, Elmondja Tábori Nándor plébános. Szabad Föld, 1996. szeptember 17.
- Bognár Zalán: Fordulat a kommunista párt, a kormány hadifogoly-ügy kezelésében. In: Confessio, 2800/4.
- Bognár Zalán: Egy csata utóélete. Budapest ostromának (hadi) fogoly-vesztése (i). In: StudiaCaroliensia. 200/1.
- Bognár Zalán: Az elmaradt szovjet-magyar hadifogoly egyezmény. In: Hadtörténelmi Közlemények. 2000/4
- Matula Gy. Oszkár: Nándi atya odisszeája. Népszabadság, 1999.január 4.

- Vécsey György: Nácivilág Budapesttől 27 kilométerre. Szabad Nép, 1947.
- Szabad Nép. 1945. augusztus. 23. Csütörtök III. évfolyam 122. szám.
- Szabad Nép. Megkezdődött a sváb gyűrü felszámolása. Matyó aratóünnep Taksonyban. 1945. július 24.

Filmek:

- Dr. Havasi János (szerk.): Sírjaik hol domborulnak? c. műsorának, 2013. november 16-ai adásában- Stutz Ádám riportja.
- Debreceni Mihály - Havasi János: Időutazás Donyeckben. 2008.
- Wágner Attila (szerk.): KÉSZ taksonyi csoportja által szervezett kötetlen beszélgetés a Málenkij robot túlélőivel, a Petőfi Sándor Művelődési Házban. Taksony. 2014.
- Wágner Attila (szerk.): KÉSZ taksonyi csoportja által szervezett kötetlen beszélgetés a Málenkij robot túlélőivel, a taksonyi Tájházban.
- Wágner Attila (szerk.): KÉSZ taksonyi csoportja által szervezett kötetlen beszélgetés a Málenkij robotra elhurcoltak családtagjaival, a Petőfi Sándor Művelődési Házban. Taksony, 2014.
- Kaltenecker József: családi videóanyaga.

Felhasznált szakirodalom:

- Bognár Zalán (szerk.): „Egyetlen bűnünk a származásunk volt...” . Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre. Pécs. 2011.
- Bognár Zalán: Hadifogoly táborok és (hadi)fogolysors, a Vörös Hadsereg által megszállt Magyarországon 1944-1945. Kairosz Kiadó. Bp., 2012.
- Dupka György-Korszun, Alekszej: A malenykij robot dokumentumokban. Intermix Kiadó. 1997.
- Földváry László: Adalékok a dunamelléki evangélikus, református egyház-kerület történetéhez I. köt. Bp., 1898.
- Füzes Miklós: Modern rabszolgaság. Formatív Kiadó. Bp., 1990.

- G. Vass István (szerk.): Tildy Zoltán kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1945. november 15.-1946. február 4. Magyar országos Levéltár. Bp. 2005.
- Gráff Mátyásné (szerk.): Taksony község krónikája. Taksonyi SZÓSZÓLÓ újság szerkesztősége. Taksony. 1999.
- Hrenkó Pál- Papp Váry Árpád: Magyarország régi térképeken. Napvilág Kiadó. Bp., 2001.
- Izsák Lajos-Kun Miklós: Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok 1944-1948. Századvég Kiadó. Bp., 1994.
- L. Balogh Béni (szerk.): „Törvényes” megszállás, Szovjet csapatok Magyarországon 1944-1947 között. Magyar Nemzeti Levéltár. Bp., 2015.
- Majdán Ferencné: Három év három órában. Második bővített kiadás. Magánkiadás. Kompolt. 2016.
- Miklósi Károly: Málenskij robot 1945-1948, Orosz hadifogságom története. Bp., 2014.
- Nagy Lajos Zoltán: Taksony község története. Kiadta a taksonyi Keresztény Érelmiségek Szövetsége. Taksony. 2008.
- Rákosi Mátyás: Visszaemlékezések 1940-1956. Napvilág Kiadó. Bp., 1997. I.kötet.
- Pataki Ferenc: A vihar sziget körül. Kiadó: a Ráckevei Járási Pártbizottsága Propaganda-és Művelődési Osztálya, a Ráckevei Járás Tanácsa V.B. Művelődési Osztálya. Ráckeve. 1967.
- Sipos Péter, Ravasz István. (szerk.): Magyarország a második világháborúban, Lexikon A- Zs., PETIT REAL Könyvkiadó. Bp., 1997.
- Stark Tamás: Magyar Foglyok a Szovjetunióban. Lucidus Kiadó. Bp., 2006.
- Szaszkoné Sin Aranka (szerk.): Pest-Pilis-Solt megye és Kiskunság. Bp., 1988.
- Szebeni Ilona: Merre van a magyar hazám?..Debrecen. 1991.
- Szebeni Ilona: Haza fogunk menni. Debrecen. 1993.

- Szűcs László (szerk.): Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1944.december 23.-1945. november 15., A és B kötetek. Magyar országos Levéltár. Budapest. 1997.

- Szn.: Tanulmányok a ráckevei járás múltjából, Kiadó: az MSZMP Ráckevei Járási Bizottsága és a Ráckevei Járás Tanácsa V.B., Ráckeve, 1972.

- Tóth Zsuzsanna: „Otthon a könny is édes”. 1944–1955. Kényszermunkára hurcolt kárpátaljai magyarok és németek nyomában a Donyec-medencében. Tanulmányok, hatásvizsgálatok, interjúk, riportok hivatalos iratok, vallomások tükrében. Intermix Kiadó. Ungvár-Budapest. 2009.

- Ungváry Krisztián: Budapest ostroma. Corvina Kiadó. Bp., 1998.

- Urbán Aladár: A nemzetőrség és a honvédség szervezése 1848 nyarán. Akadémia Kiadó. Bp., 1973.

- Varga Éva Mária: Magyarok szovjet hadifogságban (1941-1956), Az oroszországi levéltári források tükrében. Russica Pannonicana. Bp., 2009.

- Vida István (szerk.): Iratok a magyar-szovjet kapcsolatok történetéhez 1944. október-1948.június.Dokumentumok.Gondolat Kiadó, Bp., 2005.

- Weidlein, Johann: A magyarországi némettség küzdelme fennmaradásáért. SueviaPannonica. 1996.

- Zalai Edvin (ford.): Teherán, Jalta, Potsdam dokumentumgyűjtemény. Kossuth Könyvkiadó. 1969.

- Zielbauer György: A magyarországi németek elhurcolása és elűzése. Országos Német Önkormányzat. Bp., 1996.

- Zielbauer György: A magyarországi némettség nehéz évtizede 1945-1955. Pannon Műhely Kft. Szombathely-Vép. 1990.

Felhasznált diplomamunkák és kéziratok:

- Ernszt Éva: Taksony község népességének alakulása 1941-től 1990-ig. Diplomamunka, Bessenyei György Tanárképző Főiskola, Közgazdaságtudományi Tanszék. Nyíregyháza. 1995.

- Gárdonyi Adrienn: Die Verschleppung der Ungarendeutschhen in die Sowjetunion 1944-1949, Málenskij robot in der Gemeinde Taks. Eötvös Lóránd Tudomány Egyetem, Tanító –és Óvóképző Kar. Bp., 2012.

- Gárdonyi Adrienn - Komári István: Interjú gyűjtemény: Grimm Antal, Meggyes Gyula és Winkler Péter. Kézirat. Taksony. 2008.
- Misek Pálné Luttenberg Mária: Beszéde az elhurcolás 50. évfordulójára rendezett megemlékezésen. Kézirat. Taksony. 1995.
- Misek Pálné Luttenberg Mária visszaemlékezése. Kézirat.
- Makra Mónika: „Málenkij robot” és következményei Taksony és térségében. Diplomamunka. Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kar. Bp., 2015.
- Makra Mónika: Meggyes Gyula interjú. Kézirat. Taksony. 2013.
- Ruff József: Megemlékezések a hazánkról, Taksonyról. Kézirat. 2000.
- Ruff István: Magyar- és Oroszországi életének története. Kézirat. Taksony.

XX. Képmelléklet

Balról jobbra a legfelső álló sorban Witzing István, Pillmayer Antal, kettővel mellette Ruff Mátyás, Lindwurm Pál majd kettővel utána Ullmann András és a sort Gayerhosz György zárja. A második ülő sort Stutz Ádám nyitja, majd Grimm István, Tábori Nándor, Misek Pál és Hesz István következnek. A harmadik, széken ülő sort Beck Jakab nyitja, az ötödik személy Pillmayer Jakab, mellette Schwarczenberger József.

409

Balról jobbra a földön ülő sorban, az első Feurer Mihály, Grimm Antal és Péhl Ferenc találhatóak. A második sor két szélén térdel, bal oldalon Lindenmayer Gergely és jobb oldalon Tóth János. Köztük ülnek: Gráf János, Huj Ferenc és Ruff Florián. A térdelő mögött álló nők, bal oldalt: Hoffmann Mária, jobb oldalt: Kreis Anna. Hátul álló nők: Gráf Éva, Wágner Maria, Illinger Mária a sort zárja Gejerhosz Teréz. Hátul álló férfiak: Schwarczenberger Mátyás, Wágner Pál, kettővel mellette Winkler András, Kreis Mihály, Schwarczenberger József, Gejerhosz Gáspár, Ruff István és végül Gayerhosz Lénárd.

410

410 A fényképet Bálint Gyöngyi bocsátotta rendelkezésünkre.

400

Balról-Jobbra az első férfi Kreis Pál mellette, Grimm Antal, Gejerhosz Gáspár, Péhl Ferenc és Lindenmayer Gergely.

411

Lágerkép egy focicsapatról. A második tételből, balról a harmadik személy feltételezhetően Tábori Nándor.

412

1995. február 25-én az első megemlékezésen a Málénkij robotra elhurcolt túlélők.

413

Balról-jobbra az első sorban a harmadik nő Hoffmann Mária, mellette Kreisz Anna áll.

414

Balról az ülő sorban Pillmayer Antal, mellette Péhl Borbála látható. Pillmayer Jakab és Stark József a képen, bal oldalt a felső sorban állnak egymás mellett. Sági Tamás pedig jobbról zárja a sort.

415

Balról-jobbra, felső sorban a második férfi Grimm Antal, mellette Mísek Pál, Kreisz Jakab és Feil Tamás. Az alsó sorban az első ülő férfi Kreisz Mihály, mellette Hujj József. Jobbról az utolsó ülő férfi Witzing István.

416

Balról az első Witzing István, a sort Hujj József zárja.

417

417 A fényképet Gárdonyi Istvánné sz. Hujj Erzsébet bocsátotta rendelkezésünkre.

Felső sor jobb oldalt Lindwurm Pál található.
Alsó sorban balról az első Pillmayer Antal, mellette Pillmayer Jakab, Gergő Ferenc látható.

418

Scheffer Hancz, Tábori Nándor, Pillmayer Jakab, Gráf Márton.

419

418 A fényképet Szűcs Ferencné sz. Pillmayer Mária bocsátotta rendelkezésünkre.
419 A fényképet Szűcs Ferencné sz. Pillmayer Mária bocsátotta rendelkezésünkre.
408